

ÉMILE ZOLA

A PÉNZ

**FORDÍTOTTA
BAJOMI LÁZÁR ENDRE**

A Tőzsdén éppen tizenegyet ütött az óra, amikor Saccard belépett a Champeaux étterem fehér-arany termébe, amelynek két hatalmas ablaka a térre nézett. Egy szempillantással végigpásztázott a kis asztalok során, ahol az elfoglalt vendégek egymás hegyen-hátán szorongtak, és nem látván a keresett arcot, nagyon meglepődött. Amint a kiszolgálás forgatagában egy tálakkal megrakott pincér elment mellette, megkérdezte:

- Mondja csak, Huret úr nem volt még itt?

- Nem, uram, még nem.

Erre Saccard elhatározta, hogy leül az egyik ablakmélyedésben álló asztalhoz, amelyet épp most hagyott ott egy vendég. Azt hitte, hogy elkésett, és amíg az asztalkendőt kicserélték, kifelé tekingetett, a járdán elhaladó járókelőket kémelve. Még amikor újra megterítettek, sem rendelt mindjárt, egy percre a május eleji napfényben pompázó téren pihentette tekintetét. Ebben az időpontban, amikor az emberek ebédeltek, a tér majdnem teljesen üres volt: a zsenge, üdezőld gesztenyefák alatt üresen maradtak a padok, a rács mentén a kocsállomáson fiákerek sora húzódott, a Bastille téri omnibusz megállt a rendezőiroda előtt, a kert sarkán, de utas se le, se fel nem szállt. A nap merőlegesen sütött, sugarai elárasztották az épület oszlopzatát, két szobrát, roppant lépcsőjét; a bejárat előtt még csak a szépen elrendezett székek serege állott.

De amikor Saccard megfordult, a szomszéd asztalnál Mazaud-t, a tőzsdeügynököt ismerte fel. Kezet nyújtott neki.

- Nini, ön az? Jó napot!

- Jó napot! - felelte Mazaud, szórakozottan kezet adva.

Ez az alacsony, nagyon élénk, jóképű barna férfi most, harminckét éves korában örökölte egyik nagybátyjának a tisztségét. És úgy látszott, hogy teljesen lefoglalja a vele szemben ülő kövér, vérbőrzsönyös, borotvált arcú vendég, a híres Amadieu, akit a Tőzsde nagyon tisztelt fényes üzleti sikere óta, amit a selsis-i bányarészvényekkel ért el. Amikor a papírok tizenöt frankra estek, és azt hitték, hogy bolond, aki megveszi őket, minden vagyonát, kétszázezer frankot, belefektette az üzletbe csak úgy találomra, minden számítás és puhatolózás nélkül, az ostobák szerencsés csökönységével. A meglevő és jelentős kincsek feltárása ma már ezer frankra emelte a részvények árfolyamát, s így mintegy tizenötmilliót keresett a manőveren, és buta művelete, mely miatt zárt intézetbe kellett volna csukni, most a nagykoponyájú pénzemberek rangjára emelte. Mindenki dicsőítette, és kikérte tanácsát.

Azóta nem adott megbízásokat, csak meglegedetten feszített egyedülálló és mesés trónusán. Mazaud bizonyára arról álmodozott, hogy megszerzi kliensének.

Saccard, mivel még egy mosolyt sem tudott kicsalni Amadieu-tól, a szemben levő asztalt üdvözölte, ahol három ismerős spekuláns jött össze. Pillerault, Moser és Salmon.

- Jó napot! Jól vagyunk?

- Igen, meglehetősen... Jó napot!

Ezek is, mintha hidegek, majdnem ellenségesek lettek volna. Pedig a nagyon magas, nagyon sovány, szegletes mozgású, kardlap orrú Pillerault kóbor lovagokéhoz hasonlatos csontos arcán általában megvolt az a bizalmaskodó kedvesség, amely a nyaktörő kockázatot alapelve emelő játékost jellemzi, mert szerinte valahányszor meg akarta fontolni a dolgokat, fejest

ugrott a szerencsétlenségbe. Kirobbanóan derűlátó, szüntelen áremelkedésre számító természet volt, aki mindig győzelmet remélt, ezzel szemben az alacsony termetű, májbajtól sárga bőrű Moser folyton siránkozott, mindig a világ végétől való félelem gyötörte. Ami Salmont illeti, ő nagyon szép férfi volt, már az ötvenedik évét taposta, csodálatos, éjfekete szakállal büszkélkedett, és mindenki hihetetlenül erős, vidám fickónak tartotta. Sohasem beszélt, csak egy-egy mosollyal válaszolt, senki sem tudta, milyen játékot űz, vagy egyáltalán játszik-e, hallgatása olyan hatással volt Moserre, hogy amikor bizalmasan közölt vele valamit, rohant, hogy megváltoztasson egy megbízást, mert Salmon szótlansága alapján megrendítette elképzeléseit.

Az iránta tanúsított közöny miatt Saccard, miután körülnézett a teremben, továbbra is lázasan és kihívóan nézte a többieket. Ezután csak a három asztalnyi távolságra ülő, magas levantei fiatalembernek intett fejével, a szép Sabataninak, akinek hosszú barna arcában csodálatos fekete szem villogott, de kaján, nyugtalanító szája elcsúfította. Ennek a fiúnak a kedvessége végképp felbőszítette: valamelyik külföldi Tőzsde tette tönkre, s azok közé a titokzatos fickók közé tartozott, akiket szeretnek a nők. Tavaly ősszel tűnt fel a porondon, már látta dolgozni mint strómant egy bankösszeomlásban, és lassan megszerezte a tőzsdeügynökök és a szabad piac bizalmát korrektségével és még a leggonoszabbak iránt is tanúsított, fáradhatatlan jóindulatával.

Saccard előtt megállt egy pincér.

- Mit parancsol, uram?

- Ó! Igen... Amit akar, rövidkarajt, spárgát.

Aztán visszahívta a pincért.

- Biztos benne, hogy Huret úr nem volt már itt előttem, és nem ment el?

- Ó! egészen biztos.

Így hát idejutott a csőd után, amely miatt októberben ismételtelen fel kellett számolnia helyzetét, és hogy lakást bérelhessen, el kellett adnia a Monceau park melletti palotáját: ha belépett az étterembe, ahol valaha uralkodott, csak az olyanok üdvözölték, mint Sabatani, ma már nem fordult utána minden fej, és nem nyúlt feléje minden kéz. Kellemes játékos volt, még ez után a legutóbbi botrányos és végzetes telekügy után, amelyből csak a bőrét mentette meg, sem neheztelt senkire. De a visszavágás láza fellobogott benne, s így Huret elmaradása, aki pedig határozottan megígérte, hogy itt lesz már tizenegykor, hogy beszámoljon a lépésről, amelyet az akkor fénykorát élő bátyjánál, Rougon miniszternél tett, nagyon felbőszítette, és pedig különösen ez utóbbi ellen. Huret, az engedelmes képviselő, a nagy férfiú kreatúrája, csak bizományos volt. Lehetséges, hogy így cserbenhagyja Rougon, aki egyedül tehetett érte valamit? Sohasem volt jó testvér. Hogy a katasztrófa után megsértődött, hogy nyilvánosan szakított vele, nehogy kompromittálja magát, ez még érthető, de most, egy fél év után nem kötelessége-e, hogy titokban segítségére siessen? És most lenne szíve, hogy visszautasítson egy döntő támogatást, amelyet közvetítő révén kért, mivel nem merte személyesen felkeresni, mert félt, hogy dühbe gurul? Csak egyetlen szavába kerülne, hogy talpra állítsa ebben a ronda és hatalmas, de féken tartott Párizsban.

- Milyen bort parancsol, uram? - kérdezte az italos.

- A szokásos bordeaux-it.

Saccard annyira elmélyedt, és annyira étvágytalan volt, hogy hagyta kihűlni a karajt, de az aszalterítőn elhúzódó árnyék láttán most felemelte fejét. Massias alkusz volt, egy nagy, vörös fiú, akit régebben olyannak ismert, aki szükségét szenved, és minden munkát vállal, és aki

most, a tőzsdei jegyzéssel a kezében siklott el az asztalok mellett. Vérig sértette, hogy meg se állt, úgy ment el mellette, de Pillerault-nak meg Mosernek megmutatta az árfolyamot. Azok szórakozottan, a vitában elmerülve, alig néztek bele: nem, most nem adnak megbízást, talán majd később. Massias nem merete megzavarni a ráksalátára hajoló híres Amadieu-t, aki éppen Mazaud-val beszélgetett halkán, visszament Salmon felé, aki elvette az árfolyamot, hosszasan tanulmányozta, és szó nélkül visszaadta. A terem megélnéült. A sok alkusz nyomában minden pillanatban csapódott az ajtó. Távolság hangos szavakat váltottak, az üzleti szenvedély az idő múlásával mind magasabbra hágott. És a szüntelen kifelé tekingető Saccard látta, hogy a tér lassacskán benépesedik, kocsik és gyalogosok gyűlnek, eközben a Tőzsde napsütötte lépcsőjén feltűnt egy-egy ember fekete foltja.

- Ismétlem - mondta Moser lesújtottan -, hogy a március 20-i pótválasztás nagyon nyugtalanító tünet... Az a helyzet, hogy ma már egész Párizs átállt az ellenzékhez.

Pillerault csak vonogatta a vállát. Mit számíthat az, hogy Carnot meg Garnier-Pagès is helyet foglal a baloldali padsorokban?

- Olyan ez, mint a nagyhercegségek kérdése - folytatta Moser -, nos hát! Ez is nagyon veszélyes... Nem kétséges! Hiába nevetnek. Én nem mondom, hogy háborút kellene indítanunk Poroszország ellen, nehogy elhízzon Dánia kárára, de hát mégis lehetett volna valamit tenni... Igen, igen, amikor a nagy halak elkezdik felfalni a kicsiket, sohasem lehet tudni, hogy hol állnak meg... És ami Mexikót illeti...

Pillerault, akinek ma olyan jó napja volt, hogy az egész világgal meg volt elégedve, kitörő kacagással szakította félbe.

- Ó nem, barátocskám, ne untasson minket a maga mexikói rémüldözésével... Mexikó dicsőséges lap lesz a Császárság történetében... Honnan a fenéből veszi, hogy a rendszer haldoklik? Vagy nem jegyezték tizenötszörösen túl a januári háromszázmillió kölcst?... Elsőpró siker... Nézze csak! 67-ben, igen, három év múlva találják adok magának, amikor megnyitják a Világkiállítást, amit épp most határozott el a császár.

- Én mondom magának, hogy minden rosszul megy! - állította kétségbeesetten Moser.

- Ugyan, hagyjon békében, minden jól megy!

Salmon végigmérte őket, egyiket a másik után, szórakozottan mosolyogva. Saccard pedig, aki hallgatta őket, személyes helyzetének nehézségeit arra a válságra vezette vissza, amely, úgy látszik, a Császárságot fenyegeti. Megint tönkrement: lehet, hogy a Császárság, amelynek pályáját köszönheti, ugyanúgy fog megbukni, mint ő, egy csapásra a legmélyebb szakadékba omolva a legfényesebb sors magaslatáról? Ó! tizenkét év óta mennyire szerette és védte ezt a rendszert, amelyben élt, nagyra nőtt, teleszívta magát éltető nedvvel, mint a fa, melynek gyökerei megfelelő talajba ereszkednek! De ha a fivére ki akarja tépni onnan, ha kiűzi azok közül, akik kimerítik az élvezetek zsíros talaját, akkor inkább minden vesszen el az ünnepi éjszakák végső nagy összeomlásában.

Most emlékeibe merülten várta spárgáját a teremben, ahol a mozgolódás nőttön-nőtt. A szemben levő széles tükörben meglátta arcát, s meglepődött. „Csekélységemet nem kezdte ki az idő” - gondolta, ötvenéves volt, de harmincnyolcnak is alig látszott, megőrizte a fiatal férfi soványságát, élénkségét. Sötét és beesett bábuarc, hegyes orra, keskeny, fénylő szeme még szinte megnyerőbb lett az évek múlásával, még mindig az örökifjúság rugalmas báját tükrözte, sűrű hajában még egyetlen ősz szál sem éktelenkedett. És feltartóztatlanul emlékezetébe tolt Párizsba érkezése, az államcsíny utáni napon, azon a téli estén, amikor üres zsebbel, kiéhezetten, veszett étvágyal az utcára került. Amikor először bejárta a várost, még mielőtt kicsomagolt volna, csámpás csizmájával, zsíros felöltőjével bele kellett vetnie

magát a városi forgatagba, hogy meghódítsa Párizst. Az óta az este óta sokszor nagyon magasra hágott, milliók hömpölyögtek át a kezén, anélkül hogy valaha is rabszolgája lett volna a vagyonnak, féltve őrizte, eleven, létező valamiként dugta-zárta volna. Állandóan hazugság, koholmány tanyázott pénzszekevényeiben, ahonnan ismeretlen lyukakon keresztül kicsordogált az arany. És most megint itt van az utcán, ugyanúgy, mint a pályakezdés rég letűnt idején, éppen olyan fiatalon, éppen olyan csillapíthatatlan étvággal, és az élvezetnek, a hódításnak éppen olyan kínzó szomjúságával. Mindenbe belekóstolt, és sohasem lakott jól, úgy gondolta, azért, mert sem lehetősége, sem ideje nem volt hozzá, hogy kellőképp belemarjon az emberekbe és a dolgokba. Ebben a percben nagyon nyomorúságosan érezte, hogy kevesebb, mint egy kezdő, akiben legalább az ábrándok és remények tartják a lelket. És elfogta a láz, hogy mindent újra kezdjen, és mindent újra visszahódítson, még magasabba hágjon, mint amilyen magasán valaha is volt, és végül a legyőzött városra tehesse a lábát. Többé nem a gazdagság kacsalábon forgó kastélya érdekelte, hanem a vagyon szilárd oszlopokon nyugvó palotája izgatta, az igazi aranykirályság, amely teli pénzeszsákokon trónol!

Moser újra felemelkedő baljós és éles hangja egy pillanat alatt kizökkentette révedezéséből Saccard-t.

- A mexikói expedíció havonta tizennégymillióba kerül, ezt bebizonyította Thiers... És igazán nem kell vaknak lenni hozzá, hogy ne lássuk: a Kamarában megingott a többség. A baloldalon most harminc-egynéhányan vannak. Maga a császár is nagyon jól tudja, hogy a korlátlan hatalom már lehetetlen, hiszen maga áll a szabadságmozgalom élére.

Pillerault már nem méltatta válaszra, megelégedett egy megvető kuncogással.

- Igen, tudom: azt hiszik, hogy szilárd a piac, az üzlet nagy. De várják ki a végét... Rengeteget romboltak és építettek újjá Párizsban, kérem. A nagy közmunkák kimerítették a megtakarított tőkéket. Ami azokat a nagy hitelintézeteket illeti, amelyek magukat virágzónak hiszik, várják csak ki, amíg az első összeomlik, és meglátják, hogy a többi sorjában utána fog bukfuncezni... Arról nem is beszélve, hogy a nép forrong. Itt van ez a Munkásinternacionálé, amelyet most alapítottak, hogy könnyítsenek a munkások helyzetén, én ettől személy szerint nagyon félek. Franciaországban napról napra erősödik a tiltakozás, a forradalmi mozgalom... Én mondom maguknak, hogy a féreg már rágja a gyümölcsöt. Minden megrothad.

Ez ellen mindenki zajosan tiltakozott. Ennek az átkozott Mosernek egészen biztosan epe-ömlése van. De ő maga, miközben beszélt, le nem vette a szemét a szomszédos asztról, ahol Mazaud és Amadiou a nagy zaj közepette folytatta halk vitáját. Lassanként az egész terem nyugtalankodni kezdett a hosszúra nyúló bizalmas beszélgetés miatt. Mit mondhatnak egymásnak, hogy így suttognak? Amadiou kétségkívül megbízásokat ad, új tőzsdei mesterkedést készít elő. Három nap óta rossz hírek kezdtek terjengeni a szuezi munkálatokról. Moser összevonta szemöldökét, és ő is lehalkította hangját.

- Tudják, az angolok meg akarják akadályozni, hogy tovább folytassák a munkát. Ebből még háború is lehet.

Erre a képtelen hírre Pillerault kiborult. Ez hihetetlen volt, de a feldobott hír nyomban valószínűvé vált, s asztról asztrál szál: Anglia ultimátumot adott, követelve a munkálatok beszüntetését. Amadiou nyilvánvalóan csak erről beszélhetett Mazaud-val, akinek megbízást adott, hogy értékesítse összes szuezi részvényeit. A pánik moraja felcsapott a zsíros illatoktól terhes levegőben, az edénycsörgés egyre növekvő zajában. És ebben a pillanatban az izgalom a tetőfokára hágott, mert berohant a tőzsdei ügynök egyik megbízottja, a kis, kedves képű Flory, aki dús gesztenyebarna szakállt viselt. Kezében egy halom cédulával a főnökéhez szaladt, odaadta neki a papírokat, a fülébe sugdosva.

- Rendben! - mondta nyugodtan Mazaud, és a cédulákat betette jegyzetfüzetébe. Aztán elővette óráját: - Mindjárt dél lesz! Mondja meg Berthier-nek, hogy várjon meg. Maga legyen ott, menjen fel a sürgönyökért.

Amikor Flory elment, folytatta a beszélgetést Amadieu-vel, és zsebéből újabb cédulákat vett elő, a terítőre, a tányérja mellé rakta őket. A mellette pillanatonként elhaladó vendégek, távoztukban mondtak neki valamit, amit két falat között sietve feljegyzett egy papírdarabra. A bizonytalan eredetű, légből kapott álhír úgy dagadt, mint egy viharfelhő.

- Maga is elad, ugyebár? - kérdezte Moser Salmontól.

De ez utóbbinak néma mosolya olyan finoman kiélezett volt, hogy szorongása nem csökkent, és most már maga is kételkedni kezdett az angol ultimátumban, szinte nem is emlékezett rá, hogy ő találta ki.

- Én annyit veszek, amennyi tetszik - vonta le a következtetést Pillerault, vakmerően hivalkodva módszertelen játékával.

Saccard halántéka hevesen lüktetett, mert tűzbe hozta a játék mámora, melyet a szűk terem zajos, asztalbontásos hangulata még magasabbra szított; elhatározta, hogy elfogyasztja spárgáját, s megint dühöngött Huret-re, akire már nem is számított. Hetek óta habozott, bizonytalanságban hányódott, ő, aki pedig olyan gyorsan szokott dönteni. Nagyon is jól érezte a parancsoló szükségét, hogy új bőrbe bújjon, először arról álmodott, hogy merőben új életet kezd a főhatóságokban vagy a politikában. Miért is ne lehetett volna képviselőből miniszter, mint a bátyja? A tőzsdézésben az állandó bizonytalanságot kifogásolta és a könnyen szerzett, könnyen vesztett nagy összegeket: sohasem tudott egymillióval a zsebében aludni, anélkül, hogy valakinek ne tartozott volna. És ebben a pillanatban, amikor lelkiismereti vizsgálatot tartott, azt gondolta, hogy talán szerfelett szenvedélyes ehhez a pénzcsatához, amelyhez nagyon hidegvérűnek kell lenni. Ez talán a magyarázata annak, hogy egy ilyen különlegesen fényűző és szűkölködő élet után, az újjáépülő Párizs hatéves telekspekulációiban szerzett mesés haszon után hogyan ment tönkre, hogyan égett le, miközben annyi más, sokkal ügyetlenebb ember szédítő vagyont harácsolt össze. Igen, talán csalódott valódi képességeiben, a politikai harcban talán egy csapásra dicsőséget szerezhetne az ő munkabírásával, lobogó hitével. Most már minden a bátyja válaszára függ. Ha a bátyja visszautasítaná, visszadobná az üzérkedés szakadékába, nos hát, akkor annyi baj legyen, úgy kell neki és másoknak is, akkor megkockáztatja a nagy üzleti fogást, amelyről még senkinek sem beszélt, azt a hallatlan manővert, amelyről hetek óta álmodozik, és amitől ő maga is reszket, mert olyan nagystílusú, hogy akár sikerül, akár összeomlik, nagy felfordulást vált ki.

Pillerault felemelte hangját.

- Mazaud, a Schlosser kizárása már befejezett tény?

- Igen - válaszolta a tőzsdeügynök -, ma függesztik ki a hirdetményt. Persze, az ilyesmi mindig egyformán kellemetlen, de most a lehető legnyugtalanítóbb felvilágosításokat kaptam, és elsőnek számoltam fel. Néha bizony muszáj kiséprűzni az ilyen alakokat.

- Megerősítették a hírt - mondta Moser -, hogy az ön kollégái, Jacoby és Delarocque is, tekintélyes összegeket vesztek.

Az ügynök legyintett:

- Bah! Erre már keresztet vethetünk... Ez a Schlosser bizonyára valami bandához tartozott, más baja nem lesz, megy, és leföli a berlini vagy bécsi Tőzsdét.

Saccard tekintete Sabatani felé irányult akiről véletlenül tudta, hogy bizalmas kapcsolatban állt Schlosserral: mind a ketten az ismert módon játszottak, az egyik hosszra, a másik besszre ugyanazzal az értékpapírral, amelyik veszített, a másik nyereségéből fedezte a veszteséget, aztán eltűnt. De a fiatalember nyugodtan fizette ki éppen befejezett finom ebédjének számláját. Aztán félig talján, félig levantei simulékonyságával megszorította Mazaud kezét, akinek kliense volt. Hozzáhajolt, megbízást adott neki, amit ez feljegyzett egy cédulára.

- Eladja a szuezi papírjait - dörmögte Moser.

És hangosan, engedve a kényszernek, betegen a kétségtől:

- Nos? mit gondol a szueziről?

A hangok kavargásában csend állt be, a szomszédos asztaloknál ülők mind feléjük fordultak. A kérdésben benne volt a növekvő nyugtalanság. De Amadieu, aki csak azért hívta oda Mazaud-t, hogy beprotezsálja egyik unokaöccsét, sejtelmesen hallgatott, mivel semmi mondanivalója nem volt; eközben az ügynök, aki már csodálkozni kezdett a sok eladási megbízáson, a szakmában szokásos titoktartáshoz híven csak a fejét csóválta.

- A szuezi nagyszerű papír! - jelentette ki éneklő hangján Sabatani, és mielőtt kiment volna, megszakította útját, odament Saccard-hoz, és udvariasan kezét nyújtott neki.

És Saccard egy pillanatra megőrizte ennek a majdnem nőies, simulékony, olvadó kézzsorításnak az érzését. Követendő útjának, újjáalakítandó életének bizonytalanságában, mindenkit, aki itt volt, szélhámosnak hitt. Ó! ha kényszerítenék rá, hogy átverné, hogy megkopasztaná ezeket a nyúl szívű Mosereket, ezeket a kérkedő Pillerault-kat, és ezeket a tökféjú Salmonokat, meg ezeket az Amadieu-eket, akiből lángezt csinált a szerencse! A tányérok és poharak zaja újra kezdődött, a hangok rekedtté váltak, az ajtók zajosabban csapódtak, mindenki égett a vágytól, hogy jelen legyen a tőzsdeteremben, ha esetleg lezuhan a szuezi.

Saccard látta az ablakon keresztül a gyalogjáróktól ellepett tér közepén, ahol ide-oda cikáztak a fiákerek, a Tőzsdepalota napsütötte lépcsőjét, amely a folyvást felmenő emberbogaraktól tarkállott, a kifogástalanul feketébe öltözött apró emberek lassacskán ellepték az oszlopcsarnokot; eközben a rácsok mögött néhány kétes hírű nő jelent meg a gesztenyefák árnyékában.

Amikor az imént rendelt sajtot megszegte, egy öblös hang hallatára felkapta fejét:

- Bocsánatot kérek, kedves barátom, nem jöhöttem hamarabb.

Végre itt volt Huret, a Calvados megyei, normandiai, zömök termetű ravasz paraszt, aki folyton megjátszotta az egyszerű embert.

Rögtön rendelt magának, akármit, egy aznapi fogást, főzeléssel.

- Nos? - kérdezte szárazon Saccard, uralkodva magán.

De a másik nem sietett, csak az agyafűrt ember óvatosságával nézte.

Aztán, amikor enni kezdett, előrehajolt, és halkán mondta:

- Nahát! láttam egy nagy embert... Igen, nála voltam, ma reggel... Ó! kedves, nagyon kedves volt önhöz.

Itt megállt, megivott egy nagy pohár bort, egy burgonyát kapott be.

- No és?

- No és, kedves barátom íme... Minden lehető szeretne megtenni magáért, majd talál magának egy nagyon szép egzisztenciát, de nem Franciaországban... Így például gyarmati kormányzó lehet az egyik legjobb gyarmatunkon. Ott majd maga lesz az úr, igazi kis fejedelem.

Saccard halotthalvány lett.

- Mondja csak, ez vicc, maga tréfát üz belőlem?!... Miért nem deportál mindjárt?... Aha! meg akar szabadulni tőlem. Vigyázzon csak magára Rougon úr, mert a végén még igazán a kerékkötője leszek.

Huret tele szájjal békítette:

- No csak, no csak, hiszen a javát akarjuk, hagyja, hadd intézzük el.

- Hagyjam, hogy eltemessenek, ugye?... Hát ide figyeljen! épp az imént mondták itt, hogy a Császárságnak olyan rosszul áll a szénája, hogy hamarosan egyetlen ballépés a vesztét okozhatja. Igen, az olasz háború, Mexikó, a Poroszországgal szemben tanúsított magatartás. Szavamra mondom, ez az igazság!.. Annyi marhaságot és annyi ostobaságot követnek el, hogy egy szép napon egész Franciaország megmozdul, hogy kitegye a szűrüket.

Hanem erre a képviselő, a miniszter hűséges kreatúrája, körülnézett, nyugtalankodni kezdett és elsápadt.

- Engedje meg, engedje meg, nem értek egyet önnel... Rougon tisztességes ember, amíg ő a helyén lesz, addig nincs veszély... Nem, ne mondjon semmit, meg kell mondanom, hogy félreismeri őt.

Saccard hevesen, összeszorított foga közt sziszegve félbeszakította.

- Hát jó, szeresse, fújjon egy követ vele... Támogatni akar Rougon, itt Párizsban? igen vagy nem?

- Párizsban, soha!

Saccard szó nélkül felállt, hívta a pincért, hogy fizessen, miközben Huret, ismerve a dühkitőréseit, nyugodtan falta tovább a hatalmas kenyérdarabokat, és hagyta elmenni, mert félt a botránytól... De ebben a pillanatban a teremben nagy izgalom támadt.

A bankkirály lépett be, a börzefejedelem és az előkelő társaság ura, Gundermann, egy hatvanéves férfi, akinek hatalmas kopasz feje, vastag orra, kerek, kidülledt szeme makacsságra és mérhetetlen fáradtságra engedett következtetni. Sohasem ment a Tőzsdére, és azzal kérkedett, hogy még hivatalos képviselőt sem küld oda, és sohasem ebédel nyilvános helyen. Csak szökőévenként egyszer történt meg vele, hogy mint ezen a napon is, a Champeaux vendéglőben mutatkozott, leült az egyik asztalhoz, és egy tányéron egy pohár Vichy ásványvizet hozatott magának. Húsz éve meglevő gyomorbántalmai miatt szigorúan csak tejet ivott.

A személyzet hanyatt-homlok rohant, hogy hozza a pohár vizet, és az összes jelenlevő vendég meghunyászkodott. Moser végtelenül alázatos arccal szemlélte ezt az embert, aki tudja a titkokat, aki kedve szerint csinál hosszt vagy besszt, mint ahogyan az Isten a villámot szórja. Még maga Pillerault is üdvözölte a bankkirályt, mivel csak a milliárd ellenállhatatlan erejében hitt. Fél egy volt, Mazaud sietve otthagya Amadiet, visszajött, és hétrét görnyedt a bankár előtt, aki néhányszor abban a megtiszteltetésben részesítette, hogy megbízásokat adott neki. Sok tőzsdés már elmenőben volt, de most megállt, körülvette az istent, tisztelettel hajlongott előtte, miközben leszédtek a sok összepiszkolt terítőt, és tisztelettel nézte, ahogy reszkető kezével megfogta a vízzel teli poharat, és színtelen ajkához emelte.

Régen, a monceau-i lapály telkeivel tervezett spekulációjában Saccard-nak volt egy-két vitája, sőt szabályszerű veszekedése Gundermann-nal. Egyikük szenvedélyes és élvhajhász, másikuk józan és a hideg logika embere lévén, nem tudtak megegyezni. Éppen ezért az előbbi kirobbanó dühével, amit ez a dicsőséges bevonulás még csak fokozott, már kifelé indult, amikor a másik visszahívta.

- Mondja csak, kedves barátom, igaz ez? Igaz, hogy búcsút mond az üzletnek... Hitemre mondom, jól teszi, sokkal jobb lesz így.

Ez volt aztán az arculcsapás Saccard-nak. Kiegyenesedett kis termetével, és tiszta s olyan éles hangon vágott vissza, mint a párbajtőr:

- Hitelintézetet alapítok huszonötmillió tőkével, és remélem, hamarosan látjuk egymást.

Ezzel kiment, maga mögött hagyva a terem élénk zaját, ahol mindenki tolakodott, nehogy lekésse a tőzsdenyitást. Ó! csak sikerülne végre eltaposnia ezeket az embereket, akik hátat fordítottak neki, és egyenlő erővel birokra kelni ezzel az aranykirállyal, s talán egy szép napon leteperni! Úgy határozott, hogy nem teszi közhírré nagy üzletét, s nagyon meglepték saját szavai, melyeket kénytelen volt kimondani, hogy visszavághasson. De hogyan próbálhatna szerencsét másutt, amikor a bátyja cserbenhagyta, és amikor az emberek meg az események megsebeztek, hogy visszadobják a küzdelembe, ahogyan a vérző bikát visszavezetik az arénába?

Egy pillanatra remegve állt meg a járda szélén. Éppen az a dolgos napszak volt, amikor egész Párizs élete ezen a belvárosi téren összpontosul, a hömpölygő tömegtől eldugult két ütőér, a Montmartre utca és a Richelieu utca közt. A tér négy sarkára nyúló útelágazásokból a kövezeten ide-oda cikázó gyalogosok áradatának örvényében a kocsik szakadatlan hulláma ömlött végig a rács mentén, hol felbomlott, hol újraalakult a két bérkocsisor, míg a Vivienne utcában az alkuszok nyitott hintói hevenyészett sorban álltak, s kocsisaik kézben tartották a gyeplőt, hogy az első intésre indulhassanak. Az embersűrű lépcső és oszlopcsarnok csak úgy nyüzsgött a fekete császárkabátoktól; az óra alatt már elhelyezkedtek és akcióba léptek a tőzsdei alkuszok, és felcsapott a kereslet és kínálat lármája, az ázsió hullámvásárlásának a város morajlásán győzedelmeskedő zaja. Egyes járókelők arra fordultak, mert vágytak az után, ami ott történik, de féltek is a pénzügyi műveleteknek ettől a rejtélyétől, amelybe csak kevés francia agyvelő tud behatolni, s mert nem értették a vad hadonászás és üvöltözés közepett végbemenő tönkremenéseket és gyors meggazdagodásokat. És ő a járda szélén, megsüketülve a távoli hangoktól, belekeveredve a siető emberek tolongásába, megint arról álmodott, hogy aranykirály lesz ebben a leglázasabb negyedben, amelynek a közepén egytől háromig olyan a Tőzsde, mint egy hatalmas, dobogó szív.

De tönkremenése óta egyáltalán nem mert bemenni a Tőzsdére; és még ezen a napon is a megbántott hiúság, az a biztos tudat, hogy legyőzöttként fogadják, megakadályozta, hogy felmenjen a lépcsőn. Mint a hálózobából kidobott szerelmesek, akik annál inkább kívánják szeretőjüket, minél jobban gyűlölni vélik, végzetszerűen visszatért ide, különböző ürügyekkel kerülgette az oszlopcsarnokot, átvágva a kerten, mintha a gesztenyék alatt sétálna. Ebben a kis parkban, ahol nem volt gyepek és virág, ahol a vizeldék és újságosbódék között álló padokon gyanús üzérkedők és a városnegyed egyszerű, csecsemőjüket szoptató asszonyai ültek, Saccard közömbös kószálást színlelt, élénk figyelemmel leskelődött, és közben dühösen gondolt arra, hogy ismét körül kell kerítenie, meg kell ostromolnia az épületet, abban a reményben, hogy egy napon diadalmasan vonulhat be újra.

A jobb sarok felől ment be, a Bank utcával szemben levő fák alatt, és rögtön a leértékelt papírok kis tőzsdéjén kötött ki, a „nedveslábúak” közt, ahogyan gúnyos megvetéssel ezeket a vásári játékosokat hívják, akik a szabad ég alatt, az esős napok sarában jegyzik a csődbe ment

cégek részvényeit. Itt egy zajos csoportban hadonásztak a zsírtól ragyogó arcú, ragadozó madarakéhoz hasonló összeaszott arcélú zsidók, és torokhangjukat hallatva fenekedtek egymásra, úgy, hogy minden pillanatban, attól lehetett tartani: felfalják egymást. Amikor elhaladt, kissé távolabb észrevett egy kövér embert, éppen egy rubintot vizsgált a napfényben, amelyet gyengéden felemelt hatalmas és piszkos ujjai között.

- Nicsak! Busch! Erről jut eszembe, hogy fel akartam menni magához.

Buschnak üzleti irodája volt a Feydeau utcában, a Vivienne utca sarkán, és nehéz helyzetében több ízben nagy hasznára volt. Még mindig izgatottan vizsgálta a drágakő vizét, széles, lapos fejét hátravetette, nagy szürke szeme mintha kihunyt volna a verőfényben. Állandóan viselt fehér nyakkendője gyűrött volt; valaha remek, de most rettenetesen kopott és foltoktól tarkított, ócskán vett császárkabátja egészen fakó hajához ért, amely ritka és rakoncátlan fürtökben hullott alá tar koponyájáról. A naptól kivörösödött, esőmosta kalapja meghatározhatatlan korú volt.

Vége elszánta magát, hogy ismét leszáll a földre.

- Nini! Saccard úr, sétálgat egy kicsit?

- Igen... Itt van egy orosz levél, egy Konstantinápolyban letelepedett orosz bankár levele. Nos, a maga öccsére gondoltam, hogy majd lefordítja nekem.

Busch ösztönös és gyengéd mozdulattal forgatta jobb kezében a rubintot, bal kezét pedig Saccard felé nyújtotta, és azt mondta, hogy a fordítást még ma este elküldi. De Saccard megmagyarázta, hogy csak tíz sorról van szó.

- Fel szeretnék menni, az öccse kapásból lefordíthatja nekem...

Egy terebélyes nő, Méchain asszony érkezése szakította félbe, akit jól ismertek a Tőzsde törzsvendégei, egyike azoknak a megveszekedett és nyomorult játékosoknak, akiknek hurkaujjai mindenféle gyanús ügyekben vájkálnak. Dagadt és vörös holdvilágképe, keskeny kék szeme, picike orra, kicsi szája, amelyből egy gyermek fuvolázó hangja tört elő, mintha kicsordult volna öreg, mályvaszínű kalapjából, amelyet gránátvörös szalagokkal kötött át; óriási melle és vízkóros hasa kidagasztotta sárguló, koszos zöld puplinruháját. Kezében hatalmas, majdnem bőrrönd nagyságú, özönvíz előtti fekete bőrtáskát tartott, amelyet mindig magával hordott. Ezen a napon a dugig telt táská jobbra húzta, s úgy meghajolt, mint egy fa.

- Vége itt van - mondta Busch, aki bizonyára várta.

- Igen, megkaptam a vendôme-i papírokat, itt hozom őket.

- Jó, ugorjunk fel hozzám... Itt semmi tennivalónk sincs ma.

Saccard habozó pillantást vetett a hatalmas bőrtáskára. Tudta, hogy az elértéktelenedett érték-papírok, a csődbe ment cégek részvényei elkerülhetetlenül itt kötnek ki, azok, amelyekkel a „nedveslábuak” még üzérkednek, az ötszázfrankos részvények, amelyeket tíz-húsz garasért vesztegetnek, a valószínűtlen újrajegyzés bizonytalan reményében, vagy inkább egy kis haszonnal aljasul átengedik azoknak a csődbejutottaknak, akik még növelni akarják passzívájukat. Az élet-halálra menő börzecsatában Méchain asszonyság volt a holló, aki a vonuló sereget követi: egyetlen társaságot, egyetlen nagy hitelintézetet nem alapíthattak meg anélkül, hogy meg ne jelent volna a táskájával, anélkül, hogy ne szaglászta volna a levegőt, áldozatokra lesve még a győzelmes részvénykibocsátások felemelő óráiban is, mivel jól tudta, hogy a bukás sorsszerű, és hogy eljön a vérfürdő napja, amikor fel lehet falni a halottakat, és a sárban meg a vérben szinte ingyen felszedhető részvényekre talál. És a nagy bankalapítási tervét latolgató Saccard beleremegett, valami balsejtelem futott át rajta ennek a táskának a

láltán, amely az elértéktelenedett részvények temetője volt, s amelyben megfordult minden Tőzsdéről kispert piszkos papír.

Amikor Busch elvezette az öregasszonyt, Saccard megállította.

- Így hát felmehetek magához, biztos lehetek benne, hogy megtalálom a testvérét?

Busch tekintete ellágyult, valami nyugtalan meglepetést tükrözött.

- A testvéremet, hát persze! Mit gondol, hol lehetne máshol?

- Nagyszerű, a viszontlátásra!

És Saccard megvárta, míg eltávolodnak, s folytatta lassú sétáját a fák mentén a Notre-Dame des Victoires utca irányában. A térnek ezen az oldalán, ahol a kereskedők boltjai és otthon dolgozó kisiparosok műhelyei álltak a napfényben aranyosan csillogó cégérekkel, nagyon sokan megfordultak. Az erkélyeken redőnyök csattogtak, egy szálloda ablakából egy egész vidéki család bámult látott szájjal. Saccard gépiesen felszegte a fejét, mosolygott a vidékiek csodálkozásán, örömmel gondolt rá, hogy szerencsére vidéken mindig akadnak részvényesek. A háta mögött a Tőzsde zivaja, a zajos távoli hullámverés tovább zúgott, s még mindig úgy csengett a fülében, mint a kavargó s őt elnyeléssel fenyegető örvény.

De egy újabb találkozás miatt meg kellett állnia.

- Hogyhogy? Jordan, ön a Tőzsdén? - csodálkozott, s megszorította a magas, barna, kis bajuszú, határozott, elszánt fellépésű fiatalember kezét.

Jordan, akinek az apja, egy marseille-i bankár, szerencsétlen spekulációi után megölte magát, már tíz éve róta a párizsi utcát, veszett irodalmi álmokat szöve, és ádáz harcot folytatva a legsötétebb nyomorral. Egyik unokatestvére, aki Plassans-ban telepedett le, ismerte ott Saccard családját, egyszer régebben ez utóbbi figyelmébe ajánlotta, amikor Saccard a Monceau park melletti palotájában a párizsi előkelő társaságot fogadta.

- Ó! A Tőzsdére sohasem teszem be a lábam - tiltakozott hevesen a fiatalember, mintha édesapja tragikus emlékét hessegetné el.

Majd ismét mosolyogni kezdett:

- Tudja, hogy nős vagyok... Igen, egy gyerekkori kis barátnőmet vettem el. Még akkor jegyezték el bennünket, amikor gazdag voltam, és ő konokul kitartott a szegény ördög mellett, akivé váltam.

- Igen, tudom, megkaptam az értesítést - felelte Saccard -, és képzelje, valaha összeköttetésben álltam Maugendre úrral, az ön apósával, amikor a Villette-en még megvolt a ponyvaüzeme. Ha nem tévedek, csinos összeget keresett vele.

A beszélgetés egy pad mellett folyt, de Jordan megszakította, hogy bemutasson egy kövér, alacsony urat. A katonás külsejű férfi ott ült, és Jordan vele csevegett, mielőtt Saccard-ral találkozott.

- Chave kapitány úr, feleségem nagybátyja... Maugendre asszony, az anyósom ugyanis marseille-i Chave lány.

A kapitány felkelt, és Saccard üdvözölte, mert látásból már ismerte ezt a gutaütéses, a lószörgallér viselésétől meredt nyakú alakot, aki azoknak a kiskaliberű készpénzpiaci játékosoknak az egyike volt, akiket egy és három óra között mindig biztosan meg lehetett itt találni. Ez amolyan nyomorúságos játék, amely majdnem mindig hoz tizenöt-húsz frankot, és nyitástól zárlatig lebonyolódik. Jordan kedves nevetésével hozzátette, hogy megmagyarázza jelenlétét:

- Nagybátyám bősztörzés, s én csak éppen kezet fogok vele, ha erre járok.

- Meghiszem azt! - mondta egykedvűen a kapitány. - Kénytelen vagyok játszani, hiszen a kormány nyugdíjától éhen pusztulhatok.

Saccard csodálta a fiatalember életerejét, s megkérdezte tőle, hogy megy az irodalom. Jordan ismét felderült, s elmesélte, hogyan költözött be feleségével egy Clichy sugárúti ötödik emeleti szegényes lakásba; a Maugendre család ugyanis nem bízott egy költőben, s azt gondolta, hogy már az is sok, ha beleegyeznek a házasságba, s így semmit sem adott a családalapításhoz, azzal az ürüggyel, hogy leányuk érintetlenül megkapja majd az ő vagyonukat, amelyet közben takarékoskodásuk még növel is. Nem, az irodalomból nem lehet megélni. Volt ugyan egy regényterve, de nem tudott időt szakítani, hogy megírja, és kénytelen volt újságírással foglalkozni, mindenféle cikket összezsápolni, a színes tudósításoktól kezdve a törvényszéki riportokig, sőt még napi híreket is írt.

- Na jó - mondta Saccard -, ha megvalósítom nagy üzleti tervemet, lehet, hogy szükségem lesz magára. Keressen hát fel.

Miután elkészült tőle, befordult a Tőzsde mögött egy mellékutcába. Itt végre elült a távoli lárma, megszűnt az üvöltő játék, már csak a tér morájába belevesztő halk zsongás hallatszott. A lépcsőt ezen az oldalon is ellepték az emberek, de az alkuszok dolgozószobájába, melynek piros kárpitját innen is láthatta a magas ablakokon át, elszigetelte az oszlopsort a nagyterem zsvivájától, ahol az előkelő, gazdag üzérkedők kényelmesen ültek az árnyékban, némelyek egyedül, mások kis csoportokba verődve, bizonyos fajta klubbá alakítva ezt a tágas, szabad ég alatt álló oszlopcsarnokot. Így azután a hatalmas középület hátsó része egy kissé olyan volt, mint a színház hátsó oldala, mint a színészbejáró, ezzel a gyanús és aránylag néptelen Notre-Dame des Victoires utcával, amelyet teljesen elleptek a borkimérések, a kávéházak, a sörözők, az italboltok, a bennük nyüzsgő különlegesen vegyes, sajátos vendégsereggel. A cégérek is erre, a szomszédos nagy szennycsatorna szélén tenyésző, rothadt növényzetre utaltak: rossz hírű biztosító társaságok, zsaroló pénzügyi lapok, vállalatok, bankok, ügynökségek, pénztárak, a kisstílusú alvilági lebujaok egész sora rendezkedett itt be a roppant szűk butikokban vagy félemeleti helyiségekben. A járdákon, az utca közepén mindenütt emberek ólálkodtak, mint az erdő szélén a zsviványok.

Saccard megállt a rácson belül, s a tőzsdeügynökök szobájába vezető ajtót nézte, egy hadvezér éles tekintetével, aki előbb alaposan szemügyre veszi azt az erődöt, amelyet meg akar rohamozni, mikor egy magas, vidám fickó lépett ki az egyik kocsmából, átjött az úttesten, és mélyen meghajolt.

- Jaj, Saccard úr, nincs valami munka a számomra? Végleg otthagytam a Hitelbankot, s most szeretnék elhelyezkedni.

Jantrou valaha tanár volt, Bordeaux-ból jött fel Párizsba, egy örökre homályban maradt ügy miatt. El kellett hagynia a pedagógus pályát, lecsúszott, de legyezőszerű fekete szakállával korai kopaszsága ellenére is szép fiú volt, melleleg művelt, intelligens és szeretetre méltó. Huszonnyolc éves korában kötött ki a Tőzsdén, ahol tíz éven át tengett-lengett, bemocskolta magát mint alkusz, s csak éppen annyit keresett, hogy kielégíthesse romlott vágyait. Most, teljesen megkopaszodva s olyan kétségbeesetten, mint egy utcanő, akinek kenyérkeresetét veszélyeztetik a ráncok, állandóan az alkalmat leste, amely a siker, a vagyon felé lendíti. Saccard látva, hogy milyen alázatos, keserűen emlékezett Sabatani iménti köszöntésére a Champeaux vendéglőben: nem vitás, hogy most már csak a züllött, lecsúszott emberek tartanak ki mellette. De azért mégis becsülte ennek a fiatalembernek az eleven esztét, és nagyon jól tudta, hogy a kétségbeesettekből lehet a legvakmerőbb sereget toborozni, mert ők mindenre képesek, hiszen nincs veszténivalójuk. Éppen ezért kedvesen fogadta.

- Elhelyezkedni? - ismételte. - Nos, lehet, hogy akad valami. Keressen fel.

- Most a Szent Lázár utcában, ugyebár?

- Igen, a Szent Lázár utcában. Reggel.

Elbeszélgettek. Jantrou nagyon haragudott a Tőzsdére, s annak az embernek a haragtartásával, akinek nem volt meg a pizsok szerencséje, egyre azt hajtogatta, hogy csak a gazembernek sikerül valami. A Tőzsdével felhagyott, mással akart próbálkozni, úgy vélte, hogy egyetemi végzettsége meg nagyvilági kapcsolatai révén jó állást szerezhet magának a közigazgatásban. Saccard fejbólintással helyeselt neki. És amint kijöttek a rács mögül, s a Brongniart utcához értek a járdán, mind a ketten felfigyeltek egy előkelő fogatú, sötét, együlékes, zárt hintóra, amely ebben az utcában állt meg, s a Montmartre utca felé fordult. Míg a magas bakon mozdulatlanul feszített a kocsis, észrevették, hogy kétszer egymás után egy női fej jelenik meg az ablakban, majd gyorsan eltűnik, aztán hirtelen a nő kihajolt, és magáról megfedkezve, hosszan, türelmetlenül hátratekintett a Tőzsde felé.

- Sándor báróné - dörmögte Saccard.

Nagyon különös, barna női fej volt, nyűtt szempillája alatt fekete szem égett, szenvedélyes arcán vérvörös száj virított, s csak a nagyon hosszú orr csúfította el. Huszonöt éves korához képest túl érett volt, de nagyon szépnek tetszett, emlékeztetett a Császárság előkelő divatszalonjaiban öltözködő bacchánsnőkre.

- Igen, a báróné - ismételte Jantrou. - Még kislány korában ismertem meg az apjánál, De Ladricourt grófnál. Ó, micsoda veszett játékos és milyen felháborítóan kegyetlen volt az öreg! Minden reggel átvettem a megbízásait, egyik nap majdnem megvert. Egy könnyet sem ejtettem érte, amikor agyvérzésben meghalt, miután egy sor százalmas elszámolás után tönkrement... A kicsikének akkor el kellett szánnia magát, hogy hozzámegy Sándor báróhoz, az osztrák nagykövetség tanácsosához, aki harmincöt évvel volt idősebb nála, s akit a szó szoros értelmében megbolondított tüzes tekintetével.

- Tudom - hagyta rá egykedvűen Saccard.

A báróné feje újra eltűnt a hintóban, de kisvártatva megint kibukkant, még élénkebben forgatva a nyakát, hogy minél messzebbre lásson a téren.

- Ő is játszik, nemde?

- Igen, eszeveszettül! A válságos napokban mindig itt van a kocsijában, lesi a kurzust, lázasan jegyzet noteszébe, megbízásokat ad. Nahát! Nézze csak! Massias-ra várt: éppen most megy hozzá.

Valóban, Massias kurta lábától telhető legsebesebben futott, kezében a jegyzéssel, és látták, amint a hintó ablakába könyököl, bedugja a fejét, és nagyban tárgyal a bárónéval. Aztán, amikor kissé eltávolodtak, nehogy rajtakapják őket a kémkedésen, és amint az alkusz visszafelé futott, odahívták. Ő azonban először körülnézett, de miután meggyőződött róla, hogy az utcasarok elrejti, hirtelen lihegve megállt, vérbőrsönyös, de mégis vidám arccal, gyermekien tiszta, nagy kék szemével.

- De hát mi ütött beléjük? - kiáltotta. - Zuhan a szuezi. Azt beszélük, háborúba keveredünk Angliával. Ez a kósza hír egész forradalmat kelt... Kérdelem én magukat, még hogy háború! Ki az isten találhatta ki ezt? Hacsak nem magamagától kerekedett... Egyszer, ez aztán a kutyakomédia!

Jantrou hunyorított.

- A hölgy még mindig harap?

- Méghozzá veszettül! Nathansohnnak viszem a megbízásait.

Az eddig hallgató Saccard most hangosan jegyezte meg.

- Nahát! Igaz is, hallottam, hogy Nathansohn alkusz lett.

- Nagyon kedves gyerek ez a Nathansohn - vélte Jantrou. - Igazán megérdemli, hogy boldoguljon. Együtt dolgoztunk a Hitelbankban... Ő biztos boldogulni fog, mert zsidó. Úgy tudom, apja, aki osztrák, Besançonban telepedett le mint órásmester... Tudják, egy napon ott a bankban jött rá, mikor látta, hogyan is folynak ezek a tőzsdei manipulációk. Gondolta, nem olyan nehéz ez, csak egy helyiséget kell szerezni, és megnyitni az üzletet, és ő megnyitotta az üzletet... Maga, Massias, maga meg van elégedve?

- De mennyire! Maga is ismeri a dürgést, igaza van, ha azt mondja, hogy zsidónak kell lenni, enélkül hasztalan igyekszik megérteni az ember, mi folyik itt, nem jár rá az esze, csak sötét balszerencse üldözi... Milyen piszkos mesterség! De ha az ember egyszer elkezdte, folytatja. És aztán még jó lábam van, így hát remélek.

És futva-nevetve távozott. Azt mesélték róla, hogy egy fegyelmi úton elbocsátott lyoni közhivatalnok fia, ő maga az apja eltűnése után a Tőzsdén kötött ki, mert nem akarta folytatni jogi tanulmányait.

Saccard és Jantrou lassú léptekkel indult vissza a Brongniart utca felé, és még ott találta a báróné hintáját, de az ablaküveget közben felhúzták, úgy rémlett, üres a titokzatos kocsi, míg a kocsis mozdulatlansága mintha fokozódott volna várakozás közben, amely gyakran az utolsó jegyzésig tartott.

- Istentelenül izgató nő - jelentette ki durván Saccard -, megértem az öreg bárót.

Jantrou ajkán különös mosoly jelent meg.

- Ó, a bárónak már régen elege van belőle. Különben is, azt mondják, nagyon zsugori... Tudja, kivel fizetteti ki a felesége a számlákat, mivel sohasem nyer eleget?

- Nem.

- Delcambre-ral.

- Delcambre-ral, a főügyéssel! Az a nagy tekintélyű, szikár ember, aki olyan epés és rideg!... Jaj! nagyon szeretném őket együtt látni!

S nagyon felvidultan, felajzottan váltak el egy erős kézszorítással, miután az egyik figyelmeztette a másikat ígéretére, hogy a közeljövőben felkeresi.

Saccard-t, mihelyt egyedül maradt, megint elkapta a tőzsdei tülekedés visszazúduló hullámainak bős morajlása. Befordult a sarkon, lement a Vivienne utca felé, a térnek azon az oldalán, amely kávéházak híján egészen komor. Elhaladt a Kereskedelmi Kamara, a Postahivatal, a nagy hirdetővállalatok mellett, s minél közelebb ért a főhomlokzathoz, annál jobban megszédült és nekitüzesedett. S amikor rézsút végigmérte az oszlopcsarnokot, ismét megállt, mintha még nem akarná befejezni az oszlopcsarnok körüljárását, a szenvedélyes, bekerítő hadmozdulatot. Itt a térré terebélyesedő kövezeten kitérte előtte a lüktető élet: a vendégek betódultak a kávéházakba, a cukrász boltja folyton dugig volt, a kirakatok előtt összecsdültek az emberek, különösen egy aranyműves üzlete előtt, ahol nagy ezüstdíszek csillogtak. És úgy tetszett, hogy a tér négy sarkánál, a négy útkeresztződés kibogozhatatlan torlódásában egyre dagadt a bérkocsik és gyalogosok folyama, az omnibusz-végállomás még csak növelte a zűrzavart, és az alkuszok sorban álló kocsijai majdnem a rács egyik végétől a másikig eltorlaszolták a járdát. De tekintete a magas lépcsőkre szegeződött, ahol a tűző napsütésben császárcabátok sorakoztak. Aztán felmentek az oszlopok felé, sötétben nyüzsgő,

tömény tömegükben csak az arcok sápadt foltja világlott. Mindannyian álltak, a székeket nem lehetett látni, és a szabadpiacot, az óra alatt körben ülő, nem jogosított alkuszok jelenlétét csak valamiféle pezsgés árulta el, a heves hadonászás és szóváltás, amelytől reszketett a levegő. Balra, az arbitrázs üzletekkel, devizaügyletekkel vagy csekkekkel üzérkedő bankárok csoportja nyugodtabb maradt, rajtuk ment szakadatlanul keresztül a távirda felé kigyózó sor. A spekulánsok egészen az oldalfolyosóig jöttek-mentek, tolakodtak, és az oszlopok között az egyikük szemben, a másikuk háttal állt a vaskorlátnak támaszkodva, s otthonosan nekidőlt a bársonypáholynak. Egyre nőtt a ricsaj, a teljes gőzzel dolgozó masina zúgása felélénkítette az egész Tőzsdét lázas lobogásával. Saccard hirtelen felismerte Massias-t, aki lábát a nyakába szedve rohant le a lépcsőn, majd beugrott kocsijába, miközben a kocsis vad ügetésre bírta a lovat.

Ekkor Saccard érezte, hogy ökölbe szorul a keze. Gyorsan elhagyta helyét, befordult a Vivienne utcába, átment a kocsiúton, hogy a Feydeau utca sarkához érjen, ahol Busch lakott. Eszébe jutott az orosz levél, amelyet le kellett fordíttatnia, de amikor belépett a házba, a földszinti papírüzlet előtt álldogáló fiatalember köszöntötte. Gustave Sédille-t ismerte fel benne, egy Bojtos utcai selyemgyáros fiát, akit az apja Mazaud-nál helyezett el, hogy megismerje a pénzügyi helyzetet. Atyaian mosolygott erre a magas, csinosan öltözött fiúra, akiről sejtette, miért strázsál itt. Mióta a kis Conin asszony segítette a férjének, a Conin papírkereskedés látta el az egész Tőzsdét notesszal, s a pohos Conin sohasem bújt elő a hátsó butikból, ahol a füzeteket gyártotta, mialatt felesége folyton sürgött-forgott, kiszolgált a pultnál, vagy a városban szaladgált. Kövér, szőke, piros képű nő volt, igazi göndör báránka, seszínű, selymes hajával nagyon bájos, nagyon behízelt és örökké vidám. Úgy hírlétt, nagyon szereti a férjét, de ez nem akadályozta meg benne, hogy ne legyen kedves egy-egy neki tetsző tőzsdés vevőhöz, de nem pénzért, pusztán a gyönyörűség kedvéért, és mindig csak egyetleneszer, valamelyik szomszéd, baráti házban, így járta a fáma. Mindenesetre a férfiak, akiket boldogított, úgy látszik, tapintatosak és hálásak voltak, mert továbbra is mindenki megkímélte a gyanúsításoktól, s imádta, ünnepelte az asszonykát. A papírkereskedés forgalma pedig nőttön-nőtt, igazi boldogság tanyája lett. Amint Saccard elhaladt, észrevette, hogy Conin asszony Gustave-ra mosolyog a kirakatüvegen keresztül. Milyen bájos barika! Úgy érezte, mintha őt is gyönyörűségesen, gyengéden megsimogatta volna. Végül felment.

Busch öt éve lakott itt fenn az ötödik emeleten, egy kétszoba-konyhás lakásban. Nancyban született, német szülőktől, szülővárosát otthagya, és itt kötött ki. Lassanként kiszélesítette rendkívül bonyolult üzletkörét, de nem érezte szükségét, hogy nagyobb helyiségre tegyen szert, az utcai szobát átengedte öccsének, Sigismond-nak, ő maga megelégedett a kis udvarival, amelyben a nagy halom ócska papír, irattartó meg különféle csomag úgy feltornyosult, hogy csak nehezen lehetett helyet szorítani az egyetlen széknek az íróasztal előtt. Busch egyik legnagyobb üzlete az elértéktelenedett részvényekkel folyó tranzakció volt, felvásárolta őket, és közvetítőként dolgozott a „nedveslábúak” kis tőzsdéje meg a csődbejutottak között, akiknek a mérlegében nagy lyukak tátongtak. Éppen ezért figyelemmel kísérte az árfolyamhullámzást, néha közvetlenül is vásárolt, de főképp a hozzá hozott részvénykötegeket vette meg. De az uzsorán és ékszerrel meg drágakővel folytatott zugüzletein kívül még hitelvásárlásokkal is foglalkozott. Ez a sok üzleti papír töltötte meg roskadásig dolgozószobáját, ezek miatt az üzletek miatt szaladgált ide-oda Párizsban, szaglászva, leselkedve, minden társadalmi rétegbe beférkőzve. Amint tudomást szerzett egy csődről, rohant és a csődtömeggondnok körül ólálkodott, s a végén felvásárolta mindazt, amit pillanatnyilag nem tudtak értékesíteni. Figyelemmel kísérte, mi folyik a közjegyzői irodákban, leste a bonyolult hagyatéki ügyek megindulását, részt vett a reménytelen hitelügyletek árverésein. Maga is adott fel hirdetéseket, magához edesgette a türelmetlen hitelezőket, akik szívesebben vettek fel néhány garast azonnal, mint hogy később perelniük kelljen adósaikat. És ezekből a bő forrásokból egyre

ömlött a papír, valóságos puttonyokba gyűlt az adósság rongyszedőjénél a rengeteg irat: kifizetetlen váltók, végre nem hajtott szerződések, felesleges elismervények, be nem tartott kötelezvények. Aztán megkezdte a rostálást, villájával belekotort ebbe a sok romlott ételmaradékba, amely művelethez persze nagyon finom, nagyon különleges szimat kellett. Az eltűnt vagy fizetésképtelen hitelezőknek roppant tengeréből kellett kiszűrni valakit, hogy ne fecsérelje el túlságosan az erejét. Elvben azt vallotta, hogy minden hitel, még a legreménytelenebb is, hozhat valamit, és volt egy halom csodálatosan elrendezett irattartója, amelyhez még névjegyzék is járult, ezt időnként átnézte, hogy felfrissítse emlékezetét. De a fizetésképtelenek között természetesen azokat tartotta szem előtt, akikről úgy vélte, hogy hamarosan rájuk mosolyog a szerencse: nyomozásai során pörére vetköztette az embereket, behatolt a családi titkok birodalmába, számon tartotta a gazdag rokonokat, az illetők életmódját, s vigyázott, hogy ha valaki új üzletbe kezdett, idejében letiltathassa a befolyó összegeket. Gyakran éveken át hagyta, hogy valaki szépen megtollasodjon, s aztán az első alkalommal lecsapott rá.

De még jobban izgatták az eltűnt adósok, szakadatlan, lázas kutatással nyomozott utánuk, folyton a cégeket és az újsághirdetéseket böngészve, úgy szimatolva a címek után, mint a kutya a vad után. S mihelyt a markában tartotta az eltűnteket és a fizetésképteleneket, vérengző fenevadként felfalta őket, kiszívta vérüket, száz frankot csalva ki azért, amiért ő tíz garast fizetett, miközben kegyetlenül magyarázta, milyen kockázatos játékot folytat, s hogy kénytelen ezekből kisajtolni azt, amit állítólag azokon vesztett el, akiknek bottal üthette a nyomát.

Ebben az adósok utáni hajszában Méchain asszony volt az, akinek a segítségét Busch a legszívesebben vette igénybe, mert ha kis felhajtó csapatra is volt szüksége, nem bízott rossz hírű, éhenkórász fogdmegjeiben. Ezzel szemben Méchainnének saját háza volt, s a montmartre-i domb mögött egész lakótelepnek volt a tulajdonosa, az úgynevezett Nápoly-telepnek, egy tágas teleknek, tele hónapszámra bérbe adott, rogyadozó viskóval. Rettentő nyomorfészek volt ez, egy halom szeméten tengődő éhezővel, akik ezeken a disznóólakon perlekedtek, ahonnan ő a lakókat könyörtelenül kiseprűzte koszos kacatjaikkal együtt, mihelyt nem tudtak fizetni. De végzetes játékszenvedélye tönkretette, felemésztette a nyomortanyából húzott hasznot. Ő a pénztelenség, a tönkrementel, a tűzvész közepett is elemében volt, itt megsüthette a maga pecsenyéjét. Amikor Busch megbízta, hogy értesüléseket szerezzen, vagy kilakoltasson egy adóst, testestül-lelkestül belevetette magát az ügybe, ezt élvezte. Azt híresztelte, hogy özvegy, de senki sem ismerte a férjét. Senki sem tudta, honnan cseppent ide, úgy rémlett, mintha ötvenévesnek született volna, majd kicsattant az egészségtől, de vékony, kislányos hangja volt.

Ezen a napon, mihelyt Méchainné leült az egyetlen székre, a szoba tele lett, mintha a frissen idepottyant hústömeg eldugaszolta volna. Busch szinte fogolyként, szinte betemetve ült az íróasztalánál, csak csontos koponyája kandikált ki az iratócéánból.

- Na - mondta a nő, kiborítva az ócska táskáját dagasztó hatalmas papírcsomót -, itt van, amit Fayeux Vendôme-ból küld... Mindent megvett magának ebből a Charpier-féle csódból, amire maga kért, hogy hívjam fel a figyelmét... Száztíz frank.

Fayeux, akit rokonának mondott, nemrég rendezett be ott járadékszedő irodát. Hivatalosan az ország kis járadékosainak a szelvényeit hajtotta be, és mint a szelvényeknek meg a pénznek a letéteményese, veszettül játszott.

- Vidéken nincsenek nagy üzleti lehetőségek - dörmögte Busch -, de azért néha ott is akad horogra egy-egy nagyobbacska halacska.

Körülzaglászta a papírokat, és máris szakavatott kézzel válogatta, rostálta őket, az első becslés szerint, csak úgy szimatra. Lapos arca elkomorult, csalódott fintorral húzta el a száját.

- Hm! Ez nem valami zsíros falat; nem érdemes beleharapni. Szerencsére nem került sokba... Itt vannak a váltók... újabb váltók... Ha fiatalemberekről van szó, és feljöttek Párizsba, talán még elkapjuk őket...

De aztán meglepetésében felkiáltott.

- Nahát! ez meg mi a szösz?

Egy okmánybélyeges papíron De Beauvilliers gróf aláírását fedezte fel. A lapon csak három sor állt, reszketeg, öreges írással: „Kötelezem magam, hogy tízezer frankot fizetek Léonie Cron kisasszonynak, nagykorúsága napján.”

- De Beauvilliers grófnak - folytatta lassan, mintegy fennhangon tűnődve -, igen, több tanyája, egész birtoka volt Vendôme környékén... Vadászbaleset áldozata lett, s nagy pénzzavarban hagyta a feleségét és két gyermekét. Régebben már voltak nálam váltói, csak nagy nehezen fizette ki őket... Senkiházi, niemand...

Hirtelen hangosan elnevette magát, mert eszébe jutott az egész történet.

- A vén gazember, ő tette tönkre a kislányt!... Nem akart lépre menni, s bizonyára ezzel a papírronggyal bírta rá, pedig ez törvény szerint érvénytelen. Aztán meghalt... Nézzük csak, a kötelezvény 1854-ből kelt, tehát tízéves. Ezek szerint a kislány már nagykorú, az ördög vigye el! De vajon hogy került a kötelezvény Charpier kezébe?... Hisz ez gabonakereskedő, aki hetipénzt kölcsönöz. Bizonyára a kislány néhány tallérért hagyta nála letétben, vagy vállalta, hogy behajtja az összeget.

- De hiszen - szakította félbe Méchainné - ez nagyon jó, ez pompás fogás!

Busch megvetően vállat vont.

- Ugyan, dehogyis, mondom magának, hogy jogilag semmit sem ér... Ha bemutatnám az örökösöknek, a fenébe küldhetnék, mert be kellene bizonyítanom, hogy az összeg valóban jár... Csak akkor érhetem el, hogy rendeseik legyenek, és megegyezzenek velünk a kellemetlen pletykákat elkerülendő, ha megtaláljuk a kislányt... Érti? Kutassa fel nekem ezt a Léonie Cront, írjon Fayeux-nek, hogy teremtse elő a föld alól is. Addig korai lenne az öröm.

Két csomóba rakta az iratokat, úgy gondolta, majd később alaposan megvizsgálja őket, amikor egyedül lesz. Két kezét kinyitva a két irathalomra téve, mozdulatlanul ült.

Kis csend után az asszony szólalt meg.

- Megnéztem, mi a helyzet a Jordan-féle váltókkal... Azt hiszem, megtaláltuk emberünket. Valahol állást szerzett, most cikkeket ír. De magát nem szívesen fogadják a szerkesztőségekben, nem adnak ki címeiket. Különben is azt hiszem, hogy álnéven dolgozik a lapokba.

Busch szó nélkül kinyújtotta kezét, hogy az ábécérendbe szedett irattartók közül elővegye a Jordan-dossziét. Hat darab ötvenfrankos váltó volt benne, öt évvel ezelőtt írták alá őket, több hónapon át esedékes kifizetéssel. Összesen háromszáz frank, amit a fiatalember egy szabónak írt alá, nyomorúságos napjaiban. A bemutatáskor ki nem fizetett váltók összege tetemes költséggel nőtt, és az irattartó tele volt váltóeljárásai és váltókereseti aktákkal. Az adott pillanatban az adósság már hétszázharminc frank tizenöt centime-ra rúgott.

- Ha a fiúnak van jövője - mormogta Busch -, később majd csak elcsípjük.

Aztán ezt az ügyet nyilvánvalóan összekapcsolta egy másikkal, s hevesen mondta:

- És mondja csak, a Sicardot-ügyet elejtjük?

Méchainné siránkozva égnek emelte kövér karját. Egész szörnyű személyét feldúlta a kétségbeesés.

- Jaj, uram teremtöm! - nyögte fuvolázó hangján - erre rámegy az utolsó vasam!

A Sicardot-ügy egész regényes történet volt, amit szívesen mesélgetett. Egyik nagynénjének volt egy későn született lánya; ezt a Rosalie Chavaille nevezetű unokahúgát tizenhat éves korában egy este egy La Harpe utcai ház lépcsőházában, ahol a hatodik emeleten bérelt kis lakást anyjával, megfosztották ártatlanságától. Az egészben az volt a legrémesebb, hogy a férfi, egy nős ember, aki alig egy hete költözött egy második emeleti albérleti szobába feleségével, olyan heves szerelmesnek bizonyult, hogy siető kézmozdulatával feldöntötte a szegény Rosalie-t, aki a lépcső élére esve, kifecamította a vállát. Ekkor az anya jogos haragjában már-már iszonyú botrányt csapott, noha lánya sűrű könnyek között bevallotta, hogy maga is belement a játékba, a ficam csak baleset, és szerfelett lesújtána, ha az illető urat bebörtönöznék. Az anya tehát hallgatott, és megelégedett azzal, hogy hatszáz frankot követelt a férfitől, tizenkét részletben, tehát egy éven keresztül minden hónapban ötven frankot; a nős ember sem járt rosszul, az anya csak szerény követelést támasztott, mivel a kislány, aki éppen akkor fejezte be a varrodai tanoncéveit, most már semmit sem keresett, betegen nyomta az ágyat, sokba került, és ráadásul olyan rosszul ápolták, hogy karizmai elsatnyultak, és nyomorék lett. Még az első hónap vége előtt eltűnt a férfi, címét sem hagyva hátra. És ezután még az egyik csapás a másik után érte, Rosalie-nak fia született, az anyja meghalt, ő meg a legsötétebb nyomorba süllyedt. A Nápolyról elnevezett lakótelepre került rokonához, és huszonhat éves koráig kóborolt az utcán, mivel karját semmire sem tudta használni. Olykor citromot árult a csarnokban, olykor pedig hetekre eltűnt egy-egy férfival, aki aztán rúgásoktól kékfoltosan küldte vissza a részeg Rosalie-t. Végül is egy évvel ezelőtt abban a szerencsében részesült, hogy egy még a szokásosnál is kalandosabb kiruccanás következtében elpatkolt. Victor nevű fiát Méchainné volt kénytelen nevelni, s ebből az egész kalandból csak ez a tizenkét kifizetetlen váltó maradt Sicardot aláírásával. Soha semmi többet nem tudtak meg annál, hogy a férfit Sicardot-nak hívták.

Egy újabb mozdulattal Busch a Sicardot-irattartóért nyúlt, egy vékony szürke dossziéért. Eddig még semmi költség sem merült fel, csak a tizenkét váltó volt benne.

- Még ha Victor rendes lenne! - magyarázta panaszkodva az öregasszony. - De maga el se tudja képzelni, milyen rettenetes gyerek... Hát nem rémes, ilyen kölyköt örökölni, aki a vérpadon fogja végezni, meg ilyen papírrongyokat, amelyekből soha semmi hasznom nem lesz!

Busch nagy, fakó szemét makacsul a váltókra szegezte. Hányszor tanulmányozta már őket így, abban a reményben, hogy valamely eddig észrevétlen részletben, a betűk alakjában vagy akár az okmánypapír minőségében, valamilyen jelre bukkan! Azt állította, hogy ez a szép számkás írás nem ismeretlen előtte.

- Érdekes - tűnődött ismét -, biztos, hogy láttam már ilyen *i* betűre hasonlító hosszú *a*-kat meg *o*-kat.

E pillanatban kopogtak. Busch megkérte Méchainné, nyújtsa ki a kezét, és nyisson ajtót, mivel a szoba egyenesen a lépcsőházra nyílt. Át kellett menni rajta, hogy az utcára nézőbe jusson az ember. A konyhául szolgáló levegőtlen zug a lépcsőforduló másik oldaláról nyílt.

- Tessék, uram.

Saccard lépett be. Mosolygott, felvidította az ajtóra erősített réztábla, amelyre nagy fekete betűkkel ráírták: JOGI IRODA.

- Igen! persze Saccard úr, a fordítás miatt jött... Itt, a másik szobában van a fivérem. Menjen be, kérem, nyugodtan.

De Méchainné egészen eltorlaszolta a bejáratot, s egyre meglepettebben szemlélte az újonnan jött urat. Valóságos hadműveletre volt szükség, hogy bemehessen: Saccard a lépcsőházig hátrált, aztán az öregasszony is kilépett, meglapult a lépcsőházban, s csak így sikerült Saccard-nak bemennie a szomszéd szobába. Méchainné e bonyolult hadmozdulatok közepette sem vette le róla tekintetét.

- Jaj! - suttogta fojtottan. - Még sohasem néztem meg ilyen jól ezt a Saccard urat... Victor a szakasztott mása.

Busch először értetlenül bámult rá, aztán hirtelen megvilágosodott az agya, és fojtott káromkodást hallatott.

- Mennydörgős mennykő! Hát persze, biztos voltam benne, hogy valahol már láttam ezt az írást!

Most aztán végre felkelt, felforgatta az irattartókat, és végül megtalálta Saccard egyik levelét, amelyet az előző évben írt neki, hogy haladékokat kérjen egy fizetésképtelen nő részére. Sebtében összehasonlította a váltót és a levelet: valóban ugyanazok az *a*-k és *o*-k voltak, sőt időközben még szálkásabbak lettek. Mellesleg a nagybetűk is nyilvánvalóan azonosak voltak.

- Ő az, ő az - ismételte. - De lássuk csak, miért Sicardot, miért nem Saccard?

De emlékezetében felsejlett valami zavaros história, Saccard múltja, amit egy ma már milliomos Larsonneau nevű ügynök mesélt neki: Saccard az államcsíny másnapján érkezett Párizsba, méghozzá azért, hogy kihasználja Rougon fivére kezdődő hatalmát, eszébe jutott, milyen nyomorúságosan kezdte pályáját, majd hirtelen meggazdagodott egy gyanús házasság révén, miután szerencsésen eltemette feleségét. Kezdeti nehézségei idején nevét Rougonról Saccard-ra változtatta, első feleségének Sicardot nevét egyszerűen átalakítva Saccard-ra.

- Igen, igen, Sicardot, egészen biztosan emlékszem erre - mormogta Busch. - Volt képe a felesége nevét írni a váltóra. A házaspár bizonyára ezt a nevet adta meg, amikor a La Harpe utcába költözött. És aztán ez a gazfickó minden óvintézkedést megtett, az első vészjelre elköltözött... Így hát nemcsak az aranytallérokat leste, hanem fiatal csirkékkel hempergett a lépcsőházban! De ez egyszer biztos, hogy kitöri a nyakát.

- Csitt! Csitt! - folytatta Méchainné. - Most nyakon csíptük, igazán elmondhatjuk, hogy van Isten az égen. Végül is megkapom a jutalmat mindazért, amit ezért a szegény kis Victorért tettem, akit, bármennyire is javíthatatlan, rossz kölyök, mégis szeretek.

Sugárzott, keskeny szeme csak úgy csillogott arca olvadozó zsírjában.

De Busch, miután megtalálta az oly sokáig keresett megoldást, amelyre most véletlenül jött rá, és amely felvillanyozta, egyszerre csak lehült, és fejét csóválta. Saccard-t, bár pillanatnyilag csődbe jutott, még megnyúzhatja. Ennél kevésbé előnyös apára is bukkanhattak volna. Csakhogy nem hagyja majd zaklatni magát, harapós ember. Arról nem is beszélve, hogy bizonyára ő maga sem tudta, hogy van fia, tagadhat, még a Méchainné megdöbbenő fantasztikus hasonlóság ellenére is. Egyébként másodízben is özvegyé lett, szabad, senkinek sem tartozik beszámolni a múltjáról, úgyhogy még ha magához venné is a kicsit, semmilyen megfélemlítést, semmiféle fenyegetést sem lehetne kihasználni ellene. Ami azt illeti, hogy apaságából csak a váltók hatszáz frankját csikarják ki, ez bizony elég nyomorúságos összeg, ezért nem volt érdemes olyan csodálatos segítséget kapni a véletlentől. Nem, nem! meg kell gondolni a dolgot, fontolgatni, megtalálni a módját, hogyan lehet learatni a szépen beért termést.

- Ne siessük el a dolgot - fejezte be fejtegetéseit Busch. - Különben is a földön hever, hagyjuk, hogy feltápáskodjon.

És mielőtt elbocsátotta volna Méchainnét, még befejezte vele azoknak az apró ügyeknek a vizsgálatát, amivel meg volt bízva az asszony, egy fiatal nő az ékszereit adta zálogba szerető-jét megsegítendő; ha jól mesterkednek, egy vőnek a tartozását az anyósa fogja kifizetni, aki a kedvese is; egyszóval meghányták-vetették a tartozások bonyolult és nehéz behajtásának legkényesebb változatait.

Saccard-t, amikor belépett a szomszéd szobába, néhány pillanatig elkápráztatta a vakító fény, mert nem volt függöny az ablakon. A kis, kék virágos tapétával borított szoba csupasz volt: csak az egyik sarokban húzódott meg egy kis vaságy, középen fenyőfa asztal és két szalmaszék állt. A bal oldali válaszfal mellett alig gyalult polcok szolgáltak könyvállványul, tele könyvvel, brosúrával, újsággal, mindenféle papírral. A szoba olyan magasan volt, hogy az ég nagy fényessége szinte ifjú vidámsággal, friss, gyermeki kacajjal töltötte be. És Busch öccse, Sigismond, a harmincöt éves, borotvált arcú fiú, hosszú és ritka gesztenyebarna hajával, ott ült az asztal előtt, hatalmas domború homlokát sovány kezében tartva, s annyira belemélyedt egy kézirat olvasásába, hogy feléje sem fordította a fejét, nem is hallva, hogy kinyílt az ajtó.

Ez a Sigismond nagyon okos fiatalember volt, a német egyetemeken tanult, s a francián kívül, amely anyanyelve volt, németül, angolul és oroszul is beszélt. 1849-ben Kölnben megismerkedett Marx Károllyal, s a *Neue Rheinische Zeitung* legkedveltebb szerkesztője lett. Ettől kezdve örökre eljegyezte magát a szocializmussal, amelyet izzó meggyőződéssel vallott, teljes egészében a közeli társadalmi megújulásnak szentelte életét, amely majd biztosítja a szegények és a megaláztatottak boldogságát. Mióta Németországból száműzött mestere kénytelen volt az 1848-as júniusi felkelés után Párizsból is elmenekülni, s Londonban letelepedve írta műveit, s szervezte a pártot, ő a maga részéről álmokba merülve tengette életét, s annyira nem törődött az anyagiakkal, hogy bizonyára éhen halt volna, ha fivére nem fogadja be a Tőzsde mellett levő Feydeau utcai lakásba, s nem győzi meg, hogy nyelvtudását felhasználva fordítóként találhat megélhetést. Busch valósággal anyai szeretettel imádta öccsét. Az adósokkal szemben úgy viselkedett, mint a fenevad, képes volt rá, hogy tíz garast lopjon egy ember kiontott vére árán, de azonnal könnyekig meghatódott, a nők aprólékosan szenvedélyes gyengédségével, ha erről a nagy, szórakozott, még mindig gyermeknek számító fiúról volt szó. A szép utcai szobát adta neki, úgy szolgált mellette, mint a cseléd, ő vezette ezt a különös háztartást, sepregetett, beágyazott, gondoskodott az élelemről, amelyet egy kis szomszéd vendéglőből hozatott naponta kétszer. S ő, aki olyan tevékeny volt, akinek a feje ezer ügytől főtt, túrte, hogy öccse tétlenkedjék, mert persze a fordításokból nem lett semmi, hiszen a fiú a saját ügyeivel foglalkozott; sőt, bátyja egyenesen megtiltotta, hogy dolgozzék, mert egy kis ártalmas köhögés nyugtalanította, s noha hön szerette a pénzt, és gyilkos mohóságában a pénzhajszát tette meg élete fő céljának, engedékenyen mosolygott a forradalmár elméleteinek hallatán, úgy dobta neki oda a tőkét, mint egy lurkónak a játékszert, nem bánta, ha össze is töri.

Ami viszont Sigismond-t illeti, ő nem is tudta, mit csinál a bátyja a szomszéd szobában. Sejtelve sem volt az elértéktelenedett értékpapírokkal és a követelések behajtásával folyó szörnyű ügyletekről, ő a fellegekben élt, a társadalmi igazság büszke álmaiba burkolózva. A jótékonyság gondolata sértette, magánkívül volt, ha erről hallott: a jótékonyság egyenlő az alamizsnával, vagyis a jósággal szentesített egyenlőtlenséggel, ő azonban csak az igazságosságot fogadta el, az ember visszahódított jogait, amelyeket az új társadalmi rend megmásíthatatlan elveiként tisztelt. Így hát Marx Károly nyomdokain, akivel állandó levelezésben állt, az új rend tanulmányozásának kimerítő munkájával töltötte napjait, s papíron folyton módosította, javította a jövő társadalmát, s egész oldalakat írt tele számokkal, mert az egyetemes boldogság bonyolult épületét a tudományra alapozta. Elvette a tőkét egyesektől, hogy

mindenki közt ossza szét, milliárdokkal dobálózott, egyetlen tollvonással borította fel a világ vagyonegyensúlyát, s mindezt ebben a csupasz szobában művelte, egyetlen szenvedélyének, az álmodozásnak hódolva, nem volt semmilyen egyéni gyönyörűsége, olyan igénytelen volt, hogy a bátyjának kellett ráripakodnia, hogy igyon egy korty bort, és egyék egy kis húst. Azt akarta, hogy minden ember ereje szerint dolgozzék, és munkája elegendő legyen szükségleteinek kielégítésére. Ami őt illeti, ő agyondolgozta magát, és szinte semmiből élt. Igazi bölcs volt, akit a tanulás tébolya vezetett, felülemelkedett az anyagiakon, s nagyon szelíden és feddhetetlenül élt. Az előző ős óta egyre jobban köhögött, a tüdővész mind jobban elhatalmasodott szervezetén, de még arra sem méltatta, hogy tudomást vegyen róla, és gyógykezelve.

Mínt hogy azonban Saccard megmoccant, Sigismond végre felemelte nagy, álmatag szemét, és meglepődött jelenlétén, bár ismerte a látogatót.

- Egy levelet kellene lefordítani.

A fiatalember még jobban megdöbbsent, mert ő eltanácsolta a klienseket, a bankárokat, a spekulánsokat, a tőzsdeügynököket, az egész börzés mindenségét, akik olyan sok levelet, körlevelet, társaság-alapszabályt kapnak, különösen Angliából meg Németországból.

- Igen, egy orosz nyelvű levelet. Ó, csak tíz sor az egész!

Erre már kinyújtotta a kezét, mert éppen az oroszban volt szakértő, erről a nyelvről csak ő fordított helyesen a városrész valamennyi fordítója közül, akik angol és német fordításokból éltek. S mínt hogy a párizsi piacra csak ritkán kerültek orosz okmányok, érthető volt, hogy hosszú ideig nem dolgozott.

Kapásból lefordította a levelet franciára. Egy konstantinápolyi bankár kedvező válasza volt, három mondat az egész, egy egyszerű igen valamilyen üzleti kérdésre.

- Ó, köszönöm - örvendezett, Saccard.

Megkérte Sigismond-t, írja fel a néhány sornyi fordítást a levél hátára. Azt azonban szörnyű köhögési roham fogta el, s zsebkendőjét a szája elé tartva fulladozott, mert nem akarta zavarni fivérét, aki azonnal beszalad, ha hallja, hogy ilyen nagyon köhög. Amikor elmúlt a roham, felkelt, kitárta az ablakot, s még mindig fulladozva, friss levegőt akart szívni. Saccard utánament, egy pillantást vetett kifelé, s félhangosan felkiáltott:

- Nahát! Látja a Tőzsdét? Ó, milyen furcsa innen nézve!

Ugyanis még sohasem látta ilyen különös szemszögből, madártávlatból, a csőerdő borította, meredek horganytető négy hatalmas lejtőjével. A sok villámhárító hegye gigászi lándzsaként, fenyegetően meredt az égre. S innen nézve maga az épület sem volt más, mint egy kőkocka, melyet az oszlopok szabályosan barázdáltak, csupasz és rút piszkosszürke kocka, melyen rongyos zászló lengedezett. Főleg azonban a lépcső és az előcsarnok döbbsentette meg, amelyet fekete hangyák pettyeztek, egy egész felbolydultan hemzsegő hangyaboly, amelynek sürgését-forgását ilyen magasról nem lehetett megérteni, s amelyet csak szánt az ember.

- Milyen kicsi lett! - folytatta. - Az embernek az az érzése, hogy kezébe, markába szoríthatná az egészet.

Aztán, ismerve a másik eszmevilágát, nevetve tette hozzá:

- Mikor fogják ezt az egészet egyetlen rúgással elseperni innen?

Sigismond vállat vont.

- Minek? Saját maguk fogják elpusztítani önmagukat.

És lassan tűzbe jött, csak úgy ömlött belőle a szó arról a témáról, amellyel annyira el volt telve. A térítő buzgalma lendületbe hozta az első szóra, és máris kezdte kifejteni rendszerét.

- Igen, igen, maguk is nekünk dolgoznak, ha nem is tudnak róla... Maguk csupán néhány bitorlót képviselnek, akik kisajátítják a néptömeget, és amikor már torkig laknak, nekünk csak magukat kell kisajátítanunk... Minden harácsolás, minden tökeösszpontosítás a kollektív rendszerhez vezet. Maguk adnak nekünk gyakorlati leckét, akárcsak a nagybirtokosok, akik megkaparintják a törpebirtokokat, vagy a nagyiparosok, akik felfalják az otthon dolgozó munkásokat, valamint a nagy hitelintézetek és a nagyáruházak, amelyek megölnek minden versenyt, zsírosra híznak a kis bankok és a kis üzletek tönkretételével. Mindez lassú, de biztos átmenetet jelent az új társadalmi állapotba... Arra várunk, hogy minden összeroppanjon, hogy a jelenlegi termelési mód végső következményeinek elviselhetetlen bajaiba torkolljon. Akkor maguk a burzsoák és a parasztok is nekünk fognak segédkezni.

Saccard-t érdekelte a dolog, és meghatározhatatlan nyugtalansággal tekintett rá, noha bolondnak tartotta.

- Na de, végre is magyarázza meg nekem, mi is a maguk kollektív rendszere?

- A kollektivizmus a verseny harcaiból táplálkozó magántőke átalakulása egységes társadalmi tőkévé, melyet mindenki munkája hasznosít... Képzelsen egy olyan társadalmat, amelyben a termelőeszközök köztulajdonban vannak, ahol mindenki esze és ereje szerint dolgozik, ahol ennek a társadalmi együttműködésnek a termékeiből ki-ki egyéni erőfeszítése arányában részesül. Mi sem egyszerűbb, ugyebár? közös termelés a gyárakban, az építkezéseken, a nemzeti műhelyekben; aztán természetbeni csere, illetve fizetés. Ha többtermelés áll elő, a felesleget közraktárakba helyezik, amelyek azután fedezik az esetleges hiányokat. Meg kell valósítani az egyensúlyt... S ezzel valóságos fejszecsapást mérünk a korhadt fára. Egyszeriben megszűnik a verseny, eltűnik a magántőke, vége minden üzleti életnek, kereskedelemnek, piacnak, tőzsdének. A nyereség fogalma értelmét veszti. Az üzérkedés forrásai kimerülnek, a henyélők évjáradéka elapad.

- Ó, ó! - szakította félbe Saccard - ez bizony roppant változást idézne elő sokak életében! De mit csinálnak azokkal, akik ma évjáradékból élnek?... Így például Gundermann-nal, elveszik tőle a milliárdját?

- Egyáltalán nem, nem vagyunk mi tolvajok. Visszavásárolnók tőle a milliárdját, minden értékpapírját, járadékkötvényeit, amelyek fejében közszükségleti cikkek vásárlására jogosító, évenként kibocsátott használati utalványokat osztunk ki neki. Tessék elképzelni ezt a mérhetetlen tőkét helyettesítő óriási közszükségleti cikkhalmazt: száz év sem telne bele, és a maga Gundermannjának az utódai kénytelenek lennének, mint a többi állampolgár, maguk is dolgozni, mert az évi törlesztés végül csak elfogyna, ők meg nem tőkésíthetnék a rengeteg utalványt, amit kénytelenek voltak megtakarítani, még ha fel is tesszük, hogy az örökösödési jog érintetlen marad... Én mondom magának, hogy ezzel egyszerre elseperjük nemcsak az egyéni üzleteket, a részvénytársaságokat, a magántőkés társulatokat, hanem ezen túl minden közvetett évjáradékforrást, minden hitel-, kölcsön-, házbér- és földbérrendszert... Így csak egyetlen értékmérce marad: a munka. A munkabér természetesen megszűnik, lévén, hogy a jelenlegi kapitalista rendszerben, nem pontos egyenértéke a munkának, hiszen csupán azt az összeget képviseli, amely elengedhetetlenül szükséges a dolgozó mindennapi megélhetéséhez. És el kell ismernünk, hogy egyedül a jelenlegi rendszer a hibás, még a legbecsületesebb munkaadó is kénytelen fejet hajtani a verseny kegyetlen törvénye előtt, kizsákmányolni munkásait, ha élni akar. Tehát egész társadalmi rendszerünket kell elpusztítanunk... Ó! szinte már látom is, hogy Gundermann agyonnyomja a sok utalvány! S Gundermann örökösei, minthogy nem képesek mindent felélni maguk, kénytelenek adni a többieknek, és maguk is csákányt vagy szerszámot venni kezükbe, mint az elvtársak!

És Sigismond úgy kacagott, mint az iskolás gyerek tízpercben, miközben még mindig az ablakban állt, és a Tőzsdét nézte, ahol a spekuláció sötét hangyabolya nyüzsgött. Arcán égő pír jelent meg, nem volt más szórakozása, mint hogy a nemsokára diadalmaskodó igazság eme kedves tréfáin derüljön.

Saccard egyre zavartabb lett. Mégis mi lenne, ha ez az eleven ábrándokat szövő fiatalember igazat mondana? Ha megsejtené a jövőt? Hiszen nagyon is világosnak és értelmesnek látszó magyarázatokkal szolgált.

- Ugyan! - dörmögte, hogy megnyugtassa magát - mindez még a jövő zenéje.

- Természetesen! - folytatta a fiatalember, és ismét komolynak, fáradtnak látszott. - Ma még az átmeneti időszakban, a forrongás periódusában vagyunk. Lehet, hogy forradalmi erőszakra kerül sor, ez ugyanis sokszor elkerülhetetlen, de a túlkapások, a kilengések csak átmenetiek... Ó! nem hunyok szemet az első nagy nehézségek előtt. Ez az egész megálmodott jövő képtelennek tetszik, nehéz az embereknek ésszerű képet festeni a jövő társadalomról, az igaz munka társadalmáról, amelynek erkölcsi annyira különböznek majd a mieinktől. Olyan ez, mint egy más világ, egy más égitesten. Mellesleg, azt is meg kell vallanom, hogy az újjászervezési terv még nincs kész, még csak tapogatózunk. Én, aki alig alszom, ebben a nehéz éjszakai munkában merülök ki. Így például bizonyára ellenünk vethetik: „Ha olyan a helyzet, mint amilyen, ez azért van, mert ez az emberi természet rendje.” Így aztán nem csoda, ha roppant erőfeszítésbe kerül, hogy a folyót visszaparancsoljuk a forrásához, és aztán új mederbe tereljük!... Mi tagadás, a jelenlegi társadalmi rendszer hosszú ideig tartó virágzását annak az individualista elvnek köszönheti, melyet a versengés és az egyéni érdek a termelés megújulásának állandóan ösztönző erejévé tesz. Vajon a közös gazdaság versenyezhet-e valaha is ezzel az ösztönző erővel, és vajon milyen eszközzel tudja felszítani a dolgozó ember termelő tevékenységét, ha egyszer kihal a nyereszkeskedő szellem? Ez az, ami kétséggel tölt el, ettől félek, itt van a mi gyenge pontunk, ezen a veszélyes terepen kell megállnunk a helyünket, ha azt akarjuk, hogy itt dőljön el egyszer a szocializmus győzelme... De győzni fogunk, mert miénk az igazság. Odanézzzen! Látja ott azt az épületet... Látja, kérem?

- A Tőzsdét? - kérdezte Saccard. - Mi az hogy látom? De még mennyire!

- Nos, butaság lenne felrobbantani, mert máshol újra felépítenék... Csakhogy ám, megjósolom magának, magától is felrobban, ha az állam kisajátítja, mert logikus, hogy az állam lesz a nemzet egyetlen és egyetlen bankja; és ki tudja, talán akkor a börze lesz mérhetetlen kincseink közös háza, az a kincseskamra, amelyben unokáink megtalálják, ami fényűző ünnepeikhez kell!

Sigismond lendületes mozdulattal nyitott utat ennek az általános és egyenlő boldogsággal kecsegtető jövőnek. Közben azonban annyira tűzbe jött, hogy újabb köhögési roham fogta el, visszament az asztalához, irataira könyökölt, s kezébe temette a fejét, hogy elfojtsa a torkát tépő hörgést. Ezúttal azonban rohama nem csillapult. Hirtelen felpattant az ajtó, izgatottan beszaladt Busch, aki közben elbocsátotta Méchainnét, és aki maga is szenvedett ettől a szörnyű köhögéstől. Azonnal öccse felé hajolt, hatalmas karjába zárta, mintha beteg gyermeket ringatna.

- Nahát, kicsikém, mi van veled megint, hogy így fulladozol? Azt akarom, hogy orvost hívj, jöjjön meg már az eszed... Biztos azért, mert sokat beszéltél.

És neheztelve tekintett Saccard-ra, aki a szoba közepén maradt. Most már igazán feldúlta, amit az imént hallott ennek a nagyon szenvedélyes és nagyon beteg hórihorgas fickónak a szájából, aki a magasból nyíló ablakán keresztül bizonyára megrontotta a Tőzsdét ezekkel a mesékkel, hogy egyszer majd mindent elsepernek, hogy mindent újjáépíthessenek.

- Köszönöm, nem zavarom tovább - szólt a látogató, mert már szeretett volna kint lenni. - Majd elküldi nekem a levelet azzal a tíz sor fordítással. Több levelet várok még, a végén majd elszámolunk.

Közben elmúlt a roham, és Busch még visszatartotta egy kis időre.

- Hogy el ne felejtsem: a hölgy, aki az imént itt járt, ismerte önt valaha, ó! nagyon régen.

- Ugyan hol?

- A La Harpe utca 52 alatt.

Bármilyen nagy volt is önuralma, Saccard elsápadt. Szája idegesen rángatózott. Nem azért, mintha most eszébe ötlött volna a lépcsőházban letepert serdülő lány; hiszen nem is tudta, hogy teherbe ejtette, és sejtelve sem volt a gyerekről. De pályakezdésének nyomorúságos éveire mindig nagyon kelletlenül gondolt vissza.

- La Harpe utca? Ó! Hiszen csak egy hétig laktam ott, amikor Párizsba érkeztem, amíg nem kaptam lakást. Viszontlátásra!

- A viszontlátásra! - szólt jelentőségteljesen Busch, aki tévesen beismerést vélt felfedezni Saccard zavarában, s már azon törte a fejét, milyen busás hasznot húzhat ebből a kalandból.

Amikor ismét az utcán találta magát, önkéntelenül is visszafordult a Tőzsde felé. Minden ízében remegett, meg sem látta a kis Coninnét, akinek szép szőke arca rámosolygott a papírbolt küszöbéről. Közben a téren még nagyobb lett a nyüzsgés, a benti játékszenvedély zajos hullámai a dagály féktelen erejével öntötték el az embersűrűs járdát. Most folyt a nagy háromnegyed hármás ordítózás, az utolsó árfolyam körüli csatározás, most zajlott le a megveszekedett tülekedés, hogy ki távozik teli marokkal. És az előcsarnokkal szemben, a Tőzsde utca sarkán ott állt két ember, az oszlopok alatt zajló összevissza tolongásban; a besszre spekuláló Mosert és a hosszra spekuláló Pillerault-t vélte felismerni bennük, amint éppen egymásnak estek, közben pedig úgy hallotta, mintha a nagyterem mélyéről Mazaud tőzsdeügynök hangja hallatszana ki, ezt a hangot azonban időnként elnyomták a nagy óra alatt, a szabadpiacnak fenntartott részen ülő Nathansohn kitörései. De egy hintó majdnem befröcskölte a járdaszélen csordogáló csatornavízzel. Massias ugrott ki belőle, mielőtt a kocsis megállította, most hozta kifulladásán egyik kliensének legújabb megbízását.

És ő még mindig egy helyben állt, szemét a fenti nagy nyüzsgésre szegezve, s közben pályakezdésének emlékei jutottak eszébe, mert Busch kérdése felidézte őket. Eszébe jutott a La Harpe utca, aztán a Szent Jakab utca, amelynek macskakövein a hódító kalandor csámpás csizmája csattogott amikor Párizsba érkezett, hogy igájába döntse a fővárost, és most újra elfogta a düh arra a gondolatra, hogy még mindig nem igazta le, s hogy megint az utcára került, s még sohasem kínozza ennyire a mohó vagyonváras szomjúsága, mint most. Ez a bolond Sigismond igazat beszélt: a munkából nem lehet megélni, csak a nyomorultak meg a hülyék dolgoznak, hogy felhizlalják a többieket. Csak a játéknak van értelme, csak a Tőzsde hozza meg egyik napról a másikra a jólétet, a fényűzést, a nagystílu életet, az igazi életet. Ha ennek az ódon társadalomnak egyszer össze kell dőlnie, vajon egy olyan férfiú, mint ő, nem talál-e még időt és alkalmat rá, hogy kielégítse hő vágyait, mielőtt minden összeomlik?

Egy járókelő meglökte, s még vissza sem fordult, hogy bocsánatot kérjen. Felismerte Gundermant, éppen egészségügyi sétáját végezte, Saccard látta, hogy belép egy cukrászhoz, ahonnan ez az aranykirály olykor egyfrankos cukorkásdobozokat szokott vinni unokáinak. És ez a járókelő, ahogy így nekiment, most e percben, amikor a Tőzsde körül keringő Saccard lelkében egyre hevesebben izzott a láz, mintegy az utolsó ostorcsapás, az utolsó lökés volt, amely elhatározásra bírta. Most már teljesen bekerítette az erődítményt, most már jöhet a roham. Könnyörtelen küzdelemre tett magában fogadalmat: nem hagyja el Franciaországot,

szembeszegül fivérével, végigjátssza a döntő játszmát, a vakmerő csatát, amely igájába hajtja Párizst, vagy amelyben ő töri ki a nyakát és megint az utcára kerül.

Saccard egészen zárásig makacsul kitartott fenyegető megfigyelőhelyén. Láta, miképp ürül ki az oszlopcsarnok, hogyan lepi el lassan a lépcsőt ez a sok fáradt és felhevült ember. Körülötte az utca és a járda továbbra is telis-tele volt, szakadatlan hömpölygött az emberár, a kizsákmányolásra szánt örök tömeg, a holnap részvénytulajdonosai, kik nem tudtak elhaladni az üzérkedés eme nagy szerencsebarlangja előtt anélkül, hogy ne néztek volna oda, mert vágytak az után, ami végbemegy benne, még ha közben féltek is ezektől a rejtelmes pénzügyi műveletektől, melyek annál jobban vonzzák a francia elmét, minél kevésbé ért hozzá.

A legutóbbi szerencsétlen teleküzlete után, amikor Saccard-nak el kellett hagynia a Monceau parki palotáját, amelyet átengedett a hitelezőinek, hogy elkerülje a még nagyobb katasztrófát, első gondolata az volt, hogy fiához, Maxime-hoz menekül. Fia, felesége halála óta, ki egy kis lombardiai temetőben pihent, a Császárnő sugárúton álló palotájában egyedül lakott, s itt rendezte be bölcs és bős özénnyel életét, itt élte fel a halott feleség vagyonát visszavonultan, beteges fiú volt, a kicsapongás korán megöregítette, határozottan visszautasította apja kérését, hogy magához vegye, s hozzátette előrelátóan mosolyogva, hogy csak így maradhat meg köztük a zavartalan egyetértés.

Ekkor Saccard egy másik menedékre gondolt. Elhatározta, hogy Passyban fog egy kis házat bérelni, olyan polgári hajlékot, amely a nyugalomba vonuló kereskedőket szokta befogadni. Ekkor azonban eszébe jutott, hogy a Szent Lázár utcai Orviedo palota földszintje és első emelete még mindig nincs elfoglalva, s ajtó-ablak egyaránt zárva van. Orviedo hercegné három második emeleti szobában rendezkedett be férje halála óta, s még hirdetőtáblát sem akasztott ki a nagykapuba, melyet ellepett a gaz. A homlokzat másik végén nyílt egy alacsony kapu, innen lehetett felmenni a második emeletre, a hátsó lépcsőn. Saccard sokszor csodálkozott rajta, amikor üzleti ügyekben felkereste a hercegnét, hogy elhanyagolta a ház megfelelő kihasználásának a lehetőségét. A hercegné azonban csak rázta a fejét, neki megvoltak a maga elképzelései a pénzről. Mikor azonban megjelent, hogy a saját nevében béreljen nála lakást, azonnal beleegyezett, hogy egy nevetséges összegért, tízezer frank lakbérért, kivegye a fejedelmi pompával berendezett földszintet és első emeletet, amely minden bizonnyal kétszer annyit is megért.

Mindenki emlékezett, hogy Orviedo herceg milyen fényűzően élt. Mikor Spanyolországból megérkezett, és még hatalmas vagyona lázában égve, valóságos aranyáporban vonult be Párizsba, akkor vásárolta és tataroztatta ezt a palotát, addig is, amíg meglesz a társaságot elkápráztató márvány- és aranypalotája. A ház még a múlt században épült, olyan kéjlak volt, amelyeket a gáláns nagyurak emeltettek a nagy kertek közepén, részben azonban lebontották, s zordabb stílusban építették újjá, és hajdani parkjából csak egy tágas, istállók és pajták szegélyezte udvar maradt meg, amelyet bizonyára letarol majd a tervezett Fesch Bíboros utca. A herceg egy Saint Germain-i kisasszonytól szerezte, akinek örökölt telke valaha egészen a Három Testvér utcáig, a Taitbout utca régi folytatásáig terjedt. Különben a palota megtartotta a Szent Lázár utcai bejáratát is, egy ugyanilyen korú nagy épület, a Beauvilliers család villája mellett, a Beauvilliers família még mindig itt lakott, noha szép lassan tönkrement. Nekik azonban még megvolt a csodálatos kertjük a nagyszerű fákkal, amelyek szintén pusztulásra ítéltettek, hiszen nemsokára az egész városrészt teljesen átépítik.

Saccard nyomában még tönkremenetele után is nagy szolgahad uszálya húzódtott, hajdani főúri személyzetének maradékaiként, egy szobainas, egy főszakács a feleségével, aki a fehérnemű rendbentartásával foglalkozott, továbbá még egy másik nő, kiről nem is lehetett tudni, milyen megbízatással tartották meg, meg egy kocsis és két lovászfű; Saccard az istállókat és a pajtákat is telirakta, két lovat, három kocsit helyezve oda, a földszinten pedig ebédlőt rendezett be a személyzetnek. Olyan ember volt, akinek nem volt ötszáz pengő frankja a pénztárában, de olyan házat tartott, mintha évi két-háromszázezer frankja lenne. Így aztán megtalálta a módját, hogy töltheti meg személyével az első emeleti tágas lakosztályt, a három társalgót, az öt hálószobát, nem beszélve a hatalmas ebédlőről, ahol ötventeritékes asztal állt. Innen valaha ajtó nyílt a második emeletre vezető belső lépcsőházra, ahol egy másik, kisebb ebédlő volt, a hercegné pedig, mivel a második emeletnek ezt a részét nemrégien kiadta egy Hamelin nevű

mérnöknek, aki a hűgával élt, megelégedett azzal, hogy eltorlaszoltatta az ajtót két nagy zárócsavarral. Így aztán együtt használta a régi hátsó lépcsőt ezzel a lakóval, s a fölépcsőt csak Saccard élvezte. Néhány szobát a Monceau parki maradék bútorral bútorozott be, a többit üresen hagyta, de mégis sikerült életet lehelnie ebbe a sok szomorú és csupasz falba, melyről, úgy látszik, egy makacs kéz még a kárpitfoszlányokat is letépte, rögtön a herceg halála után. És Saccard megint szövögethette a nagy vagyion álmait.

Ekkoriban Orviedo hercegné Párizs egyik legérdekesebb figurája volt. Tizenöt évvel korábban rászánta magát, hogy férjhez megy a herceghez, akit egyáltalán nem szeretett, mert eleget akart tenni édesanyja, Combeville nagyhercegné határozott parancsának. Akkoriban ez a húszéves leány nagyon szép és okos nő hírében állt, nagyon vallásos, kissé túlságosan is komoly volt, noha szenvedélyesen szerette a társaséletet. Nem tudott azokról a különös történetekről, amelyeket a hercegről rebesgettek, háromszázmillióra becsült fejedelmi vagyionának eredetéről, egész életét beszennyező szörnyű lopásairól, amelyeket ma már nem a rengetegben követnek el, mint a betyárok vagy mint a hajdani úri kalandorok, hanem korrekt modern bandita módjára, fényes nappal a Tőzsdén, a szegény hiszékeny emberek kárára, tönkremenetek és halálózások közepett. Ott messze Spanyolországban, majd itt Franciaországban, a herceg húsz esztendőn át oroszlánrészt vállalt minden, azóta is legendás nagy gazemberségből. Noha a leány egyáltalán nem sejtette, hogy milyen zavaros sár- és vértengerből halászta ki sok-sok millióját, mégis, már az első találkozásukon, olyan ellenszenvet érzett iránta, melyet még vallásos érzülete sem tudott legyőzni, s ehhez a viszolygáshoz csakhamar elfojtott, de egyre növekvő neheztelés járult, azért, mert ebből a kényszerházasságból még gyereke sem született. Ő ugyanis megelégedett volna az anyai örömmel, imádta a gyerekeket, s valósággal meggyűlölte ezt a férfit, aki miután kétségbeesésbe kergette a szerelmes nőt, még az anyát sem tudta kielégíteni. Ekkortájt történt, hogy a hercegné hallatlan fényűzésbe vetette magát, el akarta kápráztatni Párizst fogadásainak pompájával, s olyan fényes házat vezetett, hogy állítólag még a Tuilériákban is féltékenyek lettek reá. Aztán egyszerre csak, mikor a herceget megütötte a guta a Szent Lázár utcai palotájában, minden teljesen elnémult, a házra ráborult az éjszaka. Vége lett a fénynek, a zajnak, ajtó-ablak zárva maradt, és elterjedt a hír, hogy a hercegné, miután kidobta a földszint és az első emelet berendezését, remeteként visszavonult a második emeleti három szobácskába, édesanyjának volt komornájával, a vén Sophie-val, aki felnevelte. Amikor ismét megjelent a világ előtt, csak egyszerű sötét gyapjúruhát viselt, haját csipkekendő alá rejtette, kicsi volt, és még mindig kövér, homloka alacsony, arca csinos, kerek, összeszorított ajka közt gyöngyfogak villogtak, közben azonban a bőre megsárgult, arca elkomorodott, rátelepedett az örökre klastromba vonult apáca konok elszánt-sága. Akkor múlt harmincéves, s azóta csak a jótékonykodásnak szentelte minden idejét.

Párizsban nagyon nagy volt a meglepetés, és a legfantasztikusabb rémtörténetek terjedtek el. A hercegné férje egész vagyionát örökölte, vagyis a híres háromszázmilliót, amelyről a lapok írtak. Végül is a következő regényes história kristályosodott ki: amikor egy este a hercegné éppen lefeküdni készült, hirtelen egy feketébe öltözött, ismeretlen férfi jelent meg szobájában, s ő sohasem jött rá, milyen rejtett ajtón jött be, senki sem tudta, mit mondhatott neki ez az ember, de bizonyára feltárta előtte a háromszázmillió vagyion szörnyű eredetét, s talán azt követelte tőle, hogy esküdjön meg: helyrehozza a rengeteg méltánytalanságot, különben rettenetes szerencsétlenség zúdul reá. Aztán a férfi eltűnt. Öt éve, mióta özvegy lett, nem tudni, miért, talán a túlvilágról jött parancsnak engedelmessé, vagy inkább talán csak a becsületes lázadástól vezetve, mely akkor fogta el, amikor kezében tartotta a vagyionra vonatkozó iratokat, de tény, hogy azóta csak a lemondás és a jóvátétel lázában ég. Ebben a nőben, aki nem volt szerető, és aki nem lehetett anya, minden elfojtott gyengédség, különösen az elvetélt gyermekszeretet, igazi szenvedéllyé alakult át a szegények, a gyengék, a kisemmizettek, a szenvedők iránt, azok iránt, akiktől ellopták a nála levő milliókat, és akiknek megfogadta,

hogy visszafizeti nekik, fejedelmi alamizsna-lavinát zúdítva rájuk. Ettől fogva e rögeszme hatalmába került, egyetlen gondolat vert gyökeret a fejében: olyan bankárnak tekintette magát, akire a szegények háromszázmiliót bíztak, hogy az ő érdekükben gyümölcsöztesse a pénzt, most már csupán könyvelőnek, üzletembernek tartotta magát, aki a számok közt él, közjegyzőkkel, munkásokkal, építészekkel körülvéve. A városban hatalmas irodát rendezett be, mintegy húsz tisztviselővel. Saját lakosztályában, a három szűk szobában, csak négy-öt közvetítőt, a helyetteseit fogadta, s itt egy íróasztal mellett töltötte napjait, mint valamilyen nagy vállalat igazgatója, elzárkózva a kellemetlenkedők elől, a szobát ellepő irathalmazba temetkezve. Arról álmodozott, hogy mindenki nyomorúságán könnyít, kezdve a gyerektől, aki sajnálja, hogy megszületett, egészen az aggastyánig, aki nem tud meghalni kínok nélkül. Ez alatt az öt esztendő alatt teli marokkal szórta az aranyat, megalapította a La Villette negyedben a Szent Szűzről elnevezett kisdedővót, fehér bölcsőkkel a kicsinyeknek, kék ágyacskákkal a nagyobbaknak, egy tágas és napfényes otthont, amelynek máris háromszáz lakója volt; továbbá egy árvaházat Saint-Mandéban, amelyet Szent Józsefről neveztek el, s ahol száz fiút és száz leányt olyan nevelésben és oktatásban részesítettek, amilyen gondoskodásban csak a polgári családokban lett volna részük: végül egy menhelyet az aggoknak Chatillonban, amely ötven férfit és ötven nőt tudott befogadni, valamint egy kétszáz ágyas kórházat egy külvárosban, a Saint-Marceau ispotályt, amelynek termeit csak most nyitották meg. De legkedvesebb jótékony intézménye, mely felé szíve minden melege áradt, a Munkaotthon volt, amelynek ötlete tőle származott: ennek az otthonnak kellett a javítóintézet helyébe lépnie, itt kellett újjászületnie a szerető gondoskodás és valamilyen mesterség elsajátítása révén annak a háromszáz gyereknek (százötven lány és százötven fiú), akit a párizsi utcáról szedett fel, hogy megmentse őket a züllött, bűnös élettől. Ezek a különböző alapítványok, valamint tekintélyes adakozásai, az egész örült jótékony pazarlás, öt év alatt százmiliót emésztett fel. Még néhány évi ilyen életmód és tönkremegy, anélkül, hogy a legcsekélyebb járadékot megtartotta volna magának kenyérré meg tejjé, melyen most élt. Amikor Sophie, a vén cseléd örökös némaságával felhagyva, kemény szóval dorgálta meg, megjósolva, hogy a csupasz földön fog meghalni, ő csak szelíden, a reménység isteni mosolyával válaszolt, amelyen kívül más mosoly már sohasem játszott vértelen ajkán.

Éppen a Munkaotthon szolgáltatott alkalmat Saccard-nak, hogy megismerkedjék Orviedo hercegnével. Ő volt az egyik tulajdonosa a teleknek, amelyet a hercegné megvásárolt ennek a jótékony intézetnek. A szép fákkal beültetett, s a neuillyi parkkal határos egykori kert a Bineau körút mentén húzódott. A hercegnét meghódította Saccard ügybuzgósága, és újra találkozni akart vele, mert bizonyos nehézségei támadtak vállalkozóival. Magát Saccard-t is kezdték érdekelni a munkálatok, képzelete lendületbe jött, elbűvölte a nagystílusú terv, amelyet a hercegné parancsolt az építészmérnökre: két monumentális épületszárny, egyik a fiúknak, másik a lányoknak, köztük a fő épületrészben a kápolnával, a közteremmel, az igazgatósággal és valamennyi mellékhelyiséggel; minden épületszárnynak megvolt a maga hatalmas belső udvara, megvoltak a műhelyei és különféle függelékei. De Saccard-t különösen a fényűzés hozta tűzbe, mely megfelelt saját nagyságimádatának és pompaszeretetének, a nagystílusú építkezés, az évszázadokkal dacoló anyag, a sok márvány, a csempézett konyha, ahol egész ökröt lehetett volna sütni, a díszes, tölgyfa burkolatú hatalmas ebédlők, a vidám festményekkel ékes, fényárban úszó hálóterem, a szerfelett kényelmesen berendezett mosókonyha, fürdő- és betegszoba, továbbá a rengeteg tágas lépcsőház, folyosó, melyet nyáron szellőztetnek, télen pedig fűtenek, végül az, hogy az egész ház napfényben fürdik, ifjontian vidám, és csak úgy úszik a gazdagságban. Amikor a mérnök nyugtalankodott és feleslegesnek mondotta ezt az egész fényűzést, s felrótta a költségeket, a hercegné egyetlen szóval letorkolta. Ő már belekóstolt a luxusba, hadd ismerjék meg most a szegények is, hadd élvezzék a fényűzést a gazdagok fényűzésén munkálkodók is. Rögeszméjét az az álom táplálta, hogy mindennel elhalmozza ezeket a nyomorultakat, hogy a földi jóban dúslakodók ágyába fektesse, asztalához ültesse

őket, s ne szoruljanak többé a száraz kenyér alamizsnájára, ne heverjenek holmi priccsen, hanem boldog életet éljenek a palotában, ahol otthon érzik magukat, s így kárpótolódnak a győztesek örömeit élvezve. Csakhogy ebben a nagy tékozlásban szörnyen meglopták őt is a roppant számlákkal, egész sereg vállalkozó élt belőle, nem beszélve az elégtelen ellenőrzésből származó veszteségekről, egyszóval elherdálták a szegények javait. És éppen Saccard nyitotta fel a szemét, megkérve őt, hogy ellenőrizhesse a könyvelést, mellesleg teljesen önzetlenül, csupán kedvtelésből, mert rendet akart teremteni ebben az örült aranytáncban, amelyért ő is lelkesedett. Még sohasem mutatkozott ilyen aggályosan becsületesnek. Ő volt ebben az óriási és bonyolult vállalkozásban a legfürgébb és legtisztességesebb munkatárs, nem kímélve idejét, sőt pénzét sem, csak az az öröm jutalmazta, melyet a kezén átmenő hatalmas összegek nyújtottak. A Munkaotthonban nem is nagyon ismertek mást, mint őt, hiszen a hercegné nem látogatott oda sohasem, aminthogy a többi alapítványát sem szemlélte meg, mert mindig a három kis szoba mélyén rejtőzött, mint egy láthatatlan, jóságos istennő. Saccard-t viszont imádták és áldották, óréa szállt mind az a hála, amelyből a hercegné, úgy látszik, nem kért.

Persze Saccard-nak már ekkor is volt valamilyen homályos terve, s amikor az Orviedo palota lakója lett, egyszerre határozott szándékká jegecesedett. Miért ne szentelhetné minden idejét a hercegné jótékonyági intézményeinek igazgatására? Mostani bizonytalanságában, amikor a tőzsdejátékban csatát veszített, nem tudta, mivel próbáljon szerencsét. Így tehát ez a szándék hirtelen testet öltött, az új felszárnyalás kiindulópontja lett: miért ne lehetne ő ennek a fejedelmi jótékonyágnak a szétosztója, miért ne zúdíthatná ő Párizsra ezt az aranylavinát? Még mindig maradt kétszázmillió, amelyből sok mindent lehetne alapítani, egész csodavárost lehetne elővárazsolni a földből! Arról nem is beszélve, hogy ő aztán igazán tudná gyümölcsöztetni a milliókat, megkétszerezné, megháromszorozná őket, olyan jól használná fel ezt a vagyont, hogy egy egész világot teremtené belőle. Nagyravágyó szenvedélye lassan elragadta, széles távlatok nyíltak előtte, most már csak ennek a mámorító gondolatnak élt, végtelen alamizsnatengerbe akarta fojtani az egész boldoggá tett Franciaországot. Egészen ellágyult, mert úgy érezte, tökéletesen becsületes, s egyetlen garas sem maradna a saját zsebében. Lát-noki fejében gigászi idill tündöklött, ártatlan, eszményi elképzelés, amelybe egyáltalán nem vegyült semmi olyan óhaj, hogy jóvátegye korábbi pénzügyi zsványságait, annál kevésbé, mert végül azért mégiscsak azt remélte, hogy megvalósul egész életének óhaja, s meghódítja Párizst. Leghőbb vágyait is felülmúlta a remény, hogy ő lesz a jótékonyág egyeduralkodója, a szegények egyetlen népszerű, imádott istene, s róla fog beszélni az egész világ. Milyen csodákra lenne képes, ha üzletemberi képességeit, agyafúrtságát, makacsságát, minden előítélet-től mentes fejét jótékonyásra használná! Olyan ellenállhatatlan erő költözne lelkébe, mellyel csatákat lehet nyerni, pénzt lehet keresni, meg lehet hódítani a teli pénzszekrényeket, az aranyat, amely sokszor annyi bajt csinál, de ami annyi sok jónak lenne a szülője, ha a pénzszórás lenne büszke kedvtelése.

Aztán Saccard, tovább dagasztva terveit, odajutott, hogy feltette magának a kérdést: miért ne venné feleségül Orviedo hercegnét? Ez szentesítené helyzetüket, és így elkerülnék a rossz-akaratu feltevéseket. Egy álló hónapon át ügyeskedett, hangzatos terveket fejtett ki, s úgy vélte, nélkülözhetetlenné tette magát, majd egy napon nyugodt, ismét naivvá vált hangon megtette ajánlatát, előadta nagy tervét. Valóságos társulást kínált, ő akart a herceg lopta összegek felszámolója lenni, s megígérte, hogy tízszeresen adja vissza a szegényeknek. Az örökös fekete ruháját viselő hercegné a csipkekendővel fején figyelmesen hallgatta, de megsárgult arcán semmilyen megindultság sem volt észlelhető. Mély benyomást tettek rá azok az előnyök, amelyekkel egy ilyen társulás járhat, de az egyéb körülményeket nem vette tekintetbe. Aztán, miután másnapra halasztotta válaszát, végül is elutasította az ajánlatot: bizonyára arra a megfontolásra jutott, hogy nem ő lenne ezután az alamizsnaosztogatás kizárólagos ura, pedig ő teljesen kénye-kedvére, sőt bolond módra akarta szórni a pénzt.

Hozzáfűzte azonban, hogy boldog lenne, ha megtarthatná tanácsadóként, és rámutatott, mennyire nagyra becsüli közreműködését, s megkérte, törődjön továbbra is a Munkaotthonnal, hiszen úgyszólván ő a valóságos igazgatója.

Saccard egész héten át roppant bánatos volt, mint amikor valamilyen nagyon kedves ötletünkről kell lemondanunk, nem mintha úgy érezte volna, hogy visszahull a szabad rablás szakadékába, de amiképpen az érzelmes idill még a legalávalóbb kocsmatöltelék szeméből is könnyet csikar, az ő kalózként is ellágyította a milliók dobálásának, a nagystílusú jótékonykodásnak a kalandja. Ismét lebukott, és pedig ezúttal igen magasról: úgy érezte, trónfosztott lett. A pénz révén általában nemcsak nagyravágyásának kielégítésére törekedett, hanem hön óhajtotta a fejedelmi élet pompáját is, de ilyen magasra még sohasem jutott. Ahogy egyik bukása a másik után szertefoszlatta reményeit, egyre jobban megdühödött. Nem csoda hát, hogy amikor a hercegné higgadt és határozott elutasítása miatt füstbe ment a terve, bösz harci kedve támadt. Ragyogás- és élvezetszomja mellett üzleti szenvedélyének egyetlen fő indítéka az volt, hogy verkedjék, ő legyen az erősebb az üzérkedés ádáz küzdelmében, ő falja fel a többieket, nehogy ezek falják fel őt. Nem törekedett vagyongyűjtésre, hanem abban lelte örömét, hogy vadul vívta a vagyonszatát, úgy dobta be a pénzt az ütközetbe, mint a hadtesteket, s megrészegült az ellenséges milliók forgandó szerencséivel folyó összecsapásaitól. Most azonnal kitört belőle a Gundermann iránt érzett gyűlölete, türtőztethetetlen bosszúvágya: valahányszor legyőzve a földre hullott, lidércnyomásként nehezedett rá a rögeszme: meg kell döntenie Gundermann. Érezte, hogy az ilyen kísérlet gyerekes dolog, de talán valamivel mégis csökkentheti hatalmát, helyet szoríthat magának vele szemben, osztozkodásra kényszerítheti, mint a szomszédos országokban uralkodó egyenlő hatalmú, egymást rokonként kezelő királyok. Ekkor történt, hogy a Tőzsde ismét magához vonzotta, feje megint sok üzleti tervtől főtt, az egymásnak ellentmondó sok elképzelés ide-oda ráncigálta, s olyan láz vett erőt rajta, hogy nem tudott döntené mindaddig, míg egy napon egy fellegekben járó, szédítő ötlet megszabadította a többitől, és lassan teljes egészében hatalmába kerítette.

Mióta az Orviedo palotában élt, néha találkozott Hamelin mérnök hűgával, aki a második emeleti kis lakásban lakott, egy csodálatos alakú nővel, Caroline asszonnyal, ahogyan bizalmasan nevezték. Ami legjobban megragadta első látásra, fejedelmi fehér hajkoronája volt, amely rendkívül különösen hatott ennek a még fiatal nőnek a homlokán, hiszen alig volt harminchat éves. Már huszonöt éves korában egészen megöszült. Szemöldöke azonban megmaradt feketének és nagyon dúsnak, s egész hermelinkeretes arca megőrizte fiatalságát, furcsa, eleven varázsát. Sohasem volt szép, nagyon erős állával és orrával, széles szájával, vastag ajka azonban bájos jóságot fejezett ki. Tény, hogy ez a fehér gyapjú, a finom selyemhaját körüllebegő fehérség meglágyította kissé kemény arckifejezését, s a szép szerelmes nő friss erejét a nagyanyák mosolygó bájával tetézte. Jól megtermett, magas, erélyes és büszke járású nő volt.

Saccard, aki alacsonyabb volt nála, ahányszor csak találkozott vele, érdeklődve követte szemével, s magába fojtotta vágyakozását a magas termetű, egészséges alkatú nő iránt. Aztán szép lassan a környezetétől megtudta a Hamelin család egész történetét. Caroline és Georges egy vagyontalanul elhalt kiváló tudós és rajongó katolikus montpellier-i orvos gyermeke volt. Amikor apjuk elhunyt, a leány tizenhét, a fiú tizenkilenc éves volt, s minthogy ez éppen akkor iratkozott be a Katonai Műszaki Főiskolára, Caroline is feljött vele Párizsba, ahol tanítónőként helyezkedett el. A lány csúsztatta a zsebébe az ötfrankosokat, ő látta el zsebpénzzel a két évig tartó tanulás idején, később pedig, amikor a fiú alacsony rangban hagyta el a katonai főiskolát, s nem talált állást, továbbra is a hűga támogatta. A két testvér imádta egymást, s arról álmodozott, hogy örökké együtt marad. Minthogy azonban minden reményt felülmúló kérés jelentkezett, a lány ugyanis bájával és eleven eszével meghódított egy milliomos serfőzött annál a családnál, ahol tanított, Georges azt akarta, hogy igent mondjon.

Később azonban kegyetlenül megbánta, mert néhány évi házasság után Caroline kénytelen volt különélést kérni, nehogy részeges férje megölje, hiszen örült féltékenységi rohamaiban késsel kergette. Ekkor huszonhat éves volt, s ismét szegény lett, mert makacsul kitartott amellett, hogy nem kér semmilyen tartásdíjat férjétől, akitől elköltözött. Bátyja azonban sok próbálkozás után végre olyan munkát talált, ami tetszett neki: Egyiptomba készült a Szezi-csatorna első tervén dolgozó bizottsággal. Húgát is magával vitte, és Caroline bátran nekivágott az útnak, Alexandriában telepedett le, és ismét leckéket adott, mialatt bátyja az országot járta. Így azután egészen 1859-ig Egyiptomban maradtak, ott voltak, amikor a néhány mérnök vezetésével dolgozó s a homokszivatagban szinte elvesző, alig százötven kubikosból álló kis munkásgárda az első csákánycsapásokat mérte a Port Said-i partra. Később Hamelint Szíriába küldték a nyersanyagellátás biztosítása végett, de ott maradt, mert összekülönbözött egyiptomi vezetőivel. Húgát is Beirutba hozatta, s Caroline itt is óraadásból élt. Georges pedig egy francia társaság nagy vállalkozásába vetette magát, a Beirutból Damaszkuszba vezető első kocsit megépítésének munkálataiba, mely a libanoni hegy-szorosokon átvezető egyetlen útvonal volt. A két testvér még három évet töltött itt az országút befejezéséig, Georges a hegyekben járt, egyszer a Taurusz-hegységen keresztül két hónapra Konstantinápolyba utazott, s húga követte, mihelyt módjában volt, vele együtt álmodozott, hogy felébresztik évezredes álmából ezt a régi országot, amely az elpusztult civilizáció hamvaiban szunnyadt. Georges egész nagy irattáskát megtöltött ötleteivel és terveivel, s úgy érezte, feltétlenül vissza kell térnie Franciaországba, ha életet akar lehelni ebbe a nagy vállalkozássorozatba, ha társaságokat akar alapítani, tőkét akar találni. Így kilencéves keleti tartózkodás után elindultak, de mivel kíváncsiak voltak, hogyan haladnak a Szezi-csatorna munkálatai, Egyiptomon át indultak haza: a Port Said-i parton négy év alatt egy egész város nőtt ki a homokból, nagy sokaság nyüzsgött, az emberhangyák elszaporodtak, és megváltoztatták a föld képét. Párizsban azonban sötét balszerencse üldözte Hamelint. Tizenöt hónapon át vesződött terveivel, de túlságosan szerény volt, s nem volt elég közlékeny, ezért senkinek sem tudta átadni hitét. Idekerült az Orviedo palota kis ötszobás, második emeleti lakásába, amelyet ezerkétszáz frankért bérelt, és még távolabb került a sikertől, mint amikor Ázsia hegyein-völgyein barangolt. Csakhamar felemésztették megtakarított pénzüket, és a két testvér nagy nélkülözésekkel küzdött.

Saccard-t Caroline növekvő szomorúsága ragadta meg, az asszony vidámságát is elrontotta bátyjának letörtsége. Kettőjük közül inkább ő volt a férfi, Georges testileg nagyon hasonlított rá, csak éppen törekenyebb volt, ritka munkaképességgel volt megáldva, de teljesen elmerült tanulmányaiban, amelyekből nem volt szabad kirántani. Sohasem akart megnősülni, nem érezte szükségességét, megelégedett imádott húgával. Bizonyára akadt néhány titkos, futó kalandja. A Műszaki Főiskola volt buzgó hallgatója, akinek nagystílu tervei voltak, és aki lelkesedéssel vetette magát minden vállalkozásába, néha olyan gyermekdednek bizonyult, hogy már-már kissé oktondinak látszott. A legvaskalaposabb katolikus hitben nevelkedett, megőrizte a gyermek hitbuzgalmát, és mély meggyőződéssel tartotta be a vallást. Közben húga megszabadult a hittől, mert rengeteget olvasott, és roppant sokat tanult, miközben fivére műszaki munkálataiba temetkezett. Caroline négy nyelven beszélt, olvasta a közgazdászokat, a filozófusokat, kis ideig lánggra lobbant a szocialista és a darwinista tanokért, de azután lehiggadt, utazásaiból, a távoli civilizációk területén töltött időkből nagy türelmet, bölcs lelki nyugalmat hozott haza. Bár ő maga már nem volt hívő, továbbra is szerfelett tisztelte fivére vallásosságát. Egyszer volt csak kimagyarázkodás köztük, azután soha többé nem került szóba a hit. Caroline egyszerűsége, kedélyessége mellett is nagyon okos nő volt, és rendkívül bátornak mutatkozott az életben, vidám vakmerőséggel szállt szembe a sors kegyetlen csapásaival, s azt mondogatta, hogy csak egyetlen bánat sebe vérzett benne örökké: az, hogy nem volt gyermeke.

Saccard-nak módjában volt, hogy szívességet tegyen Hamelin-nek, apróbb munkát szerzett neki olyan megbízóktól, akiknek mérnökre volt szükségük, hogy jelentést tegyen nekik egy új gép hozamáról. Így tudott behatolni a két testvér bizalmas környezetébe, s ettől fogva sűrűn felszaladt hozzájuk egy-két órára a társalgóba, az egyetlen tágasabb helyiségbe, melyet dolgozószobává alakítottak át. Ez a szoba is teljesen csupasz maradt, csak egy hosszú rajzolóasztal meg egy másik, papírokkal ellepett kisebb asztal és vagy fél tucat szék volt minden bútorzata. A kandalló tele volt könyvekkel. A falon azonban rögtönzött díszítés enyhítette ezt a csupasztságot, tervrajzok sorozata, vízfestmények, mindegyiket négy szeggel erősítették a falra. Hamelin szíriai jegyzeteit és terveit állította így ki, egész jövőendő vagyonát, a festmények pedig Caroline asszony művei voltak, jellegzetes keleti tájképek, emberek, ruhák, amelyekre felfigyelt, s amelyeket felvázolt, miközben elkísérte fivérért útjára. Minden különösebb ambíció nélkül festegetett, de nagyon eredeti színérzékkel. A Beauvilliers palota kertjére nyíló két széles ablak élénk fényvel világította be ezt a távoli valóságot idéző rajzsorozatot, a poraiba hulló ókori társadalom álmát, amelyet a határozott matematikai vonalú és a modern tudomány szilárd alapzatára támaszkodó tervrajzok ismét életre varázsolni látszottak. És Saccard, amikor már megszerették lázasan tevékeny természetét, és amikor hasznossá tette magát náluk, főleg a tervek és vízfestmények előtt álldogált szívesen, mert ezek őt is meghódították, s minduntalan újabb magyarázatokat kért róluk. Fejében máris nagy üzleti terv csírázott.

Egy reggel egyedül találta Caroline asszonyt, kis dolgozóasztala előtt. Halálosan szomorú volt, kezét az iratok közt felejtette.

- Hát így vagyunk... A dolgok végképp rosszra fordulnak... Pedig én nagyon kitartó vagyok, de egyszerre fogy el mindenünk, s ami leginkább bánt, az a tehetetlenség, amelyre szegény bátyámat kárhóztatja a baj, mert neki nincs kitartása, ő csak a munkában erős... Már arra gondoltam, hogy elmegyek valahova tanítónőnek, hogy valahogyan segítsen rajta. De hiába kerestem, nem találtam semmit... Pedig takarítónőnek mégsem mehetek el.

Saccard még sohasem látta ilyen feldúltnak, lesújtottnak.

- Ugyan, ne beszéljen! Ott azért még nem tart! - kiáltotta.

De ő csak a fejét rázta, s keserű kifakadásokkal illette életét, melyet általában olyan bátran vállalt, még ha kegyetlennek is mutatkozott. És minthogy e pillanatban belépett Hamelin, s megint egy újabb kudarc hírért hozta, nagy, lomha könnyek hullottak szeméből, most már nem beszélt, csak ökölbe szorította kezét az asztalon, s réveteg szemmel meredt maga elé.

- És ha meggondolom - szakadt ki Hamelinből -, hogy ott milliók várnának ránk, ha találánánk valakit, aki segítene!

Saccard egy tervrajz elé állt, amely tágas raktárak között emelkedő pavilont ábrázolt.

- Hát ez mi? - kérdezte.

- Ó! Ezt csak úgy szórakozásból csináltam - magyarázta a mérnök. - Egy lakóház terve, ott Beirutban, annak a társaságnak az igazgatója számára, melyről, tudja, álmódoztam: az Egyesült Tengerhajózási Társaság.

Tűzbe jött, újabb részletekkel szolgált. Keleten tartózkodva megállapította, milyen elégtelen ott a közlekedési hálózat. A Marseille-ben berendezkedett néhány társulat egymást gyilkolta a versengéssel, nem tudott szert tenni elegendő és kényelmes felszerelésre, és Hamelinnek az volt az egyik első ötlete, melyre valamennyi további vállalkozását akarta alapítani, hogy szindikátusba tömöríti ezeket a társulatokat, egyetlen, sok millióval büszkélkedő, hatalmas társaságban egyesíti őket, amely az egész földközi-tengeri hajózást egyeduralgató módon tartja kezében, járatokat indít Afrika, Spanyolország, Itália, Görögország, Egyiptom, Ázsia

kikötőibe, egészen a Fekete-tenger másik végéig. Mindez rá vallott a jó szimatú szervezőre, de meg a hazafias állampolgárra is: ezzel meg lehet hódítani Keletet Franciaországnak, arról nem is beszélve, hogy így közelebb kerülnének Szíriához, amely ezeknek a nagy műveleteknek a helyszíne lenne.

- Szindikátusok? - tűnődött Saccard. - Manapság, úgy látszik, ez a jövő... A társulásnak ez a legbiztosabb formája! Három-négy elszigetelten tengődő kis vállalat ellenállhatatlan életerőre tesz szert, és felvirágzik, ha egyesül... Igen, a jövő a nagy tőkéké, a nagy vagyonok összpontosított erőfeszítéseié. Az egész ipar, az egész kereskedelem végül is egyetlen nagy bazárrá egyesül, ahol minden kapható.

Megint megállt, ezúttal egy vad vidéket ábrázoló akvarell előtt, a bozóttal benőtt gigászi sziklaomladék kopár hegyszorosost torlaszolt el.

- Ó, ó! - folytatta - ez itt a világ vége. Itt nyugodtan sétálhat az ember, nem lökik fel a járókelők.

- A Kármel-hegyének egyik szorosa - felelte Hamelin. - Húgom vázolta fel, amikor én arra jártam tanulmányúton.

És egyszerűen csak hozzátette:

- Ide nézzen! A krétakő és a vörös márvány közt, amely az egész hegyoldalon rátelepedett a mészkőre, gazdag kénezüst ér fut, igen, olyan ezüstbánya ez, amelynek kiaknázása számításaim szerint óriási haszonnal járna.

- Ezüstbánya! - ismételte élénken Saccard.

Caroline asszony még mindig bánatosan merengett, de hallotta, amit mondtak, és mintha valamilyen látomás elevenedett volna meg előtte, így kiáltott fel:

- A Kármel-hegye, ó! Milyen magányos napokat töltöttünk ebben a pusztaságban. Tele van a langyos légben balzsamos illatot árasztó mirtusszal és rekettyével. Fent a magasban pedig mindig sas kering... És az a sok ezüst, ami ott szunnyad a kő sírboltban, a roppant nyomor tőzsomszédságában! Milyen jó volna, ha boldog tömeg lepné el az állványokat, ha városok nőnének ki a földből, ha a munka lázában újjászületne a nép.

- Könnyű lenne utat törni a Kármel-hegyétől Akkóig - folytatta Hamelin. - S nem lepne meg, ha vasra is bukkannának, mert az ország hegyei bővelkednek benne... Tanulmányoztam egy új fejtési eljárást, amellyel sokat lehetne megtakarítani. Minden készen áll, csak éppen tőkét kellene találni.

- Kármel-hegyi Ezüstbánya Társaság! - tűnődött Saccard.

Ezúttal azonban már a mérnök volt az, aki felemelt fővel ment az egyik tervrajztól a másikhoz, megint elkapta egész élete munkája, s lábba hozta a Keleten szendergő ragyogó jövő gondolata, miközben itt megbénítja a szükség.

- És mindezek csak a kezdet apró vállalkozásai - folytatta -, ezt a tervsorozatot nézze meg, itt ni, ez lenne a nagy üzlet. Egész vasúthálózat, amely keresztül-kasul járja Kisázsia... Azért tengődik olyan nyomorúságosan ez az egyébként gazdag ország, mert nem elég kényelmes és gyors a közlekedés. Nincs egyetlen kocsit, még mindig öszvér-, illetve teveháton kénytelen utazni és fuvarozni az ember... Képzeld el, minő forradalom lenne, ha a vasútvonalak behatolnának egészen a sivatag pereméig! Megtízszereződne az ipar és a kereskedelem, győzne a civilizáció, s Európa végre kitérné Kelet kapuit... Ha érdekli egy kicsit a dolog, cseveghetünk a részletekről, s akkor majd meglátja, meg ám!

Különben nem tudta megállni, hogy azonnal ne szolgáljon magyarázatokkal. Különösen konstantinápolyi utazása során tanulmányozta vasúthálózatának vonalát. Az egyetlen nagy nehézség a Taurusz-hegységen átvezető szakasz volt, de járt különböző szorosokban, és állítja, hogy lehet egyenes és viszonylag nem nagyon költséges vonalat építeni. Egyébként nem gondolja, hogy egyszerre fel lehet építeni az egész hálózatot. Ha majd már a szultán megadta az engedélyt az egészhez, az lenne az okos, ha kezdetben csak a fővonalat építenék fel, a Brüsszából Beirutba, Ankarán és Aleppón át vezető vonalat. Később gondolhatnak aztán a szmirna-ankarai, a trapezunt-ankarai és az erzerum-szivasi elágazásokra.

- Később, még később... - folytatta.

De nem fejezte be, megelégedett azzal, hogy mosolygott, nem mert elmondani végig, milyen messze ment vakmerő terveivel. Hiszen csak álom az egész.

- Ó, a Taurusz-hegység lábánál elterülő síkság - folytatta Caroline asszony, az ébren álmódó nő lassú hanglejtésével -, milyen gyönyörű paradicsom! Csak meg kell kaparni a földet, máris dúsan terem. A gyümölcsfák, az őszibarackfák, a cseresznyefák, a fügefák, a mandulafák roskadoznak a sok gyümölcs alatt. És micsoda rengetege az olaj- és eperfaerdőknek! És milyen könnyű és természetes az élet az örökké édes, kék levegőben!

Saccard elnevette magát azzal a heves és mohó nevetéssel, ami akkor szokta elfogni, amikor dúsgazdag jövőt szimatolt. És minthogy Hamelin még további tervekről beszélt, nevezetesen bankalapításról Konstantinápolyban, és megemlítette, hogy milyen kitűnő kapcsolatai vannak ott, különösen a nagyvezír környezetében, vidáman félbeszakította:

- De hisz ez egy valóságos mesebeli Eldorádó!

Majd nagyon bizalmasan fűzte hozzá, két kezét a még mindig ott ülő Caroline asszony vállára téve:

- Ne essen hát kétségbe, asszonyom! Én nagyon becsülöm önt, majd meglátja, hogy kieszelek a bátyjával valamit, ami nagyon jó lesz magának... Várjon türelemmel.

A következő hónapban Saccard ismét néhány kisebb munkát szerzett a mérnöknek, s ha többé nem is említette a nagy üzleteket, állandóan rájuk gondolt, nagy gondba merülve, mert habozott a vállalkozások roppant súlya alatt. Születő bizalmas viszonyukat azonban még szorosabbra fűzte az egészen természetes szívélyesség, amellyel Caroline asszony az egyedülálló férfi háztartását ellátta, aki rengeteget adott ki feleslegesen, s akit, minél több személyzete volt, annál rosszabbul szolgáltak. Ő, aki otthonától távol olyan ügyes volt, s híres volt róla, hogy teli marokkal merít a nagy tolvajlások zavaros vizéből, otthon tűrte a legnagyobb felfordulást is, nem törődve a szörnyű sikkasztással, amely megháromszorozta kiadásait. Még a legkisebb dolgokban is kegyetlenül érződött, hogy nem volt nő a háznál. Amidőn Caroline asszony rájött a rablásra, előbb csak tanácsokat adott, később azonban maga is közbelépett, és két-három megtakarítást hajtott végre Saccard érdekében, olyannyira, hogy egy napon nevetve felajánlotta: a házvezetónője lesz: miért ne? Úgyis nevelőnői állást keresett, miért ne fogadhatna el egy tisztességes egzisztenciát, amely megkönnyítené a várakozást. A tréfásan tett ajánlat komollyá vált. Avagy ez a foglalatosság a Saccard felajánlotta havi háromszáz frankért nem alkalmas-e, hogy könnyítsen a bátyján? Elfogadta hát, s egy hét alatt megreformálta a házat, felmondott a szakácsnak és a feleségének, csak egy szakácsnőt tartott meg, aki a szobainassal és a kocsissal elláthatta a házi teendőket. Mindössze egy lovat meg egy kocsit hagyott meg, mindent jól kézben tartott, olyan aprólékos gonddal ellenőrizte az elszámolást, hogy a kiadások már az első két hét végére felükre csökkentek. Saccard el volt ragadtatva, és tréfából azt mondta, hogy most már ő lopja meg Caroline asszonyt, aki jobban tenné, ha százalékot kérne a neki köszönhető megtakarításokból.

Ettől kezdve szoros barátság szövődött közöttük. Saccard-nak az az ötlete támadt, hogy meg kell nyitni a két lakást elválasztó ajtót, és ezentúl akadálytalanul átjárhattak az egyik ebédlőből a másikba a belső lépcsőn keresztül, úgyhogy Caroline asszony, mialatt bátyja odafent reggeltől estig bezárkózva keleti iratainak rendezésén dolgozott, az őket szolgáló egyetlen cselédlányra hagyta a saját háztartását, sűrűn lement Saccard lakásába, s ott úgy osztogatta a parancsokat, mintha otthon lenne. Saccard persze nagyon örült a szép, magas asszony gyakori megjelenésének, aki délceg, büszke járásával sürgött-forgott a szobákban, miközben fiatal arca körül meglepő vidámsággal meg-meglibbent fehér haja. Ismét nagyon jókedvű volt, megint visszanyerte legyőzhetetlen életkedvét, mert ismét hasznosnak érezte magát, folyton el volt foglalva, állandóan talpon volt. Anélkül, hogy hivalkodott volna háziasságával, most már csak sötét ruhát viselt, amelynek zsebében vidáman meg-megcsörrent a kulcscsomó, és ez a művelt, gondolkodó nő bizonyára örült neki, hogy most már csak egy tékozló férfi derék háziasszonya, nevelőnője, s kezdte megszeretni, ahogyan a rakoncátlan gyerkőcöket megszereti az ember. Saccard pedig egy pillanatra megrészegült a gondolattól, hogy mi lenne, ha egy szép estén karjába venné, hiszen kiszámította, hogy végeredményben csak tizennégy év a korkülönbség köztük. Avagy talán lehetséges, hogy tíz éve, amióta kénytelen volt férjétől elmenekülni, akitől legalább annyi ütést kapott, mint simogatást, utazó amazonként élt, szóba sem állva a férfiakkal? Persze, az is lehet, hogy éppen az utazás volt az oltalmazója. Annyit azonban tudott Saccard, hogy Georges egyik barátja, egy bizonyos Beaudoin, egy Beirutban maradt vállalkozó, akit azonban nemsokára visszavártak, nagyon beleszeretett, olyannyira, hogy Caroline férjének halálára várt, hogy elvehesse feleségül, az utóbbit közben, minthogy az alkoholizmusba beleőrült, bezárták egy klinikára. Természetesen ez a házasság csak egy nagyon is menthető, szinte törvényes helyzetet szentesített volna. De ha már egyszer volt egy férfi az életében, miért ne lenne ő a második? Ám Saccard megmaradt a feltevéseknél, mert olyan jó pajtásnak találta, hogy sokszor már nem is látta benne a nőt. Ha megpillantotta mellette elhaladó csodálatos alakját, néha feltette magának a kérdést, vajon mi történék, ha megcsókolná, s azt gondolta, hogy nagyon is megszokott és talán kellemetlen dolog történne, s későbbre halasztotta a kísérletet, de közben jó erősen megmegrázta a kezét, mert nagyon örült az asszony szívélyességének.

Később azonban Caroline asszony egyszerre csak megint mélységes bánatba esett. Egy reggel kisírt szemmel, nagyon sápadtan, lesújtottan jött le, de Saccard nem tudott meg tőle semmit. Abbahagyta hát a kérdezősködést, mert a nő mindig csak azt felelte, hogy nincsen semmi baja, s úgy érzi magát, mint általában. Saccard csak másnap tudta meg, mi történt, amikor odafent egy esküvői értesítést talált, amely arról adott hírt, hogy Beaudoin úr nőül vette az angol konzul nagyon fiatal és roppant gazdag leányát. A csapást bizonyára még az is növelte, hogy a hírt ez a szokványos értesítő hozta, minden előkészítés, minden búcsúzás nélkül. A szerencsétlen asszony egész élete összeomlott, elrepült a távoli remény, amely a szerencsétlenség idején vigaszául szolgált. És minthogy a véletlennek is megvannak a maga szörnyű kegyetlenségei, éppen két nappal azelőtt tudta meg, hogy férje meghalt, s ezért negyvennyolc órán át végre abban a reményben ringatta magát, hogy álma nemsokára megvalósul. S most élete összeomlik, ő pedig megsemmisül. Aznap este még egy másik döbbenetes élményben volt része: amint szokás szerint, mielőtt felment volna lefeküdni, bement Saccard-hoz megbeszélni a másnapi háztartási teendőket, a férfi olyan nyájasan vigasztalta, hogy Caroline zokogni kezdett, majd ebben az ellenállhatatlan ellágyulásban, miközben akarata szinte megbénult, Saccard karjai közt találta magát, s az övé lett, bár sem ő, sem a férfi nem talált örömet benne. Amikor összeszedte magát, ha nem is lázadozott, szomorúsága most már egészen a végtelenségig növekedett. Miért is ment bele ebbe a dologba, hiszen nem szereti ezt a férfit, s bizonyára Saccard sem szereti őt. Nem mint hogyha koránál vagy fizikumánál fogva nem lehetett volna még mindig gyöngéden szeretni. Igaz ugyan, hogy nem szép, s már elég öreg, de eleven arca, egész kis mozgékony fekete személye érdekelte, és bár még ezt nem

tudta, de úgy érezte, szolgálatra kész, fölényesen okos férfi, s képes lenne az emberek átlagos tisztességével révbe juttatni bátyja nagy vállalkozásait. De milyen ostoba volt ez az elbukás! Ő, aki olyan megfontolt volt, aki annyit okult keserű tapasztalataiból, s annyira ura volt magának, most egyszerre csak elbukott, nem is tudta hogyan, egy sírögörcs közepett, mint egy kis érzélgős, ledér varrólány! S a legrosszabb az, hogy érezte: Saccard-t legalább annyira megdöbbenette a kaland, mint őt magát, s szinte már haragszik is érte. Amikor pedig a férfi vigasztalásul úgy beszélt neki Beaudoin úrról, mint egy régi szeretőről, akinek aljas árulása csak feledést érdemel, és amikor Caroline esküdözve tiltakozott, hogy sohasem történt semmi köztük, Saccard először azt hitte, hogy asszonyi büszkeségből hazudik, de Caroline olyan erővel fogadkozott, olyan tisztán, őszintén ragyogott szép szeme, hogy a végén elhitt mindent: Caroline becsületes és büszke nő lévén, nem akarta magát odaadni az esküvő előtt, a férfi pedig, miután két évet várt, beleunt, s egy másikat vett el, mert nagy volt a fiatalság és a gazdagság kísértése. De az mégiscsak különös volt, miután meggyőződött erről, nemhogy nem örült a dolognak, hanem szinte bosszankodott, annyira tudatában volt: szerencséje csak az ostoba végzetnek köszönhető.

Egyébként nem kezdték újra, mivel egyiküknek sem volt hozzá kedve.

Így azután Caroline asszony két hétig szörnyen bánatosnak mutatkozott. Elszállt belőle az életerő, az a lendület, amely szükséges örömmé teszi az életet. Ellátta ugyan minden dolgát, de csak szórakozottan, s semmiféle ábrándba nem ringatta magát a dolgok okát és értelmét illetően. Éppen hogy csak tovább forogtak az emberi gépezet kerekerei a sötét, kilátástalan kétségbeesésben, bátorságának és vidámságának romjain csak egyetlen szórakozása maradt, és pedig hogy minden szabad idejét a nagy dolgozószoba ablaküvegéhez támasztott homlokkal töltötte, szemét a szomszédos Beauvilliers palota kertjére szegezve, arra a házra, ahol ideköltözésének kezdete óta valamilyen szerencsétlenséget, rejtett nyomorúságot sejtett, amelyet a látszat megőrzésére tett erőfeszítés még kínosabbá tesz. Bizonyára ott is szenvedő emberek élnek, és a szomszédok könnyei elviselhetőbbé tették bánatát, de azért olyan mélabú fogta el, hogy azt hitte, érzéketlenül múlik ki, nem törődve szomszédai halálos vergődésével.

A Beauvilliers családnak valaha Touraine és Anjou tartománybeli hatalmas birtokai mellett a Grenelle utcában is pompás palotája volt, most azonban Párizsban már csak ez a hajdani kéjlak maradt meg, amelyet a múlt század elején építettek a városon kívül, és amelyet most a Szent Lázár utcai sötét épületek fogtak közre. A kert néhány szép fája úgy maradt itt, mintha valamilyen kút mélyén lenne az egész udvar, moha lepte be a lepergett vakolatú, hasadozott lépcsőfeljárót is. Olyannak tűnt az egész, mintha börtönbe zártak volna valamilyen vidéki zugot, egy szelíd és komor tájat, amelyet némává tett a reménytelenség, s ahová a napsugár már csak zöldes fénnel hatolt be, úgyhogy az ember szinte didergett. És ebben a nyirkos pincecsendben, ezen a recsegő lépcsőn, Caroline asszony első eleven emberként De Beauvilliers grófnét pillantotta meg, egy avatag, de még mindig nagyon nemes külsejű, teljesen ősz, magas, sovány, hatvanéves asszonyt. Nagy, egyenes orrával, keskeny ajkával, rendkívül hosszú nyakával egy bánatosan szelíd, hajdani hattyúra hasonlított. Majd rögtön utána leánya, a huszonöt éves Alice de Beauvilliers ment fel a lépcsőn, aki korát meghazudoló szerénységgel volt öltözve, úgyhogy még kisleánynak nézhette volna az ember, ha arca máris nem lett volna olyan nyütt és elcsigázott. Szakasztott anyja volt ez a vézna teremtés, csak éppen nem volt meg benne a főúri fennkölttség. Az ő nyaka is esetlenül hosszúvá nyúlt, de benne már csak a nemesi familia szánalmas, végső bája maradt meg. A két hölgy egyedül élt, mióta a fiú, Ferdinánd de Beauvilliers a Lamoricière vesztette castelfidardói csata után beállt a pápai zuávok közé. Minden áldott nap, amikor nem esett az eső, így jelentek meg, s egymás után mentek le a lépcsőn, majd némán körülsétálták az udvar közepén elterülő gyepszőnyeget. Csak repkény szegélyezte, virágot nem lehetett ültetni, vagy talán sokba került volna. És a két sápadt nő lassú lépdelése minden bizonnyal csak közönséges egész-

ségügyi séta volt a százados fák alatt, amelyek annyi ünnepet láttak, és amelyeket szinte megfojtottak a szomszéd polgári házak. A két nő mélabús, fájdalmas sétája mintha a kihunyt régi dicsőséget gyászolta volna.

Ettől kezdve Caroline asszony kíváncsi lett, és minden tolakodás nélkül, de gyengéden, rokonszenvvel figyelte a szomszédait, és lassan a kerten keresztül életük titkát is kileste, pedig féltékeny gonddal rejtették az utca elől. Még mindig volt egy ló az istállóban meg egy hintó a kocsiszínbén, egy öreg cseléd gondozta őket, egyszerre volt inas, kocsis és házmester. Hasonlóképpen szakácsnőt is tartottak még, a komorna teendőit is ő látta el, de ha a szépen befogott kocsi ki is vitte városi útjaikra a hölgyeket, ha télen a kéthetenként rendezett baráti vacsorákon még bizonyos fényűzés uralkodott is, milyen hosszú böjttel, milyen állandó, utálatos takarékoskodással kellett megfizetniük a bőség csalfa látszatát! Egy rejtett kis pajtában folyton mostak, hogy kisebb legyen a mosodai számla, a toldott-foldott szegényes ruhákat szétmarta a szappan, az esti étkezéshez néhány szál zöldséget tisztítottak, és hogy kevesebb fogyjon belőle, polcon szárított kenyeret ettek hozzá. Általában rengeteg aprólékos, megható, zsugori cselhez folyamodtak: a vén kocsis foldozta meg a kisasszony lyukas magas szárú cipőjét, a szakácsné tintával kente be asszonya kifakult kesztyűujjainak a hegyét, és az anya ruhái leleményes átalakítások után leányára szálltak, a kalapok pedig, hála a virág- és szalagcseréknek, évekig tartottak. Amikor nem vártak vendéget, a földszinti fogadószobákat gondosan bezárták, így tettek a tágas első emeleti szobákkal is, mert az egész nagy házban a két nő egyetlen szűk szobát foglalt el, s ez egyszerre szolgált ebédlőül és hálószobául. Amikor félig kinyílt az ablak, látni lehetett a fehérneműjét foltozó grófnét, amint dolgos kispolgári asszonyként varrogat, miközben a kisasszony, zongorája és vízfestékkészlete között, harisnyát és meleg félkesztyűt köt édesanyjának. Egy nagyon viharos napon látta, amint mindketten lementek a kertbe, hogy összeszedjék a homokot, amit a heves zápor elsodort.

Most már Caroline asszony tudta történetüket. A grófné sokat szenvedett kicsapongó férjétől, de sohasem panaszkodott rá. Egy este a grófot hörögve szállították haza hozzá Vendôme-ba, testét keresztülfúrta a golyó. Vadászbalesetről beszéltek: talán egy féltékeny hajtó lőtt rá, akinek bizonyára elcsábította a feleségét vagy lányát. S az volt a legszörnyűbb, hogy vele együtt megsemmisült a Beauvilliers család hajdani óriási vagyona, mely hatalmas birtokokon, királyi uradalmakon alapult, s amelyet már a forradalom is kikezdett, apja meg ő aztán végleg elherdált. Ezekből a roppant ingatlan javakból egyetlen major maradt meg, Vendôme városától néhány mérföldre, az Aublets-tanya, mely körülbelül tizenötezer frank járadékot hozott, és amely az özvegy meg a két gyermek egyetlen jövedelme lett. A Grenelle utcai palotát már réges-régen eladták, s a sok jelzáloghitellel megterhelt Szent Lázár utcait szintén el kell adniuk, ha nem tudják fizetni a kamatokat. Ez a ház felemésztette a majorságból származó tizenötezer frank egy részét, úgyhogy alig maradt hat- vagy hétezer frank a két nő ellátására, a rangjáról lemondani nem akaró nemesi család háztartására. A grófné már nyolc évvel ezelőtt, amikor a nagy családi összeomlásban egy húszéves fiúval és egy tizenhét éves lánnyal özvegyen maradt, megmakacsolta magát nemesi kevélységében, s megesküdött, hogy inkább kenyéren és vízen él, de nem enged rangjából. Ettől fogva mindig csak arra gondolt, hogyan tarthatná meg rangját, házasíthatná ki leányát egy ugyanolyan főúri család sarjával, s hogyan nevelhetne katonát fiából. Eleinte halálos nyugtalansággal töltötte el Ferdinánd néhány ifjonti bolondsága meg adóssága, melyeket ki kellett fizetnie. De miután egy ünnepélyes beszélgetés során figyelmeztette helyzetükre, Ferdinánd nem kezdte újra, hiszen alapjában véve jószívű, bár léha és műveletlen fiú volt, semmilyen alkalmaztatást, semmilyen állást nem remélhetett a mai társadalomban. Most, hogy katona volt a Vatikánban, anyja még mindig féltette titkon, mert nem volt elég egészséges, kevély fellépése törékeny testet leplezett, s szegény megfáradt vérével nehezen viselte el a kimerítő római éghajlatot. Ami pedig Alice házasságát illeti, ez annyira késlekedett, hogy szegény édesanyjának könnyel telt

meg a szeme, mikor ránézett a máris megöregedett, a várakozásban elhervadt leányára. Jelentéktelen s mélabús megjelenése ellenére egyáltalán nem volt ostoba lány, hön vágyakozott az élet örömeire, a boldogságra, a szerető férfira, de mivel nem akart még nagyobb szomorúságot hozni a házra, azt színelte, hogy már mindenről lemondott, s csak tréfával illette a házasság gondolatát, mondván, hogy született vénkisasszony. Éjnek idején azonban párnájába fojtotta zokogását, és úgy hitte, belehal az elviselhetetlenül gyötrelmes magányba. Pedig a grófnének a zsugoriság csodái révén sikerült félretennie húszezer frankot, s ez volt Alice egész hozománya. Édesanyjának még néhány ékszert, egy karperecet, egy pár gyűrűt és fülbevalót is sikerült megmentenie a hajótörésből - vagy tízezer frankra lehetett becsülni az egészet -, de ez mégis nagyon sovány hozomány volt, olyan nászajándék, amiről még beszélni sem érdemes, mert épphogy a legközvetlenebb kiadásokra elegendő, ha jelentkezik a várva várt kérő. Mégsem akarta elveszíteni reményét, tovább harcolt, születésének egyetlen kiváltóságáról sem mondott le, változatlanul megtartotta kevélységét és látszatfényűzését, képtelen volt gyalog járni és egyetlen csemegével csökkenteni fogadásain a vacsorát, miközben rejtett életének kiadásait egyre faragta, heteken át vízben főtt burgonyára kárhoztatta magát, hogy ötven frankkal növelje leánya örökké kevés hozományát. Fájdalmas és gyerekes volt ez a mindennapi hősiesség, miközben a ház már-már a fejükre szakadt.

Eleddig azonban Caroline asszonynak egyáltalán nem volt alkalma beszélni a grófnéval és a leányával. Végül életük legbizalmasabb részleteit is megismerte, azokat, amelyekről azt hitték, hogy az egész világ elől eltitkolják, de nem volt köztük más, mint hogy olykor egymásra tekintettek, meg hogy néha hirtelen támadt rokonszenvvel megfordultak, és egymás után néztek. Később azután Orviedo hercegné hozta össze őket. Az az ötlete támadt, hogy a Munkaotthonnak tíz hölgyből álló felügyelő bizottságot szervez, amely havonta kétszer ülésezik, s alaposan szemügyre veszi az Otthont, ellenőrzi minden részlegét. Minthogy fenntartotta magának, hogy maga választja ki ezeket a hölgyeket, az elsők között esett választása De Beauvilliers asszonyra, akihez valaha nagy barátság fűzte, s aki ma, miután visszavonult a világtól, egyszerűen csak szomszédasszonya volt. Úgy fordult a dolog, hogy a felügyelő bizottság hirtelen elvesztette titkárát, Saccard-nak pedig, aki továbbra is nagy szerepet játszott az intézet igazgatásában, az az ötlete támadt, hogy Caroline asszonyt ajánlja, olyan példás titkárnőként, amilyent sehol másutt nem találnának: munka ugyanis elég nehéz volt, sokat kellett írni, másolni, s olyan anyagi ügyeket is kellett tisztázni, melyek kissé visszariasztották ezeket a dámákat; Caroline asszony azonban már kezdetben kitűnő istápolónak mutatkozott, mert kielégítetlen anyai ösztöne, reménytelen gyermekszeretete tevékeny gyengédséget váltott ki belőle e szegény emberek iránt, akiket megkíséreltek kiemelni a párizsi pocsolyából. A bizottság legutóbbi ülésén történt, hogy találkozott De Beauvilliers grófnéval, az azonban elég hűvösen üdvözölte, titkolva rejtett feszélyezettségét, mert bizonyára úgy érezte, hogy Caroline tanúja nyomorúságának. Ettől fogva mindketten kölcsönösen üdvözölték egymást, ahányszor csak tekintetük találkozott, és amikor szerfelett nagy udvariatlanság lett volna megjátszani, hogy nem ismerték fel egymást.

Egy napon a tágas dolgozószobában, mialatt Hamelin újabb számítások eredményeképpen átdolgozott egy tervrajzot, Saccard pedig mellette állva figyelte munkáját, Caroline szokás szerint az ablakból nézte a kertet körüljáró grófnét és leányát. Ezen a reggelen észrevette, hogy olyan kitaposott lábbelit viselnek, amilyent még egy utcán kóborló rongyszedő asszony sem vett volna fel.

- Jaj, szegények! - suttozta. - Milyen szörnyű lehet a fényűzés komédiája, melyet kénytelenek játszani!

És visszahúzódott, hogy elrejtőzzék az ablakfüggöny mögött, nehogy az anya meglássa, és még jobban szenvedjen a leskelődéstől. Ő maga három hét óta, mióta minden reggel az ablakban időzött, megnyugodott: elhagyatása felett érzett nagy bánata elszunnyadt, úgy érezte,

hogy a mások szerencsétlenségének láttán bátrabban viseli el a sajátját, pedig azt hitte, hogy egész élete omlott össze. Most már meglepetéssel kapta magát azon, hogy néha még nevet is.

Még egy pillanatig követte a zöld moha borította kertben a két nőt, majd mélyen elmerengett. Aztán hirtelen visszafordult Saccard felé:

- Mondja meg nekem, miért nem vagyok szomorú... Nem, ez nem tart nálam sokáig, szomorúságom sohasem volt tartós, bármi történt is... Önző lennék? Igazán nem hiszem. Ez szerfelett csúnya lenne, és különben hiába vagyok vidám, szívem majd megszakad a legkisebb fájdalom láttán. Ezt hozza össze: vidám vagyok, és minden erre haladó boldogtalan miatt sírva fakadnék, ha nem uralkodnék magamon, mert tudom, hogy a legkisebb kenyérdarab is jobban jönne nekik, mint felesleges könnyeim.

Mikor ezeket mondta, kellemes kacajával magabiztosan felnevetett, mint azok a derék nők, akik jobban szeretnek cselekedni, mint fecseggve szánakozni.

- Pedig Isten a tanúm, hogy megvolt az okom a végső elkeseredésre. Eleddig bizony nem kényeztetett el a szerencse: miután férjhez mentem, olyan pokolba jutottam, ahol csak sértegetésben, ütlegetésben volt részem, s már azt hittem, nincs más hátra, mint hogy vízbe vessem magam. De nem dobtam el az életem, repestem az örömtől, és mérhetetlen remény dagasztotta szívemet két héttel azután, hogy fivéremmel Keletre utaztam... És amikor visszatértünk Párizsba, mikor szinte semmink sem volt, szörnyű éjszakáim voltak, féltem, hogy szép terveink mellett éhen halunk. De nem haltunk meg, s én ismét álmodozni kezdtem, boldog, nagyszerű dolgokról, közben olykor felnevettem magamban... S legutóbb is, amikor az a roppant csapás ért, amelyről még beszélni sem merek, úgy éreztem, kitepték a szívemet, igen, határozottan állítom: úgy éreztem, már nem is dobog, azt hittem, megszakad, azt hittem, végem van, megsemmisülök. Ám egyáltalán nem ez történt! Íme, az élet megint visszazáll belém, ma kacagok, holnap reménykedni fogok, és ismét élni akarok, örökké élni... Hát nem fantasztikus, hogy nem bírok sokáig szomorú lenni!

Saccard már maga is nevetett, s vállat vont:

- Ugyan, maga is olyan, mint mindenki más! Ilyen az élet.

- Gondolja? - kérdezte csodálkozva Caroline. - Nekem úgy rémlik, hogy vannak olyan szomorú emberek, akik sohasem vidulnak fel, akik tönkreteszik életüket, annyira sötétben látnak mindent... Ó, nem mintha én ábrándokban ringatnám magam, hogy az élet édes és szép. Az élet hozzám túlságosan kegyetlen volt, nagyon közélről láttam, mindenütt és szabadon. Ha nem aljas, akkor legalábbis undorító. De hát mit tegyek, ha szeretem? Miért? Fogalmam sincs. Körülöttem hiába omlik össze minden, én már másnap vidáman, bizakodva csücsülök a romokon... Gyakran gondoltam, hogy az én sorsom az emberi történelem kicsinyített mása, az emberiségé, mely minden biztonnal szörnyű nyomorban él, de amelybe minden nemzedék ifjúsága új erőt önt. Minden válság után, amely rám zúdul, mintha megifjodnék, új tavasz költözik belém, üdítő nedvei meleget árasztanak, és megerősítik szívem. Ez annyira igaz, hogy ha valamilyen nagy bánat után kimegyek az utcára, a napfénytől ismét szeretni, remélni kezdek, és már-már boldog vagyok. Még a kor sem fog ki rajtam, abban a gyermekded hitben ringatom magam, hogy nem veszem észre, mint öregszem... Látja, kérem, én túl sokat olvastam nő létemre, fogalmam sincs, mi lesz velem, amint különben az egész világ sem tudja, hogy merre tart, csakhogy akaratom ellenére is úgy tetszik, hogy rám, s mindannyiunkra valamilyen nagyon jó, egy tökéletesen derűs kor vár.

A végén már tréfára fordította a szót, pedig még mindig meg volt hatódva, de titkolni kívánta reménységes ellágyulását, miközben bátyja felemelte fejét, és hálatelt imádattal tekintett rá.

- Jaj, te - mondta -, te a szerencsétlenségre születél, pedig az élet szerelmese vagy!

Ezek a mindennapi reggeli csevegések lassan egyre lázasabbá váltak, és ha Caroline asszony ismét fellelte az alaptermészetével járó egészséges vidámságot, ez annak a bátorításnak a következménye volt, amelyet Saccard nyújtott nekik, a nagy üzletember tette kész lelkesedésével. Már majdnem elhatározott dolog volt, hogy kiaknázzák a híres terveket. Lelkendező felkiáltásai mellett minden életre kelt, mindent eltúloztak. Először a Földközi-tengerre tették a kezüket, meghódították az Egyesült Tengerhajózási Társaság révén, és Saccard felsorolta a partvidéki országok valamennyi kikötőjét, ahol kirendeltségeket állítanak fel. A tőzsdés lelkesedéséhez rég elfelejtett klasszikus emlékek keveredtek: dicshimnuszt zengett erről a tengerről, az ókorban ismert egyetlen tengerről, erről a kék tengerről, amely körül felvirágozott a civilizáció, s amelynek hajjai az antik városokat mosták, Athént, Rómát, Tirust, Alexandriát, Karthágót, Marsiliát, Európa anyavárosait. S amikor már biztosították maguknak ezt a Keletre vezető széles utat, ott is elkezdik majd a munkát, Szíriában a Kármel-hegyi Ezüsbánya Társaság kis vállalkozásával, amellyel épp hogy néhány milliót kereshetnek mellékesen, de amely lendületes indulásnak bizonyulhat, mert az ezüsbánya gondolata, a földben lapátszámra lelhető pénz mindig lázba hozza a közönséget, főképp hogyha a cégére egy olyan csodálatosan csengő nevet lehet festeni, mint a Kármel. De még széntelegek is voltak ott, és a külszíni fejtéssel bányászott szén aranyat ér majd, ha az ország tele lesz gyárral; nem beszélve a többi kisebb, mellékesen szervezett vállalkozásról, bankalapításról, a virágzó ipari szindikátusokról, a nagy libanoni erdők kiaknázásáról, ahol most utak híján az óriási fák helyben korhadnak el. Végül aztán Saccard a legnagyobb fába vágta a fejszét, a Keleti Vasúttársaságba, de ekkor már szinte félrebeszélte, mert ez a Kisázsiai keresztül-kasul szelő vasúthálózat neki már a spekulációt, a lázas pénzhajszát jelentette, mely hirtelen felszökik ezen az ősi tájon is, ahol ma még az ősi tudatlanság és szenny alatt lapul egy mérhetetlen kincsekkel kecsegtető, új, érintetlen zsákmány. Saccard azonban már érezte a kincs szagát, s úgy nyert fel, mint ütközet előtt a csataló.

Caroline asszony, ez a rendkívül józan eszű nő, kit általában nem ragadott el a lázas képzelet, ezúttal mégis vele együtt lelkesedett, és nem látta tisztán, mennyi túlzás van az egészben. Az az igazság, hogy mindez hízelgett a gyengéd csodálatnak, amellyel a Keletre tekintett, s felélesztette sajnálkozását, hogy el kellett hagynia ezt a csodálatos országot, ahol boldognak hitte magát; és még ő volt az, aki minden szándékosság nélkül, csupán a dolgok logikája folytán, színes leírásaival, bőséges beszámolóival még magasabbra szította Saccard lázát. Amikor Beirutról beszélt, ahol három évig lakott, kimeríthetetlennek bizonyult: valóságos paradicsomnak festette a Libanon alján, a tengerbe nyúló földnyelv csücskén, a vörös homokpartok és sziklaomladékok között elterülő Beirutot, nagy kertek között körkörös sorakozó házaival, gyönyörűsége narancs-, citrom- és pálmakertjeivel. Aztán a tengerparti városokról mesélt: Északon a rég letűnt dicsőségén tűnődő Antiochiáról, Délen Szaidáról, a régi Sidóniáról, Akkáról, Jaffáról és Tirusról, melynek mai neve Szur, és amely magában foglalja a többi város jellegzetességeit is; a hajdani Tirus kalmárai királyok voltak, s tengerészei körülhajózták Afrikát, de ma homoktorlaszos kikötőjével már csak romhalmaz, s a paloták omladéka közt imitt-amott néhány nyomorúságos halászkunyhó gubbaszt. Mindenüvé elkísérte fivérét, ismerte Aleppót, Ankarát, Brusszát, Szmírnát, egészen Trapezuntig; egy hónapig élt a szent helyeken folyó üzleteléstől elszunnyadt Jeruzsálemben, majd további két hónapot Damaszkuszban, Kelet Királynőjében, a hatalmas síkság közepén, ebben a kereskedelmi és ipari városban, amelyet a Mekka és Bagdad felé igyekvő karavánok nyüzsgő tömeggel népesítenek be. Ismert minden hegyet-völgyet, a fennsíkokon vagy hegyszorosokban meghúzódó maronita és drúz falvakat, a megmívelt mezőket meg a parlagon hagyott földeket. És mindenünnen, a néma sivatagból csakúgy, mint a nagyvárosokból, ugyanazt a csodálatot hozta vissza a kimeríthetetlen, buja természet iránt, ugyanazt a haragot az ostoba és gonosz emberek ellen. Mennyi megvetett és elherdált természeti kincs! Elmondta, milyen terhek alatt roppan össze a kereskedelem és az ipar, milyen ostoba törvény akadályozza, hogy bizonyos

összegen felüli tőkét fektessenek a mezőgazdaságba, s azt a megrögzött szokást, hogy a paraszt még mindig Jézus Krisztus előtti ekével szánt, és hogy milyen tudatlanságban tengődnek még manapság is a növekedésben megrekedt, idióta gyermekekhez hasonló embermilliók. Hajdan a part kicsinek bizonyult, a városok egymást érték: ma az élet Nyugatra távozott, s úgy rémlik, mintha az ember hatalmas, elhagyatott temetőn haladna keresztül. Iskola nincs, utak nincsenek, a kormányzat a lehető legrosszabb, az igazságszolgáltatás megvesztegethető, a hatósági személyek fertelmesek, az adó túlságosan nagy, a törvények képtelenek, és mindenütt restség és fanatizmus uralkodik, nem beszélve az örökös polgárháborúk megrázkódtatásairól, a mézárhlásokról, amelyek egész falvakat irtanak ki. S ekkor Caroline asszony dühbe jött, feltette a kérdést: szabad-e így elkótyavetyélni a természet kincseit, tönkretenni ezt az áldott, elbűvölő földet, ahol minden éghajlat található, ahol perzselő a róna, de üde a hegyoldal, s ahol a magas csúcsokon örök hó tanyáz. Caroline-t életszeretete, eleven reménysége tűzbe hozta arra a gondolatra, hogy a tudomány és a vállalkozó szellem mindenható varázsvesszejével fel lehetne ébreszteni ezt az antik, elszunnyadt országot.

- Itt van például - lelkesedett Saccard - ez a Kármel-szoros, amelyet itt lerajzolt, s ahol csak kő meg masztiksfa van, nos, mihelyt megkezdődik az ezüsbánya kiaknázása, először egy falu, majd egy város fog kinőni a földből... És ezt a sok homoktorlaszos kikötőt ki fogjuk kotorni, nagy védőgátakkal fogjuk oltalmazni. Mély járatú hajók fognak kikötni ott, ahová ma még a bárkák sem merészkednek... S meglátják, hogyan fognak feltámadni ezek az elnéptelenedett rónaságok, ezek a kihalt hegyszorosok, amikor átszelik őket vasútvonalaink. Igen, újra felszántják az ugart, utak és csatornák épülnek, új települések nőnek ki a földből, egyszóval úgy tér vissza az élet, mint ahogyan a beteg test feléled, ha ismét megindul az elzsibbadt érben a vérkeringés... Csodát fog művelni a pénz.

És Caroline asszony, amint Saccard hangja így benépesítette képzeletét, lelki szemeivel már látta a civilizáció megjósolt csodáit. A száraz tervrajzok, a merev vonalak megelevenedtek, benépesültek: s ő ismét a szennyből megszabadított, a tudatlanságból kiemelt termékeny talajú, pompás éghajlatú, a tudomány vívmányainak segítségével életre keltett Keletről álmodott. Hiszen már egyszer csakugyan tanúja volt annak a csodának, hogyan nőtt ki Port Said néhány év alatt a csupasz homokparton, ahol kezdetben csak néhány munkást befogadó kalyiba állt, de ahol később kétezer, majd tízezer lakosú város, sok ház meg hatalmas raktár, óriási móló emelkedett, amelyeket az emberhangyák konok élet- és jólétkeremő munkája varázsolta oda. Most megint valami ilyesmi lebegett előtte, a legyőzhetetlen haladás, a társadalom nekirugaszkodása a lehető legnagyobb boldogság felé, a tettekészség, az előretörés vágya, még ha nem is tudjuk, merre haladunk, de jobb feltételek között könnyebben megyünk előre; és szinte látta, hogy a földkerekséget felforgatja a házát újjáépítő hangyaboly, a szakadatlan munka, az újonnan kivívott öröm, az ember megtízszerezett hatalma, mely nap mint nap jobban meghódítja a földet. A tudomány szolgálatába szegődő pénz a haladás irányában munkálkodik.

Ekkor az eddig mosolyogva hallgató Hamelin a következő okos megjegyzést tette:

- Mindez a beérkezés poézise, de mi még az indulás prózájánál sem tartunk.

Saccard-t azonban csak a korlátlan elképzelések hozták lázba, és még jobban elragadtatta magát, amikor a Keletről szóló könyveket kezdte olvasni, s belelapozott egy munkába, amely az egyiptomi expedícióról szólt. Már is felrémlt emlékezetében a kereszteshadjáratok emléke, Nyugat visszatérése bölcsőjéhez, Kelethez, ez a nagy megmozdulás, amely a messzi Európát visszavezette eredetéhez, ahol akkor még minden virágzó volt, s ahol még annyit tanulhatott. De Napóleon kimagasló alakja még jobban megragadta, mert ő nagyszerű és rejtelmes céloktól vezettetve ment oda hadakozni. Azt megmondotta ugyan: azért akarja meghódítani Egyiptomot, hogy ott francia telepet létesítsen, s hogy így francia kéz kaparintsa

meg a levantei kereskedelmet, de ez bizonyára nem volt minden; és Saccard a napóleoni expedíció titokzatos homályában isten tudja, milyen kolosszális nagyravágyás, milyen újjáalakuló birodalom tervét vélte felfedezni: Napóleon bizonyára Konstantinápolyban akarta magát Kelet és az Indiák császárává koronáztatni. Nagy Sándornak, a Caesarénál és Nagy Károlyénál is nagyratörőbb tervét megvalósítani. Avagy nem ő maga mondta-e Szent Ilona szigetén, Sidney angol tábornokra emlékezve, aki megállította előrenyomulását Akkónál: „Ez az ember okozta vesztemet.” S amit a kereszteshadjáratok megkíséreltek, s amit Napóleon nem tudott diadalra juttatni, Kelet meghódításának gigászi terve lázba hozta Saccard-t, bár ő higgadt és okos hódításra gondolt, amelyet a tudomány és a pénz egyesült ereje visz végbe. Ha már egyszer a civilizáció Keletről Nyugat felé haladt, miért ne térhetne vissza az emberiség ősi paradicsomába, a hindusztáni félsziget eme édenébe, mely most a letűnt századok álmát alussza? Így jönne el az új ifjúság ideje, s lelket öntene ebbe a földi paradicsomba, a gőz és a villamosság segítségével ismét lakhatóvá tenné, ismét Kisázsia lenne az Óvilág központja, a kontinenseket összekötő nagy természetes útvonalak gócpontja. Most már arra gondolt, hogy nem is milliókat, hanem sok-sok milliárdot lehetne keresni.

Ettől fogva minden reggel hosszú megbeszélést tartott Hamelinnel. Nagyon nagy volt a remény, de sok nagy akadály támadt. A mérnök, aki éppen Beirutban volt 1862-ben, amidőn a drúzok szörnyű vérfürdőt rendeztek a maronita keresztények között, úgyhogy Franciaországnak kellett közbelépnie, nem titkolta, milyen akadályokat jelentenének a helyi hatóságok kénye-kedvének kiszolgáltatott örökösen hadakozó népek. Szerencsére neki nagyon befolyásos összeköttetései vannak Konstantinápolyban, megszerezte Faud pasa, a nagyvezír támogatását, ez a valóban érdemes férfiú határozottan reformpárti, s Hamelin azzal dicsekedett, hogy tőle minden engedélyt meg tud szerezni. Másrészt, noha az ottomán birodalom szükségyszerű bukását jósolta, az évről évre megújuló vad pénzsomjúságban, kölcsönhajhászásban kedvező körülményt vélte felfedezni: a szorult helyzetben levő kormány, bár nem nyújt személyi szavatosságot, készen mutatkozik megegyezni a magánvállalatokkal, ha a legcsekélyebb hasznot is véli találni benne. És talán nem ez lenne-e gyakorlati megoldása az örökösen kínos keleti kérdésnek azáltal, hogy érdekeltté tennék a török birodalmat a nagy civilizációs munkálatokban, így kényszerítve rá a haladást, hogy többé ne legyen Európa és Ázsia közt meredő szörnyűséges határkő? Milyen nagyszerű hazafias szerepet játszhatnának itt a francia társaságok!

Majd egy reggel Hamelin szép nyugodtan rátért arra a titkos tervre, melyre már olykor előzőleg célzott, s amelyet mosolyogva nevezett a vállalkozás megkoronázásának.

- S majd, ha már mi vagyunk a helyzet urai, újjáteremtjük a palesztinai királyságot, és odaküldjük a pápát... Kezdetben megelégedhetünk Jeruzsálemmel, továbbá Jaffával, mint tengeri kikötővel. Később kikiáltjuk Szíria függetlenségét, és hozzácsatoljuk... Tudja, nemsokára eljön az ideje, hogy a pápai udvar többé nem maradhat Rómában, ahol felháborító megaláztatásokat készítenek elő számára. Erre a napra kell felkészülnünk.

Saccard szájtátva hallgatta, hogyan hozakodik elő ezekkel a dolgokkal mélységes katolikus hitétől fűtve. Ő maga is szívesen ragadtatta magát fantasztikus képzelgésekre, de sohasem ment volna ilyen messze. Ez a látszólag olyan higgadt tudóseMBER megdöbbenette, így kiáltott fel:

- Ez örület! A Porta sohasem szolgáltatná ki Jeruzsálemet.

- Ugyan miért ne? - folytatta nyugodtan Hamelin. - Hiszen annyira kell neki a pénz! Jeruzsálem csak terhére van, így pedig könnyen megszabadulhatna tőle. Sokszor előfordul, hogy a szultán nem tudja, kinek fogja pártját a szent helyekért verekedő sok felekezet közül... Különben Szíriában a pápa kellő támaszra lelne a maroniták közt, mert bizonyára tudja, hogy Rómában kollégiumot állított fel papjaiknak... Végül kijelenthetem, hogy mindent meg-

fontoltam, mindennel számoltam: ez lenne az új kor, a katolikus hit diadalmas korszaka. Egyesek talán azt mondhatják, hogy mindez túlzás, s hogy így a pápa nagyon messze kerül az európai ügyektől. De milyen fényel ragyogna, milyen tekintéllyel gyarapodna, ha a szent helyeken állna trónusa, s Krisztus nevében beszélne a Szentföldön, ahol Krisztus beszélt! Ez az ő jogos öröksége, itt kell lennie birodalmának. És legyen nyugodt, mi erőssé és hatalmassá tesszük ezt a birodalmat, megóvjuk a politikai zűrzavaroktól, mert költségvetését az ország természeti kincseinek szavatossága mellett olyan bankra alapozzuk, amelynek részvényeiért az egész világ katolikusai versengeni fognak.

Saccard közben már mosolyogni kezdett, mert noha még nem volt meggyőződve, a terv méretei megszedítették, s nem tudta megállni, hogy leleményes örömkialtással el ne keresztelje a bankot:

- Központi Szent Sír Állampénztár, nemde, pompás! ez lenne aztán az üzlet!

De szeme találkozott Caroline asszony okos tekintetével, aki maga is mosolygott, ám kételkedően, sőt kissé haragosan. Saccard szégyellte lelkesedését.

- Sebaj, drága Hamelinem, jobb, ha titokban tartjuk a vállalkozás megkoronázását, ahogyan maga mondja. Kinevetnének bennünket. Mellesleg terveink amúgy is túlságosan nagyszabásúak, helyesebb, ha végső következményeit, dicsőséges végét kizárólag a beavatottak tudják.

- Kétségtelen, mindig is ez volt a szándékom - jelentette ki a mérnök. - Ez titok marad.

És ezen a napon ezzel zárult a tervek kiaknázásának, a hatalmas vállalkozássorozat megindításának programja. Először szerény hitelintézetet alapítanak az első vállalkozások megindítására, majd siker esetén lassan a piac uraivá válnak, s meghódítják a világot.

Másnap, amikor Saccard felment Orviedo hercegnéhez, hogy valamilyen megbízatást vegyen át a Munkaotthonra vonatkozóan, megint eszébe jutott a kis ideig dédelgetett álom, hogy ő legyen a hercegi férje ennek az alamizsna-királynőnek, a szegények vagyonának egyszerű osztogatója és igazgatója. De elmosolyodott, mert ma már kissé együgyűnek találta mindezt. Arra született, hogy az élet ura legyen, nem pedig, hogy az élet sebeit kötözgesse. Most végre ismét az ő igazi munkaterületén dolgozhat, beleveheti magát az anyagi érdekek csatájába, abba a boldogsághajzába, mely magát az emberiséget is hajtotta a századok során a több öröm és a nagyobb fény felé.

Ugyanaznap egyedül találta Caroline asszonyt a vázlattevével teli dolgozószobában. Az egyik ablakban állt, ahova a De Beauvilliers hölgyek látványa szegezte, ugyanis szokatlan órában jelentek meg a szomszéd kertben. A két nő nagyon bánatosan olvasott egy levelet, bizonyára a fiú, Ferdinánd küldte, kinek nem mehetett valami fényesen a dolga Rómában.

- Odanézzon - szólt Caroline asszony, mikor felismerte Saccard-t. - Megint valami bánat sújtott ezekre a szerencsétlenekre. Az utcán kóborló szegényeket sem szánom ennyire.

- Annyi baj legyen! - tréfálózott Saccard. - Majd szól nekik, hogy keressenek fel. Őket is gazdaggá tesszük, hiszen mindenkinek szerencsét hozunk.

És boldogan és lázasan Caroline ajkát kereste, hogy megcsókolja. Az asszony azonban hirtelen elkapta fejét, elkomorodott, és rosszul lett, elsápadt.

- Kérem, ne!

Most először akarta visszahódítani, mióta egy teljesen öntudatlan percben az övé lett. Miután a komoly ügyeket elrendezte, jó szerencséjére gondolt, mert ezen a téren is rendezni akarta a helyzetet. Ez a visszahőkölés meglepte.

- Hát csakugyan nincs kedve hozzá?

- Egyáltalán nincs.

Aztán megnyugodott, és már ő is mosolygott.

- Különben, vallja be, magának sincs valami nagy kedve hozzá.

- Ó, én imádom magát.

- Ugyan, ne mondjon ilyeneket, maga olyan elfoglalt lesz! Különben is biztosíthatom: hajlandó vagyok igaz barátommá fogadni, ha olyan tevékeny ember, mint amilyennek hiszem, és véghezviszi az említett sok nagy vállalkozást... Láss be, hogy a barátság sokkal többet ér!

Saccard továbbra is mosolyogva hallgatta, de az ellenkezés zavarba hozta. Az asszony, íme, elutasítja, igazán nevetséges, hogy csak egyszer, meglepetésszerűen volt az övé. De csak a hiúságát érte sérelem.

- Így hát csak barátok leszünk?

- Igen, a pajtása leszek, segíteni fogom... Barátok, jó barátok!

Caroline arcát nyújtotta, Saccard pedig, belátva, hogy igaza van, legyőzötten két nagy csókot cuppantott arcára.

A konstantinápolyi orosz bankár levele, melyet Sigismond lefordított, kedvező válasz volt, erre vártak, hogy Párizsban megindíthassák az üzletet; és Saccard-nak már harmadnap, amikor felébredt, az az ötlete támadt, hogy még aznap cselekednie kell, még az éjszaka beállta előtt sebtében össze kell hoznia egy megbízható szindikátust, hogy előre elhelyezhesse részvénytársasága ötvenezer ötszáz frankos papírját, minthogy a társaság huszonötmillió tőkével indul. Amikor kiugrott az ágyból, végre megtalálta a társaság nevét, az olyan régóta keresett cégért. Hirtelen szinte tüzes betűkkel lobbant fel előtte a még sötét szobában a szó: Világbank.

- Világbank - ismételte minduntalan öltözködés közben -; Világbank, egyszerű és egyszerű, minden benne van, behálózta az egész világot... Igen, igen, pompás: Világbank!

Egészen fél tízig járt fel és alá a tágas szobában, gondjaiba merülve, nem tudva, hol is kezdje el Párizsban a milliók felhajszolását. Huszonötmillió nem nagy pénz, minden utcákon akad ennyi, s éppen az volt a baj, hogy nem is tudta a nagy bőségben, hova forduljon, pedig ő nem szerette a kapkodást. Ivott egy csésze tejet, nem is haragudott, amikor feljött a kocsis, és közölte, hogy beteg a ló, bizonyára meghült, ajánlatos lenne kihívni az állatorvost.

- Jó, hívja ki... Én majd bérkocsit fogadok.

Hanem a járdán csípős szél fogadta: hirtelen visszatért a tél a tegnapi még olyan szép tavasziasan pompázó májusba. Szerencsére nem esett az eső, pedig kövér sárga fellegek ólálkodtak az ég peremén. De nem fogadott kocsit, gondolta, hogy a gyaloglás felmelegíti, s elhatározta, hogy előbb elmegy Mazaud-hoz, a Bank utcai tőzsdeügynökhöz, mert eszébe jutott, hogy puhatolózni kellene nála Daigremont, a jól ismert spekuláns felől, aki sikerrel működik az érdekszövetkezetek összehozásán. Csakhogy már ólomszürke felhők lepték el az eget, s a Vivienne utcában olyan jeges és havas eső hullott, hogy kénytelen volt egy kapualjba menekülni.

Már jó perce állt ott, s bámulta a fagyos záport, amikor a zuhogáson át az aranypénz tiszta csengését hallotta. Úgy tetszett, mintha a föld méhéből szállna fel a szakadatlan könnyed és dallamos pengés, mint az Ezeregyéjszaka valamelyik meséjében. Arra fordította a fejét, s rájött, hol van, látta, hogy a Kolb bankház kapujában áll, ez a cég főleg aranyarbitrázzsal foglalkozik: olyan államokban vásárolja össze a pénzt, ahol alacsony az árfolyam, aztán az értéket beolvasztja, hogy máshol adja el az aranyrudakat, olyan országokban, ahol emelkedőben van az arany ára; így azután azokon a napokon, amikor olvasztottak, az alagsorból felszállt a ládából kilapátolt és az olvasztóüstbe öntött aranypénz kristályosan csengő hangja. A járdán a járókelőknek egész évben csengett tőle a füle. Saccard most örömteli mosollyal hallgatta ezt a muzsikát, a Tőzsde-negyednek ezt a jellemző föld alatti moráját; és kedvező előjelet vélt benne felfedezni.

Közben elállt az eső.

Áthaladt a téren, s máris Mazaud-nál találta magát. A fiatal ügynök magánlakása kivételesen ugyanannak a háznak az első emeletén volt, amelynek egész második emeletét irodái foglalták el, ugyanis egyszerűen átvette nagybátyja lakosztályát, amidőn ennek elhalálózásakor meggyezett társörökösével, és megvette bácsikája ügynökségét.

Tízet ütött az óra. Saccard egyenesen bement az irodahelyiségbe, de az ajtóban beleütközött Gustave Sédille-be.

- Mazaud úr itthon van? - kérdezte.

- Nem tudom, uram, én is most jövök.

A fiatalember, aki mindig elkésett, mosolygott. Könnyedén fogta fel egyszerű, műkedvelő mesterségét, hiszen fizetést nem kapott, s már beletörődött, hogy egy-két évet az irodában tölt, és így eleget tesz apja akaratának, akinek a Böjtös utcában selyemgyára volt.

Saccard átment a pénztárszobán, ahol a készfizetések és a részvények pénztárosa köszöntötte, majd bement a két cégvezető szobájába, hol csak Berthier-t találta, kettejük közül ő foglalkozott az ügyfelekkel, és ő szokta elkísérni a főnököt a Tőzsdére.

- Mazaud úr itt van?

- Azt hiszem, most jövök a szobájából... De nem! Már nincs ott... Akkor a készpénzirodában kell lennie.

Benyomta a szomszéd ajtót, szemével végigpásztázta az elég tágas helyiséget, ahol egy irodavezető felügyelete alatt öt tisztviselő dolgozott.

- Nem, magánügy!... Nézzen be hát a számfektőbe, itt mindjárt.

Saccard belépett a számfektő irodába. Itt dolgozott a főszámfektő, az ügynökség oszlopa, hét tisztviselő segítségével, ő dolgozta fel a listát, amelyet zárás után, nap mint nap kapott a főnöktől, majd a megbízásokhoz híven megkötötte a kliensek üzleteit, a kis kötjegyek segítségével, amelyeket megőrzött, hogy el ne felejtse a nevüket, a jegyzék ugyanis nem tünteti fel a neveket, csak a rövid vásárlási vagy eladási utasítást tartalmazza: ilyen meg ilyen papír, ilyen mennyiségben, ilyen árfolyamon, ennél meg ennél az ügynöknél.

- Nem látta Mazaud urat? - kérdezte Saccard.

De még feleletre sem méltatták. Miután a főszámfektő kiment, három alkalmazott újságot olvasott, kettő a levegőbe bámult, a kis Flory pedig, aki reggel különféle irodai munkákat végzett, kötekeket bonyolított, és délután a táviratokat hordta a Tőzsdén, élénken felfigyelt a belépő Gustave Sédille-re. Flory Saintes városában született, apja iktatóhivatali tisztviselő volt, ő pedig előbb egy bordeaux-i bankárnál volt gyakornok, majd a múlt év őszének végén Mazaud-hoz került, ahol nem várt rá nagyobb jövő, mint hogy tíz év alatt esetleg megduplázza a fizetését. Eleddig rendesen viselkedett, lelkiismeretesen végezte munkáját. Egy hónap óta azonban, mióta Gustave is ott volt állásban, új pajtása elcsábította, rendszertelenül dolgozott, s a nagyon divatosan öltözködő, felkapott, pénzes barát sok nőt mutatott be neki. Florynak az életre mohón szaglászó orra dús szakállából kandikált ki, szája kedves, szeme gyengéd volt, s egyelőre még a kis, finom, s nem drága vacsoránál tartott Chuchu kisasszonnyal, a *Variétés Színház* statisztájával, a párizsi utca sovány kis szöcskéjével, egy montmartre-i házmesterné lányával, aki meglépett otthonról, és nagyon mulatságos volt papírmásé arcával, amelyben csodálatos nagy barna szempár lángolt.

Gustave még le se vette kalapját, máris rátért tegnap esti kalandjaira:

- Igen, pajtikám, már-már azt hittem, hogy Germaine kiteszi a szűrőmet, mert megérkezett Jacoby, de ő szerét ejtette, hogy ezt az illetőt utasítsa el, hirtelenében már nem is tudom, hogyan, tény, hogy én ott maradtam. - Mindketten majd megpukkadtak a nevetéstől. Germaine Coeurról volt szó, egy pompás, dús keblű, kissé lagymatag és puha, huszonöt éves lányról, akit Mazaud egyik kartársa, a zsidó Jacoby tartott ki. Mindig börzelovagokkal állt össze, s mindig csak hónapszámra, ez kényelmes a nagyon elfoglalt, számoktól kábult fejű férfiaknak, akik a szerelmet csakúgy megfizetik, mint bármi mást, és nincs idejük igazi nagy szenvedélyre. A lányt kis Michodière utcai lakásában egyetlen gond foglalkoztatta: hogyan kerülheti el, hogy az esetleg ismerős urak egymásba ütközzenek nála.

- Mondja csak - kérdezősködött Flory, úgy tudtam, hogy maga a csinos kis papírkereskedőné körül legyeskedik?

A Coninnéra tett célzás hallatára Gustave elkomorodott. Coninné köztisztviselőben álló, becsületes nő, és ha kedves volt valakihez, nincs rá példa, hogy a férfinak eljárt volna a szája, olyan jó barátok maradtak. Éppen ezért nem akart válaszolni, inkább maga is kérdést tett fel.

- És aztán elvitte Chuchut a Mabilie-bálba?

- Nem én! Az nagyon drága hely. Szépen hazamentünk, és teát ittunk.

A fiatal emberek mögött állva Saccard meghallotta a gyorsan eluttogott női neveket, és mosolyogva fordult Floryhoz:

- Nem látta Mazaud urat?

- De láttam, uram, bejött, meghagyott nekem valamit, aztán ismét lement a lakásába... Azt hiszem, beteg a kislfia, és szóltak neki, hogy megérkezett az orvos... Csengetni kellene nála, mert meglehet: úgy távozik el, hogy fel sem jön.

Saccard megköszönte, sietve lement az első emeletre. Mazaud az egyik legfiatalabb tőzsdeügynök volt, rámosolygott a szerencse, boldogulását nagybátyja halálának köszönhetette, fiatalon örökölte tőle Párizs egyik legjobb ügynöki irodáját, abban a korban, amikor mások még csak inaskodnak. Kis termetű volt, de keskeny, barna bajszával, szúrós, fekete szemével kellemes benyomást keltett, és nagyon tevékeny volt, az esze meg úgy vágott, mint a borotva. A „kreliben” máris szóbeszéd tárgya volt testi-szellemi fürgesége, amire olyan nagy szükség van a Tőzsdén, és ami, minthogy jó szimattal és figyelemre méltó ösztönnel párosult, bizonyára nemsokára az elsők közé emeli; arról nem is beszélve, hogy jól tudott kiabálni, első kézből kapott értesüléseket a külföldi börzéről, összeköttetésben állt mindegyik nagy bankárral, végül pedig egy másodunokatestvére állítólag a Havas-ügynökségnél dolgozott. Szerelemből nősült, felesége egymillió-kétszáz ezer frank hozománnyal boldogította, s a bájos fiatal nőtől már két gyereke, egy hároméves kislánya és egy másfél éves kislfia született.

Mazaud éppen kikísérte a lépcsőházba az orvost, aki nevetve nyugtatta meg.

- Fáradjon be - mondta Saccard-nak. - Hát ami igaz, igaz, bármi történik ezekkel a gyerekekkel, rögtön izgul az ember, mert azt hiszi, hogy a legkisebb bibibe is belepusztulnak.

Aztán bevezette a társalgóba, a felesége is ott volt még, ölében a babával; a kislány megörült, hogy felvidult az anyja, ágaskodott, s megcsókolta. Mind a három szőke volt, üde, mint a tej, s a fiatal anyának is olyan kedves gyermekszeme volt, mint a kislánynak meg a kisfiúnak. Mazaud csókot lehelt a hajára.

- Látod, bolondok voltunk.

- Jaj, annyi baj legyen, kedvesem, olyan boldog vagyok, hogy megnyugtattott!

Saccard egy pillanatra megállt a nagy boldogság láttán, s köszönt. A fényűzően bebútorozott szobát belengte az idáig még zavartalanul boldog házaselet illata: mióta Mazaud megnősült, azaz négy év alatt, épp hogy egyszer fogadta kurta kegyébe, amint mondták, a Vígopera egyik énekesnőjét. Éppúgy megmaradt hű férjnek, amint megtartotta jó hírnevét: ifjonti heve ellenére sem játszott túlságosan sokat a saját szakállára. S a szőnyegek és kárpitok meghitt csendjében, egy kínai vázából kiáradó nagy rózsacsokor az egész szobát átítató illatfelhőjében csakugyan a szerencse, a felhőtlen boldogság kellemes szagát lélegezhette be.

Mazaud-né már ismerte egy kicsit Saccard-t, s vidáman szólt hozzá:

- Ugye, uram, elég, ha akarja az ember, hogy mindig boldog legyen?

- Meg vagyok róla győződve, asszonyom - felelte. - Különben is vannak olyan szép és jó egyéniségek, akiket a baj sohasem mer kikezdeni.

Ragyogva állt fel. Ő is megcsókolta férjét, aztán elment, elvitte a kisfiút, a lányka az apja nyakába ugrott, majd követte anyját. Mazaud leplezni akarta megindultságát, és a párizsiak élcélődő modorában fordult látogatója felé:

- Amint látja, nálunk minden fenékg tejfel.

Majd élénken hozzátette:

- Beszélni akar velem?... Kérem, menjünk fel, ott kényelmesebb.

Odafent, a pénztár előtt, Saccard felismerte Sabatanit, aki eljött a különbözetek felvételére, és Saccard-t meglepte, hogy az alkusz milyen szívélyesen szorította meg ügyfele kezét. Különben amint helyet foglalt a dolgozószobában, elmondta, miért jött, és a formaságok felől érdeklődött, amelyek egy értékpapír lajstromoztatásához kellenek. Félvállról elmesélte, milyen nagy fába vágja a fejszóját, megalapítja a huszonötmillió alaptőkéjű Világbankot. Igen, főleg avégett állítják fel ezt a hitelintézetet, hogy pénzelje a nagy vállalkozásokat, amelyekre csak egy szóval célzott. Mazaud meghallgatta, de meg sem mukkant, majd a legtökéletesebb nyájassággal magyarázta meg, miben állnak a kért formaságok. De nem ment lépre, sejtette, hogy Saccard látogatását nem ezek a semmiségek indokolják. Így azután, amikor vendége végre kiejtette Daigremont nevét, akaratlanul elmosolyodott. Az bizonyos, hogy Daigremont kolosszális vagyona támaszkodik, bár azt mesélik, hogy becsülete nem áll ki minden próbát, de hát ugyan ki becsületes az üzletben és a szerelemben? Senki! Egyébként ő, Mazaud, aggályosságból is megmondaná az igazat Daigremont-ról, hiszen ők olyan körülmények között szakítottak, amelyekről az egész Tőzsde beszélt. Daigremont most már java-részt Jacobynak, a bordeaux-i zsidónak, egy magas, hatvanéves, széles, vidám képű fickónak adja megbízásait, akinek öblös hangja híres volt, de aki ellomposodott, megpohosodott. A két alkusz között bizonyosfajta vetélkedés állt be, a fiatalabbnak a szerencse kedvezett, az öreg rangidős korba lépett, korábban cégvezető volt, csak tőkéstársai tették lehetővé, hogy végre megvegye főnöke ügynökségét, rendkívül tapasztalt és ravasz ember volt, sajnos azonban játékszenvedélye a vesztébe vitte, s a tekintélyes nyereségek ellenére mindig katasztrófa fenyegette. Mindene elúszott a Tőzsdén. Germaine Coeurre csak néhány ezerfrankos bankót költött, feleségét pedig soha senki sem látta.

- Egyszóval, ebben a caracasi üzletben - fejezte be Mazaud, nagy korrektsége ellenére is engedve neheztelésének - bizonyos, hogy Daigremont áruló módjára viselkedett, és bezsebelte a hasznot... Veszedelmes ember!

Majd kis hallgatás után hozzátette:

- De miért nem fordul Gundermannhoz?

- Soha! - kiáltotta Saccard, mert szenvedélye elragadta.

E pillanatban belépett Berthier, a cégvezető, s néhány szót sűgött az alkusz fülébe: Sándor báróné jött megfizetni a különbözeteket, és mindenféle csűrés-csavaráshoz folyamodott, hogy kisebb legyen a számlája. Általában Mazaud szívesen sürgött-forgott körülötte, maga fogadta a bárónét. Amikor azonban az asszony vesztett, úgy került, mint a leprást, bizonyos lévén benne, hogy galantériájának túl nagy erőpróbát kellene kiállnia. Nincs rosszabb ügyfél a nőknél, mert végtelenül rosszakaratúak, mihelyt fizetniük kell.

- Nem, nem, mondja neki, hogy nem vagyok itt - felelte bosszúsan -, és egyetlen fillért se engedjen el, értette!

Amikor Berthier elment, Saccard mosolyáról látta, hogy mindent hallott.

- Igaz, barátom, hogy nagyon kedves ez a nő, de fogalma sincs, milyen kapzsi... Jaj, mennyire szeretnének bennünket a kliensek, ha mindig nyernének! És minél gazdagabbak, minél előkelőbbek. Isten bocsásson meg nekem! én annál bizalmatlanabb vagyok, annál jobban reszketek, hogy nem fizetnek... Igen, vannak olyan napok, amikor szeretném, ha a nagy cégeken kívül nem lenne más klientúrám, csak a vidéki.

Ismét kinyílt az ajtó, egy tisztviselő hozott neki egy irattartót, amelyet még reggel kért, aztán kiment.

- Nahát ez éppen jókor jön. Tessék, itt van ez a vendôme-i járadékszedő, valami Fayeux... Nos, el sem képzelem, mennyi megbízást kapok ettől az ügynökömtől. Az igaz, hogy megbízásai nem nagyon jelentősek: kispolgárok, kiskereskedők, földbérlők adják. De hát sokan vannak... Az igazság az, hogy a tőzsdeügynökségek legjobb, legbiztosabb ügyfelei az ilyen szerény játékosok, a névtelen tőzsdézők serege.

Saccard-nak erről valami az eszébe jutott, és pedig Sabatani, akit a pénztár előtt látott.

- Most már Sabatanival is dolgozik? - kérdezte.

- Ha jól emlékszem, egy év óta - felelte az alkusz kedves közömbösséggel. - Rendes fiú, nem igaz? Kis üzletekkel kezdte, nagyon mértéktartó, és viszi még valamire.

Azt azonban nem mondta, amire már nem is emlékezett, és pedig hogy Sabatani csak kétezer frank fedezetet tett letétbe nála, ezért játszott olyan szerény tételekben eleinte. A levantei, mint olyan sokan mások, bizonyára arra várt, hogy elfelejtsék, milyen szerény volt ez az óvadék, és egyelőre mértéktartásról tett bizonyosságot, csak fokozatosan adott jelentősebb megbízásokat, bizonyos volt benne, hogy ha valamilyen lebonyolítási eladásba belebukik, bármikor kerekét oldhat. Hogyan is lehet bizalmatlanul kezelni egy kedves pajtást, hogyan lehetne kételkedni fizetőképességében, amikor olyan vidámnak, látszólag olyan gazdagnak tetszik, s amikor a feltétlenül szükséges divatossággal öltözik, ami szinte a bőrzei tolvajok egyenruhája?

- Nagyon kedves, nagyon okos - ismételte Saccard, mert hirtelen elhatározta, hogy Sabatanihoz fordul, ha majd egyszer szüksége lesz egy titoktartó és gátlástalan fickóra.

Aztán felkelt és elbúcsúzott:

- Na én megyek, isten vele!... Amikor már rendben lesznek a papírjaink, ismét felkeresem, mielőtt megpróbálom őket lajstromoztatni.

És amikor Mazaud az iroda küszöbén kezét fogott vele, így szólt hozzá:

- Nincs igaza, keresse fel Gundermann-t az érdekszövetkezet végett.

- Soha! - kiáltotta megint Saccard dühös képpel.

Amikor kiment, a pénztáráblak előtt meglátta Mosert és Pillerault-t: az első bosszús képpel vette fel kétheti nyereségét, hét-nyolc ezerfrankos bankjegyet; a másik pedig, aki vesztett, hangosan acsarkodva, dölyfösen és szemtelenül hadonászva, mintha győzelmet ünnepelne, fizetett ki vagy tízezer frankot. Közelgett az ebéd, illetve a nyitás órája, az ügynöki iroda mindjárt elnéptelenedik; s minthogy a számféjtő iroda ajtaja félig nyitva volt, a nevetés kihallatszott; Gustave mesélte el Florynak csónakkalandját, amelynek során a kormányánál ülő nőcske a Szajnába esett, és még a harisnyáját is otthagya.

Az utcára érve Saccard megnézte óráját: tizenegy. Mennyi időt vesztett! Nem, nem megy Daigremont-hoz, és noha Gundermann-nak már a neve is felbőszítette, úgy döntött, hogy mégis felkeresi. Hiszen még a Champeaux vendéglőben értesítette látogatásáról, amikor hírül adta neki nagy vállalkozását, hogy ajkára fagyassza kárörvendő kuncogását. Különben azzal

mentegette magát ön maga előtt, hogy nem kíván semmit tőle, csak éppen meg akarja leckéztetni, diadalmaskodni akar azon, aki tüntetően kisfiúként kezelte. És amikor egy újabb tavaszi zápor verte a köveket, bérkocsiba ugrott, és odakiáltotta a kocsisnak a Provence utcai címet.

Gundermann-nak ebben az utcában emelkedett a hatalmas palotája, mely épp hogy be tudta fogadni óriási családját. Öt leánya és négy fia volt. Közülük három lány és három fiú házas, s ezek már tizennégy unokával ajándékozták meg. Amikor a vacsoránál ez az egész pereputty összegyűlt, feleségét és őt magát is számítva, harmincegyen ültek az asztalnál, és két vejen kívül, aki nem lakott a palotában, a többinek mindnek itt volt a lakása, a kertre néző bal és jobb oldali szárnyban, a főépületet pedig teljes egészében a bank tágas irodái foglalták le. Nem egészen egy évszázad alatt megszületett, megnövekedett és szerteáradt a milliárdnyi szörnyű vagyon az egész családban, hála a takarékoságnak és hála az események szerencsés alakulásának. Talán a Gondviselés műve volt ez, amelynek a fürge ész, az ádáz munka, az óvatos és rettenthetetlen, mindig egy célra törő erőfeszítés segédkezett.

Ma már minden aranyfolyó ebbe a tengerbe ömlött, a milliók belevesztek a milliókba, a közgazdagsága ennek az egyetlen embernek a dagadó gazdagságába torkollott, és Gundermann volt Párizs és a világ igazi ura és parancsolója, Párizs és a világ mindenható és félelmetes uralkodója.

Miközben Saccard felment a széles kőlépcsőn, amelynek márványát a tömeg folytonos jövése-menése elkoptatta, s amely még az ódon templomok küszöbénél is kopottabb volt, úgy érezte, engesztelhetetlen gyűlölet indulata önti el ez ellen az ember ellen. Ó! a zsidó! azt a régi-régi faji neheztelést érezte a zsidóval szemben, amely főleg Dél-Franciaországban ismeretes, szinte maga a test lázadt fel benne, ösztönös viszolygást érzett, már a legcsekélyebb érintés gondolatától is borzadt, akaratlanul is undor és ellenkezés fogta el, s nem tudta legyőzni indulatát. De a legkülönösebb az volt, hogy Saccard, ez a szörnyű üzletember, ez a minden hájjal megkent börszelovag, saját magáról is megfélemedezett, mihelyt egy zsidóról volt szó, s a becsületes ember keserűségével, bosszút lihegő felháborodásával beszélt róla, mintha ő is a keze munkájából élne, s nem lenne maga is ludas uzsorás üzérkedésekben. Pfuj! a szemét népség! Saccard-t, úgy látszik, annál nagyobb düh fogta el, minél inkább csodálta őket, irigyelte szédítő pénzügyi képességeiket, velük született számérzéküket, azt, hogy a legtermészetesebb könnyedséggel hajtották végre a legbonyolultabb műveleteket, s hogy szimatuk meg szerencsésük révén minden vállalkozásukból diadalmasan kerülnek ki. Ebben a rablójátszmában, mondogatta, a keresztény nem egyenlő ellenfél, a végén mindig elbukik: ezzel szemben vegyünk egy zsidót, aki még könyvelni se tud, dobjunk valamilyen gyanús üzlet zavaros vizébe, rögtön kievickél, és a hátán még az egész nyereséget is magával viszi. Ez a fajta adománya, ez indokolja létét, a születő és pusztuló nemzetségek közepett. És bőszerű indulattal jósolta meg, hogy a zsidók végül minden népet meg fognak hódítani, miután megkaparintották a földkerekség egész vagyonát, s ez nemsokára bekövetkezik, hiszen hagyják, hogy nap mint nap jobban kiterjesszék uralmukat, s ma már Gundermann Párizsban például erősebb és megbecsültebb trónuson pöffeszkedik, mint maga a császár.

Odafenn, amikor Saccard belépett a tágas előszobába, visszahőkölt, mert látta, hogy tele van alkusszal, kérelmezővel, izgó-mozgó, hadonászva nyüzsgő férfival és nővel. Főleg az alkuszok harcoltak az elsőbbségért, valamilyen megbízás elnyerésének valószínűtlen reményében, hiszen a börzebárónak megvoltak a maga ügynökei. De már az is dicsőség és az is ajánlás volt számukra, azzal is eldicsekedtek, ha fogadta őket. Egyébként a várakozás sohasem tartott sokáig, a két irodaszolgának alig volt más tiszte, mint irányítani a forgalmat, a szakadatlan felvonulást, a csapkodó ajtók között folyó valóságos vágatát. És Saccard-t a nagy nyüzsgés ellenére szinte azonnal bevezették a többi tülekedő közt.

Gundermann dolgozószobája hatalmas teremnek is beillett, amelynek ő csak egyik hátsó zugát foglalta el, az utolsó ablak mellett. Egyszerű mahagóni íróasztal előtt ült, meghozzá úgy, hogy háttal legyen a napfénynek, és vendégei ne lássák jól árnyékba vesző arcát. Már öt óra óta talpon volt, olyankor kelt, amikor még Párizs aludt, és kilenc óra tájt, midőn mások még mohón gyürkőztek neki az üzleti hajszának, ő már befejezte napi munkáját. A dolgozószoba közepén, három nagyobb íróasztalnál két fia és egyik veje segített neki, de csak ritkán dolgoztak ülve, általában az alkalmazottak seregének sürgő-forgó tömegében hadonásztak, de ennek a cégnek már ilyen volt a belső rendje. A látogatók serege átvonult az egész szobán, csak feléje tartott, a szerény zugban meghúzódó főnök felé, miközben ő órákon át, egészen az ebédig, szenttelen, mogorva arccal fogadta őket, s legfeljebb csak intett nekik, de ha egy szót szólt, az már nagyon nagy kitüntetésnek számított.

Mihelyt Gundermann megpillantotta Saccard-t, arca kis fölényes mosolyra derült.

- Ja, maga az, kedves barátom, üljön le egy percre, ha beszélni akar velem. Azonnal a rendelkezésére állok.

Aztán úgy tett, mintha elfelejtené. Saccard egyébként nem türelmetlenkedett, érdekelte az alkuszok felvonulása: egymás sarkát taposva mindig ugyanazzal a mélységes hódolattal léptek be, korrekt császárkabátjukból mindig ugyanazt a kis aktatartót húzták elő, amelyben a börzeárfolyamok jegyzése volt, s mindnyájan ugyanazzal a tisztelettudóan esdeklő mozdulattal nyújtották át a bankárnak. Jöttek tízen, jöttek húszan. A bankár mindig elvette az árfolyamlapot, egy pillantást vetett rá, aztán visszaadta. Semmi sem volt nagyobb türelménél, hacsak nem az a tökéletes közömbösség, amellyel ezt az ajánlatzáport állta.

S ekkor megjelent Massias, a hűségesen meghunyászkodó kutya kissé nyugtalanul vidám képével. Néha olyan rosszul fogadták, hogy méltán sírva fakadhatott volna. Ezen a napon minden bizonnyal már elege volt a megaláztatásból, mert váratlanul nyakasnak bizonyult:

- Amint látja, uram, a Jelzalog nagyon lezuhant... Mennyit vásároljak önnek?

Gundermann el sem vette a jegyzést, s kékeszöld szemét ráemelte erre a bizalmaskodó fiatalemberre. Majd nyersen hozzátette:

- Mit gondol, barátom, örülök, hogy fogadhatom?

- Istenem, uram - folytatta Massias sápadozva -, én még kevésbé örülök annak, hogy három hónapja minden reggel feleslegesen zavarom.

- Hát akkor ne zavarjon többé!

Az alkusz köszönt és visszavonult, de előbb dühös és bosszús pillantást vetett Saccard-ra, mint aki hirtelen rájött, hogy sohasem fog meggazdagodni.

Saccard azon törte a fejét, mi haszna van Gundermann-nak abból, hogy fogadja ezt a társaságot. Nyilvánvaló, hogy különleges tehetsége volt hozzá, hogy elszigetelje magát, gondolataiba mélyedjen, arról nem is beszélve, hogy valószínűleg volt ebben valami önfegyelmelés is: így kényszerítette magát, hogy minden reggel szemlét tartson a piacon, mellesleg mindig akadt horogra valamilyen nyereség, még ha picike is. Nagyon keserűen fakadt ki egy szabadpiaci alkusz ellen, nyolcvan frank engedményt csikart ki tőle, tegnap adott megbízást a fickónak, aki mellesleg meglopta. Aztán egy régiségkereskedő érkezett egy múlt századi zománcozott aranydobozzal, egy részben átalakított csecsebecsével, de a bankár azonnal rájött, hogy be akarják csapni. Majd két hölgy jött, az öreg nagy bagolyorral, a fiatal barna, nagyon szép volt: azt akarták, hogy menjen el hozzájuk megnézni a XV. Lajos korabeli tálalót, de ő határozottan elutasította ajánlatukat. Később egy ékszerész rubintokat hozott, aztán két feltaláló jött, majd angolok, németek, olaszok és mindenféle egyéb nyelven beszélő

férfiak és nők. De tovább folytatódott a tőzsdeügynökök rohama is, meg-megszakították a többi látogatást, nem lehetett kivárni felvonulásuk végét, folyton ugyanazokkal a mozdulatokkal, az árfolyamlap gépies felmutatásával jelentkeztek: közben, ahogy közeledett a nyitás ideje, egyre több tisztviselő jött be, s sürgönyöket hozva, aláírásokat kérve szaladgált a szobában.

Csak most hágott azonban a zshivaj a tetőfokára. Egy boton lovagló, trombitáló, öt-hat éves kisfiú rontott be az irodába, aztán egymás után jött még két gyerek, két lányka, az egyik három-, a másik nyolcéves, és megrohmozta a nagypapa karosszékét, karját huzigálta, nyakába csimpaszkodott, amit ő békésen tűrt, s maga is a családszerető zsidók szenvedélyével csókolgatta őket, mert büszke volt népes családfájára, melyből erőt merített, és amelyet oltalmazott.

Hirtelen, mintha eszébe jutott volna Saccard:

- Jaj, drága barátom, ne haragudjon, látja, egy perc nyugtom sincs. Mi járatban van?

És már hallgatta is Saccard mondókáját, amikor egy alkalmazott egy magas szőke urat vezetett be, és egy nevet súgott a fülébe. A bankár azonnal felkelt, de mégsem sietett, az egyik ablakhoz ment tárgyalni az úrral, miközben egyik fia tovább fogadta helyette az alkuszokat és az ügynököket.

Saccard némi bosszúságot érzett, de bizonyos tisztelet is elfogta. Felismerte a szőke urat, az egyik nagyhatalom képviselőjét, akinek nagyon kevély volt a fellépése a Tuilériákban, itt azonban fejét kissé meghajtva, a kérvényező alázatos mosolyával jelentkezett. Más alkalommal magas állású köztisztviselőket, sőt magukat a császár minisztereit fogadták így állva ebben a szobában, amely olyan nyilvános volt, mint egy köztér, s amelyet betöltött a gyermekzshivaj. Így nyilvánult meg a bankár világraszóló uralma, kinek a világ minden udvarában voltak nagykövetei, minden tartományban konzuljai, minden városban képviselői és minden tengeren hajói. Ő egyáltalán nem volt nagy spekuláns kalandor, mások millióival üzérkedő üzletember, aki mint Saccard, diadalmas hősi harcokról álmodik, amelyekben megszerez magának valamilyen szédületes zsákmányt a parancsnoksága alatt bevetett zsoldos arany segítségével; ő, mint kedélyesen mondogatta, közönséges pénzkalmár volt, de a lehető legügyesebb, legbuzgóbb, s persze hatalmának megalapozásához az is szükséges volt, hogy ura legyen a Tőzsdének is, és ez így is történt, minden elszámolás újabb csatát jelentett, amelyből elkerülhetetlenül ő került ki győztesen, hála a népesebb aransereg döntő erejének. Saccard-t, aki így elnézte, egy pillanatra lesújtotta a gondolat, hogy az a sok pénz, amit megmozgat, csakugyan az övé, hogy pincéiben kimeríthetetlen árutartalék rejtőzik, amellyel ez az agyafúrt, óvatos kereskedő ellentmondást nem tűrő parancsúrként üzletel, mindent maga akar hallani, látni, tenni, és szemrebbenés nélkül engedelmeskednek neki. Ilyen közben egymilliárd bevehetetlen vár.

- Nahát, egy pillanatnyi nyugtunk sincs, drága barátom - jött vissza hozzá Gundermann. - Ide figyeljen, megyek ebédelni, jöjjön át velem a szomszéd terembe. Ott talán nyugton hagynak bennünket.

Átmentek a palota kis ebédlőtermébe, a villásreggeli-étkezőbe, ahol a család sohasem tartózkodott teljes számban. Ezen a napon csak tizenkilencen voltak az asztalnál, köztük nyolc gyerek. A bankár középen trónolt, de csak egy csupor tej volt előtte.

Egy pillanatig behunyt szemmel, fáradságtól kimerülten, nagyon sápadtan, elgyötört arccal ült, mert beteg volt a mája és a veséje, majd amikor reszkető kézzel ajkához emelte a csészét, és ivott egy kortyot, felsóhajtott:

- Jaj, milyen rettentő fáradt vagyok!

- Miért nem pihen? - kérdezte Saccard.

Gundermann megdöbbenve meredt rá, és gyermekded csodálkozással tette hozzá:

- De ha nem lehet!

Úgy is volt. Még a tejet sem ihatta meg nyugodtan, máris újra kezdődött a bizományosok rohama, most már az ebédlőben hadonásztak, miközben a családtagok, a férfiak és a nők, akik már megszokták ezt a tülekedést, nevetgélve lakmároztak a hideg húsokból és süteményekből, a gyerekek pedig, akiket felajzott a néhány korty tiszta bor, fülsiketítő lármát csaptak.

És Saccard, aki még mindig nézte, bámulattal látta, milyen lassan kortyolgatja a tejet, olyan erőfeszítéssel, hogy úgy rémlett: sohasem ér a csupor mélyére. Tejes diétára fogták, még csak hozzá sem nyúlhatott húshoz, süteményhez. Akkor hát mit ér a milliárd? A nők sem hozták kísértésbe, negyven év alatt szigorúan hű maradt a feleségéhez, és mértéktartása ma már kényszerű volt, visszavonhatatlan és végleges. Akkor miért kel fel már öt órakor, végzi ezt a rettentő mesterséget, roppan össze ez alatt a szörnyű fáradság alatt, él olyan gályarab életet, amelyet még egy rongyos koldus sem vállalna, miért tömi tele a fejét számmal, úgyhogy majdnem szétpattan a rengeteg gondtól? Minek ez a hasztalan arany a már meglevő sok kincshez, ha nem vehet az utcán egy font cseresznyét, hogy megegye, nem vihet el a vízparti zöldvendéglőbe egy arra sétáló lányt, nem élvezheti mindazt, ami eladó, nem örülhet a henyélésnek és a szabadságnak? És Saccard-t, aki roppant mohósága ellenére azért számolt a pénz érdektelen szerelmével is, hiszen hatalmat ad, most átkozott félelem fogta el, amint maga előtt látta, nem a takarékoskodó zsupori klasszikus figuráját, hanem a feddhetetlen dolgozóét, akit nem emésztettek érzéki vágyak, s aki kínos vénségére szinte elvont eszményi lényé vált, de konokul tovább építette a milliós vagyon tornyát, azzal az egyetlen reménnyel, hogy az övéire hagyja majd, akik azután még magasabbra emelik, egészen addig, míg uralkodni nem fog az egész földön.

Végül Gundermann hozzáhajolt, és halkán kikérdezte a Világbank tervezett alapításáról. Egyébként Saccard nem nagyon ment bele a részletekbe, csak éppen célzott a Hamelin-féle tervekre, mert már az első szavak után rájött, hogy a bankár ki akarja faggatni, noha eleve elhatározta, hogy aztán elutasítja.

- Megint egy bank, drága barátom! Megint egy bank! - ismételte gunyoros képpel. - Én szívesebben fektetnék pénzt egy olyan üzletbe, amelyik valami masinát jártna, igen, egy nyaktilót, amely kivégezné az összes alakuló bankot... Egy boronát, amivel ki lehetne takarítani a Tőzsdét. A maga mérnökének nincs egy ilyen masinája tervrajzai közt?

Majd atyai jóságot színlelve, higgadt kegyetlenséggel tette hozzá:

- Ugyan, legyen ésnél, hisz tudja, mit mondtam magának. Rosszul teszi, ha visszatér az üzleti életbe, s én igazán jó szolgálatot teszek önnek, ha nem támogatom a szindikátusát... Elkerülhetetlenül belebukna, ez kétszerkettő négy, mert maga szerfelett szenvedélyes, túlságosan vágat a képzelete, s mellest mindig rossz vége van, ha az ember mások pénzével üzletel... Fivére miért nem talál magának egy jó állást, mi? Valami megyefőnökséget, adóhivatalt, nem, nem adóhivatalt, még ez is túlságosan veszélyes, vigyázzon, vigyázzon, drága barátom...

Saccard reszketve kelt fel:

- Szóval úgy döntött, hogy nem jegyez részvényeket, nem akar velünk dolgozni?

- Magával? Soha az életben! Magát három éven belül felfalják...

Vihar előtti csend következett, hevesen összecsaptak az egymást kihívó tekintetek.

- Hát akkor jó napot... Még nem ebédeltem, nagyon éhes vagyok. Majd elválík, kit falnak fel.

S otthagya törzse közepett, amely nagy süteménylakmározással fejezte be a lármás étkezést, mialatt ő az utolsó elkésett bizományosokat fogadta, olykor le-lehunyva szemét a fáradságtól, és apró kortyokkal fenéig ürítette csuprát a tejtől teljesen fehér szájával.

Saccard bevetette magát bérkocsijába, s a Szent Lázár utcába hajtatott. Egyet ütött az óra. Ez a nap is elveszett. Magából kikelten tért haza ebédelni. Nahát, ez a zsidó! Ez aztán valóban olyan, akit szívesen tépne miszlikbe, mint a kutya a csontot! Az igaz, hogy egy ilyen szörnyű nagy falatot nehéz felfalni, de ki tudja, hiszen még a legnagyobb birodalmak is összeomlottak, mindig eljön az idő, mikor a hatalmasok elbuknak. De nem kell felfalni, jobb előbb csak kikezdeni, foszlányokat kitépni milliárdjaiból, aztán felfalni, igen, miért ne? Elismert uralkodójuk személyében kellene tönkretenni ezeket a zsidókat, akik azt hiszik, hogy minden földi jónak az urai. És ezek a meggondolások, ez a harag, amit Gundermantól hozott haza, vad munkalendülettel töltötték el Saccard-t, égett a vállalkozó kedvtől, azonnali sikerre áhító-zott: egyetlen kézmozdulattal fel szeretne volna állítani, működésbe hozni, diadalra juttatni bankházát, elsöpörni versenytársait. Hirtelen eszébe jutott Daigremont, és habozás nélkül, türelmetlen lendülettel kihajolt, odakiáltott a kocsisnak, hogy menjen fel a Larochefoucauld utcán. Találkozni akart Daigremont-nal, sietnie kellett, még ha csak későn tud is ebédelni, mert tudta, hogy a tőzsdés egy óra körül megy el hazulról. Nem vitás, hogy ez a keresztény felér két zsidóval, azt mesélik róla, hogy valóságos emberevő óriás, felfalja a rábizott induló üzleteket. Saccard azonban e percben a legnagyobb zsvánnyal is parolázott volna, csak sikerüljön hódító hadjárata, még ha később osztozkodni kell is vele. Azután majd meglátjuk, akkor már ő lesz az erősebb.

Közben a fiáker, amely csak nagy nehezen mászott fel az utca kaptatóján, megállt a hajdan sok fényes épülettel büszkélkedő negyed egyik utolsó nagy palotájának monumentális kapuja előtt. A főépület a tágas, kikövezett udvar mélyén fenséges méltósággal emelkedett, a mögötte fekvő kert pedig, amelyben még százéves fák álltak, megmaradt igazi parknak a népes utcáktól elszigetelten. A párizsi előkelőségek előtt híres volt ez a palota pompás ünnepeiről, s főleg a bámulatra méltó képtárról, amelyet minden Párizst felkereső nagyherceg feltétlenül meglelt. A ház úrnője éppolyan híres volt szépségéről, mint a palota festményei, és nagy sikerekkel büszkélkedett a társaságban mint énekesnő. Daigremont fejedelmi házat tartott, éppolyan dicsőség övezte versenystábját, mint képtárát, az egyik nagy klub tagja volt, a legdrágább nővel járt, páholyt bérelt az Operában, fenntartott helye volt az árverési csarnokban és szeparéja a divatos lokálokban. És ezt az egész fényes életet, ezt a szeszélyesen és művészien pompázó fényűzést kizárólag a spekuláció fedezte, a folyton forgandó szerencse, mely végtelennek tetszett, mint a tenger, de amelynek megvolt az apálya és a dagálya, és amely minden kétheti elszámoláskor két-háromszázezer frankos különbözetet mutatott.

Amikor Saccard felment a pompázatos lépcsőfeljárón, lakáj jelentette be, három, csodálatos műtárgyaktól roskadozó társalgón át vezette egy kis dohányzószobáig, ahol Daigremont indulás előtt éppen befejezte a szivarozást. Már negyvenöt éves volt, és kezdődő pocakkal küzdött, de magas termetével, gondosan fésült hajával előkelő megjelenésű ember volt, és mint fanatikus császárpárti, olyan bajuszt és kecskeszakállt viselt, mint III. Napóleon. Nagyon kedvesnek, rendkívül magabiztosnak mutatkozott, bizonyos volt benne, hogy mindig ő győz.

Azonnal vendégéhez szaladt:

- Jaj, drága barátom, ezer éve nem láttam! A minap is gondoltam magára... Pedig szomszédok vagyunk!

Aztán csak lehiggadt, lemondott az érzelemkitörésről, hagyta a közönséges halandóknak. Saccard most már úgy vélte, hogy felesleges kerülgetnie a kását, s azonnal közölte vele, mivégből kereste fel. Ismertette a nagy vállalkozást, hozzáfűzte, hogy mielőtt megalapítaná a huszonötmillióval a Világbankot, előbb barátokból, bankárokból, nagyiparosokból érdek-

szövetkezetet szeretne alapítani, mely már előre biztosítaná a részvénykibocsátás sikerét, vállalná, hogy felvásárolja a kibocsátandó részvények négyötödét, ami legalább negyvenezer részvény elhelyezését biztosítaná. Daigremont nagyon elkomolyodott, figyelemmel nézte, hallgatta, mintha a veséjébe akarna látni, hogy megtudja, milyen számára előnyös erőfeszítést, munkát tudna kicsikarni még ebből az emberből, akit valaha olyan tevékenynek, olyan csodálatos tulajdonságokkal büszkélkedő embernek ismert, a maga lázas hebehurgyaságával. De eleinte habozott.

- Nem, nem, nagyon el vagyok foglalva. Nem akarok semmilyen új üzletbe kezdeni.

Mínthogy azonban mégis kísértésbe esett, faggatni kezdte, tudakozódott a tervek felől, amelyeket az új pénzügyi intézet végre akar hajtani, de ezekről látogatója óvatosan és a legnagyobb fenntartással beszélt. S amikor tudomást szerzett az első nagy vállalkozásról, arról, hogy szindikátusba akarják tömöríteni a Földközi-tenger valamennyi közlekedési társulatát Egyesült Tengerhajózási Társaság név alatt, a dolog mély benyomást gyakorolt rá, úgyhogy hirtelen belement:

- Nem bánom, csatlakozom én is. De egy feltétellel... Milyen viszonyban van miniszter fivérével?

A meglepett Saccard őszintén kifejezte keserűségét:

- Fivérémmel... Ó, neki is megvannak a maga ügyei, nekem is. Az én fivéremben nem nagyon buzog a testvéri szellem.

- Hát bizony az nagy baj! - jelentette ki határozottan Daigremont. - Én csak akkor lépek be, ha a fivére is benne van a dologban... Értsük meg egymást, nem akarom, hogy megharagudjon.

Saccard dühös mozdulattal tiltakozott, mi szükség van Rougonra? Minek menjünk láncért, hogy gúzsba kössük kezünket-lábunkat? Ám ugyanakkor a bölcsesség azt súgta neki, s ez erősebbnek bizonyult bosszúságánál, hogy legalábbis biztosítaniuk kellene a nagy ember semlegességét. Ennek ellenére nyersen elutasította.

- Nem, nem, mindig pimaszul viselkedett velem. Én sohasem teszem meg az első lépést.

- Ide figyeljen - mondta Daigremont -, öt órára várom Huret-t, mert megbíztam valamivel... Szaladjon el a Parlamentbe, húzza félre Huret-t, mesélje el neki üzleti tervét, ő nyomban szót ejt róla Rougonnak, kipuhatolja, mit gondol róla a miniszter, öt órára már itt is lesz a válasszal... Na, jó, öt órákor találkozunk?

Saccard lehajtott fővel tűnődött.

- Istenem, ha ragaszkodik hozzá.

- Feltétlenül! Rougon nélkül semmibe se megyek bele, Rougonnal mindenbe.

- Jó, akkor megyek.

Jól megszorította a kezét, és már indult is, de a másik visszahívta.

- Jaj, majd elfelejtettem. Ha úgy látja, hogy a dolgok a rendes kerékvágásban haladnak, visszafelé ugorjon fel De Dohain márkijához meg Sédille-hez, közölje velük, hogy én is benne vagyok, és kérje, hogy ők is lépjenek be... Azt akarom, hogy benne legyenek.

A kapuban Saccard ott találta a bérkocsit, amelyet érkezéskor nem bocsátott el, noha csak az utca végéig kellett leballagnia, hogy hazaérjen. Most elbocsátotta, mert arra számított, hogy délután maga is befogathat. Aztán nagy sietve hazament ebédelni. Nem számítottak rá, a szakácsné maga vágott neki egy szelet hideg húst. A kocsissal veszekedve falta fel, mert felhívatta, és a kocsis beszámolt az állatorvos látogatásáról, aminek az lett a vége, hogy

három-négy napig pihentetni kell a lovat. És most teli szájjal azzal vádolta a kocsist, hogy rosszul gondozta az állatot, Caroline asszonnyal fenyegette, majd ő megtanítja móresre. Aztán ráripakodott, hogy akkor menjen legalább fiákerért. Megint özönvíz öntötte el az utcát. Több mint egy negyedóráig kellett várnia a kocsira, patakzó záporban szállt fel, és odakiáltotta a címet:

- A Parlamentbe!

Az volt a terve: az ülés kezdete előtt érkezik, hogy idejében elkapja Huret-t, és nyugodtan tárgyalhasson vele. Sajnos, az ülés viharosnak ígérkezett, mert egy baloldali képviselő fel akarta vetni az örökös mexikói kérdést, és Rougonnak bizonyára válaszolnia kell.

Amikor Saccard belépett az előcsarnokba, szerencséjére beleütközött a képviselőbe. Félrehúzta az egyik szomszéd kis társalgószobába, hol egyedül voltak, mert mindenki a folyosókon maradt, s hevesen tárgyalta az eseményeket. Az ellenzék egyre félelmetesebbnek bizonyult, mindinkább nőtt a mindent elsöpréssel fenyegető szerencsétlenség vihara. Nem csoda hát, hogy Huret-nek máshol járt az esze, nem értette meg, mit akar tőle, úgyhogy Saccard-nak kétszer is meg kellett magyaráznia küldetését.

A képviselő erre még jobban megrémült:

- Jaj, drága barátom, ilyesmire ne is gondoljon! Most nem lehet Rougonnal beszélni! Elküldene a fészkes fenébe.

Aztán mégis kiütközött személyes érdeke felett érzett nyugtalansága. Ő teljesen a nagyember kreatúrája volt, neki köszönhette hivatalos jelöltségét, megválasztását, mindenekelőtt állását, aki ura és parancsolója ajándékmorzsaiból él. Mestersége két év óta szépen jövedelmezett, hála az óvatos megkenéseknek és megvesztegetéseknek, csinosan gyarapodott Calvados megyei birtoka, s az volt a terve, hogy oda vonul vissza, ott trónol majd az összeomlás után. Nagy ravaszdi parasztarca elkomorult, azt a zavart tükrözte, melybe ez a közbenjárási kérelem hozta, mert annyi időt sem hagytak neki, hogy meggyőződjék róla, vajon lehet-e neki ebből valamilyen haszna vagy kára.

- Nem, nem, nem tehetem!... Már egyszer közöltem magával fivére akaratát, nem akarom megint háborgatni. Ördögbe is, gondoljon rám is egy kicsit. Nem valami kellemes ember, ha zaklatják, és istenuccse nincs kedvem, hogy magáért lakoljak, maga miatt elveszítsem a bizalmát.

Mire Saccard, megértve a helyzetet, most már csak azon volt, hogy meggyőzze őt: hány milliót lehetne nyerni a Világbank felállításával. Nagy vonalakban, izzó ékesszólással, amellyel a pénzügyeket költői beszélyé alakította át, felvázolta a pompás vállalkozásokat, a bizonyos és szédítő sikert. A fellekesült Daigremont lesz a szindikátus feje. Már De Bohain és Sédille is kérte, hogy beléphessen, képtelenség, hogy ő, Huret, ne lépjen be: a fenti urak mindenáron azt akarják, hogy mellettük legyen, magas politikai állása miatt. Sőt még azt is remélik, hogy hajlandó belépni az igazgatóságba, mert a neve egyenlő a renddel és a becsülettel.

Mikor elhangzott az ígéret, hogy benne lehet az igazgatóságban, a képviselő jól a szemé közé nézett.

- Végül is, mit óhajt tőlem, mit akar, milyen választ csikarjak ki Rougonból?

- Istenem! - folytatta Saccard - én szívesen lemondtam volna fivérem támogatásáról. De Daigremont követeli, hogy kibéküljek vele. Lehet, hogy igaza is van... Tehát, úgy hiszem, egyszerűen csak említse meg a szörnyű embernek az üzletet, és érje el, hogy ha már nem támogat bennünket, legalább ne legyen ellenünk.

Huret félig lehunyt szemmel még mindig habozott.

- Ez a helyzet! Ha egy kedves szóval, érti, ha csak egyetlen kedves szóval jön vissza, Daigremont meglegszik vele, és estére már hármában egykettőre tető alá hozzuk az ügyet.

- Na jó, megkísérlem - jelentette ki hirtelen a képviselő paraszti nyájasságot színélve -, de csak a maga szép szeméért teszem, mert ő nem valami kellemes ember, bizony nem az, kivált, ha a baloldal piszkálja... Viszontlátásra öt órákor!

- Viszontlátásra öt órákor!

Saccard még vagy egy órát ott maradt, mert nagyon nyugtalanították a parlamenti vihar kósza hírei. Az ellenzék egyik nagy szónokának a szájából hallotta, hogy fel kíván szólalni. A hír hallatára egy pillanatig arra gondolt, hogy újra felkeresi Huret-t, és megkérdezi tőle, nem lenne-e okosabb, ha másnapra halasztanák a beszélgetést Rougonnal. Majd, belenyugodva a végzetbe, és bízva a szerencsében, megijedt, hogy mindent tönkretesz, ha változtat az elhatározásán. Talán a nagy tülekedésben fivére könnyebben kiejti a várt választ. És hogy hagyja a dolgokat menni a maguk útján, eltávozott, visszaült bérkocsijába, mely éppen megint befordult a Concorde-hídra, mikor eszébe jutott Daigremont óhaja.

- Kocsis! A Babilon utcába.

De Bohain márki ugyanis ebben az utcában lakott. Egy fényes palota egykori melléképületeit foglalta el, azt a pavilont, amely valaha a lovász-személyzetnek volt fenntartva, de amelyet nagyon kényelmes modern házzá alakítottak át. A fényes berendezés kellemes főúri hangulatot árasztott. Mellesleg a feleségét sohasem lehetett látni, a márki szerint betegeskedett, és állapota a lakosztályához kötötte. De a ház, a bútorzat a márkinéé, ő csak amolyan albérlő a feleségénél, és csak annyi személyes holmija van, amennyi egy málhában elfér, s egy bérkocsi is elvihette volna, mert mióta tőzsdézett, vagyonekülönzésben éltek. Már két nagy szerencsétlenség érte, de ő kereken megtagadta a különbözetek kifizetését, és a csódtömeggondnok, miután meggyőződött a helyzetről, még annyi fáradtságot sem vett magának, hogy hivatalosan felszólítsa. Egyszerűen leírta a veszteséget. A márki, amíg nyert, zsebre vágta a pénzt, mihelyt veszített, megtagadta a fizetést: ezt mindenki tudta és belenyugodott. Történelmi nevet viselt, nagyon szépen festett az igazgatóságokban, éppen ezért az újonnan alakult társulatok, amelyeknek aranyos cégér kellett, szinte harcoltak érte: volt is dolga elég. A Tőzsdén a Notre-Dame des Victoires utca felől volt zsöllyéje, azon az oldalon, ahol a gazdag spekulánsok ültek, akik úgy tettek, mintha nem érdekelnék őket a nap kósza hírei. Általában tisztelték, sokszor kikérték tanácsát. Gyakran előfordult, hogy befolyása a piacon is megéreződött. Egyszóval, nem akárki volt.

Saccard-t, bár jól ismerte őt, mégis meglepte ennek a hatvanéves aggastyánnak a rendkívül udvarias fogadása, a márki még mindig jól festett, nagyon kis feje óriás testen nyugodott, sápadt arca felett főúri pompájú, barna paróka ékeskedett.

- Márki úr, alázatos kérelemmel járulok ön elé...

Elmondotta, mi járatban van, de egyelőre nem részletezte. Különben a márki már az első néhány szó után félbeszakította.

- Nem, nem, nem érek rá, tíz ajánlatot is kaptam mostanában, de visszautasítom őket.

Amikor Saccard mosolyogva hozzátette:

- Daigremont küldött, ő gondolt önre.

A márki felkiáltott:

- Jaj, Daigremont magukkal van... Jó, jó! ha Daigremont benne van, én is benne vagyok. Számíthatnak rám.

És mikor a látogató legalább néhány felvilágosítással akart szolgálni, hogy tudassa vele, miféle vállalkozásba kezd, a nagyurak kedves szemtelenségével letorkolta, mert őket ezek a részletek nem érdeklik, ők a legtermészetesebben bíznak az emberi becsületben.

- Kérem, egyetlen szót se tegyen hozzá... Nem vagyok kíváncsi. Szükségük van a nevemre, boldogan a rendelkezésükre bocsátom, ez az egész... Csak annyit mondjon Daigremont-nak: intézze tetszése szerint az ügyet.

Amikor Saccard visszaült a fiákerébe, vidáman kuncogott magában.

- Jó sokba fog kerülni nekünk - tűnődött -, de igazán nagyon rendes ember.

Majd odakiáltott a kocsisnak:

- Hajtson a Bőjtös utcába!

Itt voltak a Sédille cég raktárai és irodái, egy udvar végében? Egész földszintet elfoglalták. Harmincesztendei munka után Sédille, aki lyoni volt, és megtartotta vidéki műhelyeit, végre Párizs egyik legismertebb és legbiztosabb vállalkozásává tette selyemüzletét, amikor egy szerencsés véletlen után a játékszenvedély a tűzvész romboló hevével jelentkezett, és harapózott el rajta. Két egymás után bekövetkező jelentős nyereség megszédítette. Minek feláldozni harminc évet az életéből, hogy egy rongyos milliót nyerjen, ha a Tőzsdén egyetlen művelettel egy óra alatt bezsebelhet ennyit? Ettől fogva lassan elhanyagolta a cégét, amelyet csak a tehetetlenségi nyomaték hajtott, s ő most már csak valamilyen diadalmas ázsióüzlet reményében élt. Miután elhagyta a szerencse, üzemének minden jövedelmét a Tőzsde szakadékába dobta. Ebben a lázas játékszenvedélyben az a legrosszabb, hogy az embernek elmegy a kedve a jogos nyereségtől, s hogy végül még a pénz pontos fogalmát is elfelejti. És a végén elkerülhetetlenül bukás fenyegette, hiszen a lyoni műhelyek csak kétszázezer frankot hoztak, míg a tőzsdézés háromszázszázötven emésztett fel.

Saccard izgatottnak, nyugtalannak találta Sédille-t, mert nem volt hidegvérű, beletörődő játékos. Örökösen furdalta a lelkiismeret, mindig reménykedett, s mindig kedvét vesztette, belebetegedett a bizonytalanságba, s mindezt azért, mert alapjában véve megmaradt becsületesnek. Az április végi elszámolás szerencsétlenül végződött. Ennek ellenére már az első szavaktól kigyulladt nagy, szőke barkós, kövér képe.

- Jaj, drága barátom. Isten küldte, ha szerencsét hoz a házhoz!

Aztán megrémült.

- Nem, nem, ne hozzon kísértésbe. Jobban tenném, ha bezárkóznék a selyemszöveteim mellé, és nem mozdulnék ki többet az üzletemből.

Saccard meg akarta nyugtatni, és fiáról, Gustave-ról beszélt neki, elmondta, hogy látta reggel Mazaud-nál. Ez azonban még jobban elszomorította a nagykereskedőt, mert azt remélte, hogy cégét fiára hagyhatja, ez azonban megvetette a kereskedelmet, csak öröme, mulatozásra vágyott, és az újjgazdagok fehér keze neki csak arra volt jó, hogy elherdálja a meglévő vagyont. Az apja azért helyezte Mazaud-hoz, hogy meglássa, mutat-e érdeklődést a pénzügyi kérdések iránt.

- Szegény anyja halála óta - dörmögte - nem sok örömet szerzett nekem. Sebaj, talán ott az ügynökségen kitanulja a mesterséget, s ez nekem is hasznomra lehet.

- Nos! - kérdezte hirtelen Saccard - velünk tart? Daigremont mondta: jöjjenek el közölni, hogy ő benne van.

Sédille reszkető karját az égnek emelte. És a vággyal vegyes félelemtől remegő hangon mondta:

- Hát persze hogy igen! Hisz jól tudja, hogy nem tehetek másként! Ha elutasítanám, és a maguk üzlete jól menne, belebetegednék a bánatba... Közölje Daigremont-nal, hogy benne vagyok.

Amikor Saccard ismét az utcán találta magát, megnézte óráját, és látta, hogy még négy óra sincs. Minthogy volt bőven ideje, s kedve szottyant egy kis gyaloglásra, elbocsátotta a bérkocsiját. De szinte tüstént megbánta, mert még a körútra sem ért, amikor egy újabb, jégesővel vegyes zápor miatt ismét kapualjba kellett húzódnia. Milyen kutya idő, mikor neki Párizssal kellene birokra kelnie! Miután egy negyedóraig nézte, hogyan esik, megint türelmetlen lett, és odahívott egy arra járó kocsit. De ez egy victoria volt, hiába húzta lábára a bőrhuzatot, átázottan ért a Larochevoucauld utcába, egy félórával a kitűzött idő előtt.

Saccard apró léptekkel járt fel és alá, s a képeket nézegette a dohányzószobában, ahol a lakáj hagyta, mondván, hogy ura még nem tért haza. De minthogy egy pompás női hang, egy mélységesen mélabús és lenyűgöző contralto szállt fel a palota csendjében, odament a nyitott ablakhoz, hogy hallgassa: a ház úrnője próbált a zongoránál egy számot, amelyet valószínűleg ma este énekel valamely szalonban. Saccard-t elandalította a muzsika, s elmerengett azokon a fantasztikus mendemondákon, amelyeket Daigremont-ról meséltek: különösen a Gyémántbánya történetére gondolt, arra az ötvenmilliós kölcsönre, melyet teljes egészében megtartott magának, s amit a saját alkuszaival ötször is eladatott és visszavásároltatott, egészen addig, amíg meg nem lett a piaci ára, ki nem alakult az árfolyama; aztán jött az igazi kiárusítás, a végzetes zuhanás háromszáz frankról tizenöt frankra, s az óriási haszon, amely egy egész sereg szájtátit egy csapásra tönkretett. Jaj, milyen erős, milyen rettentő ember volt ez a Daigremont! Közben az úrnő tovább dalolt, tragikusan mély hangú, gyengéden siránkozó panaszdal énekelt, aztán Saccard visszament a szoba közepére, és hirtelen megállt egy Meissonier-kép előtt, amelyet százezer frankra becsült.

De belépett valaki, s meglepetten ismerte fel benne Huret-t.

- Hogyhogy már itt van? Még nincs öt óra... Hát már vége van az ülésnek?

- Igen, vége... Nagy a csetepaté.

És aztán megmagyarázta, hogy az ellenzéki képviselő még mindig beszél, s Rougon minden bizonnal csak másnap tud majd válaszolni. Amikor látta, hogy így áll a helyzet, megkockáztatta, hogy újra odamenjen a miniszterhez egy kis szünetben, s el is kapta a küszöbön.

- Nos? - kérdezte idegesen Saccard. - Mit mondott illusztris fivérem?

Huret nem válaszolt azonnal.

- Jaj, nagyon fel volt paprikázva... Megvallom, számítottam rá, hogy ilyen dühösnek találom, s csak azt gondoltam, hogy egyszerűen elzavar... Szóval, egyszeribe elmondtam mindent, s közöltem, hogy ön nem akar semmihez sem kezdeni jóváhagyása nélkül.

- És aztán?

- Akkor megfogta a két karom, istenigazából megrázott, és arcomba kiáltotta: „Akassza fel magát!”, s ezzel faképnél hagyott.

Saccard elsápadt, és kényszeredetten kuncogott:

- Hát ez nagyon kedves.

- Azt meghiszem, hogy kedves - folytatta a képviselő meggyőződéssel. - Ilyesmire még én sem számítottam... Ez aztán szép biztatás.

És amint meghallotta a szomszéd szalonban a hazatérő Daigremont lépteit, halkán megjegyezte:

- Hagyja, majd én elintézem.

Nyilvánvaló, hogy Huret-nak nagyon nagy kedve volt a Világbank megalapításához, s szívesen részt vett benne. Bizonyára már felmérte, milyen szerep juthatna neki. Éppen ezért, mihelyt kezet szorított Daigremont-nal, ragyogó képet öltött, és hadonászni kezdett a karjával.

- Győzelem! - kiáltotta. - Győzelem!

- Ó, igazán? Mesélje hát!

- Istenem! A nagyember olyannak mutatkozott, mint amilyennek illik. Azt válaszolta: „Kívánom, hogy fivérem vállalkozását siker koronázza!”

Daigremont majd elájult a boldogságtól. „Siker koronázza!” Ebben minden benne van: nehogy olyan buta legyen, hogy ne sikerüljön neki, amely esetben elejtem, viszont, ha sikerül neki, akkor támogatom. Bizony, ez pompás!

- És, drága Saccard-om, legyen nyugodt, sikerre visszük az ügyet, mindent megteszünk ennek érdekében.

Aztán, amikor a három férfi leült, hogy megbeszélje a terv főbb pontjait, Daigremont felállt, és bezárta az ablakot, mert felesége közben felemelte hangját, s olyan roppant reménytelenül zokogott, hogy nem is értették egymás szavát. Aztán még a zárt ablakon is behallatszott a fojtott siránkozás, miközben elhatározták, hogy megalapítják a Világbank nevű pénzügyintézetet, huszonötmillió alaptőkével, amelyből ötvenezer ötszázfrankos részvényt bocsátanak ki. Másrészt megállapodtak, hogy Daigremont, Huret, Sédille és De Bohain márki, továbbá néhány barátjuk, szindikátust alakít, amely előre átveszi és szétosztja tagjai közt a részvények négyötödét, azaz negyvenezret; illetéknéppen a kibocsátás sikere biztosítva van, később pedig azzal, hogy visszatartják a papírokat, s így kevés forog majd a piacon, tetszés szerint felferhetik az árát. Amikor azonban Daigremont azt követelte, hogy adjanak neki négyszáz-ezer frank jutalékot, negyven ezer részvényre bontva, azaz részvényenként tíz frankot, úgy látszott: füstbe megy a terv. Saccard felháborodott, s kijelentette, hogy nem okos dolog előre inni a medve bőrére. Elég nehéz lesz a kezdet, miért kell még bonyolultabbá tenni a helyzetet? Mégis engednie kellett, Huret magatartása miatt, mert az nyugodtan kijelentette, hogy a dolog egészen természetes, ezt mindig is így csinálják.

Elváltak, miután megállapodtak egy másnapi megbeszélés időpontjában, amelyen Hamelin mérnöknek is részt kell vennie. Daigremont azonban hirtelen kétségbeesett képpel a homlokára ütött:

- Jaj, majdnem megfeledkeztem Kolbról! Nem bocsátaná meg nekem, őt is be kell vennünk... Drága Saccard barátom, legyen kedves, keresse fel azonnal. Még nincs hat óra, még ott találja... Igen, maga menjen, személyesen, de nem holnap, hanem még ma este, ettől megilletődik. Hasznunkra lehet.

Saccard engedelmesen ismét útnak indult, tudva, hogy nem minden nap szerencsés nap. Az előbb azonban ismét elbocsátotta a bérkocsit, remélve, hogy egyenesen hazamehet, alig két lépésnyire lakott innen, s minthogy úgy tetszett, hogy végre eláll az eső, el is indult lefele, boldogan érezve talpa alatt a már majdnem visszahódított Párizs köveit. A Montmartre utcában azonban ismét cseperegni kezdett az eső, s ezért a fedett átjáróba fordult. Előbb a Verdeau közön át ment, aztán a Jouffroy közön, majd a Panorámán, s amint áthaladt egy oldalfolyosón, hogy megrövidítse útját, és egyenesen a Vivienne utcába érjen, meglepetten látta, hogy egy sötét kapualjból Gustave Sédille lép ki, majd eltűnik, anélkül, hogy hátra-

fordulna. Ő azonban megállt, megnézte a házat, egy finom kis szállodát, s ekkor az ugyanonnan kijövő kis lefátyolozott szőke nőben határozottan felismerte Conin asszonyt, a csinos papírkereskedőnét. Tehát idehozta átmeneti szeretőit, mikor gyengéd kedvében volt, miközben derék, kövér férjecskéje azt hitte, számlákkal szaladgál a városban! Nagyon édesen választották meg ezt a rejtett zugot a városrész kellős közepén, s csak a véletlennek köszönheti, hogy rájött a titokra. Saccard nagyon felvidultan mosolygott, irigyelte Gustave-ot: Germaine Coeur reggel, Coninné délután, jó étvágya van a fiatalembernek! És még kétszer jól megnézte a kaput, hogy ráismerjen, mert ő is szívesen „beszállt volna a papírüzletbe”.

A Vivienne utcában Kolbhoz belépve megborzongott, és megint megállt. A föld alól mesebeli tündérek hangjára emlékeztető, kristályosan remegő muzsika szállt fel, és lenyűgözte: felismerte az aranyzenét, ennek a kereskedő és üzérkedő negyednek aznap reggel már hallott örökké csengő zenéjét. Az est most éppúgy ennek jegyében érkezett el, mint a reggel. Nagyon felderült erre az andalító hangra, úgy érezte: ez is megerősíti a kedvező előjelet.

Kolb éppen lent volt az öntőműhelyben, és Saccard mint a ház barátja, lement, hogy ott beszéljen vele. A csupasz alagsorban, amelyet örökösen bevilágítottak a lobogó gázlángok, a két öntő az aranyat lapátolta a horgannyal bélelt ládákból, amelyek ezen a napon spanyol pénzzel voltak tele. Az aranyat azután a nagy négyszögletes kemence olvasztótégelyébe hányták. Nagy volt a meleg, jó hangosan kellett beszélniük, hogy megértsék egymást az éneklő láng mellett, amely sisteregve sercegett az alacsony boltív alatt. A kiöntött rudak, az aranytéglák a friss fém élénk fényével tündököltek a fémpróbát végző vegyész asztalán, aki megállapította finomsági fokukat. Reggel óta már több mint hatmillió értékű arany ment át a keze között, de alig biztosított a bankárnak három-négyszáz frank hasznot, mert az aranyarbitrázs, a két árfolyam közti különbség nagyon kicsi, csak ezrelékekben becsülhető fel, s nem jár nagy nyereséggel, csak rendkívül nagy mennyiségű olvasztott fém esetében. Ezért csengett itt az arany, ezért hömpölygött az aranyáradat egész évben reggeltől estig ennek a pincének a mélyén, ahová az arany pénzermékekben érkezett, és ahonnan rudakban távozott, hogy ismét érmékben térjen vissza, s megint rudakban távozzék folyton-folyvást, csak azért, hogy némi kis arany tapadjon a kereskedő kezéhez.

Mihelyt Kolb, ez a nagyon barna, alacsony ember, akinek a nagy szakállból kibukkanó sasorra elárulta zsidó eredetét, megértette, mit kínál neki Saccard, miközben szavait majdnem elnyelte a pengő arany zaja, nyomban belement.

- Nagyszerű! - lelkesedett - Boldogan veszek benne részt, ha Daigremont is benne van! Köszönöm, hogy idefáradt!

De alig értették egymás szavát, el is hallgattak, aztán még egy pillanatig ott álltak kábultan és tátott szájjal, hallgatták ezt a nagyon tiszta s izgató csengést, amelybe egész testük beleborzongott, mint mikor a hegedűs a végtelenségig, egészen a görcsig felviszi a hangot.

Odakint, noha ismét kiderült az idő ezen az áttetsző májusi estén, a fáradtságtól elcsigázott Saccard megint bérkocsit fogadott, hogy hazatérjen. Nehéz napja volt, de megérte!

Kezdeti nehézségek támadtak, öt hónap telt el, minden eredmény nélkül. Már eljöttek szeptember utolsó napjai, és Saccard dühösen tapasztalta, hogy minden buzgalma ellenére örökös akadályok állnak elő, egész sor másodrangú kérdés, amelyet előbb meg kellett oldani, ha valamilyen komoly és szilárd vállalkozásba akartak fogni. Olyan nagy lett a türelmetlensége, hogy már majdnem felrúgta az egész szindikátust, s hirtelen az a csábító ötlete támadt, hogy egyedül valósítja meg a vállalkozást Orviedo hercegnével. Neki elég milliója van az induláshoz, miért ne fektetné be őket ebbe a pompás üzletbe, hisz ráérnének a kisebb ügyfeleket a már tervezett későbbi tőkefelemelések idején bekapcsolni? Saccard teljesen jóhiszeműen járt el, meg volt róla győződve, hogy olyan tőkebefektetést kínál a hercegnének, amelyben megtízszerezhetné vagyonát, ezt a szegényeknek szánt vagyont, s így még bőkezűbben oszthatná az alamizsnát.

Tehát egy reggel felment a hercegnéhez, s mint barát és egyúttal mint üzletember, megmagyarázta, milyen célok vezetnek, és hogyan működik a bank, amelyről álmodott. Mindent elmesélt, kitergette Hamelin iratait, egyetlen keleti vállalkozásáról sem feledkezett meg. Sőt, átengedve magát saját lelkesedésétől is megrészegülő hajlamának, égető sikerszomjának, amely már maga is megerősítette hitét, még a jeruzsálemi pápaság örült álmával is előhozakodott, a katolicizmus végleges diadaláról beszélt, amikor majd a pápa a szent helyeken trónol, a világ ura lesz, királyi költségvetés áll rendelkezésére, hála a Szent Sír Állampénztár felállításának. A rendkívül hitbuzgó hercegnét elsősorban ez a mindent betetőző, a vállalkozást megkoronázó terv nyűgözte le, ennek csalfa nagysága hízelgett fékevesztett képzeletének, amellyel kolosszális és felesleges fényűzéssel felszerelt jótékonyági intézményekre pazarolta millióit. A francia katolikusokat éppen most sújtotta le és bosszantotta fel a meg egyezés, amelyet a császár az olasz királlyal kötött, kötelezve magát, hogy bizonyos szavatossági feltételek megteremtésével visszavonja a Rómát megszálló francia csapatokat, ami minden bizonnyal kiszolgáltatná Rómát Olaszországnak, s már el is képzelték, amint az elkergetett és koldusbotra juttatott pápa városról városra bolyong. Milyen csodálatos megoldás lenne, ha a pápa megint jeruzsálemi főpap és király lenne, ott rendezkedne be, s olyan bank támogatná, melynek részvényeiért a világ minden kereszténye verseng!

A hercegné olyan szépnek találta ezt, hogy kijelentette: ez az évszázad legnagyobb ötlete, s méltó rá, hogy felkeltse minden jó családból származó ájtatos személy érdeklődését. Biztosra vette a szédítő sikert. Még jobban becsülte érte Hamelin mérnököt, akit már eddig is kedvelt, tudva, hogy hitbuzgó ember.

Mégis kereken elutasította az üzletbe való belépést, mert ki akart tartani esküje mellett, hogy visszaadja a millióit a szegényeknek, sohasem csikar ki belőlük egyetlen fillér kamatot sem, mert azt óhajtotta, hogy a játékon nyert pénz elveszzen, úgy igya fel a nyomor, mint a kiszáradásra ítélt bűzös pocsolyát. Az az érv, hogy a szegényeknek is jól jönne az üzlet, nem volt rá hatással, sőt még ingerelte. Nem, nem! az átkozott forrásnak el kell apadnia, ő ennek a küldetésnek szenteli életét.

A zavarba ejtett Saccard csak arra tudta felhasználni rokonszenvét, hogy megkapja tőle azt a felhatalmazást, amit eleddig hiába kért. Arra gondolt, hogy mihelyt megalapítják a Világbankot, a palotában helyezi el, jobban mondva Caroline asszony sugalmazta neki ezt az ötletet, mert ő, a nagystílű, azonnal külön palotát akart. Egyelőre megelégedtek azzal, hogy üvegtetőt szerelnek az udvarra, amely így központi előcsarnokká válhat, az egész földszintet, az istállókat, a kocsiszínt pedig irodahelyiségekké alakítják át. Saccard átadná első emeleti szalonját, ez lenne a tanácsterem, s átengedné ebédlőjét is meg a többi hat szobát, ezekből

szintén irodák lennének, s nem tartana meg belőlük, csak egy hálósobát meg egy öltözőfülkét, még ha odafent kell is élnie Hamelinéknél, ott kell estéit töltenie és étkeznie. Ez esetben kevés költséggel rendeznék be a bankházat, de azért elég rendesen. A hercegné mint háztulajdonos, előbb elutasította, mert gyűlölt minden pénzkufárságot: az ő hajléka sohasem fogad be ilyen gyalázatot. Ezen a napon azonban, minthogy a vallás is bekapcsolódott az üzletbe, és minthogy megilletődött a cél magasztosságától, mégis beleegyezett. Roppant engedmény volt ez, kissé bele is borzongott, amidőn a hitelintézet, a tőzsde- és ázsióüzlet pokoli gépezetére gondolt, amelynek pusztító, halálos kerekei most az ő beleegyezésével alatta fognak örölni.

Végül, egy héttel az elvetélt kísérlet után, Saccard örömmel látta, hogy végre a sok-sok akadály után, az üzletet néhány nap alatt hirtelen tető alá hozták. Daigremont egy reggel felkereste, és közölte, hogy mindenki belépett, s hogy rajta, lehet kezdeni. Erre még egyszer, utoljára megvizsgálták az alapszabálytervezetet, és megszerkesztették a társasági szerződést. A legfőbb ideje volt Hamelinék szempontjából is, akik már kezdtek szűkölködni. Georges már évek óta csak egyetlen álomban ringatta magát, egy nagy pénzintézet mérnök-tanácsosa akart lenni, mint mondta: ő majd hajtja a vizet a malomra. Így azután lassanként ő is elkapta a lázat Saccard-tól, őt is ugyanaz a buzgóság hajtotta, ugyanaz a türelmetlenség marta. Ezzel szemben Caroline asszony, miután előbb fellelkesült a végrehajtandó szép és hasznos dolgok gondolatától, most, mióta eljutottak a végrehajtás göröngyös buktatóihoz, hidegebbnek, szórakozottabbnak látszott. Nagy józansága, egyenes természete mindenütt gyanús és piszkos üregeket sejtett, és főleg fivére miatt reszketett, akit imádott, s akit minden tudománya ellenére sokszor „nagy oktondinak” nevezett. Nem mintha a legkevésbé is kétségbe vonta volna barátjuk tökéletes becsületességét, hiszen látta, hogy milyen áldozatosan segíti őket, de valahogy az a különös érzése volt, hogy inog a talaj alattuk, s az első botlás után bukás, elnyelés fenyegeti őket.

Aznap délelőtt Saccard, miután Daigremont eltávozott tőle, ragyogva ment fel a tervezőszobába.

- Végre, megvan! - lelkesedett.

Hamelin megindultan, könnyes szemmel úgy megszorította a kezét, hogy majdnem összetörte. És amikor Caroline asszony, kissé elsápadva, nyugodtan fordult felé, Saccard hozzátette:

- Nahát! hogyhogy, egy szava sincs?... Maga nem örül a dolognak?

Erre az asszony jóságosan elmosolyodott:

- Dehogynem, nagyon örülök, nagyon örülök, biztosíthatom róla.

Majd amikor Saccard a végleg megalapított szindikátus tervét részletezte fivérének, higgadtan közbevágott:

- Hogyan, hát ezt szabad? Lehet így összejátszani, egymás közt szétesztani egy bank részvényeit, még a kibocsátás előtt?

Saccard hevesen hadonászva erősítette:

- Hát persze hogy szabad!... Azt képzeli: olyan együgyűek vagyunk, hogy megkockáztatjuk a kudarcot? Arról nem is beszélve, hogy olyan biztos támogatókra van szükségünk, akik a piac urai, különösen, ha nehéz kezdet vár ránk... Papírjaink négyötöde máris biztos kezekben van. Most már mehetünk aláírni a közjegyzőhöz a társasági szerződést.

De az asszony szembe mert szállni vele:

- Úgy hittem, hogy a törvény megköveteli, hogy a jegyzés elérje a teljes részvénytőkét.

Ezúttal Saccard nagyon meglepődött, és az asszony szemébe nézett:

- Hát maga ismeri a törvénykönyvet?

Caroline enyhén elpirult, mert a férfi kitalálta: előző este, engedve rossz érzésének, a homályos, minden meghatározott ok nélkül támadt félelemnek, elolvasta a részvénytársaságokról szóló törvényt. Már-már azon volt, hogy hazudik, de aztán nevetve vallotta be:

- Igen, a törvénykönyvet olvastam tegnap. S mikor elolvastam, úgy vizsgálgattam a magam és a mások tisztességét, mint mikor az ember orvosi könyvek olvastán mindenféle betegséget vél felfedezni magában.

Saccard azonban haragra gyúlt, mert az a tény, hogy Caroline tájékozódni kívánt, arra vallott, hogy bizalmatlan, s kutató, okos női szemével ellenőrizni akarja őt.

- Nahát! - folytatta egy olyan mozdulattal, amely messzire elhessegette a felesleges aggályokat. - Csak nem gondolja, hogy törődünk a törvénykönyv neveléses formásaival! Hiszen akkor egy lépést se tehetnénk, lépten-nyomon akadályokba ütköznénk, mialatt a többiek, a vetélytársaink nagyokat szökellve megelőznének bennünket!... Nem, nem, eszem ágában sincs, hogy az egész részvénytőkét jegyeztessenem, különben is jobbnak látom, ha magunknak tartom fenn a papírokat, és majd csak találok valakit, akinek számlát nyithatok, szóval, aki a strómanunk lesz.

- Ez tilos - jelentette ki nyugodtan, kellemes mély hangján az asszony.

- Ej, hát persze, tilos, de minden társaság így csinálja.

- Rosszul teszik, ez nem helyes.

Saccard hirtelen nyugalmat parancsolt magára, s úgy gondolta, helyes, ha a zavartan figyelő, de be nem avatkozó Hamelinhez fordul:

- Drága barátom, remélem, hogy maga nem kételkedik bennem... Öreg róka vagyok én, van némi tapasztalatom, reám bízhatja magát, ami a dolog pénzügyi oldalát illeti. Adjon nekem ötleteket, és én vállalom, hogy a lehető legjobban hasznosítom őket, a legkevesebb kockázat vállalásával. Úgy vélem, egy gyakorlati ember nem tehet többet.

A mérnök, aki lelke mélyén végtelenül félnék és gyenge volt, tréfára fordította a szót, nehogy egyenesen kelljen felelnie.

- Ó, Caroline-ban igazi vaskalaposra lelt. Ő tanító néninek született.

- De én szívesen járok az osztályába - jelentette ki udvariasan Saccard.

Maga Caroline asszony is megint nevetni kezdett És a beszélgetés most már a meghitt bizalom jegyében folyt tovább.

- Mivel én nagyon szeretem a testvéremet s magát is jobban szeretem, mintsem hiszi, ezért nagy szomorúsággal töltene el, hogyha gyanús üzletekbe kezdenének, amelyek csak szerencsétlenségbe és bánatba torkollanak... Így például, ha már erről van szó, megmondom, hogy én örültem félek a spekulációtól, a tőzsdézéstől. Nagyon boldogan olvastam az alapszabálytervezetben, amelyet kérésére lemásoltam, a nyolcadik cikkelyt: eszerint a társaság eleve határozottan lemond minden határidőüzletről. Ez egyértelmű azzal, ugye, hogy megtiltja magának a játékot? Később azonban szertefoszlatta ábrándjaimat, amikor tréfálkozva megmagyarázta, hogy ez csak amolyan kirakat-cikkely, olyan stílusvirág, amellyel minden társaság szívesen él, de amelyet egyik sem tart be... tudja, mit szeretnék én? Azt, hogy a részvények helyett, a kibocsátandó ötvenezer részvény helyett csak kötvényeket jegyeztessenek. Ó, amint látja, nagyon jól értek hozzá, mióta a törvénykönyvet bújom, most már tudom, hogy a kötvényekkel nem lehet játszani, hogy a kötvénybirtokos csak közönséges hitelező, aki

ennyi meg ennyi percentet kap kölcsönéért, de nem érdekeli a haszonban, míg a részvényes olyan társ, aki részt vesz a haszon és a veszteség szerencsejátékában... Mondja, miért nem kötvényeket bocsátanak ki, az úgy megnyugtatna, olyan boldog lennék!

Szándékosan túlságosan könyörögve adta elő kérését, hogy elrejtse nagyon is meglevő nyugtalanságát. És Saccard is ugyanezen a hangon, ilyen tréfás felháborodással felelt.

- Méghogy kötvényeket?! Soha az életben!... Mi a fenét csináljunk a kötvényekkel? A kötvény élettelen valami... Értse meg, hogy a spekuláció, a játék a központi lendkerék, ez az igazi lényege az olyan nagy üzletnek, mint a miénk. Igen! Ez szivattyúzza a vért, szíve összegyűjti a sok kis patakból, s folyókként kergeti szét újra minden irányba, hogy létrehozza a hatalmas pénzkeringést, amely maga a nagy üzleti élet. Enélkül teljesen lehetetlen megvalósítani a nagy tőkemozgósítást, s az ebből származó nagy civilizációs közmunkákat... Így van ez a részvénytársaságokkal is, amelyekre kigyót-békát kiáltanak, és untig ismétlik, hogy zsványtanyák, bünbarlangok... Az igazság az, hogy nélkülük nem lennének sem vasutaink, sem hatalmas, modern vállalatunk, amelyek újjáteremtették a világot, mert ezekhez a vállalkozásokhoz egyetlen vagyon sem lett volna elegendő, mint ahogyan nem akadt volna egyetlen magánszemély, sőt még egyének csoportja sem, amely vállalta volna ezeket a kockázatokat. Mert minden a kockázatokon múlik, a cél nagysága is. Hatalmas tervre van szükség, olyanra, amelynek óriási arányai szárnyat adnak a képzeletnek. Tekintélyes nyereség reménye kell, olyan szerencsés sorshúzás reménye, mely megtízszerezi az alaptőkét, ha csak el nem vész az egész; ha van ilyen, akkor kigyúl a szenvedély, megindul az élet, mindenki hozza a pénzt, és akkor átgyúrhatjuk az egész földet. Miért baj ez maga szerint? Önként vállalt kockázatokról van szó, melyek rengeteg személy közt oszlanak meg, egyenlőtlen rizikóról, amelynek minden esetben a vagyon, illetve merészség szab határt. Lehet veszíteni, de lehet nyerni is, az ember mindig jó számra vár, de elkészül rá, hogy esetleg rosszat húz, mert nincs az emberiségnek hőbb vágya, mint a véletlen megkísértése, hogy mindent kicsikarjon a sors szeszélyétől, hogy király legyen, isten legyen!

Saccard lassan tűzbe jött, már nem nevetett, kurta lábán ágaskodva kihúzta magát, s költői hévvel hadonászva szónokolt a négy égtáj felé.

- Ide figyeljen, hát vajon mi a mi Világbankunkkal nem fogunk-e új lehetőségeket feltárni, nem törünk-e utat a vén Ázsia felé, korlátlan területet biztosítani a haladás csákányának és az aranyásók álmódosásának? Az egyszer bizonyos, hogy még nem voltunk tanúi ennél nagyra-törőbb terveknek, bár azt is elismerem, hogy a siker vagy a kudarc feltételei sohasem voltak bizonytalanabbak. De éppen ezért a problémák megoldásának a legjobb útján haladunk, és én meg vagyok róla győződve, hogy éppen ezért fogunk fantasztikus lelkesedést kiváltani a közönség körében, mihelyt megismernek bennünket... Édes Istenem, a mi Világbankunk eleinte olyan szokványosan működő cég lesz, amely minden bank-, hitel- és leszámítoló ügylettel foglalkozik, folyószámlákat nyit a betevőknek, kölcsönügyleteket köt, közvetít vagy kölcsönt bocsát ki. Csakhogy ám én olyan szerszámot, olyan gépezetet akarok csinálni belőle, mellyel meg lehet valósítani fivére nagy célkitűzéseit: ez lesz igazi feladata, innen származnak majd növekvő bevételei s lassan egyeduralmukodóvá váló hatalma. Egyszerűen azért alapítjuk, hogy olyan pénzügyi és ipari társaságoknak nyújtson segítséget, amelyeket külföldön állítunk fel, és amelyeknek mi helyezük el a részvényeit, ezek a társaságok nekünk köszönhetik majd az életet, és biztosítják számunkra uralmunkat... És maga a káprázatosan diadalmas jövő előtt még azt kérdezi tőlem, szabad-e szindikátust alakítani, és prémiummal jutalmazni az alapító tagokat, azzal, hogy legfeljebb az alapítás költségeit terheljük meg vele; magát nyugtalanítják ezek az elkerülhetetlen kis szabálytalanságok, a ki nem bocsátott részvények, pedig helyesen teszi a társaság, ha megtartja magának őket valamilyen fedőnév takarója alatt; szóval maga hadat indít a játék ellen, a játék ellen, uramisten, amely éppen a lelke, a motorja, lobogó lángja annak a hatalmas gépezetnek, amelyről álmodom... Tudja hát

meg, hogy ez még mind semmi! hogy ez a rongyos huszonötmilliós kis tőke csak egy vacak rőzsényaláb, amit a masina alá lökünk, hogy lángra lobbanjon! De remélem, később, amint az üzletkörünk kiszélesül, megduplázom, megnégyszerezem, megötszörözöm! Tudja meg, hogy nekünk valóságos aranyzáró kell, kavargó milliók kellene, ha végre akarjuk hajtani, ott Keleten, a meghirdetett csodákat!... Jaj, hitemre mondom, nem felelek a zenebonáért, elvégre nem lehet az egész világot felforgatni anélkül, hogy ne lépnénk néhány ember tyúkszemére.

Caroline csak bámulta, s mint az élet szerelmese, aki csodál mindent, ami erős és tette kész, végül már szépnak, csábítónak találta lendületét, meggyőződését. Úgy tett hát, mintha Saccard legyőzte volna, bár még mindig nem fogadta el elméleteit, mert felháborították tisztán látó, egyenes lelkét.

- Jó, nem bánom, mondjuk, hogy én csak egy egyszerű asszony vagyok, akit az élet csatái megriasztanak... De azért, ugye, megkérhetem, hogy a lehető legkevesebb embert tapossa el, s főleg ne taposson el senkit, akit szeretek.

Saccard, aki megrészegült szónoki lendületétől, s aki úgy diadalmaskodott a kifejtett hatalmas terven, mintha már nem is terv, hanem valóság volna, nagylelkűnek mutatkozott.

- Ugyan, ne féljen! Nálam csak tréfa, ha az emberevőt adom... Mindenki meggazdagszik.

Azután nyugodtan elbeszélgettek a teendőkről, s megegyeztek benne, hogy a társaság végleges megalapítása után Hamelin nyomban Marseille-be, majd innen Keletre utazik, hogy siettesse a nagy üzleti vállalkozások nyélbeütését.

A párizsi piacon azonban máris kósza hírek keltek, terjesztőik újra ajkukra vették Saccard nevét, amely ismét kibukkant a zavaros mélységből, ahova egy ideig alámerült, s az eleinte csak suttogó, majd lassan megerősödő híresztelés olyan közelinek harangozta be a sikert, hogy előszobáját minden reggel megtöltötték a kérelmezők, mint annak idején a Monceau parkban. Felugrott hozzá Mazaud, hogy kezet szorítson vele, és elbeszélgessenek a nap híreiről; több más tőzsdeügynököt is fogadott, a hangoskodó Jacobyt és Delarocque nevű sógorát, egy rőt hajú, kövér embert, aki olyan boldogtalanná tette a feleségét. A szabadpiac is képviselve volt Nathanson, a szerencse szárnyán lovagló, nagyon tevékeny, alacsony, szőke ember képében. S ami Massias-t illeti, aki már beletörődött a peches alkusz nehéz szerepébe, ő mindennap megjelent, noha még nem számíthatott megbízásra. Egész sereg ember kereste fel.

Egy reggel Saccard előszobája már kilenc órakor tele volt. Minthogy még nem fogadott fel kellő személyzetet, szobainasa nem nagyon tudott segíteni neki, és így legtöbbször maga tessékelte be látogatóit. Ezen a napon, amikor feltárta irodája ajtaját, Jantrou akart belépni, de Saccard észrevette, hogy ott van Sabatani is, akit már két napja kerestetett.

- Bocsánat, barátom - mondta, s megállította a volt tanárt, hogy először a levanteit fogadhassa.

Sabatani, nyugtalanítóan hízelgő mosolyával, vipera-rugalmasságával hagyta, hadd beszéljen előbb Saccard, aki nyíltan felfedte kártyáit, minthogy jól ismerte emberét.

- Kedves barátom, szükségem van magára... Stróman kell. Számlát nyitok magának, felvásároltatom magával részvényeink egy részét, amit egyszerűen csak papíron kell kifizetnie... Amint látja, nem kerülgetem a kását, és barátként kezelem.

A fiatalember rászegezte hosszúkás, barna arcában szelíden mosolygó, bársonyos szép szemét.

- A törvény, drága uram, határozottan megköveteli a készpénzfizetést... Ó, nem magam miatt mondom. Ön barátként kezel, nagyon büszke vagyok rá, rendelkezésére állok!

Erre Saccard, hogy kedveskedjék neki, elmondta, mily nagyra becsüli őt Mazaud, aki végül is elfogadta fedezet nélküli megbízásait. Aztán Saccard Germaine Coeurrel húzta, akivel előző nap látta, nyersen célzott a pletykára, mely szerint Sabatani valóságos csodamén, olyan ritka kivétel, amilyenről a tőzsdések körében élő, kéjesen kíváncsi nők álmodoznak. És a levantei nem tagadta, kétértelműen kacagott a sikamlós célzásokon: igen, igen, ezek a hölgyek nagyon mulatságosan futottak utána, hogy kielégítsék kíváncsiságukat.

- Jaj, erről jut eszembe - szakította félbe Saccard -, aláírásokra is szükségünk lesz, hogy bizonyos műveleteket foganatosítsunk, például átruházásokat... Átküldhetem magának az aláírandó iratcsomókat?

- Hát persze, kedves uram. Mondtam, hogy rendelkezésére állok!

Fel sem vetette, hogy mit kér érte, tudva, hogy amikor az ember ilyesféle szívességet tesz, annak nincs ára; és amikor Saccard hozzátette: egy frankot kap minden aláírásért, hogy kárpótolják idővesztéséért, egyszerű fejbólintással elfogadta, majd mosolyogva megjegyezte:

- De remélem, kedves uram, nem tagad meg tőlem néhány tanácsot. Helyzeténél fogva, bizonyára kitűnő értesülésekkel szolgálhat.

- Persze, persze - vetett véget a beszélgetésnek Saccard, elérve a célzást. - Vizontlátásra... Kímélje magát, ne nagyon engedjen a hölgyek kíváncsiságának.

És ismét felvidulva bocsátotta útjára egy mellékajton, amely lehetővé tette, hogy úgy szabaduljon meg látogatóitól, hogy ne kelljen megint átmenniük a várószobán.

Aztán kinyitotta a másik ajtót, és behívta Jantrou-t. Azonnal látta, hogy nagy bajban, feldúlt állapotban van, császárkabátja ujjá elkopott a kávéházak asztalán, amíg valamilyen állásra várakozott. A Tőzsde továbbra is mostohán bánt vele, de azért jól festett legyezőszerű szakállával, s mint cinikus irodalmár, meg-megeresztett egy szépen kicirkalmazott, professzoros aranyköpést.

- Nemsokára ügyis írtam volna - mondta Saccard -, most állítjuk össze alkalmazottaink névsorát, magát az elsők között jegyeztem fel, és úgy hiszem, hogy a részvénykibocsátó irodában fogjuk alkalmazni.

Jantrou legyintve félbeszakította.

- Nagyon kedves, köszönöm... De én egy üzletet szeretnék javasolni.

Nem tért rögtön a tárgyra, előbb általánosságokkal hozakodott elő, megkérdezte, milyen feladat vár a sajtóra a Világbank megalapításánál. Saccard már az első szavakra tűzbe jött, kijelentette, hogy a nagystílu reklám híve, s minden rendelkezésére álló pénzt belefektet. Semmilyen harsonát sem szabad lebecsülni, még a kétgarasosat sem, mert az az alapelve, hogy minden hír és szóbeszéd jó, a legnagyobb az lenne, ha minden újság az övéké lenne, de sajnos, ez nagyon sokba kerülne.

- Nos hát, maga akarja megszervezni a reklámhadjáratunkat?... Nem is rossz ötlet. Majd beszélünk róla.

- Igen, később, ha jónak látja... De mi a véleménye egy újságról, amely csak a maguké lenne, kizárólag a maguké, és én lennék a főszerkesztője. Minden reggel egész oldalt szentelnék maguknak, a magukat dicsőítő híreknek, egyszerű közleményeknek, amelyek felhívnák magukra a figyelmet, a pénzügyektől teljesen független tanulmányokban tett célzásoknak, szóval szabályos reklámhadjáratnak, amely minden apró alkalmat megragad, hogy szakadatlanul zengje dicsőségüket vetélytársaik hullahegye felett... Nos, mit szól hozzá?

- Hát! Ha nem kerülne rengetegbe...

- Csak szerény összegbe kerül.

Végre megnevezte az újságot: *Reménység*. Egy kis katolikus csoport alapította két évvel ezelőtt, a párt szélsőséges elemei, kik ádáz harcot folytattak a Császárság ellen. Egyébként vállalkozásuk kudarcba fűlt, és hetenként híre járt, hogy megszűnik a lap.

Saccard visszahőkölt.

- De hisz még kétezres példányszáma sincs!

- A mi dolgunk lenne, hogy feltornásszuk.

- Meg aztán lehetetlen. Ez az újság kígyót-békát kiált fivéremre, s én nem akarok már az elején összeveszni vele.

Jantrou szelíden vállat vont:

- Senkivel sem kell összevesznie... Ön is éppen olyan jól tudja, mint én: ha egy hitelintézetnek lapja van, nem fontos, hogy támogatta vagy támadja a kormányt; ha a lap félhivatalos, a cég bizonyos lehet benne, hogy benne lesz minden szindikátusban, amelyet a pénzügyminiszter az állami és községi kölcsönök sikere érdekében alapít; ha ellenzéki, ugyanaz a miniszter a legnagyobb figyelmet tanúsítja a bankház iránt, amelynek a lap szócsöve, le akarja szerelni, és maga mellé kívánja állítani, ami sokszor újabb kedvezésekben nyilvánul meg... Ne törődjön hát a *Reménység* politikai színezetével. Fő, hogy lapja legyen, mert a sajtó hatalom.

Saccard egy pillanatra néma maradt, de közben gyorsan járó eszével, amely azonnal megragadja, meghányja-veti, saját szükségleteihez alkalmazza mások ötletét, olyannyira, hogy teljesen a magáévá teszi, máris nagy tervet szőtt: megveszi a *Reménység*-et, elhallgattatja az elmérgesedett polémiákat, fivére lába elé helyezi a lapot, ő meg kénytelen lesz hálásan fogadni gesztusát, de azért Saccard fenntartja a lap katolikus színezetét, nem mond le a fenyegető masináról, amely mindig készen áll, hogy a vallás érdekei nevében újrakezdje ijesztő hadjáratát. Ha nem viselkednek rendesen vele, majd Rómával fenyegetőzik, beveti a nagy jeruzsálemi bombát, s ezzel az ügyes sakkhúzással teszi fel a koronát vállalkozására.

- Szabad kezünk lenne? - kérdezte hirtelen.

- Tökéletesen. Már elégük van a dologból, a lap egy éhenkórász kezébe került, aki körülbelül tízezer frankért átadná nekünk. Aztán azt csinálunk vele, amit akarunk.

Saccard még egy percig tünődött:

- Nos, rendben van. Állapodjon meg egy találkozóban, hozza ide az emberét... Maga lesz a főszerkesztő, én meg magára bízom az egész reklámhadjáratunkat, azt akarom, hogy rendkívül nagyszabású legyen, persze csak később, amikor lesz mivel megolajoznunk a gépezetet.

Felkelt, Jantrou is felállt, de igyekezett titkolni örömét, hogy végre kenyeret talált, s a párizsi mocsártól megundorodott, lecsúszott egzisztenciához illő módon élcelődött:

Na végre, megint elememben leszek, visszatérhetek a szeretett szépirodalomhoz!

- Még ne vegyen fel senkit - folytatta Saccard kikísérve látogatóját -, és amíg el nem felejttem, írja fel egy protezsáltam nevét, Paul Jordannak hívják, szerintem figyelemre méltó tehetségű fiatalember, kitűnő irodalmi szerkesztőt faraghat belőle. Írok neki, hogy keresse fel magát.

Jantrou a mellékajton lépett ki, s nagyon tetszett neki ez a két kijáratos rendszer.

- Nahát, ez aztán praktikus - bizalmaskodott -, el lehet bújtatni a látogatókat. Különösen, ha olyan csinos hölgy érkezik, mint amilyent az imént üdvözölhettem az előszobában Sándor báróné személyében.

Saccard nem is tudta, hogy itt van, és vállat vonva jelezte, hogy nem nagyon izgatja, de a másik csak vihogott, nem hitte, hogy nem érdekli. A két férfi jól kezét rázott.

Amikor magára maradt, ösztönösen a tükörhöz lépett, megigazította haját, amelyben még egyetlen fehér szál sem éktelenkedett. Azért nem hazudott, igazán nem nagyon törődött a nővel, mióta egész valóját megint az üzletnek szentelhette, most is csak annak az akaratlan udvariasságnak engedett, ami miatt a francia férfi fél, hogy ostobának tartják, ha egy nővel magára maradva, nem hódítja meg. Mihelyt bevezette a bárónét, nyomban nagy garral sürgölődött körülötte.

- Asszonyom, parancsoljon, méltóztassék helyet foglalni...

Még sohasem látta a bárónét ilyen nagyon csábítónak, vérpiros ajkával, lángoló tekintetével, a vastag szemöldök alatt ülő petyhüdt szemhéjával. Vajon mit akar tőle? És nagyon meglepődött, szinte kiábrándult, amikor látogatója megmondta, miért kereste fel.

- Édes istenem, elnézését kérem, uram, hogy háborgatom, méghozzá olyasmi miatt, amiből önnek nem lehet haszna, de hát a jó társasághoz tartozó embereknek mégiscsak kell apró szívességeket tenniük egymásnak... Nemrég magánál dolgozott egy főszakács, akit a férjem éppen most akar felfogadni, így hát eljöttem: informáljon róla.

Saccard hagyta, hogy faggassa, a legnagyobb türelemmel válaszolt, miközben le nem vette tekintetét a bárónéról; úgy vélte ugyanis, hogy ez csak ürügy, fütyül is az asszony a szakácsra, minden bizonnyal másért jött, és valóban addig csűrte-csavarta a dolgot, míg végül szóba hozta közös barátjukat, De Bohain márkit, aki megemlítette neki a Világbankot. Manapság olyan nehéz jól befektetni a pénzt és szilárd értékpapírokat találni! Saccard végül is rájött, hogy a báróné szívesen vásárolna részvényeket a szindikátus tagjainak fenntartott tízpercentes prémiummal, de arra még inkább rájött, hogy ha számlát nyit neki, akkor nem fog fizetni.

- Nekem megvan a külön vagyonom, a férjem sohasem avatkozik a dolgaimba. Sok bajom van a pénzügyekkel, de bevallom, némi mulatságot találok bennük... Ugyebár feltűnő, ha egy nő üzletel, különösen, ha fiatal, ez meglepi az előkelő társaságot, és már-már elítélik... Vannak napok, amikor végtelen zavarban vagyok, nem lévén barátom, akitől tanácsot kérhetnék. A múlt heti elszámolásnál is, minthogy nem voltak jó értesüléseim, tekintélyes összeget vesztettem... Jaj, most önnek helyzeténél fogva kitűnő értesülései lesznek, s ha lenne olyan kedves, ha volna szíves...

A nagyvilági hölgy alól kibújt az ádáz, a bősztőzsdejátékos, az a Ladrécourt lány, akinek egyik öse bevette Antiochiát, az a diplomatafeleség, akit a párizsi külföldi kolónia mélyen tisztelt, de aki játékszenvedélye miatt gyanús kérésekkel ostromolta a fináncmágnásokat. Ajka még pirosabb lett, szeme még jobban lángolt, vágya kiobbant, és elragadta a szenvedélyesnek látszó nőt. Saccard meg naivul azt hitte, azért jött, hogy felkínálkozzék, mégpedig csak azért, hogy ő is benne legyen a nagy üzletben, és hogy alkalmasint hasznos tőzsdeértesüléseket szerezzen.

- De hát nekem a leghőbb vágyam, asszonyom, hogy a lába elé helyezzem tapasztalataimat - lelkendezett Saccard.

Közelebb tolt a székét, megfogta az asszony kezét, mire ez, úgy látszik, azonnal kijózanodott. Nahát, nem tart ő még itt, még nem jött el az ideje annak, hogy le kelljen feküdni azért, hogy bepillanthasson egy sürgönybe. Már az is eléggé utálatos robot volt neki, hogy viszonya volt Delcambre főügyéssel, ezzel a roppant szikár és sárgás bőrű férfival, amire férje szörnyű

zsugorisága kényszerítette. És most érzéki közömbössége, a titkos megvetés, amelyet a férfiakkal szemben tanúsított, sápadt fáradtságban jelentkezett a csak látszólag szenvedélyes asszony arcán, amely csak a játék reményétől szokott égni. A jól nevelt úrinő felháborodásával állt fel, hogy megint elszalasztott egy jó üzletet.

- Szóval, uram, azt mondja, hogy meg volt elégedve ezzel a szakáccsal?

A meglepett Saccard maga is felkelt. Hát vajon mit remélt tőle ez a nő? Azt, hogy beveszi a szindikátusba, és ingyen ad neki információkat? Valóban nem lehet bízni a nőkben, a legkirívóbb rosszakarattal kötik az üzleteket. És, noha ezt az asszonyt kívánta, nem erősködött, olyan mosollyal hajolt meg, amely azt jelentette: „Ahogy óhajtja, drága asszonyom, amikor önnek jólesik”, de hangosan csak ezt mondotta:

- Nagyon meg voltam elégedve, ismétlem. Csupán a házvezetésben beállt változások miatt kellett megválnom tőle.

Sándor báróné habozott, de csak egy pillanatra, nem mintha megbánta volna felháborodását, hanem bizonyára azért, mert rájött, mennyire gyermekded dolog felkeresni egy Saccard-t, ha az ember nem törődik bele már eleve a következményekbe. Neheztelt önmagára, mert szerette, ha komoly nő számba veszik. Végül is sima fejbólintással válaszolt a tisztelettudó köszöntésre, mellyel a férfi elbocsátotta; Saccard elkísérte a kis ajtóig, s amikor odaért, ezt egy, a házban járatos kéz hirtelen kinyitotta. Maxime jött apjához ebédre, a bennfentes látogatók folyosóján át érkezett. De félrehúzódott, s ő is köszöntötte a távozó bárónét, majd amikor már elment, könnyedén felnevetett:

- Na, megindult az üzleted? Felvetted a prémiumodat?

Nagyon fiatal kora ellenére olyan fellépése volt, mint a tapasztalt férfinak, aki képtelen hasztalan erőfeszítésekre valamilyen bizonytalan gyönyörűség kedvéért. Apja elérte a gúnyosan fölényes célzást.

- Nem, éppenséggel, hogy semmit sem vettem fel, de tudd meg, hogy nem rajtam múltott, mert fiacskám, én éppen olyan büszke vagyok rá, hogy még mindig húszéves vagyok, mint ahogyan te is büszke vagy, hogy már hatvanéves vagy.

Maxime még jobban nevetett, régi, lányos gyöngyöző kacaja még most is kétértelműen csengett a léhaságról immár lemondott, rendes életet élő fiúnak a szájában. A legnagyobb engedékenységre is kész volt, feltéve, hogy semmilyen sérelem ne érje saját személyét.

- Hát igazad van, ha egyszer téged nem fáraszt a dolog... Ami engem illet, tudod, én máris reumás vagyok.

Majd kényelmesen lehuppant a karosszékbe, s egy újságba temetkezett:

- Ne törődj velem, fogadd tovább látogatóidat, ha nem zavarlak... Korán jöttem, mert orvoshoz kellett mennem, de nem találtam otthon.

E pillanatban belépett az inas, s jelentette, hogy De Beauvilliers grófné kéri, hogy fogadja. Saccard kissé meglepődött, noha a Munkaotthonban már találkozott ezzel az asszonnyal, akit nemeslelkű szomszédnőjének nevezett, meghagyta hát, hogy azonnal vezessen be, de rögtön visszahívta az inast, és megparancsolta neki, hogy küldjön el mindenkit, mert fáradt és nagyon éhes.

Amikor a grófné belépett, észre sem vette Maxime jelenlétét, mert a nagy karosszék eltakarta. Saccard még jobban meglepődött, amikor látta, hogy Alice lányát is magával hozta. Ez szerfelett ünnepélyessé tette lépését: két nagyon szomorú, nagyon sápadt nő állt előtte, a magas, sovány, teljesen ősz, ódivatú anya és a máris megöregedett, egészen az idétlenségig

hosszú nyakú lánya. Hellyel kínálta őket, serényen udvariaskodott, hogy jobban kimutassa mélységes tiszteletét.

- Asszonyom, rendkívül megtisztel... Boldog volnék, ha segítségére lehetnék...

A grófné főúri megjelenése ellenére nagyon félénk volt, de végül mégis előadta, mi indokolja látogatását:

- Uram, barátnőmmel, Orviedo hercegnével folytatott beszélgetésem nyomán támadt az a gondolatom, hogy felkeresem önt... Megvallom, eleinte haboztam, mert az én koromban az ember nem könnyen változtatja meg észjárását, és én bizony mindig nagyon féltem a mai dolgoktól, amelyekhez nem értek... Egyszóval, megbeszéltem a dolgot leányommal, s úgy vélem, kötelességem legyőzni aggályaimat, ha arról van szó, hogy biztosítsam szerettem boldogságát.

Majd előadta, hogyan említette neki a hercegné a Világbankot, amely az avatatlanok szemében teljesen olyan pénzintézet, mint a többi, de melyről a beavatottak tudják: megcáfolhatatlan mentséggel bír, s olyan érdemes és magasztos cél vezet, amely még a legaggályosabb lelkiismeretet is megnyugtatja. Nem említette sem a pápa, sem Jeruzsálem nevét: az ilyesmit az ember nem mondja ki, ezt a lelkesítő titkot csak suttogva rebegik egymás fülébe a hívő lelkek, de minden szavából, minden célzásából, minden ki nem fejezett gondolatából kiérződött a remény és a bizalom, amely vallásos rajongással fűtötte át az új bank sikerébe vetett hitét.

Saccard maga is csodálkozott, hogy mennyire uralkodik izalmán, és mennyire remeg a hangja. Eddig Saccard csak egy-egy lírai kitörés során beszélt Jeruzsálemről, lelke mélyén nem is nagyon hitt ebben az esztelen tervben, mert sejtette, milyen nevetséges, és kész volt rá, hogy ha hallatára valaki gúnyolódik, lemond róla s kineveti. Azonban ennek a szent nőnek a látogatása, aki lányával együtt olyan feldúltan jött el hozzá, a titokzatosság, amellyel tudtára adta, hogy ő maga és ismerősei, az egész francia nemesség hisz ebben a tervben, és lelkesedik érte, nagyon mély benyomást gyakorolt rá, úgy érezte: testet öltének ábrándos tervei, melyek most a végtelenségig kiterjesztik hatósugarukat. Így tehát, ez az az emelőkar, amelynek segítségével kifordíthatja a sarkából a világot! Hála annak a tulajdonságának, hogy pillanatok alatt magáévá tudta tenni a mások ötleteit, rögtön beleélte magát a helyzetbe, s ugyanolyan titokzatosan kezdett beszélni a grófnéval a csendben folytatott nemes harc diadaláról: szavai szívhezszólóak voltak, ő is valóban mélységesen hitt, bízott annak a módszernek a kitűnő voltában, amelyet a pápa kritikus helyzete adott a kezébe. Megvolt benne az a szerencsés képesség, hogy hinni tudott, mihelyt terveinek érdekei úgy kívánták.

- Egyszóval, uram - folytatta a grófné -, olyasmire határoztam el magamat, amitől eddig viszolyogtam... Igen, sohasem jutott volna eszembe, hogy megforgassam és kamatoztassam tőkém: erről a kissé ósdi életfelfogásról, az aggályoskodásról ma már tudom, hogy némi-képp ostoba, de hát mit tegyek? Nagyon nehezen tud az ember ama meggyőződése ellenére cselekedni, melyet már az anyatejjel szívott magába, s én úgy képzeltem, hogy a hozzám hasonló embereket csak a föld, a nagybirtok táplálhatja... De hát, sajnos, a nagybirtok...

Kissé elpirult, mert be kellett ismernie elszegényedését, amelyet különben olyan nagy gonddal titkolt.

- Most már a nagybirtok nemigen létezik... Sok megpróbáltatást kellett kiállnunk... Már csak egyetlen majorságunk maradt.

Ekkor Saccard, hogy eloszlassa feszélyezettségét, még rálicitálva, tűzbe jött:

- Asszonyom, ma már senki sem él földjáradékból... A régi uradalom már elavult formája a gazdagságnak, teljesen értelmét veszítette. Hiszen ez holt tőke volt, mi meg most meg-

tízszerítettük a pénz értékét azzal, hogy bedobtuk a forgalomba a bankjegy és a különféle kereskedelmi és pénzügyi értékpapírok segítségével. Csak ily módon újíthatjuk meg a világot, pénz nélkül, forgótőke nélkül, a mindenhova behatoló pénz nélkül semmi sem sikerült: sem a tudomány gyakorlati alkalmazása, sem a végső egyetemes béke. Ó! a földbirtok! Ez éppúgy elavult, mint az ócska falusi batár. A földre fektetett egymillió mellett éhen lehet halni, de ugyanennek a tőkének a negyedrészből meg lehet élni, ha kedvező vállalkozásokba fektetjük, amelyek tizenöt, húsz, sőt harminc percentet is hozhatnak.

A grófné szelíden, végtelen szomorúsággal bólogatott.

- Nem nagyon tudom követni, mert mint ahogy már mondtam, én abból az időből való vagyok, amikor féltek ezektől a dolgoktól, mintha tiltott, rossz lenne mindez... De hát nem vagyok egyedül, mindenekelőtt a leányomra kell gondolnom. Néhány év alatt sikerült félretennem valamennyit, igaz, nem nagy összeg...

Megint elpirult.

- Húszezer frankot, s ez az összeg haszontalanul hever asztalfiókomban. Később még talán megbánám, ha szunnyadni hagynám, s mivel az ön ügye tiszteletre méltó, mint ahogyan barátnőm mondta nekem, hiszen azon dolgozik, ami mindannyiunk törekvése, mindannyiunk leghőbb vágyának megvalósítása, vállalom a kockázatot... Egyszóval, hálás lennék, ha fenntartana részemre tíz-tizenkétezer frank értékű papírt bankjának részvényeiből. Azért jöttem a leánnyal együtt, mert nem akarom eltitkolni ön előtt, hogy a pénz az övé.

Eddig Alice egy szót sem ejtett, szerényen üldögélt, de okos szeme élénk érdeklődést tükrözött. Gyengéd szemrehányással teli mozdulattal anyja felé fordult:

- Ah, anyám, de hát van nekem valamim, ami egyúttal nem az öné is?

- No, és ha férjhez mégy, gyermekem?

- De hiszen tudja, hogy nem akarok férjhez menni!

Nagyon gyorsan hadarta el ezeket a szavakat, és halk hangjából kicsengett a magány fájdalma. Az anya bánatos tekintettel intette hallgatásra, egy pillanatig egymást nézték, nem volt erejük eltitkolni egymás elől közös fájdalmukat, amelyet mindenki elől elrejtőzve, nap nap után átéltek.

Saccard nagyon meghatódott:

- Asszonyom, ha egyetlen részvény sem maradna, önnek akkor is szereznék, még a föld alól is. Sőt, ha szükséges, a sajátomból adok önnek... Lépése végtelenül meghatót, igazán nagyon megtisztel bizalmával.

És ebben a pillanatban valóban hitt abban, hogy gazdaggá teszi ezeket a szerencsétlen nőket, átengedi nekik annak az aranyesőnek egy részét, amely hamarosan megered felette és körülötte.

A hölgyek felálltak és eltávoztak. A grófné csak az ajtóban engedett meg magának egy célzást a nagy vállalkozásra, amelyről eddig hallgattak:

- A fiam nagyon keserűen írt arról, milyen levertség uralkodik Rómában a hír miatt, hogy csapatainkat visszarendelik.

- Türelem! - mondta meggyőződéssel Saccard. - Azért vagyunk itt, hogy mindent helyrehozzunk.

Nagy udvariaskodás közepett búcsúztak el, és Saccard kikísérte őket a lépcsőfordulóig, ezúttal az előszobán keresztül, mivel úgy gondolta, hogy most már üres. De amikor visszafordult, meglátta, hogy a kispadon egy ötven év körüli, magas, szikár és ünneplőbe öltözött munkásra hasonlító férfi ül, mellette egy csinos, sovány és sápadt tizenhét éves lánnyal.

- Mi az? Mit akarnak?

Először a lány állt fel, a férfi pedig zavarba jött a rideg fogadtatás miatt, és valami zavaros magyarázkodásba kezdett.

- Megparancsoltam, hogy most már senkit se engedjenek be! Hogy kerültek ide? Mondja meg legalább, hogy hívják.

- Dejoie, uram, ez meg itt a lányom, Nathalie.

Újra belezavarodott mondókájába, és Saccard türelmetlenségében már ki akarta dobni, de ekkor a látogató végre megmagyarázta, hogy Caroline asszony már régen ismeri, és ő mondta neki, hogy várjon itt.

- Ah, Caroline asszony ajánlásával jöttek? De hát miért nem mondta mindjárt?... Jöjjenek be, de gyorsan, mert nagyon éhes vagyok.

A szobában még hellyel sem kínálta őket, ő maga is állva maradt, hogy minél hamarabb megszabaduljon tőlük. Maxime, aki a grófné távozása után felállt karosszékéből, úgy gondolta, hogy most már nem kell tapintatosan félrehúzódnia, és kíváncsian vizsgálgatta a látogatókat. És Dejoie szép lassan mesélni kezdte ügyeit:

- Nos, hát uram... Katonai szolgálatom letöltése után beléptem mint altiszt Caroline asszony férjének, Durieu úrnak az irodájába, amikor még élt, és sörgyáros volt. Aztán Lamberthier úrhoz, a vásárcsarnoki nagykereskedőhöz kerültem. Azután meg Blaisot úrnál, a bankárnál dolgoztam, akit uraságod is jól ismer: két hónappal ezelőtt föbe lőtte magát, és most munka nélkül vagyok... Mindenekelőtt meg kell mondanom, hogy megnősültem. Akkor vettem feleségül Joséphine-t, amikor Durieu úrnál voltam szolgálatban, ő meg a gazdám sógornőjénél, Lévêque-éknél volt szakácsné, akit Caroline asszony nagyon jól ismert. Aztán, amikor én Lamberthier úrnál helyezkedtem el, ő nem jöhetett oda, így egy grenelle-i orvos, dr. Renaudin vette fel. Aztán a Rambuteau utcai Három Fivér áruházba került, ahol nekem sohasem akadt munka, irtó pech üldözött.

- Egyszóval - szakította félbe Saccard - azért jött hozzám, hogy munkát kérjen, igaz?

De Dejoie ragaszkodott hozzá, hogy elmesélje egész élete szerencsétlenségét, és azt, mennyire balul ütött ki minden: mióta elvette a szakácsnőt, sohasem sikerült ugyanabban a házban elhelyezkednie, ahol a felesége dolgozott. Majdnem úgy festett, mintha nem is lennének házások, hiszen sohasem volt közös szobájuk, kiskocsmákban találkoztak, a konyhaajtó mögött csókolóztak. Megszületett kislányuk, Nathalie, akit nyolcéves koráig dajkánál kellett hagyniuk, míg végre az apja, aki megunt az egyedüllétet, magához nem vette kis legényodújába. Így aztán ő lett a kicsi igazi anyja, nevelte, elkísérte az iskolába, végtelen gondoskodással ügyelt rá, szívében egyre növekvő imádatot táplálva iránta.

- Hát! Én aztán elmondhatom, uram, hogy nagyon meg vagyok vele elégedve. Jól nevelt lány, tisztességes... Maga is láthatja, hozzá fogható kedves lányt aligha találni.

És Saccard-nak úgy tetszett, hogy a lány valóban bájos: a párizsi utca sápadt, törekenységében is kecses, szőke virága, csenevész, seszínű haja alól hatalmas szempár villog. Hagyta, hogy apja istenítsse, még megőrizte erényét, mert semmi értelme sem lett volna, hogy eldobja; világos, átható tekintete kegyetlen és nyugodt önzést tükrözött.

- Így hát, uram, most már eladó lány, és kínálkozik is egy előnyös parti, a szomszéd kartonkészítő fia, csak hogy ám a fiú szeretné önállósítani magát, és hatezer frankot kér. Ez nem sok, hiszen nagyobb hozománnyal is találna lányt... Kérem szépen, én elvesztettem a feleségemet ezelőtt négy évvel, ránk hagyta megtakarított pénzét, a szakácsnósága alatt félretett apró összegeket... Így hát van négyezer frankom, de ez még nem hat, a fiatalember meg siet, és Nathalie is türelmetlen...

A lány hideg és határozott tekintetével mosolyogva hallgatta, de most hirtelen felkapta az állát, hogy helyeseljen:

- Hát persze... Unom már a dolgot, a végére akarok járni, így vagy úgy.

Saccard megint félbeszakította őket. Már kialakult a véleménye az emberről: korlátolt, de nagyon egyenes, nagyon becsületes, megszokta a katonai fegyelmet. Különben már az is elég volt, hogy Caroline asszonyra hivatkozhatott.

- Rendben van, kérem... Lapot indítok, s felveszem magát altisztnek... Hagyja meg a címét. A viziontlátásra.

Hanem Dejoie-nak esze ágában sem volt távozni. Nagy zavarban folytatta:

- Az úr nagyon lekötelez, hálásan fogadom az állást, hiszen dolgoznom kell majd, ha Nathalie-t kiházasítottam... Csak hogy én másért jöttem. Igen, hallottam kérem Caroline asszonytól meg még másoktól is, hogy az úr nagy üzletekbe kezd, és annyi keresetbe juttatja barátait és ismerőseit, amennyihez csak akarja... Ha tehát lenne kedves ránk is gondolni, ha hajlandó lenne nekünk is adni a részvényeiből...

Saccard most másodszor is ellágyult, még jobban meghatódott, mint az imént, amikor a grófné is rábízta leánya hozományát. Ez az egyszerű ember, ez a parányi tőkepénzes, aki garasonként kaparta össze megtakarított pénzét, vajon nem azt a hívő és bízó tömeget képviseli-e, azt a nagy tömeget, amely a nagyszámú és megbízható ügyfelekből toborzódik, azt a fanatikus sereget, amely legyőzhetetlen erővel fegyverzi fel a bankházat? Ha ez a derék ember máris idesietett, még a reklámhadjárat megindulása előtt, mi lesz majd, ha csakugyan megnyílnak az irodák? Elérzékenyülten mosolygott erre az első kis részvényesre, mert jelentkezésében a mindent elsőprő siker előjelét látta.

- Rendben van, kérem, kap részvényeket.

Dejoie arca úgy felragyogott, mintha nem remélt kegyelemben részesült volna.

- Az úr nagyon jó... Ugye, fél év alatt négyezer frankossal könnyen nyerhetek kétezret, hogy összeszedjem a hozományt?... És ha az úr is úgy akarja, legszívesebben azonnal tető alá hoznám a dolgot. Itt van nálam a pénz.

A zsebébe nyúlt, kihúzott egy borítékot, átnyújtotta a mozdulatlan, néma Saccard-nak, akit eme utolsó gesztusra bűvös bámolat fogott el. És ez a szörnyű kalóz-kalmár, aki már annyi vagyont fölözött le, most jóságosan elnevette magát, és úgy döntött, hogy becsületes lesz, és ezt a hívő embert is gazdaggá teszi.

- De, jóember, ennek nem ez a rendje. Tartsa meg a pénzét, majd felírom a nevét, s a kellő időben, a megfelelő helyen kifizeti.

Hanem most már elbocsátotta őket, miután Dejoie intésére Nathalie is köszönetet mondott neki, kemény és naiv tekintetében bujkáló elégedett mosollyal.

Amikor végre Maxime ismét egyedül volt apjával, gúnyosan és szemtelenül kérdezte:

- Nahát, most már hozományt adsz az eladó lányoknak?

- Miért ne? - felelte vidáman Saccard. - Hiszen a mások boldogsága jó befektetés.

Mielőtt elhagyta dolgozószobáját, még elrendezett néhány iratot. Majd hirtelen fiához fordult:

- És te, neked nem kell részvény?

Az apró léptekkel meginduló Maxime hirtelen haraggal fordult vissza, és odaállt apja elé.

- Nahát, még ilyet! Hát hülyének tartasz?

Saccard dühösen legyintett, mert a választ siralmasan tiszteletlennek érezte, s már-már odakiáltott neki, hogy az üzlet valóban pompás, igazán szerfelett butának tartja a fia, ha azt hiszi, hogy olyan közönséges tolvaj, mint a többiek. Mikor azonban ránézett, szánalmat érzett a szegény fiú iránt, aki már huszonöt éves korában ilyen kimerült volt, lemondott a léha életről, sőt éppenséggel zsugori lett, s annyira elnyűtte a romlottság, annyira féltette egészségét, hogy semmilyen kiadást, semmilyen élvezetet nem kockáztatott meg, ha előre nem volt biztos a haszonban. És Saccard már meg is vigasztalódott, nagyon büszke volt, hogy még ötvenéves korában is ilyen eszeveszetten meggondolatlan. Nevetve veregette meg a fia vállát:

- Na jó! Akkor menjünk ebédelni, szegény fiacskám, és vigyázz a reumádra.

Harmadnap, október ötödikén, Saccard, Hamelin és Daigremont társaságában felkereste Lelorrain közjegyzőt a Szent Anna utcában, s megszerkesztették a szerződést, amelynek értelmében Világbank néven részvénytársaságot alapítanak huszonötmillió alaptőkével s ötvenezer ötszázfrankos névértékű részvényt bocsátanak ki, de az alaptőkének csak egy-negyedét kell letétbe helyezni. A társaság székhelyéül a Szent Lázár utcai Orviedo palotát jelölték ki. A szerződés értelmében lefektetett alapszabályok egy példányát dr. Lelorrain irodájában helyezték el. Mindez egy nagyon szép, verőfényes őszi napon történt, és amikor az urak kijöttek a közjegyzőtől, szivarra gyújtottak, aztán szép lassan sétálva megindultak a körúton, illetve a Chaussée d'Antin utcán, életörömtől ittasan, olyan vidáman, mint a kollégiumból kiszökött diákok.

Az alapító közgyűlés csak a következő héten ült össze a Blanche utcában, egy kis bálteremben, amelynek bérlője tönkrement, és ahol most egy nagyiparos képzőművészeti kiállításokkal kísérletezett. Az alapító tagok már elhelyezték azokat az aláírt részvényeket, amelyeket nem akartak megtartani. Százhuszonkét részvényes gyűlt össze, majdnem negyvenezer részvényt képviseltek, s ezért összesen kétezer szavazattal kellett volna bírniuk, mert húsz részvény kellett hozzá, hogy valaki részt vehessen, és szavazhasson a közgyűlésen. Minthogy azonban egy részvényesnek legfeljebb csak tíz szavazata lehetett, akármennyi papírja volt is, a jelenlevőkre pontosan ezerhatszáznegyvenhárom szavazat esett.

Saccard határozottan ragaszkodott hozzá, hogy Hamelin elnököljön, ő szándékosan elvegyült a nyájban. A mérnök és a saját nevében öt-ötszáz részvénnel iratkozott fel, amit csak papíron kellett befizetnie. Valamennyi alapító tag megjelent: Daigremont, Huret, Sédille, Kolb, De Bohain márki, és pedig mindannyian a vezetésük alatt álló részvényesek csoportjával. Megjelent Sabatani is, az egyik legnagyobb részvényes, továbbá Jantrou, a bank több magas állású tisztviselőjével együtt, akik két hónap óta töltötték be állásukat. És minthogy minden határozatot nagyon jól előkészítettek, és előre megtárgyaltak, soha közgyűlés nem zajlott le ilyen szép csendesen, ilyen simán, ilyen egyetértésben. Egyhangúlag megállapították, megfelel a valóságnak a bejelentés, miszerint az alaptőkét teljes egészében jegyezték, és hogy a részvényenként esedékes százhuszonöt frankot is befizették. Azután ünnepélyesen kinyilvánították, hogy a társaság megalakult, majd megválasztották az igazgatóságot: húsz tagból kellett állnia, akik az évi ötvenezer frankra rúgó jelenléti díjon kívül az alapszabályok egyik cikkelye értelmében felvehetik a jövedelem tíz százalékát is. Minthogy ez nem volt meg-

vetendő összeg, minden alapító tag követelte, hogy vegyék fel az igazgatóságba, és Daigremont, Huret, Sédille, Kolb, De Bohain márki, valamint Hamelin, akiket be akartak választani az elnökségbe, természetesen a lista élére kerültek, tizennégy más, kevésbé fontos személyiséggel együtt, ezeket a legengedelmesebb és legmutatósbab részvényesek közül válogatták ki. Végül az eddig félrehúzódo Saccard is színre lépett, s amikor az igazgató megválasztására került sor, Hamelin őt javasolta. Helyeslő moraj futott át a termen, és őt is egyhangúlag választották meg. Most már csak két felügyelő bizottsági tag megválasztása volt hátra, ezeknek az a feladata, hogy mérlegbeszámolót tartsanak a közgyűlésnek, és ezzel ellenőrizték a vezető tisztviselők számvitelét. Erre az egyszerre kényes és felesleges tisztségre Saccard egy Rousseau és egy Lavignière nevű illetőt javasolt. Az első teljesen a második szolgálatában állott, ez pedig egy magas, szőke, nagyon udvarias fejbőlintő-jános volt, égett a vágytól, hogy később őt is beválasszák az igazgatóságba, ha meg lesznek elégedve szolgálataival. Miután Rousseau-t és Lavignière-t megválasztották, már majdnem berekesztették az ülést, amikor az elnök jónak látta, hogy megemlítsa az alapító tagoknak járó tízpercentes prémiumot, összesen négyszázezer frankot, amelyet a közgyűlés Hamelin javaslatára az alapítás költségeinek rovatába utalt. Ezt a jelentéktelen összeget fel kellett áldozniuk, hogy mentse a többit, s miközben hagyták, hogy a kis részvényesek nyája kihömpölyögiön, a fő részvényesek utolsónak maradtak, és még a járdán is mosolygó arccal szorongatták egymás kezét.

Az igazgatóság már másnap összeült az Orviedo palotában; Saccard volt szalonjában, amelyet tanácskozási teremként alakítottak át. Középen hatalmas, zöld bársony terítővel bevont, ugyanilyen színű kelmével borított, húsz karosszékkel körülvett hatalmas asztal állt, és nem is volt benne más bútor, mint a kétszárnyú könyvszekrény, amelynek üvegét belül szintén kis zöld selyemfüggönyök díszítették. A sötétpiros kárpit komorra tette a helyiséget, amelynek három ablaka a Beauvilliers palota kertjére nézett. Onnan azonban csak gyenge alkonyipír derengett, mint egy békés, öreg klastromból, amely a fák zöld árnyékában szunnyad. Kissé zord, de méltóságot árasztó szoba volt ez, s antik tisztesség honolt benne.

A tanács vezetőségválasztásra ült össze, és amikor az óra négyet ütött, tagjai már majdnem teljes számban jelen voltak. De Bohain márki magas termetével, kis sápadt főúri fejével valóban a dicső francia múltat idézte. Ezzel szemben a közlékeny Daigremont a pompás sikerekkel büszkélkedő, császárságkori úrgazdagokat képviselte. Sédille kevésbé elgyötörtnek látszott, mint általában, s arról a hirtelen fordulatról beszélgetett Kolbbal, amely a bécsi piacon állt be. Körülöttük a többi vezető csoportba verődve hallgatott, igyekezett elkapni egy-egy értesülésfoszlányt, vagy szintén saját dolgáról beszélgetett; ők azonban csak azért voltak itt, hogy statisztáljanak, és hogy kivegyék részüket a zsákmányból. Mint mindig, Huret ezúttal is elkésett, lihegve állított be, miután az utolsó pillanatban kiszökött egy parlamenti bizottsági ülésről. Bocsánatot kért, mire azután leültek az asztal körül sorakozó fotelekbe.

De Bohain márki, a korelnök, elfoglalta az elnöki karosszékét, amely a többinél magasabb és aranyozottabb volt. Saccard mint igazgató, vele szemben foglalt helyet. Mihelyt a márki bejelentette, hogy az elnökválasztás van soron, Hamelin felkelt, hogy minden jelöltséget elhárítson: értesült róla, hogy a jelenlevő urak közül többen őt szánták az elnökségre, de emlékeztükbe idézi, hogy már másnap Keletre kell utaznia, továbbá, hogy könyvelési, bank- és tőzsdeügyleti dolgokban teljesen járatlan, s végül, hogy itt olyan felelősségről van szó, amelynek súlyát nem viselheti. Saccard nagyon meglepetten hallgatta, mert előző nap még minden rendben volt, és úgy sejtette, hogy Caroline asszony befolyásolta fivérét ilyen irányban, ugyanis megtudta, hogy reggel hosszabb beszélgetés folyt le közöttük. Éppen ezért, mivel ragaszkodott Hamelin elnökségéhez, nehogy olyan független embert válasszanak meg, aki esetleg feszélyezné őt, helyénvalónak érezte, hogy közbelépjen, s rámutatott, hogy főleg csak tiszteletbeli megbízatásról van szó, elég, ha az elnök megjelenik a közgyűléseken,

támogatja az igazgatósági tanács javaslatait, és megtartja szokásos beszédét. Különbön alelnököt is választanak, s ez fogja aláírásával ellátni az iratokat. Ami a többit illeti, a tisztán szakértői munka végzésére, a könyvelési, tőzsdei ügyek, a nagy hitelintézet ezer apró belső ügyeinek intézésére itt van ő, Saccard, az igazgató, akit éppen ezért választottak meg. Az alapszabályok értelmében neki kell vezetnie az irodai munkát, teljesítenie a bevételeket és a kiadásokat, intéznie a folyó ügyeket, összehívnia az igazgatóság tanácskozásait, egyszóval neki kell a társaság végrehajtó hatalmának lennie. Ez az érvelés meggyőzőnek látszott. Hamelin azért még sokáig tiltakozott, és magának Daigremont-nak meg Huret-nek kellett a lehető legnyomatékosabban beavatkoznia. De Bohain márki méltóságos magasságából érdektelenül tekintett le a vitára. Végül is a mérnök engedett, kinevezték elnöknek, alelnöknek pedig egy jelentéktelen agronómust, egy volt államtanácsost választottak meg, Robin-Chagot őrgrófot, a szelíd, de kapzsi férfiút, aki jól megolajozott masinaként írogatja majd alá az aktákat. A titkárt az igazgatóságon kívül választották, az irodai személyzetből, a részvénykibocsátó részleg vezetője személyében. És minthogy a nagy, komor szobába már belopakodtak az est végtelenül szomorú, zöldes árnyai, úgy érezték, eleget dolgoztak, és elbúcsúztak egymástól, miután megállapodtak, hogy havonta kétszer fognak ülésezni, és pedig tizenötödikén a szűkebb tanács, harmincadikán pedig a nagytanács.

Saccard és Hamelin együtt ment fel a tervező szobába, ahol Caroline várt rájuk. Az asszony azonnal látta fivére zavaráról, hogy gyengeségből ismét engedett, és az első pillanatban nagyon haragudott rá.

- Ugyan kérem, micsoda oktalanság! - tiltakozott Saccard. - Gondolja meg, hogy az elnök harmincezer frank fizetést húz, s ha ügykörünk kiterjed, ez az összeg a duplájára emelkedik. Maguk nem elég gazdagok hozzá, hogy lemondjanak erről az előnyös állásról... Különbön is mitől fél, mondja?

- Mindentől - felelte Caroline asszony. - Fivérem nem lesz itt, jómagam pedig mit sem értek a pénzhez... Itt van például ez az ötszáz részvény, amelyet az ő nevében jegyzett elő, noha fivérem nem fizette ki azonnal. Ez talán nem szabálytalan, kérem, nem őt fogják hibáztatni, ha ez a művelet rosszul sikerül?

Saccard kacagni kezdett:

- Szép kis história! Ötszáz részvény, egy hatvankétezer-ötszáz frankos első befizetés! Ha az első nyereség után, fél év letelte előtt, nem tudná ezt visszafizetni, akkor jobb, ha egyenesen a Szajjának megyünk, mint hogy ilyen vállalkozásra adjuk a fejünket... Ugyan már, nyugodt lehet, a spekuláció csak az ügyefogyottakat falja fel.

Caroline azonban továbbra is komor maradt az egyre jobban homályba boruló szobában. Minthogy azonban két lámpát hoztak be, fényük szélesen bevilágította a falat, az impozáns terveket, a színes akvarelleket, amelyeken olyan sokszor elábrándozott a messzi országokról. A síkság még csupasz, hegyláncok merednek a látóhatáron, s az asszony a kincsei felett elszunnyadt régi föld nyomorúságára gondolt, amelyet most a tudomány majd kiránt a szennyből és a tudatlanságból. Mennyi nagy és szép és nemes feladat vár végrehajtásra! Lassan felderengett előtte a jövő nemzedékek látomása, a haladástól megtermékenyült régi földön felszerkenő hatalmasabb és boldogabb emberiség.

- A spekuláció, a spekuláció - ismételte gépiesen, kétségekkel küzdve. - Jaj, még a gondolatára is majd megszakad a szívem a szorongástól.

Saccard, aki jól tudta, milyen gondolatok szokták foglalkoztatni, leolvasta arcáról a jövő reménységét.

- Igen, a spekuláció! Miért retten vissza ettől a szótól?... Hiszen a spekuláció nem más, mint az élet csalátke, az örök vágy, amely harcolni, élni kényszerít bennünket... Ha ki merném mondani a hasonlatot, amely a szájamon van, bizonyára meggyőzném...

Megint nevetett, de tapintatból mégsem mondta ki. De aztán mégis nekibátorodott, hiszen általában kedve telt benne, ha nyers lehetett a nőkhöz.

- Szóval, ide figyeljen, gondolja, hogy... hogyan is mondjam? A kék gyönyörúsége nélkül születne-e sok gyerek?... Százszor is neki kell gyürkőzni, míg összejön egy. A feleslegből születik az elegendő, nem igaz?

- Minden bizonytal - felelte Caroline zavartan.

- Nos hát, kérem, spekuláció nélkül nem kötnénk üzleteket, drága asszonyom!... Mi az ördögért akarja, hogy a pénzemhez nyúljak, hogy kockára tegyem vagyonomat, ha ez a rizikó nem kecsegtet roppant gyönyörúséggel, hirtelen rám mosolygó mennyei boldogsággal?... A munka megérdemelt, de közepszerű megfizetése mellett, a mindennapi üzleti műveletek józan egyensúlya mellett az élet végtelenül lapos pusztaság, olyan mocsár, amelyben minden erő alszik, poshad; de ha ezzel szemben meggyújtjuk a látóhatáron valamilyen ígézet lobogó lángját, ha azt ígérjük, hogy egy garassal százat lehet nyerni, ha a sok aluszékony embernek megnyitjuk a mesés vadászat útját, amellyel két óra alatt milliókat hódíthatnak meg a legszörnyűbb nyaktörő felfordulás közepett, akkor megindul a hajsza, az emberi energia megtízszereződik, s olyan tülekedés támad, hogy az embereknek, noha csak kedvtelésből verejtékeznek, mégis sikerül gyereket csinálniuk, akarom mondani nagy, szép, eleven dolgokat... Jaj, az ördög vigye el! sok a felesleges szenny, de az is bizonyos, hogy nélküle befellegzene a világnak.

Most már Caroline asszony is rászánta magát a nevetésre, hiszen egyáltalán nem volt szenteskedő.

- Tehát arra a végkövetkeztetésre jut - mondotta -, hogy bele kell törődnünk, mert ez a természet rendje... Igaza van, az élet nem tiszta.

És arra a gondolatra, hogy a haladás mindig vérben és sárban gázol előre, megjött a bátorsága. Erős akaratra van szükség. Nem vette le a szemét a falon sorakozó tervrajzokról, és felidézte a jövőt, a kikötőket, a csatornákat, az utakat, a vasútvonalakat, az ipari üzemek mintájára felszerelt, hatalmas síkföldi gazdaságokat, az új, egészséges, művelt városokat, ahol majd az ember bölcsen és sokáig él.

- Na, jó, nem bánom - szólalt meg újra vidáman -, megint csak engednem kell, mint mindig... Vigyázzunk hogy némi jó is szülessék belőle, s hogy bocsánatot nyerjünk.

Az eddig hallgató fivére odalépett és megcsókolta. Caroline megfenyegette ujjával:

- Jaj, te kis hízelgő! Ismerlek... Holnap, amikor itthagysz bennünket, már nem törödsz velem, hogy mi történik itt, ott pedig, mihelyt munkálataidba temetkezel, minden jól megy majd, győzelemről álmodsz, miközben a mi lábunk alól talán kicsúszik a talaj.

- Szerencsére megegyeztünk benne: magát itthagya mellettem zsandárnak - tréfálkozott Saccard -, hogy lefüleljen, ha rosszul viselkedem!

Mind a hárman felnevettek.

- Meghiszem azt: számíthat rá, hogy én bizony fülön fogom! Jusson eszébe, mit ígért nekünk, először nekünk, aztán annyi másnak, például az én derék Dejoie-mnak, akit ismételten szíves figyelmébe ajánlok... Jaj, és a mi szomszédnőinknek is, ezeknek a szegény Beauvilliers hölgyeknek, ma is láttam őket, hogyan felügyeltek a szakácsnéjukra, mikor néhány ócska holmit mosott, mert bizonyára így akarják csökkenteni a mosásra kiadott pénzt.

Még egy ideig mindhárman nagyon barátságosan elbeszélgettek, és végleg megállapodtak Hamelin indulásának időpontjában.

Amikor Saccard ismét lement dolgozószobájába, inasa jelentette, hogy egy nő makacsul várakozik rá, noha közölte vele, hogy ülésezik az igazgatóság, és hogy ura bizonyára nem tudja fogadni. Saccard fáradt lévén, előbb dühösen kifakadt, és megparancsolta, hogy küldje el. De azután úgy vélte, hogy a siker érdekében nem kímélheti magát, mert ha elzárkózik a látogatók elől, elpártol tőle a szerencse, s meggondolta magát. A kérvényezőök serege nap mint nap nőtt, s ez valósággal megrészegítette.

Csak egyetlen lámpa égett a dolgozószobában, nem látta jól a látogatót.

- Busch úr küldött, uram...

Dühében állva maradt, s a nőt sem kínálta hellyel. A terebélyes testből szálló vékonyka hangról ráismert Méchain asszonyra. Szép kis részvényes ez az asszonyság, aki kilószámra vásárolja az értékpapírokat!

Az asszony meg szép nyugodtan előadta, hogy Busch küldte: érdeklődjék a Világbank részvénykibocsátásáról. Van-e még eladatlan papír? Remélhető-e, hogy kapnak az alapító tagoknak fenntartott, prémiummal járó részvényekből? Mindez azonban bizonyára csak ürügy volt, hogy befurakodjék, megsejtelje a házat, kikémlelje, és maga is kitapogassa, mi történik itt, mert keskeny szeme, melyet mintha fűróval fűrtak volna zsíros arcába, mindenhova belesett, és Saccard-t is csontig lemeztelenítette. Busch, miután hosszú ideig türelmesen várt, hagyta, hogy megérjen az elhagyott gyermek ügye, most elszánta magát a cselekvésre, és Méchainét küldte felderítőnek.

- Már nincs semmi - vetette oda nyersen Saccard.

Az asszony érezte, hogy többet nem csikar ki belőle, s kockázatos lenne tovább kísérleteznie. Úgyhogy ezúttal, meg sem várva, hogy a férfi tegye ki a szűrét, maga tette meg az első lépést az ajtó felé.

- Miért nem kér tőlem részvényeket magának? - folytatta Saccard szándékosan sértő hangszóval. Az asszony éles, selypítő hangján felelt, és úgy látszott, hogy gúnyolódik:

- Jaj, én nem ilyen üzletekkel foglalkozom. Én még várok.

És Saccard e pillanatban észrevette a hatalmas, kopott bőrtáskát, amelyet az asszony mindig magával hord, és beleremegett. Egy ilyen napon, amikor minden úgy ment, mint a karika-csapás, amikor olyan boldogan látta, hogy hön óhajtott hitelintézete végre megszületik, vajon most ez a vén boszorkány lesz a gonosz tündér, aki megrontja a bölcsőben ringó királykisasszonyokat? Érezte, hogy a táská, melyet most meghordoz újonnan alapított bankja irodáiban, tele van elértéktelenedett részvénnyel, kiselejtezett értékpapírral, megsejtette, hogy az asszony addig vár, amíg csak kell, hogy ha majd összeomlik a cége, az ő részvényeit is a táskájába temesse. Olyan volt, mint a ríkoltozó holló, mely a sereggel együtt hadra kel, elkíséri egészen a nagy vérontásig, felette köröz, majd lecsap, tudva, hogy lesz elég felfalni való hulla.

- Viszontlátásra, uram - köszönt a lihegve, de nagyon udvariasan távozó Méchainné.

Egy hónap múltán, november első napjaiban, a Világbank helyisége még mindig nem volt kész. Az asztalosok még javában dolgoztak a faburkolaton, a festők alig fejezték be az udvart borító hatalmas üvegtető gittelését.

A késést Saccard okozta, nem tetszett neki a szegényes berendezés, és fényűző követeléseivel késleltette a munkálatokat. Minthogy a falakat mégsem tudta eltolni, hogy kielégítse örök nagyzási hóbortját, a végén dühbe gurult, és Caroline asszonyra bízta, hogy eressze végre szélnek a vállalkozókat. Így most azután az asszony az utolsó pénztáblakok felszerelésére felügyelt. Rengeteg ilyen kis tolóablak volt, a központi csarnokká átalakított udvart is ezek vették körül: zord és méltósággal teli rácsos ablakok, amelyekre a pénzügyi műveleteket jelző, fekete betűkkel ékes, szép réztáblákat szerelték. Végül is sikeresen berendezkedtek, noha kissé szűk helyiségben kellett dolgozniuk: a földszinten voltak a közönséggel közvetlenül kapcsolatban álló irodák, a különféle pénztárak, a kibocsátó részlegek, a szokványos bankműveleteket lebonyolító tisztviselők, fent pedig, hogy úgy mondjuk, a belső gépezet működött, éspedig az igazgatóság, a levelezés, a könyvelés, a jogi- és személyzeti irodák. Summa summárum, ebben a szűk házban több mint kétszáz tisztviselő nyüzsgött. De mihelyt belépett az ember, az utolsó szegeket beverő munkások tülekedése közepett, miközben már ott csengett az arany a kerek fatálcákban, rögtön mély hatást tett rá az ünnepélyesség, az ódon illatú kimértség, amely szinte a sekrestyét idézte, s ami minden bizonnal a helyiségből, ebből a nyirkos és sötét, a szomszéd kert fáinak árnyékában némán meghúzódó vén palotából áradt. Az ember úgy érezte, hogy valamilyen ájtatos hajlék küszöbét lépi át.

Amikor Saccard egy délután hazatért a Tőzsdéről, maga is érezte ezt az avított illatot, meg is lepődött, de legalább nem sajnálta annyira, hogy hiányzik az aranyozás. Kifejezte megelégedését Caroline asszonynak.

- Na, ugye, kezdetnek ez is elég jó. Az ember családi körben érzi magát, valóságos kis házi kápolnában. Később majd meglátjuk... Köszönöm, szépséges barátnóm, hogy olyan nagy fáradtsággal munkálkodik, mióta bátyja távol van.

És mivel az volt az elve, hogy minden váratlan alkalmat megragad, ettől fogva maga is azon volt, hogy még jobban hangsúlyozza a ház magasztos küllemét, s megkövetelte tisztviselőitől, hogy úgy viselkedjenek, mint a fiatal, miséző papok. Ezentúl csak halk hangon beszéltek, és igazi kenetes tapintattal adták-vették a pénzt.

Saccard mozgalmas élete során még sohasem volt ilyen lázasan tevékeny. Már reggel hét órákor, minden tisztviselőt megelőzve, még mielőtt az altiszt begyűjtött volna, ott ült az irodájában, postát bontott, és nyomban felelt a legsürgősebb levelekre. Azután elkezdődött az egészen tizenegy óráig tartó végtelen loholás, jöttek a barátok és az előkelő kliensek, a tőzsdeügynökök, megjelent az alkuszok, a bizományosok, az üzletemberek serege, a cég osztályvezetőiről nem is beszélve, akik minduntalan utasításokért szaladgáltak. Ő maga is, mihelyt volt egy percnyi nyugalma, felkelt, sebtében szemlét tartott az irodák felett, a tisztviselők állandóan rettegték váratlan megjelenésétől, ami folyton más és más időpontban következett be. Tizenegy órákor felment ebédelni Caroline asszonnyal, jó étvággal evett, sokat ivott, elég sovány volt, megengedhette magának a bő étkezést. Am az így eltöltött óra nem vezett el, mert ez volt az a pillanat, amikor, amint mondotta, meggyónt szép barátnőjének, vagyis kikérte véleményét az emberekről és a dolgokról, még akkor is, ha a leggyakrabban aztán nem is hasznosította Caroline bölcs tanácsait. Délben elment a Tőzsdére, mert az elsők között kívánt lenni, hogy tájékozódjék és elbeszélgessen. Különben nem játszott a nyilvánosság

szeme láttára, csak úgy jelent meg, mintha valamilyen magától értetődő légyottra jött volna, hol elkerülhetetlenül találkozik a bank ügyfeleivel. Befolyása azért máris megéreződött, mert győztesen, magabiztosan tért vissza, és immár valóságos milliókra támaszkodhatott. Amikor a jólétesültek meglátták, összesúgtak-búgtak, fantasztikus híreket terjesztettek, és királyi diadalt jósoltak neki. Fél négykor már mindig otthon volt, nekilátott az aláírások unalmas munkájának, de keze már olyan gyorsan róttá ezt a gépies munkát, hogy közben behívatta a tisztviselőket, megbízásokat adott, ügyeket intézett, agyát nem vette igénybe a folytonos aláírás, szabadon tárgyalt velük. Egészen hat óráig fogadta látogatóit, s alig fejezte be az aznapi munkát, máris kezdte előkészíteni a másnapit. És amikor felment Caroline asszonyhoz, még bőségesebben étkezhetett, mint tizenegy órakor, finom halakat fogyasztott, de főleg vadat evett, és szeszélyesen válogatta a borokat, hol burgundival, hol bordeaux-ival, hol pezsgóval ünnepelte az aznapi jól végzett munkát.

- Még merje mondani, hogy nem vagyok mértéktartó! - fakadt ki olykor nevetve. - Ahelyett, hogy nők után szaladgálnék, kaszinóba, színházba járnék, itt kotlok, mint egy nyárspolgár, a szoknyája mellett... Írja meg, kérem, a fivérének, hadd nyugodjon meg.

Mellesleg nem volt olyan mértéktartó, mint ahogy állította, mert ekkortájt kedvére szórakozott a Bouffes egyik kis énekesnőjével, sőt egy napon ő is Germaine Coeurnél ragadt, bár nem lelt nála semmilyen kielégülést. Az volt az igazság, hogy este majd összeesett a fáradtságtól. Különben is olyan szorongó mohósággal leste a sikert, hogy emellett egyéb vágyai eltörpülnek és megbénulnak mindaddig, amíg nem érzi magát győztesnek, a gazdagság elvitathatatlan urának.

- Ugyan, a fivérem mindig olyan mértéktartó volt - legyintett vidáman Caroline asszony -, hogy az ő szemében a mérséklet nem érdem, hanem természetes magaviselet... Tegnap megírtam neki, hogy rávettem magát: mondjon le a tanácsterem újraaranyoztatásáról. Ennek örülni fog.

November első napjainak egyik nagyon hideg délutánján, amikor Caroline asszony parancsot adott a szobafestőmesternek, hogy egyszerűen mossák le a tanácsterem mázolt falát, névjegyet hoztak neki, megjegyezve, hogy a látogató nagyon ragaszkodik hozzá, hogy fogadják. A koszos kártyán Busch durván nyomtatott neve állt. Caroline nem ismerte a látogatót, de meghagyta, hogy vezessék fel hozzá fivére dolgozószobájába, ahol a feleket szokta fogadni.

Ha Busch már hat hosszú hónap óta türelmesen várt, és eddig nem hasznosította fantasztikus felfedezését Saccard törvénytelen fiáról, ezt elsősorban azért tette, mert sejtette, hogy milyen közepes eredményt érne el nála, ha csak az anyának kiállított hatszáz frankos váltót egyenlítené ki, s milyen nehéz őt megszarolni, hogy többet adjon ennél, hogy csinosabb összeget, néhány ezer frankot fizessen. Hogyan is lehetne ráijeszteni egy özvegy emberre, akire semmilyen béklyó nem nehezedik, aki aligha fél a botránytól, hogyan lehetne drágán megfizettetni vele a sárban nevelkedett, véletlen gyerek csúf ajándékát, akiből talán selyemfiú vagy gyilkos válik. Az igaz, hogy Méchainné gondosan összeállított egy tetemes költség-számlát, mintegy hatezer frankról: az egy frankokról, amelyeket Rosalie Chavaille-nak, unokahúgának, a fiúcska anyjának kölcsönzött, meg aztán arról, amibe a szerencsétlen nő betegsége és temetése került neki, hozzászámította a sír karbantartását és végül azt is, amit magára Victorra költött, amióta neki kellett gondoskodnia kosztjáról, ruházkodásáról s minden egyébről. De megeshet, hogy Saccard nem bizonyul gyengéd apának, egyszerűen a fenébe küldi őket, hiszen apaságát az égvilágon semmi sem bizonyítja, hacsak az nem, hogy a gyerek hasonlít hozzá, s legjobb esetben is csak a váltó ellenértékét tudja kicsikarni tőle, de az is meglehet: azzal érvel, hogy már elévült.

Busch azért is halasztotta az ügyet, mert fivérét, Sigismond-t leverte lábáról a tüdővész, és ő nagyon aggasztó heteket töltött betegágya mellett. Ez a szenvedélyes üzletember két álló hétig

mindent a sarokba hajított, abbahagyta a hajszát a megtalált és összekuszált nyomok után, nem mutatkozott többé a Tőzsdén, egyetlen adóst sem fülelt le, és álmatlanul ülve fivére ágyánál, anyai gondoskodással szorgoskodott körülötte, fehérneműt váltott neki. Ez a mindig visszatásítóan fukar ember most tékozló lett, Párizs legjobb orvosait hívta el, hajlandó volt magasabb árat fizetni a patikában a gyógyszerekért, csak hogy nagyobb hatásuk legyen, és mivel az orvosok eltiltották a beteget minden munkától, Sigismond meg makacskodott, eldugta előle a könyveit meg a papírjait. Most aztán igyekeztek túljárni egymás eszén. Alighogy az álom legyőzte fáradt őrét, a lázas, agyonizzadt fiatalember felkutatott egy ceruzacsonkot, és valamelyik újság margójára számításokat vetett, az igazságosságról táplált álmainak megfelelően felosztva a gazdagságot, mindenkinek biztosítva a neki kijáró boldog életet. Amikor pedig Busch felébredt, bosszankodott, hogy a fivére rosszabbul van, s majd megszakadt a szíve, hogy maradék életerejét agyrémekre pazarolja. Amikor fivére jól volt, megengedte neki, hogy szórakozzon ostobaságaival, mint ahogyan a gyermekeknek megengedik, hogy eljátszadozzanak paprikajancsijukkal, de az mégiscsak esztelen dolog, hogy valaki megvalósíthatatlan, bolond ábrándokkal öli magát! Végül is, Sigismond, engedve bátyja iránt érzett szeretetének, megígérte, hogy vigyáz magára, s így kissé jobban lett, majd fel is kelt.

Ekkor Busch, visszatérve foglalatosságaihoz, úgy döntött, hogy ideje végére járni a Saccard-ügynek, annál is inkább, mivel ez utóbbi győzedelmesen visszatért a Tőzsdére, és kétséget kizáróan fizetőképessé lett. Méchainné elküldte a Szent Lázár utcába, hol kitűnő értesüléseket szerzett. De még mindig nem szánta el magát, hogy nyílt támadást indítson áldozata ellen, s időt akart nyerni, hogy a legjobb taktikával vívhassa ki a győzelmet, amikor Méchainné szavai felhívták figyelmét Caroline asszonyra, a házvezetőnőre, akiről a városnegyed minden kereskedője beszélt, s ez új haditervet sugallt neki. Lehet, hogy ez a hölgy az igazi úr a háznál, aki mind a szekrények, mind pedig a szív kulcsának birtokában van? Busch gyakran engedelmessé vált annak, amit ihletnek nevezett, engedve egy hirtelen felszejlő megérzésnek, és szimatjára hallgatva kezdte meg a hajszát, hogy azután már a tényekből szerezzen bizonyosságot, és ezek alapján hozzon határozatot. Így hát elindult a Szent Lázár utcába Caroline asszonyhoz.

Felérve a tervezőszobába, Caroline asszony meglepődött a kövér, borostás arcú, hízelgő és piszkos képű férfi láttán, aki kifogástalan, de zsírpecsétes császárcabátban és fehér nyakkendővel állított be. Maga Busch úgy nézett rá, mintha lelkébe akarna látni, s olyannak találta, amilyennek elképzelte: magas, egészséges nő, csodálatos ősz hajjal, amely vidám szelídséget kölcsönöz még mindig fiatal arcának; különösen kissé vastag szája volt rá nagy hatással, amelyből olyan nagy jószág áradt, hogy Busch azonnal határozott.

- Asszonyom - mondta -, Saccard úrral szerettem volna beszélni, de közölték velem, hogy nincs itthon.

Hazudott, mert nem is érdeklődött utána, nagyon jól tudta, hogy nincs itthon, mivel kívárta a pillanatot, mikor Saccard a Tőzsdére ment.

- Így bátorkodtam magához fordulni, igazában véve így még jobb is, hiszen tudom, kivel van dolgom... Valami nagyon fontos, nagyon kényes dolgot kell közölnöm...

Caroline eddig nem kínálta helytel, de most izgatottan, sietve mutatott egy székre:

- Beszéljen, uram, hallgatom.

Busch gondosan felemelve császárcabátja szárnyát, mintha attól félne, hogy bepiszkolja, mindjárt eldöntötte magában, hogy Saccard szeretőjével áll szemben.

- Igazság szerint, asszonyom, nekem nagyon kellemetlen erről a dologról beszélnem, és most, az utolsó pillanatban, nem is vagyok biztos benne, hogy helyesen cselekszem-e, ha magára bízok egy ilyen ügyet... Remélem, lépésemben egyedül azt a szándékot látja, hogy segíteni akarok Saccard úrnak helyrehozni régi hibáit...

Caroline a maga részéről megértve, hogy miféle egyénnel van dolga, és mivel meg akarta takarítani a haszontalan bizonygatásokat, egy mozdulattal megnyugtatta. Egyébként Busch nem erősködött, és hosszasan kezdte mesélni a régi történetet arról, hogyan csábította el Saccard Rosalie-t a La Harpe utcában, hogyan született meg eltűnése után a gyermek, hogyan jutott rossz útra az anya, és végül hogyan halt meg, hogyan került Victor egy rokonához, aki nagyon elfoglalt ahhoz, hogy felügyeljen rá, és hogyan nő fel a gyermek mindenféle ocsmányság közepett. Caroline először nagyon elcsodálkozott ezen a regényen, mivel arra volt elkészülve, hogy valamilyen gyanús pénzügyi históriát hall, de aztán láthatóan ellágyult, mivel megindította az anya és az elhagyott gyermek szomorú története, és mélyen felkavarta benne a gyermektelen nő anyai ösztönét.

- De meg van-e győződve annak valóságáról, uram, amit elmesélt nekem? - kérdezte. - Az ilyen ügyekben nagyon nyomós, vitathatatlan bizonyítékok szükségesek.

Busch elmosolyodott:

- Ó, asszonyom, olyan bizonyíték van, ami szinte kiszúrja az ember szemét: a gyermek rendkívüli hasonlósága az apára. Aztán pontos dátumokat tudunk, minden egybeesik, s a tényeket a legnagyobb bizonyossággal igazolja.

Az asszonyt remegés fogta el, Busch figyelte. Majd kis szünet után folytatta:

- Most már érti, asszonyom, miért nem akartam egyenesen Saccard úrhoz fordulni. Ebben az ügyben egyáltalán nem vagyok érdekelt, csak Méchain asszony nevében jöttem, aki az említett rokon, s aki csak véletlenül bukkant az annyira keresett apa nyomára, mert amint volt szerencsém közölni önnel: a szerencsétlen Rosalie-nak adott tizenkét ötvenfrankos váltót Sicardot névvel írták alá, s ezt a lépést, amelyet én nem akarok megítélni, istenem, meg lehet bocsátani ebben a szörnyű párizsi életben. De hát Saccard úr félreérthette volna beavatkozásomat, nem igaz?... S ekkor aztán az az ötletem támadt, hogy önnel beszéljek először, asszonyom, hogy egészen az ön véleményére támaszkodjak az ügy elintézését illetően, hiszen tudom, hogy milyen rokonszenvet érez Saccard úr iránt... Nos hát! most már ismeri a titkunkat. Mit gondol, megvárjam, és még ma közöljek vele mindent?

Caroline láthatóan egyre izgatottabb lett:

- Nem, nem, majd később...

De ő maga sem tudta, mit kell tennie, hiszen nem mindennapi titkot bíztak rá. Busch továbbra is figyelte az asszonyt, meg volt elégedve, hogy kiszolgáltatta magát elérzékenyülésével, és végképp kigondolta további terveit. Most már meg volt győződve róla, hogy sokkal többet csikar ki az asszonyból, mint amennyit Saccard-tól kapott volna.

- Igen ám - motyogta -, de valamit határozni kellene.

- No jó! Elmegyek... Igen, elmegyek arra a telepre, meglátogatom ezt a Méchain asszonyt meg a gyermeket. Jobb lesz, sokkal jobb, ha először megtudom pontosan, miről is van szó.

Hangosan gondolkozott, és közben arra az elhatározásra jutott, hogy mindent gondosan kiderít, mielőtt valamit mondana az apának. Később, miután már ő maga mindenről meggyőződött, majd szólhat neki. Hiszen azért volt itt, hogy felügyeljen a házára, és gondoskodjék nyugalmaról.

- Sajnos, sürges az idő - kezdte újra Busch, saját célja felé terelgetve az asszonyt. - Ez a szegény kisfiú szenved. Iszonyú körülmények között él.

Az asszony felállt:

- Rögtön kalapot teszek, és már megyek is.

Buschnak is fel kellett állnia, és fölényesen mondta:

- Arról már nem is beszéllek, hogy majd valami csekély összeget kell fizetniük. A gyermek természetesen pénzbe került, sokszor még kölcsönt is kellett adnom az anyjának, amikor még élt... Ó, nem is tudom, pontosan mennyit. Én nem akartam ezzel foglalkozni. Az iratok ott vannak.

- Jó, majd meglátom.

Ekkor mintha maga Busch is ellágyult volna:

- Ó! asszonyom, ha tudná, mennyi különös dologgal találkoztam a foglalkozásom során. A legrendesebb embereknek is gyakran kínlódnium kell szenvedélyük, vagy ami még rosszabb, szüleik szenvedélye miatt... Egy példát is mondhatnék magának. Az önök szerencsétlen szomszédnői, a De Beauvilliers hölgyek...

Hirtelen az ablakhoz ment, mohó kíváncsisággal szegezte tekintetét a szomszéd kertre. Bizonyára, mióta belépett ide, már készült erre a kémkedésre, mivel szerette kifürkészni a terepet, mielőtt csatába indul. A gróf tízezer frankos, Léonie Cronnak fizetendő kötelezvényével kapcsolatban helyesek voltak az elképzelései, a Vendôme-ból kapott értesülések igazolták feltevéseit: az elcsábított lány a gróf halála után egyetlen garas nélkül maradt, kezében a papírronggyal, s égett a vágytól, hogy Párizsba költözzék, úgyhogy végül is Charpier uzsorásnak adta a kötelezvényt zálogba, talán mindössze ötven frankért. Nos, de ha De Beauvilliers grófné azonnal rátalált, Méchainnével már egy fél éve hasztalan kajtatta Párizs utcáin Léonie-t. A lány, amikor megérkezett a fővárosba, valami végrehajtóhoz állt be mindenesnek, és Busch felderítette, melyik három helyen cselédeskedett eleinte, de azután közismert rossz magaviselete miatt elbocsátották, és valahová eltűnt, Busch meg hiába kutatta még a lebujokban is. Ez annál is inkább kihozta a sodrából, mert nagyon jól tudta, hogy semmit sem tehet a grófné ellen, amíg ezt a kis ringyót elő nem állítja, mint élő botránykövet. Mégis egyre napirenden tartotta ezt az ügyet, és most boldog volt, hogy az ablaknál állva betekinthez a kertbe, mivel a palotát eddig csak az utcáról, a fő homlokzat felől láthatta.

- Hogyan, ezeket a hölgyeket is fenyegeti valamilyen kellemetlenség? - kérdezte izgatott részvétellez Caroline.

Busch ártatlan arcot vágott:

- Nem, nem hiszem... Csak szerencsétlen helyzetükre gondoltam, amelybe a gróf rossz viselkedése juttatta őket... Barátaim vannak Vendôme-ban, ismerem a történetüket.

Végül elhatározta magát, hogy eljön az ablaktól, és levette a színlelt megindultság álarcát, hirtelen furcsamóddal a saját sorsára terelte a szót:

- Az még csak elviselhető, ha az embert anyagi csapások érik! De amikor a halál kopogtat az ajtón!

Ezúttal igazi könnyek csillogtak szemében. A fivérére gondolt, torkát összeszorította a fájdalom. Az asszony azt hitte, hogy nemrég vesztette el egyik közeli hozzátartozóját, tapintatból nem kérdezősködött. Eleddig nem tévedett ennek az alaknak alantas foglalkozását illetően, amelyet a benne keltett ellenszenvből talált ki, s ezek a váratlan könnyek jobban

meggyőzték, mint a legravaszabb taktika: most még inkább el akart menni a Nápoly-telepre, még hozzá azonnal.

- Asszonyom, tehát számítok önre.

- Azonnal indulok.

Egy óra múlva Caroline asszony, aki közben fiákért fogadott, a montmartre-i domb mögött bolyongott, de sehogyan sem talált rá a telepre. Végül a Marcadet utcára nyíló néptelen kis utcák egyikében valamelyik öregasszony megmondta a kocsisnak, merre menjenek. A bejárat üres telken át vezető mezei útra emlékeztetett, tele kátyúval, sárral és hulladékkal, s csak ha figyelmesen körülnézett az ember, akkor tudta kivenni a belső udvart körülvevő nyomorúságos tákolmányokat, amelyeket földből, ócska deszkából és régi horganylemezekből eszkábáltak össze, és amelyek romhalmazra hasonlítottak. Az utcára egy egyemeletes ház nézett, amely ugyan kőből épült, de nagyon megrongált és visszataszítóan piszkos volt; a kapu mellett állt, s egy börtön bejáratát bódéjára hasonlított. És valóban, Méchainné éber háztulajdonosként élt itt, állandóan leskelődött, maga zsákmányolta ki a neki alárendelt, éhes lakók seregét.

Amint Caroline asszony kiszállt a fiákerből, a háziasszony megjelent a küszöbön, a testes nő melle és hasa a ráncoknál kikoptatta és feszítette cafatokban lógó, ócska kék selyemruháját; az arca olyan vörös és dagadt volt, hogy kis orrát, amely mintha két marék parázs között pörkölődött volna, alig láthatta az ember. Caroline asszony lelassította lépteit, mert szinte rosszul lett tőle, de a háziasszonynak élessége ellenére is kellemes és nagyon szelíd, falusi tilinkóra hasonlító hangja megnyugtatta.

- Ah, asszonyom, bizonyára Busch úr küldte magát, a kis Victor ügyében jött... Tessék csak, kerüljön már beljebb. Igen, igen, ez a Nápoly-telep. Az utca még nincs lajstromozva, még nincsenek házsámok... Jöjjön be, meg kell beszélünk előbb ezeket a dolgokat. Istenem! Milyen kellemetlen, milyen szomorú ez az egész!

És Caroline asszonynak egy foszladozó szalmaszékre kellett ülnie a zsírkoszos ebédlőben, ahol az izzó kályha fojtogató meleget és bűzt árasztott. Méchainné most arról kezdett fecsegni, milyen szerencse, hogy itthon találta a látogató: hiszen olyan sok dolga van Párizsban, hat óránál előbb sohasem tér haza.

Félbe kellett szakítania:

- Bocsásson meg, asszonyom, e miatt a szerencsétlen kisgyermek miatt jöttem.

- Igenis, asszonyom, mindjárt megmutatom... Hiszen tudja, az anyja a nagynéném lánya volt. Elmondhatom, hogy teljesítettem kötelességem... Itt vannak a papírok, a számlák.

És egy komódból elővett egy kék borítójú, szépen elrendezett iratcsomót, még egy ügynök is megirigyelhette volna. Csak úgy ömlött a szó belőle szegény Rosalie-ról: kétségtelen, hogy a végén egészen undorító életet élt, az első jöttmenttel lefeküdt, s az egész hétig tartó kiruccanásokról részegen, véresen tért haza; igen ám, de ugye, érthető a dolog, hiszen mielőtt a kisfiú apja kifecskült a vállát, aznap, amikor leteperte a lépcsőházban, rendesen dolgozott mint munkásnő, s nem csoda, hogy nyomorékon a vásárcsarnokban citromot árulva rossz útra tért.

- Nos hát, láthatja, asszonyom, ezt a pénzt mind én adtam neki, húsz vagy negyven garast egy-egy alkalommal. Itt a dátumokat is megjelöltem: június huszadikán húsz garas, június huszonhetedikén még húsz garas, július harmadikán negyven garas. És nézze! ekkor biztosan beteg volt, mert itt mindenütt negyven garas szerepel... Aztán meg öltöztetni is kellett Victort. Minden összeget, amit a kisfiúra költöttem, V betűvel jelöltem... Arról már nem is beszélve,

hogy amikor Rosalie meghalt, jaj, micsoda szörnyű betegségben szenvedett, egyszerűen elevenen elrothadt, a kisfiú teljesen az én nyakamon maradt. És lássa, csak ötven frankot számolok havonta. Azt hiszem, szerény követelés. Az apa elég gazdag, havi ötven frankot csak adhat a fiáért... Szóval, összesen ötezer-négyszázhárom frank, és ha hozzáteszük a váltókért járó hatszáz frankot, akkor összesen hatezer frank... Igen, az egész összesen csak hatezer frank!

Caroline asszony, noha úgy kavargott a gyomra, hogy belesápadt, mégis megjegyezte:

- De hiszen a váltó nem a magáé, ez a gyermek tulajdona.

- Jaj, már megbocsásson! - sópáncodott Méchainné. - Én erre is hiteleztem. Hogy szívességet tegyek Rosalie-nak, leszámítottam neki őket. Lássa, itt van a hátán a forgatmányom... Az is szép tőlem, hogy nem követelek kamatot... Gondolja meg, kedves asszonyom, nem lehet, hogy egy ilyen szegény nő, mint én, akár egy garast is ráfizessen.

S minthogy a kedves asszony fáradtan legyintett, jelezve, hogy elismeri a követelést, Méchainné megnyugodott, és ismét vékonyka hangján fuvolázta:

- Most már idehívatom Victort.

Ám hiába szalasztott utána három arra ólálkodó gyerkőcöt is, hiába ágált és hadonászott a küszöbön: tény és való, hogy Victornak nem akarózott moccani. Az egyik rajkó még azt is elárulta, hogy minden felelete egy káromkodás volt. Erre aztán a terebélyes asszonyság rászánta magát, s megindult, hogy a fülénél fogva ráncigálja elő, de megint csak egyedül tért vissza, úgy látszik, meggondolta a dolgot, és úgy találta, jobb, ha a látogató maga győződik meg róla, milyen ez a rettenetes kölyök.

- Kérem, asszonyom, szíveskedjék utánam fáradni.

Menet közben részletekkel szolgált a Nápoly-telepről, amelyet férje egyik nagybátyjától örökölt. Ez a férj bizonyára meghalt már, soha senki sem ismerte, és ő maga csak akkor említette, ha meg akarta magyarázni ingatlanának eredetét. Nagyon rossz üzlet volt, mondotta, belepusztul, több a gondja, mint a haszna vele, különösen azóta, hogy a főkapitányság zaklatja, felügyelőket küld a nyakára, akik javításokat, reparációkat sürgetnek, azzal az ürüggyel, hogy a lakók úgy hullanak, mint a legyek. Mellesleg ő a sarkára állt, és egyetlen garast sem volt hajlandó rá költeni. Ha ez így megy, nemsokára képesek megkövetelni, hogy a heti két frankért kiadott szobák kandallóját tükörrel díszítse! Arról azonban nem beszélt, hogy milyen kegyetlenül hajtotta be a lakbért, és az utcára tette a családokat, mihelyt nem fizették ki előre a két frankját, s maga volt a saját zsandára, úgy félték tőle, hogy még a hajléktalan kéregetők sem mertek volna nála aludni a világ minden kincséért sem.

Caroline asszony elszorult szívvel szemlélte az udvart, ezt a hepehupás, csupa kátyú terepet, amelyet a felhalmozott szemét valóságos szenny-szatomnává alakított át. Mindent ide hajigáltak, mert nem volt sem árnyékszék, sem szennyvízákna. Egyre növekedett hát a levegőt szennyező ürülék, most még szerencsére hideg volt az idő, de meleg nyári időben pestises levegőt árasztott. Óvatosan lépkedett, vigyázott, hogy kikerülje a zöldség- és csonthulladékot, közben az udvar két szélén emelkedő lakásokat nézegette, ezeket a megnevezhetetlen ólféléket, a félig összedőlt, földszintes kalyibákat, amelyeket szedett-vedett anyagokkal erősítettek meg. Némelyiket egyszerűen kátránypapír fedte. Másoknak nem volt még ajtaja sem, úgy-hogy be lehetett látni a pincésötét lyukakba, ahonnan a nyomor émelyítő bűze áradt. Nyolc-tíz tagú családok éltek egymás hegyen-hátán ezekben a tömegsírokban, sokszor még ágyuk sem volt, s a férfiak, nők, gyermekek rakásra hemperegtek bennük, egymást megrontva, mint a férges gyümölcs, és ez a szennyes elkeveredés már zsenge gyermekkoruktól kezdve kiszolgáltatta őket a legfajtalabb ösztönöknek. Nem csoda hát, ha az udvar folyton tele volt a

csenevész, görvélykiütéses, örökölt vérbajban szenvedő rongyos kölyökfalkával, és ezek a szegény kis teremtések úgy nőttek itt a szemétdombon, mint a mérges gomba, s azt se tudta az ember, hogy kinek ki az apja, mert mindnyájan alkalmi ölelésekből születtek. Amikor valamilyen hagymáz- vagy himlőjárvány ütötte fel a fejét, egyetlen csapással a temetőbe seperte a telep felét.

- Szóval, amint mondtam, asszonyom - folytatta Méchainné -, Victor előtt nem állt sok jó példa, és ideje lenne, hogy neveltetésére gondoljunk, mert idestova betölti tizenkettedik évét... Amikor még élt az anyja, ugyebár, nem sok rendes dolgot látott, minthogy Rosalie egyáltalán nem zavartatta magát, ha felöntött a garatra. Idehozta a férfiakat, s minden a gyerek szeme láttára történt... Nekem meg később nem volt időm, hogy nagyon törődjek vele, mert üzleti ügyeim Párizsba szólítottak. Egész nap a városszéli erődítések mellett ólálkodott. Kétszer is érte kellett mennem, hogy kiváltsam, mert tolvajlásokat követett el, ó, csak jelentéktelen semiségeket csent el. Később, mihelyt tehetette, a kislányokkal cicázott, hiszen szegény anyjától mást nem tanulhatott. Majd meglátja mindjárt, tizenkét éves korára már meglett férfi... Végül, hogy legyen valami elfoglaltsága, elküldtem dolgozni Eulalie anyóval, egy asszonnyal, aki zöldséges kosárral járja a Montmartre-ot. A gyerek eljár vele a csarnokba, cipeli az egyik kosarat. Csak az a feneség, hogy mostan éppen fekély van a combján... De már itt is vagyunk, asszonyom, tessék befáradni.

Caroline asszony visszahőkölt. Az udvar végébe értek, az egyik legbűzödtebb odú elé, mely valóságos szeméttorlasz mögött rogyadozott. A földből alig kiemelkedő, hordalékalmazhoz hasonlító kalyibát deszkadarabokkal erősítették meg. Ablaka nem volt. Ha látni akartak, nyitva kellett hagyniuk az ajtót, egy ócska, horganylemezzel bélelt üvegajtót, amelyen beáramlott a szörnyű hideg. Az egyik zugban szalmazsákot pillantott meg, amelyet egyszerűen a földes padlóra löktek. A széthullott hordók, drótlugas-darabok, a félig elrothadt kosarak között, amelyek egymás hegyen-hátán heverték, és bizonyára székül meg asztalul szolgáltak, semmilyen más bútort nem lehetett felfedezni. A falról ragacsos nedvesség csepegett. A sötét mennyezet zöldes repedésén át befolyt az esővíz, éppen a szalmazsák lábához. Ebben a teljes nincstelenségben a szag, az emberi elaljasodás szaga volt a legrettenetesebb.

- Eulalie anyó! - kiáltotta Méchainné. - Egy hölgy, Victor jóakarója van itt... Mi ütött ebbe a varangyos békába, hogy nem jön ki, ha hívják?

Alaktalan húscsomó nyüzsgött a szalmazsákon egy takarónak használt ócska kartonfoszlányban, és Caroline asszony látta, hogy egy körülbelül negyvenéves nő van benne, akinek még inge sincs, teljesen meztelen, s olyan petyhüdt és annyira ráncos, hogy félig üres bortömlőhöz hasonlít. A feje egyáltalán nem volt rút, rövid, göndör, szőke hajával még elég üdének látszott.

- Jaj - nyögte -, hát csak jöjjön be, ha jót akar tenni velünk! Uramisten, hiszen ez nem mehet így tovább... Ha csak arra gondolok, asszonyom, hogy már két hete nem tudok felkelni, emiatt a sok nagy, piszkos pattanás miatt, amitől csupa lyuk a combom!... És persze egy árva garas sincs a háznál! Nem tudom folytatni az üzletet. Volt két ingem. Victor elment eladni őket. Azt hiszem, estére felfordultunk volna éhen.

Aztán felemelte a hangját:

- Na, elég volt a bolondságból! Gyere már ki, fiacskám! Ez a hölgy nem akar neked semmi rosszat.

Caroline asszony összerezett, amikor egy kosárból kimászott egy eleven batyu, melyet először rongycsomónak nézett, pedig Victor volt az, valami nadrágcafát lógott rajta meg egy vászonzubbonny, amelynek lyukain kikandikált csupasz teste. A gyereket teljesen megvilá-

gította az ajtón beáradó fény. Caroline tátott szájjal nézte, mert megdöbbenette, milyen fantasztikusan hasonlít Saccard-ra. Minden kétsége eloszlott, tagadhatatlanul ő az apja.

- De én nem akarom - szabódott a fiú -, hogy iskolába keressenek.

Caroline egyre nézte, és mindjobban fokozódott kellemetlen érzése. Mély benyomást tett rá a hasonlóság, s idegesítette ez a lurkó, kinek az egyik arca kövérebb volt, mint a másik, s aki-nek az orra jobbra görbült, a feje meg olyan horpadt volt, mintha ahhoz a grádicsához ütődött volna, amelyiken letepert anyja foganta. Mellesleg, korához képest csodálatosan fejlett, nem nagyon magas, de zömök fiú volt, tizenkét éves korára már teljesen fejlett és szőrös, mint egy koraérett állat. A merész és mohó szem, az érzéki száj már meglett férfira vallott. És ennek a nagy gyereknek a hirtelen kivirágzott férfiasága, noha arcára még hamvas és helyenként leányosan finom volt, valóságos szörnyeteg jellegét adott neki, ami feszélyezte és meg-rémítette az embert.

- Hát annyira fél az iskolától, kis barátom? - hebegte végül Caroline. - Pedig ott jobb sora lenne, mint itt... Hol alszik?

A fiú a szalmazsákra mutatott:

- Ott ni, övele.

Eulalie anyót bosszantotta ez az őszinte válasz, és izgatott magyarázkodásba kezdett:

- Egy kis matracból csináltam neki ágyat, aztán el kellett adni... Ott hál az ember, ahol lehet, nem igaz? Ha egyszer kénytelen mindenét elkótyavetyélni.

Méchainné jónak látta közbelépni, pedig mindenről tudott, ami történt:

- Nahát, ez mégse járja, Eulalie... Te meg, te ebadta, igazán jöhettél volna hozzám hálni. Inkább, mint vele.

Hanem Victor kurta, erős lábára állt, és a koraérett hím büszkeségével düllesztette ki a mellét:

- Ugyan miért? Hiszen a feleségem!

Erre Eulalie anyó petyhüdt hájhurkáit megremegtetve, a legjobbnak látta nevetni a dolgon, és tréfával menteni az aljasságot. Mellesleg valamilyen gyengéd csodálat is kiérződött hangjából:

- Jaj, bizony én nem bíznám rá a lányomat, ha volna... Victor igazi kis férfi.

Caroline asszony beleremegett Gyomra szörnyen émelyegve háborgott. Hogyhogy? Ez a tizenkét éves suhanc, ez a kis szörnyeteg ezzel a megviselt és beteg nővel, ezen a koszos szalmazsákon, ezek között a törmelékek közt, ebben a bűzben! Jaj! a nyomor mindent tönkre-tesz, mindent megrohaszt!

És húsz frankot otthagya kirohant, visszamenekült a háziasszonyhoz, hogy valamilyen határozatot hozzon, s hogy végleg megegyezzen vele. A szörnyű elhagyatottság láttán a Munkaotthonra gondolt: hiszen ezt az intézményt éppen azért állították fel, hogy az ilyen züllöttségnek útját állja, hogy az egészséges élet és valamilyen mesterség révén kimentse az ilyen nyomorult gyermekeket a pocsolyából. Victort a lehető leggyorsabban ki kell emelni ebből a szennyből, az Otthonban kell elhelyezni, hogy új életet kezdessen. Remegve gondolt erre az eshetőségre. De elhatározását asszonyos tapintattal kívánta végrehajtani. Most még nem szól Saccard-nak, előbb megvárja, hogy a szörnyeteg kissé levesse szennyes külsejét, s csak aztán mutatja majd meg neki, mert szinte az apa helyett is szemérmesen gondolt erre a rémes csemetére, ő pirult a szégyentől, amelyet Saccard-nak kellett volna éreznie. Néhány hónap bizonyára elég lesz, aztán majd a jöttét boldog érzésével eltelten szólhat neki.

Méchainné nem nagyon értette az egészet:

- Istenem! Tegyen tetszése szerint, asszonyom... De énnekem azonnal kell a hatezer frank. Victor innét ki nem teszi a lábát addig, amíg ki nem fizetik.

Ez a követelés kétségbeejtette Caroline asszonyt. Neki nem volt ennyi pénze, s természetesen az apától nem akart kérni. Ám hiába vitatkozott, könyörgött.

- Nem és nem! Ha nem volnék birtokon belül, bottal üthetném a pénzem nyomát. Ismerem én a dürgést!

Végül, érezve, hogy az összeg nagy, és esetleg semmi sem üti a markát, engedett belőle.

- Na jó! Adjon azonnal kétezer frankot. A többire majd várok.

Caroline asszony zavara azonban nem oszlott el, azon törte a fejét, honnan kerítsen elő két-ezer frankot. Hirtelen eszébe ötlött, hogy Maxime-hoz fordulhat. Nem akart tovább alkudni. Maxime bizonyára hajlandó megőrizni a titkot, és nem utasítja el, hogy előlegezze ezt a kevés pénzt, amelyet apja bizonyára megad majd neki. Caroline asszony tehát azzal távozott, hogy bejelentette: másnap eljön Victorért.

S minthogy még csak öt óra volt, és égett a vágytól, hogy végezzen a dologgal, amikor visszazállt a bérkocsijába, a kocsisnak Maxime Császárnő sugárúti címét adta meg.

Amikor megérkezett, az inas azt mondta, hogy az úr éppen öltözködik, de azért bejelenti.

Az első pillanatban majd megfulladt a szalonban, ahol várt. Ezt a kis kényelmes palotát választékos és ravasz fényűzéssel rendezték be. Csupa kárpit, csupa szőnyeg volt minden, és a szobák langyos csendjében finom borostyánillat terjengett. Minden tetszetős, gyengéd és tapintatos volt, noha nem volt asszony a háznál, mert a fiatal özvegy, akit feleségének halála tett gazdaggá, egész életét saját maga imádatának szentelte, és tapasztalt legényember módján elzárkózott minden újabb osztozkodás elől. Egy nőnek köszönhette az élet gyönyörűségeit, és nem akarta, hogy egy másik nő megfossa tőle. Már kiábrándult a léha életből, s most már csak néha csipegetett belőle, mint siralmas gyomra miatt a tiltott csemegéből. Már régen lemondott a gondolatról, hogy belépjen az államtanácsba, már versenyistállót sem tartott, mert a lótól éppúgy megcsömörlött, mint a nőtől. Így élt egyedül, tétlenül, de tökéletesen boldogan, művészi óvatossággal élve fel vagyónát, a romlott, kitartott, de most már megkomolyodott szépfiú mohóságával.

- Méltóztassék befáradni - szólt a visszatérő inas. - Az úr azonnal fogadja szobájában.

Caroline asszonyt bizalmas viszony fűzte Maxime-hoz, amióta Saccard fia látta, valahányszor apjánál vacsorázott, hogy hűséges gazdasszonyként buzgólkodik mellette. Amikor belépett a szobába, Caroline megfigyelte, hogy a függöny le van eresztve, és hat gyertya ég a kandallón meg egy kerek asztalon, és egyenletes lánggal világítja meg ezt a puha, selymes fészket, amely kényelmes karosszékeivel, hatalmas, bársonyosan pelyhes ágyával egy szép és elpuhult kurtizán otthonára emlékeztetett. Ez volt a kedvenc szobája, hol a múlt század pompás műtárgyait, értékes bútorait és csecsebecségeit halmozta fel, amelyek itt szinte elvesztek a kelmék, szövetek és brokátok elképzelt leggyönyörűbb zsúfoltságában.

De az öltözőfülkébe nyíló ajtó felpattant, és Maxime megjelent:

- Mi az, mi történt? Csak nem halt meg a papám?

Amint kiszállt a fürdőből, elegáns, fehér flanelöltönyt vett fel. Csinos leányfeje már fáradtnak látszott, világoskék szeme üresen nézett, de bőre frissen, balzsamosan illatozott. Az ajtón át meg behallatszott a fürdőkád egyik csapjának csorgása, miközben a lágy langyos víz felett átható virággillat lebegett.

- Nem, nem, nem olyan nagy a baj - felelte Caroline, kit a kérdés nyugodt, tréfás hangja zavarba ejtett. - Mondanivalóm mégis kissé feszélyez... Ne haragudjék, hogy így ajtóstul rontok a házba...

- Hát az igazat megvallva, vacsorára vagyok híva, de még van időm átöltözködni... Nos, miről van szó?

Maxime várt, ő meg most már ijedten dadogott ettől a nagy fényűzéstől, a körülötte mindenütt érezhető, élvezeg férfira valló elpuhultságtól. Inába szállt a bátorsága, nem mert mindent elmondani. Lehetséges-e, hogy az élet, amely olyan kegyetlen ott, a Nápoly-telep pocsolyájában, a nem kívánt gyermekhez, ilyen bőkezű ehhez a másikhoz itt, a kifinomult gazdagság közepett? Annyi aljas szenny, annyi elkerülhetetlen éhség és szemét az egyik oldalon, és ennyi bőség, ragyogás, elpuhult pompa a másikon! Így hát a pénz teszi a nevelést, az egészséget, a műveltséget? És ha lelke mélyén minden ember egyformán szennyes is, vajon nem abban a felsőbbrendűségben rejlik-e az egész civilizáció, hogy ilyen illatos és ilyen életművész tud lenni?

- Istenem! Hosszú história. Azt hiszem, helyesen teszem, hogyha elmesélem... Különbén kénytelen vagyok, mert szükségem van magára.

Maxime először állva hallgatta, aztán a meglepetéstől rogyadozó térdel ült le mellé. És amikor abbahagyta, így sópáncodott:

- Hogyan! Hogyan! Hát nem én vagyok az egyetlen fiú, minden figyelmeztetés nélkül idepottyán az égből ez a szörnyű öcskös!

Caroline azt hitte, hogy az érdek beszél belőle, és célzást tett az örökségre.

- Ugyan, a papa öröksége!

Aztán gúnyos nemtörődömséggel legyintett, amit Caroline nem értett meg.

- Hogyan, mit akar ezzel mondani? Hát nem bízik apja nagyszerű tulajdonságaiban, biztosnak ígérkező meggazdagodásában?

- Nem, nem, én el vagyok látva, senkinek a segítségére nem szorulok... De ami azt illeti, olyan mulatságos, amit elmesélt, hogy nem tudom megállni nevetés nélkül.

És valóban nevetett, de sértetten és valami fojtott nyugtalansággal, mert csak saját magára gondolt, és még nem tudta eldönteni, kellemesen érinti-e őt ez a história vagy nem. Úgy érezte, hogy semmi köze az ügghöz, s ezt az egész lényét tükröző durva mondatot vetette oda.

- Végül is füttyülök az egészre!

Felállt, átment az öltözőfülkébe, s rögtön visszajött egy kis teknőckefével, s nyugodtan kezdte fényesítgetni a körmét.

- És most mit fog csinálni ezzel a kis szörnyeteggel? A Bastille-ba mégsem csukhatják be, mint a Vasárlarcost.

Az asszony ekkor Méchainné költségeiről kezdett beszélni és arról a szándékáról, hogy elhelyezi Victort a Munkaotthonban, és kölcsönkért Maxime-től kétezer frankot.

- Egyelőre nem akarok semmit szólni az apjának, és magán kívül nincs kihez fordulnom: magának kell helyette előlegeznie ezt az összeget.

De Maxime kereken elutasította:

- A papa helyett? Soha az életben... Egy lyukas garast sem... Ide figyeljen, én megesküdtem, ha valaha szüksége lesz egy garasra, hogy átmenjen egy hídon, még akkor sem adok neki... Értse meg, vannak túlságosan ostoba ostobaságok, és én nem akarok nevetséges lenni.

Az asszony ránézett a fiúra, akinek csúnya célzásai zavarba hozták. De e pillanatban túlzottan feldúlt volt ahhoz, hogy kedve vagy ideje lett volna kérdezgetni.

- És nekem? - kérdezte hevesen. - Nekem kölcsönöznéd ezt a kétezret?

- Magának, magának..

Tovább pepecselt a körmével, szép, könnyed mozdulatokkal, átható tekintetét egészen a lelke mélyéig fúrva, úgy, ahogy a nőket szokta vizsgálni.

- Magának az más, magának kölcsönadom. Maga jólelkű nő, majd kényszeríti, hogy visszafizesse nekem.

Kivett a kis íróasztalból két bankót, és odaadta neki, aztán mindkét kezét megfogta, néhány pillanatig a magáéban tartotta és barátian, vidáman, mint a nevelt fiú, aki rokonszenvez a mostohaanyjával, azt mondta:

- Ábrándokban ringatja magát a papával kapcsolatban. Ó, ne tiltakozzék, nem akarok beavatkozni a maguk ügyeibe... Olyan furcsák a nők, néha azzal szórakoznak, hogy feláldozzák magukat, persze, mindenkinek jogában áll, hogy ott keresse a gyönyörűséget, ahol neki tetszik... No jól van, ha valamikor hálátlansággal fizetnek magának, keressen fel, majd elbeszélgetünk.

Amikor Caroline asszony már a kocsijában ült, elbódultan a kis palota puha langyosságától, a ruháját átítató heliotrop illatától, úgy reszketett, mintha valamilyen lebujból jött volna ki. Megrémítették a fiú ki nem mondott szavai, gúnyolódása az apja felett, amelyek még fokozták gyanúját Saccard sötét múltját illetően. De semmiről sem akart tudni: most már megvolt a pénz, és megnyugodott, mert arra gondolt: úgy rendezti el a holnap napját, hogy estére már megmentse a gyermeket a büntől.

Már reggel meg kellett kezdenie a szaladgálást, hogy gyámoltját felvegyék a Munkaotthonba, egész sor formáságnak kellett eleget tennie. Különbösen az, hogy ő volt a titkárnője a felügyelő bizottságnak, amelyet az intézmény alapítója, Orviedo hercegné alakított meg tíz nagyvilági hölgy részvételével, megkönnyítette neki a formások elintézését, és ebéd után már csak el kellett mennie Victorért a Nápoly-telepre. Megfelelő ruhákat vitt magával, lelkében egyáltalán nem volt nyugodt, mert félt, hogy a kisfiú ellenkezni fog, mivel hallani sem akart az iskoláról. De Méchainné, akit érkezéséről táviratban értesített, már a küszöbön azt a hírt közölte vele, ami őt magát is feldúlta: az éjszaka váratlanul meghalt Eulalie asszony, az orvos még azt sem tudta megállapítani biztosan, mi baja volt: lehet, hogy gutaütést kapott, fellázadt az a rossz vére; és a legszörnyűbb az volt, hogy a kisfiú, aki vele hált, csak akkor vette észre, amikor a sötétben megérezte, hogy már teljesen hideg a teste. Az éjszaka hátralevő részét a háziasszonynál töltötte, s annyira megdöbbentette ez a tragédia, és kínozza valamilyen homályos félelem, hogy hagyta magát átöltöztetni, s úgy látszott, még meg is van elégedve, amikor azt mondták neki, hogy egy gyönyörű kertes házban fog lakni. Már semmi sem kötötte ide, ha már egyszer a „dagadt”, ahogy hívta, el fog rothadni egy gödörben.

Közben Méchain asszony megírta az elismervényt a kétezer frank átvételéről, és kikötötte a feltételeit:

- Nahát, megegyeztünk, nem igaz? A maradék négyezret egyszerre, fél év múlva fizeti ki... Különbösen Saccard úrhoz fordulok.

- De hiszen maga Saccard úr fogja kifizetni - vetette ellen Caroline. - Én ma egyszerűen csak helyettesítem.

Victor minden gyengédség nélkül búcsúzott el öreg nénikéjétől, az asszony homlokon csókolta, s a kisfiú máris sietett a kocsiba szállni. Méchainné meg, akit Busch előző este összeszidott, amiért megelégedett az előleggel, most bosszankodott magában, hogy kiengedte a kezéből a zálogot.

- Egyszerűen, asszonyom, tisztességesen viselkedjen velem, mert különben, esküszöm, hogy megbánja.

A Nápoly-telepről a Bineau körüti Munkaotthonig Victor egész úton csak egyszavas válaszokat adott Caroline asszony kérdéseire, lángoló szemével majd felfalta az utat, a széles sugárutakat, a járókelőket és a fényűző házakat. Írni nem tudott, gyatrán olvasott, mert mindig megszőkött az iskolából, jobban szeretett a kültelki erődítéseknel kószálni, és ennek a koráért gyermeknek az arcán csak az örökölt mohó ösztönök tükröződtek, a heves törekvés, hogy minél előbb élvezze az élet gyönyöreit, amit még csak fokoztak az elrettentő példák és a nyomor, amelyek közepett felnőtt. A Bineau körúton, amikor kiszállva a bérkocsiból keresztülment a központi udvaron, amelynek két oldalán a lányok és fiúk épületei sorakoztak, fiatal ragadozó szeme még jobban felcsillant. Tekintetével már felmérte a széles játszótereket, amelyeket gyönyörű fákkal ültettek be, a csempés konyhákat, amelyek ablakából hússzag áradt, a márvánnyal kiképzett, templomhajó hosszúságú és magasságú ebédlőtermeket, ezt az egész királyi pompát, amellyel a hercegné meg akarta ajándékozni a szegényeket, csökönnyösen arra törekedve, hogy visszaadja mindazt, amit a férje összeharácsolt. Az udvar végébe vezették, a fő épülettömbbe, ahol az igazgatóságot helyezték el, és amint egyik osztályról a másikra ment, hogy eleget tegyen a felvételi formaságoknak, hallotta, hogyan csattog új cipője a végtelen folyosókon, a széles lépcsőházakban, a palota pompájú, levegős, napfényes csarnokokban. Repesve kapkodta a levegőt: hiszen ez az egész az övé lesz.

Caroline asszony megint lement az első emeletre, hogy aláírjon valamilyen okmányt, s még egy folyosón vitte át egészen egy üvegezett ajtóig, ahol az ő korabeli fiúk a faragást tanulták a munkapadnál állva.

- Látja, kis barátom, itt mindenki dolgozik, mert ha egészséges és boldog akar lenni az ember, dolgoznia kell... Este mindenki órára megy. Remélem, jól viseli majd magát, és jól fog tanulni... Csak magától függ a jövője, olyan életet biztosíthat magának, amiről azelőtt nem álmodhatott.

Victor homloka ráncba borult. Nem felelt, farkasszemével most már csak a banditák irigykedő sanda pillantását vetette az őt körülvevő hivalkodó fényűzésre: szerette volna, ha mindez az övé, de munka nélkül, jól akart lakni vele, meg akarta hódítani mindezt, de csak foggal-körömmel. Ettől a perctől kezdve már csak mint lázadó rab volt itt, aki csak rablásról és szökésről álmodik.

- Most már minden rendben van - folytatta Caroline asszony. - Mindjárt felmegyünk a fürdőszobába.

Belépés után minden új lakónak meg kellett fürödni; a fürdőszobák fenn voltak, a betegszoba mellett, amely két kis teremből állt, egyik a fiúké, másik a lányoké, s mellette volt a fehéreneműraktár. Itt, ebben a fényezett jávorfa burkolatú, hatalmas, háromsoros mély szekrényekkel teli fehéreneműraktárban, ebben a világos, patyolatfehér, mintaszerű betegszobában, amely olyan vidám és tiszta volt, mint maga az egészség, hat irgalmas nővér uralkodott. Sokszor eljöttek ide a felügyelő bizottság hölgyei is délután egy-egy órára, nem annyira ellenőrzés végett, mint hogy tanúságot tegyenek az intézmény iránti áldozatkészségükről.

Most is éppen itt volt De Beauvilliers grófné, leányával, Alice-szal, a két betegszoba között levő teremben. Sokszor elhozta a lányát, hogy valamilyen szórakozásban legyen része, és örömét lelje a jótékonykodásban. Most Alice az egyik apácának segédkezett a lekváros kenyér kenésében, két kis lábadozó leánykának készítették, akiknek már megengedték, hogy belekóstoljanak.

- Ó! - mondta a grófné, amikor leültették a fürdőjére várakozó Victort. - Itt van egy új kisfiú!

Általában szertartásosan viselkedett Caroline-nal, éppen hogy megbiccentette fejét köszöntésképpen, de sohasem szólította meg, talán attól tartott, hogy szomszédasszonyi viszonyba kell kerülnie vele. Most azonban bizonyára meghatotta az a tevékeny gondoskodás, amellyel az újonnan jött fiúcskával foglalkozott, felhagyott hát tartózkodásával. Halkan beszélgetni kezdtek.

- Ha tudná, asszonyom, milyen pokolból szedtem ki! Jóindulatú figyelmébe ajánlom, amint beajánlottam valamennyi hölgynek és úrnak is.

- Élnek a szülei? Ismeri őket?

- Nem, meghalt az anyja. Senkije sincs, csak én.

- Szegény fiú!... Minő nyomorúság!

Ezalatt Victor le nem vette a szemét a lekváros kenyérről. Szemében bőszt vágy villant, és tekintetét a késsel kent gyümölcszíról Alice vékonyka fehér kezére emelte, aztán pillantása felsiklott nagyon sovány nyakáig, és közben vizsgálni kezdte az egész csenevész szüzet, akit a házasságra való reménytelen várakozás elhervasztott. Ha egyedül lett volna a lánnyal, bizony teljes erővel rárontott volna, és szépen a falnak penderítve elrabolta volna a lekváros kenyeret. De a lány észrevette mohó tekintetét, és miután szemével engedélyt kért az apácától, megkérdezte a fiút:

- Éhes, kisfiam?

- Igen.

- És nem veti meg a lekvárt?

- Nem.

- Akkor elfogadna két szelet lekváros kenyeret, megenné a fürdő után?

- Meg.

- Sok lekvár, kevés kenyéren, jó lesz?

- Jó.

Alice nevetett, tréfálkozott, de Victor komoran bámult rá falánk szemével, amely felfalta őt és minden jó dolgot.

E pillanatban megkezdődött a négyórás szünet, örömkialtás és élénk zsvaj szállt fel a fiúk játszótéréről. A műhelyek kiürültek, a növendékeknek egy félórájuk volt uzsonnára és zsibbadt tagjaik felfrissítésére.

- Látja, nemcsak dolgoznak, játszanak is - folytatta Caroline asszony, Victort az egyik ablakba vonva - ... Szeret dolgozni?

- Nem.

- De játszani igen?

- Igen.

- Nos hát, ha játszani akar, dolgoznia kell... Majd minden szépen rendbe jön, én biztos vagyok benne, hogy jó fiú lesz.

Victor nem felelt, örömpír gyúlt arcán, amikor meglátta szabadjára engedett, kiabálva ugráló pajtásait. Aztán tekintete visszaszállt a lekváros kenyérré, a lány már befejezte a kenését, és tányérra tette. Igen, szabadság, élvezet, mindig csak ez, semmi mást nem akart. Elkészült a fürdő, elvezették.

- Na, ezzel a kis úrfival is meggyűlik a bajunk, gondolom - szólt szelíden a nővér. - Nem tetszenek nekem ezek a gyerekek, ha ilyen sanda a tekintetük.

- Pedig nem csúnya ez a fiú - suttopta Alice. - Amikor ránéz az emberre, tizennyolc évesnek is beillene.

- Ez igaz - zárta be a vitát Caroline asszony, kicsit megremegve -, korához képest nagyon fejlett.

A hölgyek távozás előtt még örömmel legeltették szemüket a lekváros kenyeret majszózó lábadozó kislányokon. Különösen az egyikük volt figyelemre méltó, egy tízéves, máris kitanultnak látszó, asszonyos külsejű szőke kislány, aki testében hordozta a párizsi külvárosok beteges mohóságát. Különben az ő esete is a szokásos história: részeges apa, aki az utcán felszedett szeretőit hazahordta, s azután megszökött az egyikkel; miközben az anyja egy másik, majd megint egy másik férfival állt össze, s maga is rákapott az italra; a kislányt pedig ez a sok vad férfi vagy mindig verte vagy erőszakoskodásával gyötörte. Egy reggel anyja egy kőműves karjából ragadta ki, kit előző este hozott haza. De azért megengedték ennek a nyomorult anyának, hogy meglátogassa gyermekét, hiszen ő maga könyörgött, hogy vegyék el tőle lányát, mert elvetemültségében is megőrizte hő anyai szeretetét. Most éppen itt volt ez az elgyötört, sovány, sárga bőrű nő, könny égette szemmel ült a fehér ágy mellett, ahol a nagyon tiszta lányka párnáira támaszkodva szépen eszegette a lekváros kenyeret.

Felismerte Caroline asszonyt, mert már járt Saccard-nál segélykérőben.

- Jaj, asszonyom, most az egyszer még megmentették az én szegény Madeleine-emet. Tessék elhinni, vérében hordozza minden bajunkat, és az orvos kereken megmondta, hogy nem éli túl, ha nálunk otthon tovább bántják... Itt azonban húst ehet, bort ihat, no meg aztán megkönnyebbülten, nyugodtan élhet... Nagyon szépen kérem, asszonyom, mondja meg annak a derék úrnak, hogy életem minden órájában áldom a nevét.

Zokogás rázta meg, szíve olvadozott a hálától. Saccard-ról beszélt, mert csak őt ismerte, mint a legtöbb szülő, kinek gyermeke a Munkaotthonban volt. Orviedo hercegné sohasem jött ide. Saccard azonban nem sajnálta erejét és idejét, ő népesítette be az intézményt, ő szedte össze a gyerekeket a pocsolyából, hogy minél hamarabb gyönyörködhessen a teljes gőzzel dolgozó irgalmas gépezetben, amely részben az ő alkotása volt. Különben ez az ügy is, mint minden hasonló, lázba hozta, és ötfrankosokat osztogatott a saját zsebéből azoknak a szomorú családoknak, akiknek megmentette gyermekeit. Nem csoda hát, ha valamennyi itteni nyomorult szemében ő maradt az egyetlen, az igazi jó isten.

- Ugye, asszonyom, nem mulasztja el neki elmondani, hogy van valahol egy szegény asszony, aki imádkozik érte... Jaj, nem mintha vallásos lennék, igazán nem akarok hazudni, sohasem voltam kétszínű. Nem, a templomok között és köztünk mindennek vége, nekünk már eszünkbe se jut az egész, semmi értelme se volt az egésznek, csak az időnkét fecséreltük el a templomokban... Persze, azért mégiscsak van valami felettünk, és megkönnyebbül az ember, ha az ég áldását küldheti valakire, aki jót tett vele.

Könnye patakzott, elöntötte nyűtt arcát.

- Ide figyelj, Madeleine...

A hófehér ingében nagyon sápadtnak látszó kislány, aki ínycsok nyelvének hegyével nyaldosta a lekvárt, s szeme boldogan nevetett, felemelte fejét, figyelni kezdett, de nem hagyta abba a lakmározást.

- Minden áldott este, mielőtt elaludnál ágyacskádban, így szépen összekulcsolod kezed, és imádkozol: „Istenem, tedd, hogy Saccard úr jutalmat nyerjen jóságáért, és hosszú boldog életet éljen...” Megértetted?

- Igen, mama.

Az elkövetkező heteket Caroline asszony nagy erkölcsi megrendülésben töltötte. Most már nem tudta, hányadán áll Saccard-ral. Victor születése és elhagyása, ez a szomorú Rosalie, kit olyan durván tepert le a lépcsőházban, hogy örökre nyomorék maradt, továbbá a kiállított és kifizetetlen váltók meg az erkölcsi fertőben, apátlanul felnőtt gyermek - ez az egész siralmas múlt undorral töltötte el. Elhessegette magától ennek a múltnak az árnyait, mint ahogy Maxime-ot sem akarta kifaggatni: bizonyára nagyon régi romlottságról van itt szó, megremült, félt tőle, hogy nagyon elszomorítanak a részletek. Aztán eszébe jutott ez a kislánya kezét összekulcsoló, siránkozó nő, ki ugyanennek a férfinak a nevét áldotta, s most úgy jelent meg előtte Saccard, mint akit jóságos istenként imádnak, s igaz is volt, hogy csakugyan jó ember, valóban megmentett néhány lelket, amikor a szép cél az erény magaslatára emelte a fáradhatatlan üzletember tettvágyát. Caroline végül lemondott róla, hogy megítélje, s azzal nyugtatta meg magát, ő, az okos asszony, aki sokat olvasott, sokat töprengett, hogy mint minden emberben, Saccard-ban is megvannak a jó és a rossz végletei.

Ráadásul most újra felébredt benne az amiatt érzett elfojtott szégyen, hogy az övé volt. Még mindig kínozta az eset, és azzal nyugtatta meg magát, hogy szüntelenül megfogadta: ennek vége, akkor váratlanul lepte meg, és többé nem fordulhat elő. Három hónapon keresztül hetenként kétszer meglátogatta Victort, és egyik este megint Saccard karjában találta magát, ekkor végképp az övé lett, és kapcsolatuk állandóvá vált. Vajon mi ment végbe benne? Egyszerűen csak kíváncsi volt, mint a többi nő? Vagy a régi s most felkavart szerelmi nyugtalanság ébresztette fel benne az érzéki izgalmat? De lehet, hogy ez a gyermek kötötte össze őket, akinek révén elkerülhetetlenül közel került egymáshoz az apa és ő, a gyermek alkalmi nevelőanyja? Persze, bizonyára az érzések valamiféle eltorzulása volt ez. Szörnyen szenvedett, hogy neki nem volt gyermeke, és ahogyan így gondozásába vette ennek az embernek a gyermekét, ezek a megindító körülmények feldúlták, és végleg elvesztette akaratát. Minden alkalommal többet és többet adott magából, de szenvedélye mélyén az anyaság érzése rejtőzött. Különben józan gondolkozású asszony volt, és elfogadta az élet tényeit anélkül, hogy azzal kínlódott volna, hogy megmagyarázza a jelenségek számtalan bonyolult okát. Szerinte ez a lélek- és agyvájkálás, ez a szörszálhasogató önelemzés, amely a tétlen nagyvilági hölgyek szórakozása, akiknek nem kell háztartást vezetniük, nem kell gondoskodniuk gyermekeikről, azoknak a kényeskedő észlényeknek a mulatsága, akik megmentést keresnek bukásukra, és akik lélektannak álcázzák testi mohóságukat, amely a hercegnőknél ugyanolyan, mint egy kocsmasárinál. Ő, a nagyon nagy tudású nő, valaha arra vesztegette idejét, hogy megismerje a széles világot, állást foglaljon a bölcséleti vitákban, de azután kiábrándult, s nagyon megvetette a lélektani szórakozást, amely már-már a zongorázás és a kézimunka helyébe lép, s amiről nevetve mondogatta, hogy több nőt züllesztett el, mint ahányat megjavított. Nem csoda hát, hogy amikor valamilyen úrt érzett magában, s úgy találta, megtörik szabad akaratát, inkább szembenézett a tagadhatatlan ténnyel; különben arra számított, hogy a munkás élet kiköszörüli a csorbát, jóváteszi a bajt, mint ahogyan a folyton felszökő nedv is behegeszti a tölgy törzsén a hasadást, s újra életet lehel a kiszáradt fába. S ha most akaratlanul is a Saccard-é lett, bár nem is volt benne bizonyos, hogy becsüli a férfit, bukásában

azzal vigasztalta magát, hogy nem ítélte méltatlannak magához, hiszen szerette benne a tette kész férfit, a győzelemre törő kitartást, s úgy vélte, jó az emberekhez, hasznukra munkálkodik. Így azután kezdeti szégyenkezése elszállt, hiszen az ember szükségét érzi, hogy megtisztítsa hibáit, s mi sem volt természetesebb, megnyugtatóbb valami, mint viszonyuk: ez az egész egyszerűen az észre alapozott kapcsolat, s Saccard boldogan töltötte itthon estéit, ha dolgai miatt nem kellett elmennie; Caroline meg szinte anyáskodva, melengető szeretettel, okosan, becsületes asszonyként dédelgette. És Saccard-nak, a párizsi utca hétpróbás kalandorának, a pénzügyi szélhámosságok iskoláját kijárt, minden hájjal megkent férfinak, mint élete során minden, valóban megszolgáltatlan szerencse, rabolt ajándék volt, hogy az övé lett ez az elragadó, hófehér hajkoronájú, harminchat éve ellenére is fiatal és egészséges nő, aki egyszerre bátor és józan, emberségesen bölcs, s aki hitt az életben, bármilyen is ez az élet, s bármennyi mocskot sodor is magával.

Eltelt néhány hónap, és Caroline asszony kénytelen volt elismerni, hogy Saccard a bank megalapítása után beálló első nehéz időszakban nagyon erélyesen és óvatosan intézi az ügyeket. A sötét ügyek iránt táplált gyanúja, a félelem, hogy rossz hírbe hozza őt és bátyját, teljesen eloszlott, hiszen Saccard szüntelenül harcolt a nehézségek ellen, reggeltől estig azon fáradozott, hogy biztosítsa ennek az új gépezetnek a jó működését, mert a fogaskerekei máris csikorogtak, és bármely pillanatban felmondhatták a szolgálatot. Az asszony mindezért hálás volt neki, és csodálta. A Világbank ügyletei ugyanis nem alakultak olyan sikeresen, mint ahogyan Saccard remélte, mert a hatalmas pénzmágnások burkolt áskálódása ellene dolgozott: kellemetlen hírek terjengtek, újabb és újabb nehézségek támadtak, amelyek akadályozták a tőke forgását, s nem lehetett gyümölcsöző üzleteket kezdeményezni. Ekkor Saccard érdemmé emelte ezt a kényszerű, lassú indulást, s csak akkor lépett egyet-egyét előre, ha szilárdnak érezte lába alatt a talajt, mert túlon túl félt a bukástól, semhogy belevesse magát a házárjátékba. Türelmetlenség gyötörte, mert csak lassú poroszkálásra fogott versenylő módjára haladhatott előre. De soha még egy induló hitelintézet ügyletei nem voltak tisztességesebbek és kifogástalanabbak, s ezt csodálkozva jegyezték meg a Tőzsdén is.

Így érkeztek el az első közgyűlés összehívásához. Ki is tűzték április 25-ére. Saccard már szinte megfulladt a szűk keretek közt, és sürgősen visszahívta Hamelint, aki már huszadikán megérkezett Keletről, hogy elnökölhessen az ülésen. Egyébként nagyon jó híreket hozott: megkötötték az egyezséget az Egyesült Tengerhajózási Társaság felállítására, már a zsebében voltak a koncessziók, amelyek engedélyezték a Kármel-hegyi ezüstbányák kiaknázását, nem beszélve róla, hogy már megalapozta Konstantinápolyban a Török Nemzeti Bankot, amely majd a Világbank fiókvállalata lesz. Azonban a kisázsiai vasútvonalak nehéz kérdése még nem érett meg, ezzel még várni kellett. Különben Hamelin folytatni akarta kutatásait, és már a gyűlés másnapján vissza akart utazni. Saccard magánkívül volt a kedvező hírek örömétől, hosszasan beszélgetett Hamelinnel Caroline asszony jelenlétében, és könnyedén rábeszélte őket, hogy ezeknek a nagy vállalkozásoknak a fedezésére feltétlenül emelni kell a társaság tőkéjét. Már tanácskozott a fő részvényesekkel, Daigremont-nal, Huret-vel, Sédille-el, Kolbbal, s ezek helyeselték tervét, úgyhogy két nap alatt előkészíthették a javaslatot, és még a részvényesek közgyűlése előtti napon az igazgatóság elé terjeszthették.

Ez a rendkívüli tanácskozás valamennyi tag jelenlétében, ünnepélyes keretek között folyt le a komor teremben, amelynek faláról visszaverődött a szomszédos De Beauvilliers kert fáiak zöldes fénye. Általában két ülés volt havonta: tizenötödike körül ülésezett a fontosabb, a kistanács, amelyen csak az igazi ügyvezetők vettek részt, harmincadika körül pedig a nagytanács ült össze ünnepélyesen, ezen mindenki megjelent, a fejbőlöntő-jánosok és a dísztagok is, hogy helyeseljék és aláírásukkal szentesítsék az előre elkészített határozatot. Ezen a napon De Bohain márki az elsők között érkezett, fennkölt és lankadt viselkedése, kis főúri feje, az egész francia nemesség helyeslését fejezte ki. Robin-Chagot örgrófot, az alelnököt, ezt a szelíd

fősvényt bízták meg, hogy fogadja az igazgatóság tagjait, akik még nem voltak tájékoztatva a dolgokról, az örgróf egyenként félrehívta őket, és pár szóval közölte velük az igazgatónak, a bank igazi urának utasításait. Természetesen főhajtással jelezték, hogy engedelmeskednek.

Végül elkezdődött az ülés. Hamelin ismertette a közgyűlés elé terjesztendő jelentést. Saccard már régen előkészítette ezt a nagy munkát, de csak ez alatt a két nap alatt fogalmazta meg, kiegészítve a mérnök jegyzeteivel, és most szerényen, élénk érdeklődéssel hallgatta, mintha mindez teljesen új volna neki. A jelentés elején a Világbank megalakulása óta nyélbe ütött ügyekről volt szó, melyek sikeresek voltak ugyan, de csak a pénzüzetek mindennapi folyó ügyeibe vágó jelentéktelen ügyletek. Különböztetve tekintélyes hasznot várhattak Miksa császár Mexikóba utazása után a múlt hónapban Mexikónak kibocsátott kölcsönből, ez a roppant zűrzavaros kölcsön hatalmas prémiumokkal kecsegtetett, és Saccard-t nagyon letörte, hogy pénz híján nem tud jobban halászni ebben a zavaros ügyben. Egyszóval a dolgok nem valami fényesen álltak, de legalább a bank megvolt. Az első költségvetési időszakban, tehát a bank alapításától, október 5-étől számított három hónap alatt, december 31-éig bezárólag csak négyszázezeregynéhány frank jövedelemről számolhattak be, de ez az összeg elegendő volt, hogy letörlessék az alapítási költségek negyed részét, kifizessék a részvényeseknek járó öt percentet, és tíz percentet a tartaléktőkéhez csatoljanak; ezenkívül a szabályzat értelmében az igazgatóság tagjainak kifizették a tíz százalékot, a fennmaradó körülbelül hatvannyolcezer frankot pedig átvitték a következő költségvetési időszakra. Csakhogy osztalék nem volt. Mindez nagyon közepes, de azért nagyon tisztességes eredménynek számított. Ugyanez volt a helyzet a Világbank részvényeinek tőzsdei árfolyamával: ötszáz frankról lassacskán hatszázra emelkedett a kurzus, nem ugrásszerűen, hanem fokozatosan, mint minden magát megbecsülő hitelintézet esetében, és immár két hónapja változatlanul állt, az emelkedésre különben semmi ok sem volt, mivel az induló banknak csak kis, mindennapos üzletei voltak, és úgy tetszett, hogy békésen szunnyad.

A jelentés további részében a jövőről volt szó, s itt egyszerre nagy távlatok nyíltak, hatalmas vállalkozások sorozatára volt kilátás. Hamelin különösen részletesen beszélt az Egyesült Tengerhajózási Társaságról, amelynek részvényei hamarosan kibocsátásra kerülnek: ez az ötvenmillió alaptőkéjű társaság monopolizálja az egész földközi-tengeri hajózást, és egyesíti a két hatalmas konkurrens vállalatot, a Phokeai Társaságot, amelynek járatai Konstantinápolyba, Szmirnába és Trapezuntba viszik az utasokat, Pireuson és a Dardanellákon keresztül, továbbá a Hajózási Társaságot, amelynek hajói Messinán és Szírián át közlekednek Alexandriába, nem is beszélve a kisebb cégekről, amelyek szintén belépnek a szindikátusba: Combarel és Társa, melynek járatai Algírba és Tunéziába irányulnak, valamint az Henri Liotart özvegye nevű vállalat, mely szintén Algírt látta el Spanyolországon keresztül, végül a Féraud-Giraud Fivérek, amelynek hajói az olasz kikötők, Nápoly és az adriai városok között közlekedtek Civitá Vecchián keresztül. Ha ezeket az egymással versengő és egymást tönkretévő vállalatokat és cégeket egyetlen társaságba tömörítik, meghódíthatják az egész Földközi-tengert. A tőkék összpontosítása lehetővé teszi, hogy minden eddiginél gyorsabb, soha nem látott kényelemmel felszerelt hajótípusokat építsenek, a forgalom megnő, új kikötőállomásokat iktatnak be, s a Kelet Marseille elővárosa lesz. Ha azután megnyitják a Szezei-csatornát, és meg lehet indítani a közlekedést Indiával, Tonkinggal, Kínával és Japánnal, mérhetetlenül gyarapszik a társaság jelentősége! Soha ilyen alaposan nem készítették elő egy vállalat működését, és a siker még sohasem látszott ilyen biztosnak! Ezután majd a Török Nemzeti Bankot kell támogatni, amiről a beszámoló számtalan technikai részletet közölt, bizonyítandó a bank megingathatatlan szilárdságát. A bank eljövendő munkájának ecsetelését azzal a bejelentéssel fejezte be Hamelin, hogy a Világbank gondozásába veszi még a húszmillió alaptőkéjű Kármel-hegyi Ezüstbánya Társaságot is. Az ásványok vegyi elemzése arra mutat, hogy ezüsttartalmuk jelentős. De a szent helyeket belebegő s a régmúlt idöket idéző

poézis még a tudománynál is erősebb, s ezt az ezüstöt csodálatos isteni fényben tündöklő permitté varázsolja. Saccard ezekkel a szavakkal fejezte be a beszámoló egyik mondatát, és nagyon büszke volt rá.

Befejezésül a dicsőséges jövőt ígérő jelentés rámutatott arra, hogy feltétlenül emelni kell a tőkét. Meg kell kétszerezni, huszonötmillióról ötvenre emelni. A kibocsátás lehető legegyszerűbb módját fogadták el, hogy mindenki könnyen megértse: ötvenezer újabb részvényt bocsátanak ki, és kiosztják az első ötvenezer részvényes között, és pedig úgy, hogy minden részvénybirtokos egy régihez kap egy újat, s így nyilvános jegyzésre nem kerül sor. Ezeknek az új részvényeknek a névértéke azonban ötszázhusz frank lesz, hozzászámítva a húsz frank jutalékot, ami összesen egymilliót tesz ki, s ezt az összeget a tartaléktőkéhez csatolják. Az elsőbbségi részvényesekre kivetett csekély adó nagyon is okos és igazságos volt, hiszen előnyökben is részesültek. Különben csak a részvény névértékének negyed részét kellett befizetni meg a jutalékot.

Amikor Hamelin a beszámoló végére ért, a teremben helyeslő moraj támadt. Minden nagy-szerű volt, semmibe sem lehetett belekötni. Az egész beszéd felolvasása alatt Daigremont, körmét vizsgálgatva, elmerülten mosolygott valami ismeretlen dolgon; Huret képviselő karosszékében hátradőlve szundikált, a Parlamentbe képzelte magát; Kolb bankár pedig nem zavartatva magát, hosszas számolásba merült az előtte levő papírlapokon, amelyek ott feküdtek az igazgatóság többi tagja előtt is. Egyedül Sédille, aki mindentől félt, és semmiben sem bízott, kockáztatta meg a kérdést: mi lesz azokkal a részvényekkel, amelyeket nem vesznek át az elővételi jogukkal nem élő tagok? A társaság a saját számlájára írja ezeket? Ez azonban törvénytelen lenne, hiszen csak akkor lehet hivatalosan tőkefelemelést bejelenteni, ha már minden részvényt elhelyeztek, végül ha a társaság meg akar szabadulni ezektől a részvényektől, kinek adhatná el őket és milyen feltételek mellett. De látva Saccard türelmetlenségét, De Bohain márki már az első szavaknál félbeszakította a selyemgyárost, s fennkölt főúri stílusában kijelentette, hogy az igazgató tanács ezeknek a részletkérdéseknek az elintézését az olyannyira illetékes és odaadó elnökre és igazgatóra bízta. Az ülést rögtön ezután gratulációk és általános örömujjongás közepett berekesztették.

A következő napon megtartott közgyűlésen igazán megható hozzászólások hangzottak el. Ez is ugyanott zajlott le, a Blanche utcai teremben, amelynek bálrendező tulajdonosa csődbe jutott. Már az elnök megérkezése előtt a lehető legkedvezőbb hírek szállongtak a zsúfolt teremben, különösen egy, amelyet a részvevők egymás fülébe suttoztak: Rougon miniszter, az igazgató fivére, kit az ellenzék egyre hevesebben támad, úgy látszik, segíti a Világbankot, ha a társaság lapja, a *Reménység*, ez a volt katolikus irányzatú sajtóorgánus, hajlandó a kormányt támogatni. Az egyik baloldali képviselő bedobott a köztudatba egy szörnyű jelszót, amely végigszáguldott egész Franciaországon, s felébresztette a társadalmi öntudatot: „December 2-a alávaló büntett volt!” Erre nagy dolgokkal kellett válaszolni: a megrendezendő Világkiállítás megtízszerezi a kereskedelmi forgalmat, hatalmas nyereségekre számítottak Mexikóban és másutt, hiszen a Császárság dicsősége a tetőpont felé ívelt. A részvényesek egy másik kis csoportjában, ahol Jantrou és Sabatani szónokolt, nagyokat kacagtak egy másik képviselőn, akinek a hadseregről folytatott vita során az a különös ötlete támadt, hogy Franciaországban is be kellene vezetni a porosz hadkötelezettség rendszerét. A Kamara persze mulatott rajta: alaposan megzavarhatta bizonyos emberek esztét a Poroszországtól való félelem a dániai konfliktus következtében és az olaszok Solferinót követő, elfojtott neheztelése miatt. De amikor a vezetőség, Hamelinnel az élén, bevonult a terembe, a magánbeszélgetések zivaja és az általános hangzavar egy csapásra elhalt. Saccard még szerényebbnek mutatkozott, mint a felügyelő bizottság ülésén, s úgy viselkedett, mintha teljesen bele akarna veszni a tömegbe. Megelégedett azzal, hogy megadta a jelt a tömegnek, mikor kell tapsolni s helyeselni a beszámolóknak, amelyben tájékoztatták a közgyűlést az első költségvetési időszak

eredményeiről, amit felülvizsgált és elfogadott Lavignière és Rousseau személyében a felügyelő bizottság, és amelyben előterjesztették a javaslatot a tőke megduplázására. Csak a részvényesek közgyűlése volt illetékes engedélyezni ezt az emelést, s a közgyűlés, megrésze-gülten az Egyesült Tengerhajózási Társaság és a Török Nemzeti Bank millióitól, lelkesedve el is fogadta a javaslatot, mert belátta, hogy feltétlenül olyan alaptőkét kell biztosítani, amely megfelel a mind nagyobb jelentőségre szert tevő Világbanknak. Ami pedig a Kármel-hegyi ezüstmányákat illeti, az erről szóló közlést áhítatos remegéssel fogadták: s amikor a részvé-nyesek, hálálkodva az igazgatónak, az elnöknek és a tisztikarnak, szétszéledtek, valamennyien a Kármel-hegyről álmodoztak, erről a csodálatos ezüstzáporról, amely a dicsfénytől ragyogó szent helyekről hull alá.

Két nap múlva Hamelin és Saccard, ezúttal az alelnök Robin-Chagot örgróf kíséretében, elment a Szent Anna utcai közjegyzőhöz, dr. Lelorrainhez, hogy bejelentse a tőkefelemelést, s közölte a jegyzővel, hogy minden részvényt jegyeztek. A valóságban azonban körülbelül háromezret nem vettek át az előjogos eredeti részvényesek, s ez a társaság kezén maradt, és névleg megint csak Sabatani számlájára írták őket. Ugyanúgy történt, mint az előző esetben, de ezúttal még jobban megszegték a törvényt azzal, hogy a Világbank pénztáraiban a saját értékpapírai feküdtek, mintegy harci tartalékként, hogy lehetővé tegyék a banknak a spekulációt, és hogy igazi tőzsdecsatát vívhasanak az árfolyam fenntartásáért, ha esetleg összefognak ellene a besszre spekulálók.

Egyébként Hamelin, noha nem helyezte ezt a törvénytelen taktikát, végül is teljesen Saccard-ra bízta magát a dolog pénzügyi oldalát illetően. Hamelin, Saccard és Caroline között hármasban csupán arról a második kibocsátásból származó ötszáz részvényről folyt le egy megbeszélés, ami ismét birtokukba jutott az elsőből rájuk erőszakolt ötszáz után, s ami természetesen megkészszerzte részvényeik számát, úgyhogy ez most ezerre rúgott, amiért a névérték esedékes negyedrésze és a jutalék fejében százharmincötezer frankot kellett befizetniük. Ezt a két testvér feltétlenül ki akarta egyenlíteni, mert váratlanul éppen ekkor kapták meg egy nagynénjük háromezrezer frankos örökségét, aki két héttel fia halála után hirtelen elhunyt ugyanabban a betegségben, mint a fia. Saccard ezt nem akadályozta meg, azonban arról nem tájékoztatta őket, hogyan fogja kifizetni a saját részvényeiért járó összeget.

- Ó, ez az örökség! - mondta nevetve Caroline asszony. - Ez egyszer szerencsénk volt... Úgy látszik, maga valóban boldogságot hoz nekünk. A fivérem harmincezer frank fizetést és jelentős összegű kiszállási díjat kap, s ráadásul most annyi arany hull az ölünkbe az égből, persze biztosan azért, mert már nincs rá szükségünk... Egyszóval máris meggazdagodtunk.

Őszinte hálával nézett Saccard-ra, már legyőzötten bízott benne, és napról napra elhomályo-sult éleslátása az iránta érzett egyre növekvő gyengédség áradatában. Mégis, egy rá jellemző vidám őszinteségrohamában megmondta:

- Azért, ha ezt a pénzt én magam kerestem volna, biztosíthatom magát, nem kockáztatnám a maguk üzleteiben. De hát itt van ez a nagynéni, akit nem is nagyon ismertünk, a pénz, amiről még csak nem is álmodtunk, egyszóval, ezt az utcán talált pénzt valahogy nem is nagyon érzem tisztességesnek! Még szégyellem is... Tudja, nem kedves a szívemnek, hát hadd vesszen el.

- Éppen ezért - mondta szintén tréfálkozva Saccard -, ez a pénz megsokszorozódik, és milliókat hoz majd. Éppen a lopott pénz hozza a legnagyobb hasznot... Egy hét sem telik bele, meglátja, majd meglátja, hogyan fog emelkedni az árfolyam!

És valóban, Hamelin, akinek el kellett halasztania utazását, csodálkozva állapította meg, hogy milyen rohamosan emelkedik a Világbank részvényeinek árfolyama. A május végi elszámolá-snál az árjegyzés már hétszáz frank fölé emelkedett. Ez a tőkefelemelés szokásos eredménye

volt, klasszikus fogás, minden újabb kibocsátás felkorbácsolta a sikert, és az árfolyam megugrott. Emellett az is közrejátszott, hogy a Világbank pénzügyi támogatását élvező vállalatok valóban jelentősek voltak, s a Párizs-szerte kiragasztott sárga plakátok, amelyek hírül adták, hogy a közeljövőben megkezdik a Kármel-hegyi ezüstbányák kiaknázását, kezdték megmámorosítani az elméket, megrészegették a publikumot, és olyan lelkesedést szítottak, amely egyre csak fokozódik, és végül magával ragadja a józan ész utolsó szikráját is. A talajt jól előkészítették: a Császárság bomlott hulladékból álló, fékevesztett vágyaktól fűtött televénye nagyon is kedvezett a spekulációnak, amelynek vad fellángolásai minden tíz vagy tizenöt évben eltömik és megmérgezik a Tőzsdét, csak vért és romokat hagyva maguk után. Már is gomba módra szaporodtak a gyanús vállalkozások, s a hatalmas társaságok a pénzügyi kalandok útjára léptek. A Császárság zajos felvirágzása, az öröm és a fényűzés zsvivaja közepett, amelynek végdicsősége, csalárd mennybemenetele és mesés tündöklése a hamarosan megnyíló Világkiállítás lesz, felszökött a játék eszevesztett láza. És ebben a tömegeket megragadó tébolyult lelkesedésben, a Párizsban úton-útfélen kínáló, csábító üzleti vállalkozások tülekedésében a Világbank végre olyan hatalmas gépezetként indult meg, amely arra rendeltetett, hogy mindent felborítson, mindent eltiporjon, és amelyet néhány heves kéz mértéktelenül fűtött egészen a robbanásig.

Caroline asszony, amikor fivére visszautazott Keletre, ismét egyedül maradt Saccard-ral, és újra elkezdődött meghitt, már-már hitvesi életük. Továbbra is kitartóan gondoskodott a háztartásról, segített neki a takarékoskodásban, hű gazdasszonyként, noha közben mindkettőjük anyagi helyzete megváltozott. És a derűs nyugalomban megőrizte állandó jó kedélyét, és csupán egyetlen dolgon, a Victor sorsán nyugtalankodott, tépelődött, mert habozott, hogy továbbra is eltitkolja-e az apa elől fia létezését. A Munkaotthonban nagyon panaszkodtak a fiúra, mert irtó pusztítást végzett. Minthogy a fél éves próbaidő letelt, vajon elővezesse-e most a kis szörnyeteget, mielőtt még megszabadította volna romlott ösztöneitől? Caroline néha szinte úgy érezte, hogy belebetegszik.

Egy este már azon a ponton volt, hogy felfedi titkát. Saccard, akit nagyon bosszantott a Világbank kicsinyes berendezkedése, éppen rábírta az igazgatóságot: bérelje ki a szomszéd ház földszintjét, hogy így nagyobbak legyenek az irodahelyiségek, addig is, míg javasolni meri álmai fényűző palotájának felépíttetését. Ismét összekötő ajtókat nyitattott, válaszfalakat bontatott le, tolóablakokat szereltetett fel. És amikor Caroline asszony hazajött a Bineau körútról, még hozzá kétségbeesetten Victor szörnyű rakoncátlansága miatt - a gyerek legutóbb majdnem leharapta az egyik pajtása fülét -, kérte Saccard-t, menjen fel vele a lakásukba.

- Kedves barátom, beszélni szeretnék magával.

Hanem odafent, amikor látta, hogy a válla csupa malter, és az imént támadt újabb nagyobbítási ötlete mennyire lelkesíti, és pedig, hogy a szomszéd ház udvarára is üvegtetőt kellene szerelni, az asszony nem érzett elég bátorságot hozzá, hogy szánalmas titkával megzavarja. Nem, még várni fog, talán mégiscsak megjavul végül ez a szörnyű semmirekellő is. Caroline-t a mások bánata mindig leszerelte.

- Nos, kedvesem, én is az udvarról akartam beszélni. Nekem is pontosan ez az ötletem támadt.

A *Reménység* című nyomorultul tengődő katolikus lap, amelyet Saccard Jantrou javaslatára megvásárolt, hogy a Világbank alapítását beharangozza, egy Szent József utcai öreg, sötét és nyirkos ház első emeletén, az udvar mélyében volt. Az előszobából egy folyosó nyílt, ahol örökösen égett a gázlámpa; balra a főszerkesztő Jantrou szobája helyezkedett el, mellette egy Saccard-nak fenntartott szobával, jobbra pedig egymás után sorakozott a szerkesztőség közös terme, a titkárság és a különböző irodák. A lépcsőfeljárat másik oldalán volt a kiadóhivatal meg a pénztár, amelyet a lépcsőt megkerülő belső folyosó kötött össze a szerkesztőséggel.

Az egyik napon Jordan éppen befejezte a napi krónikát a közös teremben, ahová már korán bemenekült a látogatók elől. Pontban négy órakor kijött, és Dejoie hivatalsegédhez indult. Annak ellenére, hogy verőfényes júniusi nap volt, a folyosót élesen bevilágította a gázlámpa, Dejoie ennek fényénél mohón vizsgálta az éppen kézhez kapott tőzsdei tájékoztatót, amelyet ő olvasott elsőnek.

- Mondja csak, Dejoie, Jantrou jött meg az imént?

- Igen, uram.

A fiatalember kis ideig habozott, nem tudta, mitévő legyen. Eleinte sok baja volt boldog családi életében, ki kellett fizetnie a régi adósságait, és bár szerencséjére rátalált erre az újságra, ahol közölték cikkeit, még mindig nagyon szűkében volt a pénznek, annál is inkább, mivel a fizetését bírói úton letiltották, s most megint váltót kellett kifizetnie, nehogy néhány rozoga bútorát elárverezzék. Már kétszer hiába kért előleget a főszerkesztőtől, aki azzal utasította el, hogy a kezéhez kézbesített végzéssel letiltották a fizetését. Jordan most mégis rászánta magát, hogy bemegy, és már odaért az ajtóhoz, amikor az irodaszolga azt mondta:

- Csakhogy Jantrou úr nincs egyedül.

- Ja úgy! Hát ki van nála?

- Saccard úrral érkezett, és Saccard úr szigorúan meghagyta, hogy Huret urat várja, s rajta kívül senkit se engedjenek be.

Jordan megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor meghallotta, hogy el kell halasztania a pénzkérést, ami nagyon neheze érett.

- Na jó, akkor megyek, és befejezem a cikket. Majd szóljon, ha a főszerkesztő szabad lesz.

És már el akart távozni, amikor Dejoie kitörő örömujjongással megállította:

- Tudja, hogy a Világbank már hétszázötvenen áll?!

A fiatalember, jelezvén, hogy neki igazán mindegy, legyintett, és visszament a szerkesztőségbe.

Saccard a Tőzsde után majdnem mindennap felment az újság szerkesztőségébe, sőt gyakran találkozókat beszélt meg a részére fenntartott szobában, hol mindenféle különleges és titkos ügyeket tárgyalt meg. Ráadásul Jantrou, aki hivatalosan csak főszerkesztője volt a *Reménység*-nek, s kicirkalmazott, szóvirágos stílusban írta politikai cikkeit, amelyeknek „klasszikus tökélyű irányát” még ellenségei is elismerték, valójában Saccard titkos ügynöke volt, és készségesen intézte el a különféle kényes megbízásokat. Többek között ő szervezte meg a Világbank hatalmas reklámhadjáratát. A Párizsban hemzsegő sok kis pénzügyi lapocskából kiválasztott egy tucatnyit, és megvette őket. Ezek közül az újságok közül a legjobb egy-egy gyanús bankház birtokában voltak, ezek a cégek aztán nagyon egyszerű taktikához folya-

modtak: az újságot az előfizetőknek két-három frank évi díjért küldték meg, bár ez az összeg még a postai költségek fedezésére sem volt elég; a cégeket azonban kárpótolta az, hogy megtollasodtak azoknak a klienseknek a pénzén és értékpapírjain, akiket újságukkal toboroztak. A kis járadékosoknak hasznos tőzsdei árfolyamok, a nyereségekötvény-húzások és különféle szakfelvilágosítások ürügyén ezek a lapocskák eleinte szerény, ésszerű, majd pedig mértéktelen és arcátlanul hazug reklámhadjáratot indítottak javaslatok és tanácsok formájában, amelyek aztán tönkretették a jóhiszemű előfizetőket. E két-háromszáz kiadvány közül, amelyek ily módon kifosztották Párizst és Franciaországot, Jantrou ösztönére támaszkodva azokat a lapokat választotta ki, amelyek még nem nagyon járatták le magukat, és tekintélyük még nem volt nagyon megtépázva. A legfőbb üzlete azonban, amelyet fontolgatott, az volt, hogy megveszi a *Tőzsdei tájékoztató* című lapot, mert ennek tizenkét éves működése feltétlen becsületességről tanúskodott; ezt a becsületet azonban nem lehetett olcsón megkapni, így Jantrou arra várt, hogy a Világbank gazdagabb legyen, és olyan helyzetet biztosítson magának, ahol egy utolsó trombitajelre felharsan a diadal fülsiketítő kürtszava. Törekvései azonban nem korlátozódtak arra, hogy engedelmes zászlóaljbatoborzott maga köré ezekből a szaklapokból, amelyeknek minden száma tele volt Saccard csodálatos üzleteinek a dicsőítésével, a jelentősebb politikai és irodalmi lapokkal is megegyezett, s ezek megfelelő sordíj ellenében jóindulatú híreket dicsőítő cikkeket közöltek. Hogy megszerezze támogatásukat, ingyen címleteket biztosított nekik az új részvénykibocsátások alkalmával. Ezenkívül irányítása alatt a *Reménység* tovább folytatta mindennapi hadjáratát, és pedig nem valami nyers, hevesen helyeslő kampányt, hanem magyarázkodva, sőt vitázva, szép lassan hódította meg a közönséget, hogy aztán szabályszerűen kifossa.

Ezen a napon Saccard azért zárkózott be Jantrou-val, hogy az újságról beszéljen vele. A reggeli számban olyan túlzott dicsérő cikket talált Huret tollából, Rougon előző napi kamarai beszédéről, hogy rettentő dühbe gurult, s most a képviselőre várt, hogy magyarázatot kérjen tőle. Csak nem hiszik, hogy fivére zsoldjába szegődött? Vagy Huret azt gondolja, azért fizetik, hogy lejárassa az újságot, a lap politikai vonalát, hogy feltétlen helyesléssel kommentálja a miniszter minden lépését? Jantrou némán elmosolyodott, amikor Saccard megpendítette a lap vonalát. Mellesleg roppant nyugalommal hallgatta, körmét vizsgálgatta, hiszen a levegőben lógó vihar nem az ő fejét fenyegette. Ő a kiábrándult irodalmár cinizmusával, a legteljesebb megvetéssel tekintett az irodalomra, az első kolumnára éppúgy, mint a másodikra, ahogyan az oldalakat nevezte, ahol megjelentek a cikkek, beleértve az övéit is, s csak akkor kezdett izgalomba jönni, amikor a hirdetések kerültek szóba. Most vadonatúj küllemmel büszkélkedett, divatos császárcabát simult derekára, gomblyukában a Becsületrend színpompás szalagsokra ékeskedett, nyáron világos színű, könnyű felöltőt vetett a karjára, télen meg kétezer frankos bundába bújt, s különösen fejfedőit választotta ki gondosan, ezeket a kifogástalan, tükörfényes kürtőkalapokat. Egyébként eleganciája nem volt hiánytalan, átütött rajta az enyhe szenny, a bordeaux-i gimnáziumból a párizsi Tőzsdére került, lecsúszott tanár régi szurtossága, bőréhez tapadt az a sok piszok és kosz, amelyhez tíz éven át dörgölözött; hasonlóképpen újdonsült szerencséséből fakadt szemtelen magabiztossága mellett még mindig volt benne némi alacsony alázat, amikor hirtelen visszahúzódott, mert félt, mint régen, hogy valaki fenéken billenti. Százezer frankot keresett évente, de kétszer annyit szórt el, nem tudni, mire, hiszen nem hivalkodott szeretővel, bizonyára valamilyen titkos, ocsmány romlottság megszállottja volt, ez lehetett az ok, ami miatt száműzték a közoktatásból. Mellesleg lassan az abszint is tönkretette, a szesz a nyomorúságos napjaiban, a hajdani lebu-jokban megkezdett rombolását most a fényes kaszinókban folytatta, kitépve utolsó hajszálait, ólomszínűvé sápasztva koponyáját és arcát, amelynek utolsó dísze legyezőszerű, fekete szakállá maradt, a még mindig hódító, szép férfiszakáll. És amikor Saccard megint hivatkozott a hetilap vonalára, egyetlen legyintéssel megállította, annak az embernek a fáradt moz-

dulatával, aki nem szereti idejét hasztalanul elfecsérelni, s aki, minthogy Huret késlekedett, most rászánta magát, hogy a valóban komoly ügyekre terelje a szót.

Bizonyos idő óta Jantrou-nak új reklámötletei támadtak. Először arra gondolt, hogy mintegy húszoldalas könyvecskét ír a Világbank beharangozott nagy vállalkozásairól, s brosuráját egy könnyed stílusban megírt kisregény olvasmányosságával teszi vonzóvá; el akarta önteni a vidéket ezzel a kiadvánnyal, pár garasért osztogatnák még az isten háta mögötti kis falvakban is. Aztán azt tervezte, hogy sajtóügynökséget alapít, bizalmas börzeértesítőt szerkeszt, a közlőnyt megküldi a száz legjobb megyei újságnak, és pedig ajándékba vagy nevetségesen csekély előfizetés fejében, így azután nemsokára olyan átütő erejű fegyver lesz a kezükben, amellyel minden velük vetélkedő bankház kénytelen számolni. Ismerte Saccard természetét, s addig duruzsolta a fülébe ötleteit, amíg elfogadta, magáévá tette, s annyira felkarolta, hogy szinte újjáteremtette őket. Teltek a percek, s már a negyedévi reklámköltségek felhasználásának megállapításánál tartottak, meghatározták, hogy mennyi szubvenciót fizetnek a nagy lapoknak, megvásárolják az egyik konkurrens cég veszedelmes bulletinszerkesztőjének a hallgatását, s egy köztiszteletben álló, nagyon régi lap negyedik oldalának árlejtéssel bérbeadott hasábjait. És bőkezűségük, ez a sok pénz, amelyet ilyen csinnadratta közepett szórtak szét a négy égtáj felé, főleg arra vallott, hogy milyen mélységesen megvetik a közönséget, s mint okos üzletemberek, mennyire lenézik a nyáj sötét tudatlanságát, amely minden dajkamesét bevesz, egy kukkot sem ért a bonyolult börzemüveletekből, úgymint még a vásári kikiáltó legdurvább módszereivel is meg lehet szédíteni, be lehet zsebelni millióit.

Amikor Jordannak már csak ötven sor hiányzott a két hasábból, Dejoie megzavarta, közölve, hogy keresik.

- Jaj - rémüldözött az újságíró -, a főszerkesztő úr egyedül van?

- Nem, Jordan úr, még nincs... A kedves felesége van itt, s beszélni kíván önnel.

Jordan izgatottan rohant ki. Néhány hónap óta, mióta Méchainné végre rájött, hogy a *Reménység*-be írja a saját nevének cikkeit, Busch üldözőbe vette, hogy behajtsa rajta azt a hat ötvenfrankos váltót, amelyet valaha egy szabónak írt alá. Ezt a háromszáz frankot még csak megfizette volna, de ami elkészerítette, az a költségek roppant magas összege volt, adóssága ugyanis összesen hétszázharminc frank tizenöt centime-ra rúgott. Pedig megpróbált kiegyezni, belement, hogy havonta száz frankot törleszt, minthogy azonban a fiatal házaspárnak sürgősebb szükségletei voltak, ezt sem tudta megfizetni, így a költségek minden hónapban magasabbra hágtak, és ismét elkezdődtek a kínos kellemetlenségek. A jelen pillanatban megint egy újabb heves roham ostromát kellett kiállnia.

- Na mi baj? - kérdezte feleségétől, akit az előszobában talált.

Ennek azonban nem volt ideje válaszolni, mert hirtelen felpattant a főszerkesztő irodájának ajtaja, és a küszöbön megjelent Saccard.

- Nahát! Ez már több a soknál! Dejoie, mi van Huret úrral?

A megrémült altiszt ijedten dadogta:

- Hát kérem, uram, nincs itt, és bizony én nem tudom idecipelni, én...

Saccard káromkodott egyet, és becsapta az ajtót. Jordan pedig, miután az egyik szomszédos dolgozószobába vitte a feleségét, végre nyugodtan kérdezte meg:

- Mi van, édesem?

Az általában vidám és bátor Marcelle most teljesen feldúltnak látszott, pedig a nevető szemű, egészséges szájú, kövérkés termetű, barna hajú asszonyka arca még a nehéz órákban is boldog jókedvet sugárzott.

- Jaj, Paul, ha tudnád! Eljött hozzánk valaki, jaj, egy szörnyen csúnya ember, rossz szagot árasztott, azt hiszem, ivott... És azt mondta, hogy mindennek vége, hogy holnap elárverezik bútorainkat. És volt nála egy plakát, mindenáron ki akarta akasztani a kapura...

- De hát ez lehetetlen! - kiáltotta Jordan. - Semmilyen értesítést sem kaptam, ez nem szabályos eljárás.

- Jaj, igen, te még annyira sem ismered ki magad, mint én. Amikor iratok érkeznek, még el sem olvasod őket... Szóval, hogy ne akassza ki a hirdetést, két frankot adtam neki, és ideszaladtam, mert azt akartam, hogy azonnal értesülj a dologról.

Kétségbe voltak esve. Szerették szegényes kis, Clichy sugárúti otthonukat, a kék ripsszel bevont néhány mahagóni bútort, amelynek havi részleteit csak nagy nehezen tudták kifizetni, de amire olyan büszkék voltak, bár néha nevettek rajta, mert visszataszítóan nyárspolgári ízlésre vallónak találták. Szerették, mert ez a két szűk szoba már a nászéjszaka óta élvezett boldogságukhoz tartozott, a lakás kicsi volt, de szépen besütött a nap, és pompás kilátás nyílt belőle egészen a Valerianus hegyig. Hány szeget vert be ide a fiatal pár, s milyen leleményesen tapétázta ki a falat drinápolyi vörös pamutkelmével, hogy bohémas külsőt adjon a lakásnak! Hát lehetséges, hogy mindezt újra meg újra, hogy kiűzik őket ebből a kedves zugból, ahol még a nyomort is gyönyörűséggel viselték el?

- Ide figyelj - mondta az ifjú férj -, éppen előleget akartam kérni, megteszem a tőlem telhetőt, de nincs sok reményem.

Erre felesége habozva bár, de közölte vele, hogy mi az ő ötlete:

- Nézd, én a következőre gondoltam. Ó, nem tenném meg, ha te nem értenél egyet vele, amit az is bizonyít, hogy idejöttem megbeszélni veled... Szóval arra gondoltam, hogy a szüleimhez fordulok.

Paul hevesen tiltakozott:

- Nem, nem, ezt soha! Tudod, hogy nem akarok semmivel sem tartozni nekik.

Ami azt illeti, a Maugendre család változatlanul rendes volt velük, ő azonban továbbra is neheztelt rájuk fagyos magatartásukért, mert apja öngyilkossága után, amikor teljesen megrendült vagyoni helyzete, csak akkor egyeztek bele leányuk régóta tervezett házasságába, amikor Marcelle határozottan kinyilvánította szándékát, de még ekkor is rá nézve sértő óvatossági rendszabályokhoz folyamodtak, egy garast sem adtak neki, meg lévén győződve róla, hogy az olyan fiatalember, aki újságokba irogat, úgymint mindent elherdál. Később lányuk majd megkapja az örökséget. Így azután mindketten, a férj éppúgy, mint a fiatal feleség, szinte dicsőséget csinált az éhezésből, semmit sem kért a szülőktől, azonkívül, hogy hetenként egyszer, vasárnap este, náluk vacsorázzon.

- Hidd el - folytatta Marcelle -, aggályaink teljesen nevetségesek. Hiszen én vagyok az egyetlen gyermek, különben is, egy napon mindent én örökölök!... Apám úton-útfélen hangoztatja, hogy tizenötezer frank járadékot keresett La Villete-en a ponyvaüzletével, arról nem is beszélve, hogy van egy szép kis kertes villájuk, ahová visszavonultak... Ostobaság olyan sokat kínlódnunk, amikor ők mindenben dúskálnak. Alapjában véve sohasem voltak rosszak hozzánk. Mondom, hogy felkeresem őket!

Marcelle bátran mosolygott, határozottságával, jó gyakorlati érzékével azon volt, hogy boldoggá tegye szeretett férjét, aki olyan sokat dolgozott, de sem a kritika, sem a közönség nem méltatta másra, mint nagy közömbösségre és néhány ledorongolásra. Jaj, a pénz! Szerette volna vékaszámba szórni neki, és Paul nagyon is buta lenne, ha finnyáskodnék, hiszen ő szereti, és neki köszönhet mindent. Ez volt az ő tündérmeséje, az ő saját Hamupipőkéje: az ő

királyi famíliájának a kincsei, amit kis kacsójával az ő tönkrement királyfija lába elé helyezett, hogy segítse pályáját a dicsőség, a világ elismerésének meghódítása felé.

- Ugyan - buzdította vidáman csókolgatva férjét -, mégiscsak kell, hogy valamilyen hasznot húzz belőlem, nem szabad, hogy minden nehézség téged sújtson.

Paul engedett, s megegyeztek benne, hogy Marcelle nyomban útnak indul a Batignolles negyedbe, a Legendre utcába, ahol szülei laktak, aztán majd visszajön a pénzzel, hogy férje még aznap este kifizethesse tartozását. És amikor Paul elkísérte a lépcsőházig, méghozzá olyan izgatottan, mintha felesége hosszú, veszedelmes útra indulna, félre kellett húzódnuk, hogy bevonulhasson a végre megérkező Huret. Amikor Paul visszament a szerkesztőségbe, hogy befejezze tárcáját, hallotta, hogy Jantrou irodájában hevesen veszekednek.

Saccard ismét hatalma teljében volt, újra ő volt a pénz ura, s azt akarta, hogy engedelmessédjön neki, tudva, hogy abban a szédítő meggazdagodási játszmaiban, amelyet velük együtt játszott, mindnyájukat a kezében tartja a nyereség reményével és a veszteség rémületével.

- Jaj, hát itt van végre - kiáltotta, amikor észrevette Huret-t. - Azért időzött olyan sokáig a Parlamentben, hogy átnyújtsa a nagy férfiúnak berámázott cikkét?... Tudja meg, hogy torkig vagyok a tömjénfüsttel, amelyet arcába fúj, és azért hívtam ide, hogy megmondjam: ebből elég volt, és kérem, hogy a jövőben más cikkekkel tiszteljen meg bennünket.

Huret meghökkenten nézett Jantrou-ra. Ez azonban elhatározta, hogy nem hívja ki ura haragját azzal, hogy a képviselő segítségére siet, s így csak révetegen simogatta szép szakállát.

- Hogyhogy más cikkekkel? - nyögte ki végül a képviselő. - Azzal tisztelem meg, amire kért!... Amikor ön vette át a *Reménység*-et, a katolikus és királypárti körök eme előretolt bástyáját, amely heves hadjáratot indított Rougon ellen, éppen ön kért dicshimnusz zengő cikksorozat írására, hogy fivére lássa: ön nem akar szembeszállni vele, és hogy így napnál világosabb legyen a lap új vonala.

- De hát éppen azzal vádoló - fortyant fel még hevesebben Saccard -, hogy a lap vonalát teszi tönkre... Csak nem gondolja, hogy teljesen be akarok hódolni a fivéremnek? Annyi bizonyos, hogy én sohasem titkoltam hálás csodálatomat és odaadásomat a császár iránt, nem felejttem el mindazt, amit neki köszönhetünk, és amit neki köszönhetek, én személyesen. Ha azonban jelezzük az elkövetett hibákat, nem azt jelenti, hogy támadjuk a Császárságot, hanem ellenkezőleg, azt, hogy eleget teszünk a hű alattvaló kötelességének. Ez, kérem, az újság vonala: önfeláldozóan támogatjuk a dinasztiát, de megőrizzük teljes függetlenségünket a miniszterekkel, azokkal a nagyravágyó személyiségekkel szemben, akik tülekedve harcolnak a Tuilériák kegyeiért!

És részletezni kezdte a politikai helyzetet, hogy bebizonyítsa: a császárt rossz tanácsadók veszik körül. Azzal vádolta Rougont, hogy már nincs a régi, tántoríthatatlan erély, az abszolút hatalomba vetett hit birtokában, egyszóval a liberális nézetekkel kacérkodik, ama egyetlen céltól vezetettve, hogy megtartsa tárcáját. Saccard mellét verve bizonygatta, hogy az első perctől fogva rendíthetetlen bonapartista, az államcsíny híve, mert az a szilárd meggyőződése, hogy az ország üdvössége ma csakúgy, mint hajdanában, egyetlen ember lángeszétől és erejétől függ. Igenis, hogy gátat vessen a megjósolt gyors bukásnak, inkább a parancsuralom szélsőséges híveihez csatlakozik, egy követ fúj a katolikusokkal, mint hogy támogassa fivére átállását, s hogy vesztébe hagyja rohanni a császárt az újabb engedményekkel. Vigyázzon csak Rougon, mert a *Reménység*, ha kell, ismét újrakezdheti Róma érdekében indított hadjáratát!

Huret és Jantrou döbbenet hallgatta haragos kitörését, mert sohasem sejtette, hogy ilyen mélységes politikai meggyőződése van. A képviselő jónak látta, hogy védelmébe vegye a kormány legújabb lépéseit:

- Hát kérem, kedves barátom, ha a Császárság a szabadság irányában halad, csak azért teszi, mert az egész ország nagyon határozottan taszítja erre az útra... Az ár a császárt is magával ragadta, s Rougonnak akarva, nem akarva a nyomába kell szegődnie.

De Saccard máris más sérelmekre hivatkozott, s esze ágában sem volt, hogy valamilyen következetességet vigyen támadásaiba:

- És nézze, kérem, ugyanez a helyzet a külügyeket illetően, bizony, siralmasan alakulnak... A solferinói csata után megkötött villafrancai béke óta Olaszország neheztel ránk, hogy nem arattuk le hadjáratunk babérait, és nem adtuk neki Veneziát, olyannyira, hogy ma már Poroszország szövetségese, mert bizonyos benne, hogy Berlin segít neki megverni Ausztriát... Amikor majd kitör a háború, meglátja, milyen zenebona támad, és milyen kellemetlen helyzetbe kerülünk, annál is inkább, mert elkövettük a nagy hibát, és hagytuk Bismarckot meg Vilmos királyt, hogy a dániai ügyből kifolyólag megkaparintsák a hercegségeket, és ezzel sárba tiportuk a szerződést, amelyet pedig Franciaország is aláírt: ez bizony nagy pofon volt, mi tagadás, s most nincs más hátra, mint hogy másik orcánkat is odatartsuk... Bizony, a háború most már elkerülhetetlen; emlékszik, milyen mélyre zuhantak a múlt hónapban a francia és olasz állampapírok, amikor azt hitték, hogy esetleg beavatkozunk a német ügyekbe? Meglátja, talán bizony két hét sem telik bele, és Európa lángban áll.

Huret meglepetése egyre nőtt, és szokása ellenére kitört:

- Úgy nyilatkozik, mint az ellenzéki újságok, de csak nem akarja, hogy a *Reménység*, a *Század* és a hasonló lapok nyomába szegődjék?... Már csak az hiányzik, hogy ezeknek a laposkáknak a példájára arra célozgatson: a császár hagyta magát megaláztatni a hercegségek kérdésében, és csak azért hagyja Poroszországot büntetlenül terjeszkedni, mert hosszú hónapok óta egész hadtestet tart Mexikóban. De vallja be őszintén, hogy Mexikónak befellegzett, csapataink hazatérnek... Aztán meg nem is értem magát, kedves barátom. Ha egyszer meg akarja tartani Rómát a pápának, akkor miért tesz úgy, mintha nem örülne annak, hogy ilyen gyorsan megkötötték a villafrancai békét? Hiszen ha Veneziát átengedjük Itáliának, két év sem telik bele, és az olaszok Rómában lesznek, ezt maga éppen olyan jól tudja, mint én, és Rougon is tisztában van vele, bár a szószéken megesküszik az ellenkezőjére.

- Úgy, tehát maga is tudja, hogy gazember! - rikkantotta győzedelmesen Saccard. - Vegye tudomásul, a pápához senki nem fog nyúlni. Az egész katolikus Franciaország a védelmére kel... Neki adjuk a pénzünket, igen, a Világbank egész tőkét. Nekem megvan a magam terve, ami nekünk szívügyünk, és ha kihoz a sodromból, kénytelen leszek előhozakodni azzal, amiről még nem akartam beszélni!

A felcsigázott Jantrou kezdte pedzeni a dolgot, s hegyezte a fülét, hogy hasznos húzhatson a röptében elkapott szavakból.

- Végső soron - mondta Huret - szeretném tudni, milyen vonalhoz igazodjak cikkeimben. Ezt kell megbeszelnünk... Azt akarja, hogy beavatkozunk vagy nem? Ha a nemzeti függetlenség elvét hangoztatjuk, akkor vajon milyen joggal avatkozhatunk Itália és Németország ügyeibe?... Bismarck ellen akar hadjáratot indítani? Igen! Határaink védelme ürügyén, amelyeket veszély fenyeget...

De ekkor Saccard magánkívül felugrott székéről, és kirobbant:

- Hogy mit akarok? Elegendem van belőle, hogy Rougon le se köp... Mit képzel! Azok után, amit érte tettem!... Megveszem a legmegátalkodottabb ellenségének a lapját, s híven támogatom

vele politikáját, hónapokon keresztül eltűröm magától, hogy dicshimnusz zengjen róla. Ezzel szemben ez a bugris soha semmiben nem segít nekünk, a mai napig is csak várjuk az ellenszolgáltatásait!

A képviselő félénken megjegyezte, hogy ott, Keleten, a miniszter ajánlása nagyban segítette Hamelint, minden ajtót megnyitott előtte, és bizonyos személyiségekre nagy befolyással volt.

- Ugyan, hagyja már! Mást nem is tehetett volna... De figyelmeztetett engem egyszer is az árfolyam emelkedéséről vagy eséséről előző nap, noha olyan előnyös helyzetben van, hogy mindenről értesül? Emlékezzék csak vissza! Hússzor is megbíztam magát, hogy puhatolózzék nála, hiszen mindennap találkozik vele, és maga még a mai napon is csak készül arra, hogy valami igazán hasznos értesülést közöljön velem... Pedig igazán nem kerülne nagy fáradtságába, hogy egy-két szót üzenjen magával.

- Természetesen, de ha egyszer nem kedveli ezeket a dolgokat, azt mondja, ezek sötét ügyek, amelyeken végül mindig rajtaveszt az ember.

- Ugyan ne meséljen! Talán Gundermann-nal szemben is ilyen rigolyás? Elöttem játssza a becsületesdit, s közben Gundermann-t tájékoztatja.

- Ó, persze, Gundermann-t, igen! Gundermann-ra mindegyiknek szüksége van, nélküle egyetlen kölcsönt sem tudnának kibocsátani.

Hanem erre aztán Saccard győzedelmesen összecsapta tenyerét:

- Hát itt van a kutya elásva! Maga is elismeri! A Császárság eladta magát a zsidóknak. Minden pénzünk elkerülhetetlenül az ő karmaik közé kerül. A Világbank meg csak omoljon össze teljhatalmuk előtt.

És tobzódni kezdett öröklött gyűlöletében, különösen Gundermann-t szidta ádázul, mert hatalmába kerítette a régi neheztelés, a megvalósíthatatlan, veszett vágy, hogy egyszer majd ledönti, bár ő maga is sejtette, hogy ha netalán Gundermann-nal húz ujjat, abba beletörik a bicskája. Ó, ez a Gundermann! Rosszabb a porosznál, bár Franciaországban született! Bizonyos, hogy Poroszország győzelmében reménykedik, és milyen szívesen segítené a pénzével, de meglehet, hogy titokban segíti is! Már azt a véleményét is meg merte kockáztatni az egyik szalonban, hogy ha kirobban a háború Poroszország meg Franciaország között, akkor az utóbbi lesz a vesztes!

- Elegendem van ebből, érti, Huret! Vesse jól az emlékezetébe: ha a fivérem semmiben sem válik hasznomra, én sem fogom támogatni semmiben... Ha jó szót hoz tőle, azaz használható értesülést, megengedem magának, hogy folytassa dicshimnuszai zengését. Világos?

Nagyon is világos volt. Jantrou ismét ráismert az igazi Saccard-ra a politikus álarca mögött, és megint csak szakállát simogatta ujja hegyével. De Huret megfosztva a lehetőségtől, hogy a rá jellemző, óvatos, normandiai paraszt-agyafúrtságához folyamodjék, láthatóan bosszús volt, mivel boldogulását a két fivérre alapozta, s egyikkel sem akart összeveszni.

- Igaza van - mormolta -, feltesszük a hangfogót, már csak azért is, mert ki kell várni az eseményeket... És én megígérem magának: mindent megteszek, hogy vallomásra bírjam a nagy férfiút. Az első tőle megtudott híre bérkocsiba ugrom, és már itt is vagyok vele.

Saccard, miután eljátszotta szerepét, tréfálkozva mondta:

- Hiszen a maguk malmára hajtom a vizet, kedves barátaim... Nekem sohasem volt semmim, mégis egymilliót költöttem évenként.

És visszatérve a reklámra, hozzátette:

- Különben, Jantrou, ide figyeljen, kissé elevenebbé kellene tennie tőzsdei tájékoztatóját... Hiszen tudja maga, élcélődéssel, szójátékokkal. A publikum kedveli az ilyesmit, csak szellemességgel verhetünk bele a fejébe valamit... Nem igaz? Gyártson szójátékokat!

Ez egyszer a főszerkesztő sértődött meg, hiszen vesszőparipája volt a magas irodalmi szint. Mégis meg kellett ígérnie, hogy teljesíti Saccard kívánságát. Azon nyomban kisütött egy históriát arról, hogyan egyeztek bele egyes köztisztelőben álló nők, hogy legkényesebb testrészükre tetoválják a hirdetések, ezen mind a hárman hangosan kacagtak, és megint a legjobb barátok voltak.

Eközben Jordan végre befejezte tárcáját, és türelmetlenül várta felesége visszatérését. Több munkatárs érkezett, s miután elbeszélgetett velük, visszament az előszobába. Itt azonban zavartan torpant meg, mivel észrevette, hogy Dejoie fülét a szerkesztő szobájának kulcslyukához tapasztva hallgatózik, Nathalie, a lánya, meg a bejáratnál őrököl.

- Ne menjen be - hebegte az altiszt -, Saccard úr még itt van... Azt hittem, hogy hívnak...

Amióta megszerezte a Világbank nyolc részvényét, és teljes egészében kifizette őket felesége hagyatékából, a négyezer frankból, valójában arról álmodozott, hogy egyszer meggazdagszik, és most az éltette, hogy boldog izgalommal figyelte, hogyan emelkedik a kurzus; istenítette Saccard-t; minden szavát leste, mintha orákulum nyilatkozna meg benne, mikor pedig Saccard a szerkesztőségbe jött, égett a vágytól, hogy behatoljon gondolatai legmélyére, kihallgassa, mit jövendöl titkos szentélyében ez az isten. Különben ebben semmi önzés nem volt, csak a lányára gondolt, ujjongott, amikor kiszámította, hogy a nyolc részvény, amelynek árfolyama hétszázötven franknál tartott, máris kétezer frank hasznot hozott, s így a tőkével együtt ötezerkétszáz frankot tett ki. Ha a részvények még száz frankot emelkednek, meglesz a kívánt hatezer frank, a hozomány, amelyet a kartonkészítő követel, hogy beleegyezzen fia házasságába. Ha erre gondolt, szíve olvadozott, könnyes szemmel nézett lányára, kit ő nevelt, helyettesítette az anyját, és akivel mióta a kicsi visszajött a lelenből, olyan boldogan élt együtt.

Zavarba jött, és igyekezve leplezni szorongását, hetet-havat összehordott:

- Nathalie felugrott meglátogatni engem, éppen most találkozott a kedves feleségével, Jordan úr.

- Igen - magyarázta a lány -, a Feydeau utcába fordult be. Ó, hogy szaladt!

Nathalie-nak megengedte az apja, hogy egyedül mászkáljon, tökéletesen megbízott benne. És igaza is volt, amikor illedelmes magatartására hivatkozott, mivel nagyon is hideg természetű volt, s szilárdan elhatározta, hogy felépíti boldogságát, és esze ágában sem volt, hogy valamilyen ostobaság miatt veszélybe sodorja a már olyan régen kitervelt házasságot. Ez a folytonosan mosolygó, karcsú, csinos, sápadt arcú, nagy szemű lány makacsul önző volt, csak saját magát szerette.

A meglepett Jordan nem értette:

- Hogyhogy a Feydeau utcába?

De nem volt ideje tovább kérdezősködni, mert az előszobában megjelent a kifulladás Marcelle.

Jordan nyomban a szomszéd szobába akarta vezetni, de ott volt a törvényszéki rovatvezető, és így a folyosó végén egy kis padra kellett ülniük.

- Nos?

- Nos, drágám, rendben van, de nem volt könnyű.

Az ifjú férj nagyon megörült, de rögtön észrevette, hogy valami bántja a feleségét. Marcelle félhangosan, gyorsan elmondott neki mindent: hiába akart előtte titkolni bizonyos dolgokat, nem tudta magában tartani őket.

Egy idő óta Maugendre-ék megváltoztatták magaviseletüket lányukkal szemben. Már nem fogadták olyan gyengéden, mindig nyomta valami a lelküket, fokozatosan hatalmába kerítette őket egy új szenvedély, a tőzsdézés. Mindennapos történet volt: kövér, nyugodt, kopasz, ősz pofaszakállas atya és kiaszott, de tevékeny anya, aki maga is kivette részét a vagyongyarapításból; évi tizenötezer frank járadékukból úgy éltek, mint hal a vízben, és unatkoztak a semmittevésben. A férjnek már csak egyetlen szórakozása maradt: felvenni a pénzét. Akkoriban még váltig szidta a spekulánsokat, felháborodásában és sajnálkozásában vállát vonogatta, ha ezekről a szegény fajankókról volt szó, kik hagyják magukat kifosztani, és olyan sötét dolgokban sántikálnak, amelyek nemcsak ostobák, hanem tisztátalanok is. De egyszer aztán egy jelentős összegű jövedelem ütötte a markát, s akkor az a gondolata támadt, hogy befekteti egy halasztási ügyletbe, ez még nem spekuláció, csak tőkekihelyezés. Ettől fogva felvette azt a szokást, hogy villásreggeli után figyelmesen átböngészte és figyelemmel kísérte a tőzsdei árfolyamok rovatát. Így kezdődött a baj, s a szenvedély láza fokozatosan hatalmába kerítette: a játék mérgezett levegőjét szívta, figyelemmel kísérte az árhullámzást, képzeletében egy óra leforgása alatt megszerezhető milliók keringtek, hiszen ő harminc teljes év alatt kotorta össze a saját néhány százezer frankját. Nem bírta magával, és valahányszor asztalhoz ültek, erről beszélt a feleségének: micsoda fogásokat csinálna, ha nem esküdött volna meg, hogy sohasem játszik! És valamilyen tőzsdei műveletet magyarázott neki: a kávéházi Konrádok cseles taktikájával manőverezett a tőkékkel, és végül mindig diadalt aratott az elképzelt ellenség felett, mivel, véleménye szerint, a kisujjában vannak a jutalék meg a halasztási ügyletek. A felesége aggódott, és úgy vélekedett, hogy jobb akár mindjárt vízbe fulladni, mint hogy egyetlen garast is kockáztassanak, de a férje megnyugtatta. Hát kinek nézi őt a felesége? A világ minden kincséért sem tenné meg! De egyszer mégis eljött az alkalom: mindkettejüknek már nagyon régen az volt a képtelen vágya, hogy a kertben üvegházat építenek öt-hatezer frankért; egyik este aztán a férfi boldog izgalomtól remegő kézzel tett le felesége kis dolgozóasztalára hat bankót, és kijelentette, hogy éppen most nyerte a Tőzsdén: ebben a fogásban egészen biztos volt, de ezt a könnyelműséget most követte el először és utoljára, s csak az üvegház miatt vállalta a kockázatot. Felesége ingadozott a harag és az öröm között, s így nem mertte megfeddni. Egy hónap múlva már jutalékra játszott, s azt hajtogatta, hogy nincs mit félnie, ha egyszer elhatározta, hogy egy bizonyos összegnél többet nem veszít. Aztán meg - egye fene! - a sok üzlet között mégiscsak vannak kedvezőek, és ostobaság lenne őket másoknak átengedni. És végzetes erők kényszerítették, hogy belevesse magát a határ-időüzletbe. Először óvatosan, majd mind merészebben játszott, miközben a feleségét a gondos háziasszony kétségei gyötörték, s bár szeme lánggra lobbant a legcsekélyebb nyereségre is, megjósolta férjének, hogy olyan szegényen fog meghalni, mint a templom egere.

A legjobban azonban Chave kapitány, felesége fivére átkozta sógorát. Ő maga is játszott a Tőzsdén, mivel nem volt elég neki az ezernyolcszáz frank nyugdíja, de ő mindenkinél huncutabb volt: úgy járt a Tőzsdére, mintha hivatalba menne, csak készpénzben játszott, és nagyon elégedett volt, amikor este hazavitte a húsz frankját, biztosra ment, mivel ezek a mindennapos ügyletek olyan jelentéktelenek voltak, hogy nem fenyegetett katasztrófa veszéllyel. Nővére felajánlotta neki, hogy költözzön hozzájuk, mert nagyon üres volt a ház, mióta Marcelle férjhez ment, de ő visszautasította, nem akart lemondani szabadságáról, mivel romlott életet élt, a Nollet utca egyik kis kertjének a mélyén lakott egy szobában, ahol állandóan hallatszott a besurranó nők szoknyasuhogása. Nyereményeit természetesen cukorkára meg süteményre költötte fiatal barátnői társaságában. Állandóan óvta Maugendre-t, próbálta rábeszélni: hagyja abba a játékot, élje inkább világát. És amikor ez így kiáltott fel: „És

maga?”, a kapitány élénk mozdulattal válaszolta, hogy az ő esete egész más, neki nincs tizenötezer frank járadéka, különben... Abban, hogy ő játszik, egyedül ez az aljas kormány a ludas, mert nem biztosít a tiszteletre méltó veteránoknak nyugodt öregséget. Fő érve a játék ellen az volt, hogy a matematika törvényei szerint minden spekulánsnak veszítenie kell: ha nyer, visszatartják a pénzét a közvetítói díjra meg a bélyegilletékre, ha veszít, a veszteségén kívül még ezeket is ki kell fizetnie; tehát, még ha feltételezzük is, hogy legalább olyan gyakran nyer, mint amilyen gyakran veszít, az alkuszdíjat meg a bélyeget akkor is a saját zsebéből fizeti. Ezek az illetékek évente hatalmas összeget, és pedig nyolcvanmillió frankot jövedelmeznek a párizsi Tőzsdének. És gyakran ismételte ezt a számot felháborodottan: nyolcvanmillió és mind az állam, a szabadpiac meg az ügynökök zsebébe vándorol!

Ott, a szerkesztőségi folyosó kis padján mesélte el Marcelle a férjének mindezt.

- Őszintén szólva, drágám, rosszkor érkeztem hozzájuk. A mama éppen szidta a papát, hogy vesztett a Tőzsdén... Igen, úgy látszik, most minden idejét ott üti agyon. Olyan különös ez, hiszen azelőtt csak a munkát ismerte el... Egyszóval, vitatkoztak, és ott volt a *Tőzsdei tájékoztató*, a mama az orra alá dugta az újságot, és kiabált, hogy a papa semmit sem ért hozzá, ő pedig előre látta, hogy esni fog az árfolyam. Aztán egy másik újságot fogott, a *Reménység*-et, és meg akarta neki mutatni a cikket, ahonnan értesüléseit szerezte... Képzeld el, egy egész halom újság jár nekik, reggeltől estig böngészik őket, és azt hiszem, Isten bocsásson meg nekem, bár a mama haragszik, ő is kezd játszani.

Jordan nem tudta visszatartani nevetését, felesége bánatában is nagyon mulatságosan festette le neki a jelenetet.

- Egyszóval, elmondtam nekik, milyen helyzetben vagyunk, és kértem, hogy adjanak kölcsön kétszáz frankot, hogy elejét vegyük a végrehajtásnak. Ha hallottad volna, hogy felfortyantak a kétszáz frank hallatán, amikor a Tőzsdén éppen most veszítettek kétezret! Mit akarok, gúnyolódok velük? Tönkre akarom őket tenni?... Soha még ilyenek nem láttam őket. Hiszen azelőtt olyan kedvesek voltak hozzám, készek voltak, hogy minden pénzüket ajándékokra költsék! Úgy látszik, valóban meghibbantak, képesek így elrontani az életüket, amikor boldogan és nyugodtan élhetnének gyönyörű házukban, minden izgalom nélkül felélhetnék olyan nehezen szerzett vagyonukat.

- Remélem, nem erőszakoskodtál? - kérdezte Jordan.

- Éppen hogy erőszakoskodtam, akkor aztán neked támadtak... Látod, mindent elmondok neked, pedig szilárdan elhatároztam, hogy erről nem beszélek, most meg kipakolok mindent... Bizonygatták, hogy ők megjósolták ezt, hogy az újságírás nem komoly mesterség, és hogy szeretetházban fogjuk végezni... Szóval, már dühbe jöttem, el akartam menni, amikor hirtelen megérkezett a kapitány. Tudod, hogy Chave bácsikám mindig imádott engem. Az ő jelenlétében aztán megjött az eszük, már csak azért is, mert a bácsi diadalmaskodva kérdezte meg a papától, hogy meddig hagyja még magát fosztogatni... A mama félrehívott, és ötven frankot csúsztatott a kezembe, mondván, hogy ennyivel is kapunk néhány nap halasztást, és így lélegzethez jutunk.

- Ötven frank! Hiszen ez alamizsna! És elfogadtad?

Marcelle gyengéden megszorította a kezét, és nyugodt megfontoltságával csillapította férjét:

- Ide hallgass, ne haragudj... Persze hogy elfogadtam! És nagyon is jól tudtam, hogy te sohasem szánod rá magad, hogy elidd a végrehajtóhoz, azon nyomban magam mentem el, tudod, a Cadet utcába. De képzeld csak, nem fogadta el, azt mondta, hogy határozott utasítást kapott Busch úrtól, és csak ő tudja elejét venni a végrehajtásnak... Ó, ez a Busch! Én igazán senkit sem gyűlölök, de ez a Busch rettentően idegesít, és undorodom tőle. No de, oda se

neki, elszaladtam hozzá a Feydeau utcába, kénytelen volt megelégedni az ötven frankkal. Nos hát, most két hétig senki sem fog bennünket háborgatni.

Jordan arca szinte görcsbe rándult a mély megindultságtól, és akarata ellenére könnyek szöktek a szemébe.

- Hát megtetted, édes kicsi feleségem, megtetted!

- Hát persze, nem akarom, hogy tovább zaklassanak. Mit számít nekem, ha végig kell hallgatnom ezeket az ostobaságokat, ha cserében hagynak téged nyugodtan dolgozni!

És most már nevetve mesélte el, hogyan ment Busch koszos iratokkal ellepett szobájába, milyen gorombán fogadta Busch, és hogyan fenyegette meg: egyetlen rongyuk sem marad, ha most rögtön nem egyenlítik ki az egész adósságot. De a legmulatságosabb az volt, hogy Marcelle nagy gyönyörűséget szerzett magának, ugyanis roppant felbőszítette Buscht azzal, hogy kétségbe vonta: ő a háromszáz frankos váltó jogos tulajdonosa, melynek összege a bírósági eljárások során hétszázharminc frank, tizenöt centime-ra emelkedett, pedig maga Busch bizonyára nem adott többet a váltóért, mint öt frankot, amikor megvette egy halom kacattal együtt. Magánkívül volt: először is, éppen hogy nagyon sokba kerültek neki ezek a váltók, azután meg, mennyi idővesztésbe és fáradságba került, amíg két éven át hajkurászta a váltóadóst, és mennyi ész kellett ehhez az embervadászathoz, ezért igazán elvárhatja a jutalmat! Úgy kell annak, akit sikerült horogra kerítenie! Végül azonban mégis elfogadta az ötven frankot, mivel óvatosságból mindig ráállt az alkura.

- Ó, hogy te milyen ügyes vagy, kicsi párom, és mennyire szeretlek! - mondta Jordan, és elfeledkezve magáról, megcsókolta Marcelle-t, bár e pillanatban haladt el mellettük az olvasószerkesztő.

Aztán halkabban megkérdezte:

- Mennyi pénzed maradt otthon?

- Hét frank.

- Nagyszerű! - kiáltott fel örömeiben. - Ez elég lesz nekünk két napra, és nem is kérek előleget, úgylis elutasítják. Nagyon nehezemre esik... Holnap felajánlok egy cikket a *Figaró*-nak... Ó, ha befejezhetném a regényemet, és ha csak néhány példányban is elkelne!

Marcelle is megcsókolta férjét.

- Hát persze, minden jóra fordul! Együtt megyünk haza, nem? Nagyon jó lesz, majd a Clichy utca sarkán veszünk holnapra egy sósheringet, pompásat láttam ott. Ma meg krumpli lesz szalonnával.

Jordan megkérte egyik munkatársát, hogy nézze át a kefelevonatokat, és feleségével együtt távozott. Saccard meg Huret is kilépett a szerkesztőségből. Eközben egy zárt hintó állt meg a bejáratnál, Sándor báróné lépett ki belőle, rájuk mosolygott, és könnyedén elindult a lépcsőn. Néha meglátogatta Jantrou-t. Saccard-t felizgatta nagy kerek, kék karikás szeme, és majdnem visszafordult.

Fent, a főszerkesztő szobájában a báróné le sem akart ülni. Csak felugrott, hogy megtudja, nincs-e valami híre Jantrou-nak. Annak ellenére, hogy váratlanul meggazdagodott, most is úgy bánt vele, mint annak idején, amikor minden reggel, hétrét görnyedve mint ügynök megjelent az apjánál, De Ladricourt úrnál, abban a reményben, hogy megbízást kap. Apja felháborítóan durva volt, a báróné sohasem tudta elfelejteni, hogy egyszer valamilyen nagy veszteség után támadt dühében a szó szoros értelmében kirúgta az ajtón. Most, amikor tudta, hogy a hírforrásnál dolgozik, barátságos hangot ütött meg, és megpróbált valamit kiszedni belőle:

- No mi újság? Semmi hír?

- Hitemre mondom, semmit sem tudok.

De még mindig mosolyogva nézett rá, meg volt győződve róla, hogy nem akar beszélni. Aztán, hogy őszinteségre hangolja, Ausztria, Olaszország és Poroszország ostoba, bármely pillanatban kirobbanható háborújáról kezdett beszélni. A spekulánsok eszüket veszítették, rohamosan zuhan az olasz állampapírok árfolyama, és a többi értékeké is. Elmondta, hogy kétségek gyötrik, nem tudja, sokáig tart-e még az áresés, pedig meglehetősen nagy összegekkel játszik a Tőzsdén ezen a héten.

- De hát a férje már nem tájékoztatja? - kérdezte tréfásan Jantrou. - Pedig a nagykövetségen jó értesüléseket szerezhet.

- Ó, a férjem! - mondta egy lenéző mozdulattal kísérvé szavait. - Most már semmit sem tudok kipréselni belőle.

Még jobban felderült, és még azt is megengedte magának, hogy célzást tegyen Delcambre főügyészre, a fáma szerint ugyanis a szeretője fizette a különbözeteket, amikor a báróné beletörődött, hogy fizetnie kell.

- És a barátai sem tudnak értesüléseket szerezni, sem az udvarnál, sem az Igazságügyi Palotában?

Úgy tett, mintha nem értené el a célzást, és merően nézve Jantrou-t, tovább próbálta rábeszélni:

- Ide figyeljen, legyen kedves... Egészen biztosan tud valamit.

Egyszer már engedett minden mellette elsuhanó, akár tisztátalan, akár sikkes szoknya iránt érzett szenvedélyének, és meg akarta „magának vásárolni”, ahogyan az ő durva stílusában mondogatta, ezt a szenvedélyesen játszó nőt, aki olyan bizalmasan bánt vele. De a báróné már első szavánál, első mozdulatánál olyan ellenségesen, olyan lenézően húzta ki magát, hogy elhatározta, nem kísérlentezik többé. Engedjen ennek az embernek, akit az apja kirúgott? Nem, soha életében! Idáig még nem jutott.

- Milyen alapon legyenek magához kedves? - kérdezte zavartan nevetve. - Maga egyáltalán nem kedves hozzám.

A báróné egyszerre szigorú arcot öltött, tekintete szúrós lett. És amikor már megfordult, hogy elmegy, Jantrou elkeseredésében meg akarta sérteni, s hozzátette:

- Éppen most találkozott az ajtóban Saccard-ral, nem igaz? Miért nem faggatta ki, hiszen ő semmit sem tagad meg magától!

Hirtelen megfordult:

- Mit akar ezzel mondani?

- Hát, istenem, értse, ahogy akarja... Ide hallgasson, ne adja az ártatlant, láttam magát nála, s én aztán ismerem őt.

Felháborodásában elvörösödött, arisztokratikus büszkeségének maradéka feltört az iszapos mélységből, ahová játékszenvedélye napról napra jobban lehúzta. Mégis uralkodott magán, világos és érdes hangon egyszerűen csak megjegyezte:

- Nahát, kedves barátom, kinek néz engem? Maga megőrült... Nem, nem vagyok a maga Saccard-jának a szeretője, egyszerűen azért, mert nem álltam kötélnék.

Ekkor Jantrou az irodalmár finom udvariasságával meghajolt a báróné előtt:

- Asszonyom! Ezt aztán igazán rosszul tette... Higgye el, ha még helyrehozhatja a dolgot, ne szalassza el az alkalmat; hiszen folyton információk után szimatol, igazán nem sok fáradságába kerül, hogy ennek az úrnak a paplana alatt megkapja... Igen, igen, hamarosan ott fészkel minden hír, és kegyednek csak annyit kell tennie, hogy bedugja a maga csinos kis kacsóját.

A báróné helyénvalónak találta, hogy felkacagjon, mintha beletörődne cinizmusába. Amikor elbúcsúztak, Jantrou érezte, hogy a keze jéghideg. Mégis igaz lenne, hogy ez az égő ajkú, és ahogyan rebesgetik, telhetetlen nő, megelégszik azzal a robottal, amely a rideg és csontos Delcambre-hoz fűzi?

Június volt, tizenötödikén Itália hadat üzent Ausztriának. Másrészt Poroszország alig két hét alatt villámtámadással elfoglalta Hannovert, megszállta mindkét Hessent, Badent, Szászországot, rajtaütésszerűen lerohanva a fegyvertelen lakosságot. Franciaország nem mozdult, és a jól értesült emberek arról kezdtek suttogni a Tőzsdén, hogy mióta Bismarck a császárhoz utazott Biarritzba, a franciákat titkos megegyezés fűzte Poroszországhoz, és rejtelmes híreket rebesgettek arról a jutalomról is, amelyet majd Franciaország kap semlegességéért. De a bessz azért egyre katasztrófálisabb lett. Amikor július 4-én futótűzként elterjedt a hír Sadowáról, a Tőzsdén valóságos pánik tört ki. Arra számítottak, hogy a háború újra lángra lobban, mivel ha Ausztriát le is verte Poroszország, az előbbi győzelmet aratott Itália felett Custozánál, s az a hír terjedt el, hogy Ausztria, csapatait kivonva Csehországból, összpontosítja maradék erőit. A „kreclire” csak úgy hullottak az eladási megbízások, vevő pedig nem volt.

Július negyedikén, amikor Saccard a szokottnál később, hat óra körül bement a szerkesztőségbe, már nem találta ott Jantrou-t, akit egy idő óta szenvedélye teljesen feldúlt: néha váratlanul eltűnt, dőzsölt egypár napig, aztán végképp kimerülten, zavaros szemmel tért vissza. Nehéz lett volna megállapítani, mi volt rá rosszabb hatással, a szép nők, vagy az ital. Ilyenkor a szerkesztőségben Dejoie-n kívül senki sem volt, ő pedig az asztal sarkán estebédezett az előszobában. És Saccard, miután megírt két levelet, már el akart távozni, amikor hirtelen beviharzott Huret kivörösödve, és még be sem csukta az ajtót, máris hozzákezdett:

- Kedves barátom, kedves barátom...

Mély lélegzetet vett, és mindkét kezét a mellére szorította.

- Éppen most jövök Rougontól... Lélekszakadva rohantam, nem volt fiáker... Aztán mégis akadt... Rougon táviratot kapott onnan. Elolvastam... Megrendítő hír!

Saccard hirtelen mozdulattal félbeszakította, az ajtóhoz rohant, és becsukta, mert észrevette a körülöttük ólálkodó, fülét hegyező Dejoie-t.

- Na mi van, mi van? Beszéljen!

- Nos hát! Az osztrák császár átengedi Veneziát a francia császárnak, elfogadva a közvetítést, és ez utóbbi a porosz és az olasz királyhoz fordul fegyverszünet végett.

Egy percig mindketten hallgattak.

- Tehát béke?

- Nyilvánvalóan.

A letört Saccard még semmit sem fogott fel, és akaratlanul is szitkozódni kezdett:

- Mennydörgős mennykő! A Tőzsdén pedig még mindig tart a bessz!

Aztán gépiesen megkérdezte:

- És tud egy lélek is erről?

- Nem, a sürgöny titkos, és még holnap reggel sem teszik be a hivatalos lapba. Huszonnégy órán belül semmit sem fog tudni Párizs.

Mintha villám futott volna át Saccard agyán, hirtelen világossá vált előtte, mit kell tennie. Megint az ajtóhoz rohant, kinyitotta, hogy megnézzze, nem hallgatódik-e valaki. Magánkívül volt, megállt a képviselő előtt, és megragadta a császárkabátja két hajtókáját:

- Hallgasson! Ne olyan hangosan!... Mi vagyunk a helyzet urai, ha Gundermann és bandáját nem értesítették... Érti? A világon senkinek egy szót se!... Se a barátoknak, se a feleségének!... Micsoda szerencse! Jantrou nincs itt, csak mi tudunk a dologról, lesz időnk cselekedni. Ó, nemcsak magamnak dolgozom. Maga is benne van, meg a Világbank többi tagja is. Csak éppen nem lehet megőrizni egy titkot, ha már többen tudják. Mindennek vége, ha a holnapi nyitásig elterjed valami kósza hír.

Huret-t nagyon felizgatta és megrázta a megkísértendő mesterfogás, megígérte, hogy néma lesz, mint a sír. És elhatározva, hogy azonnal hozzá kell látni a hadjárat előkészítéséhez, kiosztották a szerepeket, Saccard már feltette cilinderét, amikor hirtelen eszébe jutott, hogy megkérdezi:

- No és Rougon bízta meg magát, hogy közölje velem ezt a hírt?

- Természetesen.

Huret kicsit habozott, mert hazudott: a sürgöny egyszerűen a miniszter asztalán feküdt, és ő vett magának annyi bátorságot hogy elolvassa, amikor egy pillanatra egyedül maradt. De érdeke volt, hogy a két fivér békés egyetértésben éljen, és úgy tetszett neki, hogy ez a hazugság nagyon is ügyes, hiszen úgy tudta: a testvérek egyáltalán nem akarják látni egymást és megbeszélni ezeket a dolgokat.

- No hát - mondta Saccard -, igazán egy szavam se lehet, ezúttal rendesen viselkedett velem... Menjünk!

Az előszobában változatlanul egyedül csak Dejoie tartózkodott, s akármennyire is hallgatózott, semmi értelmeset sem tudott meg. Azonban észrevették, hogy nagyon izgatott, bizonyára valami nagy zsákmányt szimatolt a levegőben, s felajzva a pénzsztágtól, odament a lépcsőfeljáró ablakához, és figyelte, hogyan mennek keresztül az udvaron.

A legnehezebb az volt, hogy minél gyorsabban és a lehető legnagyobb óvatossággal kellett cselekedni. Ezért az utcán elváltak egymástól: Huret vállalta a kis esti utótózsédét, Saccard pedig az idő előrehaladott volta ellenére az ügynökök, a szabadpiacosok, az alkuszok után vetette magát, hogy vásárlási megbízásokat adjon. A lehetőségek szerint ezeket a megbízásokat el akarta osztani, szét akarta szórni, ami pedig a legfontosabb, úgy akart találkozni ezekkel az emberekkel, mintha véletlenül akadna rájuk, nem akarta őket a lakásukon felkeresni, nehogy gyanút fogjanak. Szerencséje volt, a körúton Jacobyba botlott, mindenféle semmiségről fecsegett vele, és aztán nagy ügylettel bízta meg, így az alkusz nem nagyon csodálkozott. Száz lépésnyire innen egy magas szőke nőcskével találkozott, Jacoby sógorának, Delarocque-nak a szeretőjével. A lány azt mondta, hogy éjszakára várja Delarocque-ot, így Saccard megkérte, adja át neki a névjegyét, amelyre néhány sort írt ceruzával. Ezután, tudva, hogy Mazaud aznap este banketre hivatalos, amelyet egykori osztálytársai rendeznek, benézett hozzá a vendéglőbe, és megváltoztatta a még aznap adott megbízásait. De a legnagyobb szerencséje az volt, hogy amikor éjfél tájt hazafelé tartott, Massias csatlakozott hozzá, aki éppen a *Variétés*-ből jött ki. Együtt mentek a Szent Lázár utcáig, Saccard-nak

sikerült megjászania a hosszú remélő csodabogarat - ő, persze, nem most mindjárt, de majd idővel, ahogy mondta -, és végül rengeteg vásárlási megbízást adott neki Nathansohn és más ügynökök számára, mondván, hogy barátai nevében cselekszik így (ami lényegében meg is felelt a valóságnak).

Amikor lefeküdt, már több mint ötmillió értékű papír vásárlására osztott szét megbízást.

Másnap reggel Huret már hét órakor Saccard-nál volt, és elmesélte neki, hogyan intézte el a dolgot a kis utótőzsdén, az Opera bejárata előtt a járdán, ahol igyekezett minél többet vásárolni, arra azonban ügyelt, hogy ne legyen túlságosan mohó, nehogy megugorjon az árfolyam. Körülbelül egymillió összegű vásárlási megbízást osztott ki, és megállapítva, hogy ez még nagyon szerény summa, mindketten elhatározták, hogy folytatják hadjáratukat. Még rendelkezésükre állt az egész délelőtt. De mindenekelőtt az újságoknak estek, reszketve a félelemtől, hogy egy hírt, egy megjegyzést, akár csak egy sort is találnak bennük, ami felborítja terveiket. De nem, a sajtó még semmit sem tudott, teljesen el volt foglalva a háborúval, az újságok tele voltak táviratokkal, és terjedelmesen részletezték a sadowai csatát. Ha két óráig semmi hír nem szivárog ki, ha a tőzsdenyitás után még egy óra vagy akár egy félóra is rendelkezésükre áll, nyert ügyük van, jól kitekerik a zsidók nyakát, ahogy Saccard mondta. És miután megint elváltak, különböző irányba indultak el, hogy újabb milliókat vessenek be a csatába.

Saccard egész délelőtt Párizs utcáin csatangolt, szimatolta a levegőt, annyira vágyott a mozgásra, hogy kocsiját hazaküldte, miután az első ügyet elintézte. Betért Kolbhoz, ahol az aranycsengés győzelmi harsonaként zengett a fülébe, és volt annyi ereje, hogy a bankárnak, akinek sejtelve sem volt a dolgról, egyetlen szóval sem tett célzást. Aztán felment Mazaud-hoz, de nem adott újabb megbízást, csak úgy tett, mintha a tegnapiak izgatnák. Még itt sem tudtak semmiről. Egyedül a kis Flory nyugtalanította némileg, mivel kitartóan sündörgött körülötte, bár ennek egyetlen oka az volt, hogy a fiatal tisztviselőt bámulattal töltötte el a Világbank igazgatójának pénzügyi lángesze. S mivel Chuchu kisasszony most már kezdett sokba kerülni neki, megkockáztatott néhány kis spekulációt, és igyekezett megtudni, milyen megbízásokat adott bálványra, hogy ő maga is kövesse példáját.

Saccard végül kutyafutóban megebédelt Champeaux-nál, ahol nagy büszkén hallgatta Moser meg Pillerault sirámain, akik újabb árfolyamzuhanást jósoltak, majd már fél egykor a Tőzsde térre ment. Szemügyre akarta venni a tömeg érkezését, ahogy ő mondta. Kibírhatatlan hőség volt, a napsugarak merőlegesen tűztek, és visszaverődtek a fehérén fénylő lépcsőkről, felmelegítették az oszlopcsarnok fojtó, mintegy kemencében izzó levegőjét, az üres székek recsegték ebben a hőségben, a spekulánsok meg igyekeztek elbújni az oszlopok vékonyka árnyékában. A kertben egy fa mellett Saccard észrevette Buscht meg Méchainét, akik meglátva őt, élénken tárgyalni kezdtek valamit, s Saccard úgy vélte, hogy még oda is akartak menni hozzá, de aztán meggondolták. Csak nem tudtak valamit ezek az örökké szimatoló, alávaló rongyszedők, akik a csatornába söpört értékeket felszedték? Erre a gondolatra egész testében megremegett egy pillanatra. De valaki odakiáltott neki, és megismerte a kis padon ülő Maugendre-t meg Chave kapitányt, összevesztek, mert Maugendre éppen a kapitány nyomorult kis spekulációit gúnyolta, a készpénzületen nyert Lajos-aranyakat, mintha valamilyen kis vidéki kávéház mélyén, két ádáz pikéjátzma közt tőzsdézne: ugyan hát, ma például miért ne kockáztathatna meg valamilyen komoly műveletet? Vajon a bessz nem olyan biztos, mint ahogy a nap ott süt az égen? És odahívta tanúnak Saccard-t: nemde tovább tart az áresés? Ő olyan nagy összeggel játszott besszre, annyira meg volt róla győződve, hogy egész vagyonát erre tette. Amikor ilyen kereken hozzá fordultak, Saccard csak határozatlan mosollyal és fejbólintással válaszolt, de lelkiismeret-furdalást érzett, hogy nem figyelmeztette ezt az embert, akit valaha olyan dolgosnak, józannak ismert, amikor még csak ponyvát árult. De hát megfogadta, hogy néma lesz, mint a sír, kegyetlenül kellett játszania, nehogy el-

szalassza a szerencsét. Mellesleg e pillanatban valami más hívta fel a figyelmét: éppen arra robogott Sándor báróné zárt hintaja, szemével követte, és látta, hogy ezúttal a Bank utcában áll meg. Tüstént arra gondolt, hogy Sándor báró tanácsos az osztrák nagykövetségen, s így a báróné bizonyára mindent tud, s miatta, valamilyen női ügyetlenség folytán minden veszendőbe megy. Máris áthaladt az úttesten, a mozdulatlan, néma, üresnek látszó hintó körül ögyelgett, a bakon most is mereven feszített a kocsis. Aztán az egyik ablak mégis leereszkedett, s ő udvariasan közelebb lépett és köszönt.

- Nos, Saccard úr, tovább játszunk besszre?

A tőzsdés valamilyen csapdára gondolt.

- Hát persze, asszonyom.

Aztán, amikor a báróné szorongva tekintett rá, azzal a rebegő szemmel, amelyet jól ismert a játékosoknál, Saccard rájött, hogy neki sincs sejtelve semmiről. Langyos vér öntötte el arcát, gyönyörűséggel élvezte hullámait.

- Nos, Saccard úr, nincs semmi mondanivalója nekem?

- Hát istenkém, asszonyom, maga úgyis tud mindent, amit én.

És amikor elhagyta, azt gondolta: „Nem voltál kedves hozzám, angyalom, most megihatod a levét. Talán máskor majd gyengédebb leszel.” Még sohasem találta ilyen kívánatosnak, és bizonyos volt benne, hogy egyszer majd az övé lesz.

Amikor újra visszatért a Tőzsde térre, megpillantotta a távolban a Vivienne utcából beforduló Gundermann, s ez a látvány ismét megborzongatta a szívét. Bármilyen kicsinek látszott is onnan messziről, mégiscsak ő volt, lassú járásával, sápadt, egyenesen tartott fejével, rá se hederített senkire, királyi fenséggel, magányosan szelte át a tömeget. Saccard rémuldözve követte, s minden mozdulatát igyekezett megfejteni. Amikor meglátta, hogy Nathansohn odamegy hozzá, úgy vélte, minden elveszett. De a bizományos kárvallott képpel húzódott félre, és Saccard újra reménykedni kezdett. Végül is megállapította, hogy a bankár arca a megszokott mindennapi. Majd hirtelen repesni kezdett a szíve az örömtől: Gundermann belépett a cukrászdába, hogy megvásárolja a cukorkát az unokáinak, ez teljesen biztos jel volt, mert a válságos napokon sohasem ment be a boltba.

Egyet ütött az óra, a nyitást jelző csengő megszólalt. Örökre emlékezetes lett ez a tőzsdei nap, ama szörnyű katasztrófák napja, amikor a nagy szerencsétlenséget a hirtelen áremelkedés váltja ki, az ilyesmi ritkán következik be, és mesés emléket hagy maga után. Eleinte a tikkasztó hőségben még egy darabig estek az árfolyamok. Aztán hirtelen megdöbbenést keltett néhány szörványos vásárlás, amely úgy ütött be, mint a csata kezdete előtt a fegyelmetlen lövészek puskatüze. A lanyhaság azonban tovább tartott az általános bizalmatlanság közepett, de a vásárlások megsokszorozódtak, mindenütt kigyúlt a kereslet láza, a szabadpiacon s a teremben most már mindenütt csak a vevők kiabálása hallatszott: Nathansohn hangja az oszlopsor alatt, Mazaud, Jacoby, Delarocque hangja a „krecliben”, mindnyájan azt üvöltötték, hogy minden értéket vesznek, bármi áron. Ekkor az egész börze beleborzongott, megnőtt a zshivaj, de még senki sem merte megkockáztatni a vételt a megmagyarázhatatlan, hirtelen fordulat keltette zavarban. A kurzus kissé emelkedett. Saccard-nak volt ideje, hogy újabb megbízásokat adjon Massiasnak Nathansohn részére. A mellette vágató kis Floryt is megkérte, adjon át egy cédulát Mazaud-nak, amelyen megbízta, hogy vegyen, egyre csak vegyen, olyannyira, hogy miután a kis Flory elolvasta a papírlapot, szintén lázba jött, ő is megjátszotta a nagy ember tétjét, és a saját szakállára vásárolt. És ekkor, e percben, háromnegyed kettőkor jött a derült égből a villámcsapás: Ausztria átengedte Veneziát a császárnak, vége a háborúnak. Honnan jött a hír? Senki sem tudta. Egyszerre zúgta minden száj, még az

utcakövek is ezt visszhangozták. Valaki hozta, aztán mindenki kórusban ismételte, s a zsvaj úgy nőtt, mint napéjegylenőség idején a dagály morajlása. Az árfolyamok vad táncra perdültek, s emelkedni kezdtek a szörnyű zenebona közepett. Mielőtt felhangzott a zárást jelző csengő, negyven-ötven frankot ugrottak. Iszonyú volt a haddelhadd, ama roppant csaták egyike, ahol közlegény és kapitány, mindenki vadul rohan, hogy mentse a bőrét, se lát, se hall, s már fogalma sincs, mi történik. A tőzsdések homlokáról patakzott a verejték, s a könyörtelen napsütés vadul verte a lépcsőt, lángra lobbantva az egész Tőzsdét.

Amikor az elszámolásnál végre felmérhették a katasztrófát, óriásinak látszott. A csatamezőn mindenütt sebesültek, romok hevertek, az áresésre spekuláló Moser volt az egyik legnagyobb károsult. Pillerault kegyetlenül megfizetett gyengeségéért, amiért egyetlenegyszer sem bízott az áremelkedésben. Maugendre ötvenezer frankot vesztett, ez volt az első komoly vesztesége. Sándor bárónénak olyan tetemes különbözeteket kellett kifizetnie, hogy, amint mondták, Delcambre megtagadta tőle, ő meg férje nevének a hallatára rögtön elsápadt a dühtől és a haragtól, mert a nagykövetségi tanácsos nem mondott semmit, noha még Rougon előtt a kezében tartotta a sürgönyt. De a nagybankok, főleg a zsidó bankházak szintén rettentő vereséget szenvedtek, valóságos mézszárlás áldozatai lettek. Azt mesélték, hogy egyedül Gundermann nyolcmilliót hagyott ott, és mindenki megdöbben, hogyan lehet, hogy nem értesítették őt, a piac vitathatatlan urát, akinek még a miniszterek is csak szolgái, és akinek a parancsait még az államok is követik! Egy sereg olyan rendkívüli körülmény összejátszásáról volt ez esetben szó, ami a véletlen nagy sorscsapásaihoz vezet. Váratlan, ostoba, indokolatlan, minden meg-gondolástól független összeomlás volt ez.

Közben elterjedt az események híre, s Saccard-t mint nagy embert emlegették. Egyetlen karmozdulattal szinte egyedül ő seperte be az óriási összeget, melyet a besszre spekulálók vesztettek. Személy szerint kétmilliót vágott zsebre. A maradék összeg a Világbank pénztáraiba vándorolt, illetve az igazgatóság keze közt tűnt el. Saccard csak nagy nehezen tudta meggyőzni Caroline asszonyt róla, hogy a zsidóktól méltán visszahódított zsákmányból egymillió jár neki. Ami Huret képviselőt illeti, ő kivette a részét a munkából, és fejedelmien részesedett a prédából is, de a többiek, Daigremont, De Bohain márki és társai sem kérték magukat. Valamennyien megszavazták a kiváló igazgatót dicsőítő köszöneteket. S különösen Flory szíve érzett nagy hálát Saccard iránt; ugyanis tízezer frankot nyert, egy vagyont, amiből kis lakást vehetett a Condorcet utcában, és beköltözhetett oda Chuchuel, esténként pedig Gustave Sédille és Germaine Coeur társaságában lumpolhatott. A szerkesztőségben külön jutalmat kellett adni Jantrou-nak, mert lázadozott, hogy őt nem értesítették előre. Egyedül Dejoie maradt búskomor, örökre a lelkén száradt a fájdalom, hogy bár egy este titokzatosan és homályosan érezte: elsuhant mellette a szerencse, mégsem ragadta meg.

Saccard-nak ez az első diadala még a virágzásának tetőpontjára hágó Császárság győzelmét jelentette, mert együtt ragyogott vele, s egyik dicsőséges visszfénye volt. Még aznap este, amikor Saccard magasra hágott a sok összeomlott vagyon halmazán, abban az órában, amikor a Tőzsde már csak zord romtemető volt, az egész Párizs zászlóerdőbe borult, kivilágították a középületeket, mint valamilyen nagy győzelem hírére, a Tuilériákban rendezett ünnepélyek, utcai vigalmak hirdették Európa ura, III. Napóleon dicsőségét, aki úgy felemelkedett, aki olyan nagy lett, hogy császárok meg királyok tették meg döntőbíróknak, és egész tartományokat bíztak rá, hogy rendelkezzen felettük. A Kamarában ugyan egyes képviselők tiltakoztak, néhány vészmadár valamilyen homályos, de szörnyű jövőről károgott, azt jósolta, hogy Poroszország fog zsírosra hízni Franciaország engedékenységén, hogy Ausztriát leverik, s hogy Itália hálátlannak fog mutatkozni. De a vészjósló szavak belevesztek a kacagásba és a haragos kitörésekbe, Párizs pedig, a világ fővárosa, a sadowai csata másnapján sugárútjai és középületei pompájában lobogott, addig is, míg eljönnek a fagyos és sötét éjszakák, amikor majd nem ég a gáz, s amikor a lövegek rőt fénye világítja be sötét égét.

Saccard ezen az estén győzelemittasan rőtta az utcákat, átment a Concorde téren, a Champs Élysées-n, megjelent mindenütt, ahol lampionok égtek, s amidőn elsodorta a sétálók serege, s szemét elkápráztatta ez a nappali világosság, jogosan hihette, hogy őt ünneplik: avagy nem ő volt-e a váratlan győztes, akinek sorsa magasra ívelt a katasztrófák közepett? Egyetlen bosszúság keserítette örömét, az, hogy a dühös Rougon elkergette Huret-t, amikor rájött, mi idézte elő a tőzsdei eseményeket. Így hát a nagy ember nem bizonyult jó testvérnek, nem ő értesítette. Le kell tehát mondania erről a magas támogatásról, sőt meg kell támadnia a mindenható minisztert? Hirtelen erre a merész elhatározásra jutott a Becsületrend palotájával szemben, amelyen a sötét ég alatt sistergő óriás tűzkereszt égett, s akkor fogja végrehajtani, amikor majd úgy érzi, elég erős lesz hozzá. És a daloló tömegetől, a csapkodó zászlóktól megrészegülten tért vissza a lángoló Párizson keresztül a Szent Lázár utcába.

Két hónap múlva, szeptemberben, Saccard, minthogy a Gundermann felett aratott győzelme vakmerővé tette, elhatározta, hogy kiterjeszti a Világbank ügykörét. Az április végén megtartott közgyűlés elé terjesztett mérleg szerint az 1864-es év kilencmillió haszonnal zárult, beleértve az alaptőke megduplázása következtében kibocsátott újabb ötvenezer részvény mindegyikét illető húszfrankos jutalékot. Már teljesen törlesztették az alapítási költségeket, kifizették a részvényeseknek a nekik járó öt percentet és az igazgatósági tagokat illető tíz százalékat, s a szabályos tíz percenten kívül még ötmillió frankot csatoltak a tartaléktőkéhez, és a megmaradt millióból még részvényenként tíz frank osztalékot is tudtak fizetni. Ez szép eredmény volt egy alig két éve alapított társaságtól. Saccard lázas sietséggel cselekedett, a pénzügyi műveletekre a belterjes gazdálkodás módszereit alkalmazta, s úgy felhevítette, úgy túlfűtötte a talajt, hogy már-már felperzselte a termést. Előbb az igazgatósággal, majd a szeptember tizenötödikére összehívott közgyűléssel egy második tőkeemelés is elfogadtatott: megint megduplázták, ötvenről százmillióra emelték az alaptőkét, újabb százezer részvényt bocsátottak ki, és ezeket az elsőbbségi részvényeket kizárólag a korábbi részvényeseknek tartották fenn. Csakhogy ezúttal a papírok névértéke hatszázhetvenöt frankban állapított meg, azaz százhetvenöt frank felárral, amivel a tartalékot dotálták. Ezt az óriási tőkefelemelést, ezt a másodszori megduplázást a növekvő sikerekkel, a már lebonyolított szerencsés üzletekkel, de főleg a Világbank jövő nagy vállalkozásával indokolták. Hiszen olyan szilárdsággal kellett felruházni a céget, hogy jelentősége arányban álljon a képviselt érdekekkel. Egyébként a módszer azonnal eredményt hozott: a Tőzsdén már két hónapja egy helyben álló részvények a hétszázötvenes átlagárfolyamról három nap alatt kilencszáz frankra ugrottak.

Hamelinnak nem volt módjában visszatérni Keletről, hogy elnököljön ezen a rendkívüli közgyűlésen, de nyugtalan levelet írt húgának, s kifejezte benne: rémülten látja, milyen bőszt vágtatásra bírják a Világbankot. Jól sejtette, hogy dr. Lelorrain közjegyzőnél ismét hamis bejelentéseket tettek. Valóban, az új részvényeket nem jegyezték törvényszerűen, a részvényesektől át nem vett papírok megmaradtak a társaság tulajdonában. Minthogy az összegek nem folytak be, ezeket a papírokat hamisan Sabatani számlájára könyvelték. Egyébként különböző fedőnevek, tisztviselők és irodavezetők segítségével lehetővé vált, hogy a társaság maga is részesedjék a saját maga kibocsátotta részvényekből, olyannyira, hogy ekkor már a cég majdnem harmincezer, tizenhét és fél millióra rúgó részvény birtokában volt. Ez a helyzet nemcsak törvénytelen volt, hanem veszedelmet is rejtett magában, mert a tapasztalat bebizonyította, hogy minden saját papírjával spekuláló hitelintézet halálra van ítélve. Ennek ellenére Caroline asszony vidám hangon válaszolt bátyjának, tréfálkozott afelett, hogy ma már ő az, aki reszket, úgyhogy most neki, a korábbi gyanakvónak kell megnyugtatnia. Megírta, hogy mindig résen áll, de semmi gyanúsat sem tapasztalt, ellenkezőleg, csodálattal töltik el azok a nagy, világos és okos dolgok, amelyeknek tanúja. Az igazság az volt, hogy semmiről

sem tudott, amit titkoltak előtte, és különben is elkápráztatta Saccard iránt érzett csodálata, az a gyengéd rokonszenv, amellyel a kis ember tettekeszsége és esze eltöltötte.

Decemberben az árfolyam ezer frank fölé emelkedett. És ekkor már a Világbank diadala kezdte nyugtalanítani a hatalmas bankházat. A Tőzsde téren gyakran megjelent Gundermann. Gépiesen, réveteg tekintettel járt, továbbra is benézett a cukrászdába cukorkáért. Szó nélkül kifizette az elvesztett nyolcmilliót, a környezetében senki sem hallott szájából sem szitkozódást, sem panaszt. Ha vesztett, ami elég ritkán történt meg, rendszerint azt mondta, hogy úgy kellett, ez legalább arra készíteti, hogy ne legyen olyan szeleburdi, és mindenki csak mosolygott e szavak hallatára, mivel nehéz volt Gundermann tetteburdinak elképzelni. De ezúttal, ezt a kemény leckét bizonyára a szívére vette, elviselhetetlen volt neki az a gondolat, hogy vereséget szenvedett ettől a fenegyerekeskedő Saccard-tól, ettől a forrófejű örültől, ő, Gundermann, aki olyan hidegvérű és annyira ura a helyzetnek és az embereknek. És ettől fogva folyton Saccard után szimatolt, biztos lévén benne, hogy előbb-utóbb bosszút áll rajta. Most, amikor látta, hogy a Világbankot általános elragadtatás övezi, megfigyelő álláspontra helyezkedett, mivel meg volt győződve róla, hogy ez a szerfelett gyors siker, ez a csalóka virágzás a lehető legszörnyűbb kudarchoz vezet. Különben az ezerfrankos kurzus még nem olyan egetverő, így még várt, nem kezdett el besszre játszani. Az volt az elve, hogy a Tőzsdén nem lehet mesterségesen kihívni az eseményeket, legfeljebb csak megjósolni és kihasználni, amikor már bekövetkeztek. Szerinte a logika az egyeduralkodó, a mindenható erejű igazság a tőzsdézésben éppúgy, mint mindenütt. Ha az árfolyam nagyon magasra ugrik, feltétlenül lezuhan: az áresés a matematikai törvény biztos következményeként megy végbe, s akkor már csak annyit kell tennie, hogy megállapítja számításai helyességét, és zsebre vágja a hasznot. És máris elhatározta, hogy akkor kezdi meg a csatát, mikor az árfolyam ezeröttszáz frankra emelkedik. Ekkor tehát, a már előre kiforralt terv szerint, kezdte eladni a Világbank részvényeit, először apránként, majd minden elszámoláskor többet és többet. Neki nem volt szüksége a besszre játszókkal összebeszélésére, ő egyedül is helytáll, a józan emberek megértik a helyzetet, és támogatják majd játékát. Hidegvérrel várta, hogy ez a Világbank, amely olyan feltűnést keltett, és a hatalmas zsidó bankokat veszélyeztetve olyan gyorsan elárasztotta részvényeivel a piacot, magától is megrepedezik, s akkor ő egy csapással a földre dönti.

Később azt mesélték: titokban maga Gundermann segítette Saccard-t, hogy megvegyen egy régi, London utcai épületet, amelyet le akart bontatni, hogy helyén felépítse álmai palotáját, azt a kastélyt, ahol fényűzően akarta elhelyezni szeretett szülőitjét. Saccard-nak sikerült kicsikarnia az igazgatóság beleegyezését, így október közepén megkezdték a munkát.

Éppen azon a napon, amikor ünnepélyesen lerakták az első követ, és Jantrou elvitte a baráti újságokba a beszámolót erről a ceremóniáról, Saccard négy óra körül a szerkesztőségben várt rá, miközben megjelent Sándor báróné. Először a főszerkesztő iránt érdeklődött, de aztán, mintha, véletlenül történne, belebotlott a Világbank igazgatójába, ez készségesen a rendelkezésére állt, felajánlotta, hogy minden őt érdeklő értesülést megad neki, és elvezette irodájába, a folyosó végébe. És itt, már az első durva támadás után odaadta magát a díványon, mint egy utcalány, aki már jó előre felkészült erre a kalandra.

De egy kis bonyodalom támadt. Caroline asszony véletlenül a Montmartre negyedben járt, és benézett a szerkesztőségbe. Gyakran bejött, hogy valamilyen választ hozzon Saccard-nak, illetve egyszerűen csak hírekért. Különben ismerte Dejoie-t, aki az ő ajánlására került ide, és mindig megállt, hogy elbeszélgessen vele, mert jólesett neki hálálkodása. Ezen a napon nem találta Dejoie-t az előszobában, végigment a folyosón, és abban a pillanatban botlott bele, amikor ez eljött az ajtótól, ahol hallgatózott. Most már valóságos betegségévé vált a hallgatózás, úgy reszketett, mintha lázas lenne, és minden kulcslyukhoz odatapasztotta fülét, hogy tőzsdei titkokat tudjon meg. De amit ezegyszer meghallott és megértett, kissé feszélyezte, és most különös mosoly ült ajkára.

- Ugye, itt van? - kérdezte Caroline asszony, és be akart menni az irodába.

Dejoie azonban megállította, és mivel nem volt ideje, hogy valamit kitaláljon, ezt mormolta:

- Igen, itt van, de nem lehet bemenni.

- Hogyhogy nem lehet?

- Nem lehet, egy hölgyel van benn.

Caroline falfehér lett, Dejoie meg, nem tudva a dolgok igazi állapotáról, kacsingatott, nyújtogatta a nyakát, kifejező arcjátékkal célozva rá, mi történik odabenn.

- Ki ez a hölgy? - kérdezte Caroline szárazon.

Dejoie-nak semmi oka sem volt rá, hogy eltitkolja jótevője előtt ezt a nevet. A füléhez hajolt:

- Sándor báróné... Ó, már nagyon régen forgolódik körülötte!

Caroline asszony egy pillanatig mozdulatlan maradt. A folyosó sötétjében nem lehetett kivenni arcának halálsápadtságát. Hirtelen olyan éles, talán még sohasem érzett, maró fájdalom hasított a szívébe, hogy a meglepetés odaszegezte. Most mit tegyen: feltépje az ajtót, rárohanjon erre a nőre, és botrányt csapjon, hogy megszegyenítse mindkettőjüket?

Olyan kábultan állt itt, hogy minden akaratát elveszítette. Hirtelen vidáman fordult hozzá Marcelle, aki éppen a férjéért jött el. A fiatalasszony nemrég ismerkedett meg vele.

- Ó, maga az, asszonyom... Képzelve el, ma színházba megyünk. Micsoda bonyodalom, úgy kell intéznünk a dolgokat, hogy minél olcsóbban megússzuk... Paul felkutatott egy kis éttermet, ahol fejenként másfél frankért nagyszerűen lakmározhatunk...

Jordan megérkezett, és nevetve szakította félbe feleségét.

- Két fogás, egy kancsó bor és annyi kenyér, amennyi belénk fér.

- És nem fogadunk bérkocsit - folytatta Marcelle -, olyan kellemes hazagyalogolni késő éjszaka!... Mivel gazdagok vagyunk, hazafelé veszünk egy egyfrankos mandulatortát... Micsoda ünnep, igazi dinomdánom!

És férjével karonfogva, boldogan ellibeggett. Caroline-nak volt annyi ereje, hogy visszatérve velük az előszobába, elmosolyodjon.

- Jó szórakozást - suttogta reszkető hangon.

Aztán ő is elment. Szerette Saccard-t, és magával vitte emiatti megdöbbenését, mert úgy fájt neki ez a szerelem, mint egy szégyenletes seb, amelyet el akart rejteni.

Két hónapra rá, egy enyhe és borongós novemberi napon, Caroline mindjárt reggeli után felment a tervezőszobába, hogy munkához fogjon. A bátyja most Konstantinápolyban tartózkodott, ahová hatalmas terve, a keleti vasúthálózat felépítésének megvalósítása végett utazott, s megkérte, hogy nézze át még első utazásukról származó feljegyzéseit, és készítsen belőlük memorandumot, valamiféle történelmi áttekintést erről a kérdéstről. S Caroline immár két hosszú hete mindenestül beletemetkezett ebbe a munkába. Olyan melegen sütött a nap, hogy hagyta elaludni a tüzet a kandallóban, kinyitotta az ablakot és mielőtt asztalhoz ült volna, átnézett a Beauvilliers-kert magas, csupasz fáira, melyek ibolyaszínűnek tetszettek, háttérben a sápadt égbolttal.

Körülbelül már egy félórája írt, amikor hirtelen valamilyen adatra volt szüksége, és keresgélni kezdett az asztalon fekvő irattartó halmok között. Aztán felállt, máshol kezdte keresni, és papírokkal teli kézzel jött vissza az asztalhoz. Egyenként rakosgatta helyre a különálló lapokat, s egyszerre csak szentképeket talált közöttük, a Szent Sír színes képét meg a Kínszenvedés szerszámaival keretezett imát, amely arra szolgál, hogy a szerencsétlenség idején, amikor a lélek veszélyben van, egészen biztosan üdvözítse az embert. És ekkor eszébe jutott, hogy bátyja, ez a nagy ájtatos gyermek, Jeruzsálemben vette ezeket a képeket. Váratlan megindulás töltötte el, orcáján könnyek peregtek le. Ó, szegény fivére, olyan tehetséges, és mégis milyen sokáig nem ismerték el! Milyen boldog lehet, hogy hisz, hogy ez a cukor-dobozra való, gyermeketegen ábrázolt Szent Sír nem csal mosolyt az ajkára, hogy nyugalmat és erőt merít ebből az édeskésen rímelő imából. Igen, persze, szerfelett hiszékeny, nagyon is könnyű rászedni, de olyan egyenes, olyan békés, távol áll tőle a felháborodás, sőt a küzdelem is. Bezzeg ő már két hónapja küzd és szenved, elvesztette hitét, a sok olvasás kiégette lelkét, a sok gondolkodás tönkretette, gyenge pillanataiban mennyire szeretne olyan egyszerű és naiv lenni, mint bátyja, hogy megnyugtassa vérző szívét, reggel, este háromszor elismételni ezt a Passió szerszámaival, a szegekkel és lándzsával, töviskoszorúval és kendővel körülvett imádságot!

Másnap, miután a durva véletlen feltárta Caroline előtt Saccard viszonyát Sándor bárónéval, minden akaraterejét latba kellett vetnie, nehogy engedjen a kényszernek, s leselkedjen rájuk, és mindent megtudjon. Nem volt felesége ennek a férfinak, és nem akart féltékenységből botrányra kész, lángoló szerető lenni; leginkább az kínozza, hogy továbbra sem tagadta meg magát tőle folytonos együttlétük során. Ennek oka az a kötöttség volt, amely békés, egyszerű kapcsolatuk kezdetét meghatározta, az a barátság, amely elkerülhetetlenül saját énközlésük odaadásába torkollik, ahogyan ez általában egy férfi és egy nő viszonyában történik. Ifjúsága már régen elszállt, házasságának keserű tapasztalata nagy türelemre intette. Lehetséges, hogy harminchat éves fejjel, az ő józan eszével és minden ábrándtól mentesen, nem tud szemet hunyni a dolgok felett, nem szeretője, hanem inkább anyja lenni barátjának, akinek ifjúsága alkonyán, erkölcsi gyengeségének egy pillanatában adta oda magát, egy olyan férfinak, aki szintén messze túllépte a regényhősök korát? Néha azt erősítgette magában, hogy az emberek módfelett felnagyítják a nemek közötti kapcsolatok jelentőségét, és gyakran egy véletlen találkozás miatt elrontják egész életüket. Különben tüstént elmosolyodott erre az erkölcstelen gondolatra, hiszen ebben az esetben minden vétek bocsánatos, minden nő minden férfinak a szeretője lehetne. Pedig hány olyan nő van, aki beletörődik abba, hogy férjét meg kell osztania vetélytársnőjével! Milyen gyakran diadalmaskodik a mindennapi gyakorlat a maga boldog egyszerűségében a teljes és osztatlan birtoklásra való féltékeny törekvésben!... De mindez csak elméleti elemzés volt, amit arra talált ki, hogy kibírhatóvá tegye életét, hiába törekedett önmegtágadásra, arra, hogy továbbra is ellássa a gondos gazdasszony teendőit,

hogy okos szolgálólány maradjon, aki, ha már egyszer feláldozta szívét és eszét, arra is rááll, hogy testét is odaadja: teste és szerelme lázadott, szörnyen szenvedett, hogy nem tudott meg mindent, és hogy nem szakított azonnal, nem kiáltotta Saccard arcába azt a rettenetes fájdalmat, amelyet okozott neki. Mégis uralkodott magán, sikerült hallgatnia, nyugodtnak mutatkoznia és mosolyognia, de küzdelmes élete során még sohasem volt szüksége ennyi erőre.

Hirtelen gyengédség fogta el, és a hitetlen fájdalmas mosolyával nézett megint a még mindig kezében tartott szentképekre. De már nem látta őket, gondolatban elképzelte, mit csinált Saccard tegnap, és mit csinál ma: akaratlanul és állandóan dolgozott az agya, s ösztönösen újramegújította kémtevékenységét, mihelyt semmi sem foglalkoztatta. Egyébként úgy látszott, hogy Saccard változatlanul élte szokásos életét: reggel a bankigazgatással bajlódott, ebéd után a Tőzsdére ment, este vacsorameghívások, színházi bemutatók, szórakozás, színésznők foglalták le, ezekre Caroline asszony egyáltalán nem volt féltékeny. Mégis határozottan érezte, hogy valami új érdeklődés izgatja, valami újdonsült szenvedélyre pazarolja drága idejét, bizonyára erre a nőre, vele találkozik valahol, olyan helyen, amelyről Caroline tudni sem akart. Ez bizalmatlanná, gyanakvóvá tette, és akaratlanul is újra „zsandárkodni” kezdett, ahogyan bátyja mondta tréfálózva, még a Világbankkal kapcsolatban is, amelyre már egyáltalán nem ügyelt, annyira bízott benne egy időre. Egy-két szabálytalanság lesújtotta és elszomorította, de maga is csodálkozott rajta, hogy már egyáltalán nem törődött velük, s már arra sem volt ereje, hogy szóljon, cselekedjen, annyira szíve mélyére hatolt ez az egyetlenegy bánat, ez az árulás, amelybe bele akart nyugodni, de amely mégis mardosta. És szégyen töltötte el, amikor érezte, hogy szeme megtelik könnyel, s elrejtette a képeket, keserűen bánkódva, amiért nem térdepelhet a templomban órákon át, hogy elsírja teste minden könnyét.

Miután megnyugodott, s már vagy tíz perce dolgozott a feljegyzésen, belépett az inas, és jelentette, hogy Charles, a tegnap szélnek eresztett kocsis, azonnal beszélni akar vele. Saccard maga fogadta fel, és most elkergette, mert rajtakapta, hogy csalt a zabvásárlásnál. Caroline habozott, aztán mégis úgy határozott, hogy fogadja.

A magas, csinos, borotvált arcú és nyakú fiú fesztelenül lépett be a szobába, olyan magabiztos és önhitt férfinak látszott, akit a nők tartanak ki.

- Asszonyom, a két ingem miatt jöttem. A mosodában elveszett, és most nem akarják pótolni. Természetesen, asszonyom megértheti, hogy én ezt nem hagyom annyiban... S minthogy asszonyom rendelkezik itt mindennel, én követelem, hogy kifizesse nekem a két inget... Igen, követelem, hogy fizessen tizenöt frankot...

Caroline nagyon szigorú volt a háztartás dolgaiban. Hogy elkerülje a vitát, talán kifizette volna a tizenöt frankot, de ennek a tegnap tetten ért férfinak a pimaszsága felháborította:

- Én semmivel sem tartozom magának, és egy garast sem adok... Különben is, az úr figyelmeztetett, és a leghatározottabban megtiltotta, hogy bármit is tegyek magáért.

Erre a kocsis fenyegetően lépett hozzá:

- Nahát, az úr azt mondta? Sejtettem. Hát bizony rosszul tette az úr, mert akkor most jön a java... Nem vagyok olyan ostoba, hogy ne vettem volna észre: asszonyom a szeretője.

Caroline asszony elpirulva kelt fel, ki akarta kergetni. De ő nem hagyott rá időt. Még hangosabban folytatta:

- És talán arra is kíváncsi lesz asszonyom, hova jár az úr kétszer-háromszor hetente, négy és hat között, amikor biztos benne, hogy egyedül találja az illetőt...

Caroline hirtelen nagyon elsápadt, arcából minden vér a szívébe tódult. Heves mozdulattal megpróbálta, hogy a kocsis torkára forrassa az értesülést, amelyet két hónap óta nem akart megtudni.

- A leghatározottabban megtiltom...

Hanem a kocsis nála is hangosabban kiabált:

- Sándor bárónéról van szó... Delcambre úr tartja ki, és hogy kedve szerint elszórakozzon vele, a Caumartin utcában, közvetlenül a Szent Miklós utca sarkán, kibérelt neki egy földszinti lakást, abban a házban, ahol egy gyümölcskereskedés van... És az úr odajár, hogy bebújjon a még meleg ágyba...

Caroline a csengő felé nyújtotta a karját, hogy kirúgassa az embert, de az bizonyára még a személyzet előtt is folytatta volna.

- Hát, ami a meleg ágyat illeti... Ott szolgál a kedvesem, Clarisse, a szobalány. Láta őket együtt, láta az úrnőjét, ezt a valóságos jégcsapot, mi minden disznóságot mivel...

- Hagyja abba, szerencsétlen! Fogja, itt van a tizenöt frankja!

Kimondhatatlan undorral nyújtotta át a pénzt, rájött, hogy ez az egyetlen mód, hogy lerázza. S valóban, a kocsis azonnal udvarias lett:

- Én csak jót akarok asszonyomnak... Gyümölcsbolt van a házban, hátul az udvarban van a lépcsőfeljáró... Ma éppen csütörtök van, négy óra, ha asszonyom rajta akarja kapni őket...

Caroline az ajtó felé tuszkolta, halálsápadt volt, ajkát összeharapta.

- Annál is inkább, mert asszonyomnak ma igazán mulatságos látványban lenne része... Azt ugyan várhatják, hogy Clarisse megmaradjon egy ilyen helyen! És ha az embernek jószágos gazdáik voltak, akkor ugye, hogy nekik egy kis emléket?... Jó estét, asszonyom.

Végre elment. Caroline asszony néhány pillanatig mozdulatlan maradt, elgondolkozott, és rádöbbsent, hogy Saccard-t is hasonló jelenet fenyegeti, majd hosszú sóhajtást hallatott, és erőtlenséggel rogyott íróasztalára. Régóta elfojtott könnyei záporoként kezdtek hullani.

Clarisse, ez a nyúlánk, szőke lány, szintén éppen most árulta el úrnőjét, felajánlva Delcambrenak, hogy egy másik férfival kaphatja rajta abban a lakásban, amelyet ő bérelt neki. A szobalány először ötszáz frankot követelt, minthogy azonban a főügyész rendkívül zsugori volt, hosszas alkudozás után meg kellett elégednie kétszáz frankkal, amit akkor kap kézhez, amikor kinyitja a szoba ajtaját neki. Clarisse ott hált az öltözőfülke mögötti kis helyiségben. A báróné tapintatból fogadta fel, nehogy a takarítást a házmesternére kelljen bízni. Általában nem volt mit kezdenie idejével, mert a találgák közt nem tudott mihez fogni az üres lakásban, különben, mihelyt Delcambre vagy Saccard megérkezett, azonnal eltűnt. Ebben a házban ismerkedett meg a kocsissal, ez sokszor felkereste éjnek idején, s együtt bújtak be az urak nappali kényvetarától még feldúlt ágyba, sőt éppen a szobalány volt az, aki felhívta rá Saccard figyelmét, mint nagyon derék, tisztességes cselédre. Mióta Charles-t elbocsátották, a lány osztozott neheztelésében, annál is inkább, mert az ő úrnője is „piszkoskodott” vele, és olyan helyet kínáltak neki, ahol havonta öt frankkal többet kereshet. Charles először arra gondolt, hogy ír Sándor bárónak, Clarisse azonban mulatságosabbnak és jövedelmezőbbnek találta, ha valamilyen meglepetést szereznek neki Delcambre-ral. És ezen a csütörtökön, miután alaposan előkészítette a nagy zenebonát, szép csendesen várakozott.

Négy órakor, amikor Saccard megérkezett, Sándor báróné már ott hevert a díványon, a kandalló előtt. A báróné általában nagyon pontosnak mutatkozott, üzletasszony lévén, aki tudja, hogy az idő pénz. Eleinte Saccard kiábrándultan tapasztalta, hogy csalatkozott: nem lelt olyan lobogó szerelmesre ebben a jó barna, kékes szemhéjú nőben, mint remélte, pedig kihívó

fellépése bolondul szerelmes bacchánsnőt ígért. Szobormerev volt, belefáradt a hasztalan erőfeszítésbe, mellyel hiába kereste az elérhetetlen gyönyört, egész lényét a Tőzsde szenvedélye tartotta fogva, ez legalább perzselte a vérét. Később azután Saccard észrevette, hogy kezd belejönni a játékba, már nem viszolyog az újfajta kéjtől, már nem undorodik tőle, ha örömet vél felfedezni benne, és így a nőt is elrontotta, és megkapott tőle minden gyönyörűséget, amit kívánt. Közben a nő a bőrzéről faggatta, értesüléseket csikart ki tőle, s minthogy, bizonyára a véletlen szerencse folytán, új viszonya óta egyre nyert, Saccard-t valamilyen szerencsés talizmánként kezelte, olyan talált tárgyként, amelyet megőrzünk, és még akkor is csókolgatunk, ha tisztátalan.

Clarisse olyan alaposan begyűjtött ezen a napon, hogy nem bújtak az ágyba, kéjesebbnek találták, ha a díványra hevernek, a felcsapó lángok előtt. Kint már-már leszállt az éj. A spalettát bezárták, a függönyt gondosan leeresztették, és a két nagy, ernyőtlen, tejüveg burájú lámpa éles fényt vetett rájuk.

Alighogy Saccard megérkezett, Delcambre is kiszállt kocsijából. Delcambre főügyész, akit személyes kapcsolat fűzött a császárhoz, s akinek miniszteri kinevezése már eldőlt, ünnepelesen magas termetű, fennköltén zord, sovány, sárga bőrű, mély redőktől barázdált, borotvált arcú, ötvenes férfi volt. Kemény sasorrával megingathatatlanak és kíméletlennek látszott. Amikor szokásosan szertartásos és méltóságos lépteivel felment a lépcsőfeljáróra, megőrizte azt a fagyos külsőt, amivel a nagy napokon a kihallgatásokat vezette. A házban senki sem ismerte, hiszen csak az éj beállta után szokott idejönni. Clarisse a szűk előszobában várta:

- Kérem, uram, kövessen, de nagyon kérem az urat, ne csapjon zajt.

A főügyész habozott, miért ne menne be egyenesen a szobába nyíló ajtón? Ám a szobalány halkán a fülébe súgta, hogy bizonyára beretesztették, s hogy akkor mindent össze kellene törni, és így asszonyának lenne ideje, hogy rendbe szedje magát. Nem, Clarisse azt akarja, hogy Delcambre is úgy kapja rajta, amint egy napon ő maga látta, amikor a kulcslyukon bekukucskált. Evégett nagyon egyszerű dolgot eszelt ki. Az ő szobájából valaha ajtó nyílt az öltözőfülkébe, ezt most kulcsra zárták, de minthogy a kulcsot egyszerűen csak egy fiókba dobták, csak elő kell venni és kinyitja az ajtót, úgyhogy ezen a nem használt, elfelejtett ajtón át most nesztelenül be lehet hatolni az öltözőfülkébe, melyet a szobától csak kis tapétaajtó választ el. A báróné bizonyára senkit sem vár onnan.

- Bízsa csak az úr magát teljesen rám. Nekem érdekem, hogy sikerüljön.

Clarisse besiklott a félig nyitott ajtón, egy pillanatra eltűnt, egyedül hagyva Delcambre-t a szűk cselédszobában, ahol még fel volt dűlva az ágy, a lavór tele volt szappanos vízzel, és ahonnan még reggel kivitte poggyászát, hogy azonnal megléphessen, mihelyt vége a cirkusznak. Aztán visszatért, és zajtalanul becsukta maga után az ajtót.

- Még várnia kell az úrnak egy kicsit, még nem tartanak ott. Csak csevegnek.

Delcambre megőrizte méltóságát, némán, mozdulatlanul állt a lány kissé hamiskásan rátapadó szeme előtt. Aztán belefáradt, egész bal arca idegesen rángatózott, egyre jobban a fejébe szállt az elfojtott düh. Az óriás étvágyú szilaj hím, amelyet szakmai álarcának fagyos szigorúsága mögé rejtett, ágaskodni, tompán morogni kezdett benne, mert felbőszítette a tőle ellopott hús.

- Gyerünk, gyerünk! - ismételte, keze lázasan reszketett, azt se tudta, mit mond.

Clarisse azonban ismét eltűnt, és amikor visszajött, ujját ajkára téve, még mindig könyörgött neki, hogy legyen türelemmel:

- Nagyon kérem, uram, legyen okos, különben a legszebb látványt szalasztja el... Egy pillanat, és nyakig benne vannak.

És Delcambre, akinek a lába hirtelen felmondta a szolgálatot, kénytelen volt leülni a kis cselédágyra. Már alkonyodott, és a főügyész némán ült a félhomályban, míg Clarisse hallgatózott, a hálószobából kihallatszó minden röpke hangon mohón kapott; de a főügyésznek úgy tetszett, hogy egy egész ezred katona menetel, annyira zúgott a füle.

Végül érezte, hogy Clarisse keze végigtapogatja a karját. Megértette, és némán odanyújtotta neki a borítékot, amelyben az ígért kétszáz frank volt. A szobalány előrement, elhúzta az ajtó függönyét, és ezekkel a szavakkal taszította be a hálószobába:

- Na nézze! Itt vannak a jómadarak!

A kandalló lángjának éles fénye előtt, a díványon egy szál ingben feküdt Saccard, egészen a hónaljáig feltúrta, s így egész a válláig szabadon hagyta barna testét, amely az évek múltával olyan szőrös lett, mint egy állaté. Az anyaszült meztelenül térdeplő bárónét teljesen beborította a lángok pírja. A két nagy lámpa olyan éles fényt vetett rájuk, hogy a legkisebb részletek is roppant élesen kidomborodtak.

A természetellenes látványtól meglepett Delcambre tátott szájjal megállt, ők ketten pedig, mintha villámcsapás érte volna őket, megdermedtek ennek az embernek váratlan megjelenésére, mozdulatlanok maradtak, és tágra nyílt, zavaros tekintettel néztek.

- Ó, a disznók! - nyögte ki végre a főügyész. - Disznók! Disznók!

Ez volt az egyetlen szó, amely eszébe jutott, és vég nélkül ezt ismételte egy görcsös mozdulattal tetézve. Erre a nő felugrott, meztelenségétől esztét veszve szaladgált a szobában, az öltözőfülkében maradt ruháit keresve, de a fülszék ajtaját elállta a főügyész. Felkapott egy itt maradt alsószoknyát, a vállára dobta, és zsinórját a foga közé szorította, igyekező eltakarni nyakát és mellét. A férfi is nagy zavarban volt, felkelt a díványról, és leeresztette ingét.

- Disznók! - ismételte megint Delcambre. - Disznók! Ebben a szobában, amelyet én fizetek!

És öklével fenyegetve Saccard-t, mindjobban felbőszült a gondolatra, hogy ezek az ocsmányságok azon a díványon történtek, amit ő vett, és szinte tébolyultan üvöltötte:

- Itt az én házamban van, maga utolsó disznó! És ez a nő is az enyém. Maga meg disznó és tolvaj!

Saccard zavarba jött, hogy így egy szál ingben kapták rajta, és bosszantotta ez az egész kaland, de nem gurult dühbe, sőt meg akarta nyugtatni Delcambre-t, a „tolvaj” jelző azonban sértette.

- Hát kérem, uram - fakadt ki -, ha az ember azt akarja, hogy a nő egyedül az övé legyen, először is mindent meg kell adni neki, amire szüksége van.

Ettől a zsugoriságára tett célzástól Delcambre végképp felbőszült. Rá sem lehetett ismerni, olyan félelmetes lett, mintha az üzekedő állat minden durvasága, minden gerjedelem, amely emberi külseje mögött rejtőzött, hirtelen a felszínre tört volna. Általában hideg és méltóság-teljes arcába vér tolt, és felfújódott, megdagadt, előre meredt, mint egy dühödt vad pofája. A gyűlölet fellobbanása felébresztette benne az állati érzékiséget, s ez a felkavart mocsok heves fájdalmat okozott neki.

- Mire van szüksége? - hebegte. - Pocsolyára... Ó, a szajha!

És olyan fenyegető mozdulatot tett a báróné felé, hogy az megijedt. Még mindig mozdulatlanul állt, igyekezett a szoknya mögé rejtőzni, de ha befedte mellét, akkor meg a hasa és a combja látszott ki alóla. Ekkor megértette, hogy ez a közszemlére bocsátott, bűnös

meztelenség még jobban kihozza a sodrából, valahogy elbotorkált egy szélig, és lábát felhúzva, térdét összeszorítva összekuporodott rajta, igyekezvén elrejteni, amit csak tudott. Megmerevedett ebben a helyzetben, egyetlen szó sem hagyta el ajkát, kissé lehajtotta fejét, és sunyi tekintettel szemlélte a csetepatét, mint egy nőstény állat, akiért két hím megverekszik, és aki a küzdelem eredményét várja, hogy odaadja magát a győztesnek.

Saccard bátran eléugrott, és eltakarta testével:

- Remélem, nem szándékszik megverni!

A két férfi most szemtől szemben állt.

- Járjunk a dolog végére - folytatta Saccard. - Nem állhatunk le civakodni, mint a kocsisok... Való igaz, szeretője vagyok a bárónénak. És ismétlem: ha maga kifizette a bűnt, én kifizettem...

- Ugyan mit?

- Sok mindent... Például néhány nappal ezelőtt kifizettem azt a régebbi tízezer frankos számláját Mazaud-nál, amelynek kifizetését maga kereken elutasította... Ugyanolyan jogaim vannak, mint magának. Hogy disznó vagyok? Meglehet! De tolvaj? Azt már nem! Legyen szíves visszavonni ezt a szót.

- Tolvaj! - kiáltotta Delcambre magánkívül. - És szétverem a fejét, ha ebben a szent minutában el nem hordja magát!

Erre aztán már Saccard is megdühödött.

- Vegye tudomásul, hogy elegendem van magából! - jelentette ki, belebújva nadrágjába. - Akkor megyek el innen, amikor nekem tetszik. Azt hiszi, megijedek magától, öregem?

Végre felhúzta magas szárú cipőjét, nagyot dobantott a szőnyegen, és azt mondta:

- Na, most már biztosan állok a lábamon, és itt maradok.

Delcambre majd megpukkadt dühében, s fenyegető képpel rontott rá.

- Elhordod magad innen, te piszok disznó?!

- Csak utánad, vén gazember!

- Vigyázz, mert képen töröllek!

- Én meg fenéken rúglak!

Egymással szemben álltak, és vicsorogva csaholtak. Teljesen megfeledeztek magukról, levetették nevelésük minden nyomát ez előtt a szennyes, állati kéjforrás előtt, amelyért harcoltak, s a jogász meg a pénzember, egyre nagyobb szükségét érezve a mocsoknak, úgy civakodott, mint a részeg fuvarosok, s szörnyű szitkokat okádott egymásra. Mindketten berekedtek, szájuk szennyből habzott.

A báróné továbbra is a széken várta, hogy az egyik majd csak kipenderíti a másikat. Megnyugodott, és gondolatban megszervezte jövő életét, s most már csak a szobalány jelenléte feszélyezte, mert sejtette, hogy az ajtó függönye mögött áll, és élvezzi a jelenetet. Valóban, amikor a lány elégedetten vihogva kinyújtotta nyakát, hogy jobban hallja, milyen ocsmányságokat vágnak egymás fejéhez az urak, a két nő meglátta egymást: az összekuporodott pucér úrnő, meg a tisztességesen felöltözött, szép egyenesen álló szolgálólány, kihajtott sima gallérjában. Szikrázó tekintetük találkozott, s szemükben a vetélytársak évszázados gyűlölete villogott, amely egyenlővé teszi a hercegnőt a teheneslánnyal, ha nincs rajtuk ing.

De Saccard is meglátta Clarisse-t. Mellényét felvéve, gyorsan befejezte az öltözködést, odarohant Delcambre-hoz, és egy újabb sértést vágott a fejéhez, majd bedugta bal karját a császárkabátba, s megint újabb szitkot szórt rá, aztán belebújt a kabát jobb ujjába, s a szidalmak egész áradatával öntötte el. És hirtelen, igyekezvén minél előbb véget vetni a jelenetnek, így kiabált:

- Clarisse! Jöjjön csak ide... Tárja ki az ajtót, ablakot, hadd hallja az egész ház, az egész utca... A főügyész úr szeretné, ha mindenki tudná, hogy itt van, hát majd magam intézkedem, hogy tudják!

Látva, hogy Saccard az ablakhoz megy, hogy kinyissa, Delcambre elsápadt, és hátrább lépett. Ez a szörnyű férfi képes lett volna teljesíteni fenyegetését, hiszen ő köp a botrányra.

- Ó, az alávaló csirkefogó! - hebegte a főügyész. - Igazán méltó párja ennek a szukanak. Rendben van, meghagyom magának...

- Ez az! Kotródjék! Semmi szükség itt magára... Legalább a számlái rendezve lesznek, és nem kell siránkoznia a szegénységén... Várjon csak, talán adjak magának hat garast az omnibuszra?

Erre az új sértésre Delcambre egy pillanatra megtorpant a küszöbön. Magas, sovány alakja, sápadt, mély ráncoktól barázdált arca megint olyan volt, mint általában.

- Esküszöm magának, hogy drágán megfizet még ezért - mondta mintegy esküre emelve kezét. - Vigyázzon magára, nem siklik ki a kezem közül!

E szavakkal eltávozott. Nyomban utána szoknya surrant, a szobalány rohant el, menekülve a magyarázkodás elől, és nagyon boldog volt, hogy sikerült a muri.

A még mindig izgatott Saccard zajosan toporogva az ajtóhoz sietett, hogy bezárja, aztán visszament a hálószobába, ahol a báróné, mintha odaszögezték volna, még mindig ugyanúgy ült a széken. Saccard határozott lépésekkel járt fel és alá a szobában, visszatolta a kandallóból kiesett félig elégett fadarabot, és csak akkor vette észre a furcsa állapotban levő, félmeztelen bárónét, vállán a szoknyával.

- De hát öltözzön fel, drágám... - fordult hozzá kifogástalan udvariassággal. - És ne izgassa magát. Nagyon balul ütött ki a dolog, de nem számít, egyáltalán nem számít... Holnapután találkozunk itt, s majd megbeszéljük, hogyan csináljuk ezután, rendben? De most rohannom kell: Huret-vel találkozom.

A báróné végre felvette ingét, távozóban Saccard az előszobából kiáltotta vissza neki:

- És főleg, ha olasz kölcsönt vesz, semmi ostobaság, csak jutalékosat vegyen.

Ezalatt, ugyanebben az időpontban, Caroline asszony, fejét az íróasztalra hajtva zokogott. A kocsis durva leleplezése, Saccard csalása, mellyel most már nem lehetett nem számolni, felébresztette lelke minden elfojtott gyanúját, minden eltemetett aggályát. Eddig türtőztette magát, hogy nyugodtan gondoljon a Világbank ügyleteire, és sikert reméljen, mivel gyengédsége elvakította, és bűnrészessé tette mindabban, amit nem mondtak el neki, és amiről tudni sem akart. És most már szemrehányást tett magának, hogy olyan megnyugtató levelet írt bátyjának a nemrégén összehívott közgyűlés után, mert a féltékenység kinyitotta szemét és fülét, s világosan látta, hogy a szabálytalanságok folytatódnak, és egyre súlyosbodnak. Így például Sabatani számlája nőttön-nőtt, a részvénytársaság egyre többet játszott e fedőnév alatt, nem beszélve az örült méreteket öltő, hazug reklámhadjáratról, a sárból és homokból gyúrt alapzatról, amelyre ez az óriási cég támaszkodott. A bank magabiztos és szinte csodálatos feltörése nemhogy örömmel töltötte volna el Caroline-t, hanem inkább megrémítette. De legnagyobb félelemmel ez a szüntelen rohanás töltötte el, a Világbank vezetésének veszett

irama, amely egy ördögi vágányon nekilendülő, szénnel teletömött vonatra emlékeztetett, amit végül is egy utolsó lökés felrobbant, és a levegőbe repít. Caroline asszony egyáltalán nem volt jóhiszemű, könnyűszerrel becsapható butuska. Még ha nem is volt szakértő a bankügyletekben, akkor is nagyon jól felfogta az okát ennek a túlterheltségnek, ennek a túlfűtöttségnek, amely arra hivatott, hogy elbódítsa a tömeget, és bevonja ebbe az esztelen és beteges tözsdetáncba. Minden napnak újabb emelkedésre kellett virradnia, folyamatosan fenn kellett tartani a hitet az egyre növekvő sikerben, a gigászi pénztárakban, a mesebeli folyókat elnyelő pénztárakban, hogy aranyfolyamokká, aranyláncokká duzzasszák őket. Szegény hiszékeny bátyja, akit megszedítettek, és magukkal sodortak! Csak nem fogja elárulni és elhagyni ebben az előbb-utóbb mindannyiukat elnyeléssel fenyegető áradatban? Kétségbe volt esve tehetetlenségében és erőtlenségében.

Közben az alkony ráborult a tervezőszobára, melyet már a kialudt kandalló sem világított meg, s ebben a sűrűsödő homályban Caroline asszony egyre jobban zokogott. Szégyellte könnyeit, mert érezte, hogy egyáltalán nem a bank kétes ügyei csalták a szemébe. Saccard kétségkívül, nem törődve semmiféle erkölcsi meggondolással, egyedül diktálta ezt a vad rohanást, rendkívüli kegyetlenséggel hajtotta a lovat, nem bánta, ha a halálba űzi. Egyedül ő volt a bűnös, és Caroline beleborzongott, amikor megpróbált lényének mélyére tekinteni, valamit kiolvasni ennek a saját magát sem ismerő üzletembernek a zavaros lelkéből, hiszen ebben a lélekben a homály csak még nagyobb homályt rejtett, és egymásra halmozódott benne a sok bukás szennye. Még nem volt minden világos előtte, de az, amit már gyanított, megborzongatta. De sem ezek a fokozatosan a szeme elé táruló fekélyek, sem az esetleg bekövetkező katasztrófától való félelem nem késztette volna arra, hogy erőtlen könnyeket ejtve az asztalra boruljon, sőt ellenkezőleg, ettől csak meggyógyult és harcba lendült volna. Ismerte magát, mindig is harcra kész volt. Nem, ha ilyen hangosan zokogott, úgy, mint egy gyenge gyermek, ez csak azért volt, mert szerette Saccard-t. Saccard pedig ebben a pillanatban egy másik nővel volt. És ez a kénytelen beismerés szégyenérzettel töltötte el, még több könnyet sajtolt a szemébe, s a zokogás már-már megfojtotta.

- Ó, istenem - dadogta hangosan -, minden büszkeségem elveszítettem! Ilyen törekeny és ilyen nyomorult vagyok! Nem tudom megtenni azt, amit akarok!

Ebben a pillanatban csodálkozva hallotta meg valakinek a hangját a sötétségben. Maxime volt, ki mint családtag, bejelentés nélkül jött be.

- Mi az? Maga itt ül a sötétben, és sír!

Zavarba hozta, hogy ilyen váratlanul meglepték, igyekezett elfojtani zokogását.

- Bocsásson meg - tette hozzá Maxime. - Azt hittem, apám már visszajött a Tőzsdéről... Egy hölgy megkért, hogy vigyem el hozzá vacsorára.

Az inas közben behozta a lámpát, az asztalra tette, és kiment. A nagy szobát a lámpaernyőből aláömlő nyugodt fény ragyogta be.

- Semmiség az egész... - próbált magyarázkodni Caroline. - Egy kis női érzékenység... Pedig nem is vagyok ideges.

És kiegyenesedve, száraz szemmel, máris a hozzáálló határozott és harcias arckifejezéssel mosolygott. A fiatalember egy pillanatig gyönyörködött büszke tartásában, nagy, világos szemében, vastag vonalú szájában, kedves és ugyanakkor erélyes arckifejezésében, amelyet sűrű, fehér hajkorona enyhített, és tett nagyon bájosná. Még egészen fiatalnak találta, fehér bőrével, vakítóan fehér fogával ez az elragadó nő egészen szépnek tetszett. Aztán maga elé képzelte apját, és megvető szájalommal vont a vállát:

- Ugye, őmiatta van ilyen állapotban?

Caroline tagadni akart, de sírás fojtogatta, és szemébe újra könnyek szöktek.

- Ó, szegény asszonyom, de hiszen megmondtam magának, hogy ábrándokban ringatja magát a papával szemben, és ezt rosszul hálálják meg magának... Persze, ez elkerülhetetlen volt, magát is el kellett nyelnie a többiek után!

Ekkor eszébe jutott a nap, amikor elment Maxime-hoz, hogy kétezer frankot kérjen tőle előlegnek Victor kiváltására. Hiszen Maxime megígérte neki, hogy mindent elmesél, amikor ő akarja. És most kedvező alkalom nyílt, hogy kikérdezze Maxime-ot Saccard múltjáról. És az ellenállhatatlan kíváncsiság tovább taszította: most, amikor már süllyedni kezdett, egészen a fenékig kellett alábuknia. Ez volt az egyetlen bátor és hozzá méltó magatartás, ez mindenki hasznára lehet.

De viszolygott ettől a kikérdeztől, és kerülő utat választott azt a látszatot keltve, hogy másra akarja terelni a szót:

- Még mindig tartozom magának ezzel a kétezer frankkal - mondta. - Nem haragszik rám nagyon a késedelemért?

Maxime legyintett, mintha azt mondaná, addig vár, ameddig kell.

- Mellesleg - jutott eszébe hirtelen -, hogy van az a szörny, a kisöcsém?

- Kétségbe vagyok esve miatta, még mindig semmit sem mondtam el az apjának... Azt szerettem volna, ha egy kicsit lemoszuk a mocskot erről a szerencsétlen lényről, hogy meg lehessen kedvelni.

Maxime nevetése nyugtalanította.

- Az ördögbe is! - válaszolta Maxime az asszony kérdő tekintetére. - Úgy látom, teljesen felesleges gondokat okoz magának. A papa még csak meg sem érti a maga aggályait... Túlságosan sok családi bosszúságot ért meg már életében.

Még mindig nézte ezt a fiatalembert, aki anélkül, hogy felrúgta volna az illendőség szabályait, önzően élvezte az élet örömeit, kiábrándult minden emberi kapcsolatból, még a vágy csiholta kapcsolatokból is. Maxime mosolyogva ízlelgette iménti mondatának csípősségét, amelyet csak ő értett meg. És Caroline úgy érezte, hogy pedzi ennek a férfinak a titkát.

- Korán elvesztette édesanyját?

- Igen, alig ismertem... Még Plassans-ban voltam, a kollégiumban, amikor meghalt, itt, Párizsban... Pascal doktor, a nagybátyám, magához vette Clotilde nővéremet, akit azután csak egyszer láttam viszont.

- De az apja másodszor is megnősült?

Maxime habozott. Világos, üres szemében kis rőt láng villant meg.

- Igen, igen... Megnősült másodszor... Egy bizonyos Béraud du Châtel nevű bíró lányát, Renée-t vette el... Inkább barátnőm volt, mint anyám.

Fesztelenül Caroline mellé ült.

- Nézze kérem, a papát ismerni kell. Istenem, nem rosszabb ő, mint a többiek. Csakhogy a gyermekei, feleségei, egyszóval, minden, ami körülveszi, csak mellékes, a pénz a mindene... Ő, nem, értsen meg, nem úgy szereti a pénzt, mint a fősvények, akik igyekeznek minél többet összekaparni, hogy aztán elrejtsek a pincéjükbe, nem! Ha mindenünnen pénzt szeretne fakasztani, ha bármilyen forrásból merít, csak azért teszi, hogy élvezhesse a felé áradó aranyfolyót, azért szereti, amit nyújtani tud neki: fényűzést, gyönyört, hatalmat... Sajnos, ő már ilyen, a vérében van. Eladná magát is, engem is, vagy bárkit, ha kereslet mutatkozna

irántunk valamilyen piacon. És mindezt gondolkodás nélkül teszi, mint egy felsőbbrendű lény, mert ő valóban a milliók poétája, annyira esztelenné és gazemberré teszi a pénz, de persze magasröptű gazemberré!

Erre már Caroline is régen rádöbbsent, és most, ahogyan Maxime-ot hallgatta, helyeslően bólogatott. Ó, a pénz, ez a megrontó, mérgező pénz, amely kiszikkasztja a lelket, elűzi belőle a jóságot, a gyengédséget, a mások iránt érzett szeretetet! A pénz az egyedüli bűnös, ő a kerítő minden emberi kegyetlenségben és aljasságban. Ebben a pillanatban Caroline gyűlölte és átkozta a pénzt, női nemességében és egyenességében felháborodott és lázadott. Ha tehette volna, egyetlen mozdulattal a világ minden pénzét megsemmisítette volna, amint eltápozza az ember a gonoszságot, hogy megmentse a földet.

- Így hát másodszor is megnősült az apja? - ismételte kis szünet után lassan és zavartan, s valami zavaros történet jutott eszébe.

Ki is célzott neki erre a históriára? Nem jutott eszébe, hogy ki volt pontosan, bizonyára egy nő, valamelyik barátnője nem sokkal azután, hogy az új lakó beköltözött a Szent Lázár utcába, és elfoglalta az első emeletet. Talán valamilyen érdekházasságról, valami szégyenletes alkuról volt szó. És úgy rémlik: később a bűn zavartalanul beköltözött a családba, mindenki tűrte a szörnyű, már-már a vérfertőzést súroló házasságtörést.

- Renée - folytatta csendesen, szinte akaratlanul Maxime - mindössze néhány évvel volt idősebb nálam...

Felemelte fejét, Caroline-ra nézett, és hirtelen egy váratlan őszinteségi rohamában, valamilyen megmagyarázhatatlan bizalommal ez iránt a nő iránt, akit olyan egészségesnek, olyan okosnak talált, mesélni kezdett a múltjáról, de szaggatott, összefüggéstelen mondatfoszlányokkal, akaratlan fél-beismerésekkel, amelyeket Caroline-nak kellett összeraknia. Miért tette ezt? Talán ily módon bosszulta meg apja ellen táplált régi neheztelését, így vett elégtételt az egykori versengésért, amely miatt még most is, amikor már semmi közös ügyük nem volt, idegenek voltak egymásnak? Nem vádolta az apját, úgy látszott, hogy képtelen a haragra, de nevetgélése gúnykacajba váltott, és kárörvendve mocskolta be apját, amikor elmesélte ezeket az ocsmányságokat, s ezen a szemétdombon turkált.

És ekkor Caroline kimerítő részletességgel ismerte meg ezt a szörnyű históriát: hogyan adta el Saccard a nevét, amikor a pénzéért elvett egy megbecstelenített kislányt, hogyan züllesztette le végleg ezt a szegény beteg gyermeket a pénzével, esztelen és fényűző életével, hogyan kapta meg Saccard felesége aláírását, amikor pénzgondjai voltak, és hogyan engedte meg a szerelmi kapcsolatot felesége és fia között, szemet hunyva felette, mint egy jóságos törzsfő, aki szívesen engedi, hogy mindenki kedve szerint vigadjon. A pénz, ez a király, ez az isten, a vér felett álló pénz, a könnyek felett álló pénz, a pénz, amelynek határtalan hatalma előtt földig kell hajolni, feledve az emberi lelkiismeret minden hiú aggályát! És minél jobban felülkerekedett a pénz, annál világosabban rajzolódott ki Saccard igazi arca ebben a nagy ördögi fényben, s annál jobban fokozódott Caroline borzadása, mert megdermedt és megsemmisült arra a gondolatra, hogy mint előtte annyi más nő, most ő is ezé a szörnyetegé.

- Így vagyunk - mondta végül Maxime. - Nagyon sajnálom magát, jobb, ha figyelmeztetem... De remélem, azért nem fog összeveszni apámmal. Nagyon elszomorítana, mert akkor megint maga sírna és nem ő... Érti most már, hogy miért tagadok meg tőle akár egy garas kölcsönt is?

Caroline nem felelt, szíve mélyéig le volt sújtva, és úgy érezte, mintha gombóc lenne a torkában. Maxime felállt, és a saját feddhetetlenségében biztos, szép férfi nyugodt önelégültségével megnézte magát a tükörben. Aztán újra odament Caroline-hoz: - Ugye, az ilyen dolgoktól hamar megöregszik az ember... Én gyorsan jó útra tértem, feleségül vettem egy beteg kislányt, aki hamarosan meghalt, és most már meg merek esküdni rá, hogy semmi

kincsért nem folytatnám a régi ostobaságokat... Nem, higgye meg nekem, a papa javíthatatlan, tudja, neki nincsen erkölcsi érzéke.

Megfogta a kezét, és érezte, hogy jéghideg, egy percre az övében tartotta. - Még mindig nem jött meg, én elmegyek... De, az istenért, ne bánkódjék! Olyan erősnek hittem magát! És legyen hálás nekem, mert nincs annál ostobább dolog, mint ha becsapják az embert.

Amikor elment, még megállt a küszöbön, és nevetve tette hozzá: - Jaj, majdnem elfelejtettem, mondja meg neki, hogy De Jeumont asszony hívta meg vacsorára... Hiszen tudja, az a De Jeumont asszony, aki százezer frankért a császárral hált... Ne féljen, bár az én papám éppen olyan forrófejű, mint volt, úgy gondolom, mégsem képes rá, hogy ilyen árért vásároljon meg egy nőt.

A magára maradt Caroline nem mozdult el a helyéről. Továbbra is székéhez szegezve ült, tágra meredt szemével a lámpafénybe bámulva. A nagy szobát nehéz csend ülte meg. Most, mintha hirtelen lehullt volna a fátyol mindenről: amit eddig nem akart felismerni, s amit csak reszketve gyanított, most a maga szörnyű és kegyetlen meztelenségében tárult fel előtte. Lemeztelenítve látta Saccard-t, megismerte ennek a züllött pénzembernek bonyolult és zavaros lelkét. Valóban, Saccard nem ismert sem barátságot, sem akadályt, étvágyát a saját telhetetlenségén kívül a semmiféle korlátot nem ismerő ember telhetetlenségével elégitette ki. Feleségét megosztotta fiával, eladta a fiát, eladta a feleségét, eladott mindenkit, aki a keze ügyébe került: még saját magát is eladta, mint ahogyan eladta volna Caroline asszonyt meg a bátyját is, hogy szívükből meg agyukból pénzt verhessen. Most már csak pénzcsináló ember volt a szemében, aki holtat és elevent bedob a pénzolvasztó kemencébe. És hirtelen világosan látta maga előtt, amint a Világbank minden pórusából pénz szivárog, látta a pénztavat, a pénzóceánt; amelynek közepén hirtelen szörnyű recsegés és ropogás közepett elmerül az egész cég. Ó, a pénz, a szörnyű pénz, amely bemocskolja és felfalja az embert!

Caroline hirtelen lendülettel felállt. Nem, nem, ez iszonyú! Mindennek vége, nem maradhat tovább együtt ezzel az emberrel. A csalást még csak megbocsátotta volna neki, de ettől a hajdani mocsoktól undorodott, reszketett a fenyegető bűnöktől. Hogy ne merüljön el ebben a fertőben, hogy ne temessék el a hajóroncsok őt is, tüstént el kell utaznia. És messze, nagyon messze szeretett volna utazni, a távoli Keletre, a bátyjához, nem is annyira azért, hogy figyelmeztesse, mint inkább azért, hogy eltűnjön. Igen, igen, elutazni, azonnal! Még nincs hat óra, eléri a hét óra ötvenötös marseille-i gyorsot, csak hogy többé ne lássa Saccard-t, mert ez már meghaladja erejét. Majd Marseille-ben, mielőtt felszáll a hajóra, elintézi a szükséges vásárlásokat. Addig meg egy bőröndbe fehérneműt, egy váltás ruhát rak, s már indul is. Negyedóra múlva már útra kész lesz. De ránézve munkájára, az asztalon heverő elkezdett feljegyzésre, egy percre megtorpant. Minek is vigye magával, ha egyszer minden összeomlik; ha egyszer maga az alap is rothadt? Mégis kezdte gondosan összeszedni a dokumentumokat, a jegyzeteket, engedve a jó háziasszony szokásának, aki a legkisebb rendetlenséget sem akarja maga után hagyni. Ez egy kissé feltartóztatta, lecsillapította lázát, amellyel az első pillanatban ezt a határozatot hozta. És most már teljesen ura volt magának, midőn búcsúpillantást vetett a szobára, elutazása előtt. Hirtelen azonban megint bejött az inas, és átnyújtott egy köteg újságot meg levelet.

Caroline asszony gépies pillantást vetett a borítékokra, és egy neki címzett levelet talált köztük a bátyjától. Damaszkuszról érkezett, ahol ez időben Hamelin a tervezett Damaszkusz-Beirut vasútvonal ügyében járt. A lámpánál állva kezdte átfutni a levelet, azzal, hogy a vonatban majd figyelmesebben elolvassa. De minden mondat egyre jobban lekötötte, és végül is nem lévén ereje egyetlen szót sem kihagyni, leült az asztal mellé, és teljesen átadta magát a tizenkét oldalas levél lenyűgöző olvasásának.

Hamelin éppen a legvirágosabb kedvében volt. Megköszönte hűgának a jó híreket, amelyeket legutóbbi levelében írt meg neki Párizsból, és ő maga még jobbakat küldött Keletről, mivel ott minden úgy ment, mint a karikacsapás. Az Egyesült Tengerhajózási Társaság első mérlege nagyszerű eredményekkel kecsegtetett, az új gőzhajók, hála kényelmességüknek és gyorsaságuknak, hatalmas hasznot hoztak. Tréfálkozva írta, hogy egyszerűen kedvtelésből utaznak a hajókon, hogy a part menti kikötőkben nyüzsögnek a nyugati látogatók, és nem lehet végigmenni a legeldugottabb ösvényen, hogy ne találkozzék az ember a párizsi bulvárok egy-egy őslakójával. Ahogyan megjósolta, Kelet most már valóban nyitva állt Franciaország előtt. Libanon termékeny lankáin hamarosan városok nőnek ki a földből. De a legfestőibben a távoli Kármel-szoros leírása sikerült, ahol teljes gözzel folyt az ezüsbánya kiaknázása. Ezt a vad vidéket megszelídítette az ember, a völgyet észak felől elzáró sziklaomladékban forrást fedeztek fel, ott, ahol eddig csak mézgafa nőtt, most gabonaföldeket látni, egész kis falu épült a bánya közelében, először csak a munkások menedékeül szolgáló egyszerű fakunyhók, most meg már kis kertés kőházak, egy város csírája, mely egyre csak nő, míg az ezüsterek ki nem merülnek. Már körülbelül ötszáz lakosa van, éppen most készült el a települést Akkóval összekötő út. Reggeltől estig zakatolnak a fejtőgépek, indulnak a szekerek a meg-megcserülő ostorcsapásokra, énekelnek a nők, játszanak és kiabálnak a gyerekek, és mindez itt történik, ebben a pusztában, ebben a halotti csendben, amelyet régen csak egy-egy sas lomha szárnyának suhogása vert fel. A langyos, csodálatosan tiszta levegőt továbbra is mirtuszok és rekettyék illata tölti be. Különösen sokat mesélt Hamelin a Brussza és Beirut között Ankarán és Aleppón keresztül húzódó vasútvonal közeli felavatásáról. Konstantinápolyban már minden formáságnak eleget tettek, s odavolt a boldogságtól, hogy sikerült néhány módosítással könnyebben megépíteni a Taurusz-szoroson átvezető nehéz szakaszt. Ezekről a hágókról, a hegy lábánál elterülő síkságokról, egy tudós lelkesedésével beszélt, aki köszénlelőhelyre bukkant, és lelki szemeivel már látja a vidéket ellepő üzemeket. A jelzőoszlopokat már felállították, az állomások helyét kijelölték, egyébként némelyikük a sivatag mélyén lesz. Egyik város itt, a másik kissé távolabb, az állomások körül; a természetes utak kereszteződésénél is városok fognak kinőni a földből. Az eljövendő nagy dolgok és nemzedékek magját már elhintették a földbe, már ki is csíráztak, és alig néhány év múlva megszületik az új világ. Befejezésül Hamelin gyengéd csókját küldte szeretett hűgának, s kifejezte örömét, hogy bevonhatta egy egész nép újjászületésébe, biztosította Caroline-t, hogy nagy része lesz ebben a feltámadásban, hiszen bámulatos üdeségével és bátorságával már olyan régen tartja benne a lelket.

Caroline befejezte az olvasást, a levél ott maradt előtte kiterítve az asztalon, és szemét a lámpára szegezve, újra elmerengett. Aztán gépiesen felnézett, tekintete végigpásztázott a falon, megpihelve minden tervrajzon, minden akvarellen. Beirutban, a hatalmas üzletek közepette már felépítették az Egyesült Tengerhajózási Társaság igazgatósági épületét. A Kármel-hegyen a vad bozóttal és kövekkel teli szoros már népesedni kezdett, mint a jövő lakosság óriási fészke. A Tauruszban a szintezések és a kirajzolódó épületek átalakították a föld arculatát, s így megnyílt az út a szabad kereskedelem előtt. És a tussal árnyékolt, mértani vonalakkal telerajzolt, egyszerűen négy rajzszeeggel a falra erősített lapok felidéztek benne a hajdan megismert és örökké szép kék eget, termékeny földje miatt annyira szeretett vidéket. Újra maga előtt látta Beirut teraszos kertjeit, Libanon sűrű olaj- és eperligetekkel pompázó völgyeit, Antiochia és Aleppo lapályait, ezeket a zamatos gyümölcsöt termő kerteket. Felidézte a bátyjával megtett sorozatos utazásokat ebben a mesés országban, amelynek temérdek gazdagságát nem ismerték fel, vagy nem aknázták ki lustaságból és tudatlanságból, s így utak, ipar, földművelés, iskolák híján a sok kincs elkallódott. De most a friss nedvek csodálatos hatására mindenbe élet költözik, és Caroline lelki szemei előtt már feltámadt a jövő Keletje, virágzó városaival, megművelt földjeivel, boldog nemzedékeivel. Mindezt maga előtt

látta, hallotta az építkezés dolgos lármáját, és megállapította, hogy ez a mély álomba merült ősi föld végre felébredt, és kezdi ontani a bőséges termést.

És hirtelen rádöbrent, hogy a pénz a jövődő nemzedék növekedését serkentő trágya. Saccard szavai jutottak eszébe, a spekulációról vallott elméletfoszlányok. Olyasféle gondolatok motoszkáltak emlékezetében, hogy talán üzérkedés nélkül nem lennének nagy és gyümölcsöző vállalkozások, mint ahogyan gyermek sem születnék kéjvágy nélkül. Ez a túlaradó szenvedély, ez az elpazarolt és elherdált élet szükséges magának az életnek a folytatásához. Ott Keleten a bátyja csak azért örülhetett és ünnepelhetett a győzelmet a földből kinövő épületek közepette, mert Párizsban csak úgy záporzott a pénz, mindent és mindenkit megrontott a veszett játékban. A pénz, a mérgező és pusztító pénz minden társadalmi burjánzás élesztője lett, elengedhetetlenül, szükséges televényül szolgált a nagy közmunkák sikeréhez, amelyeknek közelebb kell hozniuk egymáshoz a népeket, és békességet kell teremteniük a földön. Alighogy megátkozta a pénzt, már valamilyen félnék csodálattal borult le előtte: van-e másban annyi erő, hogy a földdel egyenlővé tegye a hegyet, betemesse a tengersizorost, lakhatóvá tegye végre a földet az emberek számára, megkönnyítse a munkájukat, hogy ezentúl csak a gépeket irányítsák? A pénz szül minden jót és minden rosszat. És a lelke mélyéig megrendült Caroline asszony nem tudta, mit gondoljon, most már elhatározta, hogy nem utazik el, hiszen úgy látszott, hogy Keleten teljes a siker, és a küzdelem most itt, Párizsban dől el, de még nem bírt teljesen megnyugodni, szíve még mindig vérzett. Felkelt, homlokát a Beauvilliers palota kertjére nyíló egyik ablak üvegéhez tapasztotta. Leszállt az éj, csak halovány fény derengett az egyik félreeső kis szobában, ahol a grófné és a leánya élt, hogy ne piszkítson be semmit, és ne költsön tüzelőre. A vékony fátyolfüggöny mögött feltűnt a grófné elmosódott arca, ő maga varrta meg nyítt holmijait, miközben Alice tucatszámra összecsapott akvarelleket festett, s bizonyára titokban eladta őket. Most bajban voltak, megbetegedett a lovuk, s ezért két hétig otthon kellett ülniük, makacsul ragaszkodtak hozzá ugyanis, hogy meg ne lássák őket gyalog, kocsit bérelni pedig nem akartak. Ám ebben az oly hősiezen titkolt szűkölködésben lelket, bátorságot öntött beléjük az új remény, a Világbank részvényeinek állandó emelkedése, a máris tetemes nyereség, amely rájuk ragyog, és aranyesőként hull le majd azon a napon, amikor a legmagasabb árfolyamon végrehajtják a lebonyolító eladást. A grófné elhatározta, hogy igazi új ruhát vesz magának, arról álmodott, hogy télen négy vacsorát ad havonta, s mégsem kell majd két hétig kenyéren és vízen tengődniük. Alice most már nem nevetgélt közönyt tetteve, amikor édesanyja házasságról beszélt, hanem reszkető kézzel hallgatta, maga is hinni kezdte, hogy álma egyszer valóra válik, s neki is lesz férje, gyereke. És Caroline asszony, ahogyan így elnézte a szomszédait megvilágító kis lámpát, érezte, hogy nagy nyugalom, gyengédség tölti el, megint rádöbrent, hogy a boldogsághoz már a pénz reménye is elég ezeknek a szegény teremtéseknek. Ha Saccard gazdaggá teszi őket, vajon nem fogják-e áldani, vajon nem marad-e az ő szemükben örökre jótékony és jószívű? A jóság tehát mindenütt jelen van, még a legrosszabb emberekben is, ezek is mindig jók valakihez, s a tömegek átkai helyett szórványosan mindig szállnak feléjük alázatos, köszönő és imádó hangok is. Mikor idáig ért gondolataiban, s már alig látta a homályba borult kertet, eszébe jutott a Munkaotthon. Előző nap Saccard nevében játékokat és draszt osztozott ki valamilyen születésnap ünnepelésére: a gyermekek kitörő örömeinek felidézésére most akaratlanul is elmosolyodott. Egy hónap óta elégedettebbek voltak Victorral, s Caroline kielégítő osztályzatokat látott Orviedo hercegnénél, akivel hetenként kétszer hosszasan elbeszélgetett a házról. Most, hogy hirtelen eszébe ötlött Victor, meglepetten állapította meg, hogy elfelejtette, amikor kétségbeesésében el akart utazni. Hát magára hagyhatta volna, kockáztathatta volna nehezen irányított jótékony akciója sikerét? A sötétben bólogató nagy fák felől egyre áthatóbb szelídség szállt felé, a nagylelkűség kimondhatatlan lemondása, isteni türelmessége, miközben a Beauvilliers hölgyek szegényes kis lámpája tovább ragyogott, mint egy csillag.

Amikor Caroline asszony visszament az asztalához, hirtelen megborzongott. Mi az? Csak nem fázik? Ettől felvidult, hiszen azzal szokott dicsekedni, hogy egész télen be sem gyújt. Most meg úgy érezte, mintha megfiatalodva és megerősödve, nagyon nyugodt ütőérrrel lépett volna ki egy jéghideg fürdőből. Amikor nagyon egészséges volt, akkor szokott így felkelni reggelként. Aztán eszébe jutott, hogy egy fahasábot kellene tennie a kandallóba, s amikor látta, hogy már kialudt a tűz, nem akart csengetni a személyzetnek, mulatságosnak találta, hogy maga gyújtsa meg újra. Nehéz munka volt, mert nem volt gyújtós, mégis sikerült ócska újságokkal lángra lobbantania az egyenként bedobott tuskókat. A kandalló előtt térdepelve nevetett magában. Egy pillanatig így maradt, boldogan és meglepetten. Megint túl volt egy nagy válságon, ismét reménykedni kezdett. Miben? Még mindig fogalma sem volt róla, talán az örök ismeretlenben, amely az élete, az emberiség élete végén vár rá. Elég élni, hogy egymás után begyógyuljanak az élet ejtette sebek. Ismét eszébe jutott a sok átélt csapás, szörnyű házassága, párizsi nyomora, az, hogy elhagyta az egyetlen férfi, akit szerethetett volna, de minden összeomlás után újra fellelte az eleven erőt, a halhatatlan örömezt, amely mindig talpra állította a romok között. De most vajon nem dőlt össze minden? Többé már nem becsüli szeretőjét, úgy volt Saccard szörnyű múltjával, mint azok a szent asszonyok, akik reggeltől estig szennyes sebeket kötöznek, de nem is remélik, hogy valaha is behegednek. Továbbra is az övé lesz, bár tudja, hogy ő másoké, s meg sem kísérli, hogy elvitassa a többitől. Lobogó lángok közt fog élni, a spekuláció ziháló kohójában, az állandó végszerencsétlenség veszélyével dacolva, melyben fivére is elveszítheti becsületét és véréét. Ám mégis talpon maradt, szinte gondtalanul, mint egy szép napra virradó reggelen, s élvezte a veszedelemmel szembeszálló harci kedvét. Miért? Teljesen indokolatlanul, csak a létezés örömeért! Igaza volt a bátyjának, ő maga a legyőzhetetlen reménység.

Saccard, amikor hazatért, látta, hogy Caroline munkájába temetkezik, határozott írásával éppen befejezi a keleti vasútvonalaknak szentelt feljegyzés egyik lapját. Az asszony felemelte fejét, békésen rámosolygott, miközben a férfi ajkával megérintette ragyogó szép fehér hajkoronáját.

- Sokat lótot-futott ma, barátom?

- Roppant sok ügyet kellett intézennem! Beszéltem a közmunkaügyi miniszterrel, aztán sikerült elcsípnem Huret-t, majd megint vissza kellett térnem a miniszterhez, de már csak egy titkárt találtam ott... Végül is megígérték a dolgot.

Valóban, amióta elvált Sándor bárónétól, egy pillanatra sem pihent, szokásos buzgalmával szaladgált ügyei után. Caroline átnyújtotta neki Hamelin levelét. Saccard nagyon örült neki, és az asszony nézte, hogyan örvend a közeli diadalnak, közben pedig megfogadta, hogy ezentúl nagyon vigyáz rá, s megakadályozza a legnagyobb örültségeket. De nem tudott szigorú lenni hozzá.

- Itt járt a fia, hogy meghívja De Jeumont asszony nevében.

Saccard szabadkozott: - Hiszen írt nekem!... Elfelejtettem megmondani magának, hogy odamegyek ma este!... Borzasztó nehezemre esik, mert nagyon fáradt vagyok!

És eltávozott, miután újabb csókot lehelt fehér hajára. Caroline tovább folytatta munkáját, barátságos, elnéző mosolyával, hiszen csak Saccard odaadó barátnője volt. Szégyellte a féltékenységet, mintha ezzel még jobban bemocskolta volna kapcsolatukat. Szerette volna, ha felette állna az osztozkodás szorongásának, ha mentes lenne a szerelem testi önzésétől. Odaadta magát neki, ő meg a másoké, de mindez nem fontos, pedig egész bátor és jóságos szívével szereti a férfit. Saccard a diadalmas szerelmet jelentette neki, s ez az imádni való asszony a legfeltétlenebb szerelemmel szerette ezt az útszéli pénzbanditát, szerette, mert tevékeny és kitartó, mert új világot teremt, új életet fakaszt.

Április elsején nagyszabású ünnepek között, diadalmas pompával nyitották meg az 1867-es Világkiállítást. Megkezdődött a Császárság ünnepi évadja, a díszünnepek idénye, mely Párizst a világ vendégfogadjává tette, zászlódíszben pompázó, zene- és énekszótól hangos vendégfogadóvá, ahol minden szobában lakmároztak és kéjelegtek. Soha tetőpontjára érkezett uralom nem hívta még a nemzeteket ilyen szédületes lakomára. S a világ négy tájáról megindult a császárok, királyok és hercegek hosszú sora a mesés megdicsőülés fényétől kivilágított Tuilériák felé.

És ekkortájt, pontosan két héttel később, Saccard felavatta a hön óhajtott, monumentális palotát, hogy ott királyi kényelemmel berendezkedhessen a Világbank. Fél év elegendő volt hozzá, mert éjjel-nappal dolgoztak, egyetlen órát sem vesztettek, olyan csodát műveltek, amire csak Párizs képes; és már állott is a díszes templomra és zenés kávéházra egyszerre emlékeztető homlokzat, s hivalkodó fényűzését mindenki megbámulta az utcán. Belül minden káprázatosan pompás volt, és milliók hömpölyögtek a falak mellett sorakozó pénztárablakokon át. Díszlépcső vezetett a vörös és arany színekben pompázó, operafényességű tanácsterembe. Mindenütt szőnyegek és kárpitok ékeskedtek, az irodákat ragyogóan bútorozták be. Az alagsorban, ahol az értékpapírosztály működött, a válaszfalak áttetsző üvege mögött falba épült, hatalmas páncélszekrények tátogatták mély kemenceszájukat, s a közönség láthatta őket, amint úgy sorakoznak ott, mint a tündérek felmérhetetlen kincseivel megrakott mesebeli hordók. Most már jöhettek a kiállításra készülő népek királyostul, és idevonulhattak: minden készen állt, a vadonatúj palota várta, hogy elkápráztassa és hogy egyenként csalja be őket ebbe a verőfényesen tündöklő, ellenállhatatlan aranycsapdába.

Saccard a legpompázatosabban berendezett dolgozószobában trónolt, az aranyozott XIV. Lajos stílusú bútorokat genovai bársonnyal vonták be. Nemrég növelték a személyzet számát, most már több mint négyszáz tisztviselő dolgozott a bankban; ennek a hadseregnek volt a parancsnoka Saccard, ez a pompaszerető, rettegett és imádott zsarnok, aki bőkezűen osztotta a jutalmakat. Noha hivatalosan egyszerűen csak igazgató volt, a valóságban ő uralkodott az igazgatóság elnöke, sőt maga az igazgatóság felett is, hiszen az csak az ő parancsait hagyta helyben. Nem csoda hát, ha Caroline asszony most már állandó riadalomban élt, igyekezett minden határozatáról idejében tudomást szerezni, hogy szükség esetén elgáncsolhassa. Helytelenítette ezt az új berendezkedést, túlzottan pompásnak tartotta, de elvben nem tudta elítélni, mert maga is elismerte a meghitt bizalom napjaiban, amikor nyugtalankodó bátyjával tréfálozott, hogy tágasabb helyiségekre van szükség. A nagy fényűzéssel szembeszállva, azt a félelmét azonban bevallotta, és azt az érvet kimondta, hogy a cég ezzel elvesztette a tiszteletre méltó becsület, a fennkölt, vallásos komolyság jellegét. Mit gondolnak majd a klastromi csendhez, a Szent Lázár utcai földszinti irodák áhítatos félhomályához szokott ügyfelek, amikor belépnek a London utcai, fényárban úszó, vidám zsvajtól visszhangzó palotába? Saccard erre azt felelte, hogy földbe gyökerezik a lábuk az ámulattól és a tisztelettől, s hogy akik öt frankot hoztak, tízet fognak előhúzni a zsebükből, mert elragadja őket a büszkeség, megrészegeti őket a bizalom. És neki, a talmi csillogás szerelmesének lett igaza. A palotának bámulatos sikere lett, a hatásos felhajtás terén túltett Jantrou legfantasztikusabb reklámötletein is. A békés városrészek jámbor kistökései, a reggeli vonattal érkező szegény vidéki papok boldogan bámulták a bejáratot, és örömpírral arcukon jöttek ki, mert büszkék voltak, hogy itt fektették be a pénzüket.

Igazság szerint főleg az bosszantotta Caroline asszonyt, hogy most már nem lehetett mindig a házban, nem felügyelhetett a helyszínen. Különféle ürügyekkel, csak nagy ritkán kereshette

fel a London utcai székházat. Most már egyedül élt a tervezőszobában, Saccard-t már csak este látta. A bankvezér megtartotta itteni lakását, de az egész földszint zárva maradt, továbbá az első emeleti irodák is: Orviedo hercegné pedig alapjában véve boldog volt, mert legalább nem furdalta a lelkiismeret a bank, a nála berendezkedett pénzüzet miatt, és így meg sem kísérelte, hogy kiadja, hiszen nem törődött semmilyen jövedelemmel, még a jogossal sem. Az üres ház, hol minden arra járó kocsi zaja visszhangot vert, sírboltra emlékeztetett. És lentről, ahonnan két éven át szakadatlanul hallatszott az arany könnyű csengése, Caroline asszonyhoz most már csak a bezárt irodák borzongató csendje szállt fel a mennyezeteken át. Így azután nehezebbeknek, hosszabbaknak találta napjait. Pedig sokat dolgozott, mert fivére Keletről sok másolnivalót küldött neki. Néha azonban megállt munka közben, hallgatózni kezdett, ösztönös félelem fogta el, szükségét érezte, hogy tudja, mi történik odalenn; de a kiürült, sötét, kulcsra zárt, kihalt termekből semmi, még csak pissenés sem hallatszott. Ilyenkor kissé megborzongott, s néhány percig nyugtalanul, szórakozottan tűnődött. Vajon mi történik ott, a London utcában? Vajon nem éppen ebben a pillanatban jelentkezik a falon a repedés, amely miatt később romba dől az egész épület?

Híre járt, egyelőre csak könnyű, kósza hír, hogy Saccard újabb tőkefelemelést készít elő, százmillióról százötvenre kívánja emelni az alaptőkét. Különösen izgalmas napok voltak ezek, olyan végzetes napok, amikor a Császárság egész virágzó gazdagságának, a fővárost átalakító hatalmas közmunkáknak, a vadul keringő pénznek, a bőszen fényűzésnek és költekezésnek lázas spekulációba kellett torkollnia. Mindenki ki akarta venni a részét a zsákmányból, kockára akarta tenni vagyonát a zöld asztalon, hogy megtízszerezze, s hogy, mint oly sokan mások, élvezze az egyetlen éjszaka rászakadt gazdagságot. A napfényben csapkodó kiállítási zászlók, a Mars-mezei kivilágítás és térzene, az egész világról ideseregülő tömegek végleg megrészegítették Párizst, s a főváros a kimeríthetetlen kincsek és a világuralom álmában ringatta magát. A hatalmas, ünneplő városban, a fényes estéken a párizsiak egzotikus vendéglőkben lakmároztak, szédítő vásárrá változtatták városukat, s a szabad ég alatt szabadon árulták a gyönyört, de már érlelődött a végső nagy téboly, a pusztulásra ítélt, nagy fővárosokat felfaló, vidám örület. És Saccard az ő zsebmetező szimatával olyan jól érezte mindenkinél ezt a lázrohamot, ezt a költekező ösztönt, ezt a zseb- és testürítő vágyat, hogy megduplázta a reklámalapot, és Jantrou-t a legfülsiketítőbb hírverésre buzdította. A kiállítás megnyitása óta a sajtó minden áldott nap nagy csinnadrattával hirdette a Világbankot, mindennap megkondult a világrengető hírharang. Hol valamilyen rendkívüli napihír kelt szárnyra: egy hölgy száz részvényt felejtett egy bérkocsiban; egy kisázsiai úti jegyzetben arról volt szó, hogy Napóleon megjósolta a London utcai cég megszületését; egy nagy vezércikk politikai szempontból mérlegelte a pénzintézet szerepét a keleti kérdés közeli megoldásával kapcsolatban, nem is beszélve a pénzügyi lapokban megjelenő számtalan hírecskéről, Saccard ugyanis közben teljesen rátette a kezét a szaksajtóra, s a pénzügyi lapok zárt sorokban vonultak fel mögötte. Jantrou azt eszelte ki a kis tőzsdei újságokkal kapcsolatban, hogy éves szerződést kötött velük, s ennek értelmében minden számban egy hasábot kapott; ezt a helyet azután szédítően termékeny és változatos képzelettel használta ki, odáig ment, hogy csak azért indított támadást, hogy azután diadalt arathasson. A régóta tervezett brosúrát most egymillió példányban terjesztették világszerte. Az új ügynökséget is felállították, azt az ügynökséget, amely a vidéki lapoknak megküldött tőzsdei tájékoztató ürügyével teljesen megkaparintotta a főbb városok piacát. S végül az ügyesen szerkesztett *Reménység* napról napra nagyobb politikai befolyásra tett szert. Nagy port vert fel a lapban megjelent cikksorozat, amely a január 19-i rendeletet kommentálta, ugyanis ez a feliratot az interpellációval helyettesítette, ami a liberális reformok felé haladó császár újabb engedménye volt. A cikksorozatot sugalmazó Saccard még nem támadta nyíltan testvérét, aki mindenek ellenére megmaradt államminiszternek, mert hatalomszomjától hajtva beletörődött, hogy ma védelmébe vegye azt, amit tegnap elítélt: de a cikkekből sejthető volt, hogy Saccard résen áll, lesi Rougon kényes

helyzetét, az ugyanis a Kamarában két tűz közé került a hagyatékára éhes „harmadik párt” és a liberális Császárság ellen a tekintélyelvű bonapartistákkal szövetkező klerikálisok közé. S máris megindult a pletykálgatás, azt rebesgették, hogy a lap megint harcra kész katolikus szócsővé válik, csípősen reagál a miniszter minden tetteire. Ha a *Reménység* átáll az ellenzékhez, egy csapásra népszerűvé válik, és a lázongás szele végképp elviszi a Világbank híret Franciaország és a világ minden részébe.

Ekkor, e hatalmas reklámhadjárat hatására, ebben a felizgatott, minden örültre kész környezetben a tőke valószínű felemelése, az ötvenmilliós új részvénykibocsátás híre végképp lázba hozta a legjózanabbakat is. A legszerényebb lakásoktól a főúri palotákig, a házmesteri fülkétől a hercegnői szalonokig, mindenki tűzbe jött, a bizalom hősi, harci vakhitté vált. Felsorolták egymásnak a Világbank máris elért nagy eredményeit, az első szédítő sikereket, a minden reményt felülmúló osztalékokat, amelyekhez hasonlót semmilyen újonnan alapított társaság nem adott. Emlékeztettek az Egyesült Tengerhajózási Társaság szerencsés ötletére, mely gyorsan meghozta a nagyszerű eredményeket, és részvényei máris száz frank prémiumot nyújtottak; továbbá a csodálatos hozamú Kármeli Ezüstbányára, melyre egy szentbeszédben is céloztak (a Notre-Dame-ban elhangzott legutóbbi böjti szónoklat megemléltette ugyanis, hogy ezt az ajándékot Isten adta a hívő kereszténységnek); valamint egy másik társaságra, amelyet a hatalmas közszenlelőhelyek kiaknázására alapítottak, továbbá arra a társaságra, amely a nagy libanoni erdőket fogja tervszerűen kitermelni, végül a Konstantinápolyban megalapított rendíthetetlen szilárdságú Török Nemzeti Bankra. Egyetlen kudarc sem volt, ellenkezőleg, minden, amihez a cég nyúlt, növekvő szerencséjével arannyá változott, s a sok, máris virágzó vállalkozás szilárd alapot nyújtott a további műveletekhez, szükségessé tette a gyors tőkefelemelést. Aztán a felhevült képzelet előtt megcsillant a még tekintélyesebb vállalkozásokat ígérő jövő, indokolta az ötvenmilliós emelést, aminek a bejelentése máris tűzbe hozta az embereket. Ezen a téren a tőzsdei és a szalonhíresztelés nem ismert határt, de a Keleti Vasúttársaság közeli nagy vállalkozása kiemelkedett a többi terv közül, mindenki erről beszélt, egyesek támadták, mások rajongva üdvözölték. Különösen a nők mutatkoztak szenvedélyesnek, s lelkesen terjesztették az ötletet. A női öltözőfülkékben, a díszvacsorákon, a pompázó virágállványok mögött, a késő esti teát szürcsölve, s még a hálófülkék mélyén is, mindenütt voltak meggyőzően behízelt, bájos teremtések, akik kioktatták a férfiakat: „Hogyhogy, magának nincsen Világbank-részvénye? De hisz csak ez ér valamit, siessen, vegyen maga is, ha azt akarja, hogy szeressék!” Ez volt az új keresztshadjárat, amint ezek a hölgyek mondták, Ázsia meghódítása, ami Remete Péter és Szent Lajos kereszties vitézeinek nem sikerült, s amit ők majd véghez visznek kis aranyerszényükkel. Mindegyik dáma úgy tett, mintha nagyon jól tájékozott lenne, szakkifejezéseket használva beszélt az Ankarán és Aleppón és Brüsszából Beirutba vezető, elsőnek megnyitandó fővonalról. Később építik meg a Szmirnából Ankarába vezető elágazást; még később a Trapezuntból Erzerumon és Szivason át Ankarába vivő elágazást, és még később a Damaszkusz-Beirut vonalat. Aztán mosolyogtak és kacsingatva, sűgva mondták, hogy talán, ó, persze, jóval később, megépül a vonal Beirutból Jeruzsálembé is, a régi tengerparti városokon, Szaidán, Akkón, Jaffán át, s azután, istenem, ki tudja, Jeruzsálemből Port Saidba és Alexandriába. Arról nem is beszélve, hogy Bagdad nincs messze Damaszkusztól, s ha egy szép napon egész odáig építenek vasútvonalat, akkor a Nyugat ölébe hull Perzsia, India és Kína is. Úgy tetszett, hogy a szép szájából elhangzó szavak nyomán tündöklenni kezdenek a kalifák újra fellelt és az Ezeregyéjszaka csodálatos meséjéből ismert kincsei. Mesés ékszerek, drágakövek hullanak a London utcai pénztárakba, miközben tömjén száll fel a Kármel-hegyről, és a bibliai legendák lenge ködfátyola lebegi be a mohó nyerészkedési hajszát. Avagy nem azt jelenti ez, hogy visszahódítják a Paradicsomot, felszabadítják a Szentföldet, s diadalmaskodik a vallás az emberiség bölcsőjében? Itt aztán elhallgattak a hölgyek, nem voltak hajlandók többet mondani, s csak úgy csillogott a szemük attól, amit kénytelenek voltak titkolni. Mert ezt még egymás fülébe súgni

sem lehetett. Sokan közülük csakugyan nem tudták, de úgy tettek, mintha tudnák. Ez volt a titkok titka, ami talán sohasem következik be, de ami egyszer mégis villámcsapásként ragyog majd: visszaveszik Jeruzsálemet a szultántól, a szíriai királysággal együtt átadják a pápának; a pápaság költségvetését pedig egy katolikus bank, a Szent Sír Allampénztár fedezi, és ezáltal megóvjá a politikai viszontagságoktól; végül az egész katolikus világ megújhódik, elvet minden megalkuvást, új tekintélyre tesz szert, s annak a hegynek a csúcsáról parancsol a világnak, ahol Krisztus kiszenvedett.

Reggelente Saccard, ha dolgozni akart XIV. Lajos stílusú, fényűző dolgozószobájában, kénytelen volt megtiltani, hogy bárki is bejöjjön, mert valósággal megrohmozták, egész udvar vonult fel hozzá, mint a király öltözködéséhez, udvaroncok, üzletemberek, kérelmezők, imádók és koldulók hada gyülekezett mindenhatósága köré. Különösen az egyik első júliusi napon mutatkozott könyörtelennek, s a leghatározottabban megtiltotta, hogy bárkit is beengedjenek. Mialatt az előszoba tele volt az ajtónállóval konokul dacoló s váltig remélő tömeggel, ő bezárkózott két osztályvezetővel, hogy végleg nyélbe üssék az új részvénykibocsátást. Miután több tervet megvizsgált, olyan eljárási módozatra szánta rá magát, amely az új százezer részvény kibocsátásával lehetővé teszi, hogy teljesen kifizessék a régebbi kétszáz-ezer részvényt, amelyekre eddig csak százhuszonöt frankot törlesztettek. Hogy elérjék ezt az eredményt, most az elsőbbségi részvényeseknek fenntartott részvényeket, amelyekből egy esik minden két régre, nyolcszázötven frank névértékkel bocsátják ki, s ebből az azonnal befizetendő összegből ötszáz frankot a tőkéhez csatolnak, háromszázötven frank prémiumot pedig a tervezett jutalék-kifizetésre szánnak. De bonyodalmak támadtak, még mindig nagy úr tátongott a kasszában, s ez nagyon idegessé tette Saccard-t. Az előszobából hallatszó zsvaj is bosszantotta. A hason csúszó Párizs, a hajbókolás, amelyet általában a bizalmaskodó zsarnok kedélyességével fogadott, most megvetéssel töltötte el. Reggelente néha Dejoie töltötte be az ajtónálló szerepét, s most megengedte magának, hogy a folyosói kisajtón, kerülő úton menjen be, de Saccard vadul lehordta.

- Mi az? nem megmondtam, hogy senkit, az égvilágon senkit, nem érti?!... Fogja, itt van a sétabotom, tűzze az ajtóm elé, azt aztán csókolgathatják!

A szenttelen Dejoie bátor volt erősködni.

- Bocsánat uram. De Beauvilliers grófné van itt. Könyörgött nekem, s mivel tudom, hogy az úr kedves akar lenni hozzá...

- Ej! - kiáltotta dühösen Saccard. - Menjen a fenébe a többiekkel együtt!

De nyomban meggondolta magát, haragját elfojtva legyintett.

- Vezesse be, úgy látszik, meg van írva, hogy nem hagynak békén!... Éspedig ezen a kisajtón, nehogy az egész csorda betóduljon vele.

Saccard a rendkívül feldúlt férfi nyersségével fogadta De Beauvilliers grófnét. Még az sem csillapította, hogy megpillantotta az édesanyját elkísérő néma, gondolataiba temetkezett Alice-t. Elbocsátotta a két osztályvezetőt, de egyre csak azon járt az esze, hogy visszahívja őket, és folytatják a munkát.

- Nagyon kérem, asszonyom, gyorsan adja elő, mit óhajt, mert roppant sietek.

A grófné megállt, meg volt lepődve, és a trónja vesztett királynő szomorú ünnepélyességével szabadkozott:

- Nem akarom zavarni, uram...

Saccard kénytelen volt helytel kínálni őket, és a lány - ő volt a bátrabb - hirtelen elszántsággal elsőnek ült le, miközben az anya folytatta:

- Uram, tanácsért jöttem... A legnagyobb bizonytalanságban vagyok, s érzem, egymagamban sohasem leszek képes dönteni...

És emlékeztette, hogy a bankalapításkor száz részvényt vásárolt, ezt a két tőkefelemelés kétszer megduplázta, úgyhogy most négyszáz részvény birtokosa, s a jutalékokkal együtt összesen nyolcvanhétezer frankot fizetett értük. Tehát húszezer franknyi megtakarított pénzén kívül kénytelen volt hetvenezer frank kölcsönt felvenni a Les Aublets birtokra, hogy kifizethesse a részvénypakettet.

- Na, és most az a helyzet - folytatta -, hogy vásárló akadt a tanyára... És ugyebár új kibocsátásról van szó, s így talán egész vagyonomat az ön részvényeibe fektethetném.

Saccard lecsillapodott, hízelt neki, hogy ez a két szegény nő, egy nagy és régi főúri család utolsó leszármazottai, ilyen nagy bizalommal és szorongással keresik fel. Gyorsan tájékoztatta őket, sok számat idézve.

- Igen, kérem, jól tudják, új részvénykibocsátást tervezek. A részvények ára nyolcszázötven frank lesz, a jutalékkal együtt... lássuk csak, kérem, önöknek ugyebár négyszáz részvényük van. Tehát kétszázat kapnak kézhez, vagyis százhetvenezer frankot kell kifizetniük érte. Ezzel azonban minden papírjukat teljesen kiegyenlítették, hatszáz részvény teljes jogú birtokosai lesznek, semmivel sem tartoznak senkinek.

A hölgyek nem értették, meg kellett magyaráznia nekik a jutalék segítségével történő részvénykifizetést, és ők kissé elsápadtak a tetemes összeg hallatára, nyomasztotta őket a kockázatos, vakmerő művelet.

- Ami a pénzt illeti - mormogta végül az anya -, kitelik belőle... Kétszáznegyvenezer frankot kínálnak a birtokért, bár hajdan négyszázezret ért. Úgyhogy, ha visszafizettük a már kölcsönvett összeget, éppen annyi marad, hogy kifizethetjük a részvényeket... Uram isten, milyen rémes dolog, hogy vagyonunkat így felforgatjuk, és kockára tesszük egész egzisztenciánkat!

A grófné keze reszketett, kis csend állt be, mialatt arra a gépezetre gondolt, amely először megtakarított pénzét, majd a hetvenezer frank kölcsönt kapta be, és most már az egész birtokot fenyegeti. Ismét feltámadt benne, és ebben a végső, döntő percben szorongással töltötte el a földbirtok iránt érzett régi respektusa, a szántóföldbe, a legelőbe, az erdőbe vetett bizalma, a főúri családhoz méltatlan pénzkalmárság, ez az alacsonyrendű, zsidó üzletelés. Lánya tisztán égő szemével némán nézte.

Saccard bátorítóan mosolygott.

- Meghiszem azt! annyi szent, hogy bíznia kell bennünk... De ha egyszer ezt diktálják a számok! Vizsgálja meg őket, és úgy hiszem, akkor minden habozás képtelenség... Tegyük fel, kérem, hogy belemegy a műveletbe: kezében van a hatszáz részvény, amely kétszázötvenhétezer frankjába került. Nos, részvényeink jelenlegi átlagárfolyama ezerháromszáz frank, ami összesen hétszáznyolcvanezer frank. Tehát máris több mint háromszor annyi pénze van... És ez így megy tovább, majd meglátja, milyen emelkedés követi az újabb kibocsátást! Megjósolom, hogy az év vége előtt eléri a milliót.

- Jaj, anya! - szaladt ki akaratlanul a sóhaj Alice száján.

Egymillió! A Szent Lázár utcai palotát megszabadíthatják a jelzálogtól, megtisztíthatják a nyomor szennyétől! A háztartást megint megfelelő színvonalra emelhetik, véget vethetnek a lidércnyomásnak, hogy kocsijuk van, de kenyerük nincsen! A lányt kiházásíthatják, tisztos hozománnyal, végre neki is lehet férje és gyermeke, meglehet az az öröme, amit még az utolsó koldusasszony is megengedhet magának! A fiú helyzetén is könnyíthetnek, hiszen

belepusztul a római éghajlatba, őt is elláthatják, hogy rangjához méltóan élhessen, addig is, amíg azt a nagy ügyet szolgálhatja, amely eleddig nem nagyon vette igénybe szolgálatait! Az anya ismét magas méltóságához illően élhet, kifizetheti a kocsisát, nem kell többé zsugori módon takarékoskodnia, hogy egy fogással növelje a keddi vacsorát, és nem kell azután egész héten át böjtölnie! Fellángolt előttük a milliós vagyon üdvözítő álma.

A meggyőzött grófné leánya felé fordult, hogy az ő véleményét is megkérdezze:

- Nos, mit szólsz hozzá?

Az azonban most már nem mondott semmit, lassan behunyta szemét, ragyogó tekintete kialudt.

- Hát persze - folytatta az anya, maga is mosolyogva -, elfelejtettem, hogy teljesen énrám bízod a döntést... De én tudom, milyen derék lány vagy, és tudom, mit remélsz.

Majd Saccard-hoz intézve szavait, így szólt:

- Jaj, uram, önt széltében-hosszában dicsérik!... Akárhova megyünk, mindenütt nagyon szép, nagyon megható dolgokat mesélnek önről. Nemcsak Orviedo hercegné, hanem minden barátnóm lelkesedik az ön munkásságáért. Sokan irigyelnek, hogy első részvénytulajdonosai között vagyok, és szerintük az embernek még a derékalját is el kell adnia, csak hogy vehessen az ön részvényeiből.

Majd szelíden tréfára fogta a szót:

- Igazság szerint megbolondultak, igen, én kissé bolondnak tartom őket. Bizonyára azért, mert én már nem vagyok elég fiatal, de a lányom is az ön bámulói közé tartozik. Hisz az ön küldetésében, és minden szalonban, ahova elviszem, propagandát csinál önnek.

Saccard-nak nagyon tetszett a dolog, ránézett Alice-ra, és a lány e pillanatban olyan lelkes volt, úgy lázba hozta a bizalom, hogy igazán nagyon csinosnak találta, sárgás bőre és máris elfonnyadt, túlságosan hosszú nyaka ellenére. Nem csoda hát, ha nagynak és nemesnek érezte magát, ha arra gondolt, hogy boldoggá tette ezt a szomorú teremtést, aki a férjhezmenésnek már a gondolatára is megszépült.

- Ó - mondta a lány, nagyon halk, szinte távoli hangon -, olyan nagyszerű dolog ez a keleti terjeszkedés... Igen, új korszak virrad, a kereszt ragyogó korszaka...

Ez volt a titok, amit senki sem mondott ki, Alice hangja még halkabbá vált, s beleveszett a suttogó elragadtatásba. Különbösen Saccard is elhallgattatta egy baráti kézmozdulattal, mert nem tűrte, hogy jelenlétében szó essék a nagy ügyről, a titkos végcélról. Mozdulata arra intett, hogy mindig e célra kell törni, de sohasem szabad beszélni róla. A szentélyben csakis néhány beavatott lóbálhatja a tömjénezőt.

Kis, andalító csend után a grófné végre felállt.

- Nos, uram, meggyőzött, írok a közjegyzőmnek, hogy elfogadom a Les Aublets birtokra tett ajánlatot... Isten bocsásson meg nekem, ha rosszul cselekszem!

Saccard is felkelt, és meghatott komolysággal jelentette ki:

- Bizonyos lehet benne: maga Isten sugallja cselekedetét, asszonyom.

És amikor egészen a folyosóig kikísérte látogatóit, a zsúfolt előszobát elkerülve, a zavartan ott ólálkodó Dejoie-ba ütközött.

- Na, mi van megint? Remélem, nem valamilyen újabb vendég?

- Nem, nem uram... Én magamnak szeretnék tanácsot kérni uramtól...

És addig mesterkedett, míg Saccard megint benn találta magát a dolgozószobájában, ő pedig szerfelett tisztelettudóan állt a küszöbön.

- Magának?... Ja, igaz is, hiszen maga is részvényes... Nos, fiam, vegye át a magának fenntartott elsőbbségi részvényeket, még ha az utolsó ingét is el kell adnia. Én ezt tanácsolom minden barátunknak.

- Jaj, uram, csak hogy ám, ez roppant zsíros falat, én meg a lányom nem akarunk olyan magas lóra ülni... Az elején nyolc részvényt vettem a négyezer frankon, amit szegény feleségem megtakarított, és ugyebár, most sincs több, mint ez a nyolc, mert a többi kibocsátáskor, amikor kétszer megduplázták a tőkét, nem volt elegendő pénzünk átvenni a nekünk járó papírokat... Nem, nem, nem erről van szó, ne legyen az embernek olyan nagy étvágya. Csak azt akartam kérdezni uramtól, ha meg nem sérteném, hogy mi a véleménye, ha eladnám őket.

- Hogyhogy! el akarja adni őket?

Erre Dejoie a lehető legkörmönfontabb és tisztelettudóbb körülírással kifejtette a helyzetét. Az ezerháromszáz frankos kurzuson tízezer-négyszáz frankot ér a nyolc részvénye. Tehát bőven telik belőle Nathalie hatezer frank hozományára, amit a kartonkészítő követel. De, minthogy az értékpapírok állandóan emelkedtek, neki is megjött az étvágya, előbb csak bizonytalanul, később zsarnoki módon, hogy maga is részesedjen a nyereségből, legyen egy kis hatszáz frankos évjáraadéka, mert ez lehetővé tenné, hogy nyugalomba vonuljon. Csak hogy ám a tizenkétezer frankos tőke, meg leánya hatezer frankos hozománya összesen hatalmas summára, tizennyolcezer frankra rúg, és bizony ő nem reméli, hogy valaha is elérje ezt az összeget, kiszámította ugyanis, hogy ehhez az kellene, hogy a részvények elérjék a kétezer-háromszáz frankos jegyzést.

- Tetszik tudni, uram, hogyha már nem emelkedik tovább, inkább eladom, mert első a Nathalie boldogsága, nem igaz?... De ha meg tovább emelkedik, megszakad a szívem, hogy eladtam...

Saccard kirobbant:

- Jaj, nahát, fiam, hogy maga milyen ostoba!... Csak nem gondolja, hogy meg fogunk állni ezerháromszáz frankon? Hát én talán eladok?... Meglesz a tizennyolcezer frankja, én felelek érte. Most pedig hordja el magát, és penderítsen ki mindenkit, mondja meg, hogy elmentem!

Amikor magára maradt, visszahívta a két osztályvezetőt, és nyugodtan befejezte munkáját.

Elhatározták, hogy augusztusban rendkívüli közgyűlés ül össze az új tőkefelemelés megszavazására. Hamelinnek kellett elnökölnie, és július utolsó napjaiban partra is szállt Marseille-ben. Húga két hónap óta minden levelében egyre sürgetőbben kérte, hogy jöjjön vissza. Caroline ugyanis, a napról napra jobban megnyilvánuló siker ellenére is, valamilyen homályos veszedelmet sejtett, megmagyarázhatatlan félelem töltötte el, de még beszélni sem mert róla. Éppen ezért szerette volna, ha bátyja mellette van, személyesen győződik meg a dolgokról, mert Caroline a végén már magában sem bízott, félt, hogy nem tud elég erős lenni Saccard-ral szemben, s annyira elvakítja, hogy még hön szeretett bátyját is elárulja. Vajon nem kellett volna megvallania neki viszonyukat, hiszen ő, a vallásos és tudós férfi álmodozó ártatlanságával, egész bizonyosan nem is gyanítja? Ez a gondolat rendkívül kellemetlen volt, és gyáván behódolt, mindenfelét kitalált, hogy ne kelljen teljesítenie kötelességét, amely most, miután megismerte Saccard-t a múltjával együtt, a leghatározottabban azt parancsolta: mondjon el mindent, nehogy fivére tovább bizzék benne. Amikor erősnek érezte magát, megfogadta: döntő magyarázkodást követel, nem hagyja, hogy ilyen tekintélyes pénzüsszegekkel rendelkezzen ellenőrzés nélkül Saccard bűnös keze, melyben már olyan sok nagy vagyont elűszott, omlott össze, maga alá temetve mindenkit. Ez volt az egyetlen hozzá méltó, férfias

és tisztességes elhatározás. Később azonban már nem látott elég tisztán, elgyengült, habozott, s most már csak olyan sérelmeket tudott felhozni, melyekről Saccard azt állította, hogy az ilyen szabálytalanságok minden hitelintézetben előfordulnak. Lehet, hogy igaza volt, amikor azt mondta neki nevetve, hogy a szörnyeteg, amitől Caroline fél, maga a siker, az igazi párizsi siker, amely dörögve csap le, mint a villám, s amitől az asszony reszketett, mint a váratlanul bekövetkező, félelmetes szerencsétlenségtől. Caroline már nem tudta, hol tart, olyan pillanatai is voltak, amikor még jobban csodálta, s az a végtelen gyengédség töltötte el, amit még most is megőrzött vele szemben, noha már nem becsülte. Sohasem hitte, hogy ilyen bonyolult érzésekkel van tele a szíve, nagyon is asszonymak érezte magát, és félt, hogy a jövőben elveszti cselekvési szabadságát. Ezért volt hát olyan boldog, amikor visszatért fivére.

Hamelin megérkezett, s Saccard még azon az estén a tervezőszobába hívta, tudva, hogy ott nem zavarják őket, mert tájékoztatni kívánta a közgyűlés szavazása előtt az igazgatóság elé terjesztendő határozatokról. De a két testvér hallgatóságos megegyezéssel előbb jött el a találkozóra, és néhány percig egyedül beszélgethettek. Hamelin nagyon vidáman tért vissza, el volt ragadtatva, hogy szerencsésen nyélbe ütötte a vasútépítés bonyolult ügyét, ebben a tespedten szunnyadó, politikai, közigazgatási és pénzügyi nehézségekkel küzdő keleti országban. Végre teljes volt a siker, rövidesen megindulnak az első munkák, mindenütt megkezdődnek az építkezések, mihelyt a társaság végleg megalakul Párizsban. Olyan lelkesnek mutatkozott, annyira bízott a jövőben, hogy ez megint csak hallgatásra bírta Caroline-t, mert a viláért sem akarta elrontani jókedvét. De mégis előhozakodott néhány kétséggel, és felhívta fivére figyelmét arra a veszélyre, melyet a közönség kitörő lelkesedése jelentett. Hamelin megállította, s a szemébe nézett: tud valami gyanús dologról? Miért nem beszél? Ám húga nem mondott semmit, semmilyen határozott válasz nem jött ajkára.

Saccard még nem találkozott Hamelinnel, most a nyakába ugrott, kitörő délvidéki kedélyességgel csókolta meg. Majd, amikor a most érkezett Hamelin megerősítette legutóbbi leveleit, és részletesen ismertette hosszú utazásának teljes sikerét, Saccard ujjongani kezdett:

- Jaj, barátom, most aztán mi leszünk Párizs urai, a piac királyai... Én is jó munkát végeztem, ragyogó ötletem támadt. Majd meglátja.

És azonnal kifejtette neki elképzelését, hogy a tőkét százzól százötvenmillióra emelik, száz-ezer új részvény kibocsátásával, és ugyanakkor teljesen kiegyenlítik valamennyi, tehát minden régi és új papír árát. Nyolcszázötven frankos részvényt dobnak piacra, s így a háromszázötven frankos jutalékkal olyan tartalékra tesznek szert, amely az eddigi zárszámadásoknál féltetett összegekkel együtt eléri a huszonötmilliót. Most már csak még egy ilyen összegre kell szert tennie, hogy együtt legyen a régi kétszáz-ezer részvény kiegyenlítéséhez szükséges ötvenmillió, s éppen itt támadt egy remek ötlete, éspedig, hogy el kell készíteni a folyó év nyereségeinek hozzávetőleges mérlegét, mert ez a nyereség szerinte minimum harminchatmillió, tehát ebből nyugodtan elveheti a hiányzó huszonötmilliót. Így aztán 1867. december 31-től kezdve a Világbank végleg megállapított alaptőkéje százötvenmillió frank lesz, amely háromszáz-ezer teljesen kiegyenlített részvényre oszlik. Egységesítik a részvényeket, átírják bemutatóra szóló értékpapíroknak, hogy megkönnyítsék szabad forgalmukat a piacon. Ez a zseniális ötlet, ebből születik a döntő diadal.

- Igen, zseniális! - kiáltotta. - A szó nem túlzás!

Hamelin kicsit elkábultan lapozgatta a tervezetet, vizsgálta a számokat.

- Nem nagyon tetszik nekem ez az elsietett mérleg - mondta ki végre. - Valóságos osztalékot juttat a részvényeseknek, hiszen kiegyenlíti papírjaikat. Holott bizonyosnak kellene lennünk, hogy mindezek az összegek valóban befolytak, különben jogosan vádolhatnának bennünket, hogy nem létező osztalékot adunk.

Saccard dühös lett.

- Hogyhogy, hiszen én még alá is becsülöm a várható nyereséget! Nézze meg, hogy összevissza beszélek-e: vajon a Tengerhajózási Társaság, vajon a Kármel, vajon a Török Bank nem nyújt nekünk nagyobb nyereséget annál, amire én számítok? Maga győzelmi jelentéseket hoz onnan, minden jól megy, minden virágzó, és még maga merészeli kétségbe vonni sikerünk bizonyosságát!

Hamelin mosolyogva legyintett, hogy megnyugtassa. Igen, igen, ő bízik. Csakhogy ő a szabályos ügyvezetés híve.

- Úgy is van - jegyezte meg szelíden Caroline asszony. - Minek sietni? Nem lehetne megvárni az áprilist ezzel a tőkefelemeléssel?... Vagy ha szüksége van még huszonötmillióra, miért nem azonnal ezer vagy ezerkétszáz frankos részvényeket bocsát ki? Így elkerülhetné, hogy a legközelebbi mérleg várható nyereségeivel operáljon.

Saccard egy pillanatig meglepetten bámult Caroline-ra, nem képzelte, hogy képes ilyesmit kieszelni.

- Az egyszer igaz, hogy ha a százezer részvényt ezeregyszáz frankos, nem pedig nyolcszázötven frankos névértékkel bocsátanánk ki, valóban éppen huszonötmilliót hozna.

- Nahát akkor minden rendben van - folytatta Caroline. - Attól nem tart, hogy a részvényesek visszariadnak. Az ezeregyszáz frankot éppúgy megadják, mint a nyolcszázötvenet.

- Hát persze, annyit adnak, amennyit akarunk! Sőt még egymásnak is esnek, hogy ki adjon többet!... Teljesen megtévelyultak, képesek lennének lerombolni a palotánkat, úgy megrohannak a pénzünkkel.

Ám hirtelen észbe kapott, és hevesen tiltakozni kezdett.

- Mivel traktál maga itt engem? Semmi áron sem akarok ezeregyszáz frankot kémi tőlük! Ez igazán szerfelett ostoba és sima eljárás lenne... Értse meg, kérem, hogy ilyen hitelkérdésekben mindig a képzeletre kell hatni. Az én ötletemben az a zseniális, hogy azt a pénzt veszem ki az emberek zsebéből, ami még benne sincs. Így hát azt képzelik, hogy nem ők adják a pénzt, hanem nekik adnak ajándékot. Mellesleg, gondolja meg, milyen szédítő hatása lesz a valamennyi újságban közzétett előzetes mérlegnek, ha előre beharangozzuk ezt a harminchatmillió nyereséget!... A Tőzsde lázba jön, túljutunk a kétezres kurzuson, az árfolyam egyre emelkedik, csak emelkedik, és soha meg nem áll!

Felállt, apró lábán ágaskodva hadonászott, és szinte megnőtt, valósággal leakasztotta a csillagokat, mert olyan pénzpoéta volt ő, akit a sok csőd és tönkremenetel sem józanított ki. Az ilyen vad üzleti vágatás, a pénzparipa ilyen hajszája felelt meg ösztöneinek, egész lelkendező lényének. Erőszakot tett a sikeren, a Világbank szédítő előretörésével felszította az emberek mohóságát: három éven belül háromszor bocsátott ki részvényeket, a tőke huszonötmillióról ötvenre, százra, százötvenre ugrott, úgy nőtt, hogy mindenki mesés virágzásra gondolt. És az osztalékok is ugrásszerűen emelkedtek: az első évben semmi, aztán tíz frank, később harminchárom frank, majd harminchatmillió, valamennyi értékpapír kiegyenlítése! És mindez a masina család túlfűtésével történt, koholt részvényjegyzések segítségével, a társaság megtartotta a részvényeket, hogy elhitesse teljes jegyzésüket, mert erre készítette a tőzsdei játék természete, ugyanis minden tőkefelemelés csak növelte a hosszt!

Hamelin még mindig a tervezet vizsgálatával volt elfoglalva, nem tudta hát támogatni hűgát. Csak a fejét rázta, és ismét a részletkérdésekkel hozakodott elő.

- Akárhogy is áll a dolog, a maga előzetes mérlege tisztességtelen, hiszen a nyereség még nem bizonyos... Arról nem is beszélve, hogy vállalatunk, mint minden emberi vállalkozás, ki

vannak szolgáltatva a katasztrófáknak... Na, de itt van, kérem, Sabatani számlája: több mint háromezer részvény, ami több mint kétmilliónak felel meg. Nos, ön ezt jóváírja nekünk, holott ez inkább a passzívánkat gyarapítaná, hiszen Sabatani csak báb a kezünkben. Nem igaz? Ezt egymás közt megmondhatjuk?.. És tessék, itt megint ráismerek több tisztviselőnkre, sőt még néhány igazgatósági tag is van köztük, ez is mind csak fedőnév, ó, én rájöttem erre, nem kell, hogy megmondja... Reszketek, ha rá gondolok, hogy milyen sok részvényt tartunk meg. Ez nemcsak, hogy nem hoz bevételt, hanem még a kezünket is megköti, és a végén önmagunkat fogjuk felfalni.

Caroline asszony biztatta a szemével, mert a fivére végre kimondta minden aggályát, megtalálta, mi váltotta ki azt az elfojtott kellemetlen érzést, amely a sikerrel együtt nőtt az asszony lelkében.

- Jaj, a spekuláció! - suttogta Caroline.

- De hát mi nem is játszunk! - kiáltotta Saccard. - Abban nincs semmi, hogy támogadjuk értékeinket, igazán esztelenség volna tőlünk, ha nem ügyelnénk rá, hogy Gundermann és a többiek ne rántsák le papírjainkat, lanyhaságra játszva ellenünk. Ha eddig nem is nagyon merték ezt megtenni, erre még számíthatunk. Éppen ezért örülök neki, hogy bizonyos mennyiségű részvény a kezünkben van, és figyelmeztetem magukat, ha kényszerítenek rá, még arra is kész vagyok, hogy még többet vásároljak, igen, inkább veszek még, semhogy esni hagyjam őket egy centime-mal is.

Az utóbbi szavakat roppant hévvel mondta, mintha esküt tenne rá, hogy inkább a halált választja, mint a vereséget. Aztán erőt vett magán, lecsillapodott, s kissé kényszeredett kedélyességgel nevetni kezdett.

- Ugyan, csak nem kezdik újra a bizalmatlankodást! Azt hittem, hogy már egyszer és mindenkorra kimagyarázkodtunk. Beleegyeztek, hogy rám bízzák magukat, hagyjanak hát cselekedni! Nincs más céloom, mint hogy gazdaggá, nagyon-nagyon gazdaggá tegyem magukat!

Abbahagyta, tompította hangját, mintha maga is megrettent volna szédítő vágyaitól.

- Tudják, mit akarok? Háromezer frankos árfolyamot.

És egy távolba lendülő kézmozdulattal mintegy rá is mutatott erre a diadalmas háromezer frankos kurzusra, mely csillagként kel fel és gyúl ki a Tőzsde egén.

- Őrület! - sopánkodott Caroline asszony.

- Mihelyt túlmegy a kétezren - jelentette ki Hamelin -, minden újabb emelkedés veszélyes, és ami engem illet, én figyelmeztetem, hogy megszabadulok részvényeimtől, nehogy magam is ilyen örületbe keveredjem.

De Saccard rá sem hederített. A részvényesek mindig azt szokták mondani, hogy eladnak, de aztán mégsem adnak el. Ő akaratuk ellenére is gazdaggá teszi őket. Most már mosolygott, enyhén csúfondáros mézesmázossággal.

- Bízzák rám magukat, azt hiszem, nem nagyon rosszul intéztem ügyeiket... Hiszen Sadowa egymilliót hozott a konyhájukra.

Úgy is volt, Hamelinék már nem gondoltak rá: elfogadták ezt a Tőzsde zavaros vizében halászott milliót. Egy pillanatra némán, sápadtan bámultak, az egyelőre még becsületes emberek zavara lett úrrá rajtuk, amit akkor szoktak érezni, amikor már kételkedni kezdenek kötelességük teljesítésében. Csak nem fertőzte meg őket is a spekuláció leprája? Csak nem kezdtek el ők is rothadni ebben a kapzsi környezetben, ahol ügyeik miatt élni kényszerülnek?

- Ez, sajnos, igaz - suttogta végül a mérnök -, de ha én itt lettem volna...

Saccard nem hagyta befejezni.

- Ugyan hagyja, ne legyen lelkiismeret-furdalása: csak a zsidóktól szereztük vissza a pénzt!

Mindhárman felvidultak. Caroline asszony pedig leült, és türelmesen, lemondóan legyintett. Hát hagyhatja az ember, hogy felfalják, és ne ő falja fel a többieket? Ilyen az élet. Mindennél fennköltebb érényre lenne szükség vagy kísértéstől mentes kolostori magányra.

- Ugyan, ugyan! - folytatta Saccard jókedvűen - ne tegyenek úgy, mintha köpnének a pénzre: ez először is hülyeség, másodszor pedig csak a tehetetlenek vetik meg az erőt... Esztelenség lenne, ha agyondolgoznák magukat mások gazdagítására, s nem vennék ki belőle jogos részüket. Egyszóval feküdjenek le, és aludjanak nyugodtan!

Felülkerekedett, egyetlen tiltakozó szót sem ejthettek.

- Tudják, hogy nemsokára csinos összeg lesz a zsebükben!... Várjanak csak!

És egy kisdíák pajzanságával rohant Caroline asszony asztalához, ceruzát és papírt vett elő, s rakásra rózta a számokat.

- Várjanak! Megcsinálom az elszámolásukat. Jaj, tudom én kívülről... Az alapításkor ötszáz részvényük volt, azt kétszer megduplázták, tehát jelenleg kétezer papír birtokosai. Legközelebbi kibocsátásunk után háromezer részvényük lesz.

Hamelin megpróbálta félbeszakítani.

- Nem, nem! Tudom, hogy van miből kifizetniük, részben a háromezrezer frankos örökségükből, részben a sadowai milliójukból... Ide nézzen! Az első kétezer részvénypakettje négyszázharmincötezer frankjába került, a további ezer nyolcszázötvenezer frankba, tehát összesen egymillió-kétszáznyolcvanötezer frankjába... Így hát még mindig marad magának tizenötezer frank, hogy adja a ficsurat, nem beszélve a harmincezer frankos fizetéséről, amelyet hatvanezerre emelünk.

Mindketten bódultan hallgatták, s a végén lázas érdeklődést tanúsítottak e számok iránt.

- Na ugye, látják, hogy becsületesek, hogy megfizetik, amit kapnak, de mindez semmiség. Másról akartam beszélni magukkal...

Felállt, és győzelmesen lobogtatta a papírt.

- A háromezres kurzuson kilencmilliót hoz maguknak a háromezer részvényük.

- Hogyan? Háromezres kurzuson! - csodálkoztak, és hadonászva tiltakoztak ez ellen a konok örület ellen.

- Igenis, minden bizonnyal! A leghatározottabban megtiltom, hogy előbb eladják őket. Módomban van megakadályozni magukat, igen, erőszakkal, ama jogomnál fogva, hogy megóvjam barátaimat egy ilyen butaságtól... Nekem kell, és meg is lesz a háromezres árfolyam!

Mit lehet felelni egy ilyen szörnyű embernek, akinek éles hangja győzelmesen csengő kakasszóra emlékeztetett? Ismét nevettek, vonogatták a vállukat. Kijelentették, nekik beszélhet, a részvények sohasem érik el a híres háromezret. Saccard meg ismét az asztalhoz ült, újra számolni kezdett, most a saját nyereségét mérte fel. Kifizette vajon, vagy ki fogja fizetni háromezer részvényét? Ez még mindig homályos volt. Az is lehet, hogy még sokkal több részvénye van, de ebben nehéz eligazodni, hiszen ő is fedőnevekkal dolgozik. Hogyan lehetne megkülönböztetni a sok hasonló részvény közül az övéit? Ceruzája végtelenségig rózta a sok számsort. Aztán sebes mozdulattal az egészet áthúzta és összegyúrta a papírlapot. Ez meg a sadowai sárban és vérben felszedett kétmillió volt, az ő része.

- Megbeszélésem van, itthagynom magukat - szólt, és fogta kalapját. - De minden rendben van, nem igaz? Egy hét múlva összeül az igazgatóság, és aztán rögtön szavaz a közgyűlés.

Amikor Caroline asszony és Hamelin megint magára maradt, egy darabig némán, ijedten és fáradtan nézett egymásra.

- Mit tehetünk? - szólalt meg végül a mérnök, hűga ki nem mondott kérdéseire válaszolva. - Ha egyszer már benne vagyunk, tartsunk ki. Abban igaza van, hogy együgyűség lenne megtagadni magunktól ezt a szerencsét... Ami engem illet, én mindig csak olyan kutatónak tekintettem magam, aki mások malmára hajtja a vizet, és azt hiszem, igazán tisztán, bőven hajtottam, olyan üzleteket hoztam, amelyeknek a cég gyors felvirágzását köszönheti... Így tehát, mivel semmilyen jogos szemrehányás sem érhet bennünket, ne veszítsük el bátorságunkat, munkára fel!

Hűga azonban támolyogva kelt fel a székéről, s azt hebegte:

- Jaj, ez a sok pénz... Ez a sok pénz...

És fivére nyakába borult, ott sírt legyőzhetetlen megindultságától elfulladva, mert nem bírta elviselni ennek a sok rájuk szakadó milliónak a gondolatát. Ez mindenképpen öröm, s ő boldogan látja, hogy fivére eszét és kitartó munkáját végre méltón jutalmazták, de fájdalom is, ha nem is tudta pontosan megmondani az okát, szégyennel és szorongással vegyes fájdalom. Fivére tréfára fogta a szót, s úgy tettek megint, mintha vidámak volnának, pedig rájuk nehezedett a rossz érzés, elfojtott elégedetlenséget éreztek önmagukkal szemben, nem merték bevallani a szennyes cinkosság miatt érzett lelkiismeret-furdalásukat.

- Igen, igaza van - ismételte Caroline asszony. - Mindenki idejut, ilyen az élet.

Az igazgatósági tanács a London utcai pompás palota új termében ült össze. Most már nem a szomszédos kert sápadt visszfényénél, zöldes homályba burkolódzó, nyirkos szalonban tanácskozott, hanem olyan tágas helyiségben, amelyet négy utcai ablak világított meg, és amelynek magas mennyezetén, nagy festményektől ékes, méltóságos falain csak úgy csillogott az aranyozás. Az elnöki karosszék valóságos királyszék volt, kiemelkedett a többi büszkén és komoran sorakozó fotel közül, mintha a piros bársonyos, hatalmas asztal körül öfelsége miniszterei tanácskoznának. És a monumentális fehér márványkandallón, ahol télen egész fatörzsek égtek, a pápa mellszobra díszelgett, s a kedélyes és kecses szobrocska mintha hamiskásan mosolygott volna azon, hogy hová került.

Saccard már befejezte az igazgatóság tagjainak megdolgozását, java részüket egész egyszerűen megvásárolta. De Bohain márki, aki belekeveredett egy már-már csalásnak minősülő kijárási ügybe, s tetten érték, neki köszönhette, hogy elsimíthatta a botrányt a meglopott vállalatok kártalanításával; így azután Saccard belőle is fejbólintó-jánost faragott, de a márki továbbra is magasan hordta a fejét, mint az igazgatóság legszebb nemesi dísze-virága. Hasonlóképpen Huret, mióta Rougon a Venezia átengedését jelentő sürgöny ellopása miatt kirúgta, testestül-lelkestül a Világbank felszárnyalásának adta magát, ő képviselte az intézet érdekeit a törvényhozásban, a politika zavaros vizeiben halászott, és szemérmetlen kupec-kedéseinek java részét megtartotta magának, ami miatt az fenyegette, hogy a Mazas-börtönbe vetik. Robin-Chagot örgróf pedig, az alelnök, százezer frank jutalékot vett fel, hogy Hamelin hosszú távolléte alatt nyakra-főre mindent aláírjon; még Kolb bankár is megfizettette hallgatólágos elnézését, ő ugyanis külföldön húzott hasznot a cég hatalmas befolyásából, s arbitrás üzleteivel már-már rossz hírbe hozta; és Sédille, a selyemgyáros, akit egy tőzsdei spekuláció majdnem tönkretett, hatalmas kölcsönt vett fel, s nem tudta visszafizetni. Egyedül Daigremont tartotta meg teljes függetlenségét Saccard-ral szemben, s ez némi nyugtalan-sággal töltötte el az utóbbit, noha a kedves férfiú továbbra is elbűvölő maradt, meghívta

fogadásaira, s ő is minden megjegyzés nélkül mindent aláírt, a kétkedő párizsi ember kedélyességével, aki úgy véli: amíg nyer, minden jól megy.

Ezen a napon a napirend rendkívüli fontossága ellenére is éppen olyan jól megolajozottan működött a tanács, mint máskor. A dolog már szokványossá vált: az igazi ügyintézés tulajdonképpen csak a tizenötödiki szűkebb tanácson történt, a hóvégi teljes ülések csak nagy pompával jóváhagyták a határozatokat. Az igazgatóság tagjai olyan nagyfokú közömbösséget tanúsítottak, hogy az általános helyeslés folytonos hétköznapiságának, a jegyzőkönyvek érdektelenségének elkerülésére Saccard-éknak olyan aggályoskodó megjegyzéseket, olyan képzelt vitát kellett kitalálniuk, amit a következő ülésen mindnyájan meglepetés nélkül hallgattak, és a legkomolyabban helybenhagytak.

Daigremont odarohant, megszorította Hamelin kezét, tudva, milyen jó, milyen nagyszerű híreket hozott:

- Jaj, drága elnök uram, milyen boldog vagyok, hogy gratulálhatok!

Mindnyájan körülvették, ünnepelték, még maga Saccard is, mintha még nem is találkozott volna vele. És amikor megnyitották az ülést, s elkezdte a közgyűlés elé terjesztendő jelentés felolvasását, figyelemmel hallgatták, ami még nem fordult elő. Mindent csodálkozó fejbólintással fogadtak: az elért szép eredményeket, a jövő nagyszerű ígéreteit, a leleményes tökefelemelést, amelynek segítségével ugyanakkor kiegyenlítik a régi papírokat is. Egyikőjüknek sem jutott eszébe, hogy magyarázatokat kérjen. Minden tökéletes rendben volt. S minthogy Sédille valamilyen tévedésre mutatott rá egy összeadásban, megegyeztek benne, hogy felszólalását nem foglalják jegyzőkönyvbe, nehogy szeplő essék a tagok szép egyhangúságán, akik az első lelkesedés hevében, minden megjegyzés nélkül, gyorsan egymás után aláírták.

Már fel is függesztették az ülést, felkeltek, s nevetve tréfálkoztak a terem ragyogó aranydíszei alatt. De Bohain márki egy fontainebleau-i vadászatról mesélt, miközben a Rómában járt Huret képviselő elmondotta, hogy a pápa áldásával tért vissza. Kolb eltűnt, valamilyen találkára sietett. A többi igazgatósági tag pedig, a statiszták, megkapták Saccard halk utasításait a legközelebbi közgyűlésen tanúsítandó magatartásukra.

Ám Daigremont-t bosszantotta, hogy De Robin-Chagot milyen dicshimnuszt zeng Hamelin jelentéséről, ezért elkapta az igazgató karját, és a fülébe súgta:

- Lassan a testtel, pajtikám!

Saccard-nak földbe gyökerezett a lába, s csak bámult. Eszébe jutott, hogy mennyire habozott kezdetben bevonni őt az üzletbe, tudva, hogy nem valami megbízható.

- Hja, kérem, aki szeret, követ! - válaszolta fennhangon, hogy mindenki hallja.

Három nap múlva a rendkívüli közgyűlés a Louvre Szálló nagy dísztermében ült össze. Erre az ünnepélyes alkalomra nem akarták igénybe venni a Blanche utcai szegényes és csupasz termet, olyan díszes csarnokban akartak összejönni, ahol még meleg a léghő egy testületi bankett és egy esküvői bál közt. Az alapszabályok értelmében legalább húsz részvény kellett ahhoz, hogy az illető jelen lehessen, és több mint ezerkétszáz részvényes jött el, négyezer-egynéhány szavazat képviselőjeként. Majdnem két órát vettek igénybe a belépési formások, az igazolványok felmutatása és a névjegyzékbe való beírás. A termet, ahol megjelent valamennyi igazgatósági tag és a Világbank sok magas rangú tisztviselője, boldog beszélgetések zivaja töltötte el. Sabatani is ott szónokolt egy csoport közepén, epedő, behízelt hangon ecsetelte keleti hazáját, mesés történeteket mondott, mintha ott csak le kellene hajolni, hogy felvegye az ember a földről az ezüstöt, az aranyat meg a sok drágakövet; Maugendre pedig, aki a várható emelkedésről meggyőződve, júniusban elhatározta, hogy vesz ötven darab ezerkétszáz frankos Világbank-részvényt, el volt ragadtatva szimatától; ami pedig Jantrou-t

illeti, mióta felvitte Isten a dolgát, nyakig merült a párizsi éjszakai élet pocsolójába, s most sunyin vihogott torz gúnymosollyal a száján, az előző esti kicsapongástól elcsigázottan. Miután megválasztották az ülés vezetőségét, s a hivatalból elnöklő Hamelin megnyitotta az ülést, felkérték Lavignière-t, az újjáválasztott felügyelő bizottsági tagot, akit - álmaiból valóra váltva - a jelen költségvetési időszak után be akartak választani az igazgatóságba, hogy olvassa fel jelentését a társaság december 31-én várható pénzügyi helyzetéről; erre azért volt szükség, hogy az alapszabályok értelmében, mintegy előre ellenőrizték a napirenden szereplő előzetes mérleget. Lavignière hivatkozott a legutóbbi költségvetési évről március havi rendes közgyűlés elé terjesztett mérlegére, arra a nagyszerű mérlegre, amely tizenegy és fél millió tiszta jövedelmet mutatott ki, s lehetővé tette, hogy ismét harminchárom százalékos osztalékot osszanak ki, miután a részvényesek felvették az öt percentjüket, az igazgatóság tagjai a tíz percentjüket, és további tíz százalékat csatoltak a tartalékhoz. Majd egész özőn számot idézve kimutatta, hogy a folyó költségvetési év hozzávetőleges nyereségeként feltüntetett harminchatmillió összeget nemhogy túlzottnak találná, hanem inkább még elmarad a legszerényebb remények mögött is. Nem kétséges, hogy az előadó jóhiszemű volt, és bizonyára lelkiismeretesen megvizsgálta az ellenőrzés végett neki benyújtott iratokat, de mi sem csalókébb ennél, hiszen egy könyvelést csak úgy lehet alaposan tanulmányozni, ha teljes egészében újra elkészítik. Különben a részvényesek oda sem figyeltek. Csak Maugendre és néhány más, egy-két szavazattal bíró jámbor kisember hallgatta tátott szájjal a számokat, az állandó suttogás és beszélgetés közepett. A felügyelő bizottság ellenőrzésének a legcsekélyebb jelentősége sincs. Csak akkor temetkezett ájtatos csendbe a terem, amikor végre felállt Hamelin. Még mielőtt kinyitotta a száját, felzúgott a taps, tisztelettel adózva buzgalmas, makacs és bátor lángeszének, hiszen ő volt az, aki elment messze idegenbe, hogy Párizsra hullassa a roskadásig megtelt kincseshordók aranyát. S e pillanattól kezdve nőttön-nőtt, már-már mennybemenetellé vált a siker. Megtapsolták az ismételt hivatkozást az előző évi mérlegre, amit Lavignière-nek nem sikerült elérnie. De különösen a következő mérleg felbecsülése váltott ki örömezt: milliókat ígér a Tengerhajózási Társaság, milliókat a Kármel-hegyi Ezüstabánya, milliókat a Török Nemzeti Bank, és egyre tartott az összeadás, s könnyedén, természetesen összeállt a rájuk zúduló harminchatmillió zúgó zápora. Azután még fényesebben ragyogott a jövő vállalkozások távlata. Feltűnt az Általános Keleti Vasúttársaság, először a központi fővonal, amelynek munkálatait rövid időn belül megkezdik, majd a mellékvonalak, a korszerű ipar egész hálózata, amely befonja Ázsiát, az ember diadalmas visszatérése bölcsőjéhez, egy egész világ megújítása. És közben ott a távolban már derengett valami, amiről nem volt szabad hangosan beszélni: a titok, az építmény koronája, mely majd elbűvöli a népeket. A közgyűlés a legnagyobb egyetértésben jóváhagyta az Hamelin javasolta határozatok minden pontját: a tőke felemelését százötvenmillióra, a százezer darab egyenként nyolcszázötven frankos új részvény kibocsátását, a régi részvények kiegyenlítését az újak jutalékából és a következő mérleg nyereségéből, amelyet már előre felhasználnak. Ezt a szeniális gondolatot fergeteges tapsvihar fogadta. Maugendre teljes erejéből tapsolt a fejek fölé emelkedő vastag kezével. Az első sorokban az igazgatóság tagjait és a bank tisztviselőit a helyéről felugró, s mintha színházban lenne, „Bravó! Bravó!”-t kiáltó Sabatani vezényelte, s ezek szinte őrjöngtek a lelkesedéstől. A javaslat minden pontját kitörő örömmel hagyták jóvá.

Eközben Saccard egy kis incidenst készített elő, s most eljött az ideje. Tudta, hogy tőzsdei spekulációkkal vádolják és elhatározta, hogy eloszlatja a bizalmatlan részvényesek legkisebb kétségeit is, ha ugyan vannak ilyenek a teremben.

Előre betanította Jantrou-t, s a főszerkesztő most felállt, és kásás hangján bejelentette:

- Elnök úr, azt gondolom, hogy sok részvényes kívánságának tesztek eleget, ha arra kérem, szögeztessék le, hogy a társaság egyetlen részvényt sem tart fenn magának.

Hamelin nem tudott előre a dolgról, egy pillanatra zavarba jött, és ösztönösen Saccard felé fordult. Az eddig észrevétlenül meghúzódó Saccard ekkor hirtelen, mintha a földből nőtt volna ki, egész kis termetével kihúzta magát, és átható hangon válaszolta:

- Egyetlenegyem sem, elnök úr!

A válasz hallatára, nem tudni miért, de újra felzúgott a helyeslés. Ha valójában hazudott is Saccard, az igazság az volt, hogy papíron a társaság igazán nem tartott meg magának egyetlen részvényt sem, mivel Sabatani és mások nevével fedezte magát. Ezzel véget is ért a gyűlés, a hallgatóság még egyszer tapsolt, és nagyon vidáman, nagyon zajosan oszlott szét.

Az újságok hasábjain az elkövetkező napokban a közgyűlésről megjelenő beszámoló nagy hatást váltott ki a Tőzsdén és egész Párizsban, Jantrou erre a pillanatra tartogatta az utolsó reklámössztüzet, a legfülsiketítőbb harsonákat, amelyek az utóbbi években hallatták hangjukat a sajtóban. Azt rebesgették, hogy Jantrou rábeszélte néhány félvilági hölgyet, mielőtt forgalomba hozta őket, hogy testük legtitkosabb és legkényesebb részeire ezeket a szavakat tetoválják: „Vásároljátok a Világbank részvényeit.” Ráadásul végre megvalósította pompás tervét, megvásárolta a *Tőzsdei tájékoztató*-t, ezt a régi, szilárd, immár tizenkét éve a feddhetetlen becsületesség tekintélyével büszkélkedő újságot. Nem volt éppen olcsó multság, de ezzel végül is megnyerte a komoly vevőkört, a reszkető burzsoáziát, az óvatoskodó gazdagokat, egyszóval az önmagukra sokat adó befolyásos pénzembereket. Két hét alatt másfél ezerre ugrott a tőzsdei kurzus, augusztus végére pedig, állandóan emelkedve, elérte a kétezret. És a bűvölet egyre nőtt, az árfolyam-felverés járványos lázában óráról órára magasabbra hágott. Mindenki, még a legjózanabbak is vásároltak, senki sem kételkedett benne, hogy az árfolyam még magasabb lesz, és a végtelenségig fog emelkedni. Megnyíltak az Ezeregyéjszaka titokzatos barlangjai, a kalifák felbecsülhetetlen kincseit dobták oda az áhítózó Párizsnak. Úgy látszott, teljesül minden álom, amelyről hosszú hónapokon át suttoztak: az elbűvölt tömeg szeme előtt az emberiség bölcsőjét visszahódítják, az ősi, történelmi városok feltámadnak a parti homokból, Damaszkusz, majd Bagdad, azután meg India és Kína természeti kincseit kiaknázza mérnökeink győzedelmes serege. Kelet leigázása, ami nem sikerült Napóleonnak karddal, majd egy részvénytársaság műve lesz, amely ásók és targoncák seregét veti be. Ázsia meghódítása milliokat kíván, de milliárdokat ígér. A legjobban azonban a keresztes hadjárat női részvevői diadalmaskodtak, erről volt szó az intim ötórai teákon, a fényűző, éjféle mondén fogadásokon, az asztalnál és a hencsereken. Igen, igen, ők megjósolták ezt: Konstantinápoly már meghódított, hamarosan elfoglalják Brüsszát, Ankarát és Aleppót, majd Szmirná, Trapezuntot, minden várost, amelyet a Világbank ostroma alá vett, és eljön majd a nap, amikor utolsónak a szent várost veszik be, melynek a nevét senki sem nevezte meg, és amely szinte a távoli expedíció eucharisztikus betetőzését jelentette. Az apák, a férjek és a szeretők, akiket felcsigázott a nők veszett lelkesedése, most az állandóan hallatszó „Isten is így akarja!” jelszóval adtak vásárlási megbízást az ügynököknek. Aztán megindult a kisemberek zajos, dobogó tömege, amely az erős hadseregeket követi: a szenvedély átragadt a fogadószobákból a konyhákbába, a polgárságról a munkásra és a parasztra, s most belevetette a milliók bösz vágatásába ezeket a szerencsétlen részvényjegyzőket, akiknek csak egy, két, három, négy, tíz részvényük volt: a nyugalomba vonuló házmestereket, a macskájukat dédelgető vénkisasszonyokat, a vidéki nyugdíjasokat, akiknek fél frank jut egy napra, a minden vagyonukat a szegények között kiosztó falusi plébánosokat, nyomorúságos járadékukból élők éhes és sápadt tömegét, akiket a tőzsdei vihar lekaszál, mint valami járvány, és egyetlen csapással közös sírba seper.

És ez a Világbank részvényei kiváltotta önkívület, ez az eget verő kurzus, amely szinte mint valamilyen vallásos elragadtatás vihara sodorta el őket, összecsengett a Tuilériák, a Marsmező és a végeérhetetlen lakomák egyre magasabbra szárnyaló muzsikájával, amelyekkel a Kiállítás örületbe hajszolta Párizst. A zászlók még zajosabban lobogtak e rekkenő napok

fülledt levegőjében, és az esténként fényárban úszó város úgy ragyogott a sötét ég alatt, mint egy szédítő palota, melynek termeiben egészen hajnalig harsog a dáridó. A multság házról házra szállt, az utcákat részeg kavargás töltötte be, állati pára, lakomák mámorító illata, pázró testek verejtéke szállt a tetők felett az ég felé, a szodomain, babiloni és ninivei éjszakákra emlékeztetve. Május hónaptól kezdve a világ minden tájáról megindult a császárok és királyok zarándoklása, vonulásuknak se vége, se hossza nem volt, majdnem száz uralkodó jött a Kiállításra. Párizs dugig volt felségekkel és fenségekkel, üdvözölte az orosz császárt, az osztrák császárt, a török szultánt és az egyiptomi alkirályt, a hintó kereke alá vetette magát, csakhogy közelebből láthassa a porosz királyt, akit mint húséges bulldog, követett von Bismarck úr. Folyton dörgött az üdvözlő dízsorú az Invalidusok előtt, a Kiállításon tülekedő tömeg pedig nagy sikert biztosított Krupp Németországból küldött hatalmas és komor ágyúinak. Az Opera nézőterén majdnem minden héten kigyulladtak a csillárok egy-egy díszelőadás tiszteletére. A kis színházak és vendéglők tömve voltak, a járdák keskenynek bizonyultak az egyre növekvő prostitúció áradatának befogadására. III. Napóleon maga akarta kiosztani az ajándékokat a Kiállítás hatvanezer résztvevőjének, s ez az ünnepség minden eddigit felülmúlt pompájával, Párizs feje felett dicsfény égett, a császár a rendszer csalóka tündérvilágánál Európa uraként tündökölt, az erő nyugalomával beszélt, és békét ígért. Ugyanezen a napon jutott el a Tuilériákba a mexikói katasztrófának, Miksa császár kivégzésének híre, s ekkor tudták meg, hogy a francia vér és a francia arany hiába folyt, de ezt a hírt elhallgatták, nehogy elhomályosítsa az ünnepségeket. Ez volt a félrevert harang első kondulása egy csodálatos nap ragyogó alkonyán.

Ekkor úgy tetszett, hogy Saccard-nak ebben a ragyogásban egyre magasabbra emelkedő csillaga is a delelőre hágott. Végül is annyi küzdelmes év után megragadta szerencsését, s a szerencse engedelmes rabja, saját tulajdona lett, kedve szerint rendelkezhetett vele, s lakat alatt tarthatta ezt a kézzelfogható, élő valamit! Hányszor meg hányszor töltötte meg pénztárait a hazugság, s hány meg hány millió folyt el belőlük láthatatlan lyukakon át! Nem, ez most már nem csalárd kirakat-gazdagság volt, hanem a degeszre tömött pénzeszsákokon trónoló arany igazi, szilárd hatalma, és ezt a hatalmat nem bankárok egész nemzedékének takarékosága nyomán gyakorolta, mint holmi Gundermann, ő azzal dicsekedhetett, hogy maga hódította meg, mint a kalandor hadvezér, aki egyetlen csapással magához ragadja az uralmat. Az Európa negyedben folytatott telekspekulációi idején sokszor magasra, nagyon magasra hágott, de a leigázott Párizst még sohasem érezte ilyen alázatosnak a lába alatt. Emlékezetében felidézte a napot, amikor a Champeaux vendéglőben ebédelve, elveszítve hitét csillagában, újra tönkrementen, mohó tekintettel figyelte a Tőzsdét, midőn hatalmába kerítette a vágy, hogy visszavágjon, s elhatározta, hogy mindent előről kezd, és mindent visszahódít. Nem csoda hát, hogy most, amikor újra győztes lett, ilyen olthatatlan gyönyörszomj kínozza! Először is, mihelyt mindenhatónak hitte magát, lerázta Huret-t, megbízta Jantrou-t, hogy írjon támadó cikket Rougon ellen, amelyben a katolikusok nevében nyíltan azzal vádolta a minisztert, hogy a római kérdésben kétkulacsos magatartást tanúsít. Ez végleges hadüzenet volt a két fivér között. Az 1864. szeptember 15-i megegyezés, de különösen Sadowa óta a klerikálisok kifejezték nagy nyugtalanságukat a pápa helyzete miatt; így hát a *Reménység* is, folytatva korábbi ultramontán politikáját, hevesen támadta a liberális Császárságot, ugyanis a január 19-i rendeletek kezdték liberális színben feltüntetni. A Kamarában szájról szájra járt Saccard egyik megjegyzése. Azt mondta: noha mélységesen tiszteli a császárt, szívesebben beletörődnék V. Henrik uralmába, semhogy hagyja, hogy a forradalmi szellem szerencsétlenségbe sodorja Franciaországot. Azután, minthogy sorozatos győzelmei egyre növelték merészségét, többé nem titkolta, hogy Gundermann személyében meg akarja támadni a nagy zsidó bankokat, az ő milliárdját kívánja kikezdeni, őt akarja megrohamozni és végül foglyul ejteni. A Világbank olyan csodálatosan felvirágzott, miért ne lehetne ebből az egész kereszténység támogatását élvező cégből még néhány év alatt a Tőzsde egyeduralmodója?

Vetélytársnak, egyenlő hatalmú, harciasan hencegő szomszéd királynak tette meg magát, miközben a rendkívül hidegvérű Gundermann lesben állva tovább várt, még a legcekélyebb gúnyos fintort sem engedte meg magának, és olyan emberként, akinek minden ereje a következetes türelem volt, egyszerűen csak kíváncsisággal figyelte a részvények állandó emelkedését.

Saccard-t szenvedélye lendítette a magasba, és bizonyára szenvedélye kergeti vesztébe. Mohó étvágya volt, szeretett volna egy hatodik érzékre szert tenni, hogy azt is kielégíthesse. Caroline asszony odajutott, hogy most már mindig mosolygott, még akkor is, mikor a szíve vérzett, de megmaradt barátnőjének, s Saccard szinte hitvesi tisztelettel hallgatott rá. Sándor báróné karikás szeme és piros ajka csakugyan hazudott, most már nem nagyon mulattatta, mert romlott kíváncsiságai közepett is fagyos jégcsap maradt. Különben Saccard maga sem volt soha szenvedélyesen szerelmes, nagyon is el volt foglalva a pénzhajhászással, másra fordította idegeregét, a hónapszámra fizetett szeretőt szerette. Így azután, amikor eszébe jutott: valamilyen nő kellene neki ezen az új aranyhegyen, arra gondolt, hogy egy nagyon drágát vásárol, akivel egész Párizs előtt hivalkodhat, mintha egy nagyon nagy briliánst venne magának, mert hiúságát legyezi, ha nyakkendőjére tűzheti. Mellesleg ez nagyszerű reklám lenne, mert annak a férfinak, aki képes sok pénzt fektetni egy nőbe, egyúttal elismerik vagyoni rangját is. Választása azonnal De Jeumont asszonyra esett, aki kétszer-háromszor meghívta vacsorára Maxime-mal. A harminchat éves asszony még nagyon szép volt, szabályos és komoly vonásaival Junóra emlékeztetett, és arról volt híres-nevezetes, hogy a császár százezer frankkal fizette meg egy éjszakáját, nem beszélve róla, hogy férjét is kitüntette, ezt a nagyon rendes úriembert, akinek nem volt más állása, mint hogy felesége férjeként szerepelt. Mindketten nagy házat vezettek, mindenütt megjelentek, a minisztériumokban, az Udvarban, válogatott és ritka finomságokat ettek, minderre telt az évente három-négy éjszakából. Köztudomású volt, hogy a nő roppant sokba kerül, de ez volt a lehető legelőkelőbb szórakozás. Saccard pedig, akit rendkívül lázba, hozott, hogy beleharapjon ebbe a császár-falatba, egészen kétszáz ezer frankig elment, mert eleinte a férj nem valami szívesen gondolt erre a korábban gyanús hírben álló pénzmágnásra, túlságosan jelentéktelen személyiségnek találta, félt, hogy erkölcstelensége rájuk is rossz fényt vet.

Ekkortájt a kis Conin asszonyka kereken megtagadta, hogy Saccard-ral keresse a gyönyörűséget. Az igazgató sűrűn felkereste a Feydeau utcai papírkereskedést, mert folyton szüksége volt jegyzőfüzetekre, s az imádni való, rózsás bőrű, teltkarcsú, kecses, hízelkedő, mindig vidám szőke asszony, aki sápadt, szinte fehér selyemhajával kis göndör báránnyra emlékeztetett, nagyon lenyűgözte.

- Nem, nem akarom. Magával soha!

S ha egyszer ő azt mondta, hogy soha, ez elintézett ügy volt, elutasítását sohasem másította meg.

- De miért, hiszen láttam egy napon valaki mással kijönni egy szállodából a Panoráma átjáróban...

A nő elpirult, de továbbra is bátran a szemébe nézett. Ez a hotel, amelyet egy idős hölgy, a barátnője vezetett, valóban találkahelyül szolgált neki, amikor szeszélye úgy hozta, hogy engedjen egy tőzsdésnek, miközben derék férjeura regiszteres füzetait ragasztgatta, és ő állítólag Párizsban szaladgált papírügyekben.

- Hiszen tudja... Gustave Sédille-jel, azzal a fiatalemberrel, a szeretőjével.

Kecses mozdulattal tiltakozott, nem, nem, neki bizony nincsen szeretője. Egyetlen férfi sem dicsekedhet vele, hogy kétszer az övé volt, minek nézi őt? Egyszer még csak megesik, véletlenül, kedvtelésből, de ennek semmi következménye sincs! És mindnyájan barátai maradtak, nagyon hálás, nagyon tapintatos barátai.

- Így hát azért, mert már nem vagyok elég fiatal?

Az asszonyka azonban tovább kacagva megint csak legyintett, mintha azt mondaná, füttyül ő arra, hogy fiatal-e a férfi vagy sem! Hiszen odaadta magát kevésbé fiataloknak, kevésbé szépeknek is, sokszor még éhenkórászoknak is.

- De hát akkor mégis miért nem, mondja?

- Hát istenem, egész egyszerűen... mert maga nem tetszik nekem. Magával soha!

Hanem azért továbbra is nagyon kedves maradt. Látszott, hogy roppant sajnálja, amiért nem *tud* eleget tenni kívánságának.

- De kérem szépen - folytatta Saccard nyersen -, alávetem magam minden feltételének... Ha akarja, adok ezret, ha akarja, adok kétezret, egyszeri, egyetlenegyszeri találkáért.

De bárhogy is ráígért, Coninné bájosan csóválta a fejét.

- Akar, kérem... Akar kérem, tízezret, akar húszezret?

Az asszonyka szelíden megállította, kis kezét a férfiéra téve.

- Se tízért, se ötvenért, se százért! Még sokáig licitálhat, de én mindig csak nemet mondok... Amint látja, semmilyen ékszer sincs rajtam. Jaj, pedig mennyi mindent kínáltak már nekem, mennyi pénzt! De nekem nem kell semmi, hát nem elég az, hogy az embernek öröme telik benne?... Értse meg, kérem, hogy a férjem igaz szívvel szeret, és én is nagyon szeretem, nagyon rendes ember az én uram. Csak nem fogom hát a sírba vinni egy ilyen szomorúsággal... Mit gondol, mit csinálhatnék én a maga pénzével, ha egyszer nem adhatom a férjemnek? Nem vagyunk boldogtalanok, egyszer csinos vagyonnal fogunk nyugalomba vonulni, és én szívesen fogadom, ha ezek az urak valamennyien kedvesek lesznek, s továbbra is nálunk vásárolnak... Nem mutatom én magam önzetlenebbnek, mint amilyen vagyok. Ha egyedül élnék, meggondolnám. De ismétlem, csak nem képzelem, hogy a férjem elfogadná a maga százezer frankját, miután együtt háltunk... Nem, nem, még egymillióért sem!

Megmakacsolta magát. Saccard-t pedig végképp kihozta a sodrából ez a váratlan ellenállás, és egy álló hónapon át folytatta ostromát. Odáig volt ezért az érző szívű, szelíd, nagy szemű, nevető arcú nőért. Hogyhogy! Hát nem lehet mindent megvásárolni pénzért? Itt van ez az asszony, aki másoknak ingyen odaadta magát, ő meg a legfantasztikusabb áron sem tudja megvásárolni! Nemet mond, mert így tetszik neki. Diadala közepett kegyetlenül szenvedett emiatt, mintha valaki kétségbe vonná hatalmát, titkon szinte kiábrándult az arany erejéből, pedig uralmát eddig tökéletesnek és vitathatatlannak tartotta.

Egy este azonban hiúságát a legjobban legyező élvezetben volt része. Ez volt a pályáját betetőző perc. A külügyminisztérium bált rendezett, és Saccard ezt a Kiállítás alkalmából adott ünnepélyt választotta, hogy nyilvánosságra hozza De Jeumont asszonnyal töltött boldog éjszakáját, mert a szépasszonnyal kötött alkuba mindig beletartozott, hogy a boldog vásárló egy alkalommal nyilvánosan is megjelenhet vele, hogy az ügy a lehető legszeleesebb körben közhírré tétessék. Tehát éjfél felé Saccard, karján De Jeumont asszonnyal, s nyomukban a férjjel, belépett a termekbe, ahol a csillárok izzó fénye alatt egymás mellett nyüzsögtek a meztelen vállak és a fekete frakkok. Amikor megjelentek, a beszélgető csoportok félrehúzódtak, széles utat nyitottak ennek a hivalkodó, kétszázezer frankos szeszélynek, a mohó étvágy és a bolond költekezés botrányának. A meghívottak mosolyogtak, kedélyesen, harag

nélkül összesúgtak, s közben beszívták a báli ruhák mámorító illatát, elringatta őket a zenekar távoli muzsikája. De az egyik szalon mélyén egy egész más kíváncsi áradat tolakodott egy ragyogó fehér vértés uniformisba öltözött délceg óriás körül. Von Bismarck gróf volt ez, sudár termetével mindenki fölé magasodott, hangosan, kidülledt szemmel nevetett, kiugró orra volt, hatalmas állkapcsa felett a barbár hódító bajsza billegett. Sadowa után Németországot Poroszországhoz csatolta, a sokáig titkolt szövetségi szerződéseket már hónapok óta aláírták Franciaország ellen, s a háború, mely májusban már majdnem kitört a Luxemburg körül támadt bonyodalmak folytán, most már elkerülhetlenné vált. Amikor Saccard De Jeumont asszonnyal a karján, a férj kíséretében diadalmasan átvonult a termen, von Bismarck gróf egy pillanatra abbahagyta a nevetést, s a jóságosan fölényes óriás kíváncsi szemével követte őket.

Caroline asszony ismét egyedül maradt. Hamelin Párizsban időzött egészen november első napjaiig, hogy eleget tegyen a százötvenmilliós alaptőkés társaság végleges megalapításával járó formásoknak, Saccard kívánságára ismét ő kereste fel dr. Lelorrain közjegyzőt a Szent Anna utcában, a törvényes bejelentések végett, ő közölte, hogy valóban minden részvényt jegyezték, és befizették a tőkét, ami persze nem volt igaz. Aztán elutazott Rómába, hol két hónapot kívánt tölteni nagyon fontos ügyei intézésével, amelyekről hallgatott, bizonyára ismert álmáról, a pápa Jeruzsálembé költöztetéséről volt szó, továbbá egy másik, jelentősebb és gyakorlatibb tervről, és pedig arról, hogy a Világbankot az egész világ keresztényeinek támogatását élvező katolikus bankká alakítják át, s így olyan hatalmas gépezetté válik, amely összezúzza és elsöpri a földkerekségről a zsidó bankokráciát. Innen ezután ismét vissza akart térni Keletre, hova a brüssza-beirut vasút munkálatai szólították. Boldogan utazott el, örült a cég gyors felszárnyalásának, tökéletesen meg volt győződve rendíthetetlen szilárdságáról, lényegében nem is nyugtalanította más, mint a szerfelett nagy siker. Így hát elutazása előtt, amikor megbeszélte a dolgokat húgával, csak arra utasította nyomatékosan, hogy szálljon szembe az általános lelkesedéssel, és adja el értékpapírjaikat, ha az árfolyam kétezer-kétszáz frank fölé emelkedik, így kívánt személyesen tiltakozni az állandó hossz ellen, amelyet örültnek, veszedelmesnek tartott.

Caroline asszonyt, mihelyt magára maradt, még jobban nyugtalanította ez a lázas környezet, amelyben élt. November elején a részvények elérték a kétezer-kétszáz frankos kurzust, s körülötte óriási lett az elragadtatás, magasra csaptak a hála és a remény hullámai: Dejoie majd elolvadt a hálálkodástól, a Beauvilliers hölgyek egyenrangú asszonyként kezelték, mint aki az ódon házukat újra talpra állító isten barátnője. A kicsinyek és nagyok boldog tömegéből felszállt az áldás, a lányok végre megkapták a hozományukat, a szegényekből hirtelen gazdagok lettek, nyugalomba vonulhatnak, a gazdagokat pedig a még nagyobb gazdagság telhetetlen öröme fűtötte. A Világkiállítás másnapján a gyönyörtől és hatalomtól megrészesült Párizsban soha nem látott méreteket öltött a boldogságba vetett hit, a végtelen szerencse bizonyossága. Minden értékpapír emelkedett, még a legkevésbé szilárdak is hiszékeny vevőre találtak, gyanús üzletek árja dagasztotta a piacot, s úgy megpuffadt, hogy már-már gutaütés fenyegette, közben pedig alatta üresen kongott a nagyon is kimerült rendszer, miután kiélvezte magát, milliárdokat költött a nagy közmunkákra, felhizlalta a hatalmas hitelintézeteket, amelyeknek tátongó pénztáraiból most mindenütt ömlött a pénz. Ebben a szédületben az első repedés összeomláshoz vezethet. És Caroline asszonynak bizonyára ilyen nyugtalanító előérzettől szorult össze a szíve, valahányszor ugrásszerűen emelkedett a Világbank részvénye. Még semmiféle rossz hír sem kelt szárnyra, a megdöbbenés és térdre kényszerített, bészre spekuláló tőzsdések is alig-alig pisszentek. Caroline mégis nagyon jól érezte, hogy valami nincs rendjén, hogy valami már aláaknázza az épületet, de vajon mi? Erre semmilyen határozott jel nem mutatott, úgyhogy kénytelen volt várni, a növekvő diadal egyre fényesebben ragyogott, noha az alapzat enyhe rengése a katasztrófát jelezte.

Mellesleg ekkor Caroline asszonynak egyéb kellemetlensége akadt. A Munkaotthonban most már végre meg voltak elégedve a hallgataggá és alamuszivá vált Victorral, és hogy még mindig semmit sem mondott el Saccard-nak, ezt azért tette, mert különös zavarában nap mint nap halogatta beszámolóját, előre szenvedve a férfi szégyenétől. Másrészt Maxime, akinek ekkortájt fizette vissza a saját zsebéből a kétezer frankot, gúnyolódott a négyezer frank miatt, amit Busch és Méchainné még követelt: ezek az emberek meglopják, s az apja majd dühös lesz, ha megtudja. Éppen ezért Caroline ettől fogva elutasította az ígért összeg teljes kiegyenlítését követelő Busch ismételt kéréseit. A sok hasztalan lépés után ez végül megharagudott,

annál is inkább, mert ismét arra gondolt, hogy talán mégiscsak megszarolhatná Saccard-t, hiszen új, diadalmas helyzetében valószínűleg fél a botránytól, s így ki van szolgáltatva az ő kénye-kedvének. Egy napon hát, minthogy bosszantotta, hogy nem tudja betakarítani ezt a nagyon szépnek ígérkező termést, elhatározta, hogy egyenesen hozzá fordul, és írt neki: szíveskedjék felkeresni irodájában, hogy bepillantasson egy La Harpe utcai házban talált régi papírokba. Még a házszámot is megadta, olyan nyíltan célzott a régi históriára, hogy Saccard bizonyára izgatottan fog odarohanni. De a Szent Lázár utcába küldött levél Caroline asszony kezébe került, s ő felismerte az írást. Reszketni kezdett, s már arra gondolt, hogy elszalad Buschhoz, és kiegyenlíti az összeget. Majd úgy vélte: Busch talán egészen más ügyben írt, meg hogy ez mindenképpen jó alkalom, hogy végezzon az üggyel, s még boldog is volt felindultságában, hogy legalább más vállalta magára a kellemetlen közlést. Este azonban, amikor Saccard hazatért, és kinyitotta előtte a levelet, csak annyit látott, hogy elkomorul, ezért Caroline azt hitte, hogy valamilyen pénzügyi bonyodalomról van szó. Holott Saccard mélységesen meglepődött, torka elszorult arra a gondolatra, hogy ilyen piszkos kézbe került, és valamilyen aljasságot sejtett. Nyugodt mozdulattal zsebre vágta a levelet, s elhatározta, hogy felkeresi Buscht.

Teltek-múltak a napok, eljött november második fele, és Saccard még mindig halogatta a látogatást, mert ügyeinek sodró árja elragadta. Már kétezer-háromszáz frank fölé emelkedett a részvény, ami boldogsággal töltötte el, bár érezte, hogy a Tőzsdén olyan mértékben fokozódik az ellenállás, ahogyan egyre eszeveszettebben emelkedik az árfolyam: nyilvánvaló, hogy a besszre spekulálók csoportja mozgolódik, s elkezdi egyelőre még félénk előcsatározásait. És már két ízben úgy vélte, maga is kénytelen vásárlási utasítást adni különféle fedőnevek alatt hogy ne szakadjon meg az állandó árfolyamemelkedés. Működésbe lépett a saját papírjait felvásárló, saját részvényeivel spekuláló, önmagát felfaló társaság.

Egy este Saccard-t annyira elragadta szenvedélye, hogy nem tudta türtőztetni magát Caroline előtt:

- Azt hiszem, megkezdődik a haddelhadd. Bizony, most már túlságosan erősek vagyunk, nagyon kellemetlenek vagyunk nekik. Gundermannra gyanakszom, ez az ő taktikája: óvatos eladásokat hajt végre. Ennyit ad el ma, ennyit holnap, lassan növeli eladásait, mindaddig, amíg meg nem rendít bennünket...

Az asszony komor hangon szakította félbe:

- Ha neki is van Világbank-részvénye, igaza van, ha eladja őket.

- Hogyhogy! Igaza van?

- Kétségkívül! A bátyám megmondta magának: a kétezren felüli árfolyam tiszta örület.

A férfi ránézett, rettentő dühbe gurult.

- Hát akkor adja el maga is, merészelje csak eladni... Igen; spekuláljon ellenem, ha egyszer a vereségemet akarja.

Caroline enyhén elpirult, mert az előző napon csakugyan eladott ezer részvényt, hogy szót fogadjon fivérének, de az ő lelkén is könnyített az eladás, mert a tisztesség kései felébredésének fogta fel. Minthogy Saccard nem intézett hozzá egyenes kérdést, nem vallotta meg neki, de a férfi további megjegyzései még inkább zavarba hozták:

- Így például tegnap egyesek átállottak ellenségeink oldalára, ebben bizonyos vagyok. Egész részvénytáskát dobtak piacra, s a kurzus bizonyára esett volna, ha nem lépek közbe. Az ilyen fogások nem Gundermannra vallanak. Az ő taktikája lassúbb tempójú, de hosszabb távlatra megsemmisítőbb... Jaj, drágám, most megnyugodtam, de azért még mindig reszketek,

mert saját életünket védeni semmi, de a pénzünkért és a mások pénzéért harcolni sokkal nehezebb.

Valóban ettől a pillanattól kezdve Saccard lélegzethez sem jutott. Minden idejét a diadalmasan nyert milliók foglalták le, de minden pillanatban ott tartott, hogy vereséget szenved. Még a Caumartin utcai kis földszintes lakásba sem tudott elszaladni Sándor bárónéhoz. Igazság szerint megunta az asszony szemének hazug lobogását, fagyosságát, amelyet fajtalan kísérletei sem tudtak megolvasztani. Mellesleg ugyanolyan kellemetlenségben volt része, mint a múltkor Delcambre-nak: egy este, ezúttal azonban a szobalány ostobasága folytán, akkor lépett be, amikor a báróné éppen Sabatani karjában volt. A jelenetet követő viharos kimagyarázkodás után csak akkor nyerte vissza nyugalmát, amikor a báróné mindent bevallott, s elmondotta, hogy bizonyára vétkes, de ballépését érthető kíváncsiság váltotta ki. Erről a Sabataniról minden nő valóságos tüneményként beszélt, s olyan fantasztikus dolgokat rebesgettek róla, hogy nem tudott ellenállni kíváncsiságának. És Saccard meg is bocsátott neki, amikor egy durva kérdésre a báróné bevallotta, hogy, istenem, végül is nem is volt olyan nagyszerű. Saccard mostanában már csak hetenként egyszer kereste fel, nem mintha haragot tartott volna, hanem egyszerűen csak untatta a nő.

Sándor báróné érezte, hogy a férfi elszakad tőle, és ismét visszaesett régebbi tájékozatlanságába és kétségeibe. Mióta bizalmas együttlétük során kiszedte a férfi titkait, majdnem mindig biztos tőzsdei játszmái voltak, sokat nyert, osztozott Saccard szerencséjében. Ma már jól látta, hogy nem felel kérdéseire, s még attól is tartott, hogy hazudik neki, és talán azért, mert megfordult a szerencséje, vagy talán, mert szeretőjét mulattatta, hogy hamis nyomra vezet, egy szép napon megesett, hogy Saccard egyik tanácsára hallgatva, vesztett. Erre megrendült a hite. Ha Saccard tévútra vezet, ki fog tanácsot adni neki? S a legrosszabb az volt, hogy az eleinte nagyon enyhén jelentkező ellenséges mozgolódás nap mint nap nőtt a Tőzsdén a Világbank ellen. Még csak kőszá hírek keringtek, nem állítottak semmi határozottat, egyetlen ténnyel sem tudták kikezdeni a cég szilárdságát. Csupán arra céloztak, hogy valami nincs rendjén, hogy már rágja a fűreg a gyümölcsöt. Ez különben nem vetett gátat az értékpapírok óriási mértékű emelkedésének.

A végképp nyugtalanná vált báróné, miután az olasz kölcsönnel történt pénzügyi művelete balul ütött ki, rászánta magát, hogy elmenjen a *Reménység* szerkesztőségébe szóra bírní Jantrou-t.

- Ugyan mondja már, mi van, maga bizonyára tudja... A Világbank az imént is újabb húsz frankkal emelkedett, pedig valamilyen hírt terjesztettek, senki sem tudja tulajdonképpen, hogy mit, de valami nem jót.

Ám maga Jantrou is hasonló zavarral küzdött. A hírforrás mellett állt, ha kellett, maga is bedobott híreket, de tréfálkozva olyan több száz óra közt élő órásmesterhez hasonlította magát, aki mégsem tudja soha, mennyi a pontos idő. Hirdetőügynökségének hála, minden titokról tudott, de nem volt képes semmiről sem szilárd véleményt kialakítani, mert értesülései keresztezték és megsemmisítették egymást.

- Semmit sem tudok, az égvilágon semmit.

- Jaj, mert nem akarja megmondani nekem.

- Nem, nem tudok semmit, becsületszavamra! Még én akartam felkeresni, hogy kifaggassam! Hát Saccard már nem kedves magához?

A báróné legyintése megerősítette Jantrou-t sejtelmei igazáról: megunták egymást, viszonyuk a végét járja, a nő durcás, a férfi szerelme kihűlt, már szóval sem tartja. Egy pillanattal sajnálkozott, hogy nem játszotta meg a jól tájékozott férfi szerepét, hogy végre megvegye

magának, amint mondogatta, a kis Ladricourt nőt, akinek az apja kirúgta. De érezte, hogy még nem jött el az ő ideje, és csak bámult rá, miközben hangosan gondolkozott:

- Bizony, ez kellemetlen, hiszen én magára számítottam... Mert, kérem, ugyebár, ha katasztrófa fenyeget, jó ha az ember előre értesül, s tudja, mitévő legyen... Nem mintha azt gondolnám, hogy sürgős az ügy, a helyzet még nagyon szilárd. Csakhogy manapság az ember olyan furcsa dolgokat tapasztal...

Amint így elnézte a nőt, valamilyen terv kristályosodott ki agyában.

- Ide figyeljen - fordult hirtelen a bárónéhoz. - Minthogy Saccard elhagyja, miért nem férkőzik Gundermann kegyeibe?

A báróné egy pillanatra meglepődött.

- A Gundermannéba? Miért?... Ismerem futólag, találkoztam vele De Roiville-éknél és Kelleréknél.

- Annál egyszerűbb, ha ismeri... Keresse fel valamilyen ürüggyel, csevegjenek el, próbáljon jóba lenni vele... El tudja képzelni, mit jelent ez: aki a Gundermann babája, azé az egész világ.

És vihogni kezdett a kézmozdulatával felidézett sikamlós látványra, hiszen köztudomású, milyen hideg ez a Gundermann, és semmi sem lehet bonyolultabb vagy nehezebb, mint őt elcsábítani. A báróné elérthette mozdulatát, némán elmosolyodott, s nem haragudott meg.

- De miért éppen Gundermann kegyeibe? - kérdezte ismét a báróné.

Jantrou megmagyarázta, hogy kétségtelenül Gundermann a feje a besszre spekuláló csoportnak, amely már megkezdte áskálódását a Világbank ellen. Ezt egészen bizonyosan tudja, bizonyítéka is van. Ha egyszer Saccard elhidegült tőle, nem az-e a legelemibb óvatossági intézkedés, hogy ellenségének bizalmába férkőzik, mellesleg magával Saccard-ral sem szakítva? Ily módon mindkét táborban megvethetik a lábukat, és akkor kétségkívül a diadalmaskodók közt lesznek majd a csata napján. Ezt az árulást a lehető legártatlanabb hangon javasolta neki, mint valamilyen baráti jó tanácsot. Ha egy nő dolgozik neki, egészen bizonyos, hogy nyugodtan alhat.

- Nos, rendben? Lépünk szövetségre... Figyelmeztetni fogjuk egymást, mindent közlünk egymással, amit megtudunk.

Megfogta a kezét, de a báróné ösztönösen elhúzta, mert arra gyanakodott, hogy egészen más szándékai vannak.

- Nem, nem, erre nem is gondolok, hiszen csak pajtások vagyunk... A jövőben majd maga fog engem megjutalmazni.

A báróné felkacagott, és megengedte neki, hogy megcsókolja a kezét. Most már nem nézte le, elfelejtette, hogy valaha csak lakáj volt, elfelejtette kicsapongásait, melyekbe belevetette magát, észre sem vette, hogy szép szakállú, nyúzott arcából dől az abszint búze, hogy új császárkabátja foltos, hogy fényes cilindere bizonyára legurult valamilyen koszos lépcsőn, és most csupa mész.

Sándor báróné másnap elment Gundermannhoz. Attól a naptól kezdve, amikor a Világbank részvényei elérték a kétezer frankos kurzust, Gundermann a legnagyobb titokban megindította a besszhadjáratot, a Tőzsdén azonban sohasem mutatkozott, sőt még hivatalos képviselőt sem küldött oda. Úgy gondolkozott: a részvény értéke eleinte egyenlő névértékével, ehhez jön az esetleges kamat, ami a cég tekintélyétől, vállalatának sikerétől függ. Következésképpen van egy bizonyos összeg, amelyet túlhaladni esztelenség, és mihelyt az általános elragadtatás

hatására mégis túlhaladják, ez az emelkedés csak mesterséges lehet, és akkor a legésszerűbb besszre játszani, amely előbb-utóbb úgysis bekövetkezik. Ebben a meggyőződésében, a logikába vetett rendíthetetlen hitében, Gundermann mégis meglepték Saccard gyors győzelmei, e hirtelen megnőtt hatalom, amely már kezdte megrémíteni a zsidó nagybankokat. Amilyen gyorsan csak lehet, tönkre kell zúzni ezt a veszélyes vetélytársat, és nemcsak azért, hogy visszanyerje a Sadowa után elveszített nyolcmilliót, hanem főképpen azért, hogy ne kelljen megosztania a piac uralmát ezzel a szörnyű kalandorral, akinek minden józan gondolkodás ellenére, szinte valami csoda folytán, a legnyaktörőbb vállalkozások is sikerülnek. És a forró szenvedélyeket megvető Gundermann még jobban hangsúlyozta spekulációjának matematikus egykedvűségét, s a számok emberének hideg konokságával, az állandó árfolyamemelkedés ellenére minden elszámolásnál egyre borsosabb összegeket veszített, még hozzá olyan megingathatatlan nyugalommal, mintha a pénzét bölcsen takarékperselybe rakta volna.

Amikor a bárónénak végre sikerült a bankár színe elé járulni a tisztviselők és ügynökök hadán keresztül, az aláírandó akták és elolvasandó táviratok halmazán át, Gundermann torkát rettentő nátha kínozta. Ennek ellenére reggel hat óra óta ült itt, köhögve és köpködve, fáradtságtól elcsigázottan, de állta a sarat. Ezen a napon, valamely külföldi kölcsön kibocsátása előtt egy nappal, a hatalmas szobát előzőnlő látogatók tömege még jobban sietett, mint máskor. Gundermann két fia meg egyik veje villámgyorsan fogadta őket, míg a padlón, az egyik ablakmélyedésben neki fenntartott asztalka mellett három unokája, két kislány meg egy kisfiú, éles kiáltásokkal cibálták egymás kezéből a babát, amelynek fél keze és fél lába már mellettük hevert.

A báróné azonnal előhozakodott látogatásának ürügyével:

- Uram, merészkedtem bátorságot venni magamnak, hogy megzavarjam... Jótékony sorsjátékot rendezünk, és én...

Gundermann nem hagyta, hogy befejezze, a jótékony ügyekben nagyon bőkezű volt, mindig vett két jegyet, különösen, ha az előkelő társaságból ismert hölgyek vettek annyi fáradságot, hogy személyesen hozzák el neki.

De ekkor egy tisztviselő irattartót nyújtott át neki, így a báróné elnézését kellett kérnie. Hatalmas számokkal dobálóztak.

- Azt mondja, ötvenkétfélmillió? És mennyire szól a hitel?

- Hatvanmillióra, uram.

- Hát akkor emelje hetvenötre.

Újra a bárónéhoz fordult, amikor hirtelen elkapott egy mondatfoszlányt a veje meg egy ügynök beszélgetéséből, és sietve közbeszólt:

- Dehogya! Ötszáznyolcvanhét ötvenes kurzuson, ez részvényenként fél frankkal kevesebb.

- Ó, uram - mondta alázatosan az ügynök -, hiszen csak negyvenhárom frank a különbség.

- Hogyhogya csak negyvenhárom frank! Hisz ez rettenetes! Mit gondol, lopom én a pénzt? Kinek-kinek ami jár, én nem ismerem más törvényt!

Végül is, hogy nyugodtan elbeszélgethessenek, rászánta magát, s bevitte a bárónét az ebédlőbe, ahol már meg volt terítve. A jótékony sorsjáték ürügye nem vezette félre, mert hála csúszó-mászó kémhálózatának, tudomása volt viszonyáról, és nagyon jól sejtette, hogy valamilyen komoly érdek vezette hozzá. Éppen ezért nem is zavartatta magát.

- Na, most már mondja el szépen, amit közölni akar.

A báróné azonban meglepetést színlelt. Nincs neki semmi mondanivalója, egyszerűen csak meg akarja köszönni a jóságát.

- Hát nem valamilyen üzenettel bízták meg?

A bankár csalódottnak látszott, mintha egy pillanatra azt hitte volna, hogy a báróné Saccard titkos megbízatásával kereste fel, s hogy ez az örült megint kieszelt valamit.

Most, hogy magukra maradtak, a báróné azzal az izzó és hazug tekintettel mosolygott rá, amellyel olyan feleslegesen szokta felizgatni a férfiakat.

- Nem, nem, nincs semmi mondanivalóm, de minthogy ön olyan jó hozzám, szeretnék inkább valamit kérdezni.

A bankárhoz hajolt, kecses kesztyűs kezével könnyedén megérintette a térdét. És meggyónt neki, elmondta siralmas házasságát a külföldivel, aki semmit sem értett meg a természetéből, szükségleteiből, majd megmagyarázta, miképp volt kénytelen a tőzsdejátékhoz folyamodni, hogy rangjához méltón élhessen. Végül kitért elhagyatottságára, szüksége van vezetésre, tanácsra ezen a szörnyű tőzsdeterepen, ahol minden ballépés olyan sokba kerül.

- De hát - szakította félbe Gundermann -, azt hittem, van valakije.

- Ó, valakim - suttogta a báróné mélységesen megvető mozdulattal -, nem, az nem számít, senkim sincsen... Én önt szeretném, mindenki urát, az istent. És igazán nem sokba kerülne, ha barátom lenne, olykor-olykor egy-egy szóval tanácsot adna. Nem is tudja, milyen boldoggá tenne, milyen hálás lennék, jaj, testestül-lelkestül.

Még közelebb hajolt, bőven ontotta rá langyos leheletét, az egész lényéből áradó finom, átható illatot. De a bankár nyugodt maradt, még csak nem is hátrált, mert kihunytt testében nem volt semmilyen elfojtandó ösztön. Miközben a báróné beszélt, Gundermann, akinek a gyomra sem volt jó, és csak tejtermékeken éledélt, az asztalon levő gyümölcsöstáliból szőlőszemeket csipegetett, és gépiesen nyeldeste őket, ez volt az egyetlen élvezet, amit nagy ritkán megengedett magának, ha felülkerekedett benne az érzékiség, még ha aztán napokon át kellett is szenvednie miatta.

Olyan ember módján, aki tudja, hogy legyőzhetetlen, gúnyosan elmosolyodott, amikor Sándor báróné kérelmének hevében s magáról megfeledkezve végül a térdére tette mohó ujjú, kígyó hajlékonyságú kis kísértő kezét. Gundermann örömmel fogta meg, aztán egy fejbólintással megköszönve félretolta, mint mikor az ember valamilyen haszontalan ajándékot utasít vissza. És azután, nem akarva több időt veszíteni, kereken megmondta neki:

- Hát bizony, kegyed nagyon kedves, én is szeretnék örömet szerezni magának, szépséges barátném. Ha jó tanácsot hoz nekem, ígérem, én is adok egyet még aznap. Jöjjön, mondja el, mit csinálnak ők, és én majd megmondom, hogy mit teszek én. Áll az alku?

A bankár felkelt, és a báróné kénytelen volt visszamenni vele a szomszédos nagyterembe. Nagyon jól megértette, milyen vásárt kínál neki, hogy kémkedésre, árulásra akarja rábírní. De válaszolni nem kívánt, megint a jótékonysági sorshúzást hozta szóba, miközben a bankár fölényes fejszóválásával mintha még hozzátette volna, hogy nem ragaszkodik a segítségéhez, a logikus, a végzetes végkifejlet úgyszólván bekövetkezik, legfeljebb talán kissé később. És amikor végre a nő eltávozott, ennek a tőkecsarnoknak a roppant túlekedésében máris magukkal sodorták az újabb üzleti ügyek, a tőzsdések járás-kelése, tisztviselői vágatása, a baba fejét diadalordítással éppen most kitépő unokáinak játszadozása közepett. Leült keskeny asztalához, s valamilyen hirtelen támadt ötlet mérlegelésébe merült, s többé már nem is hallotta, mi történik körülötte.

Sándor báróné kétszer is elment a *Reménység* szerkesztőségébe, hogy beszámoljon lépéséről Jantrou-nak, de nem találta ott az újságírót. Végre aztán egy napon Dejoie bevezette, amikor Nathalie lánya Jordannával csevegett a folyosói padon. Előző nap óta ömlött az eső, és ebben a nyirkos szürke időben, az ódon palotának a kütsötét udvar mélyén álló félemelete szörnyen lehangoló volt. A gáz szennyes fényvel pislákol. Marcelle Jordant várta, aki a Buschnak járó újabb törlesztés után szaladgált, és szomorú arccal hallgatta a hiú szarkaként csörgő Nathalie száraz hangját, aki a hirtelen nőtt párizsi lányok heves mozdulataival hadonászott.

- Érti, asszonyom, a papa nem akar eladni... Egy személy rá akarja bírni, igyekszik megfélemlíteni. Nem nevezem meg ezt a személyt, mert természetesen egyáltalán nem az a szerepe, hogy megfélemlítse az embereket... Most meg én nem engedem a papának, hogy eladjon. Azt várhatják, hogy eladja, amikor emelkedik! Nem vagyok én olyan mafla, nem igaz?

- Persze hogy nem - felelte kurtán Marcelle.

- Tudja, hogy most kétezer-ötszázon állunk - folytatta Nathalie -, én végzem a számításokat, mert a papa nem nagyon tud írni... Szóval, nyolc részvényünk már húszezer frankot ér. Csinos összeg, ugye? A papa eleinte tizenhatezerrel meg akart állni, mert ennyi kellett neki, hatezer frank hozomány nekem és tizenkétezer neki egy kis hatszáz frankos járadékra, amit igazán kiérdemelt ezzel a sok izgalommal... De szerencse, hogy nem adta el, nem igaz, mert azóta megint kétezer frankkal több... Így aztán most már többet akarunk, legalább ezer frank évjáradékot. És meg is lesz. Saccard úr megígérte... És ő remek ember!

Marcelle nem tudta megállni, hogy el ne mosolyodjék.

- Hát nem megy férjhez?

- Dehogynem, majd ha vége lesz az emelkedésnek... Nagyon sürgős volt a dolog, különösen Théodore apjának az üzlete miatt. De hát mit lehessen tenni? Csak nem dugaszoljuk be a pénzforrást? Ó, Théodore nagyon jól megérti, tekintve, hogy ha a papának nagyobb a járadéka, mi is több tőkét öröklünk majd egyszer. Bizony, komoly dolog az ilyesmi... Így hát mindenki vár. Már hónapok óta megvan a hatezer frank, megesküdhetnénk, de szívesebben hagyjuk, hadd fiaddzanak... Maga olvassa a cikkeket a részvényekről?

De meg se várta a feleletet:

- Én olvasom, este. Papa hozza haza a lapokat... Ő már elolvasta őket, nekem kell újra felolvasni... Az ember sose fárad bele, olyan sok szép mindent ígérnek. Amikor lefekszem, tele van vele a fejem, még éjjel is erről álmodom. És a papa is azt meséli, hogy olyasmiket tapasztal, ami mind nagyon jó jel. Tegnapelőtt ugyanazt álmodtuk: lapátszámra szedtük fel az utcán az ötfrankos pénzdarabokat. Nagyon mulatságos volt.

Megint abbahagyta, hogy megkérdezze:

- És maguknak hány részvényük van?

- Nekünk egyetlenegy sincs! - hűtötte le Marcelle. Nathalie kis szőke arca, szőszkén repdeső tincseivel, roppant szánakozó lett. Jaj, szegények, még egy részvényük sincsen! És minthogy az apja szólította, és meghagyta neki, hogy ha visszamegy a Batignolles negyedbe, vigyen el egy köteg kefelevonatot valamelyik szerkesztőnek, Nathalie olyan nevetséges fontoskodással távozott, mintha maga is tőkepenzes lenne, s most már majdnem mindennap benéz az újsághoz, hogy korábban értesüljön a tőzsdei jegyzésről.

Marcelle egyedül maradt a padon, és noha általában nagyon bátor és tette kész volt, most mélabús merengésbe merült. Istenem, milyen sötét van, milyen szomorú minden! Szegény férje meg ebben az özönvízben a városban szaladgál! Paul annyira megveti a pénzt, a pénzzel

való törődésnek még a gondolata is olyan kellemetlen neki, hogy pénzt kérni még azoktól is rettentő erőfeszítésébe kerül, akik tartoznak neki! És gondolataiba merült, nem látott, nem hallott, újra átélte a napot ébredésétől fogva, ezt a rossz napot, miközben körülötte a szerkesztőség lázas munkája folyt. Az újságírók ide-oda vágattak a kéziratokkal, csapódtak az ajtók, zúgtak a csengők.

Már reggel kilenckor, amikor Jordan elment riportra egy baleset ügyében, az éppen hogy megmosdott, még reggeli köpenyében levő Marcelle kétségbeesetten látta, hogy beállít hozzájuk Busch, két nagyon piszkos úr társaságában, lehet, hogy végrehajtók, lehet, hogy zsványok voltak, sohasem sikerült pontosan kiderítenie. Ez a szörnyű Busch, valószínűleg kihasználva, hogy csak egy védtelen nőt talál otthon, kijelentette, hogy mindent lefoglalnak, ha Marcelle nem fizet tüstént. És hiába tiltakozott, kapálózott, hogy nem volt tudomása a törvényes formákról: Busch azt állította, hogy az ítéletet kézbesíti, s olyan hévvel hangoztatta, hogy már kinn vannak a falragaszok, hogy Marcelle kétségbeesett, s végül is elhitte, hogy ezek a dolgok tudtukon kívül történtek meg. De mégsem hagyott fel a harccal, értésükre adta, hogy férje még ebédre sem jön haza, ő meg semmihez sem enged hozzányúlni, mielőtt Jordan hazatér. Ekkor a három gyanús személyiség és a félig felöltözött, kibontott hajú fiatalasszony között kezdetét vette a legkínosabb jelenet: az emberek máris leltárba vették a tárgyakat, ő meg bezárta a szekrényeket, az ajtó elé vetette magát, meg akarta akadályozni, hogy bármit is kivigyenek. Szegény kis lakása, melyre olyan büszke volt, a pár bútor, amit folyton fényesítgetett, a drinápolyi tapéta a szobában, amit maga szegezett fel! Nagy harci bátorsággal odakiáltotta nekik, hogy csak a testén gázolhatnak át, Buscht meg gazembernek, tolvajnak titulálta, igen, tolvajnak, mert nem áll hétszázharminc frank tizenöt centime-ot követelni, nem számolva az újabb költségeket, holott az eredeti tartozás csak háromszáz frank volt, s ő ezt egy nagy rakás ócska ronggyal meg vasreszeléssel együtt öt frankért vette meg! Ha meggondolja az ember, hogy már négyszáz frankot törlesztettek, ez a tolvaj meg el akarja vitetni a bútorait, háromszáz és egynéhány frank fejében, amit még el akar tőlük rabolni! De hiszen tudja, hogy jóhiszeműek, hogy azonnal kifizetik, mihelyt együtt van a kellő összeg. És most kihasználja, hogy egyedül van, nem tud felelni, nem ismeri az eljárást, így akarja megfélemlíteni, megrikatni. Gazember! Tolvaj! Rabló! A megdühödött Busch még nála is hangosabban kiabált, hevesen verte a mellét: vajon ő nem becsületes ember? Nem vette-e meg az adóslevelet szép és jó pénzen? Ő betartotta a törvényt, s most már elege van az ügyből. Mikor azután az egyik nagyon piszkos úr kihúzta a komód fiókját, s a fehérműt kereste, Marcelle olyan bőszen szembeszállt vele, azzal fenyegetőzve: felveri az egész házat és utcát, hogy Busch kissé megszelídült. Végül is további félórás ádáz vita után beleegyezett, hogy vár másnapig, de veszettül fogadkozott, hogy ha Marcelle nem tartja be ígéretét, másnap mindent elvisz. Jaj, még most is gyötri ez az égető szégyen, hogy ezek az undorító emberek náluk jártak, feldúlták dédelgetett kincseit, meggyalázták szemérmes titkait, még az ágyba is beletúrtak, úgy bebüdösítették a boldog kis szobát, hogy eltávozásuk után tárva-nyitva kellett hagyni az ablakot.

De még egy másik, súlyosabb bánat is várt Marcelle-re ezen a napon. Az az ötlete támadt, hogy rögtön szüleihez szalad, tőlük kéri kölcsön az összeget. Ily módon, amikor a férje este hazajön, nem fog kétségbeesni, még nevetni is fog, ha elmeséli neki a reggeli jelenetet. Lelki szemeivel már látta is, amint elmeséli neki a nagy haddelhaddot, a lakás bőszt ostromát, s hogy ő milyen hőiesen verte vissza a támadást. Hevesen dobogott a szíve; amikor belépett a Legendre utcai kis palotába, abba a gazdag házba, ahol felnőtt, és ahol azt hitte, hogy idegenekre lelt, olyan megváltozott, fagyosnak találta a légkört. S minthogy szülei éppen asztalhoz ültek, elfogadta meghívásukat ebédre, hogy ezalatt meglágyítsa szívüket. Az egész étkezés alatt csak a Világbank-részvények emelkedéséről beszéltek: a kurzus még tegnap is húsz frankkal ugrott, és Marcelle meglepetéssel látta, hogy anyja még lázasabb, még ádázabb,

mint az apja, pedig ő volt az, aki kezdetben még a spekuláció gondolatára is reszketni kezdett, most azonban a meggyőzött asszony heves ségével már ő dorgálta meg férjét féltékenységéért, ő volt az, aki vadul belevetette magát a hazardjátékba. Már az előételnél kikelt magából. Felfortyant, hogy férje el akarja adni hetvenöt részvényüket ezen a nem is remélt kétezer-ötszázhusz frankos árfolyamon, ami száznolcvankilencezer frankot hozna nekik, tehát nagyon szép nyereséget, több mint százezer frankot a vételárhoz képest. Eladni! Amikor a *Tőzsdei tájékoztató* háromezer frankos kurzust ígér! Hát megbolondult ez az ember! Elvégre a *Tőzsdei tájékoztató* híres régi becsületéről, s ő maga is sokszor ismételte, hogy egy ilyen lappal az igazak álmát aludhatja az ember! Nahát, még csak az hiányzik, hogy eladjon! Ő bizony inkább a palotát is eladná, hogy még vehessenek részvényeket! Marcelle meg némán, elszorult szívvel hallgatta, milyen szenvedélyesen dobálóznak a nagy számokkal, és azon törte a fejét, hogyan merjen tőlük kölcsönkérni ötszáz frankot, ebben a házban, ahol mindent letarolt a spekuláció, ahol láthatta a lassan felgyúlt pénzügyi sajtót, amely gátlástalan hírverésének mámorító álmaival lenyűgözte édesanyját. Végül a csemegénél megkockáztatta a kérést: ötszáz frankra van szükségük, nehogy elárverezzék őket, szülei nem hagyhatják cserben egy ilyen szerencsétlenségben. Édesapja azonnal lehajtotta fejét, és zavart pillantást vetett feleségére. Ám az anyja a leghatározottabb hangon azonnal elutasította. Ötszáz frank? Mit képzelsz, honnan vegye? Minden tőkéjüket a tőzsdézésbe fektették, s mellesleg újrakezdte a régebbi vádaskodását: aki egy éhenkórászhoz, egy firkászhoz megy feleségül, vállalja ostobaságainak a következményeit, és ne igyekezzék megint szülei nyakára akaszkodni. Nem! Egy árva garast sem ad a lustáknak, akik a pénz megvetésével hivalkodnak, pedig közben arról álmodoznak, hogy elherdálják a másokét. És hagyta elmenni lányát, s ez kétségbeesetten távozott, vérzett a szíve, hogy rá sem ismert édesanyjára, pedig valaha olyan józan eszű és jószívű volt.

Marcelle szinte öntudatlanul bandukolt az utcán, a földet nézte, hátha pénzt talál. Majd hirtelen az az ötlete támadt, hogy Chave nagybátyjához fordul, és azonnal el is ment a Nollet utcai finom kis földszinti lakásba, hogy még otthon találja a Tőzsde előtt. Sugdolozást, lánykanevetést hallott. De amikor kinyílt az ajtó, egyedül találta a kapitányt, éppen pipázott, és kétségbeesetten szidta saját magát, azt kiabálva, hogy sose volt előre száz frankja, s hogy mint egy piszkos disznó, nap mint nap felemészti kis börzenyereségeit. Aztán amikor meghallotta Maugendre-ék visszautasítását, ellenük kezdett dörögni, ezek a ronda bugrisok is megérik a pénzüket, mellesleg velük már nem találkozik, mióta pár részvényük emelkedésétől megőrültek. Húga a múltkor is garasosnak titulálta, kicsúfolta óvatos játékát, mert Chave barátilag azt tanácsolta neki, hogy adja el a részvényeket. Nahát, ezt az asszonyt se fogja sajnálni, mikor majd kitöri a nyakát.

Marcelle megint üres kézzel került az utcára, és kénytelen volt beletörödni, hogy a szerkesztőségbe menjen, s közölje a férjével, mi történt reggel. Mindenképpen ki kell fizetni Buscht. S Jordan, kinek könyvét még egyetlen kiadó sem fogadta el, most elindult ezen az esős napon pénzt hajszolni a sáros Párizsban, de nem tudta, kihez kopogtasson be, barátaihoz vagy a lapokhoz, amelyekbe dolgozott, vagy csak a véletlen találkozásokra bízta magát. Noha könyörgött Marcelle-nek, menjen haza, felesége annyira félt, hogy szívesebben várta meg ezen a kis padon.

Amikor Nathalie elment, és Dejoie látta, hogy Marcelle egyedül van, újságot hozott neki.

- Talán szeretne olvasni várakozás közben, asszonyom?

De ő csak legyintett, és amikor Saccard megérkezett, megjátszotta a jókedvűt, vidáman mesélte, hogy férjét elküldte valahová a városnegyedbe, valamilyen kellemetlen megbízatással, amit ő lerázott. Saccard barátságot érzett a kis házaspár iránt, így nevezte el őket, s váltig hívta, jöjjön be hozzá, ott kényelmesen várakozhat. Marcelle tiltakozott, nagyon jó neki kint

is. Saccard nem unszolta tovább, mert meglepetten botlott a Jantrou-tól távozó Sándor bárónéba. Egyébként kedves egyetértéssel mosolyogtak egymásra, olyan emberek módjára, akik éppen hogy csak köszöntik egymást, nehogy felfedjék titkukat.

Jantrou az imént közölte a bárónéval, hogy nem mer neki több tanácsot adni. Egyre jobban megzavarta, hogy a Világbank a besszre spekulálók növekvő erőfeszítései ellenére is olyan szilárdan állta a sarat. Nem kétséges, hogy a végén Gundermann fog győzni, de Saccard még sokáig tarthatja magát, és aki vele együtt játszik, még sokat kereshet. Meggyőzte, hogy időt kell nyernie, addig meg ajánlatos mind a kettővel jóba lenni. Legjobb lesz mindig kipuhatolni az egyik titkát, kedvesnek mutatkozni hozzá, hogy a báróné megőrizhesse és felhasználhassa az értesülést, vagy pedig, ha érdeke így kívánja, eladhassa a másíknak. Jantrou nem úgy tett, mintha sötét összeesküvést szőne, szinte kedélyesen csinálta az egészet, miközben a báróné maga is nevetve ígérte meg neki, hogy őt is beveszi az üzletbe.

- Nahát, most már folyton magánál sündörög, most magán van a sor? - kérdezte Saccard szokásos nyersségével, amikor belépett Jantrou dolgozószobájába.

A szerkesztő meglepetést színlelt.

- Ugyan kiről beszél?... Ja, vagy a bárónéról!... De kedves főnököm, hiszen ez a nő imádja önt. Még az imént is ezt mondta nekem.

A vén kalóz csak legyintett: őt nem lehet becsapni, és jól megnézte magának Jantrou-t, ezt az aljas kicsapongásokba süllyedt embert, arra gondolt: ha a báróné engedett a kíváncsiságnak, hogy milyen is az a Sabatani, miért ne kóstolt volna bele ebbe a romlott roncba is?

- Ne tiltakozzék, drága barátom. Amikor egy nő tőzsdézik, még a sarki hordárral is lefekszik, ha megbízást hoz neki.

Jantrou nagyon megsértődött, de igyekezett nevetni, és makacsul hajtogatta, hogy a báróné csak valamilyen hirdetési ügyben kereste fel.

Egyébként Saccard egy vállrándítással már el is ejtette ezt a szerinte érdektelen nőügyet. Felalá járkált a szobában, az ablakhoz ment, és az eső végtelen szürke ködét nézte, örömteli, lázas izgatottságban. Igen! a részvények tegnap megint emelkedtek húsz frankkal! De az ördögbe is, miért jöttek így tűzbe a besszre spekulálók? Különbén harminc frankot is ugorhatott volna, ha már az első órában nem dobnak piacra egy egész pakettet. Volt valami, amit Saccard nem tudott: Caroline asszony, teljesítve bátyja kérését, és dacolva az esztelen emelkedéssel, újra eladott ezer részvényt. Saccard-nak az egyre növekvő siker láttán bizonyára nem volt oka panaszkodni, ezen a napon mégis valami furcsa érzés, megmagyarázhatatlan, félelemmel vegyes harag töltötte el. Azt kiabálta: ezek a piszkos zsidók megesküdték, hogy elpusztítják, ez a gazember Gundermann egy egész besszre játszó érdekszövetség feje, és meg akarta fojtani. Ezt határozottan megmondták neki a Tőzsdén, sőt arról beszéltek, hogy ez a szindikátus háromszázmilliót szánt a bessz táplálására. Ó, a rablók! De a többi rágalmat nem ismételte meg hangosan, azokat a mendemondákat, amelyek nap nap után határozottabbak lettek, és kétségbe vonták a Világbank szilárdságát, akadtak, akik máris megnevezték az elkövetkezendő nehézségekre mutató tényeket, igaz, hogy eddig még mindez nem ingatta meg a tömegek vak hitét.

Hirtelen kicsapódott az ajtó. Huret jelent meg, ismert együgyű képével.

- Ó, maga az, Júdás! - mondta Saccard.

Huret tudomást szerezve róla, hogy Rougon végképp hátat fordít fivérének, felújította barátságát a miniszterrel, mert meg volt győződve róla: mihelyt Rougon Saccard ellen fordul, a katasztrófa elkerülhetetlen. Hogy elnyerje a nagy ember bocsánatát, megint inaskodni kezdett körülötte, megkockáztatva az esetleges szidalmakat és fenékberúgásokat.

- Hogyhogy Júdás? - ismételte ravasz mosollyal, amely néha meglágyította durva paraszti arcát. - Mindenesetre becsületes Júdás, aki baráti jó tanácsot hoz elárult urának.

De Saccard, mintha meg se akarta volna hallgatni, diadalittasan kiabálni kezdett.

- Na ugye? Tegnap kétezer-ötszázhusz volt, ma meg kétezer-ötszázhuszonöt.

- Tudom, éppen most adtam el.

Erre kitört a felháborodás, amelyet Saccard a tréfa leple alá rejtett:

- Hogyan! Maga eladott?... Nahát, mindennek van határa! Előbb átáll Rougonhoz, most meg összeszűri a levét Gundermann-nal!

A képviselő zavartan nézett rá:

- Gundermann-nal? Miket beszél maga?... Egyszerűen csak a saját hasznomra játszottam! Hiszen nagyon jól tudja, hogy nem szívesen vállalok nyaktörő kockázatot. Nincs nekem bátorságom hozzá, a gyors eladás híve vagyok, amint jó kis haszon kecsegtet. Talán ezért van az, hogy soha életemben nem veszítettem.

És megint elmosolyodott, az óvatos normandiai ravasz mosolyával, aki nem sietve el a dolgot, szépen betakarítja a termést.

- És ez még igazgatósági tag! - folytatta háborogva Saccard. - De hát ki hisz majd nekünk ezután? Mit gondolnak az emberek, ha látják, hogy maga elad, amikor javában tart az emelkedés? Az ördögbe is! Most már igazán nem csodálkozom, ha azt állítják, hogy virágzásunk csak látszólagos, és közeledik a zuhanás napja... Ezek az urak eladnak, nosza, mi is adjunk el. De hiszen ez már a pánik!

Huret nem is válaszolt, csak határozatlanul legyintett. Az igazat megvallva, most már füttyült az egészre, ő már révbé kormányozta a saját ügyét. Már csak egyetlen gondja volt, teljesíteni Rougon megbízását, méghozzá a lehető legügyesebben, a lehető legkevesebb bajjal.

- Így hát, ahogy mondtam, kedves barátom, önzetlen jó tanácsot hoztam... Íme: legyen okos, a bátyja nagyon dühös, és szemrebbenés nélkül cserbenhagyja magát, ha hagyja, hogy legyőzzék.

- Ő maga kérte, hogy közölje ezt velem? - kérdezte nyugodtan, dühét elfojtva Saccard.

Pillanatnyi habozás után a képviselő helyesnek tartotta bevallani:

- Nos hát... Mondjuk, hogy ő... De nehogy azt gondolja, hogy a *Reménység* támadása csak szemernyit is izgatja. Ő igazán felette áll ezeknek a hiúsági csipkelődéseknek. Nem erről van szó, de gondolja meg maga is, mennyire zavarja mostani politikáját a maga újságjának katolikus hadjárata. A Róma körüli bonyodalmak óta az egész papság nekiesett, és éppen most volt kénytelen elítélni megint egy püspököt, aki megszegte a konkordátumot. És ön éppen azt a pillanatot választotta ki a támadásra, amikor enélkül is nehéz ellensúlyoznia a január 19-i reformok szülte liberális mozgalmat, de hiszen, amint mondják, csak azért folyamadott ezekhez a reformokhoz, hogy aztán óvatosan gátat vessen nekik. Ide figyeljen, a maga fivére, gondolja meg, hogy meg lehet-e elégedve eljárásával?

- Hát, ami azt illeti, nagyon rútul viselkedtem - jegyezte meg csípősen Saccard. - Szegény fivérem! Holta napjáig miniszter akar maradni, és most éppen azokkal a módszerekkel

kormányoz, amelyek ellen tegnap még kikelt, s rám meg azért haragszik, mert nem tudja, hogyan őrizze meg egyensúlyát az árulása miatt felbőszült jobboldal és a hatalomra éhes „harmadik párt” között. Tegnap is, hogy megnyugtassa a katolikusokat, világgá kürtölte a híres-nevezetes „Sohá”-t, megesküdtött hogy Franciaország sohasem engedi, hogy Itália elvegye Rómát a pápától. Ma pedig megrémült a liberálisoktól, nekik is szeretne kedveskedni valamivel, hát nagy kegyesen elhatározta, hogy a kedvükért elmetszi a torkomat... A múlt héten Émile Ollivier jól kikészítette a Kamarában...

- Ó, a Tuilériákban még mindig bíznak benne - szakította félbe Huret. - A császár gyémántkeresztellett tüntette ki.

De Saccard határozott mozdulata tudtára adta, hogy őt nem lehet rászedni.

- A Világbank ma már túlságosan hatalmas, nem igaz? Hát el lehet tűrni egy olyan katolikus bank létezését, amely azzal fenyeget, hogy meghódítja az egész világot a pénze segítségével, ahogyan valaha a hittel hódították meg? A szabadgondolkodók, a fél fenekükkel már miniszteri bársonyszékben csücsülő szabadkőművesek háta ennek még a gondolatára is borsódzik... Vagy talán Gundermann segítségével valamilyen kölcsönt kell összekotyvasztani? De hát melyik kormány tud uralmon maradni, ha nem dobja oda magát, hogy felfalják ezek az átkozott zsidók?... És most az én hülye fivérem, csak hogy egy fél évre megtartsa még a hatalmát, kész odadobni engem, hogy felemésszenek a zsidók, a liberálisok, ez az egész disznó banda, s abban reménykedik, hogy amíg rajtam fognak kérődzni, addig őt magát békén hagyják egy darabig... Nos hát, talpaljon hozzá, és mondja meg neki, hogy köpök rá!...

Kiegyenesítette kis termetét, most már dühe átütött gunyoros hangján, és megfújta a vad harci riadót.

- Ide figyeljen, köpök rá! Ez a válaszom, menjen, és adja át neki.

Huret behúzta a nyakát. Nem szerette, ha az üzleti tárgyalások során dühöngtek. Végül is ehhez neki semmi köze, ő csak közvetítő.

- Jó, jó, átadom... Nyakát szegi. A maga baja.

Csend lett. Jantrou egész idő alatt meg se nyikkant, úgy tett, mintha feszült figyelemmel nézné át a hasábnyi kefelevonatot, de most feltekintett, hogy elgyönyörködjön Saccard-ban. Szinte fenséges volt ez a zshivány, amikor így elragadtatta magát! Ezek a sikertől megrészegült lángeszű kalandorok néha a józan ész ellen is győznek. És ebben a pillanatban Jantrou Saccard oldalán állt, hitt szerencsecsillagában.

- Ja, igaz, elfelejtettem - folytatta Huret. - Azt rebesgetik, hogy Delcambre főügyész gyűlöli magát... Bizonyosan nem tudja még, hogy ma reggel a császár kinevezte igazságügyminiszternek.

Saccard hirtelen megállt. Arca elborult.

- Na, ez is megéri a pénzt! - mondta végül. - Ha meggondolom, hogy ilyen szemeteket tesznek meg miniszternek. Mellesleg mi közöm hozzá?

- Hát... - mondta túlzottan naiv hangján Huret - ha valami baj történik magával, mint ahogy ez minden üzletemberrel előfordul, fivére arra kéri, ne számítson támogatására Delcambre-ral szemben.

- Azt a mennydörgős mindenit! - üvöltötte Saccard. - Megmondtam már, hogy köpök erre az egész bandára, Rougonra is, Delcambre-ra is, sőt ráadásul magára is!

Szerencsére ebben a pillanatban Daigremont lépett be. Sohasem jött be a szerkesztőségbe, és most mindannyian úgy meglepődtek, hogy tüstént felhagytak a heveskedéssel. Ez a szerfelett

udvarias férfi a nagyvilági ember behízsgő mosolyával az ajkán minden jelenlevővel kezét szorított. A felesége estélyt fog rendezni, amelyen énekel is, és ő csak azért jött, hogy személyesen hívja meg Jantrou-t, remélve, hogy majd dicshimnusz zeng róla az újságban. De úgy tetszett, nagyon boldog volt, hogy Saccard-ral is találkozhat.

- Hogy van, nagy ember?

- Mondja csak, maga még nem adta el a részvényeit? - kérdezte Saccard nem is válaszolva.

- Haha, még nem! - És kirobbanó nevetése teljesen őszintének tetszett. Nem, nem, ez az ember kitartóbb.

- De nekünk, helyzetünknel fogva, sohasem kell eladni! - kiáltott fel Saccard.

- Soha! Éppen azt akartam mondani. Valamennyien szolidárisak vagyunk. Tudja, hogy rám számíthat.

Sunyin hunyorogva mondta, hogy ő felel az igazgatóság többi tagjaiért. Sédille-ért, Kolbért, De Bohain márkiért éppúgy, mint saját magáért. A dolgok úgy mennek, mint a karikacsapás, és igazán öröm ilyen egyetértő légkörben dolgozni, a legelsőpróbb siker légkörében, amelynek a Tőzsde az utóbbi ötven év alatt tanúja volt. Mindenkihez volt egy-egy kedves szava, és elmenőben megismételte, hogy mindhármukra számít estélyén. Mounier, az opera tenoristája duettet énekel a feleségével. Igazán nagyon hatásos lesz!

- Szóval mást nem üzen? - kérdezte Huret, s szintén távozni készült.

- Mást nem! - jelentette ki szárazon Saccard. Szándékosan nem kísértette ki Huret-t, mint ahogy általában szokta. Majd egyedül maradván a főszerkesztővel, azt mondta:

- Itt a háború, öregem! Elég a kíméletből, istenigazából készítse ki ezeket a gazembereket!... Jaj, végre-valahára kedvem szerint vagdalkozhatom!

- Ez azért mégis túl nagy zűr - jelentette ki a megint kételyeivel viaskodó Jantrou.

Marcelle még mindig a folyosón várt, a kis padon. Még alig volt négy óra, de Dejoie már jött, és meggyújtotta a lámpákat, olyan gyorsan sötétedett ettől a makacs ólmos esőtől. Valahányszor elment a fiatalasszony mellett, mindig kieszelt valami tréfát, hogy szórakoztassa. Egyébként a szerkesztők egyre sűrűbben szaladgáltak le s fel, a szomszéd szobából kiszűrődtek a hangok, egyre lázasabban készült az újság.

Hirtelen felemelve tekintetét, Marcelle meglátta maga előtt Jordant. Csuromvizesen, lesújtva állt, ajka remegett, tekintetéből az a zavaros fény sugárzott, amely a valamilyen reménységért sokáig hiába futkosó embereket jellemzi. Marcelle megértette.

- Semmi? - kérdezte sápadtan.

- Semmi, drágám, az égvilágon semmi... Semmi sem sikerült sehol...

- Ó, istenem! - nyögte Marcelle halkán, szíve minden bánatát beleadva ebbe a jajszóba.

Ebben a pillanatban lépett ki Saccard Jantrou szobájából, és meglepődött, hogy még mindig itt találja.

- Hogyan, asszonyom, ez a nőcsábász férj csak most jött vissza? Látja, mondtam magának, hogy az én szobámban várja meg.

Marcelle mereven nézett rá, valamilyen hirtelen ötlet lobbant fel nagy, bánatos szemében. És meg sem gondolva a dolgot, engedett a nőket a válságos pillanatokban gyors elhatározásra ösztökélő hirtelen bátorságnak.

- Saccard úr, egy kérés lenne magához... Ha megengedné, most már bemennék...

- Természetesen, asszonyom.

Jordan kitalálta szándékát, és ijedten akarta visszatartani. „Nem! Nem!” - motyogta a fülébe beteges zavarában, amelyet a pénzgondok mindig kiváltottak belőle. De Marcelle kiszabadította magát, és neki követnie kellett.

- Saccard úr - mondta, mihelyt bezárult mögöttük az ajtó -, a férjem hiába szaladgált két órán át ötszáz frankért, és magától nem mer kérni... Így hát most én magam kérem...

És nagy lendülettel, a vidám és elszánt asszonyka kedvességével, mesélte el a reggel történeteket, Busch betörését, hogyan szállta meg a szobát a három férfi, hogy sikerült neki visszaverni ostromukat, és hogyan fogadta meg, hogy még aznap megfizeti tartozását. Jaj, milyen keservesek a kisemberek pénzgondjai, a gyötrő szégyen és a tehetetlenség, a folyton felborulással fenyegető költségvetés, néhány nyomorult ötfrankos miatt!

- Busch? - ismételte Saccard. - Hát az a vén gazember Busch tartja magukat a karmai között...

Aztán elbűvölő jóindulattal fordult az elviselhetetlen rossz érzéstől sápadtan, némán hallgató Jordanhoz.

- Nos hát, majd én előlegezem maguknak az ötszáz frankjukat. Rögtön tőlem kellett volna kérni.

Leült az asztalhoz, hogy kiállítsa a csekket, de elgondolkozva megállt. Eszébe jutott a Buschtól kapott levél, a napról napra halogatott látogatás, az egész megsejtett kellemetlen és gyanús história. Miért ne menne rögtön a Feydeau utcába, megragadva az alkalmat, az ürügyet?

- Ide figyeljenek, én nagyon is jól ismerem a maguk csirkefogóját... Jobb, ha magam megyek kifizetni, hátha féláron visszaválthatom váltóikat.

Marcelle szeme most már hálától ragyogott.

- Jaj, Saccard úr, milyen jó ember ön!

Aztán a férjéhez fordult:

- Látod, te nagy csacsi, ugye, hogy nem evett meg bennünket Saccard úr!

Jordan a nyakába borult, ellenállhatatlan lendülettel csókolgatta, megköszönte a feleségének, hogy kitartóbb és ügyesebb az életnek azokban a nehézségeiben, amelyek őt megbénítják.

- Nem, nem - szabódott Saccard, amikor a fiatalember végre az ő kezét is megszorította -, én örömmel teszem meg, maguk ketten olyan kedvesek, hogy annyira szeretik egymást... Menjenek nyugodtan haza!

Várakozó kocsija két perc alatt elvitte a Feydeau utcába a sáros Párizson, az esernyők tülekedésén és a fröcskölő pocsolyákon át. De amikor felért, hiába csengetett a kopott és megviselt ajtón, amelyen nagy fekete betűkkel volt kiírva a réztáblára: *Jogi iroda* - nem nyílt ki, és bent sem mozdult semmi. Saccard már el akart menni, de öklével még dühösen rácsapott. Ekkor csoszogó lépés hallatszott belülről, és megjelent Sigismond.

- Nini, ön az!... Azt hittem, a fivérem jött fel, mert itt felejtette a kulcsát. Én sohasem nyitok ajtót, ha csengetnek... Ó, most már nem késik sokáig, megvárhatja, ha ragaszkodik hozzá, hogy beszéljen vele.

Ugyanazzal a nehéz és tántorgó járással ment vissza a látogató kíséretében a Tőzsde térre néző szobába. Olyan magasan épült, hogy itt még világos volt az utcákat ellepő esős pára felett. A hideg és csupasz szobában csak egy keskeny vaságy, egy asztal és két szék állt, meg

néhány könyvektől roskadozó deszka, más bútor nem volt. A kandalló előtt levő kis kályhát nyilván rosszul rakták meg, és megfélemeztek róla: éppen most aludt ki.

- Üljön le, uram, a bátyám azt mondta, hogy csak éppen leszalad.

De Saccard visszautasította a széket, s egyre őt nézte, megdöbbenette, mennyire előrehaladt a tüdővész ennél a magas, sápadt fiúnál, akinek álomba merülő gyermekszeme különös fényben égett az erélyes, makacs homlok alatt. A hosszú hajfürtök között arca rendkívül beesett, megnyúlt, már lefelé húzta a sír.

- Beteg volt? - kérdezte Saccard zavartan.

Sigismond a legteljesebb közömbösséggel legyintett:

- Ó, mint mindig. A múlt héten elég rosszul voltam e miatt a kutya idő miatt... De azért jól érzem magam... Most már alig alszom, így hát dolgozhatok, és minthogy kissé lázas vagyok, ez legalább melegít... Jaj, milyen sok munka vár az emberre!

Újra leült az asztalához, egy német nyelvű könyv volt rajta kinyitva. Így folytatta:

- Bocsánatot kérek, hogy leülök, egész éjjel ébren voltam, ezt a tegnap kapott könyvet olvastam... Ez aztán a munka, igen! Mesteremnek, Marx Károlynak tíz éve van benne, ez az a tanulmány, amelyet régóta ígért nekünk a tőkéről... Ez a mi bibliánk, most már itt van, ni!

Saccard kíváncsi pillantást vetett a könyvre, de a gót betűktől azonnal visszariadt.

- Inkább megvárom, amíg lefordítják - mondta nevetve.

A fiatalember csak a fejét csóválta, bizonyára azt akarta mondani, hogy ha lefordítják, még akkor is kizárólag a beavatottak tudják megérteni. Ez nem valami propagandakönyv. De milyen logikai erővel, a bizonyítékok milyen diadalmas bőségével mutatja meg a tőkés rendszerre épülő jelenlegi társadalom szükségszerű pusztulását! A talaj le van tarolva, elkezdődhet az újjáépítés.

- Szóval kiséprűznek bennünket? - tréfálkozott tovább Saccard.

- Elméletben, természetesen! - felelte Sigismond. - Mindaz, amit elmagyaráztam magának a múltkor, a fejlődés egész menete itt van lefektetve. Persze, még hátra van a gyakorlati megvalósítás... De önök vakok, ha nem látják, milyen jelentős előrehaladást tesz az eszme óráról órára, így például ön, aki a Világbankkal három év alatt százmilliókat forgatott meg, és összpontosított, álmában sem gondol rá, hogy egyenesen a kollektívizmus felé halad... Szenvedélyes érdeklődéssel követtem üzleti ügyeit, igen, ebben az eldugott szobában nyugodtan tanulmányozhattam nap mint nap a fejleményeket, és én ugyanolyan jól ismerem ügyeit, mint ön, s azt mondom: ezzel ön pompás leckét ad nekünk, mert a közös gazdaságra épülő államnak csak azt kell tennie, amit ön tesz, tömegestül kisajátítani önöket, miután önök már apránként kisajátították a kisembereket, megvalósítani az önök mértéktelen becsvágát, amely ugyebár az, hogy felszippantsák a világ valamennyi tőkéjét, az önöké legyen az egyetlen bank, a közvagyon főraktára... Ó, én nagyon bámulom önt, ha tőlem függne, hagynám terveit megvalósítását, mert ön lángeszű előfutárként kezdi el a mi munkánkat.

És mosolygott, a beteg sápadt mosolyával, észrevette, hogy látogatója nagyon figyel rá, mert meglepte, hogy olyan jól tájékozott a legújabb üzleti ügyekről, no meg hízelgett is neki ez az okos dicshimnusz.

- Csakhogy ám - folytatta -, azon a szép napon, amikor a nemzet nevében kisajátítjuk önöket, és az egyéni érdeket a közérdekkel helyettesítjük, a mások aranyát felszippantó nagy gépezetüket pedig a társadalmi vagyoneelosztás szabályozójává tesszük, először is megszüntetjük ezt!

Sigismond egy garast talált az asztalon heverő iratok közt, s két ujjával a levegőbe emelte, mint valamilyen kiszemelt áldozatot.

- A pénz! - kiáltott fel Saccard. - Megszüntetik a pénzt! Micsoda bolondéria!

- Megszüntetjük az ércpénzt. Gondolja meg, hogy a fémpénznek semmi helye sincsen a kollektív államban, semmi sem indokolja létét. A kifizetéseket munkautalványainkkal fogjuk helyettesíteni, s hogyha a pénzt értékmérőnek tekinti, nekünk van egy másik, teljesen pótolhatjuk vele, s ez a mérce nem más, mint a műhelyekben végzett napi átlagos teljesítmény... El kell pusztítani a pénzt, mert álcázza és elősegíti a dolgozók kizsákmányolását, lehetővé teszi, hogy meglopják, munkabérét a lehető legkisebb összegre csökkentésék, csak annyit adjanak neki, hogy éhen ne haljon. Hát nem rémes, hogy a pénz birtoklása a magán-vagyont gyarapítja, eltorlaszolja az utat a gyümölcsöző forgalom előtt, botrányos pénzkiráltságokat teremt, amelyek a pénzpiac és a társadalmi termelés egyeduralkodói? Minden válság, minden anarchia innen származik... Meg kell hát ölteni, meg kell gyilkolni a pénzt!

Hanem erre már megharagudott Saccard. Ne legyen többé pénz, arany, ne világítsanak többé ezek az egész életét beragyogó fénylő égitestek?! Az ő szemében a gazdagságot mindig az újonnan vert pénz káprázata jelentette, mely tavaszi záporként hull a napsugarak függönyén át, jégesőként kopog a földön, s az ember lapáttal turkálhat az ezüsthalmokban, az aranyrakásokban, örülve csillogásuknak és csengésüknek. És most véget akarnak vetni ennek az öröme, annak, amiért érdemes harcolni és élni!

- Hülyeség, jaj, ez aztán a hülyeség!... Soha, érti?

- Miért soha? Miért hülyeség?... Vajon a családi gazdálkodásban használjuk-e a pénzt? A családi gazdaságon belül csak a közös erőfeszítés és a csere létezik... Hát akkor mire való a pénz, ha már a társadalom nem más, mint egy önmagát kormányozó nagy família?

- De ha mondom, hogy örültség!... A pénzt elpusztítani? De hiszen a pénz maga az élet! Akkor nem maradna semmi, az égvilágon semmi!

Magánkívül szaladgált fel és alá. S veszett dühében, amikor elhaladt az ablak előtt, egy pillantással meggyőződött róla, hogy a Tőzsde még mindig ott van-e, hiszen meglehet, hogy ez a szörnyű fiú már azt is elsöpörte egy leheletével. Még mindig ott állt, de csak nagyon homályosan volt kivehető a leszálló este mélyén, s mintha az eső halotti leple borult volna rá, csak amolyan sápadt bőrtekisértet volt, s már-már eltűnt a sűrű ködben.

- Különben is buta vagyok, hogy még vitatkozom. Merő képtelenség. Tessék: szüntessék meg a pénzt, erre igazán kíváncsi vagyok.

- Ugyan! - suttogta Sigismond. - Mindent meg lehet szüntetni, minden átalakul, és minden eltűnik. Így például nagyon jól láttuk már egyszer, hogyan változik a gazdasági forma; amikor lehanyaglott a föld értéke, amikor a birtokokra, uradalmakra, szántóföldekre és erdőkre alapozott vagyon elértéktelenedett az ingó ipari vagyonnal, a járadékpapírokkal és a részvényekkel szemben; ma pedig ezek korai kivénhedésének vagyunk tanúi, egyfajta gyors elértéktelenedésnek, mert bizonyos, hogy a kamatláb elsatnyul, hogy már nem éri el a normális öt percentet... Tehát ha értéke csökken, miért ne tűnnék el teljesen a pénz, miért ne irányíthatná a társadalmi viszonyokat új gazdasági forma? A jövő gazdaságát hozzák el majd a mi munkautalványaink.

Belemerült a pénzdarab vizsgálatába, mintha a régi korok utolsó garasát tartaná a kezében, egy eltévedt érmét, amely túlélte az elpusztult régi társadalmat. Mennyi öröme és mennyi könnybe került ez a szerény fémdarab! És Sigismond-on az örök emberi sóvárgás szomorúsága vett erőt.

- Igen, igaz van - folytatta szelíden -, mi nem érjük meg ezeket a változásokat. Sok-sok év kell hozzá. Ki tudja, a felebaráti szeretet elég erős lesz-e egyáltalán, hogy a társadalmi szervezetben elfoglalja az önzés helyét?... Pedig én azt reméltem, hogy elég közel lesz a győzelem, nagyon-nagyon szerettem volna megérni az igazság felvirradását!

A betegség keserősége egy pillanatra megtörte hangját. Ő, aki tagadta és semmibe vette a halált, most mintegy elhessegette magától. De máris beletörődött.

- Én elvégeztem feladatomat, itthagynom a jegyzeteimet az esetben, ha nem tudom belőlük megírni az újjáépítésnek szentelt teljes művet, amelyről álmodom. A jövő társadalmának a civilizáció érett gyümölcsének kell lennie, mert ha nem tartjuk meg a versenyből és az ellenőrzésből azt, ami jó, minden összeomlik... Ó, ma már milyen határozottan látom ezt a társadalmat, végre látom, amint teljesen, tökéletesen megvalósul, úgy, ahogyan sok-sok álmatlan éjszakán elképzeltem! Mindent előre elterveztem, mindent megoldottam, végre eljön a feltétlen igazságosság, a tökéletes boldogság. Itt van ni, a papíron, végleges matematikai pontossággal.

És hosszú, lesoványodott keze végigsuhant a szétszórt jegyzeteken, rajongva álmodott a visszahódított milliárdokról, amit majd méltányosan osztanak szét mindenki között, az örömről és az egészségről, amit egyetlen tollvonással visszaadott a kínlódó emberiségnek, ő, aki már nem is evett, nem is aludt, aki ebben a csupasz szobában minden szükséglet nélkül hull a halálba.

De egy érdes hangtól megremegett Saccard.

- Hát maga mit keres itt?

Busch tért haza, és a féltékeny szerető sanda tekintetét vetette a látogatóra, mert folyton attól félt, hogy a sok beszéd-től köhögési rohamot kap az öccse. Mellesleg meg sem várta a választ, anyai kétségbeeséssel dorgálta meg.

- Hogyhogy! Megint hagyta kialudni a kályhát! Hát vajon észnél vagy te, hogy ilyeneket csinálsz ebben a nyirkos időben?

És a nagy testű ember nem restellte a fáradságot, máris lehajolt, aprófát vágott, újra begyűjtött. Majd seprűért ment, hozzáfogott a takarításhoz, nyugtalanul kérdezte, mi van a kanalas orvossággal, amit a betegnek kétóránként kellett bevennie. S csak akkor nyugodott meg, amikor rábírta öccsét, hogy heverjen le az ágyra pihenni.

- Saccard úr, szíveskedjék átfáradni a dolgozószobámba.

Méchainné is ott volt, az egyetlen széken ült. Az imént éppen a szomszédban járt Buschsal, fontos látogatást tett, s nagyon örült a teljes sikernek. Végre, a keserű várakozás után, szerencsésen megindult a legjobban szívéen viselt üzleteinek egyike. Méchainné három esztendőn át hasztalan szaladgált Léonie Cron kerestében, hiába kutatta azt az elcsábított lányt, akinek nagykorúsága napján esedékes tízezer frankos kötelezvényt írt alá De Beauvilliers gróf. Hiába fordult Fayeux unokatestvéréhez, a vendôme-i járadékszedőhöz, aki egy bizonyos Charpier nevű, szabad idejében uzsorával is foglalkozó terménykereskedő hagyatékában talált ócska hitellevelekkel együtt vette meg Buschnak a kötelezvényt: Fayeux semmiről sem tudott, csak annyit írt, hogy a Léonie Cron nevű leányzó valószínűleg egy párizsi végrehajtónál szolgál, Vendôme városát már tíz éve elhagyta, oda azóta sem tért vissza, ott egyébként egyetlen rokonát sem lehet kikérdezni, mert mindegyik meghalt. Méchainnének sikerült ugyan megtalálni a végrehajtót, tőle aztán nyomon követhette Léonie-t egy henteshez, egy ledér hölgyhöz, egy fogorvoshoz, de a fogorvos után a fonál hirtelen megszakadt, nyoma veszett, s a nagy Párizs sarába hullott lány úgy eltűnt, mint tú a szénakazalban. Eredménytelenül szaladgált az állásközvetítő irodákba, hiába kereste fel a kétes zug-

szállodákat, s kutatta át a legutolsó lebujszókat is, résen állva, mindig szimatolva és kérdezősködve, mihelyt a Léonie név megütötte a fülét. És ezen a napon a lányt, aki miatt nyakába vette az egész várost, véletlenül éppen a Feydeau utcában, a szomszéd nyilvánosházban fedezte fel, ahová azért ment, hogy elcsípje a Nápoly-telep egyik volt lakóját, mert három frankjával adósa maradt. Lángeszű ötlettel megszimatolta, és felismerte az előkelő Léonide név alatt, amikor a madám rikácsolva a szalonba hívta. Értesítette Buscht, és vele együtt azonnal visszatért a bordélyba, hogy megindítsa a tárgyalásokat, s itt a kövér lány, homlokára hulló durva, fekete hajával, petyhüdt, lapos ábrázatával, szennyes aljasságával először meglepte Buscht, de aztán rádöbbsent, hogy talán mégis valamilyen sajátos báj áradt belőle, különösen a tízesztendő prostitúció előtt. Mellesleg Busch boldog volt, hogy a lány így elzüllött, elaljasult. Ezer frankot kínált neki, ha lemond javára a kötelezvényről. Az ostoba lány gyermeki örömmel állt rá az alkura. Buschék így hát végre üldözőbe vehetik De Beauvilliers grófnét, most már a kezükben tartják a keresett fegyvert, nem is remélték, hogy ilyen hatásosan rút és gyalázatos lesz!

- Vártam, Saccard úr. Beszél-nivalónk van... Nemdebar, megkapta a levelem?

A szűk, irattartóktól ellepett, máris sötétbe borult szobában, amelyet csak egy csenevész lámpa világított meg füstös fényével, Méchainné szótlanul és mozdulatlanul ült az egyetlen széken. Saccard állva maradt, nem akarta azt a látszatot kelteni, hogy fenyegetésre jött el, s azonnal a Jordan-ügyre tért, nyers, megvető hangján.

- Már megbocsásson, de én azért jöttem, hogy rendezzem az egyik szerkesztő tartozását... A kis Jordanét, a kedves fiúét, akit maga tüzes golyóbisokkal üldöz, valóban felháborító kegyetlenséggel... Úgy hallom, még ma reggel is olyasmire vetemedett a feleségével szemben, amit úriember pirulna tenni...

A támadásra készülő Buscht meglepte, hogy így rárontottak, kicsúszott a lába alól a talaj, megfélemedezett a másik esetről, ez pedig felbőszítette.

- Jordanék? Hát maga Jordanék miatt jön?... Ha üzletről van szó, nincs nő, nincs úriember. Adós, fizess! Én csak ezt a törvényt ismerem... Ezek a bugrisok már három éve packáznak velem, pokoli nehézségembe került, hogy garasonként kicsikarjam tőlük a négyszáz frankot!... Jaj, hogy az istennyila csapjon beléjük, elérvereztetem őket, holnap reggel az utcára löketem őket, ha ma este nem lesz itt az asztalomon a még járó háromszázharminc frank tizenöt centime.

Saccard éppen azon mesterkedett, hogy teljesen kihozza sodrából, ezért mondta neki, hogy az adóslevél bizonyára még tíz frankjába se került, s már negyvenszeres pénzt kapott érte. Busch csakugyan majd megpukkadt mérgében.

- Szóval maga is ide lyukad ki! Mindnyájan csak ezt tudják fújni... De hát költségek is vannak, kérem, ez a háromszáz frankos tartozás több mint hétszáz frankra emelkedett... Különben is, érdekel ez engem? Ha nem fizetnek, beadom a keresetet! Nem tehetek róla, ha az igazságszolgáltatás drága! Nem az én hibám... Szóval, ha tíz frankért vásárolok az adóslevelet, tíz frank megtérítését kellene kérnem, aztán vége? Nahát, és a rizikóm és a sok szaladgálás és az agymunkám, igen, az intelligenciám? Tessék, itt van, éppen, ami ezt a Jordan-ügyet illeti, megkérdezheti ettől az asszonytól, itt. Ő foglalkozott vele. Jaj, mennyit lótot-futott miatta, mennyi cipőtalpat nyűtt el, amikor felment a sok szerkesztőség lépcsőjén, ahonnan, mint valami koldus asszonyt rúgták ki, és ahol sohasem közölték vele a címet. De hát, kérem, mi hónapokon át verejtékeztünk ezért az ügyért, még álmunkban is ezen járt az eszünk, úgy dolgoztunk rajta, mint valami mesterművünkön, örült pénzembe került, még ha csak fél frank órabért számolok is!

Lázba jött, széles mozdulattal rámutatott a szobát ellepő irathalmazra.

- Több mint húszmillió összegű adóslevelem van itt, minden korú, mindenféle társadalmi helyzetű egyénektől, a legeslegkisebbtől a legnagyobbig... Akarja őket egymillióért? Oda-
adom... Ha meggondolom, hogy vannak egyes adósok, akik után negyedszázada nyomozok!
Hogy néhány száz nyomorult frankot kapjak tőlük, sőt néha még kevesebbet, évekig kell
türelmeskednem, várnom, hogy révbe érjenek, vagy örököljenek... A többiek, az ismeretlenek,
és ezek vannak többségben, itt szunnyadnak, tessék idenézni, ebben a sarokban, ebben a
roppant rakásban. Ez itt a semmi, jobban mondva ez az a nyersanyag, ahonnan ki kell
kaparnom az életet, akarom mondani az életemet, a megélhetésemet, isten tudja, mennyi
bonyodalmas kutatáson és kellemetlenségen keresztül!... És ön még azt szeretné, hogy ha
végre a kezemben van egy fizetőképes adós, ne nyúzzam meg? Jaj, kérem, maga nagyon is
butának tartana, ha így tennék, mert bizony maga az én helyemben nem lenne ilyen buta!

Saccard nem akart több időt fecsérelni a vitára, elővette a pénztárcáját.

- Adok magának kétszáz frankot, maga pedig szépen visszaadja nekem a Jordan-dossziét,
nyugtát állít ki az egész adósságról.

Busch dühösen pattant fel:

- Kétszáz frankot! Soha az életben! Háromszázharmincöt frank tizenöt centime-ot kérek, még
a centime-okat sem engedem el.

Saccard azonban kimért hangon, annak az embernek a nyugodt biztonságával, aki tudja,
milyen hatalom a felmutatott, leszámolt pénz, kétszer-háromszor megismételte:

- Itt van a kétszáz frank...

Busch végül is arra a meggyőződésre jutott, hogy sokkal okosabb, ha enged, így hát könnyes
szemmel, böszén felüvöltve belement.

- Túlságosan gyenge vagyok. Milyen piszkos mesterség!... Becsületszavamra, kifosztanak,
kirabolnak... Gyerünk! ha már elkezdte, folytassa, ne zavartassa magát, szedje elő a többit is,
merítsen a halomból a kétszáz frankjéért.

Amikor aztán aláírta a nyugtát, és írt pár sort a végrehajtónak, mert az iratok már nem voltak
nála, annyira fel volt dűlva, hogy az íróasztal előtt egy pillanatra levegő után kapkodott, és ha
nincs ott az eddig szóltanul, mozdulatlanul ülő Méchainné, hagyja elmenni Saccard-t.

- És a Sicardot-ügy? - szólalt meg az asszony.

Busch hirtelen rádöbrent: most bosszút állhat. Ám az előre kitervezett elbeszélés, kérde-
zősködés, a beszélgetés ravasz vezetése, irányítása hirtelen elrepült, olyan siethetnékje volt.

- Persze, el is felejtettem... Hiszen írtam magának, Saccard úr. Most egy nagyon régi ügyet
kell közösen elintéznünk...

Kinyújtotta kezét, elővette a Sicardot-ügyet, és a látogató elé tette:

- 1852-ben egy La Harpe utcai ház bútorozott szobáját bérelte és tizenkét, egyenként
ötvenfrankos váltót írt alá egy bizonyos Rosalie Chavaille nevű tizenhat éves lány nevére, akit
egyik este letepert a lépcsőházban... Itt vannak a váltók. Egyetlenegyét sem egyenlített ki
közülük, mivel még az első váltó lejártá előtt elköltözött, és a címét sem hagyta meg. De a
legrosszabb az, hogy a Sicardot álnév szerepel rajtuk, az ön első feleségének a neve...

Saccard nagyon sápadtan, ide-oda pislogva hallgatta. Kimondhatatlan szorongás közepett tört
fel emlékezetében egész múltja, úgy érezte, minden összeomlik, hatalmas, homályos teher
szakad rá. Első ijedségében elvesztette a fejét, hebegve kérdezte:

- Honnan tudja?... Honnan szedte elő?

Majd reszkető kézzel, sietve ismét elővette pénztárcáját, nem volt más gondolata, mint hogy megkaparintsa a kellemetlen iratokat.

- Ugye, nincs rá költség?... Csak hatszáz frank... Ó, sok mindent mondhatnék, de inkább hallgatok és fizetek.

És odanyújtotta a hat bankjegyet.

- Várjunk csak! - kiáltotta Busch, s eltolta a pénzt. - Még nem fejeztem be... Ez a hölgy itt Rosalie unokanővére, az iratok az ő birtokában vannak, és én az ő nevében hajtom be őket... A szegény Rosalie az ön erőszakoskodásától megrokkant. Nagyon sok szerencsétlenség érte, szörnyű nyomorban halt meg ennél a hölgnél, aki magához vette... S a hölgy, ha akarná, szintén sok mindent mesélhetne magának...

- Rémes dolgokat! - sipította vékony hangján hallgatását megszakítva Méchainné.

Saccard ijedten fordult felé, már el is felejtette a sarokban megereszkedett tömlőként elterebélyesedő Méchainné. Mindig nyugtalanította az elértéktelenedett papírokkal gyanúsán üzérkedő asszony dögkeselyű-tevékenysége, és most megint itt találja, ennek a kellemetlen históriának egyik szereplőjeként.

- Kétségkívül, nagyon szomorúan végezte a szerencsétlen - suttogta. - De hát, ha egyszer halott, igazán nem tudom, hogyan... Mindenesetre itt van a hatszáz frank.

Busch másodszor sem volt hajlandó elfogadni az összeget.

- Bocsánat, még nem tud mindenről, Rosalie-nak ugyanis gyereke született... Igen, most jár a tizenegyedik évében, s annyira hasonlít magához, hogy nem tagadhatja meg.

Saccard lesújtottan, többször is megismételte:

- Egy gyerek, egy gyerek...

Majd hirtelen mozdulattal visszatette a hat bankót a pénztárcájába, egyszerre megint feltalálta magát, és nagy hangon mondta:

- Nahát, kérem, csak nem viccel velem? Ha gyerek van, egy árva garast sem lát tőlem... A kicsi anyja után örököl, mindez a kicsié, és ráadásul még minden, amit csak akar. Egy gyerek? De hisz ez nagyon kedves, nagyon természetes dolog az sose baj, ha az embernek gyereke van. Ellenkezőleg, végtelenül örvendek hitemre, úgy érzem: megfiatalodtam!... Hol van, hadd látogatom meg? Miért nem hozták el hozzám azonnal?

Hanem most már Buschon volt a megdöbbenés sora, a hosszú habozására gondolt, a végtelen óvatosságra, mellyel Caroline asszony akarta Victor létezését feltárni apjának. És zavarba esve, a leghevesebb, a legbonyolultabb magyarázatokba fogott, mindennel egyszerre pakolt ki, a kölcsönadott hatezer frankkal és a Méchainné követelte ellátási költségekkel, Caroline asszony kétezer frank előlegével, Victor garázda ösztöneivel, a Munkaotthonba történt felvételével. Saccard pedig minden újabb részletnél újabb izgalomba jött. Hogyhogy, hatezer frank! Mi bizonyítja, hogy ellenkezőleg, nem ők fosztották ki a gyerkőcöt? Még hogy kétezer frank előleg! Hát hogyan merészeltek kicsikarni egy vele barátságban levő hölgytől kétezer frankot! De hisz ez visszaélés, rablás! Ami a kicsit illeti, persze, őt rosszul nevelték fel, és most még azt akarják, hogy ő fizesse meg a rossz nevelés felelőseit! Hát ilyen hülyének nézik őt?

- Egy garast sem! - kiáltotta. - Ne számítson rá, hogy egyetlen garast is kised a zsebemből. Megértette?

Busch sápadtan kelt fel az asztalától.

- Azt majd meglátjuk. Én mindenesetre beperelem.

- Ne beszéljen marhaságokat. Tudja, hogy az ilyesmi nem peresíthető... Ha meg azt reméli, hogy zsarolhat, az még nagyobb marhaság, mert ami engem illet, én mindenre fütyülök. Egy gyerek! Hát mondom magának, hogy nagyon büszke vagyok rá!

És minthogy Méchainné elállta az ajtót, kénytelen volt meglökni, átgázolni rajta, hogy kimehessen. Az asszonyság nehezen szuszogott, és vékony hangján odafuvolázta neki a lépcsőházban:

- Kőszívű gazember!

- Még hallani fog rólunk! - üvöltötte Busch, és teljes erővel bevágta az ajtót.

Saccard olyan izgatott állapotban volt, hogy megparancsolta a kocsisának, azonnal hajtson a Szent Lázár utcába. Sürgősen beszélni akart Caroline asszonnyal, fesztelenül fogott hozzá, s azonnal megdorgálta a kétezer frank előleg miatt.

- De kedvesem, az ember sohasem dobja ki a pénzt ilyen könnyelműen. Ugyan mi az ördögért cselekedett tudtom nélkül?

Caroline megdöbbenven vette tudomásul, hogy Saccard végre megtudta az esetet, és néma maradt. Tehát csakugyan Busch írását ismerte fel a borítékon, és most már nem volt semmi titkolnivalója, hiszen valaki már levette válláról a vallomás terhét. De még mindig habozott, zavarba hozta, hogy ez az ember ilyen könnyedén faggatta.

- Meg akartam kímélni a bánattól... A szerencsétlen gyermek olyan mélyre sülyedt!... Már régen mindent elmeséltem volna, ha éreztem volna...

- Mit?... Meg kell vallanom, hogy nem értem.

De az asszony meg sem próbálta magyarázni, nem mentegetőzött tovább, szomorúság fogta el, ő, akiben csak úgy lángol az életkedv, most mindenbe belefáradt, miközben Saccard tovább hangoskodott, boldogan, valóban megfiatalodva.

- Az a szegény fiú, biztosíthatom, hogy nagyon fogom szeretni. Nagyon jól tette, hogy a Munkaotthonban helyezte el, ott most egy kicsit megszokják. Majd szépen kivesszük onnan, tanárokat fogadunk mellé. Holnap meglátogatom, még holnap, igen, ha nem lesz sok dolgom.

Másnap azonban összeült a tanács, és eltelt két nap, majd egy hét anélkül, hogy Saccard egy szabad percet talált volna. Még sokszor szóba hozta a gyereket, halogatta a látogatást, engedte, hogy elsodorja az áradó folyó. December első napjaiban az árfolyam elérte a kétezer-hétszáz frankot, a Tőzsdét váltig ostromló roppant lázroham közepett. A legrosszabb az volt, hogy a riasztó hírek tovább erősödtek, hogy a hossz még veszettebbül tombolt a növekvő, elviselhetetlen rossz érzésben: most már fenn hirdették az elkerülhetetlen katasztrófát, de azért mégis emelték a kurzust, folyton csak emelték a nyilvánvaló igazság előtt szemet hunyó, mesés elragadtatás konok erejével. Saccard most már csak csodás diadalának túlzásai közt élt, Párizsra hullatott aranyzápóra valóságos dicsfényt vont köré, de azért elég esze volt, hogy érezze: az aláaknázott, repedező talaj beomlással fenyeget alatta. Noha minden heti elszámolásból diadalmasan került ki, váltig dühöngött a lanyhaságon dolgozó tőzsdések miatt, akiknek a vesztesége már szörnyű nagy lehetett. Ugyan mi ütött ezekbe a zsidókba, hogy ilyen ádázul üldözik, mikor fogja már végre tönkretenni őket? S leginkább az bosszantotta, hogy szimata szerint Gundermannon kívül, aki a maga játékát űzi, több más eladó is fellépett, talán a Világbanknak az ellenséghez átálló katonái, akik megrendültek hitükben, és sürgősen fel akarják venni nyereségüket.

Egyszer, amikor Saccard feltárta elégedetlenségét Caroline asszony előtt, az jónak látta, hogy mindent elmondjon neki.

- Tudja, barátom, ami engem illet, én eladtam. Éppen most szabadultam meg az utolsó ezer részvényüinktől kétezer-hétszázás árfolyamon.

Saccard megsemmisült, mintha a legsötétebb árulás szakadt volna rá.

- Maga eladott, maga! Istenem!

Caroline megfogta a kezét, megszorította, valóban fájt neki az ügy, s emlékeztette, hogy ő is, fivére is idejében figyelmeztették. Ez utóbbi még mindig Rómában időzött, s halálos nyugtalansággal teli leveleket írt a megmagyarázhatatlan, túlzott áremelkedés miatt, amelyet mindenáron meg kell fékezni, különben a szakadékba bukfenceznek. Még előző nap is kapott az eladásra határozottan felszólító levelet. És ő engedelmeskedett.

- Maga, maga! - ismételte Saccard. - Hát maga volt az, aki harcra kelt ellenem. Sejtettem, hogy valaki a sötétben meghúzódva ellenem dolgozik! A maga részvényeit kellett visszavásárolnom!

Szokásához híven, nem ragadtatta el magát, lesújtottsága Caroline-t még jobban elkeserítette, szerette volna észhez téríteni, szerette volna lebeszélni erről a minden bizonnyal általános mészárlásra vezető ádáz küzdeletről.

- Barátom, hallgasson rám... Gondolja meg, hogy a háromezer papírunk már több mint hét és fél milliót hozott. Hát nem elég ez a minden reményt felülmúló fantasztikus nyereség? Engem ez a roppant összeg megrémít, el sem hiszem, hogy az enyém... Mellesleg nem is személyes érdekünkről van szó... Gondoljon mindazokra, akik magára bízta vagyontukat, arra a rettentő sok millióra, amit erre a játszámra tett. Miért kell tovább szítani, támogatni ezt az esztelen emelkedést? Mindenütt csak azt hallom, hogy a végén elkerülhetetlen katasztrófa vár ránk... Nem viheti a végletekig a hosszt, egyáltalán nem szégyen, ha a papírok újra valóságos árszinten mozognak, és a cég megint szilárd lesz. Igen, csak ez az egy menekvés van.

De Saccard hevesen felpattant.

- Háromezres kurzust akarok... Vásárolok és tovább is venni fogok, még ha belegebedek is... Igen, ha belegebedek is, és gebedjen meg minden velem együtt, ha nem érem el, és nem tudom tartani a háromezres kurzust.

A december tizenötödiki elszámolás után a jegyzés kétezernyolcszázra, majd kétezerkilencszázra emelkedett. És huszonegyedikén volt a napja, hogy őrjöngő tömeg hadonászása közepett kihirdették a Tőzsdén a háromezer frankos árfolyamot. Nem volt többé igazság, logika, az érték fogalma annyira eltorzult, hogy elpárolgott minden valóságos értelme. Híre járt, hogy Gundermann, óvatos szokásaival szakítva, roppant kockázatokat vállalt, amióta hónapok óta besszre spekulál, vesztesége minden két hétben nőttön-nő, és ugrásszerűen emelkedik, ahogy tovább tart a hossz, s már azt rebesgették: bizony ő is megütheti a bokáját. Minden a feje tetején állt, mindenki csodákra várt.

És ebben a fenséges pillanatban a csúcsra hágó Saccard valóban egyeduralkodó volt, bár be nem vallott aggodalommal úgy érezte, reng alatta a talaj. Amikor kocsija megérkezett a London utcába, a Világbank diadalmas palotája elé, odaugrott az inas, s szőnyeget göngyöltetett az előcsarnok grádicsaira egészen a járdáig, a járda szélén csordogáló szennyvízig. És akkor Saccard méltóztatott kiszállni hintajából, és úgy vonult be, mint a király, akit megkímélnék tőle, hogy a közönséges utcaköveket tapossa.

Az év végén, a decemberi elszámolás napján, a Tőzsde nagytermét már fél egykor vadul kiabáló és hadonászó tömeg lepte el. Már néhány hete egyre nőtt az izgalom, és végül ebbe az utolsó lázas harci napba torkollott, amelyből már kihallatszott a kezdődő ütközet morajlása. Kint csikorgó hideg volt, de a tiszta téli nap ferde sugarai behatoltak a magas ablakokon, és életet leheltek a zord oszlopszatú, mogorva bolthajtású, csupasz termék egy részébe, melyet az allegorikus festmények szürke árnyalatai még ridegebbé tettek, s az árkádok mentén elhelyezett légfűtőberendezés nyílásaiból áradó meleg elkeveredett a percenként csapódó rácsos ajtón berontó hideg huzattal.

A besszre játszó Moser, gondterhesebben és epéesebben, mint valaha, belebotlott a darulában kihívóan lépegető, hossza játszó Pillerault-ba.

- Tudja, hogy azt beszélük...

De fel kellett emelnie a hangját, hogy szavai bele ne vesszenek a beszélgetők egyre növekvő zajába, ebbe a medréből kilépő folyó szüntelen zúgására emlékeztető, egyenletes, egyhangú zsvájba.

- Azt beszélük, hogy áprilisban kitör a háború... Ennek az óriási fegyverkezésnek nem is lehet más vége. Németország nem akar időt adni nekünk, hogy bevezessük az új katonai törvényt, amelyet majd megszavaz a Kamara... Mellesleg Bismarck...

Pillerault felnevetett:

- Hagyjon engem békén, maga meg a Bismarckja!... Én magam, személyesen beszéltem vele a nyáron teljes öt percen át, amikor nálunk volt. Úgy látszik, nagyon derék legény... Ha magát már a Kiállítás eget verő sikere sem elégíti ki, igazán nem tudom, mi kell magának! Nos, hát, kedves barátom, most már egész Európa a miénk.

Moser elkeseredetten csóválta a fejét. És a tömeg tolongásától állandóan félbeszakítva, folytatta balsejtelmei előadását. A piac helyzete túlságosan is kedvező, túltengő virágzása csalóka, mint az elhízott emberek egészségtelen hája. Hála a Kiállításnak, módfelett sok üzletet kötöttek, az emberek szerfelett fellelkesültek, a spekuláció esztelen méreteket öltött. Hát nem tiszta örület például a Világbank részvényeinek háromezer-harminc frankos ár-folyama?

- Aha! Helyben vagyunk! - kiáltott fel Pillerault, és hozzáhajolva, minden szótagot hangsúlyozva mondta: - Kedves barátom, ma este háromezer-hatvannal fogjuk zárni... Figyelmeztetem magát, valamennyien belebuknak.

A besszjátékos, bár könnyen megijedt, kihívóan füttyentett. És fitogtatva álnyugalmát, felfele tekintett, egy percig fentről, a távirda karzatáról kíváncsian a terembe hajló nők fejcskéit vizsgálta, ők ugyanis nem léphettek be ide. A városneveket viselő címerek, a nedvességtől sárga foltos oszlopfők és párkányok elmosódó vonalban húzódtak végig a termen.

- Nicsak, maga az! - kiáltott fel Moser, amikor lehajtva fejét észrevette Salmont, aki örök, bölcs mosolyával az arcán állt meg előtte.

De azt olvasta ki mosolyából, hogy helyesli, amit Pillerault mondott, s ijedten tette hozzá:

- Ide figyeljen, ha tud valamit, mondja el... Az én okoskodásom egyszerű. Gundermann-nal vagyok, mert Gundermann az Gundermann, nem igaz?... Ha vele van az ember, akkor nem érheti meglepetés.

- De hát honnan veszi, hogy Gundermann besszre játszik? - kérdezte vihogva Pillerault.

Moser szeme tágra nyílt. A tőzsdei pletykások már régóta azt mesélték, hogy Gundermann lesben áll, és ő pénzeli a Világbank ellen esésre játszókat, s arra készül, hogy egy hirtelen csapással valamelyik hóvégi elszámolásnál kitekerje a nyakát, amikor majd eljön az ideje, hogy millióival agyonnyomja a piacot. És úgy látszott, hogy ez a nap nagyon forró lesz, mert mindenki mára jósolta az ütközetet, a kíméletlen csatát, amelyben az egyik sereg tönkrezúzza a másikat. De vajon biztos lehet az ember valamiben ebben a hazug és álnok világban? A legbiztosabb, a legelőreláthatóbb dolgok nemegyszer a legkisebb fuvallatra is kínos kétségek forrásaivá válnak.

- Maga letagadja a csillagot az égről - motyogta Moser. - Igaz, nem láttam az eladási megbízásokat, és semmi határozottat nem lehet állítani... Ide figyeljen, Salmon, magának mi a véleménye erről? Csak nem fog meghátrálni Gundermann, az ördögbe is!

És mikor meglátta Salmon hallgatag mosolyát, amely úgy tetszett, most még ravaszabb, még sejtelmesebb, mint máskor, teljesen elvesztette a fejét.

- Jaj! - folytatta, állával a mellette elhaladó testes férfira bökve - ha legalább ez nyilatkozna, mindjárt könnyebb lenne a szívem. Ő csak tudja, mit kell tenni.

A híres Amadiou haladt el, aki még mindig a selsis-i bányák részvényeivel végrehajtott sikeres fogásának gyümölcseit élvezte: egy esztelenül konok pillanatában tizenöt frankjával vette meg a papírokat, s később körülbelül tizenötmillió haszonnal adott túl rajtuk, s mindez váratlanul, minden számítás nélkül, véletlenül történt. Dicsőítették különleges pénzügyi tehetségét, egész udvara volt, s folyton a sarkában járt, abban a reményben, hátha elkapja egy mondatfoszlányát, s kiokoskodhatja belőle, hogyan játszon.

- Ugyan! - kiáltott fel Pillerault, kedves nyaktörő elméletéhez híven. - A legjobb, ha az ember a maga útján megy, találomra játszik... Csak a szerencse számít. Az egyiknek sikerül, a másiknak nem. Akkor hát minek latolgatni? Valahányszor a fejemet törtem, majdnem mindig belebuktam... Tudja, mit mondok én magának, amíg ez az úr szilárdan áll az őrhelyén azzal a mindenkit felfalni akaró tekintetével, addig én veszek!

És az éppen most érkező, törzshelyét az első bal oldali árkád oszlopánál elfoglaló Saccard-ra mutatott. Mint minden nagy cég főnökének, neki is megvolt a közismert helye, ahol mindig biztosan megtalálhatták az alkalmazottak és a kliensek a tőzsdénapokon. Egyedül Gundermann nem mutatkozott sohasem a nagyteremben, sőt még hivatalos képviselőt sem küldött, de érezni lehetett, hogy egész serege van itt, és még távollétében is ő volt a feltétlen úr a bizományosok és ügynökök megszámlálhatatlan légijának segítségével, akik elhozták megbízásait, nem beszélve arról, hogy számtalan kreatúrája volt itt, s minden jelenlevőt Gundermann seregéhez tartozó titkos katonának vélhetett az ember. És ezzel a megfoghatatlan, mindenütt jelenvaló hadsereggel küzdött Saccard, teljesen egyedül, nyílt sisakkal. Mögötte, az oszlop szegletében volt egy pad, de sohasem ült le, és két óra hosszáig, a tőzsdeidő végéig itt állt, ügyet sem vetve a fáradtságra. Néha, ha elhagyta magát, nekitámasztotta vállát ennek a kőoszlopnak, amelyet embermagasságban a sok dörzsölés bepiszkított és fényesre csiszolt. És az épület fakó csupaszságában jól kivehető volt ez a jellemző részlet: a mocskos burkolat a teremben, a játékosok s a fénylő, zsíros sáv az ajtókon, a falon, a lépcsőn, a tolvajok néhány nemzedékének felgyülemlett verejtéke. Mint minden tőzsdés, Saccard is nagyon választékosan, elegánsan öltözött, s finom szövetből készült császár-kabátjával, vakítóan fehér ingével vidám, nyugodt és gondtalan embernek látszott a fekete szegélyes fal előterében.

- És tudja - mondta Moser halkán -, azzal vádolják, hogy saját részvényeinek jelentős felvásárlásával tartja fenn az emelkedést. Ha pedig a Világbank saját papírjaival spekulál, befellegzett neki.

- Megint egy pletyka!... - tiltakozott Pillerault. - Hát meg lehet azt állapítani tulajdonképpen, hogy ki ad el, és ki vesz?... A kliensei ügyében jön ide, ami a legtermészetesebb. Emellett pedig nyilván a saját ügyeiben is, hiszen bizonyára ő is játszik.

Egyébként Moser nem akadékoskodott. Egyelőre senki sem mert megerősíteni a Tőzsdén, hogy valóban azt a szörnyű játékot űzi, hogy a társaság számlájára vásárolja a részvényeket, Sabatani, Jantrou és még sokan mások, főként a cég alkalmazottainak fedőnévvel. Erről még csak kósza hírek jártak, suttogva adták tovább, meg-megcáfolták, de újjászülettek, bár sohasem lehetett bizonyítani őket. Eleinte Saccard csak óvatosan tartotta fenn a kurzust, mihelyt lehetett, újra eladta a részvényeket nehogy túlságosan lekösse a tőke forgását, és túlszűfolja a pénztárat papírokkal. De most már nagyon elkapta a harci kedv, és megérezte, hogy ezen a napon, ha nem akar a fűbe harapni, rendkívül sokat kell vásárolnia. A megbízásait már kiadta, és igyekezett olyan vidámnak, nyugodtnak mutatkozni, mint más napokon, annak ellenére, hogy nem sejtette, mi lesz a végeredmény, és kellemetlen érzéssel ment bele egyre jobban ebbe a rettentően veszélyesnek tudott kockázatba.

A híres Amadieu nagyban tanácskozott egy alamuszi kis emberrel, Moser mögéjük sompolygott, aztán hirtelen, nagyon feldúltan, dadogva jött vissza:

- Hallottam, a saját fülemmel hallottam... Azt mondta, hogy Gundermann eladási megbízásai meghaladják a tízmilliót... Jaj, eladok, eladok, még az utolsó ingemet is eladnám.

- Tízmilliót, a mindent! - dörmogte Pillerault kissé elváltozott hangon. - Ez most már késhegyig menő harc.

És a magánbeszélgetésektől is dagasztott, egyre növekvő, hömpölygő zsvajban már csak az ádáz párbajt vívó Gundermann és Saccard állt egymással szemben. Nem lehetett kivenni a szavakat, de ennek az összecsapásnak a híre terjedt el, mindenki csak erről kiabált, az egyik nyugodt, megfontolt, kitartó eladási taktikájáról és a másiknál gyanított örök, szenvedélyes vásárló lázról. Az előbb még csak suttogva rebesgetett ellentmondó híresztelések a végén harsogva csaptak fel. Egyesek az irtózatossá zsvajban azonnal ordítani kezdtek, hogy meghallják őket, mások meg titokzatosan, kollégájuk füléhez hajolva nagyon halkán beszéltek, még ha nem is volt semmi titkolnivalójuk.

- Ej, én továbbra is hosszra játszom! - folytatta a már megnyugodott Pillerault. - Nagyon is szépen süt a nap, még tovább tart a szilárdság.

- Minden lezuhan - vágott vissza Moser kitartó konoksággal. - Nemsokára megered az eső, az éjjel megint elővettek a bántalmak.

Salmon mosolya azonban, miután mindegyiket meghallgatta, olyan áthatóvá vált, hogy mindketten elégedetlenek maradtak, képtelenek voltak bármiről megbizonyosodni. Vajon ez az ördögös, roppant erős, megfontolt és titoktartó ember egy harmadik játékmódot talált ki az emelkedés és az esés között?

Saccard-t az oszlop mellett körülfogta a hízlegők és ügyfelek tülekedő tömege. Egyik kéz a másik után nyúlt felé, és ő mindegyiket ugyanazzal a boldog fölénnyel fogta meg, ujjának minden szorítása diadalígéret volt. Egyesek odaszaladtak, egy-két szót váltottak vele, s elragadtatással távoztak. Sokan megmakacsolták magukat, nem tágítottak mellőle, dicsőségnek tartották, hogy a csoportjában lehetnek. Általában kedves volt hozzájuk, pedig még a hozzáfordulók nevét sem ismerte. Így például Maugendre-t csak akkor ismerte fel, amikor Chave kapitány megnevezte. A kapitány ugyanis közben békét kötött sógorával, s most el-

adásra ösztökélte, de az igazgató kézszorítása elég volt hozzá, hogy Maugendre megint határtalan reményre gyulladjon. Azután Sédille, az igazgatóság tagja, a selyemnagykereskedő lépett hozzá, hogy röpké tanácsot kérjen tőle. Kereskedelmi vállalata az utolsókat rúgta, egész vagyonát a Világbank sorsához kötötte, olyannyira, hogy ha esetleg bekövetkezik az árfolyamesés, ő végleg a szakadékba zuhan. Így hát szorongásában játékszenvedélytől gyötörve, és minthogy mellesleg még a Mazaud-nál nemigen boldoguló Gustave fia is nyugtalanította, szükségét érezte, hogy megnyugtassák, bátorítsák. Saccard egyetlen vállveregetéssel hitet öntött belé, s a kereskedő lelkenedezve távozott. Azután valóságos felvonulás kezdődött: odajött hozzá Kolb, a bankár, aki már régen lebonyolította az eladást, de kész volt minden eshetőségre; De Bohain, aki magas főúri leereszkedésében úgy tett, mintha csak kíváncsiságból és időtöltésből látogatná a Tőzsdét; sőt maga Huret is, képtelen lévén haragot tartani, minthogy túlságosan is hajlékony volt, semhogy ne maradjon jóban barátaival egészen a végső összeomlásig, amikor aztán valami elheverő zsákmány után szimatolhat. Hanem mikor Daigremont jelent meg, mindnyájan utat nyitottak neki. Feltűnt a hatalmas férfiú kedélyesége, tréfás kedve, magabízó pajtáskodása. Az emelkedésre játszóknak ragyogtak a boldogságtól, mert Daigremont szemfüles ember hírében állt, ott tudta hagyni az épületet, amikor elsőt roppant a padló, úgyhogy bizonyossá vált: a Világbankot még nem fenyegeti az összeomlás. Végül még mások is elhaladtak mellette, de ezek csak egyszerűen rákacsintottak: ők Saccard emberei voltak, a megbízások szétosztásával foglalkozó tisztviselők, persze a London utcai személyzet körében elharapózó járványos tőzsdelázban a maguk szakállára is vásároltak részvényeket, hiszen a bank alkalmazottai is mindig lesben álltak, a kulcslyukra tapasztották a fülüket, értesülésekre vadásztak. Így történt, hogy Sabatani kétszer is elhaladt mellette, a taljánba ojtott keleti kalandor puha kecsességével, s úgy tett, mintha még csak nem is venné észre urát, miközben néhány lépésre onnan, a háttal álló, mozdulatlan Jantrou teljesen a rácsos hirdetőtáblákra ragasztott külföldi tőzsdésürgönyök olvasásába merült. A folyton ide-oda szaladgáló Massias alkusz áttört a csoporton, intett a fejével, ami bizonyára azt jelentette, hogy gyorsan elintézzet valamilyen sürgős megbízatást. És ahogy egyre közeledett a nyitás ideje, a végtelen lábdobogás, a termen átvonuló tömeg kettős áradata, a nagy hullámokban hömpölygő dagály dübörgésével töltötte be a Tőzsdét.

Az első jegyzéseket várták.

A tőzsdeügynökök dolgozószobájából egymás mellett, megnyerő kartársi képpel kilépő Mazaud és Jacoby éppen most érkezett a „kreclibe”. Pedig tudták egymásról, hogy ellenfelek a hetek óta folyó ádáz küzdelemben, amely egyiküket tönkretétellel fenyegeti. Az alacsony, de jóképű és karcsú Mazaud vidáman elevennek mutatkozott, ami érthető is volt, hiszen eleddig nagyon kedvezett neki a szerencse: harminckét éves korában egyik nagybátyja ügynökségét örökölte; ezzel szemben vetélytársa, a hatvanéves Jacoby, aki csak a Tőzsdén eltöltött hosszú évek után s az őt pénzelő ügyfelek jóvoltából szerezte meg az ügynöki állást, a magas, őszülő és kopaszodó volt cégvezető, dagadó hasával, lompos járásával, de még mindig az élveteg, vidám fickó széles ábrázatával lépett be. Az időjárásról beszélgettek notesszal a kezükben, mintha ezekre a füzetlapokra nem is azokat a milliókat írták volna fel, amelyeket a kereslet és kínálat gyilkos összezapálásában hamarosan ágyúgolyóként fognak egymásra lődözni.

- Ugye, milyen szépen fagy?

- Jaj, képzelje, gyalog jöttem, annyira szeretem az ilyen időt.

Amikor a „krecli” elé, ez elé a széles, kör alakú bemélyedés elé értek, amely még nem volt tele a ledobált felesleges papírdarabokkal, egy pillanatra megálltak, a „kreclit” körülvevő piros bársonykorlátra támaszkodtak, és megeresztettek egy-egy hétköznapi megjegyzést, miközben sandán ide-oda pislogtak.

A négy, rácsokkal elkerített, kereszt alakú oszlopköz négyágú csillagot formált, közepén a „kreclivel”, olyan szentélyt, ahová a közönség nem hatolhatott be; elől, a két szárny közt, az egyik oldalon volt egy másik elkerített rész is, ahol a készpénzpiac írnokai dolgoztak, felettük a magas székeken, hatalmas regisztereik előtt ülő három árfolyamjegyzővel, mialatt a másik oldalon egy kisebb és ezúttal nem elkerített részben - bizonyára alakja miatt nevezték „gitárnak” - a Tőzsde alkalmazottai és a spekulánsok közvetlen kapcsolatba léphettek a jogosított ügynökökkel. Hátról, a két másik szárny szegletében, a tömeg közepett, kapott helyet a francia járadékpiac, ahol, akárcsak a készpénzpiacon, minden ügynököt külön kötjegyekkel dolgozó segéd képviselt, mert a „krecli” körül a tőzsdeügynökök kizárólag csak a határidőüzlettel foglalkoznak, minden erejüket a féktelen spekuláció nagy munkájának szentelve.

Mazaud azonban észrevette, hogy a bal oldali oszlopközéből integet neki cégvezetője, Berthier, s odament hozzá, hogy néhány halk szót váltson vele, ugyanis a cégvezetők csak az oszlopközökben tartózkodhattak, tisztes távolságban a piros bársonyos korláttól, amelyhez avatatlan kéz nem nyúlhat. Mazaud mindennap Berthier-vel és két írnokával jött a Tőzsdére, az egyik írnok a készpénzpiaccal, a másik a járadékügyletekkel foglalkozott, s a legtöbbször velük jött az ügynökség számféjtője is, nem beszélve a sürgönyhordó tisztviselőről, aki mindig a kis Flory volt, arcát egyre jobban benőtte sűrű szakálla, s csak szerelemsóvár szeme kandikált ki. Flory, amióta Sadowa másnapján tízezer frankot nyert, vadul játszott saját számlájára, mert a szeszélyes és nagy étvágú Chuchu egyre nagyobb igényekkel lépett fel, s a fiú vakon bízva Saccard-ban, megfontolatlanul követte az igazgató taktikáját. Elég eligazításul szolgált neki a sok megbízás, amiről tudomása volt, és távirat, amely az ő kezén ment keresztül. Most, amint az első emeleten berendezett táviradból, mindkét kezében sok-sok sürgönnyt szorongatva leszaladt, egy teremőrrel odahívatta Mazaud-t, aki otthagyta Berthier-t, és visszatért a „gitárhoz”.

- Uram, ma is felbontsam és osztályozzam őket?

- Hát persze, ha így érkeznek rakásra... Mi ez a sok sürgöny?

- Jaj, ez is mind Világbank, csupa vételi megbízás.

Az ügynök gyakorlott kézzel és látható elégedettséggel lapozgatta a sürgönyöket. Nagyon elkötelezte magát Saccard mellett, már hosszú idő óta nagy halasztási ügyletekbe bonyolódott vele, és még aznap reggel is nagy vásárlási megbízásokat kapott tőle, úgyhogy a Világbank hivatalos tőzsdeügynökévé lépett elő. S bár eddig sem izgult nagyon, a közönség tartós bizalma, a túlzott emelkedés ellenére tovább tartó makacs vásárlási kedve megnyugtatta. A sürgönyök közül egy név ragadta meg a figyelmét, Fayeux neve, azé a vendöme-i járadék-szedőé, akinek nagyon sok ügyfele lehetett a környék kis vásárlói, gazdálkodói, jámbor vénkisasszonyai és papjai között, mert minden áldott héten rakásra küldte a sürgönyöket.

- Adja oda az egészet a készpiacnak - mondta Mazaud Flory-nak -, ne várja meg, hogy lehozzák magának a sürgönyöket. Maradjon fenn szépen, és szedje össze őket maga.

Flory ment, a készpiac korlátjára könyökölt, és teli torokból kiáltotta:

- Mazaud! Mazaud!

Gustave Sédille jött oda hívására, mert a Tőzsdén a tisztviselők elvesztik nevüket, csak annak az ügynöknek a nevét viselik, akit képviselnek. Floryt is a Mazaud néven szólították. Gustave, miután két évre otthagyta az ügynökséget, most megint belépett, mert rá akarta bírni az apját tartozásai kifizetésére; ezen a napon, az első irodista távollétében őt bízták meg a készpénzügyletekkel, s ez mulattatta. Miután Flory valamit a fülébe súgott, megegyeztek benne, hogy Fayeux-nek csak a záróárfolyamon vesznek, megbízásaival előbb a saját

számlájukra játszanak, az ő szokásos strómanjuk nevében vesznek és adnak el, hogy zsebre vágassák a különbözetet, hiszen bizonyosra vették az áremelkedést.

Közben azonban Mazaud visszajött a „kreclihez”. Minden lépésnél kis papírlapra ceruzával odavetett megbízást nyomott a kezébe egy teremőr valamilyen ügyfél nevében, aki nem tudott odaférfközni. Minden ügynöknek megvolt a maga külön meghatározott színű piros, sárga, kék vagy zöld kötjegyfüzete, hogy könnyen felismerhető legyen. A Mazaud-é zöld volt, vagyis a reménység színében pompázott, és a kis zöld papírok az ujjai között tovább gyűltek, miközben a teremőrök le s fel járkálva, az oszlopközök végén átvette őket a tisztviselők és a tőzsdézők kezéből, akik, hogy időt nyerjenek, jól megszedték magukat ilyen kötjegyekkel. Amint Mazaud ismét megállt a bársonykorlát előtt, újra ott találta Jacobyt, az ő kezében is egyre gyűlt a kötjegyhalmoz, de az ő cédulái vörösek voltak, a frissen ontott vértől pirosak: bizonyára Gundermann és híveinek megbízásai, mert mindenki tudta, hogy a készülő vérontásban Jacoby a besszre spekulálók ügynöke volt, a zsidó bankérdekeltségek fő-fő ítéletvégrehajtója. Most egy másik ügynökkel csevegett, sógorával, Delarocque-kal, egy kereszténnyel, aki zsidó nőt vett feleségül: a zömök és kövér, nagyon kopasz, rezesbőrű ember nagyon bejáratos volt a kaszinókba, s úgy tudták, hogy Daigrémont-tól kapja a megbízásokat, az ugyanis nemrég összeveszett Jacobyval, csakúgy, mint korábban Mazaud-val. Delarocque kis szeme ragyogva hunyorgott, miközben valamilyen históriát mesélt, egy sikamlós esetet egy nőről, aki pucéron tért vissza a férjéhez, és szenvedélyes arcjátékkal lobogtatta noteszét, kilátszott belőle a kötjegy-csomó, ezúttal csupa kék, amelyek az áprilisi ég gyengéd kék színében játszottak.

- Massias úr kéreti - jött Mazaud-hoz az egyik teremőr.

Ez utóbbi gyorsan visszament az oszlopköz végébe. A bizományos teljesen a Világbank zsoldjába szegődött, s most híreket hozott a szabadpiacról, amely a szörnyű hideggel dacolva már megkezdte munkáját az oszlopcsarnok alatt. Néhány tőzsdés mégis bemerészkedett, bebetért a terembe melegedni, közben a szabadpiaci alkuszok vastag felöltőjükbe, felhajtott szörmegallérjukba burkolózva, kitarítottak az óra alatt, s mint általában, most is csoportokba verődve kiabáltak, hadonásztak, vitatkoztak, olyannyira, hogy nem is érezték a hideget. Az alacsony Nathansohn volt köztük az egyik legtevékenyebb, nemsokára nagy úr lesz, mert ugyancsak kedvez neki a szerencse, amióta otthagya a Hitelbankot, amelynek csak egyszerű kistisztviselője volt, és az az ötlete támadt, hogy helyiséget bérel, és a saját számlájára nyit irodát.

Massias pergő nyelvvél magyarázta, hogy a besszesek nagy pakettet dobtak a piacra, s már úgy látszott, hogy lanyhulás áll be, de Saccard-nak az az ötlete támadt: a szabadpiacon lép működésbe, hogy nyomást gyakoroljon a „krecli” első hivatalos kurzusára. Előző nap a Világbank háromezer-harminc frankon zárt, és most azt az utasítást küldte Nathansohnnak: vásároljon száz papírt, amit egy másik alkusznak háromezer-harmincötlettel kell kínálnia. Ez is öt frank emelkedést jelent.

- Jó, akkor el is érjük ezt a kurzust - vélte Mazaud.

És visszajött a már teljes számban egybegyűlt ügynökök közé. Mind a hatvanan itt voltak, és a szabályok ellenére máris a középfolymon kötötték az üzleteket egymással, a hivatalos harangjelzésre várva. Az előre meghatározott árfolyamra megadott megbízások nem befolyásolták a piacot, hiszen meg kell várni ezt a kurzust, ezzel szemben a legkedvezőbb kurzusra szóló megbízások, amelyek tetszés szerinti végrehajtását az ügynökök szimatjára bízzák, a különféle árfolyamok szakadatlan ingadozását váltják ki. A jó ügynöknek ravaszságra és előrelátásra, gyors észjárásra és erős izomzatra van szüksége, mert a siker gyakorta a gyorsaságtól függ, arról nem is beszélve, hogy jó kapcsolatokra van szüksége a vezető bankvilágban, innen is, onnan is értesüléseket kell szereznie, és mindenki másnál előbb kell

sürgöny-jelentéseket kapnia a francia és külföldi tőzsdékről. Ráadásul öblös hang kell hozzá, hogy kiabálhasson.

De érkezett az egy óra, és az ide-oda himbálódzó fejek felett, mint a szélroham zúgott el a harangszó. Még mindig a levegőben remegett, amikor Jacoby két kezével a bársonyra támaszkodva, az egész testület legerősebb hangján üvöltötte:

- Világbankot adok... Világbankot adok...

Árat nem szabott, várta a kínálatot. A hatvan ügynök odagyűlt, körbeállt a „krecli” körül, ahol már néhány ledobott kötjegy élénk színekben tarkállott. Egymással szembeállva végigmérték egymást, úgy puhatolóztak, mint az ellenfelek a párbaj előtt, nagyon izgatottan várták az első jegyzés kialakulását.

- Világbankot adok! - ismételte Jacoby dübörgő basszusa. - Világbankot vegyenek!

- Milyen kurzuson adja? - kérdezte Mazaud vékony, de olyan éles hangon, hogy túlkiabálta kartársát, amint a fuvola szava is magasabbra szárnyal, mint a kísérő csellóé.

Delarocque erre az előző napi árfolyamot javasolta.

- Háromezer-harmincon vevő vagyok.

Egy másik ügynök azonban nyomban túllicitálta.

- Gyerünk, háromezer-harminccel veszek.

A szabadpiaci árfolyam futott be, s megakadályozta Delarocque-ot arbitrázs üzlete végrehajtásában: ő ugyanis a „krecliben” óhajtott venni, és azon nyomban tovább akarta adni a szabadpiacon, hogy zsebre vágassa az öt frank különbözetet. Éppen ezért Mazaud nem habozott, bizonyosra vette, hogy Saccard is helyesli az eljárást.

- Háromezer-negyvenen veszek... jöhet a Világbank háromezer-negyvennel.

- Hány? - kérdezte Jacoby.

- Háromszáz.

Mindketten egy sort róttak a füzetükbe, és az ügylet már meg is volt kötve, kialakult az első árfolyam, éspedig tíz frank emelkedéssel az előző napihoz képest Mazaud kivált a csoportból, ment, hogy közölje a számot azzal az árfolyamjelzővel, akinek a lajstromán a Világbank szerepelt. Ettől kezdve húsz percen át ömlött az üzletkötések folyama: a többi értékpapír kurzusa is kialakult, az ügynökök kezében nagyobb kilengések nélkül gazdát cserélt a többi részvénytulajdonos is. Közben a magasan csücsülő jegyzők a „krecliből” és a szintén lázba jött készpiactól felszálló zivaj közé ékelve csak nagy nehezen tudták feljegyezni a sok új kurzust, amit az ügynökök és az írnokok odakiáltottak nekik. Hátul már javában dúlt a csata a járadékpiacra is. Tőzsdenyitás óta a tömeg már nemcsak a dagadó áradat szakadatlan morajlását hallatta, most már a roppant dübörgés felett összecsaptak a kereslet és kínálat fülsértő kiáltásai is, a jellegzetes rikácsolás, amely hol erősödött, hol elhalt, hogy egyetlen fültépő hangon újra felzúgjon, mint a viharban repdeső rablómadarak vijjogása.

Saccard mosolyogva állt az oszlop mellett. Udvara még nagyobb lett, a Világbank tízfrankos emelkedése felizgatta a Tőzsdét, mert már régóta megjósolták, hogy az elszámolás napján beüt a krach. Huret is közelebb jött hozzá Sédille-jel és Kolbball, és hangosan kinyilvánította: sajnálja óvatosságát, hogy már kétezer-ötszázon eladta részvényeit; ezzel szemben Daigremont közömbös arccal, karonfogva sétált De Bohain márkival, és nevetgélve mesélte el neki, hogyan szenvedett vereséget versenytárállója az őszi futtatásokon. Hanem elsősorban Maugendre volt az, aki győzedelmeskedett, leadtateremtette Chave kapitányt, mert ez váltig kitartott borúlátása mellett, és azt mondta, ki kell várni a végét. Ugyanez a jelenet

ismétlődött meg a hencegő Pillerault és a búskomor Moser között, az előbbi csak úgy ragyogott az örült hosszától, a másik ökölbe szorította a kezét, s úgy beszélt erről a makacs, ostoba emelkedésről, mint valamilyen veszett fenevadról, amelyet a végén azért mégiscsak leterítenek.

Eltelt egy óra, az árfolyamok alig változtak, a „krecliben” kötöttek ugyan üzleteket, de már nem olyan sűrűn, mint az előbb, az új megbízásokat hozó táviratoktól függően. A tőzsdeidő közepén mindig beköszönt ez a lanyhulás, a folyó ügyek lassabban mennek, mindenki a záró árfolyamért vívott döntő csatát várja, De azért Mazaud süvöltő kiáltásaitól megszakítva még mindig hallatszott a teremben Jacoby rikácsolása: most a prémiumos üzletekkel foglalkoztak.

- Háromezer-negyven frankos Világbankot adok, tizenöt jutalékkal...

- Háromezer-negyvenes Világbankot veszek, tíz jutalékkal.

- Mennyit?

- Huszonötöt. Jöhet!

Mazaud most bizonyára Fayeux megbízásait teljesítette, mert több vidéki játékos, igyekező minél kisebb kockázatot vállalni, nem tudta rászánni magát, hogy szilárd ügyletet kössön, s így prémiummal adott és vett. Hirtelen a tömeg izgalomba jött, szaggatott kiáltások hallatszottak a teremben: a Világbank öt frankkal esett! Aztán tízzel, majd tizenöt frankkal, és háromezer-huszonötre zuhant.

Ebben a pillanatban Jantrou, miután valahová kis időre kiment, most visszatért, s Saccard fülébe súgta, hogy Sándor báróné a Brongniart utcában van a zárt kocsijában, és azt kérdezi tőle, nem kell-e eladni. Ez a kérdés abban a pillanatban, amikor a kurzus lanyhulni kezdett, kihozta Saccard-t a sodrából. Maga elé képzelte a bakon mozdulatlanul feszítő kocsist, a bárónét, aki jegyzőfüzetét tanulmányozza, és otthonosan berendezkedik a hintó zárt ablakai mögött, s így felelt:

- Hogy az ördög vinné el ezt a nőt! Ha pedig elad, megfojtom.

A tizenöt frankos áresés eljutott Massias fülébe, mint valami vészjel, és tüstént Saccard-hoz futott, érezte, hogy szüksége lesz rá. S valóban, Saccard arra készült, hogy egy fogással felemeli az utolsó árfolyamot egy távirattal, amelyet a lyoni tőzsdéről kell kapnia, ahol a kurzusnak kétségtelenül emelkednie kellett, s már nyugtalankodni kezdett: a sürgöny még mindig nem érkezett meg, és ez a tizenöt frankos váratlan zuhanás katasztrófához vezethetett.

Az ügyes Massias meg sem állt Saccard előtt, csak futtában meglökte a könyökével, és fülét hegyezve kapta el utasítását:

- Gyorsan Nathansohnhoz, négyszáz, ötszáz, amennyi kell.

Mindez olyan gyorsan történt, hogy csak Pillerault meg Moser vette észre. Massias után eredtek, hogy megtudják, mi történt. Massias, amióta a Világbank zsoldjába szegődött, nagyon fontos személyiséggé vált. Mindenki próbálta kivallatni, és mindenki igyekezett a válla fölé hajolva elolvasni a megbízásokat. Maga Massias is óriási nyereségeket zsebelt be. A sorstól eddig semmi jót sem kapott, s a szerencsétlen csillagzat alatt született emberek vidám kedélyével csodálkozott a szerencséjén, most már elviselhetőnek tartotta ezt a kutya tőzsdei életet, és többé nem mondta, hogy itt csak a zsidóknak sikerül minden.

Lent a szabadpiacon, az oszlopcsarnok jeges levegőjében, amelyet egyáltalán nem melegített fel a sápadt, lenyugvó nap, a Világbank részvényei nem zuhantak olyan gyorsan, mint a „krecli-ben”, és Nathansohnnak bizományosaitól szerzett értesülései nyomán sikerült arbitrázs üzletet kötni, ami Delarocque-nak nem ment az elején: a teremben háromezer-húszért vett részvényeket háromezer-harmincötért adta el az oszlopcsarnokban. Az egész három percébe

sem került, és hatvanezer frankot keresett rajta. Hála a két piac - törvényes és megtűrt - egymásra gyakorolt kiegyenlítő hatásának, ez a kötés rögtön felemelte a kurzust háromezer-harmincra. Az írkok, könyökükkel tülekedve a tömegen át, szakadatlanul futkostak a teremből az oszlopcsarnokba és vissza. Azonban már a szabadpiaci kurzus is kezdett ingadozni, amikor Massias megadta Nathansohnnak az utasítást, amellyel sikerült fenntartani háromezer-harmincon, majd felemelni háromezer-negyvenre. Időközben, az ellenakció hatására a részvényeket a teremben is sikerült visszatornászni az első árfolyamra. De fenntartani nagyon nehéz volt, mivel Jacoby és több más, a besszre játszókat képviselő ügynök taktikája láthatóan az volt, hogy minél több eladást eszközöljenek a tőzsdeidő végén, elárasszák a piacot részvényekkel, és felhasználva az utolsó félórán keletkezett pánikot, szörnyű árzuhanást idézzenek elő. Saccard nagyon jól megsejtette a veszélyt, és a tőle néhány lépésre a nőimádók szórakozott és epedő tekintetével cigarettázó Sabataninak megadta a jelt. Ez kígyóhajlékonysággal elsiklott a „gitár” felé, fülét hegyezve követte a kurzust, és egymás után küldte Mazaud-nak a megbízásokat a tartalékban nála levő kis zöld kötjegyeken. A támadás mégis olyan erős volt, hogy a Világbank megint öt frankkal esett.

Az óra háromnegyedet ütött, már csak egy negyedóra volt hátra a zárásig. A tömeg most kavargott és kiabált, mintha valamilyen pokoli vihar ostromozta volna, a „krecli” üvöltött és vonított, olyan hangokat hallatva, mintha valaki rézkondérokot repesztett volna, és ekkor aztán bekövetkezett az incidens, amit olyan izgatottan várt Saccard.

A nyitás legelejétől kezdve minden tízpercben egész halom táviratot hozó kis Flory most ismét megjelent, utat törve magának a tömegben, futtában olvasta a táviratot, amely láthatóan őt is izgalomba hozta.

- Mazaud! Mazaud! - hallatszott valahonnan.

És Flory ösztönösen megfordult, mintha az ő saját nevét hallotta volna. Jantrou kiabált, meg akarta tudni, mi újság. De a nagyon siető írkok ellökte, örömmel töltötte el a gondolat, hogy a Világbank szilárdan zár. Különbösen a távirat azt közölte, hogy a lyoni tőzsdén emelkedett a kurzus, és az ott kötött sok üzlet feltétlenül nagy hatással lesz a párizsi Tőzsdére. És valóban, már kezdtek érkezni más táviratok is, sok ügynök kapott megbízást. Az eredmény rögtön megmutatkozott, és jelentősnek bizonyult.

- Világbankot veszek háromezer-negyvenen - ismételte Mazaud a vonós hangszer legmagasabb húrjáéra emlékeztető hangon.

És a kereslettel ostromolt Delarocque megtoldotta öt frankkal:

- Háromezer-negyvenötért veszek.

- Háromezer-negyvenötért adok - üvöltötte Jacoby. - Kétszázat háromezer-negyvenötért.

- Jöhet!

Ekkor Mazaud maga emelt: - Háromezer-ötvenért veszek.

- Mennyit?

- Ötszázat... Jöhet!

Hanem ekkorra már a nyavalyatörős hadonászással kísért zaj olyan fülsiketítő lett, hogy maguk az ügynökök sem értették egymás szavát. A foglalkozásukkal járó szenvedély hevében jelbeszéddel próbálták megértetni magukat, mivel az öblös basszusok elvesztek az általános zsvivajban, a gyenge fuvolázó hangok pedig cincogássá vékonyulva haltak el. Csak a tátott szájukat lehetett látni, úgy rémlett, hogy egyetlen hang sem jön belőlük, csak a kéz beszél: ha valaki a másakra mutatott, ez ajánlatot jelentett, ha valaki magára mutatott, ez vásárlást, a felemelt ujjak a számokat mutatták, fejmozdulatuk a beleegyezést vagy az elutasítást jelezte.

Ezt a nyelvet csak a beavatottak értették, a szemlélő azt hihette, hogy örületroham jött rá a tömegre. Fentről, a távirda karzatáról letekintő nők kétségbeestek, és megrémültek ettől a roppant szokatlan látványtól. A járadékpiacon vad viaskodás tombolt, a középütt összegyűlt tőzsdések öltre mentek, miközben a teremnek ebben a részében előre-hátra tülekedő tömeg kettős árja minduntalan szétvert egy-egy csoportot, amely aztán tüstént újra összeverődött. A készpénzpiac és a „krecli” között, a háborgó fejtenger felett magasan trónoló árfolyamjegyzők hullámoktól kivetett hajóroncsokra emlékeztettek, lajstromuk nagy fehér foltjára hajolva szinte darabokra szakadtak, ahogyan jobbra-balra hajolva röptében kapták el az ingadozó kurzus rohamos változásait. Különösen a készpénzpiacon tombolt a dulakodás, az arcokat már nem is lehetett megkülönböztetni, egyöntetű sötétén háborgó fejtömeg volt ez, amely felett csak a levegőben lóbált jegyzőfüzetek kis fehér lapjai világítottak. A „krecliben” pedig, a mélyedés körül, amely már tele volt tarka színű gyűrött kötjegyekkel, ősz hajak fehérlettek, kopasz fejek fénylettek, eltorzult arcok és lázasan kapkodó kezek látszottak, itt szabadabban mozgó testek táncoltak, és úgy tetszett, ha nem akadályozná őket a korlát, szét is tépnék egymást. Ráadásul az utolsó perceknek ez a veszett láza átragadt a tömegre is: iszonyú lett a tolongás a teremben, összevissza tülekedtek az emberek, mint egy nagy nyáj, amelyet túlságosan kis karámba tereltek be, s csak a selyemcilinderek fénylenek a sötét császárcabátok felett az üvegtetőn beszivárgó sápadt fényben.

Ám hirtelen harangszó hasított át a tülekedésen. Minden elpihent, abbahagyták a hadonászást, elcsendesült a kiabálás a készpiacon, a járadéknál, a „krecliben”. Már csak a közönség fojtott morajlása hallatszott, a medrébe visszatérő, tovább folyó bérc-patak egyenletes hangjára emlékeztetve. A továbbra is izgatott légkörben az utolsó árfolyamok repkedtek, a Világbank háromezer-hatvanra hágott, és megint harminc frankkal emelkedett az előző napi kurzushoz képest. A besszesek teljes vereséget szenvedtek, az elszámolás megint lesújtó lesz számukra, mert a kétheti különbözetek tekintélyes összegekre rúgnak.

Mielőtt elhagyta a termet, Saccard felágaskodott, hogy egy pillantással még áttekintse maga körül a tömeget. A diadaltól valósággal megnőtt, kis termete megdagadt, megnyúlt, óriás lett. A fejtenger felett mintha a távol levő Gundermannat kereste volna, mert szerette volna bukottnak, görcsösen fintorgónak, kegyelemért esedezőnek látni, de legalább hadd lássa a zsidónak ez a sok ismeretlen szolgálja, ez az egész piszkos, zsémbes zsidó banda őt magát, átszellemülten, a siker dicsfényétől övezetten. Ez az ő nagy napja, melyet még sokáig emlegetnek, mint ahogyan Austerlitzet és Marengót sem feledték el. Ügyfelei és barátai odarohantak hozzá. De Bohain márki, Sédille, Kolb, Huret két kezét szorongatta, s közben Daigremont nagyvilágian kedves, de csalfa mosolyával gratulált neki, jól tudva, hogy a Tőzsdén az ember belepusztul az ilyen győzelmekbe. Maugendre szerette volna rajongva megcsókolni mindkét orcáját, és nagyon bosszantotta, hogy Chave kapitány még most is vonogatta a vállát. De a legteljesebb, leghitbuzgóbb imádattal Dejoie illette, iderohant a laptól, hogy azonnal értesüljön a záró kurzusról, néhány lépés távolságban mozdulatlanul állt könnytől fénylő szemmel, odaszegezte a meghatottság és a csodálat. Jantrou eltűnt, bizonyára Sándor bárónénak vitte a hírt. Massias és Sabatani megkönnyebbülten lélegzett fel, s úgy ragyogott, mint valamilyen nagy ütközet diadalestjén.

- Na, látja, hát nem megmondtam? - kiáltotta elragadtatással Pillerault.

Moser lógó orral fojtott fenyegetéseket dörmögött.

- Igen, igen, de végén csattan... Ki kell fizetni a mexikói számlát, Mentana óta a római ügyek még jobban összekuszálódtak, s egy szép napon ránk ront Németország... Igen, igen, ezek a fajankók csak azért hágnak még feljebb, hogy még magasabbról pottyjanjanak le. Jajaj, mindennek befellegzett, majd meglátja!

S minthogy ezúttal Salmon komor maradt, őhöz fordult:

- Ez az ön véleménye is, nemde? Amikor minden úgy megy, mint a karikacsapás, akkor már közel van a krach.

Közben a terem kiürült, nemsokára már csak a sok levegőben szálldogáló, portól sűrű, sárgáskék felhőkben lebegő szivarfüst maradt a magasban. Mazaud és Jacoby szépen megbékélve együtt ment be a tőzsdeügynökök dolgozószobájába, s ez utóbbit titkos személyes veszteségei jobban izgatták, mint ügyfeleinek veresége; de az előbbi, aki nem játszott, nagyon boldog volt a vitézül kivívott záróárfolyamtól. Néhány percre Delarocque-kal beszélgettek a kötések kicseréléséről, kezükben tartva feljegyzésekkel megtöltött füzeteket, amelyeket számfejtőiknek még aznap este fel kell dolgozniuk, hogy lebonyolítsák a megkötött ügyleteket. Ezalatt az írások alacsony, nagy oszlopokkal megtűzdelt, elhanyagolt osztályteremre emlékeztető helyiségében, amelyben íróállványok sorakoztak, s amelynek a végében ruhatár állt, Flory meg Gustave Sédille, miután közben elhozták kalapjukat, vidáman hangoskodtak a középárfolyamra várva, amit az ügynöki testület tisztviselői írópolcaikra hajolva, a legmagasabb és legalacsonyabb árfolyam alapján számítottak ki. Fél négy óra tájt, amikor a falragaszt kiakasztották az egyik oszlopra, mindketten felnyerítettek, majd a kakas kukorékolását utánozva káricsáltak, boldogan a végrehajtott pompás művelettől, amellyel ők is megkeresték a magukét Fayeux vásárlási megbízásai révén. A Floryt mostanában folyton újabb igényekkel szorongató Chuchu megkaphatja a két nagy gyémántot, és Gustave is kifizethet előre egy fél évet Germaine Coeurnek, elkövette ugyanis azt a butaságot, hogy végleg elrabolta Jacobytól, aki a lóversenyter egyik műlovarnóját fogadta fel hónapos szeretőnek. Különb az írások termében tovább tartott a zívaj, ostoba csínyeket eszeltek ki, s mint a tízpercben tülekedő diákok, egymás kalapját gyilkolták. Odakint pedig, az oszlopcsarnok alatt, a szabadpiac is összecsapta az utolsó ügyleteket, és végre Nathansohn is rászánta magát, hogy arbitrázs üzletétől elragadtatottan lemenjen a lépcsőn, az utolsó tőzsdések közé keveredve, akik az egyre rémesebb hideg ellenére még mindig ott ténferegtek. Hat óra után ez a sok tőzsdés, ügynök, alkusz és bizományos megállapította, hogy mennyit nyert vagy veszített, illetve kiszámította alkuszdíját, majd rögtön frakkba öltözött, hogy a pénzről alkotott torz elképzeléseikhez híven éttermekben és színházakban, nagyvilági estélyek és finom hálószobák bódulatában pihenje ki a nap fáradságait.

Ezen az estén a virrasztva vigadó Párizs csak a Gundermann és Saccard között vívott roppant párbajról beszélt. A nők szenvedélyből és divatból teljesen belebolondultak a játékba, és abban tetszelegtek, hogy elszámolás, prémium, report, deport és más szavakkal fűszerezték fecsegésüket, bár nem is mindig értették őket. Főleg a besszesek válságos helyzete jött szóba, akik, ahogyan a Világbank minden ésszerű határt felrúgva emelkedett már hónapok óta, egyre borsosabb különbözeteket fizettek ki minden elszámoláskor. Bizonyos, hogy sokan fedezetlenül játszottak, és halasztást kértek, mert nem tudták szállítani papírjaikat, de megátalkodottan tovább folytatták besszműveleteiket, abban a reményben, hogy a részvények nemsokára úgymint lezuhannak. De a halasztási ügyletek ellenére, melyek pénzüik fogyásával egyenlő mértékben nőttek, a kimerült, legázolt besszeseket megsemmisítik, ha tovább tart a hossz. Igaz, hogy Gundermann helyzete, mert őt tartották mindenható vezérüknek, más volt, neki ugyanis ott volt a pincéjében a milliárdja, s szakadatlanul küldhette csapatait a vágóhídra, bármilyen hosszú és gyilkos is a hadjárat. Az ő ereje legyőzhetetlen, ő fedezetlenül is folytathatta eladásait, mert bizonyos volt benne, hogy ki tudja egyenlíteni a különbözeteket, egészen addig a napig, amikor győzelemre viszi az elkerülhetetlen árfolyamesést.

S a tekintélyes összegekről beszéltek, azt latolgatták, mennyi pénzt emésztett fel azzal, hogy minden hónap tizenötödikén és harmincadikán újabb és újabb aranyzsák-sorokat dobott a tőzsdecseta pusztító tüzebe. A Tőzsdén még sohasem érte ilyen ádáz támadás hatalmát, amelyet feltétlenül, vitathatatlanul akart, mert bár, amint szívesen ismételte, ő csak egyszerű pénzkereskedő, nem pedig tőzsdejátékos, arról határozottan meg volt győződve,

hogy csak akkor maradhat meg a világ első, a közvagyon felett rendelkező pénzkereskedőjének, ha tökéletesen ura marad a piacnak, így hát most nem az azonnali nyereségért küzdött, hanem magáért az uralmáért, az életéért. Ezért volt olyan hidegen eltökélt, ezért volt küzdelme olyan bőszen nagyszerű. Látták, amint a körúton vagy a Vivienne utcán sétált, sápadt és szenvtelen arccal, a kimerült aggastyán lépteivel, de az égvilágon semmi sem tanúskodott arcán a legcsekélyebb nyugtalanságról sem. Csak a logikában bízott. A kétezer frankos kurzuson felül a Világbank részvényei örült veszélybe kerültek, háromezren felül már tiszta téboly lett az egész, s le kellett zuhanniuk, mint ahogyan a feldobott kő is elkerülhetetlenül visszahull. S ő erre várt. Vajon az utolsó frankig beveti milliárdjait? Gundermann körül mindenki tele volt bámulattal, de sokan szerették volna, ha végül most őt falják fel, ezzel szemben Saccard-ért, aki zajosabb lelkesedést váltott ki, a nők, a szalonok, a nagyvilági tőzsdések rajongtak, mert pompás különbözeteket zsebeltek be, mióta hitüket pénzzé tették, és a Kármel-heggyel meg Jeruzsálemmel üzérkedtek. Kimondták, hogy a zsidó nagybankoknak rövidesen tönkre kell menniük. A katolikusok hódítják meg a pénz birodalmát, minthogy övék a lélek birodalma. Igen ám, de ha Saccard csapatai sokat nyertek is, ő maga már fogytán volt a pénznek, mert folytonos vásárlásai kimerítették a kasszát. A rendelkezésére álló kétszázmilliónak majdnem a kétharmadát elköltötte: ez már túlságosan nagy prosperitás, fojtó, fullasztó diadal volt. Minden olyan társaság, amely azért akar a Tőzsde ura lenni, hogy fenntartsa részvényeinek árfolyamát, halálra van ítélve. Éppen ezért eleinte csak óvatosan avatkozott be. Ám ő mindig a képzelet rabja volt, mindig nagyra tört, a kalandor gyanús üzérkedéseit költészeté emelte, és most ezzel a valóban szédítően virágzó üzlettel olyan vakmerő, hódító álmokba ringatta magát, olyan féktelen, örült elképzelései születtek, hogy már maga sem tudta pontosan, mit akar. Jaj, ha milliói volnának, kimeríthetetlen milliói, mint ezeknek a piszkos zsidóknak! S az keserítette el a legjobban, hogy érezte tartalékainak elapadását, s már, csak néhány milliót tudott a vágóhídra kergetni. Ha bekövetkeznék a lanyhulás, rajta lenne a sor, hogy kifizesse a különbözeteket, ő azonban nem tudná kiváltani a papírjait, és kénytelen lenne halasztást kérni. Az ő hatalmas diadalgépezete a legparányibb homokszemtől elakadhat, s ezt titkon még hívei is érezték, akik úgy bíztak az emelkedésben, mint a Jóistenben. Ez a viadal volt az, ami végképp magasra szította Párizs szenvedélyét, ez a bizonytalan, zavaros összezapás, ez a Saccard-Gundermann párbaj, amelyben a győztes is elvérzik, ennek a két mesés szörnyetegnek a birokra kelése, akik összetiporták a kettejük közé merészkedő, az ő játékukat űző szegény ördögöket, s akik végül talán mindketten a porondon maradnak a roncsalmaz tetején.

Január harmadikán hirtelen, egy napra rá, hogy lebonyolították a legújabb elszámolást, a Világbank ötven frankkal esett. Roppant nagy izgalom támadt. Igazság szerint minden részvény esett, a már régóta túlfűtött, mértéktelenül megdagadt piac mindenütt repedezett. Két-három család vállalkozás zajosan összeomlott, egyébként meg kellett volna már szokniuk ezeket a heves áringadozásokat, amelyek olykor egyetlen tőzsdei napon több száz frankos kilengést mutattak, mint az iránytű megkerült mutatói a viharban. De amint elsuhant felettük a borzongás szele, mindnyájan érezték, hogy megkezdődött az összeomlás. A Világbank esett, s a megdöbbent, reménykedő, szorongó tömeg eszeveszetten visszhangozta a hírt.

Saccard azonban szilárdan, mosolyogva állta a sarat, és jelentős vásárlásaival már másnap harminc frankkal sikerült emelnie az árfolyamot. Csakhogy erőfeszítései ellenére ötödikén a bessz már negyven frank volt. A Világbank most már csak háromezren állt. Ettől kezdve minden nap újabb csata napja lett. Hatodikán a Világbank újra emelkedett. Hetedikén, nyolcadikán megint esett. Ellenállhatatlan erő húzta szép lassan lefelé. Ezt a vállalatot fogják megtenni bűnbaknak, neki kell lakolnia mindenki örültségéért, a többi kevésbé jelentős vállalkozás bűneiért, a sok reklám dagasztotta, gyanúsan nyüzsgő társaságért, amelyek

szörnyű nagy gombákként tenyésztek a Császárság rothadásnak indult televényén. Saccard azonban, bár már nem tudott aludni, délutánoként most is a még mindig lehetséges győzelemről álmódzva foglalta el harci helyét oszlopa mellett. S mint olyan hadvezér, aki meg van győződve haditerve kitűnőségéről, csak lépésről lépésre hátrált, utolsó katonáit feláldozva, az utolsó tallérzsákokat is kivette a társaság pénztárából, hogy eltorlaszolja az utat a támadók előtt. Kilencedikén megint jeles előnyre tett szert: a besszesek megijedtek, visszavonultak, s úgy látszott, hogy a tizenötödiki elszámoláskor lenyűzött bőrük zsírja megint Saccard-t hizlalja. És ő, nem lévén más erőforrása, kénytelen volt váltókat bevetni a küzdelembe, most már be merte magának vallani azt a mesés, elérhetetlen célt, amelyet kitűzött, s amely úgy lebegett előtte, mint a kiéhezettek előtt az éhség lázában feltűnő óriási lakoma, azt az óriási ötletet, hogy felvásárol minden részvényt, s így a fedezetlenül játszó eladókat gúzsba köti, kiszolgáltatja kénye-kedvének. Ezt éppen nemrég tette meg egy kis vasúttársaság: a kibocsátó cég mindent felvásárolt a piacon, és az eladók, minthogy nem tudtak szállítani, rabszolgákként adták meg magukat, kénytelenek voltak felajánlani pénzüket és életüket. Jaj, ha ő is így rémíthette, üldözhetne volna Gundermant, hogy tehetetlenül, fedezetlenül hulljon a kezébe! Ha ő is megérhette volna, hogy egy napon idehozza neki a milliárdját, s esdekelve kéri: ne vegye el az egészséget, hagyja meg neki mindennapi tejére a tíz garast! Csakhogy ám egy ilyen mestervágáshoz hét-nyolcszáz millió kell. Kétszázat már így is bedobott a szakadékba, de még öt-hatszázat kellene csatasorba állítania. Hatszázmillióval kiséprűzné a zsidókat, ő lenne az aranykirály, a világ ura. Micsoda álm! Az ilyen magasra szökő lázban minden egyszerű: a pénz értékfogalma ilyenkor elpárolog, ilyenkor már csak a sakktáblán ide-oda tologatott parasztok maradnak. Álmatlan éjszakáin összetoborozta a hatszázmillió sereget, és dicsősége érdekében a vágóhídra vezényelte őket, hogy végül, a sok katasztrófa után, győzelmesen trónoljon mindennek romjain.

Sajnos, tizedikén Saccard-nak szörnyű napja volt. A Tőzsdén még mindig vidáman és nyugodtan feszített, pedig még sohasem volt ilyen néma és kegyetlen háború, még nem gyilkolták egymást ilyen sűrű rendekben, nem leselkedett mindenütt ennyi csapda. Az ilyen alattomos és gyáva pénzcserében, ahol nesztelen koncolják fel a gyengéket, nem ismernek kapcsolatot, rokonságot, barátságot, itt csak az erők könyörtelen törvénye uralkodik, azoké, akik felfalják a többieket, nehogy őket fálják fel. Nem csoda hát, ha teljesen egyedül érezte magát, s nem volt más támasza, mint önnön féktelen étvágya, ez tartotta talpon, ez tette folyton falánkká. Főleg tizennegyedikétől félt, ez volt a prémiumüzlet lebonyolításának a napja. De a három előző napra még talált elegendő pénzt, úgyhogy tizennegyedikén nem következett be az összeomlás, sőt megszilárdult a Világbank, és a tizenötödiki elszámoláskor kétezer-nyolcszázhatvanon végzett, vagyis az utolsó decemberi árfolyamhoz képest csak száz frank esés mutatkozott. Saccard a katasztrófától félt, de úgy tett, mintha bíznék a győzelemben. Igazság szerint most először győztek a besszesek, mert végre ők vágták zsebre a különbözeteket, miután hónapokig vesztek, és mivel megfordult a szerencse, Saccard kénytelen volt halasztást kérni Mazaud-tól, aki maga is nagy kockázatot vállalt. Január második fele lesz a döntő.

Saccard, mióta ezt a harcot vívta, mióta a mindennapos izgalmak hol feldobták, hol alámerítették, esténként nagyon-nagyon vágyott valamilyen bódulatra. Nem bírt egyedül maradni, vendéglőben vacsorázott, éjszakáit valamelyik nő ölelésében végezte. Még sohasem fűtötte ekkora élvezetvágy, mindenütt mutogatta magát, a színházakból a mulatóhelyekre szaladgált, ott vacsorázott, a dúsgazdag ember túlzott költekezésével hivalkodva. Kerülte Caroline asszonyt, mert intelmei feszélyezték, folyton a fivéréől kapott nyugtalan levelekről beszélt neki, s őt magát is elkésérette Saccard roppant veszedelmes hosszahadjárata. Most megint sűrűbben találkozott Sándor bárónéval, mintha a Caumartin utcai eldugott kis földszinti lakásban a hidegen romlott bujálkodás meghozná fáradságtól kimerült agyának a

szükséges kikapcsolódást és feledést. Néha odamenekült, bizonyos ügyek vizsgálatára, bizonyos üzletek megfontolására, örült, hogy ott senki sem zaklathatja. Ott verte le a lábáról az álom, egy-két órát aludt, egyedül ezek voltak a megsemmisülés gyönyörű percei, és a báróné ilyenkor minden lelkiismeret-furdalás nélkül kiforgatta zsebeit, elolvasta a táskájában őrzött leveleket, mert ő maga mostanában már néma volt, mint a sír, s a báróné egyetlen hasznos értesülést sem tudott szerezni tőle, sőt meg volt róla győződve, ha netalán ki is csikart tőle egy-két szót, hogy hazudott, olyannyira, hogy a nő nem mert útmutatása szerint tőzsdézni. Így ellopva titkait, meggyőződött róla, hogy milyen pénzzavarokkal kezd küzdeni a Világbank, milyen széles körű váltóforgalmi ügyletekbe bonyolódott, milyen szívességi váltókat igyekezett óvatosan külföldön leszámíttatni. Saccard egy este túl korán ébredt fel, és tetten érte, amint pénztárcájában kotorász, s úgy képen teremtette, mint a kéjnőt, aki garasokra vadászik úri vendége mellényzsebében. Ettől fogva rendszeresen verte, amitől mind a ketten begerjedtek, majd kimerültek, s lecsillapodtak.

A tizenötödiki elszámolás után azonban, amelyben vagy tízezer frankot veszített, a báróné új tervet kezdett szőni. Ez valósággal rögeszméje lett, s végül Jantrou-hoz fordult tanácsért.

- Hát azt hiszem, igaza van - felelte neki a szerkesztő. - Ideje átállni Gundermannhoz... Keresse fel, mesélje el neki tervét, hiszen megígérte magának, hogy aznap, amikor jó tippet visz neki, cserébe ő is ad egy jó tanácsot.

Gundermann azon a délelőttön, amikor a báróné felkereste, kutya kedvében volt. Előző nap ugyanis a Világbank megint emelkedett. Mikor lehet már leszámolni ezzel a falánk fenevad-dal, amely már annyi aranyát felfalta, s megmakacsolva magát, nem akar kimúlni. Harmincegyedikén is képes volt megint feltápászkodni, és ismét áremelkedéssel zárni a hónapot. Gundermann dühösen morgott, hogy belement ebbe a pusztító vetélkedésbe, holott talán jobb lett volna, ha maga is kiveszi részét az új cég sikereiből. Már nem bízott megszokott taktikájában, nem hitt a szükségszerűen diadalmaskodó logikában, ott tartott, hogy beletörődött volna a visszavonulásba is, ha a meghátrálásban nem veszne oda mindene. Nála ritka volt az ilyen elcsüggedés, pedig ez a legnagyobb hadvezérrel is megesik, még a győzelem előestéjén is, amikor minden sikerére áhítozik. Az általában nagyon tisztán látó éles szemét is elhomályosította a tőzsdeműveletek rejtelmes köde, hiszen ezekről sohasem lehet biztosan tudni, kitől indulnak ki. Annyi bizonyos, hogy Saccard vásárol, játszik. De vajon komoly ügyfelek nevében vagy magának a társaságnak a számlájára? Gundermann kémei rengeteg mendemondát hordtak össze mindenfelől, s már maga sem tudta, hányadán áll. Hatalmas dolgozószobájának ajtajai dühösen csapódtak, egész személyzete reszketett haragjától, olyan nyersen fogadta a bizományosokat, hogy szokásos felvonulásuk a vert sereg fejvesztett vágatásává fajult.

- Ó, maga az - kérdezte Gundermann a bárónétól nagyon kedvetlenül. - Ma nem vesztegethetem az időmet rá, hogy hölgyekkel társalogjak.

A báróné olyan zavarba jött, hogy elejtette a kitervelt bevezetést, és rögtön kitalálta a hozott hírt:

- És ha bebizonyítanák magának, hogy a Világbank, miután jelentős vásárlásai miatt majdnem teljesen pénz nélkül maradt, most, hogy folytathassa hadjáratát, kénytelen külföldön leszámíttatni szívességi váltóit?

A bankár leplezte repeső örömét. Tekintete ugyanolyan közömbös maradt, és ugyanazon a kelletlen hangon tiltakozott:

- Ez nem igaz.

- Hogyhogy nem igaz? De hiszen saját fülemmel hallottam, és saját szememmel láttam.

És hogy meggyőzze a bankárt, a báróné elmesélte: kezében voltak a fedőnevekkel aláírt váltók. Felsorolta a neveket, és megnevezte azokat a bankárokat is, akik Bécsben, Frankfurtban és Berlinben leszámították a váltókat. Csak kérjen felvilágosításokat levelezőitől, akkor majd meglátja, hogy nem légből kapott pletykákkal traktálja. Ezenkívül bizonygatta, hogy a társaság a saját számlájára vásárol, azzal az egyetlen céllal, hogy fenntartsa az emelkedést, s ily módon már kétszázmillió úszott el.

Gundermann szokásos konok tekintetével hallgatta, s gondolatban már előkészítette a másnapi haditervet, agya olyan villámgyorsan működött, hogy e néhány pillanat alatt már ki is osztotta a megbízásait, döntött a számokról. Most már bizonyos volt a győzelemben, mert nem kételkedhetett ezeknek az értesüléseknek a valóságában, tudva, milyen piszkos forrásból merítették őket, és felgyülemlett benne a megvetés ez iránt az élvhajhász Saccard iránt, aki olyan ostoba volt, hogy bízott ebben a nőben, és hagyta, hogy elárulja.

Amikor a báróné elhallgatott, a bankár felemelte fejét, és nagy, fénytelen szemével nézett rá:

- Nos, mi közöm nekem mindahhoz, amit maga elmesélt?

Olyan közömbösnek és nyugodtnak látszott, hogy a báróné elképedt:

- De hát úgy gondolom, hogy ha besszre játszik, maga...

- Én! No de honnan veszi, hogy én besszre játszom? Én sohasem megyek a Tőzsdére, én nem veszek részt a spekulációkban... Ez az egész engem egyáltalán nem érdekel!

Olyan ártatlan hangon beszélt, hogy a megrendült és megrémült báróné végül már hitt volna is neki, ha a bankár hanghordozása nem lett volna kissé naivul csipkelődő. Nyilvánvalóan gúnyolódott vele, csupa megvetés volt ez az aggastyán, akit már semmilyen vágy nem fűtött.

- Nos hát, kedves barátnőm, nagyon drága az időm, és ha nincs valami fontosabb közölnivalója...

Egyszerűen kirúgta a bárónét. Az felháborodott, és dühbe jött:

- Én bíztam magában, én mondtam el elsőnek a híreimet... Ez valóságos csapda... Hiszen megígérte nekem, ha hasznára leszek, maga is azzal fizet, hogy tanácsot ad.

Gundermann felállt és félbeszakította. Sosem nevetett, de most elkacagta magát, annyira mulatságosnak találta, hogy ilyen durván becsapja ezt a fiatal, csinos nőt:

- Tanácsot? Nos, kedvesem, egyáltalán nem tagadom meg magától a tanácsot... Hallgasson rám, ne játsszon, soha többé ne játsszon... Ez árt a szépségének. Ki nem állhatom, ha egy nő tőzsdézik!...

És amikor a báróné magánkívül eltávozott, a bankár két fiával meg vejével bezárkózott, kiosztotta a szerepeket, sürgősen elküldött Jacobyért és a többi tőzsdeügynökért, hogy másnapra előkészítse a döntő csapást. Terve nagyon egyszerű volt: meg kell tenni, amitől eddig óvatossága visszatartotta, egészen addig, amíg nem volt tisztában a Világbank valódi helyzetével: el kell árasztani a piacot hatalmas mennyiségű részvény eladásával, most amikor már tudja, hogy a Világbank minden forrást kimerített, és képtelen tovább fenntartani az árfolyamot. Mint a hadvezér, aki kémei segítségével felderítette az ellenség sebezhető pontját, és most le akar számolni vele, s beveti a harcba milliárdjainak félelmetes tartalékait. A logika diadalmaskodik, mert minden részvény, ami az általa képviselt névérték fölé emelkedik, halálra van ítéelve.

Ugyanezen a napon az ösztönösen veszélyt sejtő Saccard öt óra tájt megjelent Daigremontnál. Lázasan izgalomban volt, érezte, hogy minél gyorsabban döntő csapást kell mérni az esésre játszókra, különben végképp tönkrezúzzák őt. Szédítő terve, hogy összegyűjti a hatszázmillió

frankos verhetetlen hadsereget, és meghódítja a világot, nem hagyta nyugton. Daigremont szokott kedvességével fogadta fényűző palotájában, a drága képek ragyogó pompája közepett, amelyet, a kéthetenkénti tőzsdei elszámolások fedeztek, és amelyet a szerencse első szeszélye elfújhatott, hiszen senki sem tudta, mennyire szilárd ez a kirakatgazdagság. Eddig még nem árulta el a Világbankot, és nem volt hajlandó eladni, kifelé teljes bizalmat mutatott, és kedvtelve játszott a hosszra játszóknak szép szerepét, ami ráadásul tetemes hasznot is hajtott neki. Még a január tizenötödiki sikertelen elszámolás után is szilárd maradt, és mindenkinek kifejtette meggyőződését, hogy még emelkedni fognak a részvények, de ő maga már résen állt, és kész volt, hogy az első fenyegető jelre átáll az ellenség oldalára. Saccard látogatása, szokatlan tettekre készsége, a gigászi terv, hogy felvásárolja az összes részvényeket, őszinte lelkesedéssel töltötte el. Igaz, ez már tébolyító volt, de hát a nagy hadvezérek, a nagy pénzemberek olykor nem egyszerűen szerencsés örültek-e? És Daigremont határozottan megígérte, hogy másnap támogatni fogja a Tőzsdén: már jelentős vásárlási megbízást adott, most beszalad ügynökéhez, Delarocque-hoz, és megemeli, s ezenkívül találkozik a barátaival, egész érdekszövetséget toboroz, és erősítésként beveti. Számításai szerint ez az azonnal felhasználható új hadtest körülbelül százmilliót képvisel. Ez elég is lesz. A ragyogó arcú Saccard, vakon bízva a győzelemben, tüstént felvázolta a haditervet, a legnagyobb hadvezérektől ellesett, hallatlanul merész bekerítő hadmozdulatot: először, mindjárt a nyitás után könnyű csatározással felajzza a besszre játszóknak figyelmét, és bátorítást ad nekik, majd amikor elérik első sikerüket, amikor a kurzus esik, előjön fedezékéből Daigremont-nak és barátainak a nehéztüzérsége, előnyomulnak a váratlan milliók egy mélyedésből, hátba támadják a besszre játszókat, és szétverik őket. Lemészárolják, megsemmisítik az ellenséget. A két férfi diadalittasan, nevetve szorongatta egymás kezét elválás előtt.

Egy órával később, amikor Daigremont öltözni készült, hogy elmegy vacsorázni a városba, másik látogatója érkezett, Sándor báróné személyében. A nő teljesen elvesztette a fejét, és az az ötlete támadt, hogy tanácsot kér tőle. Egy időben úgy hírlett, hogy szeretők, de valójában csak fesztelen pajtási viszony volt köztük. Sokkal ravaszabbak voltak, és sokkal jobban ismerték egymást annál, semhogy megjátsszák a szerelmet, és ezzel becsapják önmagukat. A báróné beszélt kételyeiről, arról a kísérletéről, hogyan próbált meg kicsikarni valamit Gundermannból, a bankár válaszáról, de azt nem vallotta meg, milyen kényszerítő árulásvágy vitte rá a lépésre. Daigremont-nak öröme telt benne, hogy megtáncoltathatja egy kicsit a bárónét, s azt színlelte, hogy ő is megrendült és habozik, és hogy már-már hisz Gundermann-nak: sohasem lehet tudni, hátha Gundermann igazat mondott, amikor azt bizonygatta, hogy nincs a besszre játszóknak közt, hiszen a Tőzsde valóságos rengeteg, áthatolhatatlan sötét erdő, ahol mindenki tapogatózva jár-kelel. És ha ebben a homályban minden ellentmondó ostobaságnak bedől az ember, bizonyosan nyakát szegi.

- Így hát, ne adjak el? - kérdezte a báróné.

- Eladni? Milyen címen? Micsoda badarság! Holnap a helyzet urai leszünk: a Világbank megint háromezer-százra fog emelkedni. Csak tartson ki, bármi történjék is: meg lesz elégedve a záró árfolyammal... Ez minden, amit mondhatok magának.

A báróné elment, és Daigremont most már igazán öltözködni kezdett, amikor a csengő harmadik látogatót jelzett. Azt már nem! Semmi pénzért nem fogadja. De amikor Delarocque névjegyét odanyújtották neki, felkiáltott, hogy azonnal vezessék be. Látva, hogy Delarocque feldúltan áll és hallgat, Daigremont kiküldte komornyikját, és egyedül fejezte be az öltözködést, megkötve fehér nyakkendőjét a nagy tükör előtt.

- Nos, kedves öregem! - mondta Delarocque az egy társaságba járók bizalmaskodásával... Bízom a barátságában, mert a helyzet módfelett kényes... Képzelve el, Jacoby sógorom volt olyan kedves, hogy éppen az imént figyelmeztetett a készülődő döntő csapásra. A holnapi

tőzsdén Gundermann és társai a Világbank felrobbantására készülnek. Egész köteg részvényt dobnak piacra... Jacoby már megkapta a megbízásokat, és sietve felkeresett.

- Az ördög vinné el! - szaladt ki az elsápadt Daigremont száján.

- Maga is megértheti, hogy a várható emelkedésre számítva jelentős vásárlási megbízásaim vannak, vagy tizenötmillió frankra, és bizony könnyen megeshet, hogy még az ingünk is rámegy... Éppen ezért kocsit béreltem, és most benézek minden komoly kliensemhez. Nem valami rendes dolog, de hát a jó szándék vezet...

- Az ördög vinné el! - ismételte Daigremont.

- Nos hát, kedves barátom, szem előtt tartva, hogy fedezet nélkül játszik, azért jöttem, hogy megkérjem, vagy biztosítson fedezetet, vagy vonja vissza megbízásait.

- Visszavonom, visszavonom, kedves barátom!... - kiáltott fel Daigremont. - Nem, nem, dehogyis akarok én ezen a süllyedő hajón maradni, esztelen hősiesség volna... Nem kell venni, adjon el! Majdnem hárommillió értékű részvényem van magánál, adja el, adja el mindet!

És mivel Delarocque már menni készült, sietett a többi klienséhez, megragadta mindkét kezét, és hevesen megszorította:

- Köszönöm magának, sohasem fogom elfelejteni. Adja el, adja el mindet.

Egyedül maradva, visszahívta komornyikját, hogy hozza rendbe a haját meg a szakállát. Nahát, micsoda lecke! Már majdnem lépre ment, mint egy szende kisfiú. Hát ez vár az emberre, ha örülltel lép szövetségre!

Este, a nyolcórái utótőzsdén kitört a pánik. Ezek a tőzsdések abban az időben az Olasz körúton, az Opera-átjáró bejáratánál gyűltek össze. Itt csak a szabadpiac működött, a közvetítők, bizományosok és kétes spekulánsok gyanús tülekedésben kötötték üzleteiket. Rikkancsok loholtak, a lábak között négykézlábra ereszkedett csikkzedők siklottak. Egy egész csürhe vert itt tanyát, makacsul eltorlaszolva a körutat, a sétálók áradata elsodorta, felbolygatta, de újra összeverődött. Ezen az estén a kemény hideget felváltó felhős, esőre hajló, enyhe idő körülbelül kétezer embert csalt ide. A piac nagyon élénk volt, mindenfelől a Világbank részvényeit kínálták, a kurzus rohamosan esett. Hamarosan különféle hírek kezdtek terjengeni, újabb izgalom támadt. Ugyan mi történt hát? Halkan latolgatták, kik lehetnek az eladók, a megbízást adó bizományosról vagy végrehajtó alkuszról következtetve rájuk. Ha egyszer már a nagyok is ráálltak az eladásra, minden bizonnyal valamilyen súlyos dolog fenyeget. Nyolctól tíz óráig tartott a tolongás, minden jó szimatú tőzsdés eladott, sőt még olyanok is voltak, akik a vásárlásról idejében átálltak az eladásra. Lázasan nyugtalanságban mentek lefeküdni, mint a nagy szerencsétlenségek előestéjén.

Másnapra szörnyű lett az idő. Egész éjjel esett, a fagyosan szemerkélő eső eláztatta a várost s az olvadás sárgásan cseppfolyós, szennyes sártengerré változtatta. A Tőzsde már fél egykor zúgott a patakzó esőben. Roppant tömeg menekült az oszlopcsarnok alá és a terembe, mely nemsokára a csepegő esernyőktől hatalmas, sáros pocsolyává változott. A koszos falak sötétén ragyogtak, az üvegtetőn át alig szüremlett be a kétségbeejtően mélabús, rőt fény. A széltebenhosszában terjesztett rossz hírek, a fejeket megzavaró fantasztikus történetek közepett a belépők tekintete azonnal Saccard-t kereste, vizsgálta. Ott állt szokásos helyén, az oszlop mellett, most is a régi diadalmas napok bátor vidámságával és teljes bizakodással nézett körül. Tudomása volt róla, hogy a Világbank az esti utótőzsdén száz frankkal esett, szörnyű veszedelmet szimatolt, a besszesek bőszt ostromát várta, de úgy hitte, haditerve kitűnő: Daigremont bekerítő mozdulatának, a friss milliók váratlanul bevetett seregének mindent le kell tarolnia, és ismét biztosítania kell neki a győzelmet. Ő maga már teljesen kimerítette

pénzforrásait, a Világbank kasszája üresen kongott, még a centime-okat is kikaparta, de mégsem keseredett el, Mazaud-tól halasztást kapott, annyira meggyőzte az ügynököt azzal, hogy elmesélte neki a Daigremont-féle érdekszövetség támogatását, hogy Mazaud fedezetlenül több milliós megbízást vállalt el. Összebeszéltek, hogy nyitás után nem nagyon engedik lanyhulni az árfolyamot, feltornásszák, s amíg a tartalékseregére várnak, gerillaháborút folytatnak. Olyan nagy volt az izgalom, hogy Massias és Sabatani, minthogy most már mindenki igazi helyzetükről mesélt, lemondott a hasztalan ravaszdiságról, és nyíltan tárgyalt Saccard-ral, majd elrobogott legújabb utasításaival az oszlopcsarnok alatt álló Nathansohn-hoz, illetve a még a tőzsdeügynökök szobájában tartózkodó Mazaud-hoz.

Egy óra előtt tíz perccel megérkezett Moser, májbántalmas, álmatlan éjszakájától sápadtan, s megjegyezte Pillerault-nak, hogy ma mindenki sárga és beteges, Pillerault-t azonban a fenyegető szerencsétlenségek mindig a kóbor lovag hencegésére bírták, s így most felkacagott:

- De, kedves barátom, csak magát kínozza a kólika. Mindenki nagyon vidám. Úgy elverjük magukon a port, hogy megemlegetik.

Az igazság az volt, hogy a rőt fényben játszó teremben, az általános szorongás közepett mindenki mogorvának látszott, s ez főleg azon érződött, hogy a zsvaj nem volt olyan harsogó, mint általában. Most nem a nagy árfolyamemelkedések napjainak mindenfelé kiáradó hódító tülekedése, hadonászása, dagálydübörgése uralkodott a Tőzsdén. Most nem szaladgáltak, nem kiáltoztak, suttogva sompolyogtak, mintha beteg lenne a ház ura. Noha most is nagy tömeg gyűlt össze, és nagy volt a tolongás, csak ideges morajlás szállt fel, egymás fülébe sűgött siralmas hírek, félénk sugdolózások hallatszottak. Sokan halálsápadtan hallgattak, s görcsbe rándult arccal, merev szemmel, kérdően tekingettek a többiekre.

- Salmon, maga megkukult? - kérdezte Pillerault kihívóan csipkelődve.

- Meghiszem azt! - dörmögte Moser. - Ő is olyan, mint a többi: szava sincs a félelemtől.

Úgy is volt: ezen a napon mindenki mélységes, néma várakozásba merült, Salmon hallgatása senkit sem izgatott.

Hanem különösen Saccard körül gyűlt össze a bizonytalanságban gyötrődő, biztatásra, jó szóra váró ügyfelek serege. Később döbrentek csak rá, hogy sem Daigremont, sem Huret képviselő nem jelent meg, ez utóbbit bizonyára értesítették, s ismét hűségese kutyaként settenkedett Rougon körül. Kolb egy csoport bankár között úgy tett, mintha valamilyen nagy arbitrázs üzlet kötné le figyelmét. De Bohain márki, megvetve a szerencse forgandóságát, nyugodtan sétált fel s alá sápadt kis főúri fejével, bizonyos volt benne, hogy mindenképpen nyerni fog, mert Jacobynak azt a megbízást adta, hogy ugyanannyi Világbankot vegyen, mint amennyinek eladásával Mazaud-t bízta meg. Saccard pedig különösen nyájjasnak mutatkozott az őt ostromló hiszékenyek és naivak tömegéhez, buzdította Sédille-t meg Maugendre-t, akik reszkető ajakkal, nedves, esdeklő szemmel vártak diadalt ígérő biztatására. Jól megszorította a kezüket, ezzel éreztetve, hogy teljesen bizonyos a győzelem. Majd megjátszva a mindig szerencsés, semmitől sem féltő embert, egy apróság miatt siránkozott.

- Roppant nagy bajban vagyok. Ebben a szörnyű hidegben kinn felejtettek egy kaméliát az udvaromon, és most odavész.

Ezt aztán széltében-hosszában mesélni kezdték, mindenki a virágot siratta. Legény a talpán ez a Saccard! Szenvtelenül magabiztos, mindig mosolyog, bár lehet, hogy ez csak álarc, amelyet a bárki mást lesújtó szörnyű gond akasztott rá!

- Az ebadta! Hát nem fenséges?! - suttogta Jantrou a visszatérő Massias fülébe.

Saccard éppen Jantrou-t hívta, mert a döntő pillanatban eszébe jutott az a délután, amikor a szerkesztővel megpillantotta Sándor bárónét a Brongniart utcában várakozó hintájában. Vajon itt van-e megint a kocsi, ezen a válságos napon? Vajon a bakon feszítő kocsis most is szoborszerűen mozdulatlan a zuhogó esőben, mialatt a báróné a leeresztett ablak mögött várja a kurzust?

- Minden bizonnyal itt van - felelte halkán Jantrou. - És szívvel-lélekkel kitart maga mellett, elszánta magát, hogy tapodtat sem hátrál... Mindnyájan itt vagyunk, és szilárdan helytállunk.

Saccard-t boldoggá tette ez a hűség, noha nem bízott sem a hölgy, sem a többiek önzetlenségében. Különbözőn lázas elvakultsága akkora volt, hogy még mindig azt hitte, diadalra vezeti a mögötte felsorakozó részvényes sereget, ezt a kicsinyekből és nagyokból toborzott, kitartóan hívó, bizakodó hadat, amelyben ugyanaz a buzgó lendület fűtötte a szépasszonyokat és a szolgáológányokat.

Végre megkondult a harang, mintha félreverték volna az ijedten hullámzó fejtenger felett. És Mazaud, miután megbízásokat adott Florynak, sürgősen visszajött a „kreclihez”, a fiatal tisztviselő pedig a távirdába rohant, nagyon izgult saját helyzete miatt: bizonyos idő óta ugyanis vesztett, mert makacsul a Világbankhoz kötötte sorsát, s ezen a napon döntő üzletbe fogott, miután az ügynökségen egy ajtó mögül kihallgatta a Daigremont-féle beavatkozás tervét. A „krecli” különben éppen olyan izgatott volt, mint a terem, az ügynökök a legutóbbi elszámolás óta nagyon is érezték, hogy inog a talaj alattuk, mert a tünetek olyan súlyosak voltak, hogy riadalmat keltettek ezekben a tapasztalt emberekben. Imitt-amott máris beomlások keletkeztek, a kimerült, túlterhelt piac mindenütt repedezett. Vajon most is olyan borzasztó szerencsétlenség következik be, mint amilyen minden tíz-tizenöt évben megesik, olyan halálos spekulációs válság, amely megtizedeli a heves lázban égő Tőzsdét, pusztító villámként söpör végig rajta? A járadékpiacon, a készpénzpiacon mintha a tőzsdések torkán akadt volna a szó, s egyre nagyobb lett a tülekedés, felettük a kezükben tollat tartva várakozó árfolyamjegyzők magas fekete árnyaival. És Mazaud, kezével a piros bársony korlátot szorongatva, azonnal észrevette a kör alakú mélyedés másik oldaláról öblös hangján kiáltozó Jacobyt.

- Világbankot adok... Kétezer-nyolcszázzal adok. Világbankot...

Ez volt az előző esti utótőzsde záró árfolyama, és hogy azonnal véget vessen az áresésnek, Mazaud okosnak vélte, ha vásárol ezen a kurzuson. Minden más hangot elnyomva szállt fel éles kiáltása:

- Kétezer-nyolcszázzal veszek... Jöhet háromszáz Világbank!

Ezzel ki is alakult az első árfolyam. De tartani nem tudta. Mindenfelől tódult a kínálat. Egy félórán át kétségbeesetten küzdött, de csak fékezni tudta a zuhanást. Meglepetten tapasztalta, hogy már a szabadpiac sem támogatja. Mit csinál hát Nathansohn, miért késlekedik vételi megbízásaival? Csak később tudta meg, hogy ez utóbbi milyen ügyes taktikával élt: miközben Saccard nevében vásárolt, saját számlájára eladott, mert finom szimatával rájött, mi is a helyzet. Massias, aki maga is nagy kockázatokat vállalt vásárlásaival, lihegve szaladt hozzá, és elmesélte a szabadpiaci vereséget, úgyhogy Mazaud elvesztette a fejét, elpufogtatta utolsó töltényeit, egyszerre vetve be a megbízásokat, amelyeket az erősítések vártában csak fokozatosan kellett volna bevetnie. Ezzel kissé feltornászta a kurzust: kétezer-ötszázról ismét kétezer-hatszázötvenre ugrott a viharos napok megkerült kilengéseivel, és egy pillanatra még roppant remény derítette Mazaud-t, Saccard-t, mindazokat, akik be voltak avatva a haditervbe. Ha már most elkezdődik az emelkedés, győzelemmel végződik a nap, úgy üt be a diadal, mint a mennykő, tartalékcsapatok tűnnek fel a besszesek szárnyán, és vereségüket szörnyű megfutamodássá fokozzák. Mélységes öröm töltötte el őket, Sédille és Maugendre szívesen

kezet csókolta volna Saccard-nak, Kolb is közelebb lépett, Jantrou meg kiszaladt, hogy megvigye a jó hírt Sándor bárónénak. Látták, hogy ragyog a kis Flory arca, amikor mindenütt Sabatanit keresi, most ugyanis ő szolgált közvetítőül neki, és újabb vételi megbízást akart átadni.

De éppen kettőt ütött az óra, és Mazaud ismét nehéz helyzetbe került, mert neki kellett elviselnie a roham roppant erőfeszítését. Egyre jobban csodálkozott, hogy a tartalékcsoportok késlekednek hadba lépni. Pedig már a legfőbb ideje lenne. Vajon mire várnak, hogy kimentés tarthatatlan, szorongatott helyzetéből? Noha szakmai gögje szenttelen arcot parancsolt rá, érezte, mint hül ki az arca, s félt, hogy elsápad. A dörgő Jacoby tovább ostromolta a folyamatosan felkínált részvénykötegekkel, de már nem fogadta ajánlatait. S most már nem őt nézte, tekintete Delarocque felé fordult, Daigremont ügynöke felé, mert nem értette hallgatását. A rőt szakállú, az előző esti dáridótól meg mindig boldogan mosolygó, pohos és zömök férfi érthetetlenül tétlen maradt. Mikor veszi át már ezt a felkínált sok részvényköteget, hogy mindent megmentsen vételi megbízásaival, amelyekkel bizonyára tele vannak a kezében tartott kötvények?

Egyszerre csak Delarocque is porondra lépett, enyhén rekedt torokhangjával:

- Világbankot adok... Világbankot adok...

És néhány perc alatt több millió értékűt kínált fel. Mások rátromfoltak, s a kurzus vészjósloán zuhant.

- Kétezer-négyszázzal adok... Kétezer-háromszázzal adok... Mennyit? Ötszázat, hatszázat... Jöhet!

Mit beszél? Mi történik? Csak nem új ellenséges sereg tűnik fel a szomszéd erdő szélén a várt segítség helyett? Akárcsak Waterlooánál: Grouchy nem érkezett meg, és árulás tetőzte be a vereséget. A futólépésben odavonuló eladók friss és nagy csapata szörnyű pánikot váltott ki.

Ebben a másodpercben Mazaud a halál legyintését érezte arcán. Szerfelett nagy összegekre adott halasztást Saccard-nak, s most határozott meggyőződése lett, hogy az összeomló Világbank őt is magával rántja. Hanem azért keskeny bajszú, csinos barna arca semmilyen zavart sem árult el. Még mindig vásárolt, amíg csak ki nem merítette a kapott megbízásokat, és fiatal kakashangja olyan élesen csengett, mint a siker napjaiban. És vele szemben ellenfelei, az üvöltöző Jacoby, a gutaütés környékezte Delarocque, noha közömbösséget színlelt, mégis több izgalmat árultak el, mert látták, hogy Mazaud most már nagy bajban van, s vajon tud-e fizetni, ha csődbe jut? Kezük görcsösen szorongatta a korlát bársonyát, hangjuk tovább sipított, de már csak gépiesen, a mesterség tehetetlenségi nyomatóka révén, mialatt merev tekintetükben a pénz tragédiájának riadt szorongása fénylett.

Ekkor, az utolsó félórában, bekövetkezett az összeomlás, az egyre súlyosbodó összeomlás, és fejvesztett vágatásra bírta a tömeget. A túlzott bizalmat, a vak odaadást a félelem visszahatása váltotta fel, valamennyien rohantak eladni, amíg nem késő. Az eladási megbízások jégesője verte a „kreclit”, kötvények zápora zúdult le, s a minden meggondolás nélkül piacra dobott papírok hatalmas kötegei még siettették az esést, egészen a legszörnyűbb zuhanásig. Az egyre eső kurzus ezerötszázra, ezerkétszázra, kilencszázra zuhant. Már nem volt többé vásárló, a csupasz csatamezőn mindenütt hullák hevertek. A császárkabátok sötét nyüzgése felett a három árfolyamjegyző elhunytakat lajstromozó gyászírnoknak rémlett. A termen végigvonuló pusztító zivatar különös hatásaképpen elült a hadonászás, elhalt a zshivaj, mint valamilyen nagy tömegszerencsétlenség döbbenetében. Rémitő csend nehezedett a teremre, midőn a zárást jelző harangszó után köztudomású lett a nyolcszázharminc frankos záró árfolyam. Az üvegtetőn, amelyen át most csak zavaros alkonyi fény szűrődött be, még mindig kopogott az eső. A csepegő esernyők és a topogó tömeg lába alatt pocsolyává változott a

terem, s a dúlt istálló szennyes talaján mindenféle széttépett papír hevert, miközben a „krecliben” ott tarkállott a teli marokkal szórt zöld, piros, kék, sárga kötjegyek sokasága, mert ezen a napon olyan bőségesen dobálták le őket, hogy a széles medence kiáradt.

Mazaud visszatért a tőzsdeügynökök helyiségébe, Jacobyval és Delarocque-kal együtt. Odament a pulthoz, s minthogy égető szomjúság kínozza, ivott egy pohár sört, nézte a hatalmas termet, a ruhatárat, középen a hosszú asztallal, körülötte a hatvan ügynök karosszékével, a piros bársony tapétát, az egész hétköznapi, kopott fényűzést, ami egy nagy pályaudvar első osztályú várótermére emlékeztetett. Az olyan ember meglepett tekintetével bámulta, aki még sohasem látott ilyet, majd, amint egyetlen szó nélkül távozni készült, a szokásos módon kezet szorított Jacobyval, és Delarocque-kal, de mindennapi udvariaskodásuk ellenére mindhárman elsápadtak. Florynak már korábban meghagyta, hogy várja meg a kapuban, és valóban ott is találta Gustave társaságában, aki egy héttel azelőtt végleg otthagya az ügynökséget, és most egyszerűen csak a kíváncsiság hozta vissza, vígan mosolygott, élte világát, nem törődött vele, hogy másnap apja ki tudja-e még fizetni adósságait, miközben a sápadt Flory ostobán vihogva, megpróbált csevegni, holott mintegy százezer frank szörnyű veszteséget szenvedett, és sejtelve sem volt, honnan kaparja elő az első garast. Mazaud és tisztviselője eltűnt a záporban.

A teremben a pánik különösen Saccard körül tombolt, itt pusztított legjobban a háború. Az első pillanatban nem értette, mi történik, s a veszedelemmel szembeszállva látta a megfutamodást. Miféle zsvivajgás ez? Hát nem Daigremont felmentő serege közeleg? Majd, amikor hallotta, hogy lezuhant a részvény, bár nem tudta megmagyarázni a szerencsétlenség okát, kihúzta magát, hogy talpon állva sújtsa a halál. Fagyos leheletet érzett elszállni a feje felé, úgy érezte, bekövetkezett a jóvátehetetlen, örökre maga alá temeti a vereség. De az alantas pénzféltés, az elszalasztott élvezeteket sirató keserűség semmilyen szerepet sem játszott fájalmában: csak az sújtotta le, hogy a legyőzöttek megaláztatása lesz a része, hogy Gundermann ragyogó, végleges diadala ismét megszilárdítja az aranykirály mindenhatóságát. E pillanatban csakugyan fenséges volt, a kis ember minden erejével szembeszegült a végzettel, szeme sem rebbent, konokul állta a sarat, magányosan, a körötte magasra csapó kétségbeesés és harag hullámaival dacolva. Az egész terem forrongott, s oszlopa felé hömpölygött, összeszorultak az öklök, sziszegő szájak szidták, de ő akaratlanul még mindig mosolygott, s mosolyát akár kihívásnak is vehették.

Saccard a szeme előtt lebegő ködben először a halálsápadt Maugendre-t pillantotta meg, Chave kapitány karonfogva vezette el, s egyre ismételte neki, hogy ő megmondta előre. A kicsiben játszó ember kárörömmel látta, hogy a nagy spekulánsok kitörték a nyakukat. Aztán Sédille jött hozzá, reszkető kézszorításra, arca görcsökben vonaglott, és olyan eszeveszettnek látszott, mint a vagyombukott kereskedőé, de a csupaszív ember érezte, hogy azért nem haragszik rá. De Bohain márki már az első megrázkódtatásra a besszesek diadalmas seregéhez pártolt, s azt mesélte a szintén óvatosan félrehúzódó Kolbnak, milyen kellemetlen kétségekkel töltötte el őt Saccard a legutolsó közgyűlés óta. A kétségbeesett Jantrou újra kirohant, hogy lábát nyakába szedve közölje a legújabb árfolyamot Sándor bárónéval, aki bizonyára most is idegrohamot kap hintájában, mint általában a nagy veszteségek hírére.

S a még mindig néma és titokzatos Salmon előtt ismét megjelent a besszre játszó Moser s a hosszra spekuláló Pillerault, ez utóbbi tönkremenetele ellenére is büszke és kihívó képet vágott, míg a másik a távolban fenyegető nyugtalansággal rontotta el örömét, noha egész vagyont nyert.

- Meglátja, tavasszal kitör a háború Németországgal. Nem sok jót ígér ez az egész, és Bismarck lesben áll.

- Ugyan, hagyjon békén! Megint azt a hibát követtem el, hogy nagyon óvatos voltam... Annyi baj legyen, majd újrakezdem, és minden megy, mint a karikacsapás.

Mindeddig Saccard szilárdnak mutatkozott. Csak éppen az töltötte el kellemetlen érzéssel, hogy a háta mögött meghallotta Fayeux nevét, a vendôme-i járadékszedőét, aki egy csomó kis részvényest hajtott fel neki, s most a kisemberek óriási tömegére, a nyomorult tőkések seregére gondolt, akiket az összeomló Világbank maga alá temet. Hirtelen azonban, amikor megpillantotta a halálra vált Dejoie-t, rossz érzése a tetőpontra hágott, hiszen jól ismerte ezt a szegény ördögöt, ő testesítette meg a sok siralmas tönkrement kisembert. Ugyanakkor lidéres fényben felrémlt előtte De Beauvilliers grófnének és leányának sápadt, elgyötört arca, amint könnyben úszó, nagy szemével kétségbeesetten tekint rá. És e percben Saccard, ez a kalóz, akinek szíve húszévi zsványságtól volt kérges, Saccard, aki büszke volt rá, hogy még sohasem érezte rogyadozni lábát, még sohasem kellett leülnie az oszlop melletti padra, elernyed, és kénytelen volt egy pillanatra lerogyni rá. Még mindig tovább tülekedtek körülötte, már-már agyonnyomták. Levegőért kapkodva felemelte fejét, s azonnal talpra szökött, amikor felismerte a magasban, a távirda karzatán, a terembe hajoló Méchainnét, aki terebélyes testével ott terpeszkedett a csatatér felett. Ócska fekete bőrtáskája mellette hevert a kőkorlátan. Arra várt, hogy elértéktelenedett részvénnel tömje meg, s úgy leste a holtakat, mint a seregeket egészen a végső vérontás napjáig követő falánk holló.

Erre Saccard szilárd léptekkel távozott. Végtelen űrt érzett magában. De akaratának roppant megfeszítésével mégis délcegen haladt. Mintha csupán érzékei tompultak volna el, nem érezte maga alatt a földet, azt hitte, vastag gyapjuszőnyegen lépdel. Hasonlóképpen szemét is ködpára borította, fülében tompa zsvaj zúgott. Amikor kilépett a Tőzsdéről, és lefelé haladt a feljárón, már nem ismert rá az emberekre, csak lebegő kísértetek vették körül, homályos foltokat látott, elhaló hangokat hallott. Nem Busch ment erre vigyorgó képpel? Mintha megállt volna egy pillanatra beszélgetni a rendkívül jókedvű Nathansohnnal, akinek hangja csak messziről szállt felé... Sabatani és Massias nem kísérte el az általános megrökönyődésben? Még látni vélte, hogy sűrű csoport fogja körül, talán megint Sédille és Maugendre, meg egy csomó elmosódó, egymásba vesző alak. És amint távozni készült, hogy beleveessen az esőbe, a Párizst elborító cseppfolyós sárba, még egy utolsó hőstettel akarta megmutatni teljes hidegvérét, s éles hangon megismételte ez előtt az egész kísértetvilág előtt:

- Jaj, de bosszant: az udvaromon felejtett kamélia most bizonyára megfagyott!

Caroline asszony még aznap este rémulten táviratozott fivérének, aki úgy tervezte, hogy még egy hétig Rómában időzik. Három nap múlva Hamelin sietve megérkezett Párizsba, hogy szembenézzon a veszedelemmel.

Saccard és a mérnök között, ugyanabban a tervezőszobában lezajlott kimagyarázkodás, ahol valamikor olyan lelkesen vitatkoztak, és belefogtak a vállalkozásba, nagyon viharos volt. Ez alatt a három nap alatt az összeomlás még súlyosbodott a Tőzsdén, a Világbank részvényei lassanként névérték alá, négyszázharminc frankra zuhantak le, és az esés még egyre tartott. Az épület óráról órára jobban recsegett-ropogott.

Caroline asszony némán hallgatta a vitát, nem akart beavatkozni. Kínzó lelkiismeret-furdalást érzett, bűnrészességgel vádolta magát, hiszen megígérte, hogy örködni fog, és mégis hagyta, hogy ide jusson minden. Igaz, ő eladta a részvényeit, hogy csökkentse az emelkedést, de ahelyett, hogy megelégedett ezzel, valami más eszközt kellett volna kieszelnie, figyelmeztetni az embereket, egyszóval, cselekednie. Imádta fivérét, és most vérzett a szíve, hogy nagy munkálatai alapjaikban megrendültek, rossz hírbe keveredik, és egész élete munkája kockán forog. Annál inkább szenvedett, mert úgy vélte, nincs joga elítélni Saccard-t, hiszen szerette, az övé lett, titkos kötelékek fűzik hozzá, amelyeket most még szégyenletesebbeknek érzett. Most a két férfi között vergődött. Azon az estén, amikor beütött a katasztrófa, rátámadt Saccard-ra, haragos ösztönösrohamában mindent kitálalt neki, ami felgyülemlett lelkében, minden szemrehányást, minden kétséget. Aztán, amikor látta, hogy konokul mosolyog, s még mindig nem tört meg, arra gondolt, milyen erőre van szüksége, hogy megálljon a lábán, és megértette: ha eddig olyan elnéző volt vele szemben, többé nincs joga összetörni, megadni neki a kegyelemdőfést, amikor már amúgy is a földön hever. Így hát a hallgatásba menekült, csak tekintetével fejezte ki rosszaságát, s csak mint szemtanú volt jelen.

A mindig, mindenben, ami nem vonatkozott munkájára, békeszerető és közömbös Hamelin ezúttal kikelt magából. Roppant dühösen támadta a játékot, mondván, hogy a Világbank az esztelen játékszenvedély, a teljes téboly áldozata. Természetesen ő nem tartozik azok közé, akik azt állítják: egy bank tétlenül tűrheti, hogy részvényei essenek, mint például egy vasúttársaság: a vasúttársaságnak óriási anyagi javai vannak, amelyek mindenképpen hoznak hasznot; ezzel szemben a bank igazi anyagi javait a hitel nyújtja, és amint ez a hitel meginog, a bank a tönk szélén áll. De persze mértéktartás kérdése minden. Ha szükséges, sőt ésszerű volt fenntartani a kétezer frankos kurzust, esztelenség és merő vétek, hogy felverték, és arra törekedtek, hogy háromezerre és még magasabbra szökjön. Ahogy megérkezett Hamelin, mindjárt az igazságot, a teljes igazságot akarta tudni. Most már nem hagyja, hogy becsapják, nem engedi bejelenteni, mint ahogyan a közgyűlésen az ő jelenlétében történt, hogy a társaság egyetlen részvényét sem tartja fenn magának. A könyvek itt voltak előtte, könnyen rájött a csalásokra. Így például, ami Sabatani számláját illeti, ő nagyon jól tudja, hogy ez csak fedőnév, amellyel a társaság ügyleteit álcázták. És a könyvelésben hónapról hónapra láthatta, hogy az utóbbi két év alatt egyre lázasabban játszott Saccard: először bátortalan volt, óvatosan vásárolt, majd elkapta a hév, és mind jelentősebb vásárlásokba bonyolódott, míg végül elérkezett a hatalmas mennyiségű huszonhétezer részvényig, ami majdnem negyvennyolcmillióba került. De hiszen ez örülség, az emberek cinikus félrevezetése, ekkora forgalom holmi Sabatani számláján! És ez a Sabatani nem az egyetlen: a többi stróman - bankalkalmazottak, sőt igazgatósági tagok - vásárlásai, amelyeket a halasztási ügyletek számlájára írtak, szintén meghaladják a húszezer részvényt, s majdnem ugyanannyit, körülbelül negyvennyolcmillió frankot képviselnek. És ezek még mindig csak a prompt üzletek, ezekhez még hozzá kell

számítani a határidős ügyleteket amelyeket az utolsó januári elszámolás idején kötöttek: több mint húszezer részvény, hatvanhét és fél millió összegben, amit a Világbanknak át kell vennie, a lyoni tőzsdén vett huszonnégymillió értékű tízezer részvényről nem is beszélve. Így végeredményben a társaság a kibocsátott részvények majdnem negyedét visszatartotta és kétszázmilliós, hatalmas összeget fizetett ki értük. És ez volt az a szakadék, amely elnyelte a bankot.

Hamelin szemébe a fájdalom és a düh könnyei szöktek. Hiszen éppen most rakta le szerencsésen Rómában a nagy katolikus bank, a Szent Sír Állampénztár alapjait, amely bank segítségével a pápa a reá váró üldöztetés napjaiban fejedelmi módon ülhetne a szent helyek legendás dicsőségében ragyogó jeruzsálemi trónra. Ennek a banknak az lett volna a rendeltetése, hogy megkímélje az új palesztinai királyságot a politikai zavaroktól, azzal, hogy költségvetését, az ország természeti kincseinek szavatossága mellett, egész sor részvénykibocsátásra alapozza, s a papírokat a világ összes keresztényei egymás kezéből kapkodnák. És egyetlen pillanat alatt minden összeomlott az ostoba játékörület miatt! Amikor elutazott, ragyogó mérleget hagyott itt, valósággal lapátolni lehetett a milliókat, a társaság olyan gyorsan szárnyalt fel, hogy sikerei csodájára járt az egész világ. Azóta még egy hónap sem telt el, ő visszajött, és mit talált itt? A milliók elúsztak, a bank a föld porában hever, és helyén sötét lyuk tátong, mint a tűzvész után. Megdöbbenése nőttön-nőtt, dühösen követelt magyarázatot Saccard-tól, meg akarta tudni, milyen titokzatos erő kényszerítette ezt az embert, hogy aláássa a hatalmas épületet, amelyet ő maga épített fel, hogyan rombolta le téglánként az egyik oldalon, amikor állítólag, a másik oldalát betetőzte.

Saccard határozottan, minden harag nélkül válaszolt. Az izgalom és a megsemmisülés első órái után hamar visszanyerte lélekjelenlétét, megint talpon volt, és rendületlenül remélt. Az árulások egész sora szörnyűvé tette a szerencsétlenséget, de még semmi sincsen veszve, még mindent helyreállíthat. És talán a Világbank gyors és nagy felvirágzását nem azokkal az eszközökkel érte el, amelyeket szemére hánytak: a szindikátus megalapítása, a tőke fokozatos emelése, az előző üzletév elsietett mérlege, a részvények visszatartása, később pedig a megfontolatlan, tömeges vásárlások? Mindez egységes egész volt. Aki sikerre pályázik, vállalja a vele járó kockázatot is. Ha a kazánt túlfűtik, bizony fel is robbanhat. Mellesleg ő semmiféle hibát nem vállal magára, azt tette, amit minden bankigazgató, csak éppen talpraesettebben és lendületesebben. Nem tágitott zseniális, szédítő tervétől, hogy felvásárolja az összes részvényt, és tönkreteszti Gundermann-t. Csak az a baj, hogy nem futotta a pénzéből. Most aztán kezdheti előlről. A következő hétfőre tűzték ki a rendkívüli közgyűlést, teljesen bízik részvényeseiben, rábírja őket a szükséges áldozatokra, egyetlen szavába kerül, s egész vagyontuk rendelkezésére bocsátják. Addig majd csak eléldéglnek azokkal a kis összegekkel, amelyeket a többi hitelintézet, a többi nagy bank minden reggel rendelkezésükre bocsát halaszthatatlan, napi szükségleteikre, mert félnek a Világbank túlságosan gyors felborulásától, amely őket is magával ránthatja. A válság elmúlik, minden rendbe jön, és újra felragyog.

- No de nem gondolja - vetette ellen Hamelin, aki némiképp már megnyugodott ettől a sugárzó önbizalomtól -, nem gondolja, hogy a segítség mögött, amelyet vetélytársaink nyújtanak, bizonyos taktika rejtőzik, az a szándék, hogy először fedezékbe húzódjanak, aztán pedig elodázva bukásunkat, minél mélyebbre taszítsanak bennünket?... Az izgat a legjobban, hogy ebben a dologban Gundermann is benne van.

És valóban, Gundermann az elsők között ajánlotta fel szolgálatait, hogy a Világbank elkerülhesse az azonnali csődbejelentést. Ezt ennek az úrnak rendkívüli gyakorlati érzéke magyarázta: az az ember hordja a legtöbb vizet, aki kénytelen volt felgyújtani szomszédja házát, nehogy a tűz elharapóddzék az egész negyedben. Fölötte állt a bosszúvágynak, egyetlen dicső törekvése az, hogy ő legyen a világ legtekintélyesebb, leggazdagabb, legélesebb szemű

pénzkereskedője, neki sikerült minden felesleges szenvedélyt feláldoznia vagyona állandó gyarapításának oltárán.

Saccard türelmetlenül legyintett: a győztes körültekintésének és eszének bizonyosága felbőszítette:

- Ó, Gundermann!... Nagylelkűnek tettei magát, azt hiszi, hogy nemeslelkűségével tört döfhet belém.

A beálló csendet az eddig meg sem szólaló Caroline asszony törte meg:

- Barátom, hagytam a bátyámat, mondja meg magának, amit kötelességének érzett megmondani jogos fájdalmában, miután megtudta ezt a sok siralmas dolgot... Azonban, ami minket illet, úgy gondolom, a mi helyzetünk világos, nem igaz? Lehetetlennek tartom, hogy ő is szégyenbe keveredjék, ha az ügy csakugyan rosszra fordul. Maga tudja, milyen kurzuson adtam el, senki sem mondhatja, hogy ő is az emelkedést hajszolta, hogy nagyobb hasznot húzzon a papírokból. Különbösen is, ha bekövetkezik a katasztrófa, tudjuk, mit kell tennünk... Megvallom, én egyáltalán nem osztom a maga makacs reményeit. Persze, magának igaza van, az utolsó percig harcolni kell, és abban bizonyos lehet, hogy nem az én bátyám fogja kedvét szegni.

Nagyon megindult volt, ismét türelemmel tekintett erre a konokul élni akaró emberre, de mégsem kívánta kimutatni a gyengeségét, mert többé már nem hunyhatott szemet a gyűlöletes munka felett, amit végzett, s amit még mindig bizonyára végezne, aggálytalan, szenvedélyes, rabló, kalóz természetével.

- Természetesen - jelentette ki Hamelin is a maga részéről, fáradtan és ereje fogytán - nem fogom megbénítani, amikor azért küzd, hogy mindnyájunkat megmenten. Számíthat rám, ha tudok valamiben segíteni.

Saccard e végső órában, a legszörnyűbb veszedelmek előtt ismét megnyugtatta és újra visszahódította őket, és ezzel az ígéretes és rejtelmes kijelentéssel búcsúzott:

- Csak aludjanak nyugodtan... Még nem mondhatok semmit, de teljesen bizonyos vagyok benne, hogy mindent rendbe hozok a jövő hét végére.

Ezt a mondatot ismételte minden magyarázat nélkül a cég minden barátjának, mindazoknak az ügyfeleknek, akik megrémülten, szörnyülködve jöttek tanácsot kérni tőle. Három napon át tartott a felvonulás London utcai dolgozósobájában. Egymás után jelentkezett a Beauvilliers család, a Maugendre család, Sédille, Dejoie. Nagyon nyugodtan, mondhatni katonásan fogadta őket, lelkes szavakkal adta vissza a bátorságot a szívükbe, és amikor arról beszéltek, hogy eladják a részvényeket, veszteséggel bonyolítanak, megharagudott rájuk, kiabált, ne csináljanak ilyen butaságot, becsületszavára fogadta, hogy ismét feltornássza az árfolyamot kétezer, sőt háromezer frankra. Az elkövetett hibák ellenére valamennyien megőrizték vak bizalmukat: ha továbbra is hisznek benne, ha még mindig szabadon lophatja őket, mindent eligazít, s végül mindnyájukat meggazdagítja, amint arra megesküdt. Ha hétfőig semmilyen baleset sem történik, ha időt hagynak neki, hogy összehívja a rendkívüli közgyűlést, senki sem kételkedhetne benne, hogy a Világbank épen, egészségesen kerül ki a romok alól.

Saccard fivérére, Rougonra gondolt, ez volt az a mindenható segítség, amire célzott, de amit nem akart bővebben kifejteni. Amikor ugyanis szemtől szembe állt az áruló Daigremont-nal, és keserű szemrehányásokkal illette, ez éppen csak ennyit válaszolt: „De, drága barátom, nem én hagytam cserben, hanem a bátyja!” Természetesen Daigremont joggal járt el így: csak azzal a feltétellel fogott a vállalkozásba, ha Rougon is benne van, a leghatározottabban megígérték neki a miniszter részvételét, nincs hát benne semmi meglepő, hogy visszavonul, ha egyszer a miniszter nemhogy benne lenne, hanem ellenkezőleg, hadban áll a Világbankkal

és igazgatójával. Erre az évrre nem volt mit válaszolni. Saccard megrendülten érezte, milyen roppant nagy hibát követett el, amidőn összeveszett a testvérével, holott csak ő vehetné védelmébe, tehetné olyan sebezhetetlenné, hogy senki sem merné rámérni az utolsó csapást, ha tudja, hogy a nagy ember mögötte áll. S büszkesége akkor szenvedett talán a legjobban, amikor rászánta magát, és megkérte Huret képviselőt: lépjen közbe érdekében. Mellesleg továbbra is fenyegető magatartást tanúsított, még mindig nem volt hajlandó eltűnni, jogos követelésként kérte Rougon segítségét, hiszen a miniszternek nagyobb érdeke a botrány elkerülése, mint neki. Másnap, amikor Huret ígért látogatására várt, csupán pár soros levelet kapott, amelyben homályos fogalmazással az állt, hogy ne türelmetlenkedjék, és kedvező megoldásra számíthat, ha később a körülmények megengedik. Ezzel meg is elégedett, mert semlegességi ígéretnek fogta fel.

Az igazság azonban az volt: Rougon éppen most határozta el, hogy a legerélyesebben végez a családnak ezzel az elüszkösödött tagjával, aki évek óta zaklatja, aki miatt örökké reszketnie kell valamilyen piszkos elcsúszástól, úgyhogy most már inkább a leggyökeresebb megoldást választja. Ha bekövetkezik a szerencsétlenség, hagyni fogja, hadd menjen minden a maga útján. Ha már egyszer semmiképp sem tudja Saccard-t kivándorlásra bírni, nem az a leg-egyszerűbb, ha kényszeríti, hogy saját jószántából hagyja el hazáját, úgyhogy valamilyen kiadós ítélet után szökéshez segíti? Egy hirtelen botrány, egy nagy tisztogatás, és mindenek vége. Mellesleg a miniszter helyzete kényessé vált, mióta egy örökre emlékezetes ékesszólási rohamában bejelentette a törvényhozásnak: Franciaország sohasem hagyja, hogy Olaszország megkaparintsa Rómát. A katolikusok nagyon megtapsolták, de az egyre befolyásosabb harmadik párt nagyon támadta, és már várta annak a napját, amikor ez a párt a liberális bonapartistákkal összefogva, kiebrudalja a hatalomból, hacsak nem ad nekik is valamilyen zálogot. És ez a biztosíték, ha a körülmények úgy hozzák, éppen a Róma védnöksége alatt álló, egyre nyugtalanítóbb erőt képviselő Világbank lehetne. Végül is kollégájától, a pénzügyminisztertől kapott bizalmas közlés bírta döntésre, ez a miniszter ugyanis kölcsön kibocsátására készült, de Gundermann és a többi zsidó bankárt nagyon tartózkodónak találta, értésére adták, hogy nem támogatják tőkéikkel, mindaddig, amíg nem bízhatnak a kalandoroknak kiszolgáltatott piacon. Gundermann diadalmaskodott. Hát akkor már inkább a zsidók, az arany elismert királyai, mint a Rómától függő katolikusok, akik ha a Tőzsdén uralkodnak, az egész világ urává válhatnak!

Később mesélték, hogy Delcambre igazságügyminiszter, aki nagyon haragudott Saccard-ra, és vesztére tört, amikor puhatolózott Rougonnál, milyen álláspontra kell helyezkednie öccsét illetően, ha az igazságszolgáltatásnak is be kell avatkoznia, csupán ezt a megkönnyebbült, őszinte választ kapta: „Jaj, bár szabadítana meg tőle, örökre hálás lennék neki!” Ha egyszer Rougon cserbenhagyta, Saccard elveszett. Delcambre hatalomra jutása óta várta ezt a pillanatot, s most már majdnem a kezében volt, az igazságszolgáltatás hatalmas hálója mellett ficánkolt, most már csak meg kellett találni az ürügyet, hogy rászabadítsák a zsandárokat és a bírákat.

Egy reggel Busch végképp megaléglvén tétlenségét, elment az Igazságügyi Palotába. Ha most nem siet, sohasem fogja Saccard-ból kiszedni a négyezer frankot, amivel még mindig tartozik Méchainnének a kis Victor nevezetes költségeiért. Busch egyszerűen azt tervezte, hogy szörnyű skandalumot robbant ki, megvádolja Saccard-t, hogy törvénytelenül tartja fogva a gyermeket, így azután lehetővé válik, hogy kipakoljon az anya megerőszakolásának és a fiúcska elhagyásának szennyes részleteivel. Ha ilyen pert akaszt a Világbank igazgatójának a nyakába, mikor éppen ilyen általános izgalmat vált ki a bank válságos helyzete, ez bizonyára felrázza egész Párizst, úgyhogy Busch még mindig remélte, hogy Saccard az első fenyegetésre fizetni fog. Az ügyész-helyettes azonban, akit megbíztak fogadásával, s aki nem más volt, mint Delcambre egyik unokaöccse, türelmetlenül és kelleetlenül hallgatta előadását:

nem! nem! semmire sem lehet menni az ilyen szóbeszéddel, erre nem lehet ráhúzni a törvénykönyv egyetlen cikkelyét sem. Busch zavarba jött, aztán dühödten emlegette régóta tartó türelmét, de az ügyész hirtelen félbeszakította, mert Busch azt mondta: odáig ment Saccard iránti jóindulatában, hogy ő is a Világbanknak adta a pénzét. Hogyhogy! Az ő pénze is veszélyben van a cég bizonyosra vehető bukásában, és nem cselekszik! Mi sem könnyebb, tegyen feljelentést csalás címén, hiszen az igazságügyi szervek máris értesültek azokról a csalárd mesterkedésekről, amelyek csődhöz vezethetnek. Ezzel mérhet rá szörnyű csapást, nem a másik históriával, nem a részegességbe belehalt utcalány és a pocsolójában felnőtt gyermek érzélgős történetével. Busch figyelmes, komoly arccal hallgatta, gondolatban máris ezt az utat választotta, olyan lépésre vetemedve, ami esze ágában sem volt, amikor idejött, de amelynek döntő következményeit előre látta: Saccard-t letartóztatják, s a Világbankot halálos csapás éri. Már maga az a félelem is, hogy elveszti a pénzét, azonnal elhatározásra bírta volna. Különben is, neki nagyon inyére van ez a recsegés-ropogás, mert halászhat a zavarosban. Mégis habozott, azt mondta, meggondolja, majd visszajön, úgyhogy arra volt szükség, hogy az ügyész helyettes a kezébe nyomja a tollat, saját dolgozószobájában, saját íróasztalán írassa meg vele a csalásról szóló feljelentést, s ezt, mihelyt Buscht elbocsátotta, ifjonti buzgóságában azonnal elvitte nagybátyjának, az igazságügyminiszternek. Így hát az ügyet gyorsan nyélbe ütötték.

Másnap a társaság London utcai helyiségében Saccard hosszasan tanácskozott a felügyelő bizottság tagjaival és a jogtanácsossal a közgyűlés elé terjesztendő mérlegről. A különböző pénzügyi intézetektől kölcsön fejében kapott összegek ellenére be kellett zárni a pénztárakat, s a növekvő igények miatt fel kellett függeszteniük a kifizetéseket. Ennek a banknak egy hónappal korábban még majdnem kétszázmilliója volt a kasszában, s most nem tudták kiegyenlíteni a megrémült tömeg néhány százezer frankos követelését. A kereskedelmi bíróság ítélete a könyvvizsgálattal megbízott szakértő előző nap beterjesztett sommás jelentése alapján hivatalból kimondta a csődöt. Saccard mindezek ellenére örült módon még mindig azt ígérgette hihetetlen elvakultságában, csak azért is reménykedő és hősködő konokságában, hogy megmenti a helyzetet. És ezen a napon éppen a tőzsdeügynökök testületének válaszát várta a kártalanító árfolyam megszabásáról, amikor az altiszt bejelentette, hogy három úr várja a szomszéd szalonban. Talán most hozzák neki az üdvöztető üzenetet, lelkesedve rohant ki, de csak egy rendőrkapitányt talált, két közrendőrrel. Azonnal foganatosította a letartóztatást. Az elfogatási parancsot az imént bocsátották ki, mert a szakértői jelentés könyvelési szabálytalanságokat mutatott ki, de főleg Busch visszaélési feljelentésére alapozták, ő ugyanis azt állította, hogy riportra adott pénzét másra használták fel. Ugyanebben az órában Hamelint is letartóztatták Szent Lázár utcai lakásán. Most már csakugyan eljött a vég, mintha ádázul üldözne volna minden gyűlölet és minden balszerencse. A rendkívüli közgyűlés nem tudott összeülni, a Világbank kimúlt.

Caroline asszony nem volt otthon, amikor bátyját letartóztatták, és Georges csak egy kurta, futtában papírra vetett üzenetet hagyhatott neki. Amikor hazatért, rettenetes volt a megdöbbenése. Sohasem hitte, hogy akár egy pillanatig is gondolhattak perbefogására, annyira mentesnek tartotta minden gyanús mesterkedéstől, olyan ártatlanná tette a sok hosszú távollét. A két testvér már a csőd másnapján mindenét odaadta, hogy növelje a társaság aktíváját, mert olyan szegényen akart kikerülni ebből a kalandból, amilyen szegényen belement; egyébként valóban komoly összegről volt szó, majdnem nyolcmillióról, s ez nyelte el a nagynénjüktől örökölt háromszázezer frankot is. Caroline azonnal a nyakába vette a várost, lépéseket tett, csak azért élt, hogy javítson a helyzeten, előkészítse szegény Georges védekezését, de minden bátorsága ellenére ismét sírógörcsöket kapott, valahányszor maga elé képzelte a zárkában a szörnyű botránytól szennyes, ártatlan bátyját, akinek élete örökre megfeneklett. Pedig ő olyan szelíd, olyan gyenge, olyan gyermekien jámbor, olyan tudatlan „nagy buta”, mint Caroline

mondani szokta, mindenben, ami nem műszaki munkáját illeti! Legelőször is Saccard ellen fakadt ki, a szerencsétlenség egyetlen okozója, balsorsuk felidézője ellen, ismét végiggondolta gyűlöletes munkáját, és most már tisztán látta művét, az első napoktól kezdve, amikor olyan kedélyesen tréfálózott azon, hogy a törvénykönyvet olvassa, egészen a végromlásig, amikor a kudarc kegyetlenül megfizettetett minden szabálytalanságot, amit ő előre látott, de mégis hagyott elkövetni. Majd amikor elhallgatott, mert nem tudta elfojtani a cinkossága miatt érzett kínzó lelkiismeret-furdalást, elhatározta, hogy nem foglalkozik vele többé, és úgy cselekszik, mintha Saccard nem is léteznék. Amikor kénytelen volt kiejteni a nevét, úgy tett, mintha idegenről beszélne, olyan ellenséges valakiről, akinek az érdekei nem azonosak az övéikkel. Majdnem mindennap meglátogatta bátyját a Conciergerie zárkájában, de Saccard meglátogatására még engedélyt sem kért. Derekasán helytállt, még mindig Szent Lázár utcai lakásukban dolgozott, minden látogatót fogadott, még azokat is, akik folyton szitkozódtak, s végül kitartó üzletasszony lett belőle, elhatározta: amit csak lehet, megment becsületükből és boldogságukból.

Hosszú napokat töltött így fent, a tervezőszobában, ahol olyan sok dolgos és reménységes órát élt át azelőtt. De volt valami, ami nagyon idegesítette: amikor az egyik ablakhoz közeledett, és pillantást vetett a szomszéd palotára, nem tudta szívszorongás nélkül nézni De Beauvilliers grófné és leánya, Alice, a szűk szobában élő két szegény nő sápadt alakját. Ezek a februári napok nagyon enyhék voltak, sokszor látta őket, amint lehajtott fővel, lassú léptekkel sétálnak a tél tarolta, mohalepte kert sétányain. Az összeomlás rettenetes súllyal nehezedett rájuk. A szerencsétlenek két héttel ezelőtt hatszáz részvényüket még egymillió nyolcszáz ezer frankért adhatták volna el, de most már csak tizennyolcezeret kaphattak volna értük, mert a papír három ezer frankról harminc frankra esett. Egy csapásra elűszott, elpárolgott egész vagyonyuk: a nagy nehezen félretett húsz ezer frankos hozomány, a hetvenezer frank, amelyet előbb a Les Aublets-i birtokra vettek fel, majd maga a birtok is, amit azután kétszáznegyvenezer frankért eladtak, holott négyszáz ezeret is megért. Mi lesz velük, hiszen már a palotára betáblázott jelzálog is nyolcezer frankot emészt fel évente, és sohasem tudták háztartási költségeiket hétezer frank alá csökkenteni, hogy megmentse rangjuk látszatát, minden zsugoriságuk, minden takarékoskodási csoda ellenére. Hogyan fognak ezentúl élni, még ha el is adják a részvényeiket, hogyan tudják kielégíteni minden szükségletüket a legújabb hajótörés után fennmaradt tizennyolcezer franknyi roncsból? Olyan szükségintézkedésre kényszerülnek, amire a grófné eddig még nem akarta rászánni magát: el kell hagyniuk a palotát, át kell adniuk a jelzáloghitelezőknek, mert képtelenek megfizetni a kamatot, s nem akarják, hogy elárvezzék, jobb hát, ha azonnal valamilyen eldugott kis lakásba menekülnek, hogy ott szűkösen meghúzzák magukat az utolsó falat kenyерükig. A grófné azért állt ellen, mert egész lénye tiltakozott, ez mindennek a pusztulását jelentette, amiért élt, a nemesi család egész épületének összeomlását, melyet reszkető kezével, hősi kitartással évek óta támogatott. A Beauvilliers család lakbért fizet, kiűzve ősei otthonából, másoknál keres menedéket a legyőzöttek palástolhatatlan nyomorában: hát ki lehet bírni ezt a halálos szégyent? És a grófné még mindig harcolt.

Egy reggel Caroline asszony észrevette, hogy a hölgyek a kert kis pajtájában mossák fehérneműjüket. Az öreg, szinte magatehetetlen szakácsné már nem nagyon segíthette őket, a legutóbbi nagy hidegben nekik kellett ápolniuk, s ugyanez vonatkozott a férjére, aki egyszerre volt házmester, kocsis és inas, s csak nagy nehezen tudta kisépenni a házat, talpon tartani a támolygó lovat, amely éppen úgy kivénhedt, mint ő. A hölgyek tehát határozottan kézbe vették a háztartást, a leány néha abbahagyta a festegetést, hogy elkészítse a sovány levest, amely szűkösen táplálta ezt a négy személyt, az anya pedig a bútorokat törölgette, a ruhákat és a cipőket javíttatta, mert úgy hitte: tovább tart a tollseprű, a tű, a cérna, ha ő maga dolgozik vele. De mihelyt látogató érkezett, észrevehette, hogy mindketten ledobják kötényüket,

izgatottan mosakodnak, s ismét mint a ház fehér kacsójú úrnői jelennek meg. Az utcáról nézve még mindig úgy éltek, mint régen, büszkeségükön nem esett csorba: a zárt hintó még mindig rendesen befogva vonult ki, vitte városi útjaira a grófnét és a leányát, a kéthetenként rendezett vacsorákon még mindig megjelentek a minden télen meghívott vendégek, s nem hiányzott egyetlen fogás sem az asztalról, egyetlen gyertya sem a kandeláberekből. Csak az, aki mint Caroline asszony is, jól látta az egész kertet, tudta, hogy másnap milyen szörnyű böjttel kellett megfizetni ezt a talmi ragyogást, az eltűnt gazdagság káprázatát. Amikor megpillantotta őket a szomszéd házaktól fojtogatott, nyirkos út mélyén, amint búskomoran sétálnak a százados fák zöldellő vázai alatt, roppant szánalom fogta el, félrehúzódott az ablakból, szíve majd meghasadt a lelkiismeret-furdalástól, mintha Saccard bűnsegédének érezné magát ezért a nyomorért.

Egy másik reggel azután Caroline asszonyra még közvetlenebb, még fájdalmasabb szomoruság szakadt. Dejoie látogatását jelentették be, és ő bátran fogadta is:

- Nos hát, szegény barátom...

De ijedten hagyta abba, mert észrevette, hogy milyen sápadt a volt irodaszolga. Dúlt arcában szinte kihunyta a szeme, és az eredetileg magas ember összeaszott, hétrét görnyedt.

- Ugyan kérem, ne legyen ennyire levert a gondolattól, hogy elveszett ez a sok pénz.

Erre lassan megeredt Dejoie szava:

- Jaj, asszonyom, nem ez a baj... Nem tagadom, az első pillanatban súlyos csapást éreztem, mert már megszoktam a gondolatát, hogy gazdagok vagyunk. Az embernek fejébe száll a dicsőség, s amikor nyer, úgy érzi, mintha részeg lenne... Istenem! már beletörődtem, hogy megint munkába szegődjek, annyit dolgoztam volna, hogy megint előteremttem volna az összeget... De kegyed nem is tudja...

Súlyos könnyek áztatták arcát.

- Nem tetszik tudni... itthagytam.

- Kicsoda? - kérdezte meglepetten Caroline asszony.

- Hát a lányom, Nathalie... Füstbe ment a férjhezmenetele, megdühödött, amikor Théodore apja eljött, és azt mondta, hogy a fia már eleget várt, és inkább elveszi egy rőfösasszony lányát, akinek majdnem nyolcezer frank a hozománya. Azt éppen még megértem, hogy feldühödött a gondolatra, hogy most már nincs pénze, és pártában marad... De mi lesz velem, hiszen én annyira szerettem! Még a múlt télen is felkeltem éjnek idején, hogy betakarjam. Még a tubákról is lemondtam, hogy csinosabb kalapjai legyenek, valósággal az anyja voltam, én neveltem fel, csak az az öröm éltetett, hogy ott él mellettem kis lakásunkban.

Fojtogatta a sírás, zokogva folytatta:

- Az én nagyravágyásom az oka... Ha eladtam volna a részvényeket, mihelyt a nyolcból tellett a hatezer frank hozományra, ma már férjnél lenne, csak hogy ugye, folyton emelkedett, és én magamra gondoltam, előbb hatszáz, aztán nyolcszáz, később ezer frank évjáradékot akartam, annál is inkább, hogy a kislányom majd örökölje a pénzt is... Ha meggondolom, hogy volt olyan pillanat, amikor a háromezres kurzuson huszonnégyezer frank volt a kezemben, vagyis hatezer frank hozományt adhattam volna neki, és magam is visszavonulhattam volna kilencszáz frank évjáradékkal. Nem, olyan buta voltam, hogy ezret akartam! Most meg az egész nem ér kétszáz frankot... Jaj, én vétettem el, jobb lett volna, ha vízbe ugrom!

Caroline asszonyt nagyon megindította fájdalma, hagyta, hogy kiöntse szívét. De azért kíváncsi volt:

- Elment? Szegény barátom, hogyan ment el?

Erre zavarba jött, sápadt arca kissé elpirult.

- Igen, itthagytott, eltűnt három nappal ezelőtt... Megismerkedett szemben velünk egy úrral, ó, egy nagyon rendes úrral, egy negyvenéves férfival... Egyszóval megszökött.

És miközben zavartan keresve a szavakat elmesélte a részleteket, Caroline asszony felidézte a karcsú, szőke Nathalie-t, a párizsi utca kövein nagyra nőtt, csinos, törekeny, kecses lányt. Különösen nyugodt, hideg, roppant önzéstől fénylő nagy szeme jutott az eszébe. A gyermek boldog bálványként hagyta, hogy imádja az apja, jól viselkedett egészen addig, amíg ez állt érdekében, képtelen volt ostoba bukásra mindaddig, amíg hozományt, férjhezmenetelt remélt, egy kasszát valamilyen kis butikban, ahol majd ő trónol. De abból nem kért, hogy tovább folytassa ezt a garasos életet, szutyoktündérként tengődjön apja-ura oldalán, hogy ismét dolgoznia kelljen, nem, elege van ebből az igazán nem valami finom, reménytelenné vált életből. És meglógott, szép nyugodtan felvette magas szárú cipőjét, fogta kalapját, és elment máshová.

- Istenem - folytatta siránkozását Dejoie. - Annyi szent, nem nagyon volt mulatságos az élete otthon, és bizony a csinos lányt bosszantja, ha unatkozva kénytelen elvesztegetni fiatalságát... De énhozzám mégis nagyon kegyetlen volt. Tessék elképzelni, még csak el sem búcsúzott, egy sort sem írt, még azt se ígérte meg, hogy néhanapján meglátogat. Becsukta az ajtót és kész. Tetszik látni, reszket a kezem, úgy fejbe kólintott, mint egy állatot. Nem tehetek róla, még mindig keresem a lakásban. Annyi év után, istenem, lehetséges, hogy nem az enyém, nem lesz többé soha az enyém az én szegény kis gyermekem?

Abbahagyta a sírást, rémült fájdalma olyan szánalmas volt, hogy Caroline asszony mindkét kezét megfogta, de nem talált más vigaszt, mint hogy egyre ismételte neki:

- Szegény barátom, szegény barátom...

Majd, hogy elterelje a figyelmét, megint a Világbank tönkremenetelét hozta szóba. Elnézését kérte, amiért hagyta, hogy ő is vegyen részvényt, szigorúan ítélte meg Saccard-t, bár meg nem nevezte.

Erre a volt irodaszolga újra megélenkült. Kapott az alkalmon, mert játékszenvedélye még mindig lobogott:

- Hát, ami azt illeti, Saccard úr nagyon jól tette, hogy nem engedte, hogy eladjak. Az üzlet pompás volt, mindenkit felfaltunk volna, ha az árulók cserben nem hagynak... Jaj, asszonyom, ha Saccard úr itt volna, minden másképpen menne. Halálos csapás ránk, hogy börtönbe zárták, hisz ő az egyetlen, aki megmenthetne bennünket. Meg is mondtam a bírónak: „Uram, adja vissza nekünk, és én megint rábízom a vagyonomat, rábízom az életem, mert, kérem, ez az ember maga a Jóisten! Azt csinál, amit akar.”

Caroline asszony megdöbbenően tekintett rá. Hogyhogy, egyetlen haragos szóval, egyetlen szemrehányással sem illeti? Ez a hívő lélek izzó hite. Milyen hatalmas befolyással volt Saccard erre a nyájra, hogy a hiszékenység ekkora jármát rakta rá?

- Egyszóval, asszonyom, csak azért jöttem, hogy elmondjam ezt, és tessék megbocsátani, hogy a saját bánatommal zaklattam, hiszen már nagyon megzavarodott a fejem... Ha látja Saccard urat, mondja meg neki, hogy mi még mindig vele vagyunk.

És kitámolygott. Caroline pedig egyedül maradva, egy pillanatra szörnyülködve gondolt Dejoie sorsára. Majd meghasadt a szíve a szerencsétlen láttán. És a másik ellen, az ellen, akit nem nevezett meg, még nagyobb haragot érzett, de elfojtotta magában. Különben is ezen a délelőttön egyre sűrűbben érkeztek a látogatók.

Ebben az áradatban még különösen Jordanék indították meg. Paul és Marcelle együtt kereste fel, mert a szerelmes ifjú pár a súlyos lépéseket mindig kettesben tette meg. Azt kérdezték tőle: szüleiknek, Maugendre-éknak, valóban semmi pénzük sincs már a Világbank részvényeiben? Itt is bekövetkezett a jöváthetetlen katasztrófa. A legutóbbi két elszámolás nagy összecsapásai előtt a volt ponyvagyárosnak már hetvenöt papírja volt, ami körülbelül nyolcvanezer frankjába került: pompás üzlet, hiszen volt egy pillanat, amikor a háromezres árfolyamon a részvények kétszázhuszonötezer frankot értek. Az volt azonban a rémes, hogy harci lázában fedezetlenül játszott, Saccard lángeszében bízva egyre csak vett, úgyhogy a több mint kétszáz ezer frank szörnyű különbözet vagyona maradékát is elvitte, azt a tizenötezer frank járadékot, amit olyan nehezen szerzett meg harmincévi munkájával. Most már semmije sem volt, s tartozásait is alig tudja kiegyenlíteni, ha eladja Legendre utcai kis palotáját, amire olyan büszke. És ezért a szerencsétlenségért a felesége még sokkal felelősebb, mint ő.

- Jaj, asszonyom - mesélte Marcelle, akinek kedves arca még e szerencsétlenségek közepett is friss és nevetős maradt -, el sem tudja képzelni, mivé lett a mama! Egy ilyen józan, ilyen rendes nő, a cselédlányok réme, örökké a nyomukban járt, kicsinyesen bolhászott az elszámolásaikban; az utóbbi időben meg már csak százezer frankokkal dobálózott, ő maga ösztökélte a papát, a papa, ami őt illeti, korántsem volt olyan bátor lelkű, és persze, ő hallgatott volna Chave bácsikánkra, ha a mama nem veszi el az eszét azzal az álmával, hogy leakasztják a főnyereményt, a milliót... Azzal kezdődött, hogy pénzügyi lapokat olvastak, és először a papa buzdult neki, úgyhogy eleinte még titkolta is lelkesedését; de aztán, amikor a mama is beleavatkozott a dologba, pedig mint jó háziasszony, sokáig hevesen ellenezte a tőzsdézést, szenvedélye mindent gyorsan felégetett. Hát lehetséges, hogy a veszett haszonlesés ennyire megváltoztatja a becsületes embereket!

Jordan közbeszólt, mert felesége szavaiból eszébe jutott Chave bácsi.

- És ha látta volna, milyen nyugodt volt a bácsikánk a katasztrófák közepett! - mondta felvidultan. - Hiszen ő megjósolta, és most diadalmaskodik, szörgallérijában pöffeszkedve... Egyetlenegyszer sem mulasztotta el a Tőzsdét, minden áldott nap folytatta kis készpénzpiaci játékát, és igazán meg volt elégedve a minden este hazavitt tizenöt vagy húsz frankjával, mint valami gondos hivatalnok, aki becsületesen ledolgozta napját. Körülötte mindenütt milliók omlottak össze, hatalmas vagyonok születtek, és váltak semmivé két óra alatt, aranyeső hullott fülsiketítő mennydörgéssel, ő mégsem jött lázba, felvette kis nyereségét, kisdéd jövedelmét, hogy fedezhesse kisdéd szenvedélyeit... Igen, a bácsi a ravaszok ravasza, és a Nollet utcai csinos lánykák nem éppen kevés süteményt meg cukorkát kaptak tőle.

Ez a kedélyes célzás a kapitány kiruccanásaira mind a két nőt megnevettette. Aztán a történetek gondolatára mégis megint elszomorodtak.

- Sajnos! - sóhajtott fel Caroline. - Nem hinném, hogy a szüleik valamit is kaphatnának a részvényeikért. Azt hiszem, mindennek vége. Most harminc frankot érnek, aztán húszra esnek, majd ötre... Istenem, szegények! Mi lesz ezekkel a kényelmes élethez szokott emberekkel, az ő korukban?

- Bizony - felelte egyszerűen Jordan -, gondoskodnunk kell róluk... Még nem vagyunk nagyon gazdagok, de azért már kicsit jobban megy nekünk, és nem hagyjuk őket az utcán.

Végre szerencséje volt. Sokévi haszontalan munka után első regénye végre megjelent, először egy újságban, aztán könyv alakban is, és úgy látszik, nagy sikert ígért; volt tehát néhány ezer frankja, ezentúl minden ajtó nyitva áll előtte, és égett a vágytól, hogy újra munkához lásson, bizakodva a gazdagságban és a dicsőségben.

- Ha magunkhoz nem vehetjük őket, bérelünk nekik egy kis lakást. Majd csak eligazítjuk a dolgokat, az ördögbe is!

Marcelle kimondhatatlan gyengédséggel nézett rá, és kissé megremegett.

- Ó, Paul, Paul, hogy te milyen jó vagy!

És zokogni kezdett.

- Nyugodjon meg, gyermekem, kérem, nyugodjon meg - ismételte a csodálkozó, segíteni akaró Caroline asszony. - Ne vegye úgy a szívére.

- Nem, nem veszem a szívemre... De igazán olyan ostoba mindez! No hát, mondja meg őszintén, nem kellett volna-e a papának meg a mamának ideadni a folyton ígérgetett hozományt, amikor férjhez mentem? Amikor Paul egyetlen garas nélkül maradt, de én mégis megtartottam az adott szavamat, s azt mondták, hogy örültséget csinállok, és ezzel az ürüggyel egy árva centime-ot sem adtak! Ó! Most aztán sokra mennek vele! Milyen jól jönne nekik a hozományom, ezt legalább nem emésztette volna fel a Tőzsde!

Caroline és Jordan nem tudta visszatartani nevetését. De ez sem csendesítette le Marcelle-t, még jobban sírt:

- És nemcsak erről van szó... Amikor Paul szegény volt, egyetlen álmod dédelgettem. Igen, mesebeli hercegnőnek képzeltem magam, és azt gondoltam, hogy majd egy szép napon sok-sok kinccsel halmozom el szegény nincstelen hercegemet, és segítek neki, hogy nagy költő lehessen... És most már nincs is rám szüksége, csak kolonc vagyok a nyakán, az egész családommal együtt! Minden baj egyedül rászakadt, és a végén ő ajándékoz meg mindenkit... Jaj, meghasad a szívem!

Jordan hevesen átölelte:

- Mit fecsegsz, te kis buta? De hát kell egy nőnek ajándékot adni? Hiszen mindent nekem ajándékoztál, a fiatalságodat, a gyengédségedet, jó kedélyedet! Nincs a világon egyetlen hercegnő, aki ennél többet adhatna!

Marcelle boldog volt, hogy ennyire szeretik, rájött, hogy valóban ostobaság sírni, és máris megnyugodott.

- Ha a szüleid beleegyeznek - folytatta -, Clichybe költöznek majd, láttam ott olcsó, kertes földszinti lakásokat... Nálunk, a mi kis fészünkben, ahol két szék is alig fér el, minden nagyon kedves, de nagyon szűkösön vagyunk. Már csak azért is, mert nemsokára hely kell a...

És megint elmosolyodva Caroline asszonyhoz fordult, aki megindultan figyelte a fiatal párt:

- Igen, nemsokára hárman leszünk, most, minthogy pénzkereső személyiség lettem, elmondhatom!... Lássá, asszonyom, megint ajándékkal készül meglepni, és még ő sír, hogy semmit sem nyújtott nekem!

Caroline asszony még mindig nagyon szenvedett, hogy neki nem volt gyermeke, ránézett a kissé elpiruló Marcelle-re, és csak ekkor vette észre domborodó hasát. Most az ő szeme is megtelt könnyel.

- Jaj, kedves gyermekeim, nagyon szeressék egymást. Csak maguk józanok és boldogok!

Mielőtt elbúcsúztak, Jordan részleteket közölt Caroline-nal a *Reménység*-ről. S az üzleti ügyek iránt érzett ösztönös megvetésében, tréfásan, a tőzsdézés visszhangjától zsongó mesebeli rablóbarlangnak nevezte. Az igazgatótól kezdve egészen az altisztig, a szerkesztőség egész személyzete játszott; csak ő, Jordan nem tőzsdézett, és amint nevetve mesélte, ezért mindenki görbe szemmel nézte, és mély megvetéssel illette. De a Világbank csődje és különösen Saccard letartóztatása halálos csapás volt az újságra. A szerkesztők szétszéledtek, csak a kilátástalan helyzetben levő Jantrou erősködött még, belekapaszkodva a roncsba, és remélte, hogy még egy ideig fenntartja magát a hajótörés utolsó deszkáin. Már a végét járta, a

háromévi gazdagság meg a szörnyű visszaélés mindazzal, amit pénzért meg lehet vásárolni, teljesen tönkretette a szervezetét: így pusztulnak el az éhenkórászok a gyomorrontástól, ha egyszer jóllaknak. És érdekes, bár egyébként teljes mértékben törvényszerű volt Sándor báróné végső elzüllése, egészen elvesztette a fejét, és a katasztrófa zúrzavarában abban reménykedve, hogy visszanyerheti a pénzét, odaadta magát ennek az embernek.

E név hallatára Caroline asszony kissé elsápadt, de Jordan nem tudott a két nő vetélkedéséről, és folytatta elbeszélését:

- Nem tudom, miért adta oda neki magát. Talán azt gondolta, hogy szeretője hirdetési ügynök lévén, értesüléseket kaphat tőle. De az is lehet, hogy magának a nehézségi erőnek a következtében zuhant le hozzá, egyre mélyebbre és mélyebbre süllyedve. Sokszor volt alkalmam megfigyelni, hogy a játékszenvedély erjesztő és bomlasztó valami, mindent tönkretesz és megront, a legjobban nevelt, legbüszkébb embereket söpredékké, szennycsatornába seprert hulladékká változtatja... Mindenesetre, ha ez a csirkefogó Jantrou a szívére vette a báróné apjától kapott rúgásokat, amikor hajdan elment az öreghez megbízásokért könyörögni, akkor most alaposan megbosszulta magát, mert amikor bementem a szerkesztőségbe, hogy megpróbáljam elkérni a fizetésem, éppen egy magyarázkodásra nyitottam be, és ezzel a két szememmel láttam, amint Jantrou nagy lendülettel pofon ütötte a bárónét... Igen, ez a szeszbe és kicsapongásba merült részeg disznó úgy verte a nagyvilági hölgyet, mint valami otromba kocsis!

Caroline asszony fájdalmas mozdulattal elhallgattatta: úgy érezte, hogy ez a fertő őt is befröcsköli.

Távozóban Marcelle nagyon gyengéden megszorította a kezét:

- A világért se gondolja, asszonyom, mi nem azért jöttünk, hogy zaklassuk. Ellenkezőleg, Paul nagyon védi Saccard urat.

- Ez csak természetes! - kiáltott fel a fiatalember. - Mindig nagyon jó volt hozzám. Sohasem felejttem el, hogyan szabadított meg bennünket ettől a szörnyű Buschtól. Meg aztán mégse akárki ez az ember. Ha találkozik vele, asszonyom, mondja meg neki, kérem, hogy a „kis házaspár” most is hálával gondol rá.

Amikor Jordanék elmentek, Caroline néma indulattal csóválta a fejét. Hálával? Miért? Maugendre-ék tönkremeneteléért? Jordanék éppen úgy, mint Dejoie, mentegetőzve, jó-kívánságokkal távoztak.

De hát ezek csak tisztában vannak a dolgokkal! Ez a pénzemberek világában forgó és a pénzt fennköltén megvető író nem akármilyen tudatlan fickó. Felháborodása nem ült el, sőt egyre nőtt. Nem, nem szabad megbocsátani, ez a pocsolya nagyon is mély. A pofon, amelyet Jantrou adott a bárónénak, még nem elegendő bosszú, Saccard volt az, aki mindent megrohasztott.

Ezen a napon Mazaud-hoz készült néhány iratért, hogy csatolja bátyja ügyéhez. Ezenkívül meg akarta tudni, hogyan fog viselkedni az ügynök, ha a védelem megidézeti tanúnak. A találkozót csak négyre, a Tőzsde után beszéltek meg, s így végre egyedül maradván, Caroline asszony azzal töltött el több mint másfél órát, hogy rendezte az eddig beszerzett értesüléseket. Most már kezdett tisztán látni ebben a romhalmazban, így turkál az ember a roncsok között a tűzvész másnapján, amikor a füst elszállt, és a zsarátnok kihunyt, konokul reménykedve, hogy megtalálja a drágakövek elolvadt aranyfoglatát.

Először is azon töprengett: hová tűnhetett el a pénz? Kétszázmillió úszott el, és ha egyesek zsebe kiürült, másoké feltétlenül megtelt. Mellesleg nyilvánvaló volt, hogy a besszre játszóknak nem zsebelhették be az egész összeget, jó harmada, nem tudni hová, elfolyt. Azt hihetné az

ember, hogy a nagy katasztrófák napjaiban a Tőzsdén a föld szinte beissza a pénzt, eltűnik, minden kézhez hozzáragad. Valószínű, hogy egyedül Gundermann körülbelül ötvenmilliót vágott zsebre. Utána Daigremont következett tizenkét-tizenöt millióval. De Bohain márkit emlegették még, akinek klasszikus fogása megint sikerült: Mazaud-nál hossza játszva vesztett, és megtagadta a különbség kiegyenlítését, ugyanakkor Jacobynál nyert a besszen, és körülbelül kétmilliót felvett. De ezúttal a veszteségek láttán eszét vesztett Mazaud azzal fenyegette, hogy keresetet nyújt be ellene, bár tudta, hogy a márki, mint egy közönséges szélhámós, a felesége nevére íratta bútorait. Egyébként a Világbank igazgatóságának tagjai valamennyien zsíros falathoz jutottak, egyesek, mint Huret meg Kolb, a krach előtti legmagasabb árfolyamon eladva, mások pedig, mint a márki meg Daigremont, árulók módjára átálltak a besszre játszó táborába; arról már nem is beszélve, hogy az utolsó tanácskozások egyikén, amikor a társaság már benne volt a pácban, az igazgatóság minden tagja száz-egynéhány ezer frankos hitelt kapott. Végül a szóbeszéd szerint Delarocque és Jacoby a „krecliben” saját számlájára játszva, csinos összegeket nyert, de ezek mellesleg már el is tűntek a két feneketlen szakadékban: az egyik mindent a nőkre költött, a másik a tőzsdézésre. Azt is beszéltek, hogy Nathansohn a szabadpiac kiskirálya lett, hála a hárommillió haszonnak, amelyet úgy szerzett, hogy a saját számlájára besszre játszott, Saccard-nak meg hossza. Ennek ellenére egészen bizonyosan tönkrement volna, mivel nagyon sokat vett a vásárlásait kifizetni már nem tudó Világbank részére, de boszorkányos szerencséje volt: az egész szabadpiacot fizetéseképtelennek nyilvánították, és minden adósságát elengedték, több mint százmilliót. Igazán szerencsés flótás ez az ügyes kis Nathanson! És mindenki mosolyogva beszélt erről a mulatságos kalandról: az ember megtartja, amit nyer, és nem fizeti ki, amit vesz.

A számok mégsem mondtak semmit. Caroline asszonynak nem sikerült pontosan megállapítani a nyereségek összegét, mivel a tőzsdei üzleteket a legnagyobb titokban kötik, és a tőzsdeügynökök szigorúan eleget tettek a hivatalos titoktartásnak. Még ha belenézhetett volna a jegyzetfüzetekbe, akkor sem tudott volna meg semmit, mert az ügynökök nem írják be az ügyfelek nevét. Így aztán hiába próbálta kideríteni, mennyi hasznot húzott az utolsó elszámolás után eltűnt Sabatani. A tönkremenetel Mazaud-t is keményen sújtotta. Mindennapi történet ez: a gyanús ügyfél elenyésző, két-három ezres fedezetet tesz le, eleinte bizalmatlanul fogadják, de aztán néhány hónapon át óvatosan játszik, majd az ügynök bizalmába férkőzik, aki már elfelejtette, hogy kliensének nem volt meg a kellő biztosítéka, később valamilyen zsványságot követ el, és másnap eliszkol. Mazaud már arra készült, hogy felveti Sabatani kizárásának kérdését, mint ahogyan annak idején kizáratta a gazember Schlossert is a Tőzsdéről, annak a kipuoztíthatatlan siserahadnak a tagját, amely most úgy portyázik a Tőzsdén, mint valaha a zsványok az erdőben. De ez a keletibe ojtott olasz, ez a bársonyos szemű levantei, akit különleges tulajdonságokkal ruháztak fel a kíváncsian suttozó nők, meglógott, hogy valamelyik külföldi börzén zsványkodjon; úgy hírlott, Berlinbe ment, ott megvárja, amíg elfelejtik a párizsi Tőzsdén, aztán megint örömmel visszafogadják, és hála az általános elnézésnek, újra kezdi gyanús üzemeit.

Azután Caroline asszony összeállította a veszteséglistát. A Világbank csődje egyike volt azoknak a szörnyű megrázkódtatásoknak, amelyek egy egész várost aláásnak. Semmi sem maradt ép és szilárd, a szomszéd vállalatokban is repedések keletkeztek, minden nap újabb krachot hozott magával. Úgy omlott össze az egyik bank a másik után, mint ahogy a tűzvész után megmaradt fal hirtelen robajjal bedől. És ezeknek az összeomlásoknak a dübörgését hallgatva, néma megrökönyödésében mindenki feltette a kérdést, mikor lesz már egyszer vége ennek a pusztulásnak? Ami Caroline asszonyt illeti, őt nem is a viharban elsöpört bankárok, társaságok, emberek és a pénzvilágban beállott pusztulások izgatták, hanem inkább az áldozatok közt levő szerencsétlen, elszegényedett részvényesek, sőt spekulánsok végzete,

akiket ismert és szeretett. A vereség után sorra vette a neki kedves halottakat. És nemcsak a szerencsétlen Dejoie, az ostoba és sajnálatra méltó Maugendre-ék, a szomorú és megindító De Beauvilliers hölgyek voltak köztük. Egy másik tragédia is felkavarta: a selyemgyáros Sédille előző este bejelentett csődje. Amikor figyelemmel kísérte az igazgatóság tevékenységét, úgy találta, hogy Sédille az egyetlen ember a tagok között, akire rá lehet bízni tíz garast, és őt tartotta a világ legbecsületesebb emberének. Milyen szörnyű ez a játékszenvedély! Ez az ember harminc éven át becsületesen dolgozott azért, hogy megalapítsa Párizs egyik legszilárdabb cégét, és alig három év alatt annyira aláásta, tönkretette, hogy egy pillanat alatt porrá zúzódtott! Milyen keserűen sajnálhatja most az egykori dolgos napokat, amikor még hitt benne, hogy lassan, fokozatosan vagyont alapíthat, mielőtt az első véletlen nyereség beléoltotta a megvetést a lassú erőfeszítések iránt, s arról kezdett álmodozni, hogy a Tőzsdén egyetlen óra alatt egymilliót nyer, akkora összeget, amihez egy becsületes kereskedőnek egy egész élet kell! És most a Tőzsde mindent felemészített, és a szerencsétlen itt maradt agyonsújtva, kifosztva. Képtelen és méltatlan volt rá, hogy újra nekilásson a munkának, a nyakán a fiával, akiből a nyomor talán gazembert farag: ez a semmittevő korhely Gustave évente negyven-ötvenezer frank adósságot csinálva dorbézol, és máris kompromittálta magát a Germaine Coeurnek aláírt váltók rút históriájával. Még egy szerencsétlen flótás esete szomorította el Caroline-t: a Massias bizományosé, pedig Isten a tudója, mennyire nem szerette a hazugság és tolvajlás eme közvetítőit! De Massiast ismerte, tudta, hogyan futkos Párizs utcáin, nagy, nevető szemével, hűséges, kivert kutya tekintetével, hogy néhány csekély megbízást szerezzen. Ha egy pillanatra végre ő is a piac egyik urának tekintette magát, és Saccard nyomdokain járva, erőszakot tett a szerencsén, milyen szörnyű volt most, a zuhanás után, a földön heverve, összetörten felébredni álmából. Hetvenezer frank adóssága volt, és ki is fizette, bár hivatkozhatott volna kivételes esetre, mint ahogyan sokan tették; ám ő inkább kölcsönkért a barátaitól, örök életére megpecsételte sorsát, megtette ezt a nemes, de haszontalan ostobaságot, hiszen senki sem értékelte lépését, sőt egyesek vállukat vonogatták a háta mögött. Újra elfogta piszkos mestersége iránt érzett megvetése, csak a Tőzsde ellen háborgott, szüntelenül azt hajtogatta, hogy zsidónak kell lenni, hogy kedvezzen a szerencse az embernek, de alávetette magát a kényszernek, és a helyén maradt, még mindig nem vesztette el reményét, hogy végül mégis megnyeri a főnyereményt, amíg éles szeme és gyors lába fel nem mondja a szolgálatot. De Caroline asszony főleg a sok ismeretlen halott iránt érzett végtelen szánalmat, a sok névtelen áldozat iránt, akiknek még történetük sincsen. Egész légióra való volt belőlük, a bokrok tövében feküdtek, hemzsegték tőlük a füvel benőtt árkok, egyesek teteme nyomtalanul eltűnt, minden fatörzs mögött hörögve vívták haláltusájukat a sebesültek. Mennyi szörnyű, néma tragédia, mily sok szegény járadékos, kis részvényes fektette be megtakarított pénzét ugyanabba az értékpapírba: nyugalomba vonult házmesterek, macskájukat dédelgető, sápadt vénkisasszonyok, rögeszmés vidéki nyugdíjasok, a szegényeknek mindenüket odaadó falusi papok, ez a sok-sok jelentéktelen figura, akinek a költségvetése néhány garas - ennyi meg ennyi tejre, ennyi meg ennyi kenyérre -, olyan pontosan és szűkösen megszabott költségvetés, hogy már két garas elvesztése is szörnyű szerencsétlenséghez vezet! És egyszerre semmijük sem maradt, az életük zátonyra futott, végük van, a munkára képtelen, reszkető öreg kezek kétségbeesetten tapogatóznak a homályban, ezekre az alázatos és békés emberekre egyszerre rázúdul a nyomor minden szörnyősége. Száz kétségbeesett levél érkezett Vendôme-ból, ahol a járadékszedő Fayeux azzal tetézte a katasztrófát, hogy meglógott. Őt bízták meg a tőzsdei ügyletek lebonyolításával, s ügyfeleinek a pénze és részvényei nála voltak letétben, de ő maga is eszeveszetten játszott, és most, amikor veszített, nem akart fizetni, inkább eltűnt a nála levő néhány százezer frankkal, nyomort és könnyeket hagyva maga után Vendôme vidékének legtávolabbi tanyáján is. A katasztrófa bekopogott a kunyhók ajtaján. Mint minden nagy járvány után, a legsajnálatosabb áldozatok a közepes

vagyonú, kevés megtakarított pénzzel bíró emberek voltak, és talán majd csak a fiaiknak sikerül talpra állni sok-sok évi verejtékes munka után.

Végre Caroline asszony elindult Mazaud-hoz, gyalog ment a Bank utca felé, és a tőzsdeügynököt két hét óta szakadatlanul érő csapásokra gondolt. Fayeux háromszázezer frankjával lépett meg. Sabatani majdnem hatszázezres kifizetetlen számlát hagyott hátra. De Bohain márki és Sándor báróné megtagadták a több mint egymilliós különbség kifizetését, Sédille csődje körülbelül ugyanennyit követelt tőle, nem is beszélve arról a nyolcmillióról, amellyel a Világbank volt adósa, és amelyre Saccard-nak halasztást adott, ez a szörnyű veszteség, ez a feneketlen szakadék egyik óráról a másikra elnyeli a felbolydult, várakozó Tőzsde szemelátárára. A katasztrófa híre már kétszer is végigsöpört a városon. Ehhez a dühödt sorsüldözéshez újabb szerencsétlenség járult, amitől kicsordul a színig telt pohár: a kis Floryt két nappal előbb letartóztatták, mert rajtakapták, hogy száznolcvanezer frankot elsikkasztott. Az egykori kis statisztának, a párizsi utca szöcskéjének, Chuchu kisasszonynak a követelése egyre nőttek: eleinte meglegedett olcsó kiruccanásokkal, majd egy kis lakás kellett neki a Condorcet utcában, aztán drágakövek, csipkék, a szerencsétlen szerelmes fiatalembert első nyeresége, a Sadowa után nyert tízezer frank veszejtette el, a gyorsan szerzett és gyorsan felélt örömpénz újabb és újabb összegek szükségét vonta maga után, elfogta a lázas szenvedély a drágán megvásárolt nő iránt. De a legmeglepőbb az volt, hogy Flory kizárólag csak azért lopta meg főnökét, hogy kifizesse adósságát egy másik ügynöknek: sajátos becsületesség volt ez, a hamarosan esedékes kizárástól való félelem, de leginkább az a remény, hogy eltitkolhatja a lopást, s valamilyen csodatevő üzlet segítségével eldugaszolhatja a rést. A börtönben sokat sírt, mert szörnyű szégyenre és elkeseredésre ébredt; mesélték, hogy Saintes városából még aznap reggel feljött az anyja, s ágynak esett barátainál, akiknél megszállt.

„Milyen különös dolog a szerencse!” - gondolta Caroline, amikor átment a Tőzsde téren. A Világbank rendkívüli sikere, gyors diadalmenete a győzelemig és az alig négy év alatt elért hatalomig, majd aztán e szédületes hónap alatt porrá zúzott épület hirtelen összeomlása még mindig ámulatba ejtette. És nem ugyanilyen Mazaud története? Igaz, soha még a sors nem mosolygott így rá az emberre. Harminckét éves korában már tőzsdeügynök lett, nagybátyja halála révén egy csapásra meggazdagodott, egy őt imádó, elbűvölő nő férje, két szép gyermek apja és mindemellett még jóképű férfi is, aki a „krecliben” napról napra befolyásosabb lett, hála kapcsolatainak, szorgalmának, valóban bámulatos szimatának, sőt éles, sipító hangjának, amely már éppen olyan nevezetessé vált, mint Jacoby mennydörgő basszusa. És most hirtelen minden összeomlott, a szakadék szélén áll, elég egy lehelet, hogy belefújja, bár ő nem játszott, mert megkímélte tőle lángoló munkaszeretete és nyugtalan ifjúsága. Becsületes harcban szenvedett vereséget tapasztalatlansága, hevessege miatt, és mert túlságosan bízott az emberekben. Mellesleg még mindig eleven rokonszenv övezte, mindenki meg volt győződve, hogy emelt fővel kerülhet ki a bajból.

Amikor Caroline felment az irodába, az elkomorult szobákban rögtön megérezte a csőd szagát, a titkos izgalom remegését. Elhaladt a pénztár mellett, és látta, hogy vagy húszan várnak a kifizetésre, a készpénziroda és a részvényiroda még teljesítette a társaság tartozásait, de csak lassan, mintha az utolsó fiókokat ürítenék ki. A félig nyitott ajtón bepillantott a szinte álomba merült számfejtőbe: a hét tisztviselő újságot olvasott, mivel a Tőzsde pangása óta alig volt bonyolítani való ügylet. Csak a készpénzirodában volt még némi élet. Caroline asszonyt Berthier cégvezető fogadta, nagyon izgatott és sápadt volt maga is, mélyen lesújtotta a cég szerencsétlensége.

- Nem tudom, asszonyom, fogadhatja-e Mazaud úr... Nincs jól, egész éjszaka dolgozott a fűtetlen szobában, megfázott, és az imént ment le első emeleti lakásába, hogy pihenjen egy kicsit.

De Caroline erősködött:

- Nagyon kérem, uram, tegye lehetővé, hogy találkozhassak, és néhány szót válthassak vele... Talán ettől függ a bátyám megmentése. Mazaud úr nagyon jól tudja, hogy a bátyám sohasem foglalkozott tőzsdei ügyletekkel, és az ő tanúskodása szerfelett fontos lenne... Ezenkívül felvilágosítást kell kérnem tőle néhány összegről, csak ő tájékoztathat bizonyos iratokról.

Hosszas habozás után Berthier végre beengedte a tőzsdeügynök szobájába.

- Várjon itt egy pillanatig, asszonyom, megnézem.

Valóban, Caroline asszonyt nagyon hideg levegő csapta meg a szobában. Bizonyára még tegnap kihunytt a tűz a kandallóban, és senki sem gondolt rá, hogy ma befűtsenek. De legnagyobb hatással a szobában uralkodó pedáns rend volt Caroline-ra, mintha valaki az egész éjszakát és délelőttöt azzal töltötte volna, hogy kiürítse a fiókok tartalmát, megsemmisítse a felesleges papírokat, és elrendezze azokat, amelyekre még szükség lehet. Minden irattartót és minden levelet a helyére tettek. Az asztalon gondosan elrendezték a tintatartót, a tolltartót, itt feküdt egy nagy mappa is, amelyből kikandikáltak a cég kötjegyei, a reménység színében zölden tündöklöve. Ez a súlyos halotti csend végtelen szomorúsággal töltötte el.

Néhány perc múlva visszajött Berthier:

- Igazán mondom, asszonyom, kétszer is csengettem, de nem mertem erőszakoskodni... Lemenőben esetleg maga is becsengethet... De azt tanácsolom, jöjjön vissza máskor.

Caroline asszonymak bele kellett törődnie. Az első emeleti pihenőn még habozott, és már nyújtotta a kezét a csengő felé, de visszakozott, és távozni készült, amikor a lakásból kiszűrődő kiáltások, zokogás, majd valamilyen fojtott lárma maradásra készítette. Hirtelen kicsapódott az ajtó, kirohant a halálra vált inas, és szinte repült a lépcsőn, összefüggéstelenül motyogva:

- Jaj, istenem, istenem! A gazdám...

Caroline szinte megdermedt ez előtt a tátongó ajtó előtt, ahonnan most kivehetően hallatszott a szörnyű, szívet tépő jajkiáltás. Átfutott rajta a hideg, amikor kitalálta, és tisztán maga elé képzelte, mi történt odabent. Az első pillanatban el akart futni, de nem tudott, mérhetetlen szájalom fogta el, szükségét érezte, hogy lássa, mi van, és hogy együtt könnyezzen velük. Belépett, minden ajtó tárva-nyitva volt, elment a társalgóig.

Két szolgáló, bizonyosan a szakácsné meg a szobalány, nyakukat nyújtogatva álltak az ajtóban, arcukat szörnyülködés torzította el, s ezt hebegték:

- Istenem, istenem, az úr...

A szobába beszüremlett a szürkés téli nap tompa fénye a nehéz selyemfüggönyök résein át. Itt nagyon meleg volt, a kandallóban elhamvadt vastag hasábok üszkei vöröses visszfényt vetettek a falra. Ebben a hőségben egy egész rózsahalom pompázott az asztalon, éppen előző este hozta a tőzsdeügynök a feleségének ezt az évszakhoz képest csodálatos csokrot, s most balzsamos illattal töltötte meg az egész üvegház langyosságú szobát. Úgy tetszett, hogy a kellemes illat a kényesen fényűző berendezésből száll fel, s hogy a siker, a gazdagság, a négy éve virágzó boldog szerelem lengő lehelete. A kandalló vörös visszfénye bevilágította a heverő szélén elterülő, átlótt fejű Mazaud-t, keze még mindig görcsösen szorongatta a pisztoly markolatát, ifjú felesége csak az imént rohant oda, most előtte állt, ő hallatta ezt az üvöltést, ezt a lépcsőházba is kihallatszó, szünni nem akaró vad jajgatást. Amikor eldőrdült a lövés, a karjában tartotta a kisebbik gyermeket, s a négy és fél éves kisfiú rémületében görcsösen szorongatta a nyakát kis kezével, a hatéves kislány pedig utánaszaladt és hozzásimult,

szoknyájába csimpaszkodva. Anyjuk kiáltozását hallva, a gyerekek is kétségbeesetten bömböltek.

Caroline asszony azonnal el akarta őket vinni:

- Könyörgök, asszonyom... Ne maradjon itt...

Ő maga is reszketett, úgy érezte, hogy menten elájul. Láta, Mazaud átlótt fejéből még mindig szivába a vér, cseppenként pereg le a heverő bársonyhuzatára, onnan meg a padlóra folyik. A szőnyegen a folt egyre terjedt. És Caroline úgy érezte, hogy ez a vér őt is előnti, befröcskölí kezét-lábát.

- Könyörgök, asszonyom, jöjjön velem.

De a boldogtalan nem hallotta, mozdulatlanul, dermedten állt a helyén, a nyakába csimpaszkodó kisfiúval és a derekába kapaszkodó kislánnyal, oda volt gyökerezve, és úgy látszott: nincs olyan erő a világon, amely eltávolíthatná innen. Mindhárman szőkék és tejfehér, üde bőrűek voltak, az anya éppen olyan törekeny és ártatlan, mint a gyerekek. Kővé meredve a halott boldogság előtt, az öröknek ígérkező szerencse szétfoszlása pillanatában, szakadatlanul hallatták ezt a félelmetes ordítást, amelyben ott zúgott az egész emberi gyötrelmem.

Ekkor Caroline asszony térdre esett. Zokogott és érthetetlenül motyogta:

- Asszonyom, meghasad a szívem... Az isten szerelmére, ne nézze, menjünk át a másik szobába, engedje meg, hogy legalább egy kissé könnyítsek a nyakukba szakadt bánaton...

De a bösz és bánatos csoport - az anya szorosán hozzátapadó gyermekeivel, mindhárman zilált, hamvasszőke hajjal - mozdulatlan maradt. Nem csendesedett a szörnyű üvöltés, a vér panaszos vonítása olyan volt, mint amilyen az erdőt veri fel, amikor a vadászok leterítik az apaállatot.

Caroline teljesen elvesztette fejét, és felállt. Lépések és hangok hallatszottak: nyilvánvalóan a halottkém érkezett. Nem volt ereje tovább itt maradni, és elrohant, de a szörnyű, szűnni nem akaró jajgatás üldözte, s úgy tetszett, hogy még az utcán, a bérkocsik dübörgésében is hallja.

Bealkonyult, hűvös lett, de Caroline lassan haladt, mintha attól félne, hogy zilált külseje miatt feltartóztatják, és gyilkosnak nézik. Képzeteiben felelevenedett minden, az annyi romot és annyi áldozatot maga után hagyó, maga alá temető kétszázmillió szörnyű összeomlásának egész története. De hát mi lehet a titokzatos erő, mi építette fel olyan gyorsan és rombolta össze most ezt az aranytornyot? A kéz, amely megteremtette, most valamilyen elkeseredett, örült rohamban a földdel teszi egyenlővé. Mindenfelől bánatos jajsavak szálltak fel, a vagyonok olyan robajjal omlottak össze, mint a szekerekről a szeméttelre ürített épülettörmelék. Köztük voltak a De Beauvilliers-k utolsó örökletes birtokai, Dejoie garasonként összekapart megtakarított pénze, Sédille hatalmas gyárának jövedelme, a kereskedelemről visszavonult Maugendre évjáradéka, és mindez, összevissza keveredve, iszonyú robajjal zuhant alá ugyanannak a feneketlen szennycatornának mélyére, amelyet semmivel sem lehet megtölteni. Sokan voltak, köztük az italban elmerült Jantrou, a mocsokba fulladt Sándor báróné, a vadászkutya szájalomra méltó szerepét újra felvevő Massias, akit adóssága élete végéig a Tözsdehez láncolt; a tolvaj Flory, aki a börtönben vezekli a könnyen szerelemre gyúló ember bűneit; a csendőröktől való félelmében megszökött Sabatani és Fayeux; de rengeteg, még sajnálatosabb és szívettepőbb ismeretlen áldozat volt, a katasztrófában elszegényedett, hidegtől és éhségtől reszkető, magukra hagyott szerencsétlenek hatalmas, névtelen tömege. És jött a halál, Párizs minden részében pisztolyok dördültek, itt volt Mazaud átlótt feje, Mazaud vére, amely cseppről cseppre elfolyva a rózsailat és fényűzés közepett befröcskölte a bánat vad üvöltését hallható feleségét és gyermekeit. És mindaz, amit látott, mindaz, amit hallott az utolsó hetekben, átkozódó kiáltásban tört ki Caroline asszony tépett

szívéből Saccard ellen. Most már nem tudott hallgatni, nem bírta kihúzni az élők névsorából, mintha nem is lenne, hogy ne kelljen bíraskodnia felette, és elítélnie. Ő, egyedül Saccard volt a bűnös mindenben, ezt kiáltotta világgá minden újabb összeomlás, amelyeknek szörnyű halmaza megrémítette. Elátkozta Saccard-t, sokáig visszatartott dühe és felháborodása most bosszút lihegő gyűlöletbe váltott, s ez a gyűlölet magának a bajnak a forrása ellen irányult. Ha olyan nagyon szerette bátyját, miért csak most gyűlölte meg ezt a szörnyű embert, boldogtalanságuk egyetlen okozóját? Szegény Georges, ez a nagy gyerek, ez a fáradhatatlan munkás, ez az egyenes és igazságos testvér, most a börtön kitörölhetetlen bélyegét viseli magán, s erről a neki mindennél drágább és mindenkinél fájdalmasabb áldozatról Caroline megfélekedezett! Ó nem, Saccard-nak nincs bocsánat, csak senki se védje többé, még azok se, akik még mindig hisznek benne, akik csak jóságára emlékeznek, és amikor eljön a végórája, csak hadd múljon ki egy napon magányosan a közmegejtés közepett!

Caroline feltekintett. A téren volt, előtte a Tőzsde. Alkonyodott, úgy tetszett, hogy az épület mögött felhős téli égboltot a tűzvész után felszállt füstgomoly borítja, a sötétpiros felhőben egyesül az ostrommal bevett város lángja és pora. Az egyhónapos katasztrófa óta elnéptelenedett, szürkén felkomorló Tőzsde pedig tárva-nyitva álló üres, ínségtől kongó csarnokra emlékeztetett. Végigsöpört a végzetes járvány, az úgynevezett „fekete péntek”, amely minden tíz-tizenöt évben letarolja a piacot, és csak romokat hagy maga után. A bizalom csak évek múlva áll helyre, aztán a nagy bankok megszilárdulnak, és megint eljön a nap, amikor a lassan-lassan lábra kapó játékszenvedély kirobban, mindent előlről kezdve új krízist vált ki, mindent letarol, és újabb összeomláshoz vezet. De ezúttal az ég peremén gomolygó rőt füstben, valahol a város távoli zűrzavarában, tompa recsegés hallatszott, mintha a világ végét jelezné...

A vizsgálat olyan lassan haladt hogy hét hónappal Saccard és Hamelin letartóztatása után még mindig nem tűzték ki a tárgyalást. Szeptember közepén, egy hétfői napon a bátyját hetenként kétszer meglátogató Caroline asszony három órára a Conciergerie-be készült. Sohasem ejtette ki Saccard nevét, már vagy tízszer határozottan elutasította sürgető kéréseit, üzeneteit, hogy meglátogassa. Mereven ragaszkodva igazságérzetéhez, számára Saccard megszűnt létezni. Még mindig reménykedett benne, hogy megmentheti bátyját, a látogatási napokon vidáman és boldogan ment hozzá, hogy elmesélhesse legújabb lépéseit, és vigyen neki egy nagy csokrot kedvenc virágaiból.

Ezen a hétfőn, amikor reggel összeállította a piros szegfűcsokrot, Orviedo hercegné szobalánya, az öreg Sophie jött le hozzá, és azt mondta, hogy a hercegné sürgősen kéri. A meglepett, sőt egy kicsit aggódó Caroline sietve felment. Már néhány hónapja nem találkozott a hercegnével, mivel mindjárt a Világbank csődje után lemondott a Munkaotthonban betöltött titkári tisztségéről. Most már csak nagyon ritkán ment el a Bineau körútra, s csak azért, hogy meglátogassa Victort, úgy látszott, hogy a fiú megjuhászodott az Otthon szigorú fegyelmében, és mostanában lesütött szemmel járt-kelt, de a jobb arcánál sokkal dagadtabb bal meg a fintorba torzult szája most is ugyanazt a fölényesen kegyetlen arckifejezést kölcsönözte neki. Caroline asszonymak rögtön az az előérzete támadt, hogy Victor miatt hívják.

Orviedo hercegné végre elszegényedett. Alig tíz év elegendő volt neki, hogy visszaadja a szegényeknek a háromszázmiliót, a herceg jóhiszemű részvényesek zsebéből ellopott örökségét. Ha először öt évre volt szüksége, hogy esztelen jótékonyságra eltékozzon az első százmiliót, a fennmaradó kétszázat négy és fél év alatt sikerült elfecsérelnie az alapított intézmények még esztelenebb fényezésére. A Munkaotthon, a Szent Szűzről elnevezett kisdédóvó, a Szent József árvaház, a chatilloni menhely, a Saint-Marceau ispotály intézményein kívül most alapított Évreux közelében egy mintagazdaságot, két gyermekszanatóriumot a La Manche partján, még egy menhelyet az agognak Nizzában, kórházakat, munkástelepeket, könyvtárakat és iskolákat Franciaország minden részében, azokról az összegekről nem is beszélve, amelyeket a már meglévő intézményekbe fektetett. Ez még mindig a rablott vagyon fejedelmi visszaadásának a vágya volt, de a hercegné nem szánalomból vagy félelemből odavetett kenyérdarabbal akart fizetni a szegényeknek, ő vissza akarta adni nekik az élet élvezetét, minden földi jóval el akarta halmazni a nincstelen kisembereket, a gyengéket, akiktől az erősebbek ellopták a nekik járó boldogságot, egyszóval, ki kívánta tárnai a gazdagok palotáit az országutak toprongyosai előtt, hogy ők is selyemágyban alhassanak, és aranyedényből ehessenek. Tíz éven át szüntelenül zuhogott a milliók zápora, s márványebédlőkké, barátságos hálótermékké, a Louvre-éhoz hasonló monumentális homlokzatokká, ritka növényekkel pompázó kertekké változott. Tíz éven át óriási építkezéseket vittek véghez a vállalkozók és építészek, hihetetlen pocsékolás közepett; a hercegné ma aztán boldog volt, igazán boldog, mostantól fogva tiszta a keze, egyetlen garasa sem maradt. Sőt azt a meglepő eredményt érte el, hogy eladósodott, százezer frankra rúgó kifizetetlen számlák miatt perelték, mivel sem ügyvédjének, sem jegyzőjének nem sikerült előteremteni a hiányzó összeget a jótékonyság szelének szárnyára eresztett szédítő vagyon utolsó morzsáiból. És a kapura szegezett hirdetés a világ tudtára adta a palota elárverezését, ez volt a szélvihar elseprő rohama, amely még a nyomát is eltünteti az üzleti zsviványság mocskában és vérében összekapart átkozott pénznek.

Az öreg Sophie fenn várta Caroline asszonyt, és a hercegnéhez vezette. Sophie naphosszat dühösen káromgott. Jaj, ő már régen megjósolta, hogy úrnője egy szál ingben fogja befejezni

életét. Nem az lett volna legjobb, ha férjhez megy másodszor, és gyermekei lesznek a második férjétől, ha már egyszer csak a gyerekeket szereti? Sophie nem maga miatt nyugtalankodott, neki nem volt panaszra oka: már régen megkapta kétezer frankos járadékát, hogy öreg napjait szülőföldjén, Angoulême környékén élhesse le. De dühbe gurult, ha arra gondolt, hogy asszonya egyetlen garast sem tartott meg magának a mindennapi tejre meg kenyérre, amelyen most él. Örökké veszekedtek ezen. A hercegné csak mosolygott angyali és reménytelen mosolyával, s azt válaszolta, hogy a hó végén már semmire sem lesz szüksége a szemfedőn kívül, mert kolostorba vonul, már régen biztosították neki a helyet a világtól kőfallal elválasztott karmelita kolostorban. Nyugalomba, örök nyugalomba vonul!

Caroline ugyanolyannak látta a hercegnét, ahogyan az eltelt négy év alatt hozzászokott: örökös fekete ruhájában, csipkés főkötőjébe rejtett hajával, harminckilenc éve ellenére még szép volt, de gyöngyfogoros kerek arca megsárgult és elhervadt, mintha máris tízéves kolostori élet lenne mögötte. A vidéki végrehajtó irodájára emlékeztető keskeny szobában most még több ócska papír tornyosult, mint valaha, tervek, feljegyzések, számlák, akták, óriási papírhalmok, azért írták tele őket, hogy minél előbb szélnek ereszthessék a háromszázmiliót.

- Asszonyom - mondta lassan és szelíden a hercegné, hangját már semmilyen felindulás nem tudta megremegtetni -, közölni akarok magával valamit, amit ma reggel tudtam meg... Victorról van szó, arról a fiúról, akit maga helyezett el a Munkaotthonban...

Caroline asszony szíve fájdalmasan dobbant meg. Jaj, ez a szerencsétlen gyermek... Letartóztatása előtt néhány hónappal Saccard tudomást szerzett a fia létezéséről, de határozott ígéretei ellenére sem szakított időt, hogy meglátogassa. Mi lesz most vele? Bár megtiltotta magának, hogy Saccard-ral törődjék, gondolatai akaratlanul is örökösen ráterelődtek, annyira izgatta fogadott fiának a sorsa.

- Rettenetes dolog történt tegnap - folytatta a hercegné -, teljesen jóvátehetetlen bűnt követett el.

És szenttelen hangon mesélte el a szörnyű történetet. Három nappal ezelőtt Victor bekéredzkedett a betegszobába, kibírhatatlan fejfájásra panaszkodva. Igaz, az orvos sejtette, hogy a lusta fiú színlel, de Victornak csakugyan voltak erős idegbántalmi. És aznap délután Alice de Beauvilliers egyedül, anyja nélkül ment el a Munkaotthonba, hogy segítsen az ügyeletes nővérnek megejteni a gyógyszereszekrény készletének három havonként esedékes leltározását. A szekrény a lányok és a fiúk termét elválasztó szobában áll, ahol abban a pillanatban az ágyban fekvő Victoron kívül senki sem volt, a nővér néhány percre kiment, és amikor visszajött, nagyon meglepődött, hogy nem találja Alice-t a szobában, s miután kicsit várt, elindult megkeresni. Még jobban megdöbben, hogy a fiúk termét belülről kulcsra zárták. Mit jelentsen ez? Körül kellett mennie a folyosón, és megdermedt az eléje táruló szörnyű látványtól: a lány a kiáltásait elfojtó, arcára kötött törülközőtől fuldokolva feküdt az ágyon, szoknyája ziláltan fel volt gyűrve, s feltárta az állati durvasággal megerőszkolt, megbecsületlenül sápkóros leánytest meztelenségét. A padlón üres erszény hevert. Victor eltűnt. A jelekből következtetni lehet a történetekre: Alice-t bizonyára kérték, hozzon a szobába egy pohár tejet ennek a tizenöt éves, felnőtt férfihoz hasonlóan szőrös kamasznak, akit hirtelen szörnyű gerjedelem fogott el ez iránt a törékeny test és hosszú nyak iránt, a félmeztelen hím nekiugrott, betömte a lány száját, s mint egy rongyot az ágyra dobta, megerőszkolta és kirabolta, aztán ruháját sietve magára rántva, elinalt. De mennyi homályos, meghökkentő, megoldatlan rejtély van még itt! Hogyan lehetséges, hogy senki semmit nem hallott, sem a viaskodás zaját, sem a segélykiáltásokat? Hogyan történhetett meg ez a szörnyűség ilyen gyorsan, mindössze tíz perc alatt? S főleg hogyan sikerült Victornak eltűnni, szinte elpárologni, semmiféle nyomot nem hagyva maga után? Az intézet lehető leggondosabb átkutatása

után is biztosan megállapították, hogy nincs ott. Bizonyára a folyosóra nyíló fürdőszobán keresztül szökött meg, ahonnan az ablak a körút felé lépcsőzetesen leereszkedő tetőre nyílt. De ez az út nagyon veszélyes, és sokan nehezen hitték, hogy egy ember le tud rajta mászni. A megkínzott, kétségbeesetten zokogó Alice-t heves láz gyötörte, amikor hazavitték anyjához, és ágyba fektették.

Végighallgatva az elbeszélést, Caroline érezte, hogy minden csepp vére megfagy ereiben. Elszörnyedt az emlékezetében felötlő történet és az iszonyú eset hasonlóságán: valamikor Saccard a lépcsőházban leteperzte a szerencsétlen Rosalie-t, és kifecamította a vállát, éppen Victor fogamzásának pillanatában, erre emlékeztet a gyermek eltorzult arca, és íme, most Victor megerőszkolja az első lányt, akit a véletlen az útjába állít. Micsoda hasztalan kegyetlenség! Ez a jámbor lány, kiháló nemzedékének utolsó, szerencsétlen sarja, éppen Istennek akarta áldozni magát, mert nem tudott férjhez menni, mint a többiek. Van-e valami értelme ennek az ostoba és szörnyű találkozásnak? Miért szabadította egymásra a sors ezt a két embert?

- Semmit sem akarok a szemére vetni, asszonyom - mondta végül a hercegné -, igazságtalan lennék, ha a legkisebb felelősséget is magára hárítanám a történetekért, de a maga védenca valóban szörnyű.

És valamilyen ki nem mondott eszmetársítás folytán hozzátette:

- Nem lehet büntetlenül élni egy bizonyos környezetben... Engem is kínozott a lelkiismeret-furdalás, cinkosnak éreztem magam, amikor a minap összeomlott ez a bank, annyi szerencsétlenséget és annyi méltatlanságot halmozva egymásra. Persze, nem kellett volna beleegyezniem, hogy a házam ilyen ocsmányságok hajléka legyen... De hát mit tehetek, a baj bekövetkezett, a házat megtisztítják, én meg, én már nem létezem, az Isten majd megbocsát nekem.

A végre megvalósult remény gondolatára újra megjelent ajkán a halvány mosoly, legyintett, mintha azt mondaná, hogy örökre búcsút mond a világnak: a láthatatlan jó tündér hamarosan eltűnik.

Caroline asszony megragadta kezét, megszorította és megcsókolta, a lelkiismeret-furdalástól és a mély együttérzéstől lesújtottan összefüggéstelen szavakat mormolt:

- Nincs igaza, hogy mentséget keres nekem, bűnös vagyok... Szerencsétlen leány, látni akarom, szaladok, azonnal elmegyek hozzá...

Eltávozott, s a hercegné meg öreg cselédje, Sophie, a negyvenéves együttélésük után őket örökre elvალasztó utazásra készülődve, csomagolni kezdett.

Két nappal ezelőtt, egy szombati napon, De Beauvilliers grófné végül rászánta magát, hogy átengedi palotáját a hitelezőknek. Fél éve, amióta nem fizette a jelzalog kamatait, helyzete tarthatatlanná vált a sokfajta költségek közepett, és állandóan az a veszély fenyegette, hogy elárverezik a palotát: az ügyvédje azt tanácsolta neki, hogy hagyjon ott mindent, és béreljen egy kis lakást, ahol szinte semmi költsége sem lesz, ő meg időközben felszámolja az adósságait. A grófné talán bele sem egyezett volna, és makacsul igyekezett volna megtartani rangját, megóvni a gazdagság látszatát egészen addig, amíg végül a feje felett összeomló mennyezet romjai alá temetheti nemzetségének roncsait, ha közbe nem jön egy újabb szerencsétlenség, amely végképpen porba sújtotta. Az utolsó Beauvilliers sarj, Ferdinánd fia, a minden állásból kirekesztett, felesleges fiatalember, aki csak azért, hogy meneküljön a jelentéktelenségtől és semmittevéstől, pápai zuáv lett, dicstelenül meghalt Rómában; olyan csenevész volt, olyan rosszul bírta a tűző napsütést, hogy még a mentanai csatában sem vehetett részt, mert lázas volt beteg tüdejével. És ekkor a grófné hirtelen pusztaságot érzett

maga körül, most már minden ábrándja, minden törekvése, egész fáradságosan megalkotott építménye összeomlott, amelynek segítségével olyan büszkén tartotta fenn nevének a becsületét. Egyetlen nap elég volt hozzá, és az épület repedezni kezdett, a nyomor, a lélektipró nyomor minden szegletből előbújt. A vén gebét eladták, csak az öreg szakácsnét tartották meg, koszos kötényében járt a piacra, két garasért vaját meg egy liter száraz babot venni, a grófné szutykos ruhában, lyukas cipőben kezdett kijárni az utcára. Egyik napról a másikra éltek, a szerencsétlenség még a büszkeségét is elfújta ennek a korával viaskodó, a régi idők emlékét féltékenyen őrző nőnek. A Hölgytorony utcába vonult vissza lányával, egy ájtatos asszonnyá vedlett, volt divatárusnő házába, aki egyházi embereknek adott ki bútorozott szobákat. Itt telepedtek meg ketten egy nagy, csupasz, szomorú, de méltóságos nyomort árasztó szobában, a végében különválasztott hálófülke volt, két keskeny ágygal, s ha a fal tapétájához hasonló kárpittal bevont, kitámasztható ajtószárnyakat behajtották, a szoba szalonná alakult át. Ez a szerencsés beosztás némileg megvigasztalta a két nőt.

De még két óra sem telt el, mióta De Beauvilliers grófné berendezkedett új lakásában - szombati napon történt -, amikor egy váratlan, rendkívüli látogatás újabb izgalmakat okozott.

Szerencsére Alice éppen akkor ment le, hogy bevásároljon. Busch volt a látogató, lapos és koszos arcával, zsírpecsétes császárkabátjával és kötél módjára összetekert, fehér nyakendőjével. Bizonyára megneszelte az alkalmas pillanatot, és végre elszánta magát, hogy behajtsa a régi tízezer frankos kötelezvényt, amelyet a gróf írt alá Léonie Cron leányzó nevére. Gyors tekintetével végigpásztázta a szobát, rögtön felmérte az özvegy helyzetét: talán csak nem késett el? És mint a helyzethez mérten udvariasságra és türelemre is képes ember, hosszasan megmagyarázta a megdöbbszent grófnének az esetet. Hiszen ez a férje írása, nem igaz? És ez világossá teszi a tényállást: a gróf egy fiatal teremtéssel szórakozott, magáévá tette, s azután megtalálta a módját, hogyan szabaduljon meg tőle. Sőt Busch még azt sem titkolta el a grófné előtt, hogy a törvény szerint valószínűleg nem köteles fizetni, hiszen azóta majdnem tizenöt év telt el. De ő csak ügyfele megbízottja, és tudja, hogy a lány elhatározta, ha nem egyeznek meg, a bírósághoz fordul, és iszonyú botrányt csap. A grófné falfehér lett, a szíve mélyéig megrendítette a hirtelen felködlő szörnyű múlt, és csodálkozásának adott kifejezést, hogy csak most fordultak hozzá, mire Busch egy egész históriát talált ki: a kötelezvény elveszett, és csak most találták meg valami málha mélyén. A grófné végül is határozottan elutasította a kötelezvény kiegyenlítését, és Busch udvariasan távozott, kijelentve, hogy rövidesen visszajön az ügyfelével együtt, de nem másnap, mivel a lány vasárnap nem tud elszabadulni a házból, ahol dolgozik, hanem majd hétfőn vagy kedden.

Hétfőn, a lázrohamban hazahozott Alice-szal megesett szörnyű kaland után, a grófné könnyektől káprázó szemmel ápolta leányát, és teljesen megfeledkezett a rosszul öltözött férfiről és kegyetlen történetéről. Alice végre elaludt, az anya pedig, agyonkínózva és meggyötörtén a csapást csapás után reá mérő sors makacosságától, leült, amikor hirtelen megint megjelent Busch, ezúttal Léonide kíséretében.

- Asszonyom, itt van az ügyfelem. Járjunk a végére ennek az ügynek!

A leány láttán a grófné összerezett. Ránézett rikító ruhájára; egészen a szemöldökéig aláhulló erős szálú fekete hajára, széles, petyhüdt arcára, a tízéves prostitúcióban elnyútt, illetlen, aljas megjelenésű nőre. Gyötrődött, mert oly sok évi megbocsátás és feledés után, női büszkeségén kegyetlen sebet ejtettek. Jaj, istenem! hát ilyen züllésre ítélt nőszemélyekkel csalta meg a gróf!

- Járjunk a végére - erősködött Busch -, ügyfelem nagyon elfoglalt a Feydeau utcában.

- A Feydeau utcában? - ismételte a grófné értetlenül.

- Hát igen, ott van... nyilvánosházban.

A grófné lesújtva odament a hálófülkéhez, és remegő kézzel becsukta a félig nyitott ajtó másik szárnyát is. A lázas Alice mocorgott a takaró alatt. Jaj, csak elaludna megint, csak meg ne lássa, csak meg ne hallja!

- Értsünk szót, asszonyom - folytatta máris Busch -, a kisasszony rám bízta az ügyét, én csak a megbízottja vagyok. Éppen ezért akartam, hogy ő maga jöjjön el ide, és elmondja a követelését. Na, Léonide, beszéljen.

A lány nagyon izgatott volt, rosszul érezte magát ebben a ráerőszakolt szerepben, a grófnéra emelte a kivert kutyáéhoz hasonló, zavaros, nagy szemét. Azonban a megígért ezer frank reménye döntésre bírta. És amikor Busch még egyszer kiterítette, és az asztalra tette a gróf kötelezvényét, Léonide alkoholtól rekedt hangján megszólalt:

- Igen, igen, ez az a papír, amit Charles úr adott nekem... Cron fuvaros lánya vagyok, tudja, asszonyom, a felszarvazott Croné, mindenki így hívta... Charles úr folyton koslatott utánam, és mindenféle ocsmányságot akart velem csinálni. Nekem meg elegendő volt belőle. Hiszen fiatal korában semmit se tud az ember, nem igaz? És igazán nincs kedve öregemberekkel szerelmeskedni... Akkor aztán Charles úr aláírta nekem ezt a papírt... És este bevitt az istállóba...

A grófné állva hallgatta, s a keresztre feszítés minden fájdalmát kiállva hagyta, hogy beszéljen, de hirtelen halk nyögést hallott a fülke felől. Izgatottan emelte fel a kezét:

- Hallgasson!

De Léonide már belejött, és nem akarózott neki abbahagyni:

- Mégse tisztességes dolog, ha nem akarnak fizetni, és egy becsületes lányt rossz útra térítenek... Igen, asszonyom, a maga Charles ura közönséges tolvaj volt. Minden nő azt mondja, akinek elmesélem ezt a históriát... És én igazán biztosíthatom, hogy lett volna miért megfizetnie.

- Hallgasson! Hallgasson! - kiabált dühösen a grófné, mindkét kezét kinyújtva, mintha arra készülné, hogy megfojtja, ha még egy szót szól.

Léonide megijedt, és felemelte könyökét, hogy a pofonokhoz szokott örömlányok ösztönös mozdulatával eltakarja arcát. Baljós csend támadt, és a fülke felől újra hallatszott a nyögés, a csendes, elfojtott zokogás.

- De hát mit akar tőlem? - kérdezte a grófné reszketve, halkan.

Ekkor Busch is beavatkozott!

- Hát, kérem szépen, ez a lány azt akarja, hogy kifizessék. És igaza van a szerencsétlennek, ha azt mondja, hogy De Beauvilliers gróf úr nagyon csúnyán viselkedett vele. Ez egyszerűen csalás.

- Soha életemben nem fogok kifizetni ilyen adósságot.

- Ez esetben azonnal kocsit bérelünk, egyenesen a bíróságra hajtunk, és panaszt teszünk. Már előre megszerkesztettem, itt van, ni! Felsoroltam az összes tényeket, amelyeket éppen most mesélt el a kisasszony.

- De uram, ez szörnyű zsarolás, ezt nem teheti.

- Bocsásson meg, asszonyom, de haladéktalanul megteszem. Az üzlet, üzlet.

A grófnét végtelen fáradtság, szörnyű elkedvetlenedés fogta el. Még maradék erőt adó büszkesége is elpárolgott, lelkiereje, egész akarata megtört. Összetéve a kezét ezt motyogta:

- De hát, láthatja, hova jutottunk. Nézze meg ezt a szobát... Semmink sincs, és talán már holnap nem lesz mit ennünk... Honnan vegyek pénzt, tízezer frankot? Uramisten!...

Busch elmosolyodott, az olyan ember mosolyával, aki hozzászokott, hogy pénzt kaparjon ki a romok alól.

- Ó, az ilyen hölgyeknek, mint maguk, mindig van valamilyen lehetőségük. Csak tüzetesen utána kell nézni.

Már néhány perce mustrálgatta azt a régi kis dobozt a kandallón, amelyet reggel a grófné tett oda a málna kicsomagolásakor, s ösztönösen megsejtette, hogy drágakövek vannak benne. A grófné követte és megértette lángra gyúló tekintetét.

- Az ékszerek! - kiáltott fel. - Nem, nem, a világ minden kincséért sem!

És felkapta a kis dobozt, mintha meg akarná védeni. A régi családi ékszerek maradványai voltak benne, néhány drágakő, amelyet a legnehezebb időkben is meg tudott őrizni, ez volt leánya egyedüli hozománya, s jelenleg végső segélyforrásuk!

- A világ minden kincséért sem, inkább a saját húsomat tépem ki!

De ekkor mindketten elhallgattak: kopogtattak az ajtón, és Caroline asszony lépett be. Szörnyen feldúlva sietett ide, és a váratlan jelenettől lesújtva, kővé meredt a küszöbön. Nem akarja, hogy a grófnét feshélyezze jelenléte, mondta, és hogy azonnal távozik, de ez könyörgő tekintetet vetett rá, s Caroline megértette, a szoba végébe húzódott, és ott mozdulatlanul várt.

Busch megint feltette a kalapját, a magát egyre bizonytalanabbul érző Léonide pedig az ajtóhoz sietett.

- Így hát, asszonyom, nem marad más hátra, mint hogy távozzunk...

De nem távozott. A lehető legdurvább kifejezésekkel elismételte Léonide történetét, mintha csak meg akarná alázni a grófnét a vendég előtt, s üzleti szokásai szerint úgy tett, mintha nem ismerné fel ezt a hölgyet.

- Isten önnel, asszonyom, innen egyenesen az ügyészségre megyünk. Három napon belül megjelenik az újságokban a részletes hír. És akkor majd magára vessen.

Az újságokban! Házának romjain még ráadásul ez az iszonyú botrány! Így hát nem elég, hogy nemzetségük egész gazdagsága porrá lett, még a mocskokba is alá kell merülni. Jaj, legalább a nevük tisztaságát kell megőrizni! És gépiesen kinyitotta a kis dobozt. Fülbevalók, karperec meg három gyűrű volt benne, briliánsok, rubintok, régi foglalatban.

Busch odasietett. Tekintete meglágyult, majdnem gyengéd és szelíd lett.

- Jaj, ez nem lesz tízezer... Hadd nézzem csak.

Máris egymás után szedte ki az ékszereket, ide-oda forgatta, felemelte őket, szinte érzéki szenvedélyt váltottak ki belőle a drágakövek, vastag ujjai szerelmesen remegtek. Különösen a rubintok tisztasága hozta nagy izgalomba. És ezek az antik briliánsok! Csiszolásuk ugyan nem nagyon ügyes, de milyen makulátlan tiszta vizűek!

- Hatezer frank! - mondta az árverési becsüs egykedvű hangján, igyekezve az egyösszegű becsértékkal palástolni izgalmát - Csak a köveket számítom, hiszen a foglalatok csak beolvasztásra valók. Na jó, hát megelégszünk hatezerrel.

De az áldozat túlságosan nagy volt a grófnénak. Újra fellángolt gyűlölete, kitépte Busch kezéből a drágaköveket, görcsösen a markába szorította őket. Nem, nem! Ez mégiscsak sok! Azt követelik tőle, hogy hajítsa a szakadékba még ezeket a köveket is, amelyeket annak idején az anyja hordott, és amelyeket a lányának kell felvennie házassága napján! Forró

könnyek buggyantak ki szeméből, végigperegtek az arcán, olyan tragikus bánat testesült meg benne, hogy Léonide megindultan, a szánalomtól megrendülten rángatni kezdte Busch császárkabátját, hogy távozásra kényszerítse. El akart menni, most már bántotta, hogy ilyen kellemetlenséget okozott ennek a kedvesnek látszó, szegény öreg hölgynek. De Busch hidegvérrel figyelte a jelenetet, mert bizonyos volt benne, hogy mindent bekebelez, hiszen sokéves tapasztalata szerint a nők sírógörse mindig akaratauk megsemmisülését jelzi. Így hát várt.

Ez a szörnyű jelenet talán még sokáig elhúzódik, ha ebben a pillanatban fel nem hangzik Alice zokogása és gyenge, fojtott hangja. Ő kiabált a hálófülke mélyéből:

- Jaj, mama, megölnék! Adj oda nekik mindent, hadd vigyenek el mindent!... Jaj, mama, csak már mennének! Megölnék, megölnék!

Erre a grófné kétségbeesetten legyintett: most már kész volt mindent odaadni, még az életét is. A lánya hallotta az egészet, a lánya majd meghalt szégyenében. Odavetette Buschnak az ékszereket, alig hagyva időt neki, hogy letegye a gróf kötelezvényét az asztalra, és tüstént kitaszította az ajtón a már eltűnt Léonide után. Aztán kinyitotta a hálófülke ajtaját, Alice párnájára rogyott, és együtt zokogtak, megtörtén, megsemmisülten.

Volt egy pillanat, amikor a felháborodott Caroline már-már közbelépett. Hát megengedheti, hogy ez a bitang kirabolja ezeket a szerencsétlen nőket? De hallotta visszataszító elbeszélését is, és lehet-e valamit tenni, hogy megakadályozzák a botrányt? Hiszen tudta, hogy ez az ember képes beváltani fenyegetését. És ő maga szégyent érzett Busch jelenlétében, mintha cinkostársa lett volna a kettejüket összekötő titok miatt. Jaj, mennyi szenvedés, mennyi mocskok! Kényelmetlenül érezte magát, miért is sietett ide, ha nem tud segíteni, sem szóval, sem tettel? Minden ajkára toluó kérdés, minden célzás az előző nap történt szerencsétlenségre sértőnek, lealázónak rémlett az áldozat jelenlétében, aki még magához sem tért, és halálosan szenvedett szégyenétől. Minden segítség nevetséges alamizsnának látszott volna a részéről, hiszen ő is tönkrement, és azt sem tudja, miből fog élni a per végéig. Végül könnyes szemmel, végtelen szánalommal, a kétségbeesett megindultságtól egész testében remegve, kitárt karral odalépett.

Egy bútorozott lakás szegényes hálófülkéjében két megsemmisült, agyongyötört, nyomorult teremtes, íme, ez maradt a valaha olyan előkelő, mindenható De Beauvilliers-k ősi nemzetségéből. Hajdan oly nagy birtokuk volt, mint egy királyság, a Loire mentén húsz mérföldnyi távolságban övük volt minden kastély, erdő, mező, legelő. De évszázadok teltek el azóta, s ezek a mérhetetlen uradalmak lassan elolvadtak, s a grófné a vagyon utolsó roncsait elvesztegette a divatos spekulációk viharában, amelyhez nem is konyított: először húszezer frankot, lányának garasonként összekapart hozományát, aztán magát a majorságot is. A Szent Lázár utcai palota eladásával ki sem tudja elégíteni a hitelezőket. Fia dicstelenül halt meg a távolban. Lányát meggyalázta egy gazfickó, és megkínózva hozták haza, mint egy kocsni alá esett, vérbe borult, nyakig sáros gyermeket. Maga a grófné, a sudár, ősz hajú, hajdan oly előkelő hölgy szánalmas öregasszony lett, megsemmisült, és összetört e pusztító vész súlya alatt; a szépségétől, ifjúságától megfosztott Alice-nak pedig gyűrött ingéből kilátszott hosszú, rút nyaka, és örült tekintetében utolsó büszkeségének s elvesztett ártatlanságának halálos bánata tükröződött. És a két nő zokogott, egyre csak zokogott.

Ekkor Caroline asszony egyetlen szó nélkül egyszerűen megölelte, és erősen magához szorította őket. Nem talált más vigasztalást, velük együtt sírt. És a szerencsétlenek megértették, még jobban könnyeztek, de most már nem olyan keserűen. Még ha nincs is vigasz, nem kell-e azért élniük, mégiscsak élniük?

Caroline, újra az utcára érve, megpillantotta a Méchainnével nagyban tárgyaló Buscht, aki megállított egy bérkocsit, betuszkolta Léonide-ot, majd eltűnt. Caroline sietett, de Méchainné egyenesen feléje tartott. Bizonyára leskelődött utána, mert rögtön Victorra terelte a szót, láthatóan nagyon jól értesült róla, hogy mi történt előző nap a Munkaotthonban. Amióta Saccard megtagadta a négyezer frank kifizetését, haragja nem csillapodott, állandóan az járt a fejében, hogyan lehetne még valami hasznot húzni ebből az ügyből; és most a Bineau körúton, ahová gyakran ellátogatott valamilyen kedvező alkalom reményében, elmesélték neki a történeteket. Valószínűleg már kifundálta, mit tesz, mert kijelentette Caroline asszonynak, hogy haladéktalanul megkezdi Victor felkutatását. Igazán szörnyű lenne ezt a szegény gyermeket a rossz ösztönök hatalmában hagyni, újra el kell csípni, nehogy aztán egy szép napon az esküdszéken találják. Amíg ezt elmondta, fürkésző pillantásokat vetett a „kedves asszonyka” arcára, kis, behízott szemével, örült, hogy Caroline feldúlt és hogy újra kicsalhat tőle egy-két ötfrankost, ha majd ráakad a lurkóra.

- Így hát, asszonyom, megegyeztünk, majd én foglalkozom ezzel a dologgal... Ha valamit meg akar tudni, ne fáradjon el hozzám a Marcadet utcába, menjen fel inkább Busch úrhoz, a Feydeau utcába, biztosan megtalál majd, négy óra tájt mindennap ott vagyok.

Caroline új bánattal a szívében hazatért a Szent Lázár utcába. Ha ez a szörnyű gyermek kiszabadult, és most éhes, üldözött farkas módjára bitangol a tömegben, mennyi bajt okozhat öröklött ösztöneinek kielégítésével? Sebtében megebédelt, kocsit bérelt, és égve a vágtyól, hogy megtudjon valamit, elhatározta, mielőtt a Conciergerie-be megy, benéz a Bineau körútra. De az úton izgalmában az az ötlete támadt, s teljesen úrrá lett rajta, hogy előbb elmegy Maxime-hoz, magával viszi a Munkaotthonba, és kényszeríti, hogy foglalkozzék Victorral, hiszen végül is a testvére. Egyedül ő őrizte meg gazdagságát, csak ő léphet közbe, csak ő segíthet igazán ebben az ügyben.

De mihelyt belépett a Császárnő sugárúti fényűző palota előcsarnokába, megdermedt. A kárpitások leszedtek a szőnyegeket és a tapétákat, a cselédek huzattal vonták be a székeket, a csillárokat, és az asztalról meg a polcokról leszedett csecsebecsék olyan pusztulásillatot árasztottak, mint a bál másnapján kidobott virágcsokor. Maxime-ot a hálósobában találta két hatalmas bőrönd mellett, ezekbe csomagolta be a komornyik a fiatalember csodálatos fehérneműjét, amely olyan pompás és finom volt, mint egy menyasszonyé.

Amint meglátta Caroline-t, ő szólalt meg először száraz, hideg hangon.

- Ah, maga az! Jó hogy jön, legalább nem kell írnom magának... Nekem elegendő van, elutazom.

- Hogyhogy! Elutazik?

- Igen, ma este. Nápolyba megyek, ott töltöm el a telet.

Egy mozdulattal elküldte a komornyikot, és folytatta:

- Mit gondol, talán kellemes nekem, hogy az apám már hat hónapja a Conciergerie-ben csücsül! Csak nem fogom megvárni, amíg a vádlottak padján találom... Utálok utazni, de hát mit tehetek? Különben ott szép az idő, magammal viszem a legszükségesebb holmikat, s talán nem fogok túlságosan unatkozni.

Elnézte ezt a nagyon ápolt, nagyon csinos fiatalembert, a teletömött bőröndöket, ahol egyetlen női ruhadarabot sem láthatott, amely a feleségéé vagy szeretőjéé lehetne, minden csak saját személyét szolgálta. De mégis bátorzkodott megkockáztatni:

- Pedig én megint egy szívességre kértem volna...

És elmesélte Victor esetét, hogyan követett el erőszakot, hogyan lopott s hogyan szökött meg ez a minden bűnre képes bandita.

- Nem hagyhatjuk el. Kísérjen el, s majd közös erőfeszítéssel...

Maxime falfehéren, a félelemtől reszketve félbeszakította, mintha a vállát egy mocskos, gyilkos kéz érintette volna meg:

- Helyben vagyunk! Még csak ez hiányzott!... Az apám tolvaj, a testvérem gyilkos... Milyen kár, hogy késlekedtem, hiszen még a múlt héten el akartam utazni... De hát ez szörnyűség, egy ilyen embert, mint én, ilyen kellemetlen helyzetbe hozni!

Caroline megpróbálta rábeszélni, de Maxime szemtelen lett:

- Hagyjon engem békén! Ha magának kedve telik ilyen bosszúságok közepett élni, az a maga dolga. Én figyelmeztettem, nem hallgatott rám, most aztán váljék egészségére... Ami engem illet, én inkább a szennygödörbe taszítanám ezt az egész csöcseléket, mint hogy egyetlen hajszálamat is feláldozzam.

Caroline felállt.

- Így hát isten önnel.

- Isten önnel.

Maxime újra behívta a komornyikot, és Caroline látta, milyen gondosan felügyel pipere-táskájának becsomagolására: minden tárgy különösen finoman megmunkált aranyozott ezüst volt, különösen a táncoló Amorokkal díszített mosdótál. És amikor Maxime-ra gondolt, aki Nápoly napsütéses ege alatt a tétlen és önfeledt élet élvezetére készült, hirtelen maga elé képzelte az öccsét: egy sötét, lucskos estén éhesen, kezében késsel bolyong La Villette vagy Charonne valamelyik külterki sikátorában. Tehát lehetséges, hogy a nevelés, az egészség, az ész pusztán pénzkérdés? És ha lelke mélyén minden ember egyformán szennyes is, vajon nem abban a felsőbbrendűségben rejlik-e az egész civilizáció, hogy ilyen illatos és ilyen életművész tud lenni?

Megérkezve a Munkaotthonba, Caroline furcsa felháborodást érzett az épület hihetetlen fényűzése ellen. Mire való ez a két monumentális épületszárny, a hatalmas irodaépülettel összekötött két szárny? Mire való a fiúk és a lányok termei, a nagy, parkszerű játszóterek, a csempézett konyhák, a márványebédlők, a palotákhoz méltó tágas lépcsők és folyosók? Mire való ez a pompázatos jótékonyosság, ha ebben a kényelmes és egészséges intézetben nem sikerül megjavítani a szerencsétlen csillagzat alatt született gyermekeket, ha nem sikerül a romlott gyerekből egészséges, egyenes és józan eszű embert faragni? Rögtön az igazgatóhoz ment, kérdésekkel ostromolta, a legapróbb részleteket is tudni akarta. De a dráma még mindig homályos maradt, ő is csak azt ismételhette, amit Caroline már a hercegnétől hallott. Előző nap óta kutattak utána mind a házban, mind a környéken, de a legcsekélyebb eredmény nélkül. Victor már messze vágatott, beleveszett Párizs ijesztő örvényébe. Pénze valószínűleg nincsen, mert Alice meglopott erszényében mindössze három frank négy garas volt. Egyébként, hogy a szegény Beauvilliers hölgyeket megkímélje a nyilvános botránytól, az igazgató nem fordult a rendőrséghez; Caroline asszony megköszönte neki, és megígérte, bármennyire is ég a vágytól, hogy valamilyen értesüléseket szerezzen, ő sem fordul a főkapitánysághoz. Bosszankodott, hogy nem tudott meg semmit, és elhatározta, mielőtt elmegy, benéz a betegszobába, és kifaggatja a nővéreket. De tőlük sem tudott meg semmi újat, és fent csak a lányok és fiúk szobáját elválasztó, csendes kis szoba zavartalan nyugalma élvezte néhány percig. Lentől vidám zsvaj szállt fel - szünet volt -, és Caroline úgy érezte, hogy igazságtalan: nem értékelte eléggé nagyra a friss levegő, a jólét és a munka jótékony hatását. Itt minden biztonnal egészséges és erős emberek nőnek fel. Egy zsvány négy-öt

közepesen becsületes emberre, ez még elmegy, ha figyelembe vesszük az öröklött hibákat erősítő avagy gyengítő véletleneket!

Az ügyeletes nővér kiment, így Caroline egy percre egyedül maradt, és odament az ablakhoz, hogy megnézze a lent játszó gyerekeket, amikor hirtelen a szomszédos szobából ezüstösen csengő kislányhangok ütötték meg a fülét. Az ajtó félig nyitva volt, és követni tudta észrevétlenül, mi történik benn. A teljesen fehér, nagyon barátságatlan betegszobában fehér volt a fal, fehér volt a négy ágyacska függőnye. A nap széles sávban aranyozta be ezt a fehérséget, az ágyak liliumra emlékeztettek, amely ebben a kellemes melegben hajtott ki. Az első ágyon Caroline Madeleine-t ismerte fel, a lábadozó kislány már azon a napon is itt volt, amikor Caroline idehozta Victort, és lekváros kenyeret evett. Madeleine folyton visszaesett, szervezetét teljesen tönkretette szüleinek alkoholizmusa, nagyon vérszegény, nagyon sovány és sápadt volt, nagy, asszonyos szemével színes templomi festett szentekre emlékeztetett. Tizenhárom éves volt, és most már teljesen egyedül maradt: az anyja egy részeg estén meghalt, valamelyik férfi hasba rúgta, mert nem akarta neki megfizetni a megbeszélte hat garast. Hosszú, fehér hálóingében, vállára hulló szőke hajával Madeleine az ágya közepén térdelt, és imádkozni tanította a másik három ágyat elfoglaló kislányokat.

- Kulcsoljátok össze a kezeteket, így ni, tárjátok ki szíveteket.

A hárem kislány térdre ereszkedett az ágyán. Kettő nyolc-, a harmadik még ötéves sem volt. Hosszú fehér ingükben, összetett, törekeny kezükkel, komoly, rajongó arcukkal angyalokra hasonlítottak.

- Most pedig ismételjétek utánam, amit mondok. Figyeljétek jól... Istenem, áldd meg Saccard urat jóságáért, ajándékozd meg hosszú, boldog élettel.

És lángoló hittel, teljesen átadva magát ennek a tiszta érzésnek, a négy lányka angyali hangon elragadóan gügyögte együtt:

- Istenem, áldd meg Saccard urat a jóságáért, ajándékozz neki hosszú, boldog életet.

Caroline haragos felbuzdulásában már-már belépett a szobába, hogy elhallgattassa a gyerekeket, megtiltsa nekik ezt a kegyetlen és szentségtörő játékot. Nem, nem! Saccard-nak nincs joga a szeretetükre, s ha ő megengedi a gyerekeknek, hogy boldogságáért imádkozzanak, foltot ejt lelkükön. De hirtelen egész testében megremegett, megállt, könny szökött a szemébe. Miért erőszakolná az ő haragját, az ő keserű tapasztalatát ezekre az ártatlan, az életet még nem ismerő teremtésekre? Avagy Saccard nem volt jó hozzájuk, nem ő volt bizonyos mértékig az Otthon alapítója, nem küldött minden hónapban játékokat a gyermekeknek? Heves izgalom fogta el, s ismét meggyőződött róla, hogy nincs bűnös, aki még ha megannyi bajt okozott is, ne tett volna legalább annyi jót is. Angyali hangok közepett távozott, a kislányok folytatták imájukat, az ég áldását kérték az örületében egy egész világot szétromboló, annyi szerencsétlenséget okozó lelkiismeretlen emberre.

Amikor végre kiszállt a bérkocsiból a Palota körúton, a Conciergerie épülete előtt, észrevette, hogy izgalmában otthon hagyta a bátyjának még reggel elkészített szegfűcsokrot. A börtön mellett kétgarasos kis rózsacsokrokat árult egy nő, és Caroline vett belőle egyet a virágimádó Hamelinnek. Georges elmosolyodott, amikor elmesélte neki szórakozottságát, de ma nagyon szomorú volt. Eleinte, fogságának első heteiben, nem hitte, hogy komolyan vádolhatják valamivel. Azt gondolta, nagyon egyszerűen kimenti magát: akarata ellenére nevezték ki elnöknek, semmilyen pénzügyi műveletben nem vett részt, majdnem mindig távol volt Párizstól, és nem tudta ellenőrizni az ügyintézését. De az ügyvédjével folytatott tárgyalások és Caroline asszony szaladgálásai, melyeknek hasztalan fáradságáról beszámolt neki, megértették vele, milyen szörnyű felelősség terheli. Minden apró törvénytelenységben részesnek tekintik, soha senki sem fogja elhinni, hogy csak egy is az ő tudtán kívül történt, Saccard

rántotta bele ebbe a szégyenletes cinkosságba. És ekkor aztán a sorsba való beletörődést hirdető katolikus kissé együgyű hitével olyan lelki nyugalomra tett szert, hogy húga is nagyon meglepődött. Valahányszor eljött hozzá a külvilágból, gyötrelmes lótás-futásai után, a szabadon élő emberek zavaros és kegyetlen világából, mindig meghökkent, milyen békésen mosolyog Georges csupasz cellájában, ahol ez a nagy jámbor gyermek a fekete fafeszület köré kifüggesztett négy rikító színű szentképet. Ha az ember az Isten kezébe adja magát, felháborodása elszáll, s minden ártatlanul elviselt szenvedés az üdvözülés biztosítéka. Csak az szomorította el olykor, hogy a megkezdett munkák végzetesen megrekedtek. Ki fog most már törödni velük? Ki folytatja Kelet újjáélesztését, amelyet az Egyesült Tengerhajózási Társaság és Kármel-hegyi Ezüstbánya Társaság olyan sikeresen megkezdett? Ki építi fel a Brüssza-Beirut-Damaszkusz és a Szmirna-Trapezunt vasútvonalat, ki fogja fiatal vérrel felfrissíteni a világ ereit? Különben ebben sem vesztette el a hitét, azt mondta, hogy a megindított vállalkozás nem múlhat ki, csak az gyötörte, hogy megszűnt az ég kiválasztottja lenni, akire a végrehajtás bízott. Különösen akkor csuklott el a hangja, amikor azt kérdezte, milyen bűnök miatt nem engedi az Isten, hogy ő alapíthassa meg a jelen társadalom átalakítására hivatott katolikus bankot, a Szent Sír Állampénztárt, amely visszaadhatná a hatalmat a pápának, és végül a népeket egygé kovácsolná, megdöntve a zsidók mindenható pénzuralmát. Azt jósolta, hogy ezt a bankot feltétlenül megalapítják, és legyőzhetetlen lesz; azt hirdette, hogy majd eljön a tiszta kezű Igaz férfiú, s majd megalapítja egy napon. És ha most gondba merültnék látszott, ez bizonyára csak azért volt így, mert vádolttnak tekintették, és majd bűnösnek mondják ki, s arra gondolt: ha egyszer ki is kerül a börtönből, az ő keze már nem lesz elég makulátlan ahhoz, hogy véghezvigye ezt a nagy vállalkozást.

Szórakozottan hallgatta a húgát, amint arról beszélt neki, hogy az újságokból ítélve, a közvélemény mintha kissé megint az ő javára hajlanék. És hirtelen, minden átmenet nélkül, az ébren álmodó ember ködös tekintetével nézve rá, megkérdezte:

- Miért nem vagy hajlandó meglátogatni?

Caroline összerezett, rögtön megértette, hogy bátyja Saccard-ról beszél. És tagadóan intett fejével, nem, nem. Ekkor Georges rászánta magát, és zavartan, majdnem suttogva mondta neki:

- Gondold meg, ki volt számodra, ezek után nem tagadhatod meg tőle, menj el hozzá!

Uramisten! Tud róla! Caroline mélyen elpirult, és a karjába vetette magát, hogy eltakarja arcát, dadogva megkérdezte tőle, ki mondhatta meg neki, hogyan tudhatta meg, hiszen ő azt hitte, nem tud róla senki, különösen ő.

- Szegény Caroline-om, már nagyon régóta... A névtelen levelekből, a bennünket irigylő undorító emberektől... Sohasem beszéltem neked erről, szabad vagy, mi ma már nem egyformán gondolkodunk... De én tudom, te vagy a legjobb asszony a világon. Menj el hozzá.

És megint vidáman, újra felöltve állandó mosolyát, fogta az időközben már a feszület mögé csúsztatott rózsacsokrot, odanyújtotta neki a virágot, és azt mondta:

- Tessék, vidd el neki, és mondd meg, hogy én sem haragszom rá.

Bátyjának megindító jósága feldúlta, egyszerre érzett maró szégyent és édes megkönnyebülést. Most már nem ellenkezett. Ráadásul reggel óta érezte Saccard meglátogatásának benső szükségét. Megtehetette-e, hogy nem közli vele Victor szökését, a szörnyű fordulatot, amelynek pusztá gondolatára még most is egész testében remeg? Saccard már az első napon beíratta nevét a várható látogatók névsorába, s amint Caroline megnevezte magát, a porkoláb azonnal bevezette a fogoly cellájába.

Amikor belépett, Saccard egy kis asztal mellett ült, háttal az ajtónak, és számokat rótt egy darab papírra.

Felugrott, és boldogan kiáltott fel:

- Maga!... Jaj, milyen kedves! És én olyan boldog vagyok!

Két kezébe szorította az asszony kezét, Caroline zavartan mosolygott, nagyon meghatódott, nem találta meg a kellő szavakat. Aztán szabad kezével az egész asztalt ellepő, számokkal teleírt papírok tetejére tette kétgarasos kis csokrát.

- Maga egy angyal! - mormogta elragadtatva, s Caroline ujját csókolgatta.

Végül Caroline megszólalt:

- Igen, mindennek vége volt, örökre elítéltem magát a szívemben. De a bátyám azt akarta, hogy eljöjjenek...

- Nem, nem, ne mondja ezt! Mondja inkább, hogy maga nagyon okos és nagyon kedves, hogy megértett engem, és megbocsát...

Egy mozdulattal félbeszakította.

- Könyörgök, ne kívánjon tőlem ilyen sokat. Magam sem tudom, hogy... Vagy talán nem elégszik meg velem, hogy eljöttem?... Különben is nagyon szomorú hírt kell közölnöm magával.

És egy szuszra, halkán elmesélte neki Victor ösztöneinek vad ébredését, Alice de Beauvilliers ellen elkövetett merényletét, különös, rejtélyes szökését, minden eddigi keresés hasztalanságát, s hogy alig van remény megtalálására. Saccard megrendülve hallgatta, egyetlen kérdést, egyetlen mozdulatot sem tett, és amikor Caroline elhallgatott, két kövér könnycsepp buggyant ki a szeméből, és legördült az arcán.

- A szerencsétlen... A szerencsétlen... - hebegte.

Az asszony sohasem látta még sírni, és nagyon megindult, meghökkentették ezek a valahonnan messziről, a sokéves rablástól kérges, kiégett szíve legmélyéről feltörő, szokatlan, súlyos, ólmos könnyek. Egyébként kétségbeesése azonnal viharosan robbant ki belőle:

- De hát ez borzasztó, még csak meg se csókoltam a kisfiam... Hiszen tudja, hogy nem is láttam. Jaj, istenem, igen, megfogadtam, hogy elmegyek hozzá, de nem volt rá időm, egyetlen szabad percem sem, ezek az átkozott üzletek egyszerűen elevenen falnak fel... Jaj, ez az örökös história, ha valamit nem tesz meg az ember rögtön, egész biztos, hogy később már sohasem teszi meg... Tehát meg van róla győződve, hogy most már nem is láthatom? Hiszen ide is el lehetne hozni.

Caroline megrázta a fejét:

- Ki tudja, hol van ebben a pillanatban, e szörnyű Párizs melyik zugában!

Még néhány pillanatig izgatottan járt fel-alá cellájában, mondatfoszlányokat mormolva:

- Megtalálták nekem ezt a gyermeket, és most tessék! újra elveszítem!... Sohasem láthatom... Lám: mindez azért, mert nincs szerencsém, egyáltalán nincs szerencsém!... Jaj, istenem, ez is olyan, mint a Világbank!

Megint leült az asztal mellé. Caroline fogott egy széket, és szembeült vele. Saccard máris a papírok között matatott, a hónapok óta előkészített iratcsomóban. Mintha érezte volna, hogy Caroline előtt igazolnia kell magát, beszélni kezdett a per történetéről, kifejtette védekezésének főbb pontjait. A következő vádakkal illették: az alaptőke állandó emelése, avégett, hogy

az árfolyamot feltornássa, és elhitesse a részvényesekkel, hogy a társaság tőkéi teljesen érintetlenek; áljegyzések és áljóváírások a csak papíron fizető Sabatani nevére és más fedőnevekre nyitott számlákon; álosztalék juttatása a régi részvények fedezése örvén; és végül saját részvények vásárlása a társaság számlájára, mértéktelen és mesterséges árfelverést okozó, veszett spekuláció, amely elpusztította az aranyavesztett Világbankot. Minderre Saccard részletes és szenvedélyes magyarázatokat adott: ő csak azt tette, amit minden bankigazgató, csak éppen nagystílúbben, az erős ember rámenős lendületével. Ha az emberekben volna egy szikrányi logika, nincs egyetlen bankigazgató, legyen akár a legszilárdabb párizsi hitelintézetek vezetője is, akinek ne kellene megosztania vele celláját. Őt tették meg bűnbaknak mindenki más törvénytelen lépése miatt, másrészt pedig, milyen furcsa módja ez a felelősség elbírálásának! Miért nem állítják bíróság elé az igazgatóság tagjait, a Daigremontokat, az Huret-eket, a De Bohaineket, akik az ötvenezer frankos jelenléti díjon kívül minden jövedelemből tíz percentet kaptak, és akik az összes gyanús üzelmekben benne voltak? És mivel magyarázzák a felügyelő bizottság tagjainak, például Lavignière-nek a teljes büntetlenségét, akik megúszták azzal, hogy hozzá nem értésükre és jóhiszemőségükre hivatkoztak. Ez a per kétségkívül kiáltóan igazságtalan, mivel Busch család címén beadott keresetét bizonyítékok hiányában el kellett ejteni, a szakértői jelentésről pedig, mindjárt az első könyvvizsgálat után, megállapították, hogy tele van tévedéssel. Hogyan mondhatták ki hivatalból a bankszódjék két okmány alapján, ha egyszer egyetlen garast sem sikkasztottak el a letétbe helyezett tőkéből, és minden ügyfél visszakapta volna a pénzét? Nyilvánvalóan az volt az egyedüli cél, hogy tönkretegyék a részvényeseket. S ha így van, elérték a céljukat, a katasztrófa egyre nagyobb méreteket ölt, és egyre terjed. És ezért nem őt, Saccard-t kell vádolni, hanem az igazságügyi hatóságokat és a kormányt, azokat, akik összeesküdtek ellene, hogy eltemessék a Világbankot.

- Jaj, ha ezek a gazfickók szabadlábon hagytak volna, megmutattam volna, meg én!...

Caroline ránézett, lenyűgözte igazi nagyságig emelkedő lelkiismeretlensége. Eszébe jutottak régi elméletei, a nagy vállalkozásokban szükség van a tőzsdézésre, különben az ember nem kaphatja meg munkájának igazi ellenértékét, s hogy a spekulációt az emberi szenvedélyek kirobbanásának, szükséges trágyának, a haladás trágyájának kell tekinteni. Vagy talán nem ő maga fűtötte túl minden lelkiismeret-furdalás nélkül saját kezével a szörnyű gépezetet, hogy ripityára tört, és halálra sebezte a magával rántott embereket? Vagy talán nem ő akarta-e a háromezer frankos árfolyamot, ezt az ostobán, esztelenül túlzott kurzust? Vagy talán megtalálja a számítását egy százötvenmillió alaptőkével és - a háromezres kurzuson kilencszázmillióra rúgó - háromszázezer részvénnyel rendelkező vállalat, és talán az ekkora összegre járó szédítő osztalék, még ha csak egyszerűen öt percentet számítunk is, nem rejt-e szörnyű veszélyt?

De Saccard felállt, és fel-alá járkált szűk cellájában a kalitkába zárt hódító ideges lépteivel.

- Ó, a gazemberek! Nagyon is jól tudták, mit csinálnak, amikor ide bezártak engem... Kis híján diadalmaskodtam, valamennyit tönkretettem volna.

Caroline asszonyból kirobbant a csodálkozással vegyes tiltakozás.

- Hogyhogy diadalmaskodott volna? De hiszen egyetlen garasa sem maradt, legyőzték!

- Hát persze - folytatta keserűen -, legyőztek, tehát csirkefogó vagyok... A becsületesség, a dicsőség csak siker. Nem szabad hagyni, hogy leterítsék az embert, különben másnap már csak hülyének meg csalónak tisztelik. Ó, nagyon jól el tudom képzelni, hogyan beszélnek rólam, semmi szükség rá, hogy elismételje. Hiszen most széltében-hosszában tolvajnak neveznek, és azzal vádolnak, hogy én zsebeltem be ezeket a milliókat, széttépnének, ha a kezük közé kerülnék; vagy ami még rosszabb, hogy szánakozva vonogatják a vállukat, és

egyszerűen bolondnak, korlátolt embernek tartanak... De képzelje csak el, mi lett volna, ha sikerül! Ha leterítem Gundermann-t, meghódítom a piacot, ha most én lennék elvitathatatlan aranykirály? Mi? Micsoda diadal! Hős lettem volna, és Párizs a lábam előtt heverne.

Caroline szembeszállt vele:

- Az igazság is, a logika is maga ellen volt, magának nem sikerülhetett.

A férfi hirtelen megállt előtte, és magánkívül kiáltott fel:

- Nekem nem sikerülhetett, nahát még ilyet! Nem volt elég pénzem, ez az egész. Ha Napóleon a Waterlooi ütközet napján még százezer katonát vethetett volna be, győzött volna, és akkor a világ képe most egészen más lenne. Én meg, ha bevetek még néhány száz szükséges milliót, most a világ ura vagyok.

- De hát ez borzasztó! - kiáltotta felháborodva Caroline. - Hogyan? Hát nem elég magának ennyi rom, könny, vér! Még több katasztrófát, még több kifosztott családot, még több koldusbotra juttatott szerencsétlent akar?!

Saccard újra türelmetlenül kezdett járkálni a cellában, és szavait egy felsőbbrendű közönyösséget kifejező mozdulattal kísérve válaszolt:

- Talán az élet törődik ezzel? Minden lépésünkkel ezeket tiprunk el.

Csend lett. Caroline sápadtan, dermedten követte tekintetével. Végül is ki ez, gazember vagy hős? Remegett, és azon tűnődött, a legyőzött és tétlenségre kényszerített nagy hadvezér milyen gondolatai érlelődtek meg benne a börtönben töltött fél év alatt, és csak most nézett körül: négy csupasz fal, keskeny vaságy, festetlen faasztal, két szalmaszék. A pazar és káprázatos fényűzés után!

Hirtelen Saccard újra leült, mintha rogyadozna a lába a fáradtságtól. Hosszú, halk beszédbe kezdett, mintha akaratlanul gyónna neki.

- Igen, igaza volt Gundermann-nak: a Tőzsdén nem lehet heveskedni... Ó, a gazember! Neki jó, neki már nincs se vére, se idegzete, ő már nem tud sem nővel hálni, sem egy üveg burgundit meginni! Különb, azt hiszem, mindig ilyen volt, káposztalé folyik az ereiben... Én szerfelett szenvedélyes vagyok, ez kétségtelen. Ez az oka vereségemnek, ezért szegtem annyiszor a nyakamat. És mégis, ha szenvedélyességem öl is meg, azért ez az, ami tartja bennem a lelket. Igen, elragad a szenvedély, felemel, nagyon magasra repít, hogy aztán a mélybe dobjon, és egyetlen csapással megsemmisítse művemet. Talán az élvezet nem jelent mást, mint önmagunk felemésztését... Valóban, ha erre a négyéves harcra gondolok, teljesen megvilágosodik előttem, hogy az lett a végzetem, amire annyira vágytam, amit megszereztem... Ez bizonyára győgyíthatatlan. Elveszett ember vagyok.

De ekkor elfogta a gyűlölet legyőzője iránt:

- Ez a Gundermann csak azért diadalmaskodik, mert nincsenek vágyai!... Valóban, ebben a konok és hideg hódítóban benne van az egész zsidóság, amely azon az úton van, hogy megszerezze a korlátlan hatalmat az egész világ felett, egymás után vásárolja meg a népeket a mindenható arannyal. Gundermann-nak már van egymilliárdja, de majd lesz kettő-, tíz-, száz-milliárdja, és eljön a nap, amikor a világ ura lesz... Már évek óta konokul kiáltom mindenütt világgá, de senki sem figyel rám, mindenki azt hiszi, hogy a tőzsdés irigysége beszél belőlem, pedig a vérem kiált. Igen, a zsidók iránt érzett gyűlöletem ösztönös, velem született, az anyatejjel szívtam magamba.

- Milyen furcsa - mondta a sokoldalúan művelt, végtelen türelmű Caroline. - Szerintem a zsidók ugyanolyan emberek, mint mi. És ha különállók, ez csak azért van, mert kivetették őket.

Saccard meg se hallgatva, még nagyobb szenvedéllyel folytatta:

- És ami a legfelháborítóbb, hogy a kormányok egy követ fűjnek velük, hogy hétrét görnyedve járulnak a csirkefogók elé. Vagy talán a Császárság nem adta el magát Gundermann-nak? Mintha nem lehetne kormányozni Gundermann pénze nélkül! Persze, Rougon bátyám, a „nagy ember”, undorítóan bánt velem. Erről nem meséltem magának, de hát olyan hitvány voltam, hogy a katasztrófa előtt megpróbáltam kibékülni vele, és ha most itt ülök, ez azért van, mert ő nagyon is akarta. Mit számít ez neki, ha egyszer feszélyezem, csak megszabaduljon tőlem! Én mégsem haragszom rá, egyedül az dühösít, hogy szövetségre lépett ezekkel a zsidókkal... Gondolja csak meg: azért fojtották meg a Világbankot, hogy Gundermann folytathassa üzleteit! Igen, és minden hatalmas katolikus bankot legázol, mintha társadalmi veszélyt jelentenének, és mindez csak azért, hogy biztosítsák a zsidók végleges diadalát, ők meg mindannyiunkat bekebeleznek, méghozzá nemsokára!... De vigyázzon csak Rougon is! Őt falják fel legelsőnek, tüstént kiebrudalják a hatalomból, amelyhez annyira ragaszkodik, és amelyért kész mindent megtagadni. Agyafúrt játékot űz, hintapolitikája hol a liberálisoknak, hol az abszolutistáknak kedvez, de ebben a játékban a végén elkerülhetetlenül kitöri az ember a nyakát... És ha már minden kötél szakad, hadd teljesüljön Gundermann kívánsága, hiszen kijelentette, ha háborúra kerül sor Németországgal, Franciaország vereséget szenved! Nos hát, készek vagyunk, a poroszoknak csak annyi a dolguk, hogy idejöjjenek, és elfoglalják tartományainkat...

Caroline rémült, könyörgő mozdulattal szakította félbe, mintha Saccard kihívná a hatalmasok haragját.

- Nem, nem, ne mondja ezt! Nincs joga így beszélni... Emellett pedig a bátyjának semmi köze a maga letartóztatásához. Biztos forrásból tudom, hogy az igazságügyminiszter, Delcambre műve az egész.

Saccard gyűlölete rögtön megcsillapult, elnevette magát:

- Ó, ő így bosszulja meg magát.

Caroline kérdően tekintett rá, és Saccard hozzátette:

- Régi história közöttünk... Most már előre tudom, hogy elítélnék.

Úgy látszik, Caroline gyanította, miféle história, mert nem faggatta. Csend lett, Saccard újra az asztalon levő papírokkal kezdett foglalkozni, ismét teljesen hatalmába kerítette rögeszméje.

- Milyen kedves magától, drága barátnőm, hogy meglátogatott. Ígérje meg, hogy megint eljön, mert jó tanácsokkal szolgálhat nekem, és én el akarom mondani magának a terveimet... Jaj, csak pénzem lenne!

Caroline sietve félbeszakította, felhasználva az alkalmat, hogy tisztázhatja az öt hónapok óta gyötrő kérdést. Mit csinált a saját millióival? Átutaltatta külföldre? Vagy talán elásta egy fa alá, s csak ő nem tudja, hol van?

- De hiszen van pénze! Kétmillió a sadowai ügyből, kilencmillió a háromezer részvényéből, ha háromezres kurzuson adta el.

- Nekem? - kiáltott fel. - Kedvesem, nekem egyetlen garasom sincsen!

Ezt olyan őszintén és olyan elkeseredetten mondta, s olyan csodálkozva tekintett Caroline-ra, hogy nem tudott nem hinni szavaiban.

- Nekem sohasem marad egyetlen garasom sem, amikor a vállalkozásaim csődbe jutnak... Értse meg, én mindig tönkremegyek a többiekkel együtt... Igen, természetesen, eladtam, de ugyanakkor vásároltam is, és hogy hova tűnt a kilencmillióm meg az első kettő, hát ezt aztán igazán nagyon nehezen tudnám megmagyarázni magának... Sőt, azt hiszem, még adós is

maradtam ennek a szegény Mazaud-nak harminc- vagy negyvenezer frankkal. Egyetlen garasom sincs! Teljesen leégttem, mint mindig!

Caroline olyan megkönnyebbülést érzett, annyira megörült, hogy még tréfálózott is a maga meg a bátyja tönkremenésén.

- Nem is tudom, lesz-e elég pénzünk a betevő falatra, akár csak egy hónapig is, ha mindennek vége lesz... Jaj, ez a pénz, ez a beígért kilencmillió! Emlékszik, mennyire megijesztett vele? Sohasem voltam még olyan nyugtalan, s milyen nagy kő esett le a szívemről azon az estén, amikor mindent odaadtam a bank javára!... Még a nagynénikéntől örökségbe kapott háromszázezer frank is ráment. Ez aztán már igazán nem nagyon igazságos. De hát megmondtam magának, hogy a talált pénz, a pénz, amit nem mi keresünk, sohasem hajt hasznot!... És, amint látja, most vidám vagyok, még nevetek is!

Saccard heves mozdulattal félbeszakította, felkapta az asztról a papírokat, és meglobogtatta őket:

- Ugyan hagyja már! Hiszen nagyon gazdagok leszünk...

- Hogyhogy?

- Talán azt hiszi, hogy elálltam a terveimtől? Már hatodik hónapja dolgozom itt, egész éjszakákat virrasztok át, hogy mindent újjáépítsek. Ezek a barmok a korai mérleggel vádolnak leginkább, azt állítják, hogy a három hatalmas vállalkozás: az Egyesült Tengerhajózási Társaság, a Kármel és a Török Nemzeti Bank közül csak az első hozta meg a várt jövedelmet! Hát persze! De hát a másik két vállalat éppen azért jutott a tönk szélére, mert engem bezártak. De amint kiengednek, igen, amint ismét én leszek az úr, akkor majd meglátja, majd meglátja...

Caroline könnyölgően kinyújtva a kezét, félbe akarta szakítani. De Saccard felugrott, kis lábán felágaskodott, és éles hangon kiabálta:

- Itt van minden kiszámítva, itt van minden adat, nézze meg!... A Kármel meg a Török Nemzeti Bank csak gyerekjáték! Nekünk a hatalmas keleti vasúthálózatra van szükségünk, és minden egyéb, Jeruzsálem, Bagdad, a teljesen meghódított Kisázsia, minden, amit Napóleon-nak nem sikerült bevennie karddal, azt mi ásóinkkal meg az aranyainkkal fogjuk visszaszerezni... Hogyan is gondolhatta, hogy abba hagyom a játszmát? Napóleon is visszajött Elba szigetéről. Nekem is elég, ha csak megmutatom magam, és Párizs minden pénze máris özönlik hozzám, és kezeskedem, hogy ezúttal Waterloo nem fog megismétlődni, mert a tervem matematikailag pontos, az utolsó centime-ig egyezik... Végre-valahára a nyakára léphetünk ennek az átkozott Gundermann-nak. Csak négyszáz- vagy ötszázmilliót kérek, és az egész világ az enyém!

Végül Caroline megfogta a kezét. Hozzásimult:

- Nem, nem! Hagyja abba, megrémít!

De érezte, hogy az elragadtatás akaratlanul is felülkerekedik rettenetén. Ebben a világtól szinte légmentesen elszigetelt, nyomorúságos, csupasz cellában túlradó erőre, káprázatos élniakarásra döbbent: a reménység örök ábrándjára, az elpusztulni nem akaró ember makacs kitartására. Lelkében kutatni kezdte a gyűlölet érzését, a megvetést a Saccard elkövette bűnök iránt, de nem találta. De hát nem ítélte el a helyrehozhatatlan szerencsétlenségekért, amelyeket okozott? De hát nem követelte méltó büntetését, a magányos halált a közmegevetés közepett? Most már csak a baj iránt érzett gyűlölet és bánattal való együttérzés maradt meg benne. Újra behódolt neki, öntudatlan és tette kész erejének, mint valami kegyetlen, de bizonyára szükséges, természeti kényszernek. És ha ez csak női gyengeség volt, gyönyörűséggel engedte át neki magát, teljesen elhatalmasodott rajta kielégítetlen anyai ösztöne, a

gyengédség végtelen szükségérzete, ami arra készítette ezt a nagyon józan, de az élet viszontagságaiban megrokkant nőt, hogy szeresse ezt a férfit, még ha becsülni nem is tudja.

- Mindennek vége! - ismételte néhányszor, még mindig a kezét szorongatva. - De hát nem tud már egyszer végre megnyugodni és pihenni?

És amikor Saccard lábujjhegyre állt, hogy megérintse ajkával a halántékára sűrű tincsekben aláhulló fehér haját, amely olyan fiatalra tette, Caroline megállította, és határozott, végtelenül szomorú hangon hozzátette, minden szót külön hangsúlyozva:

- Nem, nem! Ennek vége, vége mindörökre... Örülök, hogy még utoljára láthattam, és hogy nem haraggal válunk el... Isten velem!

Amint eltávozott, látta, hogy az asztalnál áll, őszintén feldúlta a válás, de keze már ösztönösen az izgalmában összekevert papírokat rendezni, a kis kétgarasos csokor elhervadt, és Saccard, amint egyenként kezébe vette a lapokat, ujjával leseperte róluk a lehullott rózsaszirmokat.

Csak három hónap múlva, december közepén kezdték meg végre a Világbank-ügy tárgyalását. A büntető törvényszék öt nagy tárgyalást tartott, s a közönség nagyon élénk érdeklődéssel kísérte. A sajtó hihetetlen lármát csapott a katasztrófa körül, a vizsgálat lassúsága miatt a legfantasztikusabb történetek jártak szájról szájra. Különösen nagy feltűnést keltett az ügyészség vádirata, a bösz logika eme remekműve, mely csoportosította, hasznosította és könyörtelen világossággal értelmezte a legapróbb részleteket is. Azt beszélték különben, hogy az ítéletet már előre meghozták. És valóban, Hamelin nyilvánvaló jóhiszeműsége, a váddal öt napon át dacoló Saccard hősies viselkedése és a védők ragyogó és hatásos beszédei ellenére, a bíróság mindkét vádlottat öt-öt évi börtönre és háromezer frank pénzbírságra ítélte. De mivel a tárgyalás előtt egy hónappal óvadék ellenében szabadon bocsátották őket, és ily módon szabadlábbon védekezhetek a bíróság előtt, joguk volt fellebbezni, és huszonnégy óra leforgása alatt elhagyni Franciaországot. Ezt a megoldást Rougon követelte, mert egyáltalán nem akarta, hogy a nyakán maradjon a börtönben csücsülő öccse. Maga a rendőrség gondoskodott Saccard elutazásáról, így ez meglépett az éjjeli vonattal Belgiumba. Hamelin még aznap elutazott Rómába.

És eltelt újabb három hónap, beköszöntöttek április első napjai, de Caroline még mindig Párizsban időzött, ahol egész sor kibogozhatatlan ügy elintézése tartotta vissza. Még mindig az Orviedo palota kis lakását foglalta el, bár a falragaszokon már hirdették az eladását. De végül, az utolsó nehézségeket is elsimítva, most már útra készen állott, igaz, egyetlen garas sem volt a zsebében, de adósa sem maradt senkinek, így hát arra készült, hogy másnap elutazik Párizsból Rómába, a bátyjához, aki ott szerencsésen egy kis mérnöki álláshoz jutott. Írta, hogy sikerült néhány tanítványt szereznie a számára. Megint mindent újra kellett kezdeniük.

Amikor a Párizsban töltött utolsó nap reggelén felkelt, úgy érezte, nem utazhat el anélkül, hogy meg ne kíséreljen valamit megtudni Victorról. Az eddigi kutatások eredménytelenek maradtak. De eszébe jutott Méchainné ígérete, és arra gondolt, hogy talán ez az asszony tud valamit. Hogy találkozzék vele, csak el kell mennie Buschhoz négy óra tájt. Az első pillanatban elűzte ezt a gondolatát: minek? Hiszen mindez már a múlté! De aztán már valósággal fáj neki, összeszorult a szíve, mintha saját gyermekét vesztené el, és elutazása előtt még virágot sem vinne a sírjára. Négy órakor elment a Feydeau utcába.

A lépcsőházra nyíló mindkét ajtó nyitva volt, a sötét konyhában buborékot vetve forrt a víz, a másik oldalon, Busch szűk dolgozószobájában, Méchainné ült a karosszéken, s a papírhalmokban turkált, amelyet vastag kötegekben ráncigált elő őska börtáskájából.

- Jaj, maga az, drága asszonyom? Nagyon rosszkor jött. Sigismond úr haldoklik, és szegény Busch úr teljesen elvesztette a fejét, hiszen annyira szereti az öccsét. Összevissza szaladgál, mint a bolond, most megint a doktorért ment el... Így nekem kell foglalkozni az ügyeivel,

hiszen már egy hete egyetlen értékpapírt sem vett, egyetlen adóslevélre sem vetett pillantást. Szerencsére, éppen most csináltam egy jó fogást! Jaj, nagyon jó fogást: kissé majd megvigasztalja ezt a bánatos drága jó embert, ha megint észnél lesz.

Caroline asszony annyira megdöbbsent, amikor látta, hogy a táskából marokszámra elővett papírok közt a Világbank elértéktelenedett részvényei is ott vannak, hogy elfelejtette, miért jött. Az ócska börzszatyor majdnem szétrepedt, de a nagy örömtől bőbeszédűvé vált Méchainné még egyre többet szedett elő.

- Tessék idenézni! Ezt az egészet kétszázötven frankért vettem, van vagy ötezer, vagyis darabja nem több egy garasnál... Mit szól hozzá? Egy garasért a részvényeket, amiket három-ezer frankkal jegyeztek! Most már alig érik meg a papír árát, igen, a fontra mért papír árát... De azért mégiscsak többet érnek, legalább félfrankos áron fogjuk viszonteladni, mert a csődbe jutott emberek keresik őket. Tetszik tudni, olyan jó volt a hírneve ezeknek a részvényeknek, hogy még mindig jól festenek. Nagyon jól hatnak a veszteséges mérlegben, nagyon előkelő dolog, ha valaki azt mondhatja, hogy a katasztrófa áldozata... Egyszóval fantasztikus szerencsém volt, megszimatoztam, hogy a csatamező milyen árkában szunnyad ez a sok áru, hová lökték ezt a sok vágóhídi hulladékot, amit egy tájékozatlan tökfilkó bagóért engedett át nekem. És képzelheti, hogy kaptam rajta! Bizony, nem sokat teketóriáztam, egykettőre a táskámba gyömöszöltem!

És a pénzügyi vérontás csatamezejének eme dögmadara egészen felvidult, terebélyes testéből csak úgy dőlt a szennyes táplálék verejtéke, közben pedig kurta keze kampóival a hullák közt, a máris megsárgult, dohos szagot árasztó elértéktelenedett részvények közt turkált.

A szomszéd szobában azonban, amelynek ajtaja csakúgy, mint a lépcsőházra nyíló két ajtó, tárva-nyitva volt, egy lelkendező basszus hang szállt fel:

- Nahát, Sigismond úr megint szónokol! Reggel óta mást sem csinál... Jesszus Mária! A víz meg forr! A vízről megfeledeztem! Mert hát rengeteg herbateával traktálom. Drága asszonyom, ha már itt van, tessék megnézni, nem kér-e valamit.

Méchainné kiszaladt a konyhába, Caroline asszony pedig, akit mindig vonzottak a szenvedők, belépett a szobába. A csillogó áprilisi napsugár merőlegesen esett a kis festetlen asztalon felhalmozódott, tíz esztendő munkájától terhes irattartókra, és vidámmá varázsolta a csupasz szobát; most sem volt más benne, mint a két szalmaszék és egypár padlóra helyezett kötet. A szűk vaságyon Sigismond három párnára támaszkodva, derékig érő, kurta, piros flanellekében beszélt, egyre csak beszélt, azzal a különösen felcsigázott szellemi izgalommal, amely olykor a tudóveszesek halálát megelőzi. Félrebeszél, de közben voltak rendkívül tisztánlátó pillanatai; és lesoványodott, hosszú göndör hajával bekeretezett arcában mérték-telenül tágra meredt szeme a semmibe bámult.

Mihelyt Caroline asszony megjelent, úgy látszik, azonnal felismerte, noha sohasem találkoztak.

- Jaj, kegyed az, asszonyom... Lázálmomban már láttam önt, s minden erőmmel szólítottam... Jöjjön, jöjjön közelebb, hogy a fülébe súghassam...

Noha Caroline asszony kissé remegett a félelemtől, közelebb lépett, s le kellett ülnie az ágyhoz simuló székre.

- Azelőtt nem tudtam, ma már tudom. Bátyám értékpapírokat árul, és én hallottam a síró embereket a dolgozószobájában... Az én bátyám, jaj! Mintha tüzes vasat döftek volna a szívembe. Igen, beletört a mellembé, s még mindig itt éget, mert ez szörnyűség, a pénz, a szerencsétlen, szenvedő szegények... Szóval, nemsokára, amikor meghalok, a bátyám az én papírjaimat is el fogja adni, de én ezt nem akarom, nem akarom!

Esdeklő hangja egyre erősebb lett.

- Tessék! asszonyom, ott vannak az asztalon, adja ide őket, hadd csomagoljuk be, és ön elviszi, valamennyit elviszi... Jaj, hogy vártam, hogy hívtam! Ha elvesztek volna az irataim! Kitaró bűvárkodásban eltelt egész életem munkája megsemmisült volna!

És minthogy habozott odaadni neki, amit kért, Sigismond összekulcsolta a kezét:

- Kegyelem, hadd győződjek meg róla, hogy valamennyi feljegyzésem megvan, mielőtt meghalok... A bátyám nincs itthon, nem mondhatja, hogy ebbe pusztulok bele... Esedezem, asszonyom...

Erre aztán engedett, mert lázas könyörgése nagyon meghatotta.

- Látja, rosszul teszem, mert a fivére azt mondja, hogy ebbe betegszik bele.

- Belebetegszem? Jaj, dehogy! És különben is mit számít az!... Az a fő, hogy annyi sok átvirasztott éjszaka után teljesen kialakíthattam a jövő társadalmára vonatkozó elképzeléseimet! Mindennel előre számoltam, mindent megoldottam, a lehető legnagyobb igazságosság és boldogság korszaka virrad fel... Mennyire sajnálom, hogy nem volt időm megfelelő részletességgel megszerkeszteni munkámat! De itt vannak rendbe rakott feljegyzéseim, hiánytalanul. És ugye megmenti őket, hogy egy napon valaki más végső formába öntse őket, és az egész világon elterjessze a könyvet...

Hosszú, csenevész kezével megragadta a papírlapokat, szerelmesen lapozgatta őket, közben zavaros, nagy szemében megint kigyúlt a láng. Hadarva, megtört és színtelen hangon beszélt, mint ahogyan a falióra tiktakol, ha a láncon függő súly elragadja, a haldoklók szüntelenül működő agyszerkezetének zakatolása volt ez.

- Jaj, milyen tisztán látom lelki szemeimmel az igazság és a boldogság országát!... Mindenki dolgozik benne, személyes, kötelező, de szabad munkát végez. A nemzet nem más, mint egy hatalmas szövetkezeti vállalat, a szerszámok mindenki tulajdonában vannak, a termékeket hatalmas közraktárak tárolják. Ki-ki annyi társadalmi fogyasztásra jogosult, amennyi hasznos munkát végzett. A közös értékmérő az egyórai munka, minden tárgy csak annyit ér, ahány óra alatt készült, csak egyféle csere létezik valamennyi termelő között, s munkautalványokkal bonyolítják le, éspedig a közösség irányításával, s nem terheli semmilyen más levonás, mint a gyermekek felnevelésére, az aggok ellátására, a felszerelés felújítására, az ingyenes közszolgáltatások fedezésére szolgáló egyetlen adó... Pénz nincs többé, ezzel vége a spekulációnak, a rablásnak, a szörnyű üzérkedésnek, a kapzsi bűnöknek, a leányokat többé nem hozományuk miatt veszik el, az öreg szülőket nem fojtják meg az örökségért, a vándort nem gyilkolják meg erszényéért az útszélen!... Nincsenek többé ellenséges osztályok, nagyiparosok és munkások, proletárok és burzsoák, ennél fogva nincsen szükség sem korlátozó törvényekre, sem bíróságokra, nem kell fegyveres erő, hogy megvédje azt, amit egyesek méltatlanul elharácsolnak a többiek gyöttrő éhsége elől!... Nincs többé semmiféle léhűtő, és nincsenek többé lakbértől élő háztulajdonosok, járadékosok, akiket a szerencse tart ki, mint az örömlányokat, szóval egyaránt vége a fényűzésnek és nyomornak!... Jaj, nem ez hát az eszményi méltányosság, a mindenható bölcsesség, nincsenek kiváltságosok, nincsenek nyomorultak, ki-ki önnön erőfeszítésével munkálkodik saját boldogságán, az átlagos emberi boldogságon!

Tűzbe jött, szava megszelídült, mintha messziről szállt volna, és messze a magasban beleveszett volna a meghirdetett jövőbe.

- Hát még ha belemennék a részletekbe... Tessék, nézzen ide, erre a lapra, itt ni, ezzel a sok széljegyzettel: itt van lefektetve a család átszervezése, a szabad szerződés, a közösségre bízott gyermekek nevelése és ellátása... De nehogy azt higgye, hogy ez anarchia. Nézze itt, ezt a másik feljegyzést: minden termelési ág irányítását a valódi szükségleteket felmérő, s így a termelést a fogyasztással arányba hozó bizottságra bízom... Itt meg egy másik szervezési apróság: a városokban csakúgy, mint a falvakban az ipari seregek, a mezőgazdasági seregek a saját maguk választotta vezetők irányításával vonulnak munkába, és a saját maguk meg-

szavazta szabályoknak engedelmeskednek... Idenézzen! Hozzávetőleges számítással itt még azt is kiszámítottam, hány órára csökkenthető a munkanap húsz év múlva. Hála a sok új dolgos kéznek, de főleg a gépeknek, csak négy órát dolgoznak majd, sőt talán csak hármat; mennyi szabad idő marad hát az élet élvezetére! Mert nem valami kaszárnyáról van szó, hanem szabad, vidám, emberi közösségről, amelyben mindenki szabadon töltheti kedvét, elegendő ideje lesz jogos vágyainak kielégítésére, élvezheti a szerelem, az erő, a szépség, az értelme örömét, s érdeme szerint meríthet a természet kiapadhatatlan kincseiből.

Sigismond a nyomorúságos szobában hadonászva a világ urának érezte magát. Ebben a csupaszságban, ahol élt, ebben az igénytelen szegénységben, amelyben halt, testvéri kézzel osztotta szét a földi javakat. Az egyetemes boldogságot teremtette meg, mindazt a jót osztotta szét ekképp, amit ő nem élvezett, s tudva, hogy sohasem fogja élvezni. Siettetten halálát, hogy átnyújthassa a szenvedő emberiségnek ezt a fenséges ajándékot. De a keze reszketve matatott a szerte heverő feljegyzések közt, a halál káprázatát tükröző, kihunyó szeme mintha már megpillantotta volna az életen túl a végtelen tökélyt, amely olyan rajongó elragadtatással töltötte el, hogy egészen átszellemült.

- Ó, mennyi új munkaterület, az egész emberiség, minden eleven ember keze a világ megjavításán dolgozik!... eltűnnek a homokbuckák, a mocsarak, a parlagon heverő földek. Feltöltik a tengersizorokat, eltűnnek az útban levő hegyek, a sivatag termékeny völgyé virul a mindenünnen előbuggyanó víz nyomán. Minden csoda valóra válik, a régi nagy megvalósításokon csak mosolyognak, annyira bátortalannak és gyerekesnek látszanak. Végre az egész föld lakható lesz... És az ember, miután minden képessége kifejlődik, a magasba emelkedik, tökéletesen kielégítheti minden becsvágyát, mert ő az igazi úr. Nyitva állnak az iskolák és a műhelyek, a gyermek szabadon választja a képessége szabta mesterséget. Telnek az évek, és a szigorú vizsgák elvégzik a rostálást. Többé már nem elég, hogy valaki kifizesse a tandíjat, élni kell tudni a tudománnyal. Így azután mindenkit pontosan értelmi képességének megfelelően használnak, állítanak munkába, s a természeti adottságoknak megfelelően, méltányosan osztják szét a közhivatalokat. Ki-ki saját erejéhez mérten munkálkodik mindenki javára... Ó, a munkás és derűs rendszer, az emberi tehetség egészséges kiaknázásának eszményi társadalma, ahonnan már eltűnt a régi előítélet a kétkezi munka ellen, ahol az asztalos is lehet nagy költő, a lakatos is nagy tudós! Ó, boldogságos rendszer, diadalmas társadalom, amely felé olyan sok századéve menetel az ember, boldog társadalom, amelynek fehér falai már fel is ragyognak, ott a távolban... Ott a boldogságban, a ragyogó nap káprázatában...

Szeme elhomályosult, az utolsó szavakat egyetlen kis sóhajtással, érthetetlenül lehelte ki, és ajkán a még most is átszellemült mosollyal, hátrahanyatlott a feje. Halott volt.

Caroline asszony a szánalomtól és a gyengédségtől megrendültén nézte, s hirtelen érezte, hogy háta mögött betör a vihar. Busch volt az, orvos nélkül tért vissza, lihegve, a nyugtalanságtól feldúltan. Közben pedig Méchainné a sarkában volt, és folyton azt magyarázta, miért nem tudta megfőzni még mindig a herbateát, mivel kiborult a víz. Busch azonban megpillantotta öccsét, apró gyermekét, ahogyan nevezte, amint tátott szájjal, meredt szemmel, mozdulatlanul háton feküdt, megértette, mi történt, és úgy felordított, mint a letaglózott barom. Egyetlen szökelléssel öccse testére vetette magát, két nagy karjával felkapta, mintha életet akarna lehelni bele. Ez a szörnyű aranyfaló, aki tíz garasért embert ölt volna, aki olyan régóta fölözte le a szennyes Párizst, borzalmasan szenvedve üvöltött. Az ő apró gyermeke, istenem! Hiszen ő édesanyjaként ápolta, dédelgette! Most már soha többé nem lesz meg az apró gyermeke! És a veszett kétségbeesés rohamában felkapta az ágyon szerte heverő papírokat, széttépte, szétzúzta őket, mintha meg akarta volna semmisíteni a sok ostoba, gyűlöletes munkát, amely megölte neki az öccsét.

Caroline asszony úgy érezte, megszakad a szíve. A szerencsétlen! Most már csak jámbor szánalmat érzett iránta. De hol is hallotta már egyszer ezt az üvöltést? Az emberi fájdalom dühödő kiáltása egyszer már eltöltötte ezzel a remegéssel. És ekkor eszébe jutott, hogy Mazaud-nál történt, ott hallotta így üvölni az anyát és kicsinyeit az apa teteme előtt. És mintha nem tudna megszabadulni ettől a gyötrelemtől, még egy pillanatig ott maradt, apró szívességeket téve. Majd mielőtt eltávozott, a szűk üzleti irodában magára maradva Méchainnével, eszébe jutott: azért jött, hogy megtudjon valamit Victorról. És kérdezősködni kezdett. Ujj! bizony Victor már messze jár, ha azóta még mindig szabadon csatangol! Méchainné három álló hónapig róta Párizs utcáit, de egyetlen nyomra sem akadt. Lemondott hát róla, egyszer majd úgyis rátalál erre a gazfickóra a vérpádon. Caroline asszony dermedten, némán hallgatta. Igen, befejeztették, a szörnyeteget rászabadították a világra, a jövőre, az ismeretlenre, mint az örökölt mételeytől tájékozó fenevadat, amely minden harapásával csak terjeszti a bajt.

Odakinn, a Vivienne utca járdáján, Caroline asszonyt meglepte az enyhe lég. Ötöt ütött az óra, a nap lebukóban volt a szelíd és tiszta égen, és bearanyozta a távolban a körút magas cégéreit. Ez az ifjonti bájjal felragyogó április egész testét-lelkét szívéig hatolva simogatta. Mélyen, megkönnyebbülten lélegzett, máris boldogabbnak érezte magát, a visszatérő és dagadó, legyőzhetetlen reménnyel a szívében. Bizonyára ennek az álmodozónak a szép halála lágyította el ennyire, aki utolsó leheletéig hitt az igazság és a szeretet ábrándjában, hiszen Caroline maga is arról álmodozott, hogy ki kellene gyógyítani az emberiséget a pénz undok betegségéből, és szinte még mindig hallotta a másik üvöltését, a szörnyű hiéna kétségbeesetten vérző gyengédségét, akit pedig szívtelennek, könnyre képtelennek hitt. De mégsem! Nem azzal a vigasztaló érzéssel távozott, hogy olyan nagy az emberi jóság a sok-sok fájdalom közepett; ellenkezőleg, végül is elkeseredetten jött el, mert a megszökött kis szörnyetegre gondolt, aki ide-oda vágatva annak a rothadásnak az élesztőjét hinti el az útján, amelyből a földnek sohasem sikerül kigyógyulnia. De hát akkor miből fakad ez az újjászülető vidámság, amely egész lényét eltölti?

Amikor kiért a körútra, balra fordult, és meglassította lépteit a nyüzsgő tömegben. Egy pillanatra megállt egy orgonával és violacsokrokkal megrakott targonca előtt, a bódító illat a tavasz leheletét hozta felé. És mialatt újra útnak indult, lelkében ismét dagadozott, áradt az öröm, mint a csobogó forrás, amelyet hasztalan igyekezett eltömni, két kezével megállítani. Megértette, de akarata ellenállt. Nem, nem! még túlságosan újkeletűek a szörnyű szerencsétlenségek, nem szabad vidámnak lennie, nem engedheti át magát a lelkében feltörő örök életforrásnak. És igyekezett megőrizni gyászát, a sok kegyetlen emlék ébren tartotta kétségbeesését. Hogyhogy? Még bírna nevetni, miután minden összeomlott, nevetni ily sok szörnyű nyomor után! Hát elfelejtette, hogy ő is cinkos? És felidézte az eseményeket, ezt, amazt és a többit, hiszen volt belőlük elég, hogy egész hátralevő életét sírással töltsse. Ám szívére szorított ujja alatt még ellenállhatatlanabban forrt a vér, még jobban kiáradt az élet forrása, elseperte az akadályokat, hogy szabadon folyhasson, tisztán és diadalmasan a verőfényes napban, miután partra vetette a roncsokat.

E pillanattól kezdve Caroline asszony kénytelen volt legyőzötten behódolni az örök megújulás ellenállhatatlan erejének. Amint olykor mondani szokta, nem tudott szomorú lenni. Kiállta a próbát, megjárta a legmélyebb kétségbeesés szakadékait, de íme, a megtört, vérző életkedv ismét feltámadt, még mindig eleven, sőt percről percre nagyobb. Természetesen nem maradt semmilyen ábrándja, végképp meggyőződött róla, hogy az élet igazságtalan és nemtelen, mint maga a természet. Mi az oka hát, hogy mégis esztelenül szeretjük, kívánjuk, mint a gyermek, akinek mindig elodázzák megígért örömét, s a távoli ismeretlen céllal vigasztalódunk, amellyel az élet kecségtet bennünket? Amikor aztán befordult a Chaussée d'Antin utcába, már nem törte a fejét, a tanult, a művelt, az olvasott nő belefáradt a hasztalan

oknyomozásba, s mindenestül csak egyszerű, boldog teremtés volt, aki örül a kék égnek és a szelíd légnek, az egészség egyetlen örömét élvezzi, és még annak is örül, hogy kis lába milyen büszkén lépdél a járdán. Jaj, az élet öröme, hát létezik egyáltalán más öröm? Más, mint az ábrándtalan, gyalázatos erejű, de örök reménységgel égő életé!

Szent Lázár utcai lakásába hazatérve, amelyet másnap hagy el, Caroline asszony befejezte a csomagolást; és amikor körüljárt a már üres tervezőszobában, megpillantotta a falon a tervrajzokat és a vízfestményeket, eszébe jutott, hogy az utolsó pillanatban egy nagy göngyölegbe köti össze őket. De ahányszor csak egy papírlap előtt megállt, eltűnődött, mielőtt a négy sarkából kihúzta volna a négy rajzszoget. Ismét átélte a régi keleti napokat a hön szeretett országban, amelynek ragyogó fényességét mintha megőrizte volna lelkében; újra átélte a Párizsban eltöltött öt esztendő is, a mindennapos bonyodalmakat, az örült kapkodást, az életén tépve-zúzva átviharzó szörnyű aranyorkánt; és úgy érezte: a még mindig parázsló romokban már ott csírázik, és magasba szökik az új virágzás. Ha a Világbank nyomában a Török Nemzeti Bank is megbukott, az Egyesült Tengerhajózási Társaság még áll és virágzik. Lelki szemeivel viszontlátta a pompás beirutit partot, ahol a hatalmas raktárak közepett magasba emelkednek az igazgatósági épületek, amelyeknek rajzait éppen most porolja le: Marseille Kisázsia kapuja lesz, a Földközi-tengert meghódítják, a nemzetek közel kerülnek egymáshoz, és talán megbékélnek. És ez a kármeli szoros, ezen a most levett akvarellen, hát nem éppen egy nemrég érkezett levélből tudta meg róla, hogy már egész sokaság nyüzsög ott? Az egyik üzembe helyezett bánya körül épült ötszáz lakosú falu ma már több ezer lelket számláló város, és a civilizáció áldásai, az utak, az üzemek, az iskolák megtermékenyítik ezt a halott és vad vidéket. Azután itt vannak az Ankarán és Aleppón át Brüsszából Beirutba vezető vasútvonal vázlatai, szintezései, oldalnézetei, egy sor nagy ívpapír, amelyeket egyenként göngyölt össze: minden bizonyal még évek telnek el, mielőtt a gőzparipa átvágtat a Taurusz-hegység hágóin, de máris mindenünnen árad az élet, az emberiség ősi bölcsőjének talaját új nemzedékek magvaival vetik be, és ez alatt a verőfényes nap alatt, ebben a csodálatos éghajlatban, roppant burjánzó erővel szökken fel ott holnap a haladás. Vajon nem új világ kel életre itt, egy fejlettebb és boldogabb nemzedék?

Caroline asszony most egy vastag spárgával a tervrajzok kötegét fűzi össze. Fivére, aki Rómában várja, ahol mindketten újrakezdi életüket, lelkére kötötte, hogy gondosan csomagolja be őket; és amint szorosabbra köti a csomókat, hirtelen Saccard-ra gondol, tudja, hogy Hollandiában van, és ismét szédítő üzletbe fogott, hatalmas mocsarakat csapol le, egész kis birodalmat hódít vissza a tengertől, egy bonyolult csatornarendszer segítségével. A férfi igazat beszélt: eddig a pénz volt az a trágyadomb, amelyen a jövő nemzedékei felnőttek, a mérgező és pusztító pénz lett a társadalmi terjeszkedés élesztője, az emberi életet megkönnyítő munkálatokhoz szükséges televény. Most már vajon végre tisztán látja-e Caroline asszony, hogy Saccard legyőzhetetlen reménye az erőfeszítés hasznosságába vetett hitéből táplálkozik? Istenem, vajon ennyi felbolygatott sár felett, ennyi eltaposott áldozat felett, a rengeteg szenvedés felett, amibe az emberiségnek minden előre tett lépése kerül, nem lebeg-e valamilyen homályos és távoli cél, valamilyen magasztos jó, igaz, végleges valami, mely felé öntudatlanul haladunk, és ami az élet és a remény makacs vágyával telíti szívünket?

És Caroline asszony még mindig fiatal arcával, fehér hajkoronájával, mindenek ellenére vidám volt, mintha ezen az öreg földön minden április megfiatalítaná. Szégyenkezve emlékezett Saccard-ra való viszonyára, és arra gondolt, hogy milyen szörnyű szennyel szórták be a szerelmet is. Miért kell hát a pénzt felelőssé tenni a sok piszokért és bűnért, amit okoz? Vajon az életteremtő szerelem kevésbé szennyes?

-&-